సామవేద భాష్యమ్

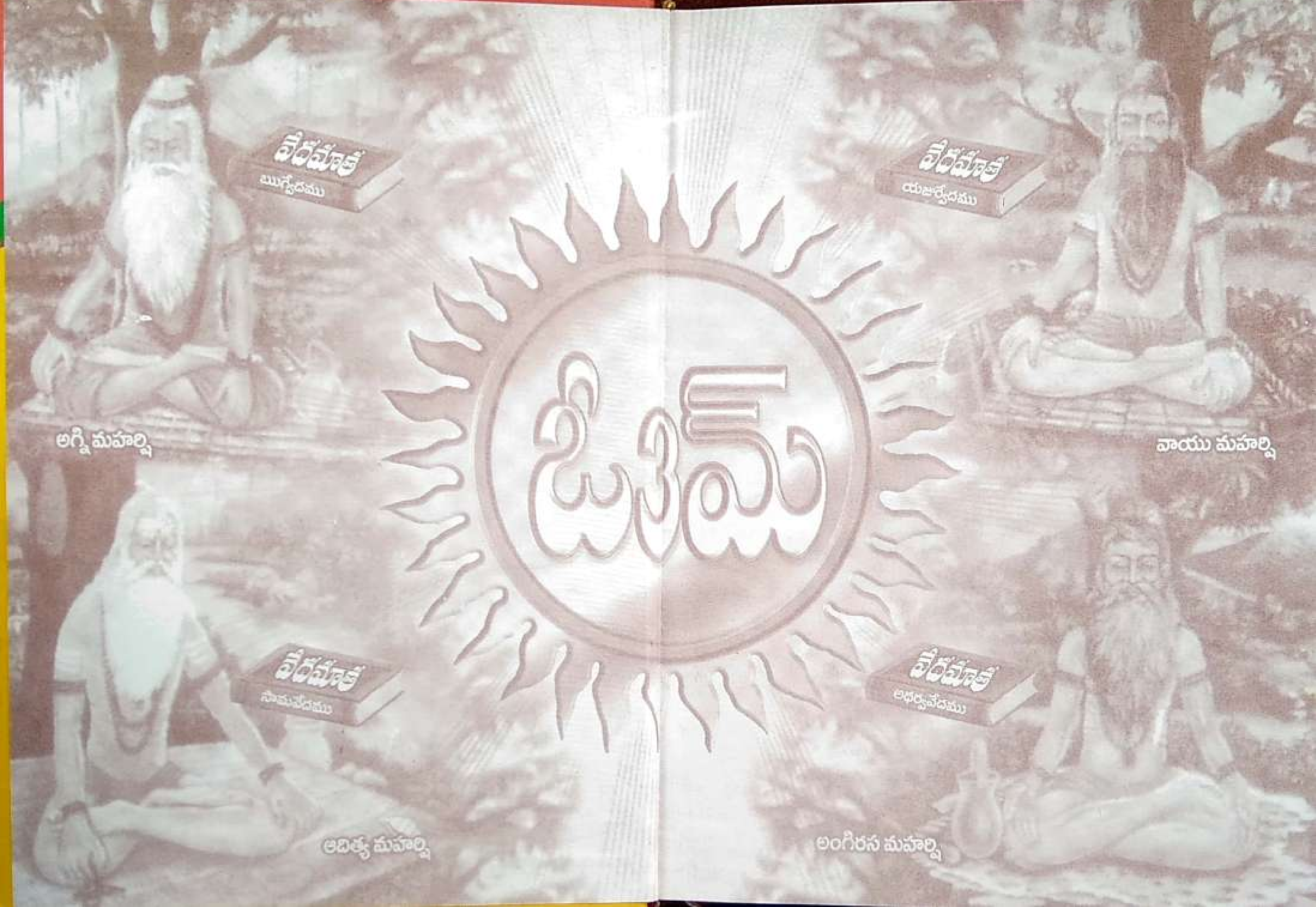
సంస్కృతభాష్యం, ఆంధ్రటీకాతాత్పర్యం, ఆంగ్లభావార్థసహితం

ప్రథమ సంపుటము

వేదధర్మ ప్రచార ట్రస్టు (రి)

హైదరాబాద్ - 500 060. ఆం.ప్ర.

వేదమాత
ఋగ్వేదము
అగ్ని మహర్షి
వేదమాత
యజుర్వేదము
వాయు మహర్షి
ఓమ్
వేదమాత
సామవేదము
ఆదిత్య మహర్షి
వేదమాత
అథర్వవేదము
అంగిరస మహర్షి

వేదమాత

గాయత్రీమహామంత్రము - గురుమంత్రము

ఋషిః - విశ్వామిత్రః, దేవతా - సవితా, ఛందః - గాయత్రీ, స్వరః - షడ్జః ॥

ఓం భూర్భువస్స్వః । తత్సవితుర్వరేణ్యం
భర్గో దేవస్య ధీమహి । ధియో యో నః ప్రచోదయాత్ ॥

ఋ.3.62.10., యజు.3.35, 22.9, 30.2, 36.3, సామ.1462.

భావార్థము:- ఓ సచ్చిదానంద స్వరూపా! నీ దివ్యము వరేణ్యమునైన శుద్ధవిజ్ఞాన స్వరూపమును మేము నిత్యము మా హృదయమున ధ్యానింతుము. మాకు సద్బుద్ధినిచ్చి సత్కర్మల నాచరించునట్లు అనుగ్రహింపుము.

సకల జ్ఞాన-వర ప్రదాయిని 'వేదమాత' ప్రార్థన

ఓం స్తుతా మయా వరదా వేదమాతా ప్రచోదయన్తాం। పావమానీ ద్విజానాం ఆయుః ప్రాణం
ప్రజాం పశుం కీర్తిం ద్రవిణం బ్రహ్మవర్చసం మహ్యం దత్త్వా వ్రజత బ్రహ్మలోకమ్ ॥ అథర్వ 19-71-1

భావార్థము: - వరములనిచ్చు ఓ వేదమాతా! మేము నిన్ను ప్రతినిత్యము మా హృదయమునందు ధ్యానించెదముగాక! నీవు మాకు దివ్యజీవనమగు ఆయువును, ప్రాణమును, సత్సంతానమును, పాడిపంటలను, కీర్తిని, ధనమును మరియు బ్రహ్మవర్చస్సును ఇచ్చి తదనంతరము శాశ్వతమగు బ్రహ్మలోకమును అనగా మోక్షానందమును ప్రసాదించుము.

వేదం - జీవన నాదం

మానవులందరూ వేదమును చదువవచ్చును

ఓం యథేమాం వాచం కళ్యాణీ మావదాని జనేభ్యః ।
బ్రహ్మరాజన్యాభ్యాం శూద్రాయ చార్యాయ చ స్వాయ చారణాయ ॥ యజు. 26-2

పరమేశ్వరుడు ఇట్లు ఉపదేశించుచున్నాడు. ఓ మానవులారా! నేను ఎట్లు ఈ సమస్త మానవులకొరకు సంసార సుఖమును, ముక్తిజ్ఞానమును ప్రసాదించునట్టి కళ్యాణప్రదమగు ఋగ్వేదాది చతుర్వేదవాణిని ఉపదేశించుచున్నానో అటులనే మీరును ఈ చతుర్వేదములను సంపూర్ణముగా అధ్యయనం చేసి అందరికీ ఉపదేశింపుడు. బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్ర, అతిశూద్రులకును, వారి సేవకులకును, అన్ని వర్ణముల స్త్రీలకును అనగా మానవులందరికిని ఈ నాలుగు వేదములను ప్రసాదించితిని. అనగా మానవులందరు కుల, మత, ప్రాంత, వర్ణ, వర్గాది భేదములు లేకుండా వేదములను చదువుచు - చదివించుచు, వినుచు - వినిపించుచు జ్ఞానవిజ్ఞానములను వృద్ధిపరచుకొంటూ సదా దుఃఖములనుండి దూరులై అమృతానందమును పొందవలయునని అర్థము.

ओ३म्

विद्यामार्तण्डेन आचार्य रामनाथवेदालङ्कारेण निर्मितम्

सामवेद भाष्यम्

संस्कृतान्ध्राङ्ग्लभाषासमन्वितम्

प्रथमो भागः

आन्ध्रानुवादकः
'चतुर्वेदभाष्यानुवादभास्करः'
श्री वेदानन्द सरस्वती स्वामी

परिष्कर्ता - सम्पादकश्च
सिद्धान्तालङ्कारः, विद्याभूषणः, आर्षविद्याविनोदः
आचार्य मर्रि कृष्णारेड्डी, M.A., M.Ed., Ph.D.

वेदधर्म प्रचार ट्रस्ट्, हैदराबाद-60.
2012

THE SAMAVEDA BHASHYAM

with

Vidyamartanda Ramanatha Vedalankara's Commentary

VOLUME - 1

Translated in English by:

Acharya DHARMA DEVA VIDYAMARTANDA VIDYA VACHASPATI

Translated in to Telugu

By

Shri VEDANANDA SARASWATI SWAMI

Editor

Acharya MARRI KRISHNA REDDY, M.A; M.Ed, Ph.D

Veda Dharma Prachara Trust, Hyderabad-60.

2012

విద్యామార్తండేన ఆచార్య రామనాథవేదాలంకారేణ నిర్మితమ్

సామవేద భాష్యమ్

(సంస్కృతభాష్యం, ఆంధ్రటీకాతాత్పర్యం, ఆంగ్లభావార్థసహితం)

ప్రథమ సంపుటము

అనువాదకర్త

'చతుర్వేదభాష్యానువాదభాస్కర' - శతాధికగ్రంథకర్త

శ్రీ వేదానంద సరస్వతీస్వామి

(పండిత లోక మలహరి సిద్ధాంతాచార్యులు)

పరిష్కర్త - సంపాదకులు

సిద్ధాంతాలంకార, విద్యాభూషణ, ఆర్షవిద్యావినోద

ఆచార్య మట్టి కృష్ణారెడ్డి M.A., M.Ed., Ph.D.

తిరుమల-తిరుపతి దేవస్థానముల వారి పేపరు సహాయముతో ముద్రించబడినది

వేదధర్మ ప్రచార ట్రస్టు (రి), హైదరాబాద్-60

2012

వేదధర్మ ప్రచార ట్రస్టు ప్రచురణలు

సంపూర్ణ 'సామవేద భాష్యమ్'	:	6 సంపుటములు (3000 పుటలు)

ప్రథమ ముద్రణ :

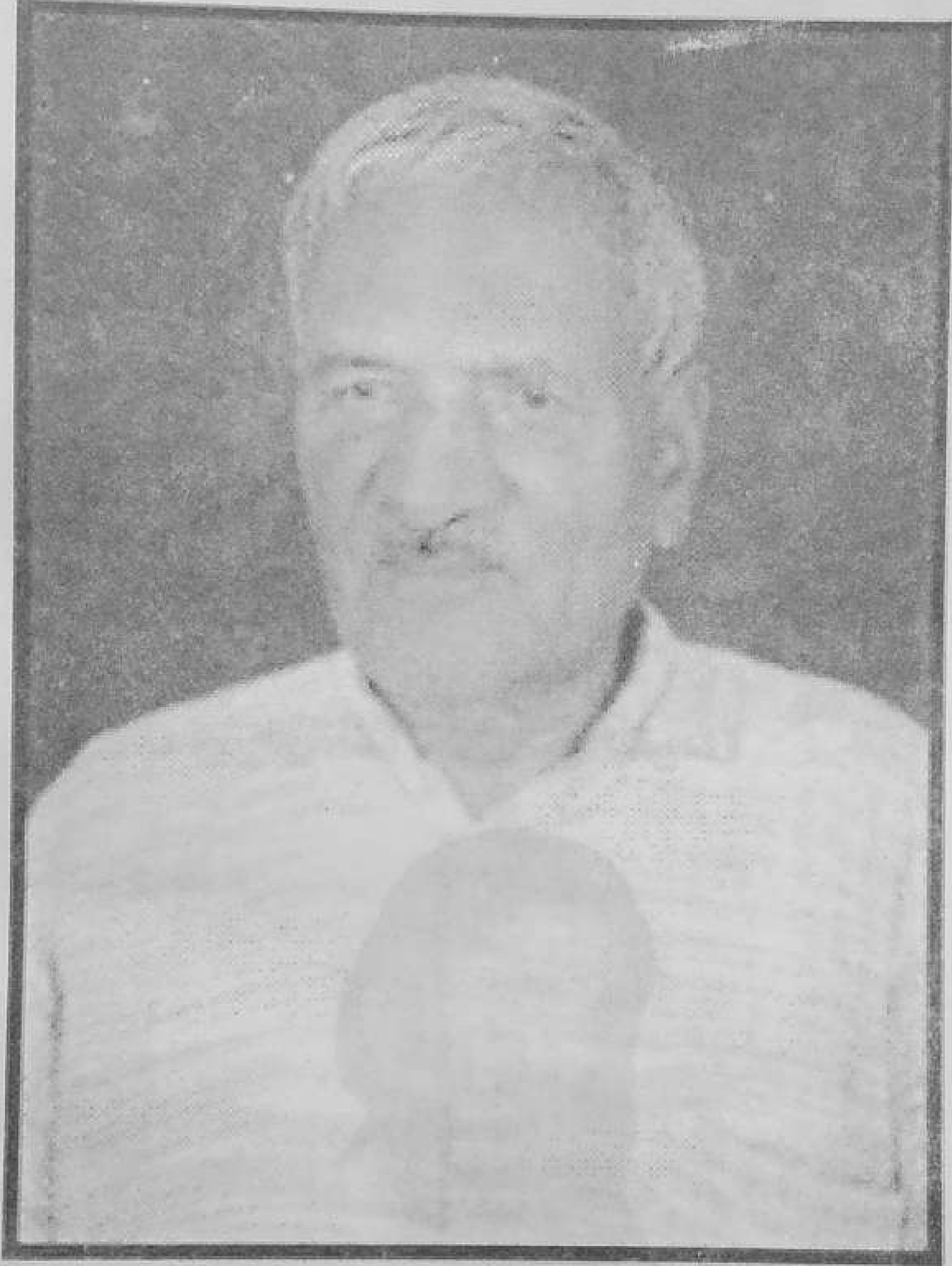
శాలివాహన శకం	:	1934 శ్రీ నందననామ సం॥ర కార్తీక మాసం
క్రీ.శ.	:	డిసెంబర్, 2012
విక్రమాబ్దము	:	2070
దయానందాబ్దము	:	189
ప్రథమ ముద్రణ ప్రతులు	:	2012 (5000 సెట్లు)
సర్వ హక్కులు	:	వేద ధర్మ ప్రచార ట్రస్టు (రి), హైదరాబాద్
ముద్రణ	:	దత్తసాయి గ్రాఫిక్స్, లకిడికాపూల్, హైదరాబాద్ - 4. ఫోన్ : 040-23305235, సెల్ : 9849500235.
బైండింగ్	:	కోరుడు సంపత్, స్వప్న బైండింగ్ వర్క్స్, దిల్‌సుఖ్‌నగర్, 9949302259
వెల	:	రూ॥ 1500/- (6 సంపుటములకు కలిపి) (పోస్టేజి అదనము)

తిరుమల-తిరుపతి దేవస్థానముల వారి పేపరు సహాయముతో ముద్రించబడినది

ప్రతులకు :

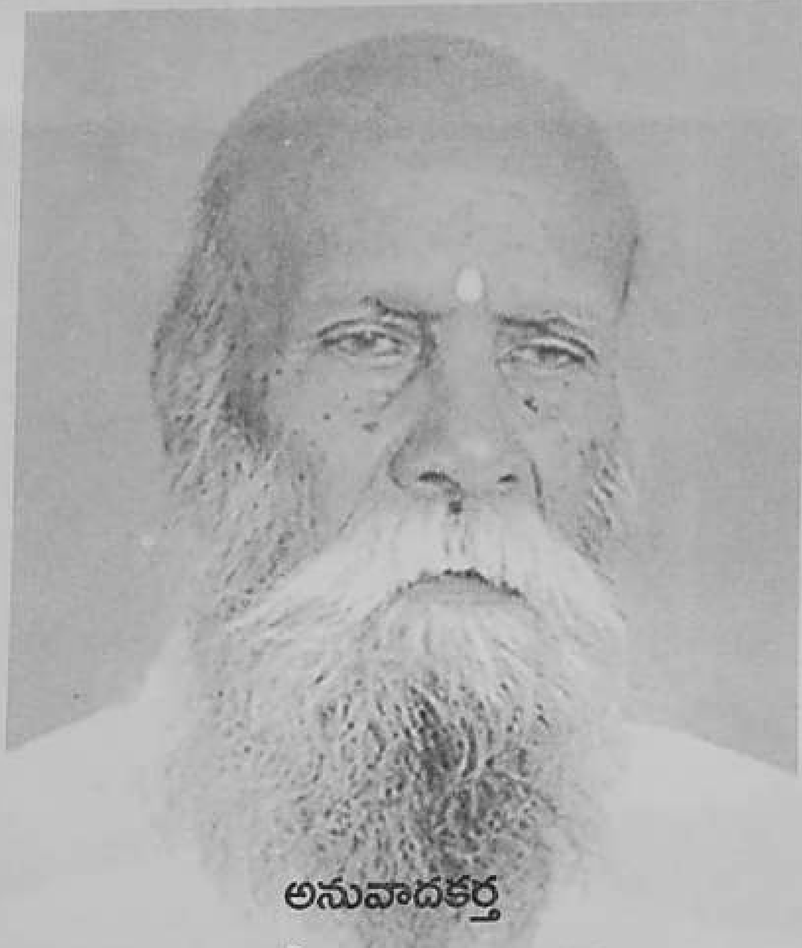
1. **వేదధర్మ ప్రచార ట్రస్టు (రి),**
ఆర్యసమాజమందిరం, 2-127, బాదం కాంప్లెక్స్ చైతన్యపురి క్రాస్‌రోడ్డు,
దిల్‌సుఖ్‌నగర్, హైదరాబాద్ - 500060. సెల్ : 94412 00322; 98495 83929

2. **విశాలాంధ్ర బుక్ హౌస్** (అన్ని బ్రాంచిలలో) హైదరాబాద్,
విశాఖపట్నం, విజయవాడ, గుంటూరు, అనంతపురం, హన్మకొండ,
కాకినాడ, తిరుపతి. ఫోన్ : 040-24744580

భాష్యకర్త

విద్యామార్తండ రామనాథ వేదాలంకార్

అనువాదకర్త

స్వామి వేదానంద సరస్వతి

పరిష్కర్త - సంపాదకుడు

ఆచార్య మట్టి కృష్ణారెడ్డి

సామవేద భాష్యమ్

ప్రథమ సంపుటము

విషయ సూచిక

ప్రకాశకీయము

'వేదానాం సామవేదోఽస్మి' (భ.గీ.10-22) అని శ్రీకృష్ణుని మాట. దీనివల్ల ఇతరవేదాలకులేని ప్రాశస్త్యం సామవేదానికున్నదని స్పష్టమగుచున్నది. మహాభారతంలోని అనుశాసనపర్వంలో కూడా **'సామవేదశ్చ వేదానాం'**(14-317) అన్న ప్రశంస కనిపిస్తున్నది. సామవేదప్రశస్తికి ముఖ్యకారణం అందలి గానస్వరూపమే. వృక్షానికి పుష్పం శోభను కలిగించినట్లే గానమయమైన సామవేదం వేదవాఙ్మయానికంతటికి అపూర్వమైన సౌందర్యం కల్గిస్తున్నది. అందువల్లనే **'సామవేద ఏవ పుష్పం'**(3-3-1) అని ఛాందోగ్యం ఈ వేదాన్ని పుష్పంతో పోల్చినది.

ఋక్కులకూ, సామవేదానికీ ఉన్న సంబంధం అత్యంత సన్నిహితం. **'యా ఋక్ తత్సామ'** అన్న ప్రమాణాన్ని బట్టి ఋక్సంగ్రహమే సామవేదమని తెలుస్తున్నది. **'సామాహమస్మృక్త్వం'** (అథ.14-2-21) అని అథర్వవేదం ఋక్ సామలను దంపతులుగా వర్ణించడం కూడా ఉన్నది.

నాలుగు వేదములలో సామవేదము ఆకారమునందు, మంత్రసంఖ్యయందును చిన్నదైనను విశిష్టతలో మహోన్నతమైనది. దీనిని విద్యామార్తండ డా॥ రామనాథవేదాలంకార్(హరిద్వార్)గారు సంస్కృతార్యభాషలలో మహర్షిస్వామి దయానందుల భాష్యశైలిననుసరించి పండితపామరజనరంజకంగా సంపూర్ణభాష్యమును వ్రాసినారు. వేదభాష్యానువాద భాస్కర బిరుదాంకితులైన వేదానందసరస్వతీస్వామివారు ఇందలి హిందీభాగమును తెలుగులోనికి అందముగా అనువదించినారు.

తెలుగువారికి మొట్టమొదటిసారిగా వేదసంహితల నందించిన వేదగిరిసంస్థాపకాచార్యులు ఆచార్య డా॥ మఱ్ఱికృష్ణారెడ్డిగారు సంస్కృత మూలభాష్యమును యథాతథముగా తెలుగు లిపియందుంచుచు, వేదపరిశోధకులైన ఆచార్య ధర్మదేవ విద్యామార్తండ, విద్యావాచస్పతి (స్వామి ధర్మానందసరస్వతి) గారు అనువదించిన ఆంగ్లభావార్థమును కూడా యథాతథము జోడించి, మూలమునకు తెలుగు అనువాదమున కెచ్చటను ఏవిధమైన భేదము వాటిల్లకుండునట్లు ఆమూలాగ్రం పరిశీలించి, పరిష్కరించి తన సంపాదకత్వములో ఈ సామవేదభాష్యమును ముద్రణకు సిద్ధంగా తీర్చిదిద్దినారు.

మేము **'వేదధర్మ ప్రచార ట్రస్టు'ను** ఏర్పరిచి దాని ఆధ్వర్యములో అధ్వరసదృశమైన వేదభాష్యముల ముద్రణయాగమును చేయుచున్నాము. గతంలో సంపూర్ణ యజుర్వేదభాష్యమును, సంపూర్ణ అథర్వవేదభాష్యమును ఎంతోమంది దాతల సహకారంతో తెలుగువారికందించి వేదాభిమానుల అభినందనలను పొందినాము. ప్రస్తుతము సంపూర్ణముగా సామవేదభాష్యమును తిరుమల-తిరుపతి దేవస్థానములవారి పేపరుసహాయముతో, ఆంధ్రదేశమునందలి బృహద్దేవాలయముల ఆర్థిక సహాయముతో, సహృదయులగు దాతలసహకారముతో ముద్రించి మీముందుంచుచున్నాము. త్వరలో మహర్షి దయానందసరస్వతీస్వామి కృత సంపూర్ణ ఋగ్వేదభాష్యం సంస్కృతాంధ్రాంగ్ల భాషలలో 25 భాగములుగా వెలువడనున్నది. వేదాభిమానులు ఆశీర్వదించి ఆదరింతురుగాక! ధార్మికులైన దాతలు యథాశక్తి పోషింతురు గాక! ధన్యవాదములు.

-ప్రకాశకులు

సంపాదకీయం

వేదగణనలో సామవేదము మూడవది. ఋగ్వేదయజుర్వేదములు జ్ఞానకర్మకాండలు. సామవేదం ఉపాసనాకాండ. 'ఉపాసన' అంటే పరమేశ్వరునికి సమీపములో ఉండడం. అనగా మనస్సును ప్రాపంచిక విషయ చింతనలనుండి మరలించి అంతర్ముఖం చేసి తనలో వ్యాపించియున్న పరమాత్మతో సంయుక్తం చేయటం. ఆ విధంగా సంయుక్తం చేసి పరమేశ్వరుని స్తుతిప్రార్థనలు చేయాలి. అతనిని ధ్యానించాలి. దానివల్ల మనస్సు నిర్మలమై, ప్రసన్నమై అనిర్వచనీయమైన ఆనందమును పొందుతుంది. అందుకు సామవేదమంత్రాలు మార్గదర్శనం చేస్తాయి. మనస్సును ఉపాసనామగ్నం చేయడానికి సహకరిస్తాయి. ఈ వేదంలోని చాలామంత్రాలు అనగా 1800 మంత్రాలు ఋగ్వేదంలోనివే. 75 మంత్రాలు మాత్రమే సామవేదానికి చెందినవి. కేవలం గానం చేసే విధానమే దీని ప్రత్యేకత. కావున వేదగణనలో దీనిని రెండవదిగా చెప్పవచ్చు. ఋగ్వేదంతో దీనికి ఎక్కువగా సంబంధం ఉండడమే కారణం. **'ఋచం సామ యజామహే'** అని అథర్వవేదం కూడ సామవేదాన్ని కీర్తించింది. **'సామ్న ఉద్గీథో రసః'** అని ఛాందోగ్యోపనిషత్తు. 'ఉద్గీథం' అంటే ఓంకారం. **'ప్రణవః సర్వవేదేశు' 'ఓంకారః సర్వ వేదానాం'** ఇత్యాది వచనముల వలన ఓంకార ప్రాశస్త్యము తెలుపబడును. దీనిని ఉద్గాత పఠిస్తాడు. ఓంకారమూలకమవడం చేతనే సామవేదం వేదాలలో కెల్లా తలమాణికమైనది. **'న సామ యజ్ఞో భవతి'** సామములేనిదే యజ్ఞము లేదని చెప్పబడింది. ఋక్కుల కంటే విలక్షణమైనదిగాను, శ్రావ్యమైనదిగాను, మనోహరంగా పాడబడడంచేత దీనికొక ప్రత్యేకత ఏర్పడింది. సోమయాగంలో పఠింపదగిన క్రమాన్ని అనుసరించి వేరుగా కూర్చబడిన కొన్ని ఋక్కుల కూడికయే సామసంహిత అయింది. యజ్ఞంలో ఉద్గాత స్వరబద్ధంగా, ఉచ్చస్వరంతో గానంచేసే మంత్రాల సమూహమే సామవేదం.

'సా చ అమశ్చేతి తత్సామ్నః సామత్వం' అని బృహదారణ్యకోపనిషత్తు. **'సా'** అంటే **'ఋక్కు'** అని అర్థం. **'అమ'** అంటే గాంధారాది స్వరాలు. 'సామ' అనగా ఋక్కుల యొక్క స్వరప్రధానమైన గానమని అర్థం. ఏ ఋక్కులను సామరూపంలో గానం చేస్తారో వాటిని వైదికులు **'సామయోని'** అంటారు. **'గీతిషు సామాఖ్యా'** అని జైమిని **'సామ'** శబ్దానికి **'గాన'** మనే అర్థాన్ని చెప్పాడు.

సామశబ్దానికి సుందర సుఖకరవచనమని కూడ అర్థం. సంగీతం సుఖకరమైంది. ఆనందదాయకమైంది. అందుకే **'సామ'** శబ్దానికి **'సంగీత'**మనే అర్థం చెప్పబడినది. ఉద్గాత తన సామవేదగానం ద్వారా దేవతలను ప్రశంసిస్తాడు. విశేషంగా సామగానం సోమరసం తయారు చేసేటప్పుడుగాని, దేవతల స్తుతి సమయంలోగాని చేయబడుతుంది.

'సామాని యో వేత్తి స వేద తత్త్వం' సామవేదాన్ని తెలుసుకున్నవారే వేదరహస్యాన్ని గ్రహించగలుగుతారు. భగవద్గీతలో శ్రీకృష్ణుడు తనను **'వేదానాం సామవేదోఽస్మి'** అని చెప్పుకోవడం చేత సామవేదమునకు గల ఔన్నత్యాన్ని స్పష్టం చేస్తుంది.

'ఋచి అధ్యూఢం సామ' అని. ఋక్కులనే ఆధారముగా తీసుకుని సామములు ఏర్పడుటచే ఛాందోగ్యమున దీనికి పతీపత్నీ భావమూహించబడినది.

ఋగ్వేదములో వైరూప, బృహత్, రైవత, గాయత్ర, భద్రాదిసామములు కొన్ని పేర్కొనబడినవి. యజుర్వేదంలో రథంతర, వైరాజ, వైఖానస, వామదేవ్య, శాక్వర, రైవత, అభివర్తాది సామములు పేర్కొనబడినవి. ఐతరేయమున నైధన, కారవ, యౌధాజయ, అగ్నిష్టోమీయ సామములు స్మరించబడినవి.

వేదాలలో మూడు రకాలైన మంత్రాలున్నవి. ఋక్కు, యజుస్సు, సామగీతి. ఋక్కులు గేయ, అగేయాలని రెండు విధాలు. సామవేదంలో గేయఋక్కులు, గేయయజుస్సులు రెండున్నవి. సామవేదంలోని ఋక్కులను 'ఆర్చిక' అని, యజుస్సులను 'స్తోక' అని అంటారు. దేశకాల పాఠగురుభేదాన్ని బట్టి వీటిల్లో తిరిగి అనేక భేదాలు ఏర్పడినవి.

వేదవ్యాసుని వద్ద మొదట ఈ సామవేదము జైమిని చదివెను. అతని వద్దనుండి ఇది అతని శిష్యప్రశిష్యులకు సంక్రమించినది. శిష్యబాహుళ్యము శాఖాబాహుళ్యమునకు తావిచ్చి ఇది సహస్రశాఖలుగా విస్తరిల్లెను. ఒకప్పుడు దీనికి ఉదీచ్యప్రాచ్యశాఖ లని రెండు ముఖ్యశాఖాభేదములుండెను. కాని నేడు సామవేదులు దాక్షిణాత్య ప్రతీచ్యశాఖానుయాయులుగనే కాన్పింతురు. శాఖలు కూడ మూడే మిగిలినవి. వానిలో కౌథుమశాఖ గుజరాతులోని నాగర బ్రాహ్మణులలో నిలిచినది. రాణాయణీయశాఖ మహారాష్ట్రములోను, దక్షిణమున రామేశ్వర ప్రాంతముననను మిగిలినది. జైమినిశాఖ కర్ణాటకమున ప్రచారములో నున్నది. ఈ మూడింటి సంహితలును అచ్చయినవి.

కౌథుమీయసంహిత పూర్వార్చికమనియు ఉత్తరార్చికమనియు రెండు భాగములు. పూర్వార్చికమునకు ఛందసీ, ఛాందసికా అని కూడ నామాంతరములున్నవి. ఇది 6 ప్రపాఠకములుగా విభక్తమయినది. ప్రతి ప్రపాఠకమునకు రెండధ్యాయములు (అర్ధములు) ను, అవి తిరిగి (కొన్ని ఖండములు) ఛందోదైవతాదికము ననుసరించి సంకలితము చేసిన దశతులు(పదేసి మంత్రములు)గను విభజింపబడెను. మొదటి అయిదు ప్రపాఠకములును ఆగ్నేయ ఇంద్ర పవమానపర్వములకు సంబంధించినవి. ఆరవ ప్రపాఠకములో ఆరణ్యకపర్వము లున్నవి. ఉత్తరార్చికము కూడ 9 ప్రపాఠకములుగను, 29 అధ్యాయములుగను విభజింపబడినది. దీనిలో దశరాత్ర, సంవత్సర, ఏకాహ, అహీన, సత్ర, ప్రాయశ్చిత్త, క్షుద్రభాగములు వర్ణింపబడినవి. రాణాయణీయ సంహిత కూడ ఇదే పద్ధతిలో పూర్వార్చికము 6 ప్రపాఠకములుగను, ఉత్తరార్చికము 9 ప్రపాఠకములుగను విభజింపబడెను. ఉత్తరార్చికలో మొదటి 5 ప్రపాఠకములకు రెండేసి అర్ధములు, చివరి నాల్గింటికి మూడేసి అర్ధములును ఏర్పడినవి. ప్రతి అర్ధమును కొన్ని దశతులు (ఖండములుగా) విభజింపబడెను. పూర్వోత్తరార్చికములు రెండింటిలోను గల 1875 మంత్రములలోను కొన్ని మంత్రములు పునరుక్తములై వినిపించును. ఇంచుమించుగా మంత్రములన్నియు ఋగ్వేదములోనివే. 75 వరకు కౌథుమిలో ఋగ్వేదీయ శాకలసంహితలో లేని మంత్రములున్నవి. కౌథుమశాఖలోనే తాండ్యశాఖ

అంతర్గతమనియు, తాండ్యబ్రాహ్మణము దీనికి సంబంధించినదనియు చెప్పుదురు. రాణాయణీయములో ఉచ్చారణభేదము గోచరించును. కౌథుమిలో హా ఉ, రా ఇ అని ఉచ్చరించినవి ఇందులో హా వూ, రా యీ అని ఉచ్చరింపబడును. సౌత్యాముగ్రిశాఖ దీని అవాంతరశాఖ. దీనిలో హ్రస్వ ఎ ఒ అక్షరములు వినిపించును. జైమినీయ సంహితలో కౌథుమీయ సంహితలోకన్న మంత్రములు తక్కువగా నున్నను గానములు ఎక్కువగా కనిపించును. తలవకారశాఖ దీనికి అవాంతర శాఖ. కేనోపనిషత్తు ఈ శాఖకు సంబంధించును.

సామసంహితలన్నియు ఆర్చికములనియు, గానములనియు రెండువిధములు. ఋక్కులకే ఆర్చికములని పేరు. కాగా, ఆర్చికములలో సామగానమున కుపకరించు మంత్రములన్నియు సంగ్రహింపబడినవనియు, గానసంహితలో అవే మంత్రములు గేయరూపములో సంతరింపబడినవనియు తెలియనగును. సామగానము 4 విధములు. 1. గ్రామగేయగానము. ఇది గ్రామములో పాడదగినది. దీనిని వేయగానమని కూడ పేర్కొందురు. (2). అరణ్య గేయగానము. ఇది అరణ్యములో పాడదగినది. గ్రామగేయ, అరణ్యగేయములకు ప్రకృతిగానము లని వ్యవహారము. వీనిననుసరించి (3) ఊహాగానము, (4) ఊహ్యగానము అనునవి వికసించును. మొదటి రెండును పూర్వార్చికమునకును, చివరి రెండును ఉత్తరార్చికమునకు సంబంధించినవి. సామగానవిధానము ఉత్తరార్చికములో కొంత వివరింపబడినది. ఋక్ ప్రాతిశాఖ్య, తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణ, సామవిధాన బ్రాహ్మణ, పుష్పసూత్ర, సామసూత్ర, నారదశిక్షాదులలో మరికొంత విస్తారముగా ఈ విషయము వర్ణింపబడినది.

నారదీయశిక్షలో సామస్వరములు 7 చెప్పబడినవి. అట్లే 3 గ్రామములు, 21 మూర్ఛనలు, 49 తానములు పేర్కొనబడినవి. సామసప్తస్వరములు వేణువులో వరుసగా 'మ గ రి స ని ధ ప' అను స్వరములకు సరిపోవును. సామగాన పాఠములలో స్వరములు 1 నుండి 7 వరకు అంకెలు వేసి చూపబడును. ఉచ్చైస్తారమను స్వరము 11 అంకెతో చూపబడును. సామమంత్రములలో స్వరచిహ్నములుంచు పద్ధతి దీనికి భిన్నము. గానభాగములో సంగీతానుకూలముగా చేసిన మార్పులు సామవికారములని పిలువబడును. అవి ఈ క్రింది పద్ధతిలో 6 విధములుగా ఉండును.

1. వికారము:- 'అగ్నే' అనుటకు బదులు 'ఓగ్నాయి' అనుట.
2. విశ్లేషణము:- 'వీతయే' అనుటకు 'వో యితోయాఽయి' అనుట.
3. వికర్షణము:- 'యే' అనుదానిని 'యా 2', '3, యి', అని పొడిగించుట.
4. అభ్యాసము:- 'తయే' అనుచోట 'తోయాయి, తోయాయి' అని రెండు మార్లు పలుకుట.
5. విరామము:- **'గృణానో హవ్యదాతయే'** అను పదమును 'గృణానోహ, వ్యదాతయే' అని చదువుట.
6. స్తోభము:- ఔ, హోవా, హోవు, ఆ మున్నగునవి ఊతపదములుగా చేర్చి పాడుట.

సామగానములో పదములు విరిచి చదువునప్పుడు ఛందస్సుగాని, అర్థముగాని గమనింపరు. **'సామవేదే గీతి ప్రధానే అవృత్తిష్వర్థో నాద్రియతే'** అని సామగానప్రసంగములో అర్థముతో నిమిత్తములేదని స్పష్టముగా చెప్పబడినది. ఛాందోగ్యములో సామగానము హింకార, ప్రస్తావ, ఆది, ఉద్గీథ, ప్రతిహార,

ఉపద్రవ, నిధనభాగములు కలదిగా చెప్పబడినది. హింకారము ఓంకారతుల్యము. ప్రస్తావమనునది ఆరంభగానము. దీనిని ఋత్విజు డారంభించును. ఉద్గీథ ఓంకారము. దీనిని ఉద్గాత పఠించును. ప్రతిహారమనగా రెండింటిని కలుపునదని అర్థము. దీనిని ప్రతిహర్త చదువును. ఒకప్పుడిది రెండుగా విరిచి చదువుదురు. అందొక భాగమునకు ఉపద్రవమని పేరు. దీనిని ఉద్గాత గానముచేయును. నిధనమనునది మంత్రములోని అంతిమభాగము ఓంకారము. దీనిని ఋత్విజులు ప్రస్తోత, ఉద్గాత, ప్రతిహర్త ముగ్గురు చదువుదురు. **'అగ్న ఆ యాహివీతయే'** ఇత్యాదిగా గల మంత్రము పైవిధముగా గానము చేసినప్పుడు ఈ క్రింద చూపిన విభాగపద్ధతిలో గోచరించును.

ఓం అగ్నఇ. (ప్రస్తావము)

ఓం ఆయాహివీతయే, గృణానోహ వ్యదాతయే (ఉద్గీథ)

నిహోతా సత్సి బర్హిషి ఓం (ప్రతిహారము)

నిహోతా సత్సిబ(ఉపద్రవము)

ర్హిషిఓం (నిధనము)

ప్రతి మంత్రమును 3 సార్లు చదివి గానముచేసి పూర్తిచేయుదురు. ఈ గానములో కృష్ణ, ప్రథమ, ద్వితీయ, చతుర్థీ, మంద, అతిస్వార్థ అను లయలు పాటింపబడును. దుందుభి, వేణువు, వీణ వంటి వాద్యములు కూడ ఉపయోగింతురు. ప్రతి ఛందమును సానుకూలముగా మార్చి గానము చేయుదురు. కాని సంహితలో ఉన్న మంత్రములన్నిటికి గానము చెప్పబడలేదు. యజ్ఞములో హోత గానములేని కేవల మంత్రములు చదివి, ఆ యా దేవతలను స్తుతించును. **'అప్రగీతమంత్రసాధ్యా స్తుతిః శస్త్రం'** అని ఈ విధమైన (గానము లేని) మంత్రస్తుతిని శస్త్రమను పేర వ్యవహరింతురు. **'ప్రగీతమంత్రసాధ్యా స్తుతిః స్తోత్రం'** అని గానయుక్తమైన మంత్రస్తుతిని స్తోత్రమందురు. దీనిని ఉద్గాత గానము చేయును. స్తోమము లను పేర స్తుతిభేదములు 6 వరకు చెప్పబడినవి. త్రివృత్ పంచదశాదులైన ఈ స్తోమములు తృచ (మూడేసి మంత్రములు గల సూక్తము) మీద ఏర్పడును. తృచను మూడుసార్లు చదివి ప్రతి పర్యాయమును సామగానమును ఆవృత్తి చేయుచుందురు. ఈ విధముగా ఆవృత్తి చేసినగానము విష్టుతి (విశేషస్తుతి) అని పిలువబడును. సామగానములో ఉద్గాతకు ప్రస్తోత, ప్రతిహర్తాదులు సహాయకులుగా వ్యవహరింతురు. స్తోభగానమునకు వేరే సహాయకు లుందురు.

నాలుగు వేదములకు నాలుగు ఉపవేదము లున్నవి. **'తత్రర్గ్వేదస్య ఆయుర్వేద ఉపవేదః, యజుర్వేదస్య ధనుర్వేదః, సామవేదస్య గాంధర్వవేదః, అథర్వవేదస్య శస్త్రశాస్త్రాణి'** ఇత్యాది వచనముల ననుసరించి సామవేదమునకు గాంధర్వము ఉపవేదముగా చెప్పబడును. గాంధర్వమనగా గానకళ. సామవేదము గానకళకు మూలమనుట తథ్యము. సామసప్తస్వరములకు వేణువుపై నూదబడు స్వరస్థాయీ విన్యాసములో గల పోలికలు నారదీయశిక్షాదులలో వివరింపబడినవి. కాని నేడు సామగానము చేయుపద్ధతిలో ఈ స్వరములు సుస్పష్టముగా తెలియవు. శాస్త్రమునకు వ్యవహారమునకును కొంత ఎడమున్నట్లును, అది

సంప్రదాయభేద మూలకమని అంగీకరించి వ్యవహారమే బలీయమని చెప్పుదురు.

యజ్ఞములో సోమపానమెంత రుచ్యమో సామగాన మంత మధురము. దేవతాస్తోత్రపరముగా ఆ యా సామములు గొంతెత్తి పాడుచున్నప్పుడు ఉద్గాత్రాది ఋత్విజుల ఉత్సాహము సభికులను కూడ ఉత్సాహపరచుచుండును. ఒకానొక రసాత్మకమైన వాతావరణము యాగశాలయందంతటను నెలకొనును. ఈ గానరసమునకు సోమరసము చేయూత ఇచ్చినట్లుండును. యజ్ఞములో సోమాహరణాది ప్రసంగములు చాల రసవంతములు. సోమమనునది ఒక లత. ఈ లత మూజవానపర్వత ప్రాంతమునను, కురుక్షేత్రములోని శర్యణావత్ ప్రదేశములలోను దొరుకును. ఇది నదీతీరములలో నాచువలె పెరుగునట. పర్వత ప్రాంతములలో లతవలె పెరుగునట. దీనికి పర్వతావృధ, గిరిష్ఠ మున్నగు పేర్లు చెప్పబడినవి. చంద్రునితో సామ్యము చెప్పి చంద్రకళలతోపాటు పెరుగుచు తరుగుచునుండు ఆకులు గలదిగా వర్ణింపబడినది. కొందరిది అరటిదుంపవంటి దుంప అనియు, లతగా ప్రాకుననియు, నీటిలో తేలుననియు, దీనికి 15 ఆకులుండుననియు, అధర్మపరుల కిది కనబడదనియు చెప్పుదురు. నిజమున కిది ఈనాడు కనబడదు. ఆపస్తంబునినాటికే ఈ లత దేశములో మృగ్యమైనట్లున్నది. అతడే దీనికి అనుకల్పములు చెప్పెను. ఈ అనుకల్పవిధిననుసరించి ఈనాటి యజ్ఞములలో సోమలతకు మారుగా కారుగచ్చనో, తిప్పతీగనో వాడుదురు.

సోమయాగములలో సోమాహరణమే ఒక పెద్ద కలాపము. సోమాహరణ సూక్తములకు సౌపర్ణసూక్తములని పేరు. సోమలతను అధ్వర్యుడును యజమానియు కొందురు. దానిని 36 అంగుళముల పొడవు, 18 అంగుళాల వెడల్పు గల అభిషవణఫలకముమీద కృష్ణాజినము పరిచి, దానిపై నుంచెదరు. ఆ మీద దాని నభిమంత్రించుచు నీటితో తడుపుచు నాలుగు శిలాయంత్రములతో నూరుదురు. తరువాత దానిని ఆహవనీయపాత్రలో వేసి నీరు ఓడ్చి లతను పిండి నీళ్ళలో కలుపుదురు. కసవు తీసిన లతకు 'ఋజీష' అని పేరు. దీనిని దశాపవిత్ర వస్త్రములో మూటగట్టినట్లు కట్టి రసము ధారగా పడునట్లు వడియగట్టుదురు. ఈ విధముగా పిండిన రసమును ముందు దేవతలకిచ్చి హోమముచేసి వషట్కారములు చెప్పుదురు. ఆ మీద హోమావశేషమును ఉద్గాత, యజమాని, బ్రహ్మ గ్రహింతురు. ఆ యా దేవతల కర్పించునపుడు సోమరసము పాలు, పెరుగు, నేయి, సువర్ణరజము మున్నగువానితో కలిపి అర్పించెదరు. యజ్ఞదినములలో ఈ కలాపము దినమునకు మూడుపర్యాయములు జరుపుదురు. సోమరసమును మధువని, మధుమత్ అనీ, పీయూషమనీ వ్యవహరింతురు. ఆ యా వస్తువులు కలిపినపుడు దీనిని ఆశిర, గవాశిర, యవాశిర మున్నగు పేర్లతో వ్యవహరింతురు.

సుశ్రుతములో సోమరస భేదములు ఇరువది నాలుగు వరకు వేదోక్తములుగా వర్ణింపబడినవి. ఇది సువర్ణపాత్రలో త్రాగవలసినదిగా చెప్పబడినది. దీనివలన హర్షోత్సాహములేకాదు బ్రహ్మజ్ఞానోదయమున కనుకూలించు స్వస్థత కూడ కలుగునని వివరింపబడినది. ఇది అమృతము. విశుద్ధ బుద్ధిని చిత్తస్వాస్థ్యమును, నిర్మల జ్ఞానమును కలిగించును. దీనికి ఆధ్యాత్మికముగా అర్థము వివరించునప్పుడు సోమరసమునకు నిర్మలజ్ఞానము, బ్రహ్మానందరసము మున్నగు సాంకేతికార్థములు గ్రహింతురు.

సామవేదము ముఖ్యముగా యజ్ఞప్రయోగమునకే ఏర్పడినట్లుండును. దీని మంత్రములన్నియు ఋగ్వేదమునుండి గ్రహించినవే. గానమే దీని స్వంతము. అయినను ఆ గానము ప్రణవనిర్భరమై, తత్పరిణామమై, తదేకాలంబనమై వెలయుచుండుటచేత సామము సర్వోత్కృష్టమైన విద్యగా భావింపబడుతున్నది. ఛాందోగ్యమున సామసారమగు ఉద్గీథవిద్య ఆధ్యాత్మిక, ఆధిదైవిక, ఆధిభౌతిక సంపదలకు మెరుగు సమకూర్చినదిగా వర్ణింపబడినది. సోమయాగములో సోమదేవతాకమైన మంత్రములెన్నియో సామవిధానము ననుసరించి గానము చేయబడును. బహిష్పవమానాది సూక్తములవంటి (ఋత్విజులందరు సామూహికముగా గానము చేయునట్టి) ప్రసంగము లీ యజ్ఞములోవలె దర్శ, పూర్ణమాసాదులలో కలుగవు. ఇట్లే యజమాని కిష్టకామ్యార్థము లొనగూర్చుటకై, ఆ యా దేవతల నుద్దేశించి తత్తత్ స్తుతిపరములైన సూక్తములు గానము చేయుదురు. ఒక్కొక్క దేవత కొక్కొక్క విధమైన స్తోభాక్షరములు ప్రయోగించుచుందురు. గానము చేయు ఋత్విగ్విభేదము ననుసరించి ఇట్టి సామస్తోత్రములను ప్రస్తావభక్తి, ఉద్గీథభక్తి, ప్రతిహారభక్తి అనికూడ వ్యవహరింతురు. సామము దేవతలకు ప్రియమైనది. లోకవ్యవహారములో కూడ సామమనగా ప్రియము పలుకుట, నయము సమకూర్చుట అనియే అర్థము. శ్రుతి కూడ **'యత్ ఖలు సాధు తత్ సామ'** అని ఏది సాధువో అనగా ఏది శుభావహమో శోభనమో అదియే సామమని కీర్తించినది.

సామవేదవిభాగము

సామవేదసంహిత ప్రధానముగా 2 భాగములు. 1. పూర్వార్చిక, 2. ఉత్తరార్చిక. ఈ రెండింటి మధ్య 10 మంత్రములుగల మహానామ్న్యార్చిక కలదు.

1. పూర్వార్చిక:- ఇందులో 640 మంత్రములు, 6 ప్రపాఠకములు, 12 అధ్యాయములు, 59 దశతులు కలవు. మొదటి 12 దశతులు అగ్నిస్తుతి; తరువాతి 36 దశతులు ఇంద్రస్తుతి, చివరి 11 దశతులు సోమస్తుతి.

2. ఉత్తరార్చిక:- ఇందులో మొత్తం 1225 మంత్రములున్నవి. 9 ప్రపాఠకములు, 22 అధ్యాయములు, 120 దశతులు కలవు.

పూర్వార్చిక

మొదటి ప్రపాఠకము: ఇందులో 10 దశతులు ఉన్నాయి. ప్రధానంగా అగ్నిదేవత, బృహస్పతి, ఇంద్రుడు, పూష, అంగిరసులకు చెందిన స్తుతులున్నాయి.

రెండవ ప్రపాఠకము: ఇందులో 10 దశతులు ఉన్నాయి. ప్రధానంగా అగ్నిదేవత, ఇంద్ర, సవిత మొదలైన దేవతల స్తుతులు ప్రధానమైనవి.

మూడవ ప్రపాఠకము: ఇందులో 10 దశతులు ఉన్నాయి. ప్రధానంగా ఇంద్రుడు, వరుణుడు, అశ్వినులు, మరుత్తులు, ఆదిత్యుడు, సూర్యుడు మున్నగు దేవతల స్తుతులు ఉన్నాయి.

నాల్గవ ప్రపాఠకము:- ఇందులో 10 దశతులు ఉన్నాయి. ప్రధానంగా ఇంద్రుడు, ఉషస్సు, అగ్ని, విశ్వేదేవులు,

ద్యావాపృథువులు మొదలగు దేవతల స్తుతులు ఉన్నాయి.

ఐదవ ప్రపాఠకము: ఇందులో 10 దశతులు ఉన్నాయి. ఇంద్రుడు, ఆదిత్యుడు, మరుత్తులు, విశ్వేదేవులు, అశ్వినులు, సోముడు, పవమానుడు, అగ్ని, సూర్యుడు, సవిత ఇత్యాది దేవతల స్తుతులు ఉన్నాయి.

ఆరవ ప్రపాఠకము : ఇందులో 9 దశతులు ఉన్నాయి. ఇంద్రుడు, పవమానుడు, సోముడు దేవతల స్తుతులు ఉన్నాయి.

ఆరణ్యక కాండ: ఇది ఆరవ ప్రపాఠకములో 3వభాగంగా ఉన్నది. ఇందులో ఐదు దశతులు ఉన్నవి. పూర్వార్చికలో స్తుతించబడ్డ దేవతలందరి స్తవములు ఇందులో ఉన్నవి. అన్నదేవతా స్తుతి ఈ కాండలోనే ఉన్న విశేషమైన స్తోత్రము.

మహానామ్న్యార్చిక

ఇందులో ఇంద్రాది దేవతల స్తుతులు ప్రధానంగా గల 10 సామలు ఉన్నవి.

ఉత్తరార్చిక

మొదటి ప్రపాఠకము: ఇందులో 12 దశతులు ఉన్నాయి. ప్రధానంగా అగ్ని దేవత, మిత్రావరుణులు, ఇంద్రుడు, పవమానసోమ దేవతలకు చెందిన స్తుతులు ఉన్నాయి.

రెండవ ప్రపాఠకము: ఇందులో 12 దశతులు ఉన్నాయి. ప్రధానంగా పవమానుడు, సోముడు, అగ్ని, మిత్రావరుణులు, ఇంద్రుడు మొదలైన దేవతలకు చెందిన స్తుతులు ఉన్నాయి.

మూడవ ప్రపాఠకము: ఇందులో 14 దశతులు ఉన్నాయి. ప్రధానంగా పవమానుడు, సోముడు, అగ్ని, ఇంద్రాగ్నులు మొదలగు దేవతలకు చెందిన స్తుతులున్నాయి.

నాల్గవ ప్రపాఠకము: ఇందులో 13 దశతులున్నాయి. ప్రధానంగా పవమానుడు, సోముడు, అగ్ని, ఆదిత్యుడు, విశ్వేదేవతలు, ఇంద్రుడు మొదలగు దేవతలకు చెందిన స్తుతులున్నాయి.

ఐదవ ప్రపాఠకము: ఇందులో 21 దశతులున్నాయి. ప్రధానంగా పవమానుడు, సోముడు, అగ్ని, ఇంద్రుడు మొదలగు దేవతలకు చెందిన స్తుతులున్నాయి.

ఆరవ ప్రపాఠకము: ఇందులో 15 దశతులున్నాయి. ప్రధానంగా మిత్రాదిదేవతా గణాలను స్తుతిస్తున్నది.

ఏడవ ప్రపాఠకము: ఇందులో 11 దశతులున్నాయి. ప్రధానంగా ఇంద్ర, పవమాన, సోమ, అగ్ని, విశ్వేదేవతాది గణాలను స్తుతిస్తున్నది.

ఎనిమిదవ ప్రపాఠకము: ఇందులో 13 దశతులున్నాయి. ప్రధానంగా అగ్ని, విష్ణువు, వాయువు, ఇంద్ర, పవమాన, సోమ మొదలగు దేవతలకు సంబంధించిన స్తుతు లున్నాయి.

తొమ్మిదవ ప్రపాఠకము: ఇందులో 9 దశతులున్నాయి. ముఖ్యంగా పవమానుడు, సోముడు, ఇంద్రుడు, అగ్ని, మరుత్తుడు, సూర్యుడు మొదలగు దేవతలకు చెందిన స్తోత్రాలున్నాయి.

ఈ సామవేదముయొక్క ప్రధాన మంత్రద్రష్టలు 17 మంది ఋషులు. వశిష్ఠుడు, వామదేవుడు,

భరద్వాజుడు, మేధాథితి, కణ్వుడు, విశ్వామిత్రుడు, గోతముడు, శునశ్శేపుడు, సౌభరి, జమదగ్ని, ప్రస్కణ్వుడు, నృమేథుడు, ప్రాగాథుడు, కశ్యపుడు, రేభుడు, అత్రి, వాలఖిల్యులు.

ప్రధాన దేవతలు 8. అగ్ని, ఇంద్రుడు, సోముడు, ఉషస్సు, సూర్యుడు, విష్ణువు, ఋతువులు, పురుషుడు. దీనికి గాంధర్వవేదం ఉపవేదం.

సామవేదం సర్వేశ్వరుడైన పరమాత్మను సంగీతమయమైన స్తుతిచే కీర్తిస్తున్నది. అది భక్తులను ఆనందపరవశులను చేస్తున్నది. సంగీతశాస్త్రమంతా సామవేదంలోనుంచే వచ్చింది.'నారదీయ శిక్ష' అనే సంగీతశాస్త్రంలో సామవేదాన్ని గానంచేసే అనేక గేయాలు వ్రాయబడ్డాయి. సామ సప్త స్వరాలు వేణుగానంలో వరుసగా 'మ, గ,రి,స,ని,ధ,ప' అనే స్వరాలకు సరిపోతాయి. వేణుగానలోలుడైన శ్రీకృష్ణుడు **'వేదానాం సామవేదోఽస్మి'** అని తన స్వరూపంగా సామవేదాన్ని పేర్కొన్నాడు. నేటి ప్రపంచానికి అందుబాటులో ఉన్న సంగీతవిద్యకు మూలం సామవేదమే. ఇందలి గానవిద్యలో సహస్రాంశం కూడా ఈనాడు మనం గమనించలేని స్థితిలో ఉన్నాం. సామగానం చేత ప్రాచీనులు పశుపక్ష్యాదులన్నిటినీ తమ వశంలో ఉంచుకొని ప్రకృతితో చక్కని అనుబంధాన్ని కలిగి ఉండేవారు. నేడు సామగానంపై పరిశోధనలు అనేకం జరుగుతున్నాయి. దీనితో రోగాలు నయం అవుతున్నాయని, వాతావరణంలో ఆరోగ్యకరమైన మార్పులు ఎన్నో జరుగుతున్నాయని నిరూపితమౌతున్నది. సంగీతం పట్ల ప్రేమ-మక్కువ ఉన్నవారి మానసికశాంతిని, తద్వారా వారు పొందుతున్న అభ్యుదయాన్ని విశ్లేషిస్తున్నారు.

పూర్వం తుంబురునారదాది ఋషులు తమ సామగానంచేత యుద్ధవీరులను తన్మయులను చేసి ఆవేశంతో, అవివేకంతో వారు చేయుచున్న యుద్ధాలను ఆపివేయగలిగినారు. రక్తపాతాన్ని నిరోధించి శాంతిని నెలకొల్పినారని ప్రాచీన వాఙ్మయం తెలియజేస్తున్నది.

పూర్వకాలంలో యజ్ఞయాగాదులందు సోమపానం, సామగానం తప్పక ఉండేవి. సోమలతను గురించి శాస్త్రాలలో చాలా విశేషంగా చెప్పబడింది. కాని, అది ఇప్పుడు లభించుటలేదు. ఇక సామగానం కూడ లుప్తప్రాయంగా ఉన్నది. సామవిద్వాంసులు కొద్దిమందే ఉన్నారు. వారిని రక్షించుకొని వారిద్వారా ఈ విద్యను ప్రచారంలోకి తేవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది.

సామవేదానికి ఉపాసనాపరంగా ఆధ్యాత్మికార్థాన్ని చెప్పుకున్నా ఆధిభౌతిక, ఆధి దైవికార్థాలను కూడా చెప్పుకొని భౌతిక సామాజిక విజ్ఞానాన్ని పొందవచ్చు.

-సంపాదకుడు

మట్టి కృష్ణారెడ్డి

మూల ప్రకాశకీయము

నేను నా గురువర్యులగు శ్రీ స్వామి సమర్పణానంద (శ్రీ పం. బుద్ధదేవవిద్యాలంకార) గారి స్మృతిలో ౧౯౭౭లో **'సమర్పణ శోధసంస్థానము'**ను స్థాపన మొనర్చియుంటినను విషయము ఆర్యజగమంతటికిని తెలిసినదే. ఈ పదమూడు సంవత్సరములలోనే ఈ సంస్థానము పరిశోధనము మరియు ప్రకాశన క్షేత్రములో ఇది అనుపమానమగు కీర్తిని స్థాపించినది. ఇంతవర కీ సంస్థానము ఇరువది గ్రంథములు, అనగా ఐదు బృహద్గ్రంథములు, ఏడు సామాన్య గ్రంథములు మరియు ఎనిమిది లఘు గ్రంథములు శోధించి, శోధింపజేసి, ప్రకటించి ప్రజలకు సమర్పించినది.

౧౯౯౦వ సంవత్సరములో ఈ సంస్థానము శతపథబ్రాహ్మణభాష్యము (మొదటి కాండము)ను లోకార్పణమొనర్చినది. ఈ పరంపరయందే ౧౯౯౧వ సంవత్సరములో శ్రీ స్వామి సమర్పణానందగారి జన్మదినమగు ౧ ఆగష్టు ౧౯౯౧లో సామవేద పూర్వార్చిక సంస్కృత - హిందీభాష్యమును ముద్రించినాము. వేదజ్ఞులగు విద్వాంసులు ఈ సామవేద భాష్యమును కూడ పూర్వమువలెనే ఆదరించగలరని మా విశ్వాసము.

గురువర్యులు శ్రీ స్వామి సమర్పణానందగారు తమ చివరి కోరికను 'ఈ సమయమున నా వయస్సు ౭౦ సంవత్సరములదైనది. శతపథ భాష్యమొనర్చుట ఇంకను మిగిలియున్నది. అది పూర్తియై జీవితము మిగిలినచో నాలుగు వేదముల భాష్యమును వ్రాయగలను. కానిచో ఈ కార్యము శిష్యపరంపరములో ఎవ్వరైనను చేయగల''రను ఈ శబ్దములు అభివ్యక్తపరచియుండిరి. ఈ వాక్యములు నన్ను నిరంతరము ప్రేరణము మరియు ఆందోళన మొనర్చుచున్నవి. శతపథబ్రాహ్మణం విషయములో ఇపుడింతటితో తృప్తినొంది గురువర్యులద్వారా వ్రాసిన భాష్యమును సంపాదనమొనర్చి ప్రకాశితమొనర్చవలెనని నిశ్చయించినాను. ఇక మిగిలిపోయినది గురువర్యులు సంకల్పించిన నాలుగు వేదముల భాష్యమొనర్చు కోరిక. వానియందును మహర్షి దయానందుల భాష్యము ఋగ్వేదము (౭ వమండలములో ౭౫ సూక్తముల వరకు) మరియు సంపూర్ణ యజుర్వేద భాష్యము ఉండనేయుండినప్పుడు మిగిలిపోయిన సామవేద, అథర్వవేదముల భాష్యముల నేల యాలోచించవలదు? వానియందును సామవేదమును మొదట తీసికొనవలెను. ఏలన, దానియందు మొత్తము ౧౮౭౫ మంత్రములే యున్నవిగదా! అని దీనిపై ఊహాపోహలు జరుగుచునేయుండగా ఒకనాడు అనాయాసముగ శ్రీపండిత రామనాథ వేదాలంకారుగారొనర్చిన సామవేద పూర్వార్చికయొక్క కొన్ని దశతులపై భాష్యము లభించినది. దానిని చూచినతోడనే ఒక ఆలోచన స్థిరపడినది. 'ఒకవేళ ఈ భాష్యముయొక్క ప్రకాశనము సమర్పణ శోధసంస్థానముద్వారా జరిగినచో దీనివల్ల గురువర్యుల చివరికోరికయొక్క ఒకభాగమైనను పూర్తియగునుగదా! యని తలచి నేను విద్యామార్తాండ శ్రీపండిత రామనాథవేదాలంకార ఎం.ఏ; పిహెచ్.డి గారికి ఒక పత్రముద్వారా సూచించితిని. ఏమన, ఒక వేళ సామవేదభాష్యముయొక్క ముద్రణయందేమైన బాధయుత్పన్నమగుచో **'సమర్పణ శోధసంస్థానము'**ను జ్ఞాపకమునందుంచుకొనవలెను. ఒకవేళ సంస్థానమునకిట్టి గౌరవము

లభించినచో నాకు అత్యంత ఆనందము కలుగగలదని' వ్రాసియుంటిని. కొన్ని నెలలకే నాకు శ్రీ పండితులవారి పత్రము లభించినది. దానియందు నా పత్రము నుల్లేఖించుచు 'సంస్థానము సామవేదభాష్యము యొక్క బాధ్యతను స్వీకరించగలదా? అని. నేను దీనిని దైవిక వరదానముగనెంచి **'నహి కల్యాణకృత్ కశ్చిత్ దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి'** యను నీ గీతోక్తవాక్యమును చదివి నా అంగీకారమును తెలిపితిని.

వేదము ఆర్యజాతికి ప్రాణము. దానికి పరమనేత్రము పరమబలము, పరమధామము పరబ్రహ్మము నైయున్నది. ప్రతి వేదభక్తుడును భగవాన్ వేదవ్యాసుల శబ్దములలో-

వేదా మే పరమం చక్షుః వేదా మే పరమం బలమ్ ।
వేదా మే పరమం ధామ వేదా మే బ్రహ్మచోత్తమమ్ ॥ మ.భా. ౧౨-౩౩౪-౨౯॥

ఉపనిషత్తుయొక్క ఈ వచనమెంత మహత్వపూర్ణమై యున్నదో చూడుడు. **'ధర్మో విశ్వస్య జగతః ప్రతిష్ఠా** (మహానామ్న్యుపనిషత్తు ౧౭-౬॥) అనగా ధర్మము జగత్తుయొక్క ప్రతిష్ఠ, ఆధారము, మూలమునై యున్నది. ఇందులో ధర్మముయొక్క ప్రతిష్ఠ ఏమి? అను ప్రశ్న ఉద్భవించును. మనుస్మృతి దీనికి చక్కని సమాధాన మిచ్చినది. అనగా **'వేదోఽఖిలో ధర్మమూలమ్'** అనగా సంపూర్ణవేదములు, వాని మంత్రములు, వాని ఒక్కొక్క పదము ధర్మమునకు ప్రతిష్ఠ, ఆధారము - మూలములైయున్నవి. మరల 'వేదములకు ఆధారమేమి? దాని మూలమేమి? యను ప్రశ్నవచ్చును. వాని సమాధానమేమన; వర్తమానకాలములో వేదోద్ధారకుడు మహర్షి దయానందులు ఆర్యసమాజముయొక్క మొదటి ఉద్దేశ్యములో 'సమస్త సత్యవిద్యలకును, విద్యవలన తెలియు సమస్త పదార్థములకును ఆదిమూలము పరమేశ్వరు'డని స్పష్టపరచినాడు.

సృష్ట్యాదిలో జడచేతన (స్థావర జంగమ) సృష్టియొక్క రచన జరుగుచుండినప్పుడు అన్నింటి తరువాత మానవుల పుట్టుక జరిగినది. వారందరును యువకులైయుండిరి. వారి పిండము పూర్ణమైయుండెను. పూర్ణబ్రహ్మాండమునుండి పూర్ణపిండముయొక్క నిర్మాణము జరిగియుండెను. **'పూర్ణమదః పూర్ణమిదమ్'** యొక్క సాక్షాత్తు ఉదాహరణమైయుండెను. వారు ఉభయవిధ జన్మనుపొంది పృథివిపై వచ్చియుండిరి. పృథివియొక్క హృదయవేదికనుండి వారి శరీరము జన్మధారణ మొనర్చియుండెను. ఐతే బ్రహ్మయొక్క హృదయవేదికనుండి విద్యజనించినది. వారు ఉత్పన్నమైన వెంటనే శారీరిక గతివిధుల నొనర్చుచుండిరి. వారు మంత్రధ్వనులనుకూడ చేయుచుండిరి. అప్పుడే పుట్టిన తరుణవయస్కుల వర్ణన ఋగ్వేదములో ఈ ప్రకారముగ నున్నది..

'చిత్ర ఇచ్ఛిశోస్తరుణస్య వక్షథో న యో మాతరావప్యేతి ధాతవే ।
అనూధా యది జీజనదధా చ ను వవక్ష సద్యో మహి దూత్యం౧చరన్ ॥ఋ ౧౦-౧౧౫-౧॥

ఉభయవిధ జన్మలను పొందిన సద్యోజాతతరుణులు తల్లిదండ్రుల పాలనపోషణను ఆశించలేదు. దీనికి కారణము మావి లేకుండా పృథివీమాత జన్మనివ్వడమే. ఆ సద్యోజాతతరుణుడు పరమేశ్వరుని సందేశవాహకుడై తిరుగుట ప్రారంభించినాడు. సృష్ట్యాదిలో పుట్టిన యువమానవుని వర్ణన

అథర్వవేదములోని బ్రహ్మచర్యసూక్తములో చాలా మనోహరముగా నున్నది.

'స స్నాతో బభ్రుః పిఙ్గలః పృథివ్యాం (అథ.౧౧-౫-౨౬)' వచ్చని మరియు పింగళవర్ణముగల ఆ మానవులు స్నాతకులు - విద్వాంసులై పృథివిపై అధిక అందముగలవారుగనుండిరి. **'కార్ష్ణం వసానో, దీక్షితో దీర్ఘశ్మశ్రుః'** (అథ.౧౧-౫-౨౬) ధరణియొక్క ధూళివంటి ఆకర్షక వసనములను ధరించి, జటాజూటధారులై దీర్ఘశ్మశ్రువులై, దీక్షితులవలె చూపట్టుచుండిరి. మణ్డూక సూక్తమునందైతే ఈ స్నాతకులను సస్వర మంత్రగానమొనర్చువారివలె వర్ణించబడినది.

'సంవత్సరం శశయానా బ్రాహ్మణా వ్రతచారిణః ।

వాచం పర్జన్యజిన్వితాం ప్ర మణ్డూకా అవాదిషుః ॥ ఋ.౭-౧౦-౩౧॥

ఆ ఆదిమానవులు సంవత్సరమంతయును భూమాత గర్భములో 'సుప్తప్రబుద్ధ' న్యాయముగ నిద్రించి మేల్కొనినప్పుడు వారు వ్రతచారి బ్రాహ్మణులు తమ తమ హృదయాకాశములలో ఉచ్ఛ్వసిత పరావాక్కు వైఖరివంటి వాక్కును గానమొనర్చసాగినారు. మంత్రమునందు వచ్చినట్టి మండూక విశేషణములుగల 'బ్రాహ్మణాః' అను పదమునుండి విద్యాస్నాతకులని మరియు 'వ్రతచారిణః' అను పదమునుండి వ్రతస్నాతకులని అర్థగ్రహణ మొనర్చవలెను. వాణుల ఉత్పత్తిని ఎరిగిన ఇతర మానవులు ఆ ఋషులనుండి వేదవాణులను పొందియుండిరి. ఋషులనుండి పరంపరగా జ్ఞానమును పొందిన కారణముననే ఈ జ్ఞాననిధికి 'శృతి-వేద'మని పేరు వచ్చినది. దానికి ఋగ్వేదముయొక్క బృహస్పతిసూక్తములో దిగువప్రకారము చిత్రణమొనర్చబడినది. **''యజ్ఞేన వాచః పదవీయమాయన్ తామన్వవిన్దన్నృషిషు ప్రవిష్టామ్''** ॥ఋ.౧౦-౭౧-౩॥ అనగా అగ్ని, వాయువు, ఆదిత్యుడు, అంగీరసుడను నలుగురు ఋషుల పవిత్ర హృదయములలో జ్ఞానమునకు మూలస్రోతస్సులైన ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, సామవేదము, అథర్వవేదము ప్రకాశితమైనవి. పురుషసూక్తములో ఈ విధముగా వర్ణించబడినది.

తస్మాద్యజ్ఞాత్సర్వహుతః ఋచః సామాని జజ్ఞిరే ।

ఛన్దాంసి జజ్ఞిరే తస్మాద్యజుస్తస్మాదజాయత ॥ య.౩౧-౭॥

ఈ ప్రకారముగ వేదములసంఖ్య నాలుగు. మరియు వాని క్రమము ఋక్, యజుః, సామ మరియు అథర్వము. ఆర్షపరంపరయందు ఋగ్వేదమును విజ్ఞానకాండ, యజుర్వేదమును కర్మకాండ, సామవేదమును ఉపాసనకాండ మరియు అథర్వవేదమును జ్ఞానకాండగనెంచబడినది. మానవులొకవేళ సఫలత పొందవలెననిన వారు 'కర్మ'యను వృక్షమును నాటవలెను. జ్ఞానరూప పాదుచేసి జలసేచనమొనర్చవలెను. అప్పుడే వ్యక్తిలో 'అ+థర్వ' నిష్కంపన, ధీశక్తి, స్థితప్రజ్ఞలు కలుగగలవు. విజ్ఞానము ఉపాసనరూపము దాల్చినప్పుడే కర్మ చిగిర్చి, పుష్పించి ఫలితము నీయగలదు. మనుష్యునకెటుల వాణి, మనస్సు, ప్రాణము మరియు చక్షువుల అవసరముండునో అటులనే ఋగ్, యజుః, సామ, అథర్వముల ఆవశ్యకతయుండును. వాణి, మనస్సు, ప్రాణము మరియు చక్షువులలో

ప్రతి అంగమునకు తనదైన ఒక మహత్వముగలదు. ఐనను ప్రాణముయొక్క మహత్త్వము సర్వోన్నతమైనది. నాలుగు వేదములలో ఋగ్వేద, యజుర్వేద, అథర్వవేదములకు ప్రత్యేకముగా తమదంటు ఒక మహత్వము గలదు. కాని సామవేదమునకు గల మహత్వము సర్వోన్నతమైనది. యజుర్వేద ప్రమాణముతో ఋగ్వేదము వాణివంటిది, యజుర్వేదము మనస్సువంటిది, సామవేదము ప్రాణమువంటిదని చెప్పవచ్చును. ఎట్లనగా '**ఋచం వాచం ప్ర పద్యే, మనో యజుః ప్రపద్యే, సామ ప్రాణం ప్రపద్యే చక్షుః శ్రోత్రం ప్రపద్యే** ॥యజు.3౬-౧॥' ఋగ్వేదము నెరుగనివ్యక్తి మూగవాడు, యజుర్వేదమునెరుగనివాడు చేతులునరకబడినవాడు, కొమ్మలులేనిమోడు చెట్టువంటివాడు, అథర్వవేదమునెరుగనివాడు గ్రుడ్డివాడని యనవచ్చును. ఐనను సామవేద శూన్యుడు ప్రాణములేని శరీరము, అనగా శవమువంటివాడే యగును. సామవిహీనుడు ఋగ్, యజు, అథర్వములు అనగా ప్రాణము, మనస్సు మరియు చక్షువులు లేనివంటివాడే యగును. వానితో ఎవ్వడును ఎట్టి ఉపకారమును పొందజాలడు. బ్రాహ్మణగ్రంథములందు వాణిని గోవు, మనస్సును గోవత్సముగా నెంచబడినది. వాణి మరియు మనస్సును ఒకచోట బంధించునట్టి త్రాడు ప్రాణమని యెంచబడినది. పాఠకబృందము దీనిచేతనే సామవేదముయొక్క మహత్వమును తెలిసికొనగలుగుదురు. ఈ మహత్త్వమును తెలిసికొని శ్రీకృష్ణుడు భగవద్గీతలో '**వేదానాం సామవేదోఽస్మి**॥గీత ౧౦-౨౨॥ అని చెప్పినాడు. వేదములలో ఏ ప్రతిష్ఠ సామవేదమునకు గలదో అట్టి ప్రతిష్ఠయే మానవులలో నాకూ గలదని దీని భావము.

పూర్వార్చిక - ఉత్తరార్చిక

సామవేదములో పూర్వార్చిక, ఉత్తరార్చిక యను రెండు ఆర్చికలు కలవు. ఆర్చికములనగా ఋక్కుల సమూహము. ఋక్కులు ఋగ్వేద సామవేదములలో గానమొనర్చబడినవి. '**ఋచి అధ్యూఢం సామగీయతే** ॥ఛాందోగ్య.౧-౬-౧॥' ఋచలలో ప్రతిష్ఠితమై సామమునందు గానమొనర్చబడును. స్తుతియందు ప్రతిష్ఠితమైన పిదపనే ఉపాసనా గానమొనర్చబడును. ఋగ్వేదము స్తుతివేదము, సామవేదము ఉపాసనమునకు సంబంధించినది. ఋగ్వేదములో ఉపాసకుడు తన ఇలస్పదముయొక్క స్తుతి '**అగ్నిమీళే** ॥ ఋ.౧-౧-౧ ॥' తో ప్రారంభించి ''**ఇలస్పదే సమిధ్యసే స నో వసూన్యాభర** ॥ ఋ. ౧౦ - ౧౯౧ - ౧ ॥''తో పరిసమాప్తమొనర్చును. స్తుతియనగా గుణకీర్తనము. స్తుతియొక్క ఫలము సద్గుణముల వృద్ధి. తన ఉపాస్యదేవతయొక్క గుణములవలెనే తన గుణములను చేసికొనినప్పుడు మాత్రమే తన ఉపాసనీయుని సమీపమున కూర్చుండుటకు యోగ్యుడు కాగలుగును. అటు ఉపాస్యుడు కూడ తన ఉపాసకునికొరకు సూపాయన 'సు+ ఉప+ అయన(ఉపాస్య)కుడుగ యైపోవును. సులభముగ చేరిపోవుటకు యోగ్యుడైపోవును. ఉపాస్య, ఉపాసకుల ఉపాసన సిద్ధియైపోగలదు. ఈ పరిస్థితియే సామము. సామ్యము సమాధియైయున్నది. అట్టివారి రోమరోమము గానమొనర్చుచుండును. వారి గాత్రము వృందవాదనమేయైపోవును.

ఋగ్వేదము తన అభివ్యక్తికొరకు వాణిని ఆశ్రయించవలసియుండును. అపుడు సామవేదము తన అభివ్యక్తికొరకు రోమరోమమును వాణిగ నొనర్చవలసియుండును. కావున అథర్వవేదములో **"సామాని యస్య లోమాని"** అథ.౧౦-౭-౨౦॥ అని చెప్పబడినది. ఉపాసకుడు పులకితుడు గాజాలనంతవరకు అతని ఉపాసన సిద్ధి గాజాలదు. ఉపాస్యముకూడ ఉపాసకుని హృదయాంతరిక్షములో పరావాక్కు మాధ్యమముగ ఉచ్ఛ్వసిత మైపోవును. దానివల్ల ఉపాసకునకు రోమాంచమైపోవును. బృహదంతరిక్షమునుండి వర్షము కురిసినపుడు పృథివియొక్క త్వచపై గల ఓషధి, వనస్పతుల కణ కణములు నాట్యమొనర్చునట్లు ఉపాసకుని రోమరోమములు నాట్యమొనర్పసాగును.

పూర్వార్చికలో నాలుగు పర్వములు

సామవేదమునందలి పూర్వార్చికయందు నాలుగు పర్వములు కలవు. ఆగ్నేయము, ఐంద్రము, పావమానము మరియు అరణ్యకము. ఇటులనే మానవుల జీవితమందుకూడ నాలుగు పర్వములుండును. బ్రహ్మచర్యము, గృహస్థము, వానప్రస్థము మరియు సన్న్యాసము. ఈ నాలుగు పర్వములకు నాలు గాశ్రమములకు చక్కని సంబంధము గలదు. ఏ ప్రకారముగ ఆగ్నేయము మున్నగు పర్వముల మాధ్యమమున బ్రహ్మయొక్క క్రమవర్ణన కలదో అదేవిధముగ బ్రహ్మచర్యము మున్నగు ఆశ్రమముల మాధ్యమముచే జీవుని క్రమవికాసము జరుగుచుండును.

బ్రహ్మచారికి ఆగ్నేయపర్వముతో సూటిగ సంబంధముండును. అతడు ముందుకు సాగవలసియుండును. అతనికి ఆదర్శము అగ్ని. అతని ఆచార్యుడు అగ్ని. అతని వ్రతమునకు సాక్షి అగ్ని. అతనిమొదటి సమిధార్పణమునకు దేవత అగ్ని. ఉపనయనకాలములో ఆచార్యుడు అతనిని తనముందర కూర్చుండబెట్టుకొని **'కస్య బ్రహ్మచార్యసి?'** నీ వెవరి బ్రహ్మచారివి? అని ప్రశ్నించును. శిష్యుడు దానికి **'భవతః'** తమ బ్రహ్మచారినని సమాధానమిచ్చును. ఆచార్యుడు అతని సమాధానమును విని, వానికి దానిని వివరించుచు నీవు ఇంద్రుని బ్రహ్మచారివి. నీ ఆచార్యుడు అగ్ని. అందు కనుకూలముగ నుండినచో నేను నీకు ఆచార్యునిగ నుండగలనని యనును. వేదారంభకాలములో వేదికయందలి అగ్నితో రెండుచేతులను కొంతవేడిగయొనర్చుకొని దోసిలిలో జలమును నింపుకొని ఏ ప్రార్థనయొనర్చునో అందుకు ప్రాముఖ్యమైనది అగ్నియే. **'తనూపా అగ్నేఽసి తన్వం మే పాహ్యాయుర్దా అగ్నేఽస్యాయుర్మే దేహి వర్చోదా అగ్నేఽసి వర్చో మే దేహి॥** పార. కాం.౨.కం.౪-౭॥ అగ్నితోనే ప్రార్థనయొనర్చుచు అతడు వేదనిధికి రక్షకుడు కాదలచును. ఆ సమయమున అతడు భావోద్రేకముతో **'యథాత్వమగ్నే యజ్ఞస్య నిధిపా అసి ఏవ మహం మనుష్యాణాం దేవస్య నిధిపో భూయాసమ్॥** పార.కాం.కం.౪-౨॥' దీని ప్రకారము బ్రహ్మచారి యొక్క పర్వము అగ్నియని స్పష్టమైపోయినది.

ఇక తరువాత ఇటురెండవ పర్వము ప్రారంభముకాగానే అటురెండవ ఆశ్రమము గృహస్థము ప్రారంభ మగును. గృహస్థముయొక్క దేవత ఇంద్రుడు. అతడు ఐశ్వర్యదేవత. మూడవపర్వము పవమాన సోముడు. వ్యక్తి ఒక పర్వమునుండి రెండవ పర్వమున అడుగిడుచు పవమానసోముని

హృదయాంతరిక్షములో ఆరాధన మొనర్చును. తన మానసిక క్షేత్రమును ఈ ప్రకారముగా సిద్ధపరచుకొనును. దీనివల్ల ఆ తరువాత రెండు ఆశ్రమములను పాలన మొనర్చుకొనునట్లుగ వానప్రస్థము మరియు సన్న్యాసములను చక్కగా పాలనమొనర్చుట సులభమగునట్లు చేసుకొనును. వానప్రస్థమునకు అరణ్యపర్వముతో సంబంధముగలదు. ఆతడు అరణ్యమందుండి పవమానసోముని ఆరాధించును. ఒకవేళ ఆతడు కోరుకొనినచో నేరుగా సన్న్యాసములో ప్రవేశించినచో పరమేశ్వరుని ప్రతిగుణముయొక్క పరాకాష్ఠయగు మహానామ్నీ ఋచలలో చేరుకొనును. కావుననే పూర్వార్చిక మరియు ఉత్తరార్చికల మధ్యలో మహానామ్న్యార్చిక నుంచబడినది. సన్న్యాసాశ్రమములో చేరదలచినవారు తమ భావనలను ఈ ప్రకారముగ అభివ్యక్తపరచుకొనవలయును. **'పూర్వస్య యత్తే అద్రివో౽ంశుర్మదాయ । సుమ్న ఆ ధేహి నో వసో పూర్తిః శవిష్ఠ శస్యతే । వశీ హి శక్రో నూనం తన్నవ్యం సం న్యసే** ॥సామ. మహా. మం.౮॥ ఈ ప్రకారముగ పూర్వార్చికయొక్క పర్వముల సాధనను పూర్తియొనర్చుకొని మోక్షధామమున ప్రవేశించును. జీవాత్మయొక్క చివరి స్థితి ఇదియే. ఇపుడచ్చట ఏవిధమగు పర్వముగాని, వర్గముగాని యుండదు. ఇకనచ్చట అపవర్గమే అపవర్గము. అనగా మోక్షమే మోక్షము. మహానామ్న్యార్చిక పూర్వ మరియు ఉత్తరార్చిక ద్వయముయొక్క ధారణ ఇదే ప్రకారముగ చేయుచుండును. ధార్మికవ్యక్తియొక్క అభ్యుదయము మరియు మోక్షము అను లోకద్వయము ఈ విధముగ నుండును.

ప్రస్తుత సామభాష్యము గురించి....

ప్రస్తుత సామభాష్యము విద్యామార్తాండ శ్రీపం. రామనాథ వేదాలంకారగారిద్వారా వ్రాయబడినదని పై పంక్తులలో వ్రాసియుంటిమి. సామవేదభాష్యములు తక్కువేమీలేవు. కాని ఈ భాష్యము వంటిది మరొకటి నేటివరకు చూడబడలేదు. ఈ భాష్యముయొక్క కొన్ని ప్రత్యేకతలు ఈ ప్రకారముగ నున్నవి.

౧. ఈ భాష్యము మహర్షి స్వామి దయానందుల శైలిలో సంస్కృతము మరియు ఆర్యభాష (హిందీ)లో ఉన్నది. స్వ.పం. సత్యకేతుగారు ఈ భాష్యమును చదివి హర్షముతో 'పం. రామనాథగారు మహర్షిదయానందుల ఆత్మయందు చేరి కూర్చున్నారని'యున్నారు. ప్రతి మంత్రములో, ప్రతి పదములో మహర్షి దయానందుల భావములను ఏవిధముగా ప్రతిష్ఠింపజేసినారో పాఠకులగు మీరే చూడగలరు. సామవేదమంత్రములపై మహర్షి దయానందు లొనర్చిన ఏ అర్థము లభించినను దానిని ఎంతయో సమర్థతతో స్పష్టమొనర్చినారు.

౨. అనేక మంది భాష్యకారులద్వారా చేయబడిన అర్థముల నుల్లేఖించి వాని వివరణములు మరియు పాదటిప్పణులలో విశేషముగ నిర్దేశనమొనర్చినారు.

౩. ఆ యా మంత్రములకు నిఘంటు, నిరుక్తము మున్నగువాని ప్రమాణములు చూపబడినవి. ఆవశ్యకత ననుసరించి పదములకు పాణినీయ వ్యాకరణానుసారము నిష్పత్తులను కూడ దర్శింపజేసినారు.

౪. ఈ సామవేదభాష్యముయొక్క భూమిక అవశ్యముగ పఠనీయము మరియు మననీయముగ నున్నది. దీనియందు సామవేదవిషయములో పుష్కలముగ వివరణ నీయబడినది. స్వరాంకణపద్ధతి, వివిధ పదపాఠము, పదపాఠముయొక్క స్వరూపము మున్నగువాని వివేచనములు చదువదగినవి.

౫. మంత్రముల ఋషి, దేవత, ఛందము మరియు స్వరముల విషయ పరిచయము ఒకేచోట లభించగలదు. ఋషి మంత్రద్రష్టయేగాని మంత్రకర్త గాడను ఆర్షపరంపర ప్రమాణమును పుష్టియొనర్చినారు. సందర్భానుసారం సాయణాచార్యుల ప్రమాణములను ఎత్తిచూపుట ఉపయుక్తముగ ఉన్నది. కొన్ని దినములక్రిందట నేను తైత్తిరీయ ఆరణ్యకమును అవలోకన మొనర్చుచుండునప్పుడు ఈ ఆరణ్యకమునందలి ౪ । ౧ యందువచ్చినట్టి ''**నమ ఋషిభ్యో మంత్రకృద్భ్యో మంత్రపతిభ్యః**'' అను నీ మంత్ర చరణముపై ఆచార్య సాయణుని వ్యాఖ్యయందు విశేషముగ నన్ను ఆకర్షించినది. ఆయన **'మన్త్రకృద్భ్యః మన్త్రం కుర్వన్తీతి మన్త్రకృతః । యద్యప్యపౌరుషేయే వేదే కర్తారో న సన్తి తథాపి కల్పా దౌ ఈశ్వరానుగ్రహేణేన మన్త్రాణాం లబ్ధారో మన్త్రకృతః ఇత్యుచ్యతే తల్లాభశ్చ స్మర్యతే యుగాన్తేఽన్తర్హితాన్ దేవాన్ సేతిహాసాన్ మహర్షయః లేభిరే తపసా పూర్వమనుజ్ఞాతాః స్వయంభువా' ఇతి.** ఇచ్చట ఆచార్య సాయణుడు స్పష్టముగా స్వీకరించినాడు. అనగా 'మన్త్రకృత్' పదమునకు అర్థము మంత్రములలాభమును పొందువారు. ఏలన; అపౌరుషేయ వేదములో మంత్రకర్తయను ప్రశ్నయేయుండదు. సృష్ట్యారంభములో ఈశ్వరుని అనుగ్రహముచే మంత్రములను దర్శించి వాటి లాభమును పొందినవారిని మాత్రమే మంత్రద్రష్టలని చెప్పబడినది.

౬. ప్రస్తుత సామభాష్యము పదేపదే తన లేఖకుని యోగ్యతను పరిచయమొనర్చుచున్నది. విద్వజ్జనులు దీనిని చదివియే తమ అభిప్రాయమును నిర్మించుకొనగలుగుదురు. శ్రీ పం. రామనాథగారు ఈ భాష్యముకొరకు ఎంతటి శ్రమ యొనర్చినారో, అది వర్ణనాతీతమైయున్నది. దీని విలువను గుర్తించుట కఠినమైనకార్యము. సంపూర్ణ సామవేదమంత్రార్థములను – వాటి అంతరార్థములను స్వయముగ దర్శించి భాష్యకారుడైనారు. నేను ఈ గ్రంథమును చివరివరకు చూచినాను. స్వయముగ భాష్యకారుడగు పం. రామనాథ వేదాలంకారగారు దీని ద్వారా అత్యంత మనోయోగమును పొందినారు. ఒకవేళ మాననీయ పండితులవారు ఇట్టి గురుతరము, కఠినతరమునగు కార్యమును చేయకుండినచో గ్రంథము ఇంతటి శుద్ధరూపములో సిద్ధమై ముద్రణ కాకుండెడిది. ఇంతగొప్ప కృపచూపినందులకు పండితులవారికి ఎట్టి శబ్దములలో ధన్యవాదముల నొనర్చవలెనో తోచుటలేదు.

హిందీమూలము :

స్వామి దీక్షానందసరస్వతి

తెలుగు అనువాదము :

స్వామి వేదానందసరస్వతి

౨౦-౬-౨౦౦౫.

సామవేద భాష్య భూమిక

ఓం

విశ్వానిదేవ సవితర్దురితాని పరాసువ ॥ యద్ భద్రం తన్న ఆసువ ॥౧॥ ఋ.౫-౮౨-౫॥
యస్మిన్నృచః సామయజూంషి యస్మిన్ ప్రతిష్ఠితా రథనాభావివారాః ।
యస్మింశ్చిత్తꣳ సర్వమోతం ప్రజానాం తన్మే మనః శివసంకల్పమస్తు ॥౨॥ యజు.34-౫॥
తత్సవితుర్వరేణ్యం భర్గో దేవస్య ధీమహి ।
ధియో యో నః ప్రచోదయాత్ ॥ 3 ॥ సామ.౬-3-౧౦-౧॥
యో భూతం చ భవ్యం చ సర్వం యశ్చాధి తిష్ఠతి ।
స్వర్యస్య చ కేవలం తస్మై జ్యేష్ఠాయ బ్రహ్మణే నమః ॥౪ ॥ అథ.౧౦-౮-౧॥

ఓ సచ్చిదానంద స్వరూపా, పరమదయాళో, అనంత సర్వవిద్యాప్రకాశకా, సర్వానంద ప్రదాతా! సకల జగదుత్పాదక పరమేశ్వరా! ఈ వేదభాష్యరచనలో వచ్చు విఘ్నములవంటి దురితములను దూరమొనర్చుము. నా అజాగ్రత్తవల్ల విఘ్నములు వచ్చిపడినను వానిని తత్‌క్షణమే దూరమొనర్చుకొనుశక్తిని నాకు ప్రసాదించుము. శారీరక ఆరోగ్యము, బుద్ధికుశలత్వము, సత్యవిద్యాప్రకాశము మున్నగు భద్రము లేవిగలవో దయచేసి వానిని నాకు ప్రసాదించుము. దానివల్ల వేదముయొక్క యథార్థభాష్యమును నేను చేయగలుగుదును.

ఓ పరమాత్మా, కృపాసాగరా! ఏ నా మనస్సులో ఋచలు, సామములు మరియు యజుస్సులు రథముయొక్క నాభి (బుద్ధి)యందు ఆకులవలె ప్రతిష్ఠితమైయుండునో మరియు దేనియందు ప్రజల స్మృతిరూప చిత్తము అను సూత్రములో మణులవంటివి గ్రుచ్చబడునో, అట్టి నా మనస్సు నీ దయవల్ల శివసంకల్పముగలదిగ యగుగాక ! దానివల్ల నేను వేదముయొక్క సత్యార్థమునే ప్రకాశపరచగలుగుదునుగాక !

సర్వజగదుత్పాదకుడు, సన్మార్గప్రేరకుడు, నిఖిల జ్ఞాన విజ్ఞాన ప్రకాశకుడు, సర్వసుఖదాత, సర్వాంతర్యామి పరబ్రహ్మయొక్క ఏ సకల అవిద్య (అజ్ఞానము) ను దహించి వేయు ఏ తేజోవంతము, శ్రేష్ఠస్వరూపముగలదో, దానిని నేను నా అంతఃకరణమునందు ధారణమొనర్చుకొందును. ఆ పరమేశ్వరుడు నా బుద్ధిని సన్మార్గమునందు ప్రేరణ నొనర్చుచుండవలెను. అందువల్ల ఉత్కృష్టమగు వేదార్థప్రకాశక, వేదబ్రాహ్మణములు, ఆరణ్యకములు, ఉపనిషత్తులు, వ్యాకరణము, నిఘంటువు, నిరుక్తము మున్నగువాని ప్రమాణములతో గూడిన మరియు పారమార్థిక, వ్యావహారిక అర్థములతో అలంకృతమగు వేదభాష్యమును నేను ఉత్తమముగ చేయగలుగుదునుగాక !

ఎవడు భూత భవిష్యద్వర్తమానకాలముల; పృథివి, జలము, తేజము, వాయువు, ఆకాశము, మనుష్యులు, పశువులు, పక్షులు, స్థావర జంగమములు మున్నగువానియన్నింటికి అధిష్ఠాతయో మరియు లేశమాత్రమైనను దుఃఖములు లేనివాడో, నిరంతరము సుఖప్రాప్తిగలిగించుచుండునో అట్టి జ్యోతిస్వరూపుడగు పరబ్రహ్మకు నా నమస్కారములు.

౧. నాలుగు వేదములు - వాని శాఖలు

ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, సామవేదము మరియు అథర్వవేదము లనునవి పరమేశ్వర ప్రేరితములగు నాలుగువేదములు. ఏ కాలమునందో ఇవి శాఖోపశాఖలైనవి. అవి సంఖ్యయందు ౧౧౨౭ వరకు చేరిపోయినవి. అనేకమంది వేదప్రేమికులు ఈ శాఖలనుకూడ వేదముల అంతర్గతమని తలచి వేదములవలెనే వీనిని ప్రమాణముగా స్వీకరించుచుండిరి. కాని స్వామి మహర్షి దయానందసరస్వతి మాత్రము నేటి శాకల ఋగ్వేదము (వాలఖిల్య సూక్తముల సహితం); వాజసనేయీ మాధ్యన్దిన శుక్లయజుర్వేదము; కౌథుమ రాణాయనీయ సామవేదము ; మరియు శౌనకీయ అథర్వవేదమును నామములచే ప్రచలితమైయున్నవానిని మాత్రమే విశ్వసించినారు. మరియు ఈ వేదములకనుకూలమైనవానిని మాత్రమే ప్రమాణముగ నెంచినారు. వారి అభిప్రాయముననుసరించి శాఖలు ఈశ్వర కృతములు గావు, కాని యవి ఈశ్వరకృతవేదములకు ఋషికృత వేదవ్యాఖ్యానములు మాత్రమే.

పాతంజల మహాభాష్యములో 'ఋగ్వేదమునకు ౨౧, యజుర్వేదమునకు ౧౦౧, సామవేదమునకు ౧౦౦౦ మరియు అథర్వవేదమునకు ౯ శాఖలున్నవని వ్రాయబడినది. కాని ఇపుడు ఋగ్వేదమునకు కేవలము శాకలము మాత్రమే లభించుచున్నది. శుక్ల యజుర్వేదముయొక్క మాధ్యందినము, కాణ్వము మరియు కృష్ణయజుర్వేదముయొక్క తైత్తిరీయము, మైత్రాయణి కాఠకము మరియు పైప్పలాద సంహితలు లభించుచున్నవి. సామవేదము కేవలము మూడు విధములది లభించుచున్నది. అనగా కౌథుమము, రాణాయనీయము మరియు జైమినీయము.

కౌథుమశాఖ రాణాయనీయశాఖల సామవేద మంత్రసంఖ్య సమానముగ ౧౮౭౫గలవు. విశేషించి భేదము విభాజనమనునదే; అనగా కౌథుమముయొక్క పూర్వార్చికలో ప్రపాఠకము, అర్ధప్రపాఠకము, దశతి మరియు మంత్రముల క్రమము గలదు. రాణాయనీయమునందు పూర్వార్చికలో అధ్యాయము, ఖండము మరియు మంత్రములు గలవు. ఇదే విధము కౌథుమముయొక్క ఉత్తరార్చికయందు ప్రపాఠకము, అర్ధప్రపాఠకము, సూక్తములు మరియు మంత్రముల విభాజనము మరియు రాణాయనీయముయొక్క ఉత్తరార్చికలో అధ్యాయములు, ఖండములు, సూక్తములు మరియు మంత్రముల క్రమము గలదు. మహర్షి దయానందులు మాత్రము ప్రపాఠకముల క్రమముగలదానికే ప్రాధాన్యత నిచ్చినారు. కావుననే వారు ఋగ్వేదాది భాష్యభూమికయొక్క గ్రంథసంకేత విషయములో సామవేదముయొక్క గ్రంథసంకేతము నిచ్చుటకొరకు ఈ క్రమమునే స్వీకరించినారు. కౌథుమము మరియు రాణాయనీయములలో అక్కడక్కడ స్వల్పముగ పాఠభేదము కూడ కలదు. ఎట్లన కౌథుమములో ఋగ్వేదమువంటి 'వాజేషు నో' మరియు రాణాయనీయములో 'వాజేషు ణో' అను పాఠము లభ్యమగుచున్నది. సామగానములో కౌథుమ శాఖాధ్యేత వేదపాఠి 'హా ఉ' మరియు 'రా ఇ' యని ఉచ్చరింతురు. కాని రాణాయనీయ శాఖాధ్యేత యగు వేదపాఠి వీని స్థానములో క్రమముగ

'హోవు' మరియు 'రాయి' అని ఉచ్చరింతురు. ఈ కాలములో ప్రకాశించబడు సామవేదగ్రంథములందు అధ్యాయక్రమము మరియు ప్రపాఠకక్రమము రెండు విధముల విభజన కనబడుచున్నది. ఈ ప్రకారముగ వానియందు కౌథుమసంహిత మరియు రాణాయనీయసంహిత రెండింటి మిశ్రితము చూడబడుచున్నది. వైదికయంత్రాలయము అజ్మీరునుండి ప్రకాశింపబడిన సామవేదసంహితయందు ముఖ్యముగా ప్రపాఠక క్రమముమాత్రమే ఈయబడినది. కాని శీర్షికపై మాత్రము ప్రపాఠకము మరియు అధ్యాయము రెండింటి క్రమముల నిర్దేశము కలదు. స్వాధ్యాయమండలినుండి ప్రకటించబడిన సంహితలో శీర్షికపైకూడ మరియు మధ్యలోను రెండు విభాజనములు ప్రదర్శితమొనర్చబడినవి.

డా. డబ్ల్యూ. కైలేండ్ ననుసరించి జైమినీయ సంహితయొక్క మంత్రసంఖ్య ౧౬౮౭యున్నది. ఈ విధముగ దీనియందు కౌథుమ మరియు రాణాయనీయసంహితకన్న ౧౮౮ మంత్రములు తక్కువగ నున్నవి. ఈ సంహితలో ఋగ్వేదమునందుగల కౌథుమము మరియు రాణాయనీయమునందులేనట్టి అనేక మంత్రములుకూడ కలవు. మంత్రముల క్రమముకూడ అనేక స్థలములలో కౌథుమము మరియు రాణాయనీయ మంత్రక్రమముకన్న భిన్నముగ నున్నది.

సామవేదము కౌథుమసంహితయొక్క సంస్కరణము జర్మనీ విద్వాంసుడగు 'థియోడోర్ బేన్ఫే' యనునాతడు ౧౮౪౮లో జర్మన్ భాషయందనువదించి ప్రకాశపరచియుండిరి. రాణాయనీయ సంహిత మొట్టమొదట క్రీ.శ. ౧౮౪౨లో లండన్ నుండి జే.స్టే వెన్సన్‌యొక్క ఇంగ్లీషు అనువాద సంహిత ప్రకాశపరచబడియుండెను. జైమినీయసంహితయొక్క భూమికతో గూడిన రోమన్ అక్షరముల సంస్కరణము ఇంగ్లీషు విద్వాంసుడగు డా. డబ్ల్యూ. కైలేండ్ ద్వారా క్రీ.శ.౧౯౦౭లో ప్రకాశపరచబడియుండెను. స్వాధ్యాయమండలినుండి ప్రకాశపరచబడిన సామవేద సంహితలో కౌథుమము మరియు రాణాయనీయములు సమ్మిళితరూపములోనే యుండియున్నవి. కాని చివరిలో జైమినీయసంహితయొక్క పాఠవిశేషము, క్రమభేదము మరియు అధికమంత్రములు దర్శింపబడినవి.

౨. వేదముల ప్రతిపాద్య విషయము

ప్రతి వేదమునకు తమ తమ మహత్వముగలదు. ఒకవేదమునకు తక్కువ మహత్వమని గాని మరొక దానికి అధిక మహత్వమనిగాని లేదు. వేదములలో నాలుగు వర్ణవిషయములుండును. విజ్ఞానము, కర్మ, ఉపాసన మరియు జ్ఞానము. జ్ఞానమనునది ఒక పదార్థముయొక్క సామాన్యబోధ మరియు విజ్ఞానమనునది దాని సాక్షాత్తు బోధ. నాలుగు విషయములలో విజ్ఞానమనునది అన్నిటికన్న ముఖ్యమైనది. ఎట్లన దానియందు పరమేశ్వరుడు మొదలుకొని తృణపర్యంతము సమస్త పదార్థముల జ్ఞానము సాక్షాత్తుగ అరచేతిలో ఉసిరికాయవలె బోధపడును. దానియందుకూడ పరమేశ్వరానుభూతి అతిముఖ్యమైయున్నది. ఏలన సకల వేదముల ప్రాధాన్యత దానియందే నిహితమైయుండును.

నాలుగు వేదములందును విజ్ఞానకాండ, కర్మకాండ, ఉపాసనాకాండ మరియు జ్ఞానకాండములు వర్ణించబడియున్నవి. ఐనను ముఖ్యముగ ఋగ్వేదములో గుణి గుణములు, జ్ఞాన విజ్ఞానముల

ఉపదేశము అనగా పరమేశ్వరుడు మొదలుకొని భూమిపర్యంత పదార్థముల గుణముల వర్ణనరూప జ్ఞానకాండము మరియు విజ్ఞానకాండము లున్నవి. యజుర్వేదములో ఈశ్వరపూజ, విద్వాంసుల సత్కారములు, శిల్పము మున్నగు క్రియలచే సంగతీకరణము, శుభవిద్య, గుణము, ధనము, దానము మరియు యజ్ఞము మున్నగు కర్తవ్యకర్మల ఉపదేశమువంటి కర్మకాండ వర్ణించబడియున్నది. సామవేదములో జ్ఞానవిజ్ఞానములు, కర్మ మరియు ఉపాసన యను మూడింటి సమన్వయము కలదు. అనగా మనుష్యుడు జ్ఞానము, విజ్ఞానము, కర్మ మరియు ఉపాసనములతో ఎంతవరకు ఉన్నతి నొందగలడు? మరియు వాని ఫలమేమిటి? అథర్వవేదములో పై విషయములన్నింటికీ సమాధానములు కలవు.

3. సామవేదముయొక్క నామకరణము

వేదశబ్దము 'విద్‌సత్తాయామ్' (దివాది), 'విద్‌జ్ఞానే' (అదాది), 'విద్‌ల్ఌలాభే' (తుదాది), 'విద్‌విచారణే' (రుధాది) మరియు 'విద్' చేతనాఖ్యాననివాసేషు' (చురాది) ధాతువులచే కరణ మరియు అధికరణముల కారకములందు 'ఘఞ్' ప్రత్యయమొనర్చుట వలన సిద్ధించును. దీనియందు వివిధ జ్ఞాన విజ్ఞానముల శక్తిగలదు. (విద్‌సత్తాయామ్) దేనిచే, లేక దేనియందు వివిధవిద్యలు తెలిసికొనబడునో (విద్‌జ్ఞానే) దేనిచే, లేక దేనియందు వివిధ విద్యలను పొందగలుగుదుమో (విద్‌ల్ఌలాభే) దేనిచే లేక దేనియందు వివిధ విద్యలను గురించి ఆలోచించబడునో, (విద్‌విచారణే) దేనిచే గురువుద్వారా శిష్యులను జాగృతమొనర్చబడునో, దేనిచే, లేక దేనియందు వివిధ విషయముల ఆఖ్యానమొనర్చబడునో, దేనియందు వివిధ విద్యలు నివాసమొనర్చునో, లేక దేనిచే శిష్యుల హృదయములందు అధ్యాత్మ, అధిదైవత, అధిభూత మున్నగు విద్యలను నివాసమొనర్చబడునో (విద్ చేతనాఖ్యాన నివాసేషు) దానిపేరే వేదము.

సామమును అథర్వవేదములో **'సా'** మరియు **'అమ'** యోగముచే నిష్పన్నమొనర్చబడినది. అచ్చట పదునాల్గవ కాండముయొక్క వివాహసూక్తములో వరుడు వధువుతో నీవు **'సా'** అనుదానవు, నేను **'అమ'** అనువాడను. ఈ ప్రకారముగ మన యిరువురి ద్వారా **'సామ'**మైనది. ఇచ్చట **'సా'**చే వాణి మరియు **'అమ'**చే ప్రాణబలమని అభిప్రాయము. ఎటుల వాణి మరియు ప్రాణముల కలయికచే సామ, సంగీతము ఉత్పన్నమగునో, అటులనే వధూవరుల కలయికచే గృహస్థసంగీత ముత్పన్నమగును. శతపథ బ్రాహ్మణము, కాఠకసంహిత మరియు జైమినీయ ఉపనిషత్ బ్రాహ్మణమునందును ('సా' మరియు 'అమ'ల కలయికచే 'సామ'శబ్దము ఏర్పడినది.) 'సామ విధాన బ్రాహ్మణములో 'సమ'చే సామము నిష్పన్నమైనదని చూపబడినదో, అచ్చట ఋగ్వేదముయొక్క ఛందము మరియు సామవేదముయొక్క ఛందము సమానమైయున్నది. 'సమ' ఛందము గలదగు కారణముననే సామవేదము పేరు 'సామ'అని స్థిరమైపోయినది.

యాస్కీయ నిరుక్తములో 'సామ' శబ్దమునకు మూడు విధములగు నిష్పత్తి చూపబడినది. మొదటిది **'సమ్'** ఉపసర్గపూర్వకముగ **'మాఙ్'** ధాతువుతో, ఋచవంటి పరిమాణముగలదగుటచే

'సామ' మని యనబడినది. అనగా ఋచలెటుల ఛందోబద్ధముగ నుండునో, అటులనే సామముకూడ నుండును. (సమ్మా=సామము) రెండవ విధములో **'సామ'** మును **'షో అన్తఃకర్మణి'** యను ధాతువుచే వ్యుత్పన్నమొనర్చబడినది. సామగానమును **'సామ'** మని ఏలయనబడినదని యనగా, ఇది మానసిక అశాంతిని, దుఃఖములు మున్నగువానిని అంతమొనర్చివేయును. మూడవ పక్షములో నైదానవముల నామములో నీయబడినది. దీనిననుసరించి **'సమ్'** పూర్వక 'మనజ్ఞానే' (దివాది) లేక 'మను అవబోధనే' (స్వాది) ధాతువుచే **'సామ'** శబ్దమగును. **'ఋచ'** వలె ఎంచబడుటచే సామయోనిగానమంత్రము **'సామ'** మనబడినది.

ఉణాదికోశములో **'సామ'** ముయొక్క సిద్ధియందు నిరుక్తవర్ణితమగు రెండవ పద్ధతియే గ్రహించబడినది. అచ్చట **'షో అన్తఃకర్మణి'** అను ధాతువుతో **'మనిన్'** ప్రత్యయ మొనర్చి **'సామన్'** శబ్దము నిష్పన్నమొనర్చబడినది. దానియొక్క నపుంసకలింగము, ప్రథమావిభక్తియొక్క ఏకవచనములో **'సామ'** రూపమేర్పడును. దీనిని అర్థజ్ఞానపూర్వకపాఠము, లేక గానముచే యగుచుండును. కావున దీనిని **'సామ'** మని యందురు. మరియొక ధాతువు **'సామ సాంత్వప్రయోగే'** (చురాది) యనునది కలదు. ఈ ధాతువుతో **'అన్'** అను ప్రత్యయ మొనర్చుటవల్ల కూడ **'సామన్'** అనునది సిద్ధికాగలుగును. దానిననుసరించి దీనిని **'సామన్'** అని ఈ కారణమున యందురు. దీనివల్ల శాంతి ప్రాప్తించగలదు. ఉణాది సూత్రముల వృత్తికారుడగు **శ్వేతవనవాసి 'షో'** యను ధాతువును గానార్థకమని యెంచి **'సామ'** మునకు ఎయ్యది గానమొనర్చబడునో అది **'సామ'** మను యర్థమొనర్చినాడు.

౪. సామవేదముయొక్క బహిరంగ పరిచయము

ఇచ్చట సామవేదమనగా కౌథుమ మరియు రాణాయనీయశాఖ సామవేద సంహితయే యని యెంచవలెను. దానిని మూల ప్రామాణిక సామవేదమని యనవచ్చును. సామవేదములో మూడు ఆర్చికలుగలవు. ప్రారంభములో పూర్వార్చిక, చివరిలో ఉత్తరార్చిక మరియు మధ్యలో ఒక అతిచిన్నదగు 'మహానామ్నీ' యను ఆర్చిక గలదు. పూర్వార్చికను ఛన్ద ఆర్చిక యనియును చెప్పుదురు. ఏలన, దీనియందు స్వతంత్ర ఛందము (సామయోని ఋచలు పఠించబడును). పూర్వార్చిక ఆరణ్యకాండముయొక్క చివరిలో సామమంత్రముల సంఖ్య ౬౪౦ వరకు గలదు. సామవేదసంహితయొక్క పండితులు సత్యవ్రతసామశ్రమీద్వారాసంపాదిత సాయణభాష్యమునందుకూడ ఆరణ్యకాండముయొక్క చివరిలో పూర్వార్చిక (ఛన్ద ఆర్చిక) సమాప్తమొనర్చబడినది. మహానామ్నీ ఆర్చిక ప్రారంభములో పం. సామశ్రమీగారు 'మహానామ్నీ' యొక్క పాఠము సర్వత్ర ఛందము, ఆర్చికల సమాప్తిపైననే లభించగలదు అని ఒక టిప్పణి నిచ్చినారు. వారు ఛందము, ఆర్చికలందు సమానత్వముంచుదురు. మహామండలేశ్వరుడగు స్వామిగంగేశ్వరానంద ఉదాసీనగారి సామవేదసంహితయొక్క భాష్యమునందును అటులనే చేయబడియున్నది. వారు ఆరణ్యకాండమునకు వేరొక ఆర్చిక 'ఆరణ్యార్చిక' యని ఎంచినారు. కాని వైదిక యంత్రాలయం అజ్మీరునుండి ప్రకాశపరచబడిన మూలసామవేదసంహితలో పూర్వార్చిక, మహానామ్నీ ఆర్చిక మరియు

ఉత్తరార్చికయనను నీ మూడు ఆర్చికలే కలవు. మరియు ఆరణ్యకాండముయొక్క సమాప్తివరకు పూర్వార్చికయని అభిప్రాయపడినారు.

పూర్వార్చికలో నాలుగు కాండములున్నవి. వానిని పర్వములనియును అందురు. అవి ఆగ్నేయ, ఐన్ద్ర, పావమాన మరియు ఆరణ్యకములు. ఆగ్నేయకాండము, లేక పర్వములో మొత్తము ఋచలు ౧౧౪ కలవు. వానిలో అధికాంశమునకు దేవత అగ్ని. ఈ కాండములో **'అగ్ని'** నామముతో పరమాత్మయొక్క ఉపాసన మరియు రాజు, సేనాపతి, ఆచార్యుడు మున్నగువారి గుణకర్మల వర్ణన కలదు. ఐంద్రకాండము లేక పర్వములో మొత్తము ౩౫౨ ఋచలు కలవు. వానికి చాలవరకు ఇంద్రుడు దేవతయై యున్నాడు. దీనియందు **'ఇన్ద్ర'** నామముచే పరమాత్మయొక్క ఉపాసన మరియు జీవాత్మయొక్క ఉద్బోధన కలదు. మరియు రాజు, సేనాపతి, ఆచార్యుడు మున్నగువారి గుణకర్మల వర్ణన కూడ కలదు. పావమానకాండము లేక పర్వములో మొత్తము ౧౧౯ ఋచలు కలవు. అన్ని ఋచల దేవత పవమానసోముడే. దీనియందు పవిత్రతాకారకుడగు సోమపరమాత్మయొక్క ఉత్కృష్ట భక్తినొనర్పుప్రేరణనీయబడియున్నది. **'సోమ'** శబ్దము భక్తిరసము, శ్రద్ధారసము, కర్మరసము మున్నగువాని వాచకములుకూడ కలవు. కావున ఏ ఋచలలో పరమాత్మయెడ ప్రేమరసమును ప్రవాహమొనర్పు వర్ణనకలదో, వానిలో సోమముచే భక్తిరసము మున్నగునవి గ్రాహ్యములై యున్నవి. ఇవియేగాక **'సోమ'** నామముచే జీవాత్మ, రాజు, సేనాపతి మున్నగువారి గుణకర్మలు కూడ వర్ణించబడియున్నవి. ఆరణ్యకాండము లేక పర్వములో మొత్తము ౫౫ ఋచలు గలవు. దీనియందు ఏదోయొక ప్రముఖ దేవతయని యుండక అరణ్యములందు అనేక విధములగు వృక్షములు పెరిగియుండునటులనే పవమానసోముడు, వాయువు, ప్రజాపతి, అగ్ని, ఇంద్ర, పురుష, ద్యావాపృథివి, సూర్యుడు మున్నగు విభిన్న దేవతలు కలరు. ఈ వివిధ నామములచే పరమాత్మయొక్క ఉపాసన మరియు రాజు, ఆచార్యుడు, ప్రాణము మున్నగువాని విశేషతలను గురించిన వర్ణనకలదు. ఈ కాండమునకు ఆరణ్యకమని ఏలయనెదరనగా దీనియందు పఠించబడిన ఋచలపై 'అరణ్యే-గేయ'మని గానమొనర్చబడినది.

పూర్వార్చికలో నాలుగు కాండములందును కలిపి మొత్తము ౬౪౦ మంత్రములు కలవు. మహానామ్నీ ఆర్చికలో ఋచల సంఖ్య కేవలము ౧౦ మాత్రమే కలవు. పూర్వార్చికయందలి ౬ ప్రపాఠకములందును విభాగములు కలవు. మొదటి ఐదు ప్రపాఠకములందు ప్రథమార్ధములు మరియు ద్వితీయార్ధములను రెండేసి అర్ధములు అనగా సగములు కలవు. కాని ఆరవ ప్రపాఠకములో మూడు అర్ధములున్నవి. ప్రతి సగము అనగా అర్ధములో ఐదేసి దశతులు, ప్రతి దశతి యందు సామాన్యముగ పదేసి ఋచలు గలవు. కాని కొన్ని దశతులలో ఋచలసంఖ్య పదికన్న ఎక్కువ తక్కువలుకూడ కలవు. ఒకదశతియందు ఆరు, ఒకదశతిలో ఏడు, ఏడు దశతులలో ఎనిమిదేసి, ఐదుదశతులలో తొమ్మిదేసి, ఒకదశతిలో ౧౧, ఐదు దశతులలో ౧౨-౧౨, ఒక దశతిలో ౧౩ మరియు మూడు దశతులలో ౧౪-౧౪ ఋచలు గలవు. ఈ ఋచలయొక్క న్యూనత్వము, లేక ఆధిక్యతల కారణమేమన ఒకఛందముయొక్క ఋచలు ఆ దశతియందే రావలెనను ప్రయత్నకారణమున అట్లు జరిగినది.

ఏ విధముగ ఋగ్వేదమునందు మండలములు, సూక్తములు, ఋచలయొక్క విభాజన క్రమము ప్రాచీనము మరియు అష్టకములు, అధ్యాయములు, వర్గములు, ఋచలు, వాని విభాజన క్రమము అర్వాచీనమైనదో అదేవిధముగ సామవేదములో ప్రపాఠకములు, అర్ధప్రపాఠకములు, దశతులు, ఋచలయొక్క విభాజనము ప్రాచీనము. మరియు అధ్యాయములు, ఖండములు, ఋచలయొక్క విభాజనము పశ్చాద్వర్తములు, అనగా తర్వాత చేర్చబడినవియో అటులనే రెండవ విభాజనము ననుసరించి పూర్వార్చికయందు ఆరు అధ్యాయములు గలవు. మొదటి అధ్యాయములో ఆగ్నేయకాండము, లేక పర్వము సంపూర్ణము. దానిలో ౧౨ ఖండములు గలవు. వాని ఋక్ సంఖ్య ౧౧౪ వరకు గలదు. ఐన్ద్రకాండము, లేక పర్వములు రెండవ అధ్యాయమునుండి నాల్గవ అధ్యాయమువరకు గలవు. వానియందలి ప్రతి అధ్యాయములో ౧౨ ఖండములు గలవు. రెండవ అధ్యాయమునందు ఋక్కుల సంఖ్య ౨౩౨ వరకు, మూడవ అధ్యాయమందలి ఋక్కుల సంఖ్య ౩౫౧ వరకు మరియు నాల్గవ అధ్యాయముల ఋక్సంఖ్య ౪౬౬వరకు గలదు. పావమానకాండము లేక పర్వము ఐదవ అధ్యాయములో కలదు. దానియందు ౧౧ ఖండములుకలవు. మరియు ఋచలసంఖ్య ౫౮౫ వరకు గలవు. ఆరణ్యాకాండము లేక పర్వములు ఆరవ అధ్యాయమునందు గలవు. దానియందు ఐదు ఖండములున్నవి. మరియు వాని ఋక్కులసంఖ్య ౬౪౦వరకు గలదు. 'మహానామ్నీ'యను ఆర్చిక స్వతంత్రమైనది. అది ప్రపాఠకము లేక అధ్యాయముల అంతర్గతముగ లేదు.

ఉత్తరార్చికలో మొదటి విభాజనముననుసరించి 'ప్రపాఠకము, అర్ధప్రపాఠకము, సూక్తము, ఋచలు మరియు రెండవ విభాజనము ననుసరించి అధ్యాయములు, ఖండములు, సూక్తములు మరియు ఋచలు గలవు. వీనియందు ప్రథమ విభాజనము మరియు రెండవది అర్వాచీనమైయున్నది. అవి అధ్యయనము, అధ్యాపనము మరియు గానమొనర్చు సౌకర్యమునకై ఏర్పరచబడినవి. ఉత్తరార్చికలో మొత్తము ౯ ప్రపాఠకములు ౨౨ అర్ధ ప్రపాఠకములు, ౨౧ అధ్యాయములు ౧౨౦ ఖండములు, ౪౦౦ సూక్తములు గలవు. సూక్తములు చాలావరకు మూడేసి ఋచలతో నున్నవి. ఐనను కొన్ని సూక్తములు తక్కువ, ఎక్కువలవికూడ కలవు. గణనమువల్ల ఉత్తరార్చికయందు ౧౩ ఒంటి రుచలు, ౬౬ రెండుఋచలు, ౨౮౭ మూడు, ౯ నాలుగు, ౪ ఐదు, ౧౦ ఆరు, ౨ ఏడు, ౧ ఎనిమిది, ౩ పది, ౨ పంద్రెండు సూక్తములు గలవు. మూలగ్రంథములో ఈ ఋచలను సంస్కృతములో ఏకర్చ, ద్వ్యర్యుచ, తృచ, చతుఋృచ, పఞ్చర్చ, షడృచ, సప్తర్చ, అష్టర్చ, దశర్చ, ద్వాదశర్చ అని వ్రాయబడినది. ఉత్తరార్చికలో మొత్తము ఋక్‌సంఖ్యలు ౧౨౨౫ గలవు. ఈ విధముగ సామవేదముయొక్క మొత్తము ఋక్సంఖ్యలు పూర్వార్చికలో ౬౪౦+మహానామ్నీ ఆర్చికలో ౧౦ + ఉత్తరార్చికలో ౧౨౨౫ మొత్తము ౧౮౭౫ అగును.

దిగువన ప్రపాఠకక్రమము మరియు అధ్యాయక్రమముల రెండింటి పట్టిక ఈయబడుచున్నది.

ప్రపాఠక క్రమము

పూర్వార్చిక మరియు మహానామ్నీ ఆర్చిక

ప్రపాఠకములు	అర్ధప్రపాఠకములు	దశతులు	ఋచలు అనగా మంత్రములు	క్రమసంఖ్య
మొదటిది	౨	౧౦	౯౬	౧ నుండి ౯౬
రెండవది	౨	౧౦	౯౭	౯౭-౧౯౩
మూడవది	౨	౧౦	౯౯	౧౯౪-౨౯౨
నాల్గవది	౨	౧౦	౯౮	౨౯౩-౩౯౦
ఐదవది	౨	౧౦	౯౬	౩౯౧-౪౮౬
ఆరవది	౩	౧౫	౧౫౪	౪౮౭-౬౪౦
మహానామ్నీ	-	-	౧౦	౬౪౧-౬౫౦
మొత్తం	**౧౩**	**౬౫**	**౬౫౦**	**౧-౬౫౦**

ఉత్తరార్చిక

ప్రపాఠకము	అర్ధప్రపాఠకములు	సూక్తములు	ఋచలు	క్రమసంఖ్య
మొదటిది	౨	౪౫	౧౨౪	౬౫౧ నుండి ౭౭౪
రెండవది	౨	౩౮	౧౧౧	౭౭౫-౮౮౫
మూడవది	౨	౪౫	౧౪౫	౮౮౬-౧౦౩౦
నాల్గవది	౨	౩౮	౧౪౪	౧౦౩౧-౧౧౭౪
ఐదవది	౨	౪౩	౧౭౨	౧౧౭౫-౧౩౪౬
ఆరవది	౩	౪౯	౧౪౨	౧౩౪౭-౧౪౮౮
ఏడవది	౩	౫౧	౧౨౮	౧౪౮౯-౧౬౧౬
ఎనిమిదవది	౩	౫౧	౧౪౮	౧౬౧౭-౧౭౬౪
తొమ్మిదవది	౩	౫౯	౧౧౧	౧౭౬౫-౧౮౭౫
మొత్తము	**౨౨**	**౩౮౯**	**౧౨౨౫**	**౬౫౧-౧౮౭౫**

అధ్యాయముల క్రమము

పూర్వార్చిక మరియు మహానామ్నీ ఆర్చిక

కాండములు	అధ్యాయములు	ఖండములు	ఋచలు	క్రమసంఖ్య
ఆగ్నేయ	౧	౧౨	౧౧౪	౧ నుండి ౧౧౪
ఐన్ద్ర	౨	౧౨	౧౧౮	౧౧౫-౨౩౨

ఐన్ద్ర	౩	౧౨	౧౧౯	౨౩౩-౩౫౧
ఐన్ద్ర	౪	౧౨	౧౧౫	౩౫౨-౪౬౬
పావమాన	౫	౧౧	౧౧౬	౪౬౭-౫౮౫
ఆరణ్య	౬	౫	౫౫	౫౮౬-౬౪౦
మహానామ్నీ	-	-	౧౦	౬౪౧-౬౫౦
మొత్తము	**౨౧**	**౬౪**	**౬౫౦**	**౧-౬౫౦**

ఉత్తరార్చిక

అధ్యాయములు	ఖండములు	సూక్తములు	ఋచలు	క్రమసంఖ్య
మొదటిది	౬	౨౩	౬౨	౬౫౧ నుండి ౭౧౨
రెండవది	౬	౨౨	౬౨	౭౧౩-౭౭౪
మూడవది	౬	౧౯	౫౫	౭౭౫-౮౨౯
నాల్గవది	౬	౧౯	౫౬	౮౩౦-౮౮౫
ఐదవది	౭	౨౨	౬౯	౮౮౬-౯౫౪
ఆరవది	౭	౨౩	౭౬	౯౫౫-౧౦౩౦
ఏడవది	౭	౨౪	౮౫	౧౦౩౧-౧౧౧౫
ఎనిమిదవది	౬	౧౪	౫౯	౧౧౧౬-౧౧౭౪
తొమ్మిదవది	౬	౨౦	౭౮	౧౧౭౫-౧౨౫౨
పదవది	౧౨	౨౩	౯౪	౧౨౫౩-౧౩౪౬
పదకొండవది	౩	౧౧	౩౨	౧౩౪౭-౧౩౭౮
పండ్రెండవది	౬	౨౦	౫౬	౧౩౭౯-౧౪౩౪
పదమూడవది	౬	౧౮	౫౪	౧౪౩౫-౧౪౮౮
పద్నాల్గవది	౪	౧౬	౪౬	౧౪౮౯-౧౫౩౪
పదునైదవది	౪	౧౪	౩౮	౧౫౩౫-౧౫౭౨
పదునారవది	౪	౨౧	౪౪	౧౫౭౩-౧౬౧౬
పదునేడవది	౪	౧౪	౪౦	౧౬౧౭-౧౬౫౬
పదునెనిమిదవది	౪	౧౯	౫౪	౧౬౫౭-౧౭౧౦
పందొమ్మిదవది	౫	౧౮	౫౪	౧౭౧౧-౧౭౬౪
ఇరువదవ(౧)ది	౫	౧౮	౫౧	౧౭౬౫-౧౮౧౫
ఇరువదవ(౨)ది	౨	౧౩	౩౩	౧౮౧౬-౧౮౪౮
ఇరువదొకటవది	౧	౯	౨౭	౧౮౪౯-౧౮౭౫
మొత్తము	**౧౨౦**	**౪౦౦**	**౧౨౨౫**	**౬౫౧-౧౮౭౫**

౫. పూర్వార్చిక - ఉత్తరార్చికల సంబంధము

పూర్వార్చికలో ౬౪౦ ఋచలు మరియు ఉత్తరార్చికలో ౧౨౨౫ ఋచలు గలవు. దీనిని ఇప్పుడే మనము చూచియున్నాము. ౨౬౨ ఋచలు ఉత్తరార్చికలోనికి ఉన్నవానినున్నట్లు పునరుక్తమొనర్చబడినవి. ఈ పునరుక్తి పూర్వార్చిక నుండి ౧౮౦ ఋచలు ఉత్తరార్చిక తృచలను మొదటి ఋచల రూపములో పఠించబడినవి. ౨౦ ఋచలు తృచలమొదటిలో పఠించబడక వానిమధ్యములో, లేక చివరలో లేక మధ్య మరియు చివర రెండు స్థానములందును పఠించబడినవి. ౬౦ ఋచలు ఉత్తరార్చికయందలి ప్రగాథ సూక్తములందలి మొదటిలోనే పఠించబడినవి. ౧౨ ఋచలు నాలుగునుండి ౧౨ ఋచల, అనగా మంత్రముల వరకు సంఖ్యలుగల సూక్తముల మొదట, మధ్య, లేక చివరిలో పఠించబడినవి. ఉత్తరార్చికయందలి ౪౦౦ల సూక్తములనుండి ౨౦౦ కన్న అధిక సూక్తములందలి మొదటి ఋచలు పూర్వార్చికయందలివియే యున్నవి. అవి ఉత్తరార్చికయందలి సూక్తముల ఆదిమములలో పఠించబడిన పూర్వార్చిక యందలివే. అవి ఉత్తరార్చికయొక్క ఊహగానముల మరియు ఊహించదగిన గానములయోని ఋచలచే నిర్మితమగును. అనగా అనేక ఆధారాలపై గానమొనర్చబడును. ఉత్తరార్చికయందలి ఊహగానముల ప్రకృతి పూర్వార్చికయొక్క వేయగానము మరియు ఉత్తరార్చికయొక్క ఊహ్యగానముల ప్రకృతి పూర్వార్చికయొక్క ఆరణ్యగానములు. ఈ ప్రకారముగ పూర్వార్చికకు ఉత్తరార్చికకు పరస్పర ఘనిష్ఠ సంబంధముగలదు.

ఇచ్చట ఈ విషయము ధ్యానమునందుంచదగినదై యున్నది. అనగా పూర్వార్చిక ఋచలు ఆరంభములో పఠించబడనిదే ఉత్తరార్చికయొక్క సూక్తములపై గానమొనర్చబడదను నియమమేదియునులేదు. పూర్వార్చికకు భిన్నముగ స్వతంత్ర ఋచలు ముందుగా నున్నప్పుడు కూడ ఏ సూక్తమునైనను గానమొనర్చబడగలవు. ఒకవేళ పూర్వార్చికయొక్క ఏ ఋచయైనను ఉత్తరార్చిక యొక్క ప్రారంభమునందున్నను గానమొనర్చరాదను ఎట్టి నియమమును లేదు. ఇట్టి అనేక సూక్తములపై గానములేదు. సామగాన విషయములో మేము ముందున ఇంకను విశదపరిచెదము. కావున ఇచ్చట ఈ సంబంధములో అధికముగ వ్రాయలేకున్నాము.

౬. సామవేద స్వరాఙ్కన పద్ధతి.

ముఖ్యముగ స్వరములు మూడు. ఉదాత్తము, అనుదాత్తము మరియు స్వరితములు. వీనినే మహర్షి పతంజలి ప్రకారాంతరముగ 'ఏడు' అనియును చూపినారు. ఉదాత్తము, ఉదాత్తతరము, స్వరితము, స్వరిత పూర్వము, ఉదాత్తము మరియు ఏకశ్రుతి యనునవి. సంహితలో స్వరితముపైన అనుదాత్తములన ఏకశ్రుతి స్వరములైపోవును. దానిని 'ప్రచయము' అని కూడ యనెదరు. మరియు దాని ఉచ్చారణ ఉదాత్తమువలెనుండును. కాని అనుదాత్తమునకు ఏకశ్రుతి యుండదు. దానికిపైన ఉదాత్తము, లేక స్వరితముండును. అట్లున్నపుడు అది అనుదాత్తము, అనుదాత్తతరము ఉచ్చరించబడును. స్వరితమనునది రెండు విధములుగనుండును. ఒకటి పరతంత్రస్వరితము. దీనిని

ఉదాత్తాశ్రిత స్వరితమనియు అందురు. మరియు రెండవది స్వతంత్ర స్వరితము. పరతంత్రస్వరితమనునది ఉదాత్తముపైన స్థిరమగు అనుదాత్తమును స్వరితముగ నొనర్చును. అది స్వరితమైపోవును. అది స్వరితముగ నున్నప్పుడు ఇట్టి స్వతంత్రస్వరితములో స్వాభావికస్వరితము మరియు సిద్ధిజస్వరితమనునవి రెండును కలిసియుండును. స్వాభావికస్వరితముయొక్క పారిభాషికనామమే 'జాత్య' స్వరితము. అనగా జాతి, స్వభావము, లేక మూలముతోనే స్వరితమైయున్నది. ఎట్లన.

కన్యా, ధాన్యమ్, క్వ, స్వః.

సన్ధిజ స్వరితములో క్షైప్రస్వరితము, ప్రశ్లిష్ట స్వరితము మరియు అభినిహిత స్వరితములు వచ్చును. అవి ఉదాత్త ఇకారము, ఉకారస్థానములో యణ్ (య్,వ్) యగునప్పుడు ముందరి అనుదాత్తస్వరము స్వరితమైపోవును. అది క్షైప్రస్వరితమైపోవును. అనగా

స్వాధీ + అస్ = స్వాధ్యః , చ మూ ఓస్ = చమ్వోః ।

దీర్ఘగుణములు, లేక వృద్ధి ఏకదేశీయమైనప్పుడగు స్వరితమును ప్రశ్లిష్ట స్వరితమనబడును. ఎట్లన-

హి + ఇన్ద్ర - హీన్ద్ర, క్వ + ఇయథ - క్వేయథ ।

ఏ లేక ఓ తో హ్రస్వము 'అ'పైన ఉన్నప్పుడు పూర్వరూప ఏకదేశీయముచే నిష్పన్నమగునట్టి స్వరితము అభినిహిత స్వరితమనిపించుకొనును. ఎట్లన,

తే + అవర్ధన్త = తేఽవర్ధన్త, వేదః + అసి = వేదో అసి = వేదోఽసి ।

స్వరవిషయములో ఈ సామాన్యపరిచయము తరువాత ఇపుడు సామవేద సంహితయొక్క స్వరాఙ్కన పద్ధతి దర్శింపజేయబడుచున్నది.

ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, అథర్వవేదములో ఉదాత్తము, అనుదాత్తము మున్నగు స్వరము రేఖలు అనగా గీతలద్వారా ప్రదర్శించబడుచుండును. కాని సామవేదముయొక్క స్వరాఙ్కన పద్ధతి అందుకు భిన్నముగనున్నది. అందుకు భిన్నముగ అఙ్కాలలో స్వరములను సూచితమొనర్చబడును. అక్కడక్కడ ఈ అఙ్కాలతో పాటు ర, క, ఉ అక్షరములు కూడ వ్రాయబడును. నియమములు క్రింద సూచించబడుచున్నవి.

౧. సామాన్యముగ ఉదాత్త అక్షరముపై ౧, స్వరితముపై ౨, మరియు అనుదాత్తముపై ౩ అను అఙ్కాలు వ్రాయబడును. ఎట్లనగ - వీతయే (౩౧ ౨), బర్హిషి (౩౧౨) (సామ.౧)

౨. ఒకవేళ ఉదాత్తముపైన అనుదాత్తతరమువచ్చినచో ఉదాత్తముపై ౨ అను అఙ్కెవ్రాయబడును. ఉదా: అగ్న ఆ [౩౨ ౧] (సామ౧) మరియు యజ్ఞానాం [౩ ౨ ౩] హోతా [౨] (సామ ౨) నందు అనుదాత్తతరము పైన నుండుకారణమున క్రమముగ ఉదాత్తము అ మరియు జ్ఞాపై ౨ అను అఙ్కెయుండును.

౩. ఒకవేళ అనుదాత్తతరముపై అట్టి రెండు, లేక అధికము ఉదాత్తములు కలిసియుండినచో మొదటి ఉదాత్తముపై ౨ అఙ్కెతో ఉ అక్షరముకూడ వ్రాయబడును. మిగత ఉదాత్తములు అనఙ్కితము, అనగా అంకెలు లేకుండనేయుండును. మరియు ఆదిత్ [౨ఉ] ప్రత్నస్య [౩ ౨ ౩] (సామ౧౦), యం [౨ఉ] సమిదన్య ఇన్ధతే [౩౨ ౩౧౨] (సామ౬౦) మొదటి ఉదాహరణములో అనుదాత్తతరమునుండి పూర్వ ఆ, ది అను రెండు ఉదాత్తములు గలవు. మరియు రెండవ ఉదాహరణము యం, స, మి, అను మూడు ఉదాత్తములు గలవు.

౪. ఒకవేళ ఉదాత్తమునకు పరమున విరామ చిహ్నముండినను ఉదాత్తముపై ౨ అను అంకె వ్రాయబడును. ఎట్లన హితః [౩ ౨] (సామ.౨) గిరా [౩౨] (సామ.౮)

౫. ఒకవేళ ఏ విరామముపైనైనను అట్టి రెండు, లేక అధిక ఉదాత్తములు కలిసియుండినచో మొదటి ఉదాత్తముపైననే ౨ అను అఙ్కె వేయబడును. శేష ఉదాత్తములు అఙ్కెలు లేకుణ్డనే యుండును. ఎట్లన మహేహి షః [౩ ౨] (సామ౩౬౧) ఇచ్చట హే హి షః అను మూడు ఉదాత్తములతో మొదటనే కలిసియుండినవి.

౬. ఒకవేళ రెండు, లేక అధిక ఉదాత్తములు కలిసివచ్చినచో మరియు వానిపై స్వరితముండినచో మొదటి ఉదాత్తముపై ౨ర వ్రాయబడును. మిగిలిన ఉదాత్తములు అనఙ్కితముగనే యుండును. మరియు స్వరితముపై ౨ర వ్రాయుదురు, ఎట్లన నిహోతా [౧ర ౨ర] (సామ౧) యజ్ఞ్వా యే ఈ [౩ ౧ర] 'తవాశ్వాసో' [౧ర] (సామ౨౫).

౭. ఒకవేళ స్వతంత్రస్వరితము (జాత్య, క్షైప్ర, ప్రశ్లిష్ట, లేక అభినిహిత స్వరితము)లకు పూర్వము అనుదాత్త అక్షరముండినచో మరియు దానిపై అనుదాత్తతరము, ఏకశ్రుతి, లేక విరామముండినచో స్వరితముపై ౨ర మరియు పూర్వవర్తియగు అనుదాత్తముపై ౩క వ్రాయబడును. ఎట్లన అనుదాత్తముపై వేరుగ యున్నప్పుడు విశ్వ-స్వర్దృశే [౨ ౩క ౨ర ౩ ౨] (సామ౪౯౧), చమ్వాః సుతః [౩క ౨ర ౩ ౨] (సామ.౪౯౦). ఏకశ్రుతి పరమున నుండుటవలన వీర్యాయ [౩క ౨ర] చోదయ (సామ౧౫౦౭), వాజ్యస్థాత్ [౩క ౨ర]

(సామ౫౩౧) విరామము పరమున యుండుటచే [3క ౨ర] వీ ర్యమ్ (సామ౯౫) [3క ౨ర] వరూ ణ్యః (సామ. ౪౪౮) [3క ౨ర] గౌ ర్యః (సామ౪౮౯).

౮. నియమసంఖ్య ౭ స్థితిలో ఒకవేళ స్వరితమునకు పూర్వము అనుదాత్తముండనిచో, ప్రత్యుత స్వరిత ఋచయొక్క, లేక అర్ధర్చ ఆదిలో వచ్చినచో కూడ స్వరితముపై ౨ర వ్రాయుదురు. ఎట్లన [౨ర] క్వే యథ [3 ౧ ౨] క్వేదసి (సామ ౨౭౧), [౨ర] న్యస్మిన్ [3] దధ్రే (సామ౭౨౭), [౨ర] నీవ [3 ౧ ౨] శీర్ష్ణి (సామ౧౬౫౬).

౯. స్వరితమునకు పరమున ఒకటి, లేక అధిక అనుదాత్తములకు ఏ ఏకశ్రుతి, లేక ప్రచయ స్వరముండునో, దానిని సూచించుట కొరకు ఋగ్వేదమువలె సామవేదమునందును ఎట్టి చిహ్నములేదు. అది అనఙ్కితముగనే యుండును. ఎట్లన.

[3 ౨ 3 ౧ ౨] అగ్నిర్వృత్రాణి జఙ్ఘనద్ [3 ౧] ద్రవిణస్యుర్ (సామ ౪)లో అనఙ్కిత 'జఙ్ఘనద్ ద్రవి' ఏకశ్రుతి లేక ప్రచయము గలదు.

౧౦. ఒకటికన్న అధిక అనుదాత్తములు కలిసివచ్చినచో మొదటి అనుదాత్తముపైననే 3 అను అఙ్కా వ్రాయబడును. మిగిలినవి అనఙ్కితముగనే యుండిపోవును. మరియు [3 ౨] ఔర్వభృగువత్ (సామ ౧౮).

౧౧. ఉదాత్తము, లేక స్వరితము పరమున ఉండుటవల్ల ఏ అనుదాత్తమును అనుదాత్తతరము అగునో దానికొరకు వేరొక చిహ్నవముండదు. అది అనుదాత్తమువలె 3వ అఙ్కాతో ప్రదర్శితమొనర్చబడును.

స్వరితములో కమ్పము

ఉదాత్త స్వరము పరమున నుండుటవల్ల స్వతంత్రస్వరితము (జాత్య, క్షైప్ర, ప్రశ్లిష్ట మరియు అభినిహిత స్వరితములు) కమ్పసహితముగ ఉచ్చరించబడును. సామవేదములో దీనిని సూచించుటకొరకు స్వరితముపై ౨ అఙ్కానుంచి ప్లుతమువలె వ్రాయుపద్ధతి గలదు. ఎట్లన జాత్యస్వరితము, [౨ ౧] క్వా3స్య (సామ ౧౪౨), క్షైప్రస్వరితము [3 ౨ ౨] పాహ్యా3తే (సామ. ౧౫౪౪). అభినిహిత స్వరితము - [3 ౨ ౧] వృధే3ఽస్మాఀ (సామ ౨౩౯).

స్వరితముయొక్క కమ్పవిధానము ఋక్ప్రాతిశాఖ్యలో ఈ శబ్దములలో చేయబడినది.

జాత్యోఽభినిహితశ్చైవ క్షైప్రం ప్రశ్లిష్ట ఏవ చ ।

ఏతే స్వరాః ప్రకమ్పంతే యత్రోచ్చస్వరితోదయాః ॥ ఋ.ప్రా.3-3౪॥

అనగా ఉదాత్తము, లేక స్వరితము పరమున నుండినప్పుడు జాత్యము, అభినిహితము, క్షైప్రము మరియు ప్రశ్లిష్ట స్వరితము కంపములతో పాటు ఉచ్చరించబడును.

ఈ స్వరితము రెండువిధములుగ నుండును. హ్రస్వము మరియు దీర్ఘము. ఋగ్వేదములో కమ్పయుక్త హ్రస్వము మరియు దీర్ఘస్వరితములను వ్రాయుపద్ధతి గలదు.

హ్రస్వము - ప్రాహ్వ్య ౧త ॥ఋగ్వే ౮-౬౦-౯ ॥

దీర్ఘము - వృధే ౩స్మా ॥ఋగ్వే ౮-౩-౧॥

కాని, సామవేదములో కంపయుక్త హ్రస్వము మరియు దీర్ఘము రెండుస్వరితములను ఒకే విధముగ ప్లుతము పద్ధతిలో వ్రాయబడును. ఎట్లన,

౩ ౨ ౨
హ్రస్వము - పాహ్యా౩త ॥సామ.౩౬-౧౫౪౪॥

౩ ౨ ౧
దీర్ఘము - వృధే౩ఽసా ॥సామ ౨౩౯॥

సామవేదములో సకంప దీర్ఘ స్వరితము కేవలము మన్యా, పథ్యా 'మా న ఇన్ద్రాభ్యా దిశః' సన్ధ్యక్షర ఏ, ఓ మరియు 'శగ్ద్యాషు' మున్నగునవి (ఎచ్చట ఇ. ఉల సన్ధి మరియు దీర్ఘమైనవిగ నుండునో) వానియందు చూడబడును. ఎట్లన.

౩ ౨ ౧ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨ ౧ ౨ ౩ ౨ ౨ ౩
సమన్యా౩వసానో (సామ ౧౪౦౦), పథ్యా౩అను (౧౫౭౭), మాన ఇన్ద్రాభ్యా౩దిశ (౧౨౮),
౩ ౨ ౧ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨ ౩
తన్వే౩చారురేధి (౬౫), జుహ్వే౩మమ (౧౫౪౨), శగ్ద్యా౩షు శచీపతే (౧౫౩౨).

ఇవియేగాక కొన్ని స్థలములలో సకంపహ్రస్వము, స్వరితము గలదు. ఎటులన

౨ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨
న్యా౩త్రిణమ్ (సామ ౨౨), దూత్యాం౩చరణ్ (౬౪), ప్రతీవ్యాం౩ యజస్వ (౧౦౩),
౨ ౧ ౨ ౧ ౨ ౧ ౩ ౨ ౨ ౩ ౩ ౨ ౨ఉ
క్వా౩స్య (౧౪౨), త్వా౩స్య (౧౬౫), త్వా౩ద్య (౨౯౫), ఉక్థ్యా ౩ మిత్ర (౩౭౪), అప్స్వా౩న్తర
౩ ౨ ౧ ౨ ౩
(౪౧౭, ౫౧౨), ఉర్వా౩న్తరిక్షా (౬౦౪).

ఈ ప్రకరణములో ఉల్లేఖించదగిన దేమనగా ఒకవేళ స్వతంత్ర స్వరితము (పూర్వోక్తజాత్యము, క్షైప్రము, ప్రశ్లిష్టము మరియు అభినిహిత స్వరితముల)చే పూర్వము మరియు తర్వాత రెండు స్థలములందును ఉదాత్తముండునప్పుడు అట్టి కంపిత స్వరితముపై ౨ అను అంకె వ్రాయబడదు. కాని దానికంటె పూర్వముగల ఉదాత్తముపై ౨ అను అంకెవ్రాయుదురు. మిగతా ఉదాత్తములు అంకెలు లేకుండ యుండిపోవును. ఎట్లన.

విర్థి త్వా౩స్య (సామ ౧౩౨), త్వం హ్యా౩ఙ్గ(౫౮౩), స న ఊర్జే వ్యా౩వ్యయం (౧౪౩౮), దృశే కం స్వా౩ర్ణ (౧౪౪౭).

కమ్పముయొక్క అభిప్రాయము

కంపమనునది స్వరితమునకు పరమున ఉదాత్త వర్ణము వచ్చినప్పుడే జరుగునని మనము చూచియున్నాము. స్వరితములో ఉదాత్తము మరియు అనుదాత్తముల మిశ్రణముండును. పూర్వము తెలిపిన కంపనము స్వతంత్రస్వరితముల (జాత్య, క్షైప్ర, ప్రశ్లిష్ట మరియు అభినిహితముల) విషయములో ఈ నియమముగలదు. అనగా వాని పూర్వభాగము ఉదాత్తతరము మరియు శేషభాగము అనుదాత్తముగ ఉచ్చరించబడును. స్వరితము కన్న వేరుగ ఉదాత్త అక్షరముండినప్పుడది '' ఉదాత్తతరము, అనుదాత్తము, ఉదాత్తము''లను వాని క్రమ మేర్పడునప్పుడు ఉచ్చారణయందు శ్రమగలుగుట స్వాభావికమే. ఏలన ఉదాత్తతరము ఉచ్చరించిన వెంటనే అనుదాత్త అంశమును ఉచ్చరించుటకొరకు ధ్వనిని క్రిందికి దించవలసివచ్చును. మరల దానిని పరవర్తిత ఉదాత్తమును ఉచ్చారణ నొనర్చుటకొరకు మరల ధ్వనిని వెంటనే పైకి లేపవలసి యుండును. ఈ విధముగ మధ్యనున్న అనుదాత్త అంశములో కంపముతో గూడిన ఉచ్చారణ యుండును.

౭. సామవేదముయొక్క పదపాఠము

పదపాఠకారుడు గార్గ్యుడు

సామవేదముయొక్క పదపాఠకారుడు ఆచార్యగార్గ్యుడని ఎంచబడుచున్నది. నిరుక్తకారుడు ఋగ్వేదము ఒక మంత్రము ''**యదిన్ద్ర చిత్ర మేహనాస్తి** (ఋ ౫-౩౯-౧) మొదటి వ్యాఖ్యలో 'మేహనా'కు ముందుగ 'మంహనీయమ్' అను వ్యాఖ్యనీయబడినది. తదనంతరము ఇట్లు వ్రాయబడినది. అనగా 'మేహనా' యందు 'మ, ఇహ, న' అను మూడు పదములుగలవు. నిరుక్తముయొక్క టీకాకారుడు 'దుర్గుడు'ననుసరించి మొదటి వ్యాఖ్య శాకల్యకృత ఋగ్వేదీయ పదపాఠము ననుసరించును. మరియు రెండవవ్యాఖ్య సామవేదముయొక్క పదపాఠ్యకారుడగు గార్గ్యునిదైయున్నది. ఆయన సామవేదముయొక్క ౩౪౫పై పఠించబడిన ఇదే పాఠముయొక్క పదపాఠములో ' ఇహ న అస్తి' అను పదచ్ఛేదన మొనర్చినాడు. ఈ ప్రకారముగ దుర్గాచార్యుల సాక్ష్యము సామవేదమునందు లభించిన పదపాఠము గార్గ్యకృతమైయున్నది.

నిరుక్తమునందు గార్గ్యుని నామము మూడుసార్లు ఉల్లేఖించబడియున్నది. మొదటి ఉపసర్గ ప్రకరణమునందు శాకటాయనునకు విపరీతముగ గార్గ్యుని అభిప్రాయము నీయబడినది. అనగా ఉపసర్గమునకు అనేక విధములగు అర్థములుగలవు. రెండవది:-ఆ నామములన్నియును ఆఖ్యానించదగినవనియును, లేక కాదనియును ఈ ప్రసంగములో వ్రాయబడినది. శాకటాయనుని అభిప్రాయములో ఆ పేర్లన్నియును ఆఖ్యానించబడదగినవే కాని గార్గ్యుని భావానుసారము వేనియందు

ప్రకృతి ప్రత్యయములు మున్నగునవి స్పష్టమగునో అప్పుడే ఆ నామములు ఆఖ్యానించదగినవి. కాని అన్నికావని అభిప్రాయపడినాడు. మూడవది:- ఉపమాయొక్క లక్షణమునిచ్చుచు **'యద్ అతత్ తత్సదృశమితి గార్గ్యః'** ఋుక్ప్రాతిశాఖ్యమునందుకూడ వివిధ ప్రసంగములలో గార్గ్యుని అభిప్రాయముయొక్క ఉల్లేఖనము లభించుచున్నది. పాణినికూడ గార్గ్యుని విషయమును చర్చించినాడు. ఈ గార్గ్యుడు సామపదకారుడగు గార్గ్యుడనియే యనిపించుచున్నది. ఆయన అత్యధికఖ్యాతిని ఆర్జించియుండెను. గార్గ్యుని పదపాఠములో శాకల్యుడు మున్నగువారి పదపాఠముల ఉపేక్ష చాలా క్రొత్తదైయున్నది. దాని పరిచయము ముందీయబడిన పదపాఠములు మరియు అవగ్రహముల నియమముతో కలిసిపోగలదు.

గార్గ్యకృత పదపాఠములో స్వరాంకనము

పదపాఠముయొక్క స్వరాంకనములో సంహితాపాఠముయొక్క స్వరాంకనములలో కొంత భేదము గలదు. వాని నియమములు దిగువ నీయబడుచున్నవి.

౧. పదపాఠములో ప్రతి పదముపై స్వతంత్రరూపములో స్వరాంకన ముండును. పూర్వము వచ్చిన పదముయొక్క స్వరమునకు తరువాతవచ్చిన, అనగా ఉత్తరవర్తి పదముయొక్క స్వరముపై ఏమాత్రము ప్రభావముపడదు. ఉదాహరణముగ సంహితాపాఠములో 'ఆ[౧] యా[౨]హి (సామ.౧)లో ఉదాత్త 'ఆ' కు పరమున నున్న పదమునకు ఆదిలో ఉన్న అనుదాత్త 'యా' స్వరితమైపోయినది. కాని పదపాఠములో అట్లుండదు. 'యా[3]హి' ఈ ప్రకారముగ 'యా' అనుదాత్తముగానే యుండును.

౨. ఏకాక్షరపదముయొక్క ఉదాత్తముపై, సంహితాపాఠములో ౧ అను అఙ్కె వేయబడును. కాని పదపాఠములో ౨ అను అంకె, అనగా ని[౨] హో[౧]తా[౨ర](సామ.౧)లో 'ని'పై ౨వ అఙ్కె గలదు. ఎపుడైతే సంహితాపాఠములో 'ని[౧]' కలదో, ఇచ్చట చూడబడుచున్నది ఒకటి, లేక అధికముగ పూర్వ పదములలో ఒకవేళ ఆ ఏకాక్షర ఉదాత్తముచే తక్షణమే పూర్వపు ౨, లేక ౨ర అంటియుండునో అపుడు ఉదాత్తమును ౨తో అఙ్కిత మొనర్చబడదు. అనఙ్కితముగనే వదలివేయబడును. ఎట్లన 'అగ్నే[౧౨ర] త్వామ్' (సామ ౮), యు[3]క్ష్వ[౨] హి యే (సామ.౨౪)లో ఉదాత్తమగు త్వామ్, హి మరియు 'యే' అనఙ్కితములై యున్నవి.

3. ఏకపదములో ఒకటి, లేక అధిక అనుదాత్తములచేగాక చివరివర్ణము ఉదాత్తమైనచో అదియును ౨ అంకముతో నిర్దిష్టమగును. ఎట్లనగ 'గృ[3]ణా[౨]నః (సామ ౧), హి[3]తః[౨](సామ ౨), అ[3]గ్నిమ్[౨] (సామ 3) ద్ర[3]విణస్యుః[౨] (సామ. ౪).

౪. ఏకపదములో ఉదాత్తమునకు అనుదాత్తము, లేక అనుదాత్తతరము పరమున నున్నప్పుడుకూడ ఉదాత్తముపై ౨ అను అంకెను వ్రాయుదురు. సామాన్యముగా ఈ స్థితి తక్కువగా కానవచ్చును. ఏలన, ఉదాత్తమునకు పరమునన్ను అనుదాత్తము స్వరితమైపోవును. ఇతితో పాటు సమాసమువచ్చు స్థితిలో,

                                                   ౨౩ర౧౨   ౨౩ర౧౨
ఏకపదత్వము ఎర్పడినప్పుడు ఉదాహరణము లభించును. ఎట్లన 'అవ రితి (సామ ౧౯౨), హరి ఇతి

                                        ౨ ౩ ౨
(సామ ౭౧౨), ఇతివల్ల భిన్న ఉదాహరణము 'హస్త వై(సా.౪౩౯).

౫. ఇతరత్ర ఉదాత్తము ౧ అంకెతోనే వ్రాయబడును.

౬. స్వరితము సంహితాపాఠమువలె పదపాఠమునందును ౨.అఙ్కచే సూచితవముకాగలదు. పూర్వపదముయొక్క ఉదాత్తము పరమునన్ను కారణమున ఉత్తరవర్తియగు పదమునందు అనుదాత్తము స్వరితమై యుండునో అది పదపాఠములో తన అనుదాత్తరూపమునందే వచ్చును. కాని ఒకపదములో ఉదాత్తమునకు పరమునన్ను అనుదాత్తమునకు ఏ స్వరితము చేయబడినదో అది స్వరితముగనే

                  ౩౧ ౨
యుండును. ఎట్లన 'వీతయే'(సామ.౧).

                                                                       ౩క౨ర ౩క౨
౭. త్రైప్రము మరియు జాత్యస్వరిత పదపాఠములో స్వరితమేయుండును. త్రైప్రము 'త న్వా త న్వా

                         ౩ ౩క౨ర   ౩౩క౨
(సామ ౫౨), జాత్యము మనుష్యేభిః మనుష్యేభిః (సామ ౭౯)

౮. ఏ పదముయొక్క ప్రారంభములో ఉదాత్తముండునో దానికి పరమున అనుదాత్తముండినచో అది స్వరితమగును. దానిని పదపాఠములో ఒంటరిగా ౨వ అంకచే వ్రాయక ౨రచే వ్రాయుదురు. ఎట్లన,

౧౨ర ౧ ౨ర
అగ్నే, హోతా (॥సామ ౨॥).

౯. ఏకాక్షరపదములో, లేక అనేకాక్షర పదముయొక్క ఆరంభములో ఒకవేళ

                                                          ౧౨   ౧౨   ౨
జాత్యస్వరితముండినచో దానిని ౧౨వ అంకెతో వ్రాయుదురు. ఎట్లన, క్వ (సామ ౧౪౨), న్యక్, ని

 ౩   ౧ ౨
అక్ (సా ౨౭౯), స్వర్వాన్ (సామ.౨౫౪).

౧౦. ఉదాత్తము పరమున ఉండుటవల్ల జాత్యస్వరితము ప్లుతమువలె కంపన చిహ్నముచే

                  ౨ర   ౨   ౧౨
అంకితమగును. ఎట్లన స్వః, స్వా౩ రితి (సామ ౫౮౮).

౧౧. అనుదాత్తము సంహితాపాఠము వలె పదపాఠమునందును ౩అను అంకెచే నిర్దిష్టమగును. మరియు కలిసిపోయి ఏకాధిక అనుదాత్తమగుటవల్ల మొదటి అనుదాత్తమునే చిహ్నిత మొనర్చబడును.

        ౩ ౩ ౩ ౨   ౩   ౨
ఎట్లన 'ద్రవిణస్యుః ద్రవిణస్యుః (సామ ౪). ఈ నియమము అనేక పదములందును

                                      ౩౩ ౩౩ ౩ ౩౩ ౩ ౩
ప్రభావవంతముగనుండును. ఎట్లన, 'అగ్నే ఆహూత ఆహూత అగ్నే. ఆహూత, ఆ, హూత' (సామ ౨౬),

౩ ౩ ౩ ౩ ౩ ౩ ౩ ౩ ౩
సుక్రతో సుక్రతో పృణ సుక్రతో సుక్రతో పృణ' (సామ. ౫౩).

౧౨. ఇతి పరమున ఉన్నప్పుడు అనుదాత్తముపై ౩ర వ్రాయబడును. ఒకవేళ అది పూర్వ
౨౩ర౧౨ ౨౩ర ౧౩ ౨౩ర౧౨
స్వరితముకానప్పుడు. అనగా అవ రితి (సామ. ౧౯౩), హరి ఇతి (సామ ౨౬౯), ఊధ రితి (సా. ౩౩౧), ఒకవేళ పూర్వము స్వరిత ముండినచో, ఇతి పరముననున్నప్పుడు అనుదాత్తము కేవలము
౧౨ర౩ ౨ ౩౧౨౩ ౧౨
౩ వ అంకెచే చిహ్నితమగును. ఎట్లన రోద సీ ఇతి (సామ ౭౧), ధృతవతీ ఇతి (సా.౩౭౮).

౧౩. క్షైప్ర మరియు జ్యాత్య స్వరితము పరముననున్నప్పుడు పూర్వ అనుదాత్తమునకు ౩క
౩క౨ ౩క౨
అఙ్కో వ్రాయబడును. ఎట్లన త న్వ (సామ ౫౨)లో క్షైప్ర స్వరితము మరియు వీర్యమ్ (సా ౯౫)లో జాత్య స్వరితము పరమునన్నది.

౧౪. ఒకవేళ క్షైప్రము మరియు జాత్య స్వరితమునకు పూర్వము అనేక అనుదాత్తములుండినచో మొదటి అనుదాత్తము ౩తో మరియు చివరి అనుదాత్తము ౩క తో చిహ్నితమొనర్చబడును. ఎట్లన,
౩ ౩క౨ ౩౩క౨
మనుష్యేభిః (సామ. ౭౯), అపీ చ్యమ్ (సామ ౧౪౭).

౧౫. ఏకశ్రుతిపై సంహితాపాఠమువలెనే ఎట్టి చిహ్నమును ఉంచబడదు.

గార్గ్యకృత పదపాఠములో 'ఇతి' ప్రయోగము :-

౧. ఈ, ఊ, ఏ అనునవి వేని చివరిలో ఉండునో అట్టి ద్వివచనాంత ప్రగృహ్య సంజ్ఞక సుబంతము మరియు తిఙన్తమునకు పరమున ఆద్యుదాత్త 'ఇతి' శబ్దము ప్రయుక్తమొనర్చబడినది. ఎట్లన
౨౩ర౧౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౩ ౧ ౨
హరీ ఇతి (సామ ౨౯౮), బాహూ ఇతి (సా. ౭౪౦), ఇన్ద్రవాయూ ఇన్ద్రవాయూ ఇతి (సా ౪౬౧),
౧౨ర౩ ౧౨ ౩ ౧ ౨
సచే తే ఇతి (సామ ౯౧౨), జాతే ఇతి (సామ ౯౩౬).

౨. ఏ విసర్గాంతపద రేఫాంతరపదముల రూపములుండునో దానికి పరమున కూడ 'ఇతి' అను
౨౩ర౧౨
దాని నిర్దేశము గలదు. దీనివల్ల దానికి సకారాంతపదముండుట సందేహముండదు. ఉదా: అవ రితి
౧ ౨ ౨౩ర౧౨ ౨ ౧౨ ౨౧౨
(సామ ౧౯౨), వారితి (సామ. ౨౨౮), పున రితి (సా. ౨౪౪), స్వ౩రితి (సా. ౪౬౪), క రితి (సామ. ౧౮౦౦).

౩. 'అమీ' పదము శేప్రత్యయాంత యుష్మే అస్మే, త్వే మున్నగు పదములు మరియు సప్తమి యొక్కలోపముగల ఈకారాంత ఊకారాంత పదమునకు పరమున కూడ పదపాఠమున 'ఇతి'

ప్రయుక్తము కలదు. ఉదా:- అ^{3}మీ ఇ^{1}తి^{2} (సా ౩౬౮), అ^{3}స్మే^{1} ఇతి^{2} (సా.౭౬), త్వే^{1} ఇతి^{2} (సా.౩౮,౨౫౪,౧౦౬౬), గౌ^{3}రీ^{1} ఇతి^{2} (సామ. ౧౯౮).

ఋగ్వేదపదకారుడు అథో, ఉతో మున్నగు ఓకారాంత నిపాతము మరియు 'వాయో' మున్నగు సంబుధ్యంత పదములకు పరమున కూడ 'ఇతి' యొక్క ప్రయోగమొనర్చినాడు. కాని సామపదకారుడగు గార్గ్యుడు అథో, ఉతో మున్నగువానిని 'అథ ఉ' 'ఉత ఉ' మున్నగు రూపములో విభక్తమొనర్చి వ్రాసినాడు. కావున 'ఇతి' అనుదానిని వ్రాయలేదు. మరియు సంబ్యుధ్యంత ఓకారమునకు పరమున కూడ ఇతియొక్క ప్రయోగమొనర్చలేదు.

గార్గ్యకృత పదపాఠములో అవగ్రహము

గార్గ్యుడు సంహితల పదపాఠమొనర్చుచు ఎన్నియో పదములను అవగృహీత మొనర్చినాడు. పదపాఠములో అవగృహీతపదముల మధ్యలో అవగ్రహచిహ్నమగు ఈ గుర్తు 'ఽ' నుంచబడును. వేనిమధ్యలో అవగ్రహముయొక్క చిహ్నముంచబడునో వాని ఉచ్చారణలో ఇతర పదములకన్న స్వల్పకాలముయొక్క వ్యవధానముండును. మధ్యలో అవగ్రహముయొక్క చిహ్నము 'ఽ'నుంచబడదు. ఇంతయేకాదు పదపాఠములో ఎచ్చటకూడ ఏ చిహ్నమునైనను ఉంచబడదు. వేరుగా సూచిత మొనర్చుటకొరకు పదముల మధ్య అంతటను పూర్ణవిరామ చిహ్నముంచబడును. దీని అభిప్రాయ మేమన గార్గ్యుననుసరించి అవగృహీత పదములమధ్య మరియు ఇతర పదములమధ్య కాలవ్యవధానము సమానముగనేయుండును.

గార్గ్య ఋషి ఏ పదములో అవగ్రహమును చూపునో ఆ పదమును మొదట మూలరూపములో వ్రాసి మరల దానిని విభక్తరూపములో వ్రాసినాడు. కాని శాకల్యుడు మూలరూపమున వ్రాయకుండగనే అవగ్రహ చిహ్నసహితముగ కేవలము విభక్తరూపమునే వ్రాసినాడు. ఎట్లన, హ^{3}వ్య^{1}దా^{2}తయే (సా ౧) అనుదాని అవగ్రహము గార్గ్యులననుసరించి ఈ ప్రకారముగనుండును. హ^{3}వ్య^{1}దా^{2}తయే, హ^{3}వ్య^{2} దా^{3}తయే. మధ్యలోని విరామచిహ్నము తొలగించవచ్చునుకూడ. కాని శాకల్యుననుసరించి 'హవ్యదాతయే' (ఋ. ౬-౧౬-౧౦) యొక్క అవగ్రహము కేవలము 'హవ్యఽదాతయే' అని మాత్రమే కలదు.

ఋగ్వేదముయొక్క పదపాఠములో అవగృహీత పదమును ఒకటిగానే ఎంచుకొని స్వరములు వేయుదురు. మరియు పూర్వభాగముయొక్క స్వరము ఉత్తరభాగముయొక్క స్వరమును ప్రభావితమొనర్చును. కాని సామవేదపదపాఠములో అవగృహీత భాగములను వేర్వేరుగా స్వతంత్రపదముగ

నెంచుకొని స్వరసంచార మెనర్చుకొనబడును. మరియు పూర్వభాగముయొక్క స్వరము ఉత్తరభాగముయొక్క స్వరమును ప్రభావితమొనర్చదు. ఎట్లన 'హవ్యదాతయే' యొక్క ఉపర్యుక్త ఉదాహరణములో ఋగ్వేదీయ పదపాఠములో ఉదాత్త 'వ్య' యొక్క ఆధారముచే అనుదాత్త 'దా' స్వరితమైనది. సామవేదీయ పదపాఠములో 'దా' అనుదాత్తమే యైయుండును.

సామవేదముయొక్క గార్గ్యకృత పదపాఠములో సామాన్యముగ తత్పురుషము, బహువ్రీహి మున్నగు సమాసములుగల పదములు అవగ్రహపూర్వకముగా వ్రాయబడినవి. ఎట్లన, విశ్వవేదసమ్ (సామ.౩),. హవిష్కృతః (సామ ౧౩), సముద్రవాససమ్ (౧౮), జాతవేసదమ్ (౩౧), అమీవచాతనమ్ (౩౨), పంక్తిరాధసమ్ (౫౬), సహస్రపోషిణమ్ (౫౮), వృత్రహథానామ్ (౬౦), సత్యయజమ్ (౬౯), హిరణ్యరూపమ్ (౬౯), గృహపతిమ్ (౭౨), చరిష్ణుధూమమ్ (౧౦౩), అగృభీతశోచిషమ్ (౧౦౩), తువిగ్రీవః (౧౪౨) మున్నగుపదములకు మరియు ఋగ్వేద పదకారుడగు శాకల్యుడు నఞ్సమాసము మరియు ద్వంద్వ సమాసములుగల పదములను అవగృహీతమొనర్చలేదు. కాని సామపదకారుడగు గార్గ్యుడు వీనికి గూడ అవగ్రహమును చూపినాడు. ఎట్లన అమిత్రమ్, అ మిత్రమ్ (సామ ౧౧), అమర్త్యమ్ అ మర్త్యమ్ (౧౨), అజరః, అ జ రః (సా.౨౪), ఇన్ద్రవాయూ, ఇన్ద్ర, వాయూ ఇతి (౪౬౧), ఇన్ద్రాగ్నీ, ఇన్ద్ర అగ్నీ ఇతి (౨౮౧). గార్గ్యుడు కొన్ని సమస్తపదములకు అవగృహీత మొనర్చనేలేదు. ఎట్లన, విశ్పతిః (సామ ౧౧౪), ఇన్ద్రాపర్వతా (౩౩౮), ఉభయాహస్తి (౩౪౫).

గార్గ్యననుసరించి దేనిమొదట ఉపసర్గముండునో అట్టి సుబన్త పదములన్నియు అవగృహీతమగును. ఎట్లన, అవియును సమస్తపదములే. ఎట్లన సుక్రతుమ్, సు+ క్రతుమ్ (సామ.౩), సమిద్ధః, సమ్ + ఇద్ధః (౪), ఆ+హుతః, ఆ, హుతః (సా.౪), వి+వ స్వత్, వి, వస్వత్ (౧౦), సు +వీరమ్, సు వీర మ్ (సా.౨౬). సోపసర్గ తిఙన్త పదములు సామాన్యముగ అవగృహీతములై యుండును. ఏ వాక్యములో హన్త, కువిత్, నేత్, చేత్, యది, హి, యావత్, యథా, తు, అహ, చన, చిత్, యత్ మున్నగువాని ప్రయోగకారణమున సర్వానుదాత్తము కాదు. ఎటులన! (యత్) విహ్వాయామహే. వి+ హ్వాయా మహే (౫౭), (యః) అన్వేతి. అను + ఏతి (౬౪), (హి) పరిమంసతే (౨౪౧), పరి మంసతే సర్వానుదాత్త తిఙన్తపదముకూడ ఒకవేళ రెండు ఉపసర్గములతో కలిసియుండినచో మరియ వానిలోనుండి మొదటి ఉపసర్గము అనుదాత్తమగుచో సమస్త.పదములు

అవగ్రహీతములే యగును. ఎటులన అన్వారభామహే, అను+ఆరభామహే (సామ ౯౧), ఉదారుహన్, ఉత్ + ఆరుహన్ (౯౨), మిగిలిన సోపసర్గ సర్వానుదాత్త పదములను అసమస్తపదములుగ భావించి అవగ్రహ పద్ధతితో వ్రాయబడలేదు. వానిని కేవలము సంధిచ్ఛేదపూర్వకముగ వేర్వేరుగ చూపబడినది. ఎట్లన, నిరమన్థత (సామ ౯), నిః+అమన్థత. ఏమసి (౧౪). ఆ+ ఇమసి, ఆహువే (౧౮) ఆ+హువే. వివావృతే (౫౧)=వి+ వావృతే. పరావృణక్ (౨౬౦)=పరా + వృణక్.

శాకల్య భ్యామ్, భిస్, భ్యస్, సుప్ విభక్తుల మరియు తరప్, తమప్, వత్, త్వ, తా, క్యచ్ మున్నగు తద్ధితప్రత్యయములకు పరమున నున్నప్పుడు ప్రకృతి ప్రత్యయములో అవగ్రహము చూడబడుచున్నది. కాని గార్గ్యులు ఈ ప్రత్యయముల అవగ్రహమును చూపలేదు. ఎట్లన, మరుద్భిః (సామ ౬), దేవయుమ్ (సా.౨౩), ద్యుమ్నితమః (౧౧౬), పుష్టావన్తః (సామ. ౧౩౬), వృషన్తమః (౧౪౮), క్షుమన్తః (౧౫౩), దేవత్రా (౧౫౪), అపస్యువః (౧౭౫), వాజినీవతీ (౧౮౯), త్వావతః (౨౮౯), మఘవా (౨౪౪), అపిత్వే (౨౫౨), సుతావాన్ (౨౯౪), సవంత్సు (౨౮౬) మున్నగువానిని విభక్తమొనర్చలేదు.

ఏకపదముయొక్క ద్విరావృత్తిలో శాకల్య మరియు గార్గ్యుడు ఇరువురుకూడ అవగ్రమొనర్చినారు. ఎటులన, గార్గ్యకృత పదపాఠములో ప్రప్ర, యజ్ఞాయజ్ఞా, గిరాగిరా (సా ౩౫)లను ప్రప్ర. ప్ర+ ప్ర. యజ్ఞాయజ్ఞా, యజ్ఞా+ యజ్ఞా, గిరాగిరా, గిరా+గిరా అను నీ రూపములో వ్రాయబడినది.

గార్గ్యులు స్థన, కృణోతన, బ్రవీతన మున్నగువానియందును అవగ్రహమును చూపినారు. ఉదా:- స్థన . స్థ+ న (సామ ౩౬౮), కృణోతన. కృణో+ త న (౩౯౫), బ్రవీతన. బ్రవీత+ న (౭౧౪). వీటిని 'శాకల్యుడు' అవగ్రహీతమొనర్చలేదు. పాణిని కూడ ఇట్టి స్థలములందు లోట్ మధ్యమపురుష 'త' స్థానమున తనప్ లేదా 'తన్' ఆదేశముగ భావించినాడు. కాని గార్గ్యుడు అనర్థక నప్రత్యయమును ఆగమముగా భావించినాడు. యాస్కుడు కూడ అనర్థక ప్రత్యయముగానే భావించినాడు. గార్గ్యకృత పదపాఠములో అనేకములైన నూతన అవగ్రహములు దర్శింపబడినవి.

గార్గ్యకృత పదపాఠములో ఒక నవీనత ఉన్నది. అందులో అనేక అవగ్రహములను దర్శింపజేసినారు. వానిలో ఏకాకిపదములను త్రెంచివేసినారు. వానివల్ల ఆ పదముల నిరుక్తి మరియు నిష్పత్తి ప్రక్రియలపై ప్రభావము పడుచున్నది. అనేక స్థలములపై నిరుక్తకారులు కూడ వానివల్ల ప్రభావితులైనారు. కొన్ని శబ్దములవివరణము దిగువన చూపబడుచున్నది.

సామక్రమసంఖ్య	పదములు	అవగ్రహములు
౧౮౨౪	అక్షభిః	అ+ క్షభిః
౧౪౭౦	అఘ్న్యాయాః	అ+ ఘ్న్యాయాః
౬౧౩	అజస్రమ్	అ+ జస్రమ్
౫౯౦	అదితిః	అ+ దితిః
౯౬౬	అద్భుతః	అత్+ భుతః
౧౭౬	అద్య	అ+ ద్య
౫౭౯	అద్రిః	అ+ ద్రిః
౭౪౨	అన్యః	అన్+ యః
౨౮	అసురస్య	అ+ సురస్య
౨౫	అహనీ	అ+ హనీ
౯౧	ఆదిత్యమ్	ఆ+ దిత్యమ్
౪౩౫	ఆవిః	ఆ+ విః
౭౪౦	ఆశిషమ్	ఆ+ శిషమ్
౭౩౬	ఉగణా	ఉ+ గణా
౪౬౨	ఉచ్చా	ఉత్+ చా
౫౧౧	ఉత్సః	ఉత్+ సః
౧౭౪	ఉదరమ్	ఉ+ దరమ్
౩౦౪	ఉస్రాః	ఉ+ స్రాః
౫౮౫	ఉస్రియాః	ఉ+ స్రియాః
౬౨౯	ఋభుః	ఋ+ భుః
౧౭౧	ఓపశమ్	ఓప+ శమ్
౩౩౧	ఓషధీషు	ఓష+ ధీషు
౭౩౧	కద్రువః	కత్+ ద్రువః
౪౧౨	చక్రమాః	చక్ర+ మాః
౩౪౬	తిరశ్చ్యాః	తిరః+ చ్యాః
౮౯౩	దురాయ్యమ్	దుః+ ఆయ్యమ్
౧౩౦౪	దురోణే	దుః+ ఓనే
౮౮	దుర్యమ్	దుః+ యమ్
౭౧౯	దూరాత్	దుః+ ఆత్
౪౯౬	ద్యుక్షమ్	ద్యు+ క్షమ్
౩౧౯	నిధయా	ని+ ధయా
౧౮౫౧	నిష్షిధ్భిః	నిః+ సజ్జిభిః
౧౧౧౮	పరీణసమ్	పరి+ నసమ్

౭౦౧	పుత్రః	పుత్+ త్రః
៩౦౯	ప్రక్షస్య	ప్ర+ క్షస్య
౫౭౦	ప్రాణా	ప్ర+ ఆనా
౧౮౫౬	బృహస్పతిః	బృహః+ పతిః
౨౨౫	మిత్రాయ	మి+ త్రాయ
౩౫౮	ముఖా	ము+ ఖా
౧౧౭	రప్సుదా	రప్సు+ దా
౨౨౮	వాతాప్యాయ	వాత+ ఆప్యాయ
౩౨౫	విధుమ్	వి+ ధుమ్
४౨	విప్రాసః	వి+ ప్రాసః
४౭౮	విపశ్చితః	విపః+ చితః
౧౧౨౩	వివస్వతః	వి+ వస్వతః
౩౩౯	విశ్వక్	వి+ స్వక్
౩౬౨	శమ్బరమ్	శమ్+ బరమ్
౨౮౦	శ్రద్ధా	శ్రత్+ ధా
४౨౮	సక్షణిః	స+ క్షణిః
౧౩౬	సఖాయః	స+ ఖాయః
౧౦౯	సఖ్యమ్	స+ ఖ్యమ్
౩౩౯	సగరస్య	స+ గరస్య
౧४౮౩	సద్యః	స+ ద్యః
౨౮౬	సమత్సు	స+ మత్సు
౭౯౨	సమా	స+ మా
౨౦౫	సమానమ్	సమ్+ ఆనమ్
౧౬౨౫	సమిథే	సమ్+ ఇథే
౫౧౭	సముద్రే	సమ్+ ఉద్రే
౧౩౫౦	సుఖతమే	సు+ ఖతమే
౩౫౮	సురభి	సు+ రభి
౧౭౨౫	సునరీ	సు+ నరీ
४౧౬	సూనృతావతః	సు+ నృతావతః
౫౩౮	సూర్యస్య	సు+ ఊర్యస్య
౩౨౨	స్థవిరాయ	స్థ+ విరాయ
౮౮౬	స్థావిరీః	స్థ+ విరీః
౮౫౧	స్వధామ్	స్వ+ ధామ్

ఈ శబ్దములలో అధికాంశము శాకల్యుడు తన ఋగ్వేద పదపాఠములో అవగృహీత మొనర్చుకొననివే కలవు. గార్గ్యుడు పైన చూపిన మరియు ఇదేవిధముగు అనేక ఇతర శబ్దములను విభక్తమొనర్చుకొనినప్పటికిని కొన్ని శబ్దములు ఆయన పదపాఠములో విభక్తమొనర్చుకొననివికూడ కలవు. ఎట్లన అభిష్ట (సామ 33), అరతి (సామ ౪౫), అతిథి (సామ.౧౧౦), ఊర్ధ్వధా (సామ ౨౩౪), శ్మశ్రు (సామ ౨౩౪), దేవతాతి (సామ ౨౪౯), ఋచీషమ (సామ ౨౯౯), అంసత్ర (సామ ౨౭౫), ద్రప్స (సామ ౨౭౫), పృతనాజ (సామ ౩౩౨), వంశ (సామ ౩౪౨), కశ్యప (సామ ౩౬౧), స్వర్యువః (సామ ౩౭౫), కలశ (సామ ౪౮౯), మత్సర (సామ ౪౯౨), అధ్వర్యు (సామ ౪౯౯), అయాస్య (సామ ౫౯౯), మాంశ్చత్వ (సామ ౫౯౯), ఋత్విజ్ (సామ ౬౦౫), రిశాదస (సామ ౮౪౭), దేవయువః (సామ ౧౫౮౪). ఇందులోని అరతి, అతిథి, దేవతాతి మున్నగు కొన్ని శబ్దములు కృత్ తద్ధిత ప్రత్యయాంతములగు కారణమున మరియు 'శ్మశ్రు', ఋచీషమములు, మాంశ్చత్వములు మున్నగు కొన్ని శబ్దములు అనిశ్చిత అవగ్రహముగలవియైయుండు కారణమున విభక్తములుగ నొనర్చబడలేదు.

సంహితా పాఠముయొక్క పదపాఠములో రూపాంతరములు

పై చూపిన సంహితాపాఠము మరియు పదపాఠముయొక్క స్వరాంకణముయొక్క ఏ పరిచయము చూపబడియుండినదో, దానిని ధ్యానమునందుంచుకొని సామవేదముయొక్క మంత్రముల సంహితాపాఠమునుండి పదపాఠములో రూపాంతరమొనర్చబడగలదు. మొట్టమొదట ఋచలను సంధిచ్ఛేదపూర్వకము మరియు ఏ పదములందు నియమానుసారము 'అవగ్రహము' మరియు 'ఇతి' పదము ప్రయోగించబడగలదో దానిని అవగ్రహమొనర్చి మరియు 'ఇతి' పదమును చేర్చి వ్రాసుకొనవలెను. తరువాత సంహితయొక్క ప్రతివర్ణమును స్వరముగ నెంచుకొని ఋచలను ఋగ్వేద స్వరచిహ్నములందు వ్రాసికొనుట సులభముగానుండగలదు. తదనంతరము పదపాఠముయొక్క నియమములననుసరించి తగురీతిలో స్వరసంచారమొనర్చవలెను. ఉదాహరణకు మే మిచ్చుట సామవేదముయొక్క మొదటి ఋచను తీసికొనుచున్నాము.

౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
అగ్న ఆ యాహి వీతయే గృణానో హవ్యదాతయే ।
౨ర ౨ర ౩ ౧ ౨
ని హోతా సత్సి బర్హిషి ॥ సామ. ౧-౧-౧॥

ఋగ్వేదముయొక్క స్వర చిహ్నములందు దీనిరూపమిట్లుండును:-

అగ్న ఆ యాహి వీతయే గృణానో హవ్యదాతయే ।
ని హోతా సత్సి బర్హిషి ॥ ఋ. ౬-౧౬-౧౦ ॥

ఈ ఋచలో కేవలము రెండు సంధి స్థలములు కలవు. 'అగ్న ఆ' మరియు 'గృణానో హవ్యదాతయే' దీనిని విచ్ఛేదన మొనర్చుటచే క్రమముగ 'అగ్నే ఆ' మరియు 'గృణానః హవ్యదాతయే'

యగును. 'అ' ఉదాత్తము, 'గ్నే' అనుదాత్తము. సంహితలో ఉదాత్త 'ఆ' పరమున నుండు కారణమున 'గ్నే'కు స్వరితముకాలేదు. కాని పదపాఠములో ప్రతిపదము స్వతంత్రముగనుండును. కావున 'గ్నే' అనునది స్వరితమైనది. **'అగ్నే'** సామస్వరాంకనమునసరించి పదముయొక్క ఆదిలో ఉదాత్తము తరువాత పరతంత్ర స్వరితముండినచో ఉదాత్తముపై ౧ అను అంకె మరియు స్వరితముపై ౨ర వ్రాయుదురు. కావున 'అగ్నే'అను నీ రూపమేర్పడినది.

'ఆ' ఏకాక్షరపదమైయున్నది. అది సంహితయందు ఉదాత్తము మరియు ౧వ అంకెతో సూచిత మొనర్చబడినది. అది పదపాఠమునందు కూడ ఉదాత్తముగనేయుండిపోవును. కాని పదపాఠములో పూర్వపదమునందుగల ౨, లేక ౨ర కు వేరుగనున్న ఏకాక్షర పదమును అనంకితముగ నుంచును. కావున 'ఆ' అనురూపముగ నున్నది.

అతిజన్తమునకు పరముననున్న తిజన్తము 'యాహి' మూలములో సర్వానుదాత్తముగానుండెను. సంహితలో ఉదాత్త 'ఆ'కు పరముననున్న అనుదాత్త 'యా' కు స్వరితము మరియు ఆ స్వరితమునకు పరముననున్న 'హి' కి 'ప్రచయ'మైనది. పదపాఠములో 'యాహి' సర్వానుదాత్తముగనే యుండును. కాని ఒకేసారి, అనగా కలిసికట్టుగా అనేక అనుదాత్తములుండుటవల్ల మొదటి అనుదాత్తముపైననే 3వ అంకె వ్రాయబడును, మిగిలిన అనుదాత్తములు అనంకితములైయుండును. కావున పదపాఠములో 'యాహి' అను రూపమేయుండినది.

'వీతయే' అను పదము మూలములో మధ్యోదాత్తముగానుండెను. పదములో ఏ ఏకవర్ణము ఉదాత్తము, లేక స్వరితమగునో దానికి అతిరిక్తముగ వర్ణములన్నియును అనుదాత్తములైపోవును. ఈ నియమముచే 'వో' మరియు 'యే' అనుదాత్తములైయుండెను. 'ఉదాత్త'మునకు పరమున అనుదాత్త 'యే' అనునది స్వరితముగనై సంహితయందు 'వీతయే' అను నీ రూపమేర్పడియుండెను. అది పదపాఠమునందును అటులనే యుండగలదు. ఐనను పూర్వపదము అనుదాత్తమగు కారణమున అనుదాత్తము 'వీ' అచిహ్నముగనే యుండును. 'వీతయే'.

సంహితలో 'గృణానో' యొక్క 'గృ' అచిహ్నితము. వాస్తవమున కది అనుదాత్తము. స్వరిత 'యే'కు పరమున నుండుకారణమున అది ఏకశ్రుతియైనది. 'ణా' కూడ అనుదాత్తము. 'నో' ఉదాత్తము. అది సంహితలో అనుదాత్తతర 'హ' పరమున నుండుటవల్ల ౨ అను అంకెచే అంకితమొనర్చబడినది. పదపాఠములో 'గృ' మరియు 'ణా' ఈ రెండు అనుదాత్తములనుండి మొదటి అనుదాత్తముపైననే 3అను అంకెనుంచబడుచున్నది. అనుదాత్తమునకు పరమున నుండుకారణమున 'నః' ఉదాత్తముపై ౨ అను అంకెయే ఉండగలదు. ఈ ప్రకారముగ 'గృణానః' ఈ రూపముగనుండగలదు.

'హవ్యదాతయే' సమస్తపదమగు కారణమున అవగృహీతముకాగలదు. అవగ్రహముయొక్క నియమానుసారము మొదట సంహితవలెనే 'హవ్యదాతయే' అని వ్రాసి, తరువాత 'హవ్యం దాతయే' ఈ ప్రకారముగ వేర్వేరుగా వ్రాయబడును. 'హవ్య' యొక్క 'హ' అనుదాత్తము మరియు 'వ్య' ఉదాత్తమైనది. అనుదాత్తము తరువాత పదముయొక్క చివరలో ఉదాత్తముండుకారణమున 'వ్య'పై ౨ అను అంకెయుండును. 'దాతయే' అనుదాని మూలములో సర్వానుదాత్తముండెను. 'వ్య' ఉదాత్తము ప్రక్కన అనుదాత్తము 'దా' పరమునను్న 'త' యనునది స్వరితముగనై అట్టి స్వరితమునకు 'తయే' అనుదాత్తము ఏకశ్రుతిగయ్యెయుండెను. పదపాఠములో 'వ్య' అను స్వరముయొక్క ప్రభావము 'ద'పై పడని కారణమున 'దాతయే' సర్వానుదాత్తముగనేయుండును. కాని అనుదాత్త సూచకముగ 3 అను అంకె కేవలము మొదటి అనుదాత్తము 'దా' పైననే వ్రాయబడగలదు. ఈ ప్రకారముగ 'హవ్య', 'దాతయే' వంటి విభక్తరూపము కాగలదు. అవిభక్తము మరియు విభక్తములను కలిపివేసి 'హవ్యదాతయే - 'హవ్య- దాతయే' ఈ రూపములో నుండును.

తరువాత 'ని హోతా'లో 'ని' మరియు 'హో' ఈ రెండును ఉదాత్తములే. సంహితలో నియమానుసారముగ ఉదాత్తములు కలిసియుండుటవల్ల మొదటి ఉదాత్తమగు 'ని'పై '౧ర' వ్రాయబడినది. అటులనే 'తా'పై ౨ర వ్రాయబడినది. పదపాఠములో ఈ నియమములపట్టింపు ఉండదు. కావున 'ని'పై ఏకాక్షర ఉదాత్తముండు కారణమున ౨ అను అంకె వ్రాయబడును. ఉదాత్తము 'హో'పై ౧వ అంకె మరియు పదాదిలో ఉదాత్తమునకతీతముగ నుండు కారణమున స్వరితము 'తా'పై ౨ర అంకితమైయుండును. ఈ విధముగ 'ని హో తా' యను రూపమేర్పడినది.

'సత్సి' తిఙన్తముగ నుండుటచే సర్వానుదాత్తమైనది. సంహితలో స్వరితమునకు పరముననుండు కారణమున అది సంపూర్ణముగ ఏకశ్రుతియైనది. పదపాఠములో పూర్వపదముయొక్క ప్రభావము ఉత్తరపదముపై పడజాలదు. కావున రెండు అనుదాత్తములనుండి మొదటి అనుదాత్తము 'స'పై అనుదాత్త సూచకము 3 అను అంకె వ్రాయబడగలదు. మరియు రెండవ అనుదాత్తము 'త్సి' అనంకితముగనుండును. ఈ ప్రకారముగ 'సత్సి' ఈ రూపముగ నుండును.

'బర్హిషి'పై సంహితలో క్రమముగ అనుదాత్తము, ఉదాత్తము, స్వరితములుండును. ఇవి పదపాఠమునందును ఇదే విధముగ నుండును. ఏదైన ఒక పదములో సంహితయందు 3-౧-౨ ఇట్టి స్వరాంకములుండినప్పుడు పదపాఠమునందును అటులనే యుండును. ఐనను పూర్వపదము అనుదాత్తమగు కారణమున అది అనుదాత్తము, అచిహ్నితముగనేయుండును.

మరియు పై వివేచనమునను సరించి సామవేదములోని మొదటి ఋక్కుయొక్క సంపూర్ణ పదపాఠము ఈ విధముగా నుండును. 'అగ్నే ఆ యాహి వీతయే గృణానః హవ్యదాతయే హవ్య దాతయే ని హోతా సత్సి బర్హిషి'॥

౮. ఋషి, దేవత, ఛన్దస్సు మరియు స్వరము - గానము

ఇతర వేదసంహితలవలెనే సామవేదసంహితయందును ఋక్కులకు ఋషి, దేవత మరియు ఛందములు నిర్దిష్టములైయున్నవి. వైదికయంత్రాలయమునుండి ముద్రించబడిన సామసంహితలో వీనికి అతిరిక్తముగ ప్రతిమంత్రమునకు షడ్జము, ఋషభము, గాంధారము మున్నగు స్వరముల నిర్దేశము కూడ లభ్యమగుచున్నది. ఇచ్చట సంక్షేపముగ వీని వివేచనమొనర్చుకొనుట ఉపయోగకరముగ నుండగలదు.

౧. ఋషి

వేదములను ఐతిహాసిక దృష్టితో ఆలోచించునట్టి కొందరు భారతీయ మరియు పాశ్చాత్య విద్వాంసులు ఋషులను మంత్రముల రచయితలని నమ్మెదురు. వారి అభిప్రాయము ననుసరించి ఏ ఋచకు, ఏ ఋషి నిర్దిష్టమై యుండునో, ఆయనయే ఆ మంత్రమును రచించినాడని తలంతురు. కాని వేదజ్ఞులగు విద్వాంసులు ప్రాచీనపరంపరతో వేదములను ఈశ్వరప్రదత్తజ్ఞానముగను మరియు ఋషులను మంత్ర రచయితలుగారనియు కేవలము వేదార్థ ద్రష్టలని యెంచినారు. ఈ యభిప్రాయమే నిరుక్త సమ్మతమైయున్నది. తపస్సు మరియు చింతనమొనర్చుచుండు ఏ మనుష్యుల హృదయములలో ఏ మంత్రముల సాక్షాత్కారము ప్రచలితమై యుండెనో మరియు అట్టి అర్థమును వారు అధ్యాపనము, ఉపదేశము మున్నగువాని ద్వార ఇతరులలో ప్రచారమొనర్చియుండిరో వారు అట్టి మంత్రముల ఋషులని యనిపించుకొనినారు. స్వామి దయానందసరస్వతిగారు కూడ ఈ అభిప్రాయమునే స్వీకరించినారు. వారు ఋగ్వేదాది భాష్యభూమిక యొక్క ప్రశ్నోత్తర విషయములో తమ కథనమును బలపరచు నిరుక్త ప్రమాణమునిచ్చుచు ఇటుల వ్రాసినారు.

'పరమేశ్వరుడు సృష్ట్యాదిలో వేదములను ప్రకాశమొనర్చిన నాటినుండియే ప్రాచీన ఋషులు వేదమంత్రముల అర్థములను ఆలోచించసాగినారు. ఆ యా మంత్రముల అర్థములను దర్శించిన ఋషుల నామములను కూడా ఆ యా మంత్రములతో పాటు వ్రాసినారు. ఈ కారణముననే ఆ యా మంత్రములకు ఋషి నామము ఏర్పడినది. వారు ఈశ్వరధ్యానము మరియు ఆయన అనుగ్రహముచే మహాగొప్పప్రయత్నములతో వేదమంత్రముల అర్థములను యథాతథముగ తెలిసికొని మానవులకు పూర్ణోపకారమును చేసినారు. కావుననే విద్వాంసులు వేదమంత్రములను దర్శించిన ఋషుల పేర్లను మంత్రములతోపాటు జ్ఞాపకముంచుకొనుచున్నారు.

వేదములలోని ఈ ఋషుల నామములకు పితృ, పితామహులనామములను లేక గోత్రములను చేర్చి, వర్ణించుటవలన ఋషులు కూడ ఐతిహాసిక వ్యక్తులగుటలో ఏ విధమగు సందేహముండజాలదు. వీరు ఐతిహాసిక వ్యక్తులైయుందురు. కావున స్పష్టమగుచున్నదేమన సృష్ట్యాదియందెపుడు వేదములు ప్రకాశింపబడియుండెనో అప్పుడు వేదమంత్రములతో పాటు ఋషుల నామములు కలిసియుండలేదని

స్పష్టమగుచున్నది.. అట్టి ఋషుల ఉపకారముల సంస్మరణార్థము తరువాత కాలములో స్థిరముగ నిలిచిపోయినవి.

అనేక మంత్రములను ఒకరి కన్న ఎక్కువమంది ఋషులు కూడ దర్శించినవారు యున్నారు. ఎట్లనగా సామవేదములో ౯౦వ మంత్రఋషి వామదేవుడు, కశ్యప, మరీచులు మరియు వైవస్వతమనువుకూడ కలరు. ౯౨ మరియు ౯౩వ మంత్రముల ఋషి వామదేవ, కాశ్యప మరియు అసితదేవలుడు కూడ కలరు. ౧౫౭వ మంత్రఋషులు మేధాతిథి, కణ్వుడు, ప్రియమేధ మరియు ఆంగిరసులు కలరు. ౨౨౦వ మంత్రమునకు విశ్వామిత్ర, గాధి, లేక జమదగ్ని ఋషులున్నారు. ఇరువురు, లేక అధిక ఋషులను దర్శింపజేయుటకు 'దాదాపు లేక మరియు' అని వ్రాయబడును. 'ఎట్లన వామదేవ కశ్యపః అసతో, దేవలో వా' (సామ ౯౨, ౯౩) ఈ 'వా' అనుదాని అభిప్రాయము సందేహమును వ్యక్తపరచుట కాదు, కాని అముక (ఫలానా) మంత్రమునకు లేక వామదేవుడు ఋషియా, దేవలుడనియా? అనికాదు కాని లేక, వా అనునవి సమూహబోధకములైయున్నవి. ఋగ్వేదములోనైతే 30 మంత్రములు ఒక సూక్తములో. ఋ ౯-౬౬లకు ఋషి ౧౦౦ మంది వైఖానస ఋషులున్నారు. ఐనను అచ్చట సంఖ్య మాత్రముకలదు. అట్టి నూర్గురు ఋషుల నామములు ఈయబడలేదు. ఆ యా మంత్రములకు విశేషార్థములను దర్శించిన ఋషులను ఆ యా మంత్రములకు ద్రష్టలని విద్వన్మండలివారు నిర్ణయించి సత్కరించెడివారు.

ఏ ఋషివర్యులు ఏ మంత్రమునకు, ఏ అర్థమును దర్శింపజేసినారు, లేక అర్థానుసంధానమొనర్చినారను వివరణ నేడు మనవద్దలేదు. అవి యెట్టి చమత్కారిక అర్థములైయుండెనో వాని కారణమున ఆ వ్యక్తి 'ఋషి'యనిపించుకొనినాడు. వారు తమ వేదార్థములను మౌఖికముగానే చేసియుండిరి. ఒక వేళ అవి లిఖితముగయైయున్నను అవి నేడు మనకు లభించుటలేదు. ఒకవేళ మనకవి లభించినచో, మనము వానిని తెలిసికొనినచో ఎంతయో లాభకరముగనుండెడిది. ఆనాటి ఋషితుల్యులు నేడుకూడ ఉన్నారు. నేడుకూడ విద్వాంసులు సమావేశమై అనేకవిధములగు అర్థముల దర్శనమొనర్చుకొనుచుందురు. కాని నేడు వారికి ఆ యా మంత్రముకు ఋషియను ఆచారము లేదు. చెప్పవలసి వచ్చినను 'ఋషి'యని ఎవరిననవలెనో ఎవరికీ తెలియదు. నేటి ఋషులు భాష్యకారులు, వ్యాఖ్యాతలు అని పిలువబడుచున్నారు.

అనేకమంది ఋషుల పేర్లు వేదమంత్రములందు కూడ కనబడుచున్నవి. ఉదాహరణార్థము కొన్ని సామవేదమంత్రఋషులను గురించి దిగువన పట్టిక వ్రాయబడుచున్నది.

ఋషినామము	**క్రమసంఖ్య**	**ఋషినామముగల సామవేదమంత్రఖండములు**
వత్స	౮	ఆ తే **వత్సో** మనో యమన్
గోపవన	౨౯	తం త్వా **గోపవనో** గిరా
సుదీతి, పురుమీఢ	౪౯	అగ్నిం రాయే **పురుమీఢ** శ్రుతం నరోఽగ్నిః **సుదీతయే** ఛర్దిః।

కశ్యప, మను	౯౦	పితా యత్ **కశ్యపస్యాగ్నిః** శ్రద్ధామాతా **మనుః** కవిః
శ్రుతకక్ష	౧౧౮	అరమశ్వాయ గాయత **శ్రుతకక్షారం** గవే
దధ్యఙ్, అథర్వణ	౧౭౭	దుహ్యమద్ గావమ**న్నాథర్వణ**
వసిష్ఠ	౩౩౦	సమర్యే మహయా **వసిష్ఠ**
ప్రియమేధ	౩౬౨	**ప్రియమేధాసో** అర్చత
భువన ఆప్త్య	౪౫౨	ఇమా ను కం **భువనా**
ఏవయా మరుత్	౪౬౨	మరుత్వతే గిరిజా **ఏవయామరుత్**
ప్రథ	౫౯౯	**ప్రథశ్చ** యస్య సప్రథశ్చ
విభ్రాట్సౌర్య	౬౨౮	**విభ్రాట్** బృహత్ పిబతు

ఋషులు మంత్రకర్తలుగాక మంత్రద్రష్టలగుచో తరువాత వచ్చిన ఋషుల నామములు మొదటవచ్చిన వేదమంత్రములందెట్లు పఠించబడగలవను ప్రశ్న ఉత్పన్నమగునుగదా? అను సందేహమునకు సమాధానమే మనగా, అట్టి ఋషులనామములు వాస్తవమునకు కొంత వేరుగనే యుండెను. వా రే మంత్రముల అర్థదర్శన మొనర్చియుండిరో, వానినుండి ఏదో మంత్రములో పఠించబడిన ఏదో నామముతో చమత్కరించబడి వారు తన ఉపనామమును ఏర్పరచుకొనినారు. మరియు వారి ఉపనామమే వారి వాస్తవనామము రూపములో ప్రచలితమైపోయినది. ఈ కారణముననే ఈ సామ్యము దృష్టిగతమగుచున్నది.

ఋగ్వేదమందుగల మంత్రములు కూడ అనేకములుగ సామవేదమునందును కలవు. కాని సామవేదములో వాని ఋషులు ఋగ్వేదమునకు భిన్నముగనున్నారు ఉదాహరణముకొరకు దిగువ పట్టికనుచూడుడు.

మన్త్రాంశము	**సామవేదములో**	**ఋగ్వేదములో**	**సామవేదఋషులు**	**ఋగ్వేదఋషులు**
నమస్తే అగ్న	౧౧	౮౫-౭౫-౧౦	ఆయుంఙ్క్ష్వాహి	విరూప ఆంగిరసః
ప్ర మాంహిష్ఠాయ	౧౦౭	౮-౧౦౩-౮	ప్రయోగో భార్గవః	సౌభరిః కాణ్వః
తామిన్ద్రం వాజ	౧౧౯	౮-౯౩-౭	శ్రుతకక్షః	సుకక్షః
య ఆనయత్	౧౨౭	౬-౪౫-౧	భారద్వాజః	శంయుర్బార్హస్పత్యః
త్వావతః పురువసో	౧౯౩	౮-౪౬-౧	వత్సః	వశోఽశ్వ్యః
త్రాతారమిన్ద్ర	౩౩౩	౬-౪౭-౧౧	భరద్వాజః	గర్గో భారద్వాజః
ఉభే యదిన్ద్ర	౩౭౯	౧౦-౧౩౪-౧	మేధాతిథిః కణ్వః	మాన్ధాతా యౌవనాశ్వః
త్వం న ఇన్ద్రా భర	౪౦౫	౮-౯౮-౧౦	నృమేధ ఆఙ్గిరసః	సౌభరిః కాణ్వః

ఈ ఋషి భేదములకు కారణమేమన; ఋగ్వేదములో అర్థదర్శనమొక ఋషి చేసియుండిరి. మరియు సామవేదమునందు అదేమంత్రమునకు ఎవరో మరొకరు చేసినారు. రెండింటి అర్థదర్శనము భిన్నరూపములో నుండవచ్చును. ఋగ్వేదము మరియు సామవేదములో ఏ మంత్రముల ఋషి సమానముగ నుండిరో, వానియందు ఇరువురి అర్థదర్శనము ఒకేఋషి చేసినదియే. ఋగ్వేదముయొక్క ఋషి దేని అర్థదర్శనమొనర్చియుండిరో, అదే అర్థమును సామవేదముయొక్క అర్థదర్శకులు కూడ చేసియుండవచ్చును.

౨. దేవత

వేదమంత్రముల దేవతలు అనేక విధములుగనుందురు. దేవతలను తెలిసికొనుటకు సామాన్యలక్షణ మిటుల చెప్పవచ్చును. మంత్రములో ఏ నామముతో ఏ విషయమును గురించిన వర్ణనయుండునో అది ఆ మంత్రముయొక్క దేవతయనబడును. ఎట్లనగా 'అగ్నిమీళే పురోహితమ్' (ఋ.౧-౧-౧) మున్నగు మంత్రములలో 'అగ్ని' నామముచే పరమేశ్వరుడు. భౌతికాగ్ని, రాజు, సేనాపతి, ఆచార్యుడు మున్నగు వివిధ విషయముల వర్ణనలుండుటచే ఈ మంత్ర దేవత అగ్నియైయుండును. మంత్రగతవర్ణన అనేక విధములుగ నుండగలదు. అగ్నిమున్నగు దేవతలనామములచే కొంత స్తుతి, కొంత ప్రార్థన, కొంత ఉపాసన, కొంత సమర్పణ, కొంత ఆహ్వానము, కొంత ఆత్మపరిచయము మున్నగునవి మంత్రములందు నిబద్ధమైయుండును. కాని పైతెలిపిన లక్షణములు స్వయముగ పూర్ణముగలేవు. కావున దేవతలన్నింటియందు ఇది వ్యాప్తముగ నుండజాలదు.

వైదిక అనేక దేవతలు దీనికి భిన్నప్రకారములుగకూడ కలవు. ఎట్లన, మనః ప్రవర్తన (ఋ ౧౦-౫౮), ధనాన్నదానప్రశంస (ఋ ౧౦-౧౧౭), భావవృత్తమ్ (ఋ.౧౦-౧౨౯,౧౩౦), సపత్నీ బాధనమ్ (ఋ.౧౦-౧౪౫), అలక్ష్మీఘ్నమ్ (ఋ.౧౦-౧౫౫), యక్ష్మనాశనమ్ (ఋ.౧౦-౧౬౩), దుఃస్వప్ననాశనమ్ (ఋ ౧౦-౧౬౪), రాజ్ఞః స్తుతిః (ఋ.౧౦-౧౭౩) ఇదే విధముగ యమ యమీ సంవాదము (ఋ౧౦-౧౦), పురూరవ ఊర్వశీ సంవాదము (ఋ.౧౦-౯౫), సరమా పణి సంవాదము (౧౦-౧౦౮) మున్నగు సంవాదసూక్తములలో ఎవరు వక్తలైయుందురో వారు ఋషులు మరియు ఎవరు శ్రోతలైయుందురో వారు దేవతలనబడుదురు. ఎట్లన యమ-యమీ సూక్తములో ఏ మంత్రము యముని వైపునుండి యమికి చెప్పబడినదో, దానియందు యముడు ఋషి మరియు యమి దేవతయై యుండును.

ఈ మంత్రముల దేవత మంత్రములో వ్రాయబడిన నామముగనుండక దానికి పర్యాయవాచకముగు ఇతర శబ్దమగును. ఎట్లన, మూడుమంత్రముల సూక్తమగు (ఋ.౧౦-౧౮౬) 'వాత ఆ వాతు భేషజమ్' మున్నగువానిలో మూడుమంత్రములందును 'వాత' శబ్దము పఠించబడినది. కాని సర్వానుక్రమణిలో దేవత 'వాయు' అని వ్రాయబడినది. తదనుసారము ముద్రితమైన ఋగ్వేదసంహిత లన్నింటియందును వాయుదేవతయే అంకితమై యున్నది. మూడు మంత్రముల మరొక అన్యసూక్తము

(ఋ.౧౦-౧౮౯)లో 'గౌః' మరియు 'పతఙ్గః' అను శబ్దములు పఠింపబడినవి. కాని సర్వానుక్రమణియందు దేవత 'ఆత్మ మరియు సూర్యుడు' అని వ్రాయబడినది. యజుర్వేదములో కర్మకాండ వినియోగము ననుసరించి శాఖ మున్నగు దేవతలు కల్పితమొనర్చబడినవి. ఇవి మంత్రములో లేవు. యజుర్వేదసంహితననుసరించి యజుర్వేదభాష్యమునందును యజ్ఞము, ఈశ్వరుడు, సేనాపతి, రాజు, రాజపత్ని, యోగి, గృహపతి, వైద్యుడు మున్నగు దేవతలని వ్రాయబడినది. ఇవి మంత్రములందెచ్చటను లేవు. కావున వైదిక దేవతలను ఏదో యొక పరిభాషయందు నిబద్ధమొనర్చుట కఠినమగును.

యాస్కాచార్యుడు మంత్రదేవతలపై ఆలోచించుచు **'యత్కామ ఋషిర్యస్యాం దేవతాయామార్థ పత్యమిచ్ఛన్ స్తుతిం ప్రయుఙ్క్తే తద్దైవతః స మన్త్రో భవతి** ॥ నిరుక్తము ౭-౧॥' అని వ్రాసినాడు. ఈ పంక్తి స్వయముగానే స్పష్టముగలేదు. నిరుక్తముయొక్క అనేక మంది భాష్యకారులు దీనికి అనేక విధములగు భాష్యమొనర్చినారు. దీనికి మరొక వ్యాఖ్య ఇట్లున్నది.

(ఋషిః) మంత్ర రచయిత జ్ఞానియైన పరమేశ్వరుడు (యత్కామః) ఏ యర్థముయొక్క ప్రతిపాదనను కోరినవాడై (యస్యాం దేవతాయామ్) ఏ దేవతయందు (ఆర్థపత్యం ఇచ్ఛన్) ఆ ప్రతిపాద్య అర్థముయొక్క పతిత్వమును కోరుచు (స్తుతి ప్రత్యుఙ్క్తే) స్తుతిని ప్రయుక్తమొనర్చునో (తద్దైవతః) అట్టి దేవత (స మన్త్రః భవతి) ఆ మంత్రమే కాగలదు.

అభిప్రాయమేమనగా మంత్రరచయిత మొట్టమొదట ప్రతిపాదించదలచిన అర్థమును విచారించినాడు. ఏ నామమును ఈ ప్రతిపాదించిన అర్థమునకు స్వామి (శీర్షిక)గ చేయుదును? అని ఆలోచించి ఏ శీర్షిక ఆయనకు ప్రతిపాద్య అర్థమును స్పష్టపరచుటకు ఉపయుక్తమనిపించునో దానినే ఆయన మంత్రముయొక్క దేవతగ నిర్ధారణమొనర్చినాడు.

ఈ వ్యాఖ్యననుసరించి ఋషి శబ్దమునకు అర్థము మంత్రరచయిత జ్ఞానియగు పరమేశ్వరుడని చేసినచో వేదమంత్రములకు సమానముగా 'దేవత' కూడా ఈశ్వరకృతము మరియు నిత్యము అని సిద్ధికాగలదు. కాని ఒకవేళ 'ఋషి'యన మంత్రార్థద్రష్ట యని తలచినచో దేవత ఋషికృతము మరియు 'అనిత్య'మని నిలిచిపోవును. పిదప పై చూపిన పంక్తికి వ్యతిరేకముగ అనాదిష్ట దేవతగల మంత్రములలో దేవత జ్ఞానపద్ధతియని యాస్కాచార్యుడు వేరుగనే చూపినాడు. దీనివల్ల తెలియునదేమనగ! పై పంక్తి కేవలము ఆదిష్టదేవతాక మంత్రములకొరకే యని స్పష్టముకాగలదు.

అనాదిష్టదేవతాక మంత్రములలో దేవతోపపరీక్షయొక్క ఏ పద్ధతి నిరుక్తకారుడు పరీక్షించినాడో, దానిననుసరించి ఒక గీటురాయి కామదేవత గురించియును కలదు. అనగా దేవతనుగూర్చి ఇచ్ఛానుసారము కల్పన జరుగవచ్చును.

వేదములలో కొన్ని ఆదిష్టదేవతల మంత్రములయొక్క ఆదిష్టతకు భిన్నదేవతలు కూడ కల్పించబడినవి. ఉదాహరణార్థము సామవేదముయొక్క పూర్వార్చికయొక్క దిగువ నిర్దిష్టమగు

మంత్రముల దేవత ఋగ్వేదపఠిత ఆ మంత్రముల దేవతలకు భిన్నముగ గలవు. ఋగ్వేదములో దేవతల ఉల్లేఖనము మంత్రాదిష్టతకు అనురూపముగ నున్నవి. కాని సామవేదమునందు ఐన్ద్రకాండములో పఠించబడినందున ఈ యన్నింటికి ఇంద్రదేవతగ నెంచబడినది. ఐనను ఐన్ద్రకాండమునందుకూడ ఇతరత్ర ఇంద్రదేవతకు భిన్నముగ అనేక దేవతలు స్వీకరించబడినవి.

మన్త్రాంశము	సామ క్రమాంకము	ఋగ్వేద మంత్రసూచి	మంత్రములందలి పేర్లు	ఋగ్వేద దేవతలు
ఆఘా యే	౧౩౩	౮-౪౫-౧	అగ్నిః ఇన్ద్రః	అగ్నీన్ద్రౌ
సోమానాం స్వరణం	౧౩౯	౨-౧౮-౧	బ్రహ్మణస్పతిః	బ్రహ్మణస్పతిః
అద్యా నో దేవ	౧౪౧	౫-౮౨-౪	సవితా	సవితా
యదిన్ద్రో అనయద్	౧౪౮	౫-౫౭-౪	ఇన్ద్రః పూషా	ఇన్ద్రా పూషణౌ
సదసస్పతి మద్భుతం	౧౭౧	౧-౧౮-౬	సదసస్పతిః	సదసస్పతిః
అస్తిసోమో	౧౭౪	౮-౯౪-౪	సోమః, మరుతః, అశ్వినౌ	మరుతః
ఏషో ఉషా	౧౭౮	౧-౪౬-౧	ఉషాః అశ్వినౌ	అశ్వినౌ
వాత ఆ వాతు	౧౮౪	౧౦-౧౮౬-౧	వాతః	వాయుః
యం రక్షన్తి	౧౮౫	౧-౪౧-౧	వరుణః, మిత్రః, అర్యమా	వరుణ మిత్రార్యమణః
మహి త్రీణామవో	౧౯౨	౧౦-౧౮౫-౧	వరుణః, మిత్రః, అర్యమా	ఆదిత్యాః
ఇన్ద్ర ఇషే	౧౯౯	౮-౯౩-౩౪	ఇన్ద్రః, ఋభుః	ఇన్ద్ర ఋభవశ్చ
ఇన్ద్రా ను పూషణా	౨౦౨	౬-౫౭-౧	ఇన్ద్రః, పూషా	ఇన్ద్రా పూషణౌ
ఋజునీతినో	౨౧౮	౧-౯౦-౧	వరుణః, మిత్రః, అర్యమా	విశ్వేదేవాః
ఆనో మిత్రావరుణా	౨౨౦	౩-౬౨-౧౬	మిత్రః, వరుణః	మిత్రావరుణౌ
ఇదం విష్ణుర్	౨౨౨	౧-౨౨-౧౭	విష్ణుః	విష్ణుః
వాస్తోష్పతే	౨౭౫	౮-౧౭-౧౪	వాస్తోష్పతిః, ఇన్ద్రః	ఇన్ద్రః వాస్తోష్పతిర్వా
అయం వాం మధుమత్తమః	౩౦౬	౧-౪౭-౧	అశ్వినౌ	అశ్వినౌ
త్యమూషు వాజినం	౩౩౨	౧౦-౧౭౮-౧	తార్క్ష్యః	తార్క్ష్యః
ఇన్ద్రాపర్వతా	౩౩౮	౩-౫౩-౧	పర్వతః	పర్వతేన్ద్రౌ

దీనికి అతిరిక్తముగ మరికొన్ని స్థలములందు మంత్రములలో దేవత పఠించబడలేదు. కాని ప్రకరణముచే దేవత యొక్క బోధకాగలదు. వాని విషయమునందుకూడ కొన్ని సామవేదము మరియు ఋగ్వేదములో ప్రకరణభేదము కారణమున దేవతాభేదములు చూడబడుచున్నవి. ఎట్లన, సామవేద ౧౧౭ 'గావ ఉపవదావటే' మున్నగు 'ఉపావతావతమ్'లను పాఠభేదముతో గూడ ఋ.౮-౭౨-౧౨ నందును కలదు. ఋగ్వేదములో దీని దేవత 'అగ్నిర్హవీంషి వా' కలదు. కాని సామవేదములో ఇన్ద్ర, సామ ౧౩౫ 'ఇహేవ శృణ్వ' మున్నగునవి ఋ.౧-౩౭-౩ నందును కలదు. ఋగ్వేదములో ౧౫ మంత్రముల సూక్తమంతటికి ౧-౩౭దేవత 'మరుతః' కలదు. కాని సామవేదములో దీని దేవతకూడ 'ఇన్ద్ర'యై యున్నది. సామ ౨౧౯ 'దూరాదిహేవ యత్సతః' మున్నగునవి కొద్దిపాటి పాఠభేదముతో కూడ ఋ.౮-౫-౧ యందును చదువబడుచున్నది. ఋగ్వేదములో దీనిదేవత ప్రకరణానుసారము 'అశ్వినౌ' అని కలదు. కాని సామవేదములో దీని దేవత 'ఇంద్రు'డే. సామము ౨౨౧ 'ఉదుత్యే సూనవో గిరః' ఋ ౧-౩౭-౧౦ యందును కలదు. సంపూర్ణ సూక్తమునకు దేవత 'మరుతః' యని ఋగ్వేదములో ఉండగా సామవేదములో దేవత 'ఇంద్రుడు' అని ఉన్నది. ఐన్ద్రకాండములో పఠించబడినందున ఈ యన్నిటియందును ఇంద్రునియొక్క మహిమదర్శనమే పాఠకులు పఠించవలసియుండును.

౩. ఛన్దము

వైదిక ఛందములు ఆర్ష, దైవ, ఆసుర, ప్రాజాపత్య, యాజుష, సామ్న, ఆర్చ అలాగే బ్రాహ్మ అనునవి ఎనిమిది విధములుగ నుండును.

దైవము మొదలుకొని బ్రహ్మవరకు గల ఛందముల పరిచయార్థములు దిగువ పట్టికయం దీయబడుచున్నవి.

ఛన్దముల పేర్లు	గాయత్రీ	ఉష్ణిక్	అనుష్టుప్	బృహతీ	పంక్తి	త్రిష్టుప్	జగతీ	అక్షరముల ఎక్కువ తక్కువలు
౧. దైవీ	౧	౨	౩	౪	౫	౬	౭	ఎక్కువ ౧ అక్షరము
౨. ఆసురీ	౧౫	౧౪	౧౩	౧౨	౧౧	౧౦	౯	తక్కువ ౧ అక్షరము
౩. ప్రాజాపత్య	౮	౧౨	౧౬	౨౦	౨౪	౨౮	౩౨	ఎక్కువ ౪ అక్షరములు
౪. యాజుషీ	౬	౭	౮	౯	౧౦	౧౧	౧౨	ఎక్కువ ౧ అక్షరము
౫. సామ్నీ	౧౨	౧౪	౧౬	౧౮	౨౦	౨౨	౨౪	ఎక్కువ ౨ అక్షరములు
౬. ఆర్చీ	౧౮	౨౧	౨౪	౨౭	౩౦	౩౩	౩౬	ఎక్కువ ౩ అక్షరములు
౭. బ్రాహ్మీ	౩౬	౪౨	౪౮	౫౪	౬౦	౬౬	౭౨	ఎక్కువ ౬ అక్షరములు

ఐనను వేదములలో ఆర్షఛందముల ప్రయోగమే అధికముగ నున్నది. ఆర్షఛందములకు మూడు సప్తకములుగలవు. ౧. గాయత్ర్యాది సప్తకము. ౨ అతిజగత్యాదిసప్తకము. ౩. కృత్యాది సప్తకము. వీని పరిచయము నిమ్న పట్టికలో చూపబడినది.

గాయత్ర్యాది సప్తకము		అతిజగత్యాది సప్తకము		కృత్యాది సప్తకము	
నామము	అక్షరసంఖ్య	నామము	అక్షరసంఖ్య	నామము	అక్షరసంఖ్య
గాయత్రీ	౨౪	అతిజగతీ	౫౨	కృతి	౮౦
ఉష్ణిక్	౨౮	శక్వరీ	౫౬	ప్రకృతి	౮౪
అనుష్టుప్	౩౨	అతిశక్వరీ	౬౦	ఆకృతి	౮౮
బృహతీ	౩౬	అష్టి	౬౪	వికృతి	౯౨
పంక్తి	౪౦	అత్యష్టి	౬౮	సంకృతి	౯౬
త్రిష్టుప్	౪౪	ధృతి	౭౨	అభికృతి	౧౦౦
జగతీ	౪౮	అతిధృతి	౭౬	ఉత్కృతి	౧౦౪

గాయత్ర్యాది సప్తకము

క్రమసంఖ్య	గాయత్రిభేదములు	పాదవివరము	అక్షరములసంఖ్య
౧	గాయత్రి	౮+౮+౮	౨౪
౨	పాదనిచృత్	౭+౭+౭	౨౧
౩	అతిపాదనిచృత్	౬+౮+౭	౨౧
౪	నాగీ	౯+౯+౬	౨౪
౫	వారాహీ	౬+౯+౯	౨౪
౬	ప్రతిష్ఠా	౮+౭+౬	౨౧
౭	యవమధ్యా	౭+౧౦+౭	౨౪
౮	వర్ధమానా	౬+౭+౮	౨౧
౯	భురిగ్	౮+౧౦+౭	౨౫
౧౦	చతుష్పాద్	౬+౬+౬+౬	౨౪
౧౧	త్రిపాదవిరాడ్	౧౧+౧౧+౧౧	౩౩
౧౨	పదపంక్తి	౫+౫+౫+౫+౫	౨౫
౧౩	ద్విపాదవిరాడ్	౧౨+౮	౨౦

క్రమసంఖ్య	ఉష్ణిక్ భేదములు	పాదవివరణములు	అక్షరసంఖ్య
౧	కకుబ్	౮+౧౨+౮	౨౮
౨	పుర ఉష్ణిక్	౧౨+౮+౮	౨౮
౩	పరా ఉష్ణిక్	౮+౮+౧౨	౨౮
౪	కకుబ్ న్యంకుశిరాః	౧౧+౧౨+౪	౨౭
౫	తనుశిరాః	౧౧+౧౧+౬	౨౮
౬	పిపీలికామధ్యా	౧౧+౬+౧౧	౨౮
౭	చతుష్పాద్	౭+౭+౭+౭	౨౮

క్రమసంఖ్య	అనుష్టుప్ భేదములు	పాదవివరణములు	అక్షరసంఖ్య
౧	చతుష్పాద్	౮+౮+౮+౮	౩౨
౨	మధ్యేజ్యోతిః	౧౨+౮+౧౨	౩౨
౩	పురస్తాజ్జ్యోతిః	౮+౧౨+౧౨	౩౨
౪	ఉపరిష్టాజ్జ్యోతిః	౧౨+౧౨+౮	౩౨
౫	త్రిపదా విరాట్	౧౧+౧౧+౧౧	౩౩

క్రమసంఖ్య	బృహతీభేదములు	పాదవివరణములు	అక్షరసంఖ్య
౧	పథ్యాబృహతీ	౮+౮+౧౨+౮	౩౬
౨	ఉరోబృహతీ	౮+౧౨+౮+౮	౩౬
౩	ఉపరిష్టాద్బృహతీ	౮+౮+౮+౧౨	౩౬
౪	పురస్తాద్ బృహతీ	౧౨+౮+౮+౮	౩౬
౫	(యుగళపదా) బృహతీ	౧౦+౧౦+౮+౮	౩౬
౬	(నవాక్షరా) బృహతీ	౯+౯+౯+౯	౩౬
౭	మహాబృహతీ లేక సతో బృహతీ	౧౨+౧౨+౧౨	౩౬
౮	విస్తార బృహతీ	౮+౧౦+౧౦+౮	౩౬
౯	విషమ పదా బృహతీ	౯+౮+౧౧+౮	౩౬

క్రమసంఖ్య	పంక్తి భేదములు	పాదవివరణములు	అక్షరసంఖ్య
౧	పథ్యాపంక్తి	౮+౮+౮+౮+౮	౪౦
౨	సతోబృహతీపంక్తి	౧౨+౮+౧౨+౮	౪౦
౩	విపరీతాపంక్తి	౮+౧౨+౮+౧౨	౪౦
౪	ఆస్తారపంక్తి	౮+౮+౧౨+౧౨	౪౦
౫	ప్రస్తారపంక్తి	౧౨+౧౨+౮+౮	౪౦
౬	సంస్తారపంక్తి	౧౨+౮+౮+౧౨	౪౦
౭	విష్టారపంక్తి	౮+౧౨+౧౨+౮	౪౦
౮	విరాట్పంక్తి	౧౦+౧౦+౧౦+౧౦	౪౦

క్రమసంఖ్య	త్రిష్టుప్ భేదములు	పాదవివరణములు	అక్షరసంఖ్య
౧	త్రిష్టుప్	౧౧+౧౧+౧౧+౧౧	౪౪
౨	జాగతీత్రిష్టుప్	౧౨+౧౨+౧౧+౧౧	౪౬
౩	అభిసారిణీత్రిష్టుప్	౧౦+౧౦+౧౨+౧౨	౪౪
౪	విరాడ్రూపా, లేక పరానుష్టుప్	౧౧+౧౧+౧౧+౮	౪౧
౫	పురాస్తాజ్జ్యోతిః	౮+౧౨+౧౨+౧౨	౪౪
		౧౧+౮+౮+౮+౮	౪౩

౬	మధ్యేజ్యోతిః	౧౨+౮+౧౨+౧౨	౪౪
		౧౨+౧౨+౮+౧౨	౪౪
		౮+౮+౧౧+౮+౮	౪౩
		౧౨+౧౨+౧౨+౮	౪౪
౭	ఉపరిష్టాజ్జ్యోతిః	౮+౮+౮+౮+౧౧	౪౩
౮	మహాబృహతీ	౧౨+౮+౮+౮+౮	౪౪
౯	మహాబృహతీయవమధ్యా	౮+౮+౧౨+౮+౮	౪౪
క్రమసంఖ్య	**జగతీభేదములు**	**పాదవివరణ**	**అక్షరసంఖ్య**
౧	జగతీ	౧౨+౧౨+౧౨+౧౨	౪౮
౨	ఉపజగతీ	౧౨+౧౨+౧౧+౧౧	౪౬
౩	మహాసతోబృహతీ	౮+౮+౮+౧౨+౧౨	౪౮.
౪	షట్పదా మహాపంక్తి	౮+౮+౮+౮+౮+౮	౪౮
౫	పురస్తాజ్జ్యోతిః	౧౨+౮+౮+౮+౮	౪౪
౬	మధ్యేజ్యోతిః	౮+౮+౧౨+౮+౮	౪౪
౭	ఉపరిష్టాజ్జ్యోతిః	౮+౮+౮+౮+౧౨	౪౪

సామవేదములో గాయత్రీమున్నగు సప్తకమునకు గాయత్రీ, ఉష్ణిగ్, మున్నగు ఛందములన్నింటి ప్రయోగము జరిగినది.

అతిజగత్యాది సప్తకము :-

అతిజగత్ మున్నగు సప్తకములకు అతిజగత్తు ఛందములో సామాన్యముగ ఐదుపాదములుండును. వానిలో (౧౨+౧౨+౧౨+౮+౮=౫౨) (౧౩+౧౩+౧౦+౮+౮=౫౨) (౧౩+౧౨+౭+౧౨+౮=౫౨) మున్నగు పాదక్రమముండగలదు. శక్వరీ ఛందములో సుమారు ౮-౮ అక్షరముల ఏడు పాదములుండును. అతిశక్వరీలో సుమారు ౫ లేక ఏడు పాదములుండును వానిలో (౧౬+౧౬+౧౨+౮+౮=౬౦), (౮+౮+౮+౮+౮+౧౨+౮=౬౦) మున్నగు క్రమములుండును. అష్టియందు (౧౬+౧౬+౧౬+౮+౮=౬౪) మున్నగువాని క్రమములో ఐదుపాదములు, అత్యష్టియందు (౧౨+౧౨+౮+౮+౮+౧౨+౮=౬౮) మున్నగు క్రమముతో ఏడు పాదములు, ధృతియందు (౧౨+౧౨+౮+౮+౮+౧౬+౮=౭౨) మున్నగు క్రమముగ ఏడు పాదములు మరియు అతిధృతిలో సామాన్యము (౧౨+౧౨+౮+౮+౮+౧౨+౮+౮=౭౬) మున్నగు క్రమముగల ఎనిమిది పాదములుండును. ఈ అతిజగత్తు మున్నగు సప్తకములో పై పదములకన్న పాదములసంఖ్య న్యూనాధికమున గూడ కాగలదు.

సామవేద సంహితయందు అతిజగత్తు మున్నగు సప్తకముల అతిజగతీ (ఉదాః- సామక్రమాంకము

౪౫౮, ౪౬౦, ౪౬౨), అతి శక్వరీ (ఉదాః- క్రమాంకము ౪౬౪), అష్టి (ఉదాః- క్రమాంకము ౪౫౭), అత్యష్టి (ఉదాః- క్రమసంఖ్య ౪౫౯, ౪౬౧, ౪౬౩-౪౬౫) ఛందములు కలిసియున్నవి.

కృత్యాది సప్తకము :

కృత్యము మున్నగు సప్తకములో పాదవ్యవస్థను నిర్దిష్టము నొనర్చుట సంభవముగాదు. ఈ మంత్రములు గద్యమువలెనుండును. పాదవిభాగమొనర్చదలచినను ప్రతిమంత్రమునందును భిన్నభిన్నముగ నుండగలదు. దీనియందు ముఖ్యముగ అక్షరసంఖ్య చూడబడుచున్నది. సామవేదసంహితలో కృత్యము మున్నగు సప్తకమునకు ఏవిధమగు ఛందము ప్రయుక్తముకాలేదు.

నిచృద్, భురిగ్, విరాట్, స్వరాట్టులు :

పైన తెలిపిన ఛందములన్నింటికి ఒక సామాన్య నియమముగలదు. అనగా వానియందొకవేళ నిర్దిష్ట అక్షర సంఖ్యయందొక అక్షరము తగ్గినచో అట్టి ఛందము నిచృత్తు మరియు ఒక అక్షరము అధికమైనచో 'భురిక్' అనబడును. ఎట్లన ౨౩ అక్షరముల గాయత్రి నిచృద్గాయత్రి మరియు ౨౫ అక్షరముల గాయత్రి భురిగ్ గాయత్రి యనబడుచున్నది. ఇదేవిధముగ రెండు అక్షరముల న్యూనత గలిగినప్పుడు అట్టి ఛందము విరాట్ మరియు రెండక్షరముల ఆధిక్యతయైనప్పుడు స్వరాట్ యనబడును. ఎట్లన ౨౨ అక్షరముల గాయత్రి విరాట్ గాయత్రీ మరియు ౨౬ అక్షరముల గాయత్రి స్వరాట్ గాయత్రి యనబడును. ౨౬ అక్షరముల ఛందము విరాట్ ఉష్ణిక్ కూడ కాగలుగును. ఏలన ఉష్ణిక్ యొక్క నిర్దిష్ట అక్షర విధానము ౨౮చే దానియందు రెండక్షరములు న్యూనముగ నున్నవి. ఎచ్చట ౨౬ అక్షరముల ఛందమును స్వరాట్ గాయత్రీ మరియు నెచ్చట విరాట్ ఉష్ణిక్ యనబడినదో దీని నియామక ప్రకరణము దేవత, పాదము మున్నగునవి యుండును.

శఙ్కుమతీ, కకుమ్మతీ, పిపీలికామధ్య, యవమధ్యా :

పింగళుని (౩-౫౬-౬౩) అభిప్రాయమునుసరించు ఛందములకు శంకుమతీ, కకుమతీ, పిపీలికామధ్యా మరియ యవమధ్యా యని నామముల భేదముకూడ కలదు. ఏ 'ఛందమునందైనను ఏదో యొక పాదమునకు ౫ అక్షరములుండినప్పుడు అట్టి ఛందము శంకుమతీ విశేషణముచే విశిష్టముగ నెంచబడును. ఏదైన త్రిపాదఛందములో మధ్యపాదము ఇతర పాదములకన్న చిన్నదగు కారణమున పిపీలికా (చీమ) వంటి ఆకృతియుండు కారణమున అట్టి ఛందము పిపీలికామధ్య విశేషణముచే కూడియుండును. ఏదైన త్రిపాదఛందముయొక్క మధ్యపాదము అధిక అక్షరములు గలదైనచో లావుపాటి నడుముగల ఆకృతియగు కారణమున ఆ ఛందము యవమధ్యాయనబడును. యవధాన్యములకు మధ్యలో ఎద్దుమూపురమువలె పైకిలేచియుండు కారణమున 'కకుబ్' యనియు నందురు. వేదమంత్రములఛందమును ప్రదర్శించునట్టి ఏ ఆచార్యుడైనను ఈ శంకుమతి మున్నగు విశేషణములను ప్రయోగించుకొనగలడు, మరెవరైనను ప్రయోగించుకొనకను పోవచ్చును.

చతుర్విధ పాదములు :

౮ అక్షరముల పాదము గాయత్రిపాదము, ౧౦ అక్షరముల పాదము వైరాజపాదము, ౧౧ అక్షరముల పాదము త్రైష్టుభపాదము, ౧౨ అక్షరముల పాదము జాగతపాద మనబడును. ఛందములన్నియును ఈ నాలుగు విధములగు పాదములతోనే కూడియుండును. భిన్నాక్షరముల పాదము ఈ నాలుగింటి అంతర్గతమేయైపోవును. మరియు నియమమేమనగా గాయత్రీ మరియు జాగతపాదముల ఉపోత్తమ (చివరికన్న పూర్వము) అక్షరములు లఘువులైయుండును. వైరాజము మరియు త్రైష్టుభ పాదముల ఉపోత్తమ అక్షరములు గురువులుగ నుండును. ఇది వృత్తనియమ మని యనబడును. ఉపోత్తమ అక్షరములు లఘువులుగాని, లేక గురువులైయుండినను, దీనివల్ల పాదముల జ్ఞానమునందు సహాయత లభించగలదు. అనగా అముక పాదము గాయత్రీ, వైరాజ, త్రైష్టుభ మరియు జాగతములందు ఏది? యని తెలియగలదు.

ఒక పాదము, లేక రెండుపాదముల ఋచలు :

పైన చూపిన గాయత్రీ మున్నగు నాల్గువిధములతో ఏకపదా మరియు ద్విపదా ఋచలు కూడ ఏర్పడును. ఎట్లన ౮ అక్షరముల పాదముగల మంత్రము ఏకపదాగాయత్రీ మరియు ౮-౮అక్షరముల రెండు పాదములుగల ఋచ ద్విపదాగాయత్రీయనబడును. ౧౦ అక్షరములుగల ఋచ ఏకపదావిరాట్ మరియు ౧౦-౧౦ అక్షరముల రెండు పాదములుగల ఋచ ద్విపదా విరాట్ యగును. ౧౧ అక్షరముల ఒక్క పాదముగల ఋచ ఏకపాదత్రిష్టుప్ మరియు ౧౧-౧౧ అక్షరముల రెండు పాదముల ఋచలు ద్విపదా త్రిష్టుప్ యనబడును. ఇదేవిధముగ ౧౨ అక్షరములుగల ఒక్కపాదముగల ఋచ ఏకపాదజగతీ మరియు ౧౨-౧౨ అక్షరముల రెండుపాదముల మంత్రము ద్విపదాజగతీ యనబడును.

ఋచలలో విరామచిహ్నముల ప్రయోగము :

ఏకపదా మరియు ద్విపదా ఋచలలో చివరియందే విరామచిహ్నముంచబడును. త్రిపదా ఋచలలో మొదటి విరామము రెండుపాదముల తరువాత మరియు రెండవవిరామము మూడవపాదము తరువాత ప్రయుక్తమగును. ఆ యా త్రిపదా ఋచలలో మొదటి విరామము మొదటి పాదము మరియు రెండవవిరామము మిగతారెండు పాదముల తరువాత యుండును. చతుష్పాద ఋచలలో మొదటివిరామము మధ్యలో అనగా రెండు పాదముల తరువాత, రెండవ విరామము చివరిలో యుండును. ఒక్కొక్కసారి మొదటి విరామము మొదటి మూడు పాదముల తరువాత మరియు రెండవ విరామము చివరలో యుండగలదు. మరొకచోట మొదటి విరామము మొదటి పాదము తరువాత రెండవ విరామము మొదటి మూడు పాదముల తరువాత యుండగలదు. పంచపదా ఋచలలో మొదటిరెండు విరామములు రెండేసి పాదముల తరువాత, మూడవ విరామము చివరిలో ఐదవ పాదము తరువాత యుండును. మరొకసారి మొదటి విరామము రెండు పాదముల మధ్యన మరియు రెండవవిరామము చివరిలో నుండును. కొన్ని స్థలములలో మొదటి విరామము మూడు పాదముల

తరువాత మరియు రెండవ విరామము చివరిలో చేరియుండును. షట్పదా, అనగా ఆరవపాదబుచలలో రెండేసి పాదముల, లేక, మూడేసి పాదముల తరువాత, లేక మొదటి విరామము మొదటి రెండు పాదముల తరువాత మరియు రెండవ విరామము మొదటి నాలుగు పాదముల తరువాత యుండును. సప్తపదా బుచలలో మొదటి విరామము మూడు పాదముల తరువాత రెండవ మరియు మూడవవిరామములు మిగిలిన రెండింటి తరువాత యుండగలవు, లేక మొదటి విరామము మొదటి రెండుపాదముల తరువాత మరియు రెండవ విరామము మిగిలిన ఐదు పాదముల తరువాత యుండగలవు. అష్టపదా బుచలలో మొదటి విరామము మూడు పాదముల తరువాత రెండవవిరామము ఐదవపాదముతరువాత మరియు మూడవవిరామము చివరిలో యుండగలదు. ఇవి విరామ సంబంధమగు సామాన్య నియమములు. కొన్ని విశిష్టనియమములుకూడ కలవనియును చెప్పుచుందురు.

పైని ఏకపదా మున్నగువాని సామవేదస్థ కొన్ని ఉదాహరణముల నిచ్చుట నీయబడుచున్నవి. ''ఏకపదా **'ఇన్ద్రో విశ్వస్య రాజతి'** (సామ.౪౫౬) మరియు ద్విపదా **'పరిప్రధన్వేన్ద్రాయ'** (సామ.౪౭౭) వీనియందు చివరిలో విరామముగలదు. త్రిపదా **'అగ్న ఆయాహి'** (సామ ౧) చతుష్పదా **'యజ్ఞాయజ్ఞా వో అగ్నయే'** (సామ. ౩౫) పంచపదా **'స్వాదోరిత్థా విషూవతః'** (సామ. ౪౦౯) వీనియందు మొదటి రెండు పాదముల తరువాత మరియు చివరిలో విరామము గలదు. పంచపదా **'అగ్నే తమద్యాశ్వంన స్తోమైః'** (సామ ౪౩౪)లో మొదటి నాలుగు పాదముల తరువాత మరల ఐదవ పాదము తరువాత విరామము కలదు. పంచపదా **'తవ త్యన్నర్య'** (సామ ౪౬౬)లో మొదటి రెండు పాదముల తరువాత మరల మూడవ పాదము తరువాత మరల ఐదవపాదము తరువాత విరామము గలదు. ఆరవ పాదము **'ఉభే యదిన్ద్ర రోదసీ'** (సామ ౩౩౯)లో రెండేసి పాదముల తరువాత విరామము గలదు. ఏడవపాదము **'అగ్నిం హోతారం మన్యే'** (సామ ౪౬౫)లో మొదటి మూడు పాదముల తరువాత మరల రెండేసి పాదముల తరువాత విరామము గలదు. సప్తపదా **'ప్రోష్వస్మై పురోరథ'** (సామ ౧౮౦౧)లో మొదటి రెండేసి పాదముల తరువాత, మరల మూడు పాదముల తరువాత విరామము గలదు.

ప్రగాథ :

ఏ కారణమున్నైన రెండు, లేక మూడు ఛందముల సముదాయ మొనర్చవలసివచ్చినప్పుడు అట్టి ఛంద స్సముదాయమును 'ప్రగాథ'మని యందురు. సామవేదీయ నిదానసూత్రములో కేవలము రెండు ప్రగాథముల, కాత్యాయనీయ బుక్సర్వానుక్రమణీ మరియు మాధవీయ ఛన్దోనుక్రమణి యనువానిలో ఐదేసి ప్రగాథముల మరియు బుక్ప్రాతి శాఖలో ౨౩ ప్రగాథముల వర్ణన లభించుచున్నది. సామవేద ఉత్తరార్చికలో గానదృష్టితో అట్టి ప్రగాథము లేర్పడినవి. అవి రెండేసి, లేక మూడేసి బుచల సముదాయరూపము కలదు. సామగానముయొక్క నియమము ననుసరించి **'సమఛన్దస్క'** మూడు బుచలపై గానమొనర్చబడును. కాని **'విషమ ఛన్దస్కము'**లో రెండు, లేక మూడు బుచలుండినప్పుడు అట్టి రెండు, లేక మూడు ఛందములను ఒక 'ప్రగాథ'మని ఎంచుకొని గానములో బుచల పూర్వోత్తర

భాగములను కలుపుకొని మూడు సమచ్ఛన్దస్క బుచలనేర్పరచుకొనబడుచున్నది. సామవేద ఉత్తరార్చికయందు కకుభ, బార్హత మరియు అనుష్టుభ ప్రగాథము పఠించబడుచున్నది. కాకుభ ప్రగాథములలో మొదటి బుచ కకుప్ మరియు రెండవ బుచ సతోబృహతీలు కలవు. బార్హతప్రగాథములలో మొదటి బుచ బృహతీ మరియు రెండవ బుచ సతోబృహతీ లున్నవి. అనుష్టుప్ ప్రగాథములందు మొదటి బుచ అనుష్టుప్, రెండవ మరియు మూడవ బుచలు గాయత్రీలున్నవి. ఉదాహరణమునకు.

ప్రగాథము పేరు	బుచలు	ఉత్తరార్చిక ప్రపాఠకము, అర్ధము(సగము), సూక్తము		
కాకుభ	కకుప్ + సతోబృహతీ పంక్తి	౧।	౧।	౧౬, ౨౨
బార్హత	బృహతీ+సతోబృహతీ పంక్తి	౧।	౧।	౬,౧౧
అనుష్టుభ	అనుష్టుప్ + గాయత్రీ + గాయత్రీ	౧।	౧।	౧౮

గానము - స్వరము :

బుచలయొక్క షడ్జము, బుషభము మున్నగు గానస్వరములు కేవలము వైదిక యంత్రాలయము అజమేర్ నుండి ముద్రితమైన వేదసంహితలందే చూపబడియున్నవి. అచ్చటినుండియే ముద్రితమైన స్వామిదయానందకృత బుగ్వేదభాష్యము మరియు యజుర్వేద భాష్యములలో కూడ ఈయబడినవి. ఏ ఛందముతో ఏ స్వరమునకు సంబంధము కలదో, అనునది కేవలము 'పింగళ ఛ్ఛన్దః' సూత్రమునందు మాత్రమే చూపబడియున్నది. కాని ఇతర ఏ గ్రంథముయొక్క ఛన్దః ప్రకరణమందును లేదు. పింగళ ఛన్దః సూత్రమునందును కేవలము గాయత్రి మున్నగు వర్గముల ఛందములపైననే స్వరము పరిగణింపబడినది. దానిననుసరించి గాయత్రీ, ఉష్ణిక్, అనుష్టుప్, బృహతీ, పంక్తి, త్రిష్టుప్, జగతీయొక్క క్రమములో షడ్జమము, బుషభము, గాన్ధారము, మధ్యమము, పంచమము, ధైవతము, నిషాదము లను స్వరములుండును. అతిజగతి మున్నగు సప్తకములు, కృత్యములు మున్నగు సప్తకముల అంతర్గతములుగ ఏ ఛందములు గలవో వాని స్వరములు పింగళఛ్ఛన్ద సూత్రములలో చూపబడలేదు. మహర్షి దయానందకృత వేదభాష్యములో మరియు వైదిక యంత్రాలయమునుండి ముద్రించబడిన సంహితలయందు స్వరములు వీనికి వ్రాయబడినను దిగువ పట్టికయందు చూడగలరు.

గాయత్ర్యాదిఛందములు	అతిజగత్యాదిఛందములు	కృత్యాదిఛందములు	గానస్వరములు
గాయత్రీ।	అతిధృతి।	ఉత్కృతి।	షడ్జము
ఉష్ణిక్।	ధృతి।	అభికృతి।	బుషభము
అనుష్టుప్।	అత్యష్టి।	సంకృతి।	గాంధారము
బృహతీ।	అష్టి।	వికృతి।	మధ్యమము
పంక్తి।	అతిశక్వరీ।	ఆకృతి।	పంచమము
త్రిష్టుప్।	శక్వరీ।	ప్రకృతి।	ధైవతము
జగతీ।	అతిజగతీ।	కృతి।	నిషాదము

అనగా గాయత్రీ, అతిధృతి మరియు ఉత్కృతి అను నీ మూడింటికి షడ్జస్వరముండును. ఉష్ణిక్, ధృతి మరియు అభికృతి అను నీ మూడింటికి ఋషభస్వరముండును. ఇదే విధముగా తరువాతవాటికి కూడ యుండునని ఎరుగవలెను.

ప్రగాథముల స్వరము ఆ యా ఋచల ఆధారముపై వ్రాయబడుచుండును. ఎట్లనగా సామ-ఉ-ప్రపా. ౧. అర్ధ ౧. సూక్త ౯. యొక్క బార్హతప్రగాథములో మొదటి ఋచ బృహతీ మరియు రెండవఋచ సతోబృహతీ పంక్తి యుండును. దానిననుసరించి సంపూర్ణప్రగాథముయొక్క ఏదోయొక స్వరము వ్రాయకుండ మొదటి ఋచ బృహతీయొక్క 'మధ్యమ' స్వరము మరియు రెండవ ఋచ పంక్తియొక్క ఐదవ(పంచమ) స్వరమును నిర్దిష్టమొనర్చబడినది.

౯. సామగానము యొక్క కొన్ని మౌలిక విషయములు :

ఇతర వేదములకు జటాపాఠము, ఘనపాఠము, క్రమపాఠము మున్నగునవి ప్రచలితమై యున్నవి. కాని గానము కేవలము సామవేదముపైననే జరుగును. ఈ గానముల పరిచయమును పొందుటకు కొన్ని ముఖ్యమగు ఆధార విషయములను తెలిసికొనుట మంచిది.

సామగాన స్వరములు :-

లౌకిక సంగీత శాస్త్రములో షడ్జమము, ఋషభము, గాంధారము, మధ్యమము, పంచమము, ధైవతము మరియు నిషాదమను నవి క్రమముగ ఏడు స్వరములు గలవు. వీని సంక్షిప్తరూపము **'సా, రీ, గ, మ, ప, ధ, ని'** గ నున్నవి. కాని సామగానముల స్వరముల క్రమము నారదీయశిక్షననుసరించి 'మధ్యమ, గాంధార, ఋషభ, షడ్జ, ధైవత, నిషాద, పంచమములు. వీనిని 'మ,గ,రే,సా,ధ,ని,ప'ల రూపములో ప్రకటించబడుచున్నవి. సామముయొక్క ఈ సప్తస్వరములు క్రమముగ ''ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ, చతుర్థక, మన్ద్ర, క్రుష్ట, అతిస్వార''మను నామములచే వ్యవహరించబడుచున్నవి.

లోకములో:- షడ్జ, ఋషభ, గాంధార, మధ్యమ, పంచమ, ధైవత, నిషాదములు -

సామములో :- మధ్యమ, గాన్ధార, ఋషభ, షడ్జ, ధైవత, నిషాద, పంచమ, ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ, చతుర్థక, మన్ద్ర, క్రుష్ట, అతిస్వార.

యః సామగానాం ప్రథమః స వేణోర్మధ్యమః స్వరః ।
యో ద్వితీయః స గాన్ధారస్తృతీయస్త్వృషభః స్మృతః ॥

చతుర్థ షడ్జ ఇత్యాహుః పఞ్చమో ధైవతో భవేత్ ।
షష్ఠో నిషాదో విజ్ఞేయః సప్తమః పఞ్చమః స్మృతః ॥ నారదీయ శిక్షా ౫-౧,౨॥

ప్రథమశ్చ ద్వితీయశ్చ తృతీయోఽథ చతుర్థకః ।
మన్ద్రః క్రుష్టో హ్యతిస్వార ఏతాన్ కుర్వన్తి సామగాః ॥ నారదీయశిక్షా ॥ ౧-౧౨॥

సామవేదములో ప్రయోగించబడిన అష్టభావములు :-

సామముయొక్క మూలఋచపై గానమొనర్చునప్పుడు ఋచను వ్రాసినటులనే చదువకుండ దాని శబ్దములలో కొంత పరివర్తనమొనర్చుట ఆవశ్యకమైయుండును. ఈ పరివర్తనములను 'భావ'ములని యందురు. పుష్పసూత్రములో దిగువవ్రాయబడిన ౧౮ భావములు చూపబడినవి. ''ఆయిభావము. ప్రకృతిభావము, వృద్ధభావము, అవృద్ధభావము, స్తోభగతాగతము, ఉచ్చనీచము, సిద్ధవద్గానము, పదవద్గానము, అత్వము, ఆర్భావము, విశ్లేషము, ప్రశ్లేషము, సంకృష్టము, వికృష్టము, లోపము, అతిహారము, ఆభావము, వికార'' మనునవి. కాని వ్యవహారములో వచ్చునట్టివి అధోవ్యాఖ్యాతమగు ౮ భావములు గలవు. వీనిని వ్యవహారనామముతో గూడ అభిహిత మొనర్చబడుచుండును.

౧. **వికారము :-** ఏవో వర్ణముల స్థానముపై రెండవ వర్ణమొనర్చుట. ఎట్లన 'అగ్నే' స్థానములో ' ఓగ్నా ఇ' అని ఉచ్చరించుట.

౨. **విశ్లేషము :-** పదమును విప్పుట. ఎట్లన, 'వీతయే' స్థానములో 'వో ఇతోయా౨ఇ' అని చదువుట.

౩. **వికర్షణము:-** దీర్ఘముగ లాగి చెప్పుట. ఎట్లన :- యే స్థానములో 'యా౩యి' అని పలుకుట.

౪. **అభ్యాసము:-** ఏ పదమునైనను మరల మరల చదువుట. ఎట్లన, 'తోయా౨ఇ తోయా౨ఇ'.

౫. **విరామము :-** పదము మధ్యలో విరామము నుంచుట. ఎట్లన 'గృణానో హవ్యదాతయే'యొక్క గానములో 'గృణానోహ' వ్యదాతోయా౨ ఇ చదువుట.

౬. **స్తోమము:-** మంత్రములో లేని ఔ, హోవా, హోఉ, హోవు, వో ఇ మున్నగు అర్థములేని పదములను చదువుట.

౭. **ఆగమము :-** పదములో ఏదోయొక లేనివర్ణమును తెచ్చుట. అనగా 'వరేణ్యమ్' స్థానములో 'వరేణియోమ్' 'దివ్యః' స్థానములో 'దివియః' మరియు వేద్యమ్ స్థానములో 'వేదియా ౨౩౪౫మ్'ను చ్చరించుట.

౮. **లోపము :-**మంత్రమునందుగల పదమును చదువకుండుట. ఎట్లన, 'యజ్ఞాయజ్ఞియ' అనుపేరుగల గానములో 'గిరా'ను 'గాయిరా' అని పలుకక 'ఇరా' (ఆ ఇరా) అని పలుకుట.

సామముయొక్క భక్తులు :-

సామగానమునకు ఐదు భక్తి, లేక విభాగములుండును. ''ప్రస్తావము, ఉద్గీథము, ప్రతిహారము, ఉపద్రవము మరియు నిధనములు. ఓంకారము మరియు హింకారములను వీనియందు సమ్మిళితమొనర్చుకొనుట జరిగినప్పుడు ఏడు భక్తులు, లేక విభాగములైపోవును. యజ్ఞములలో సంపూర్ణ సామము ఒకే ఋత్విజునిద్వార గానమొనర్చబడక కొన్ని భాగములు వేర్వేరుగ ఒక్కొక్క ఋత్విజునిద్వారా పాడబడుచుండును. మరియు ఏదో భాగమును అందరచే సమ్మిళితముగ

గానమొనర్చబడును. ప్రస్తావము, అనగా గానారంభము ప్రస్తోత, హిమ్, 'హుమ్' పూర్వముగా నొనర్చును. ఉద్గాత ప్రారంభములో ఓంకారమును ప్రయోగించి ఉద్గీథమును గానమొనర్చును. ప్రతిహార ప్రతిహర్తా ఋత్విజులద్వార గానమొనర్చబడును. ఉపద్రవ నామముగల భక్తి ఉద్గాతద్వార పాడబడును. నిధనమును, అనగా దేనియందు మంత్రముయొక్క చివరి భాగముండునో దానిని ప్రస్తోత, ఉద్గాత మరియు ప్రతిహర్త అను ముగ్గురు కలిపి పాడుదురు. ఎట్లన, హింకారము (హిమ, లేక హుమ్) మరియు ఓంకార పూర్వకముగనే సామగానమొనర్చబడును. కావున హింకారము మరియు ఓంకారమును వేరుభక్తిగా స్వీకరించుటవల్ల ఏడు భక్తులగును. వేరుగనెంచకుండిన ఈ రెండుకూడ పై చూపిన ఐదింటియొక్క అంతర్గతమేయైపోవును. ఐదు మరియు ఏడింటి సమన్వయము ఈ ప్రకారముగకూడ కాగలుగును. అనగా అధ్యయనకాలములో ఐదు భక్తులుండును. కాని యజ్ఞములలో గానమొనర్చునప్పుడు ఏడు భక్తులగును.

ఛాన్దోగ్యోపనిషత్తుననుసరించి సామముయొక్క ఐదుభక్తులు హింకారము, ప్రస్తావము, ఉద్గీథము, ప్రతిహారము మరియు నిధనము లెచట నుండునో అచ్చట లోకములలో, వృష్టిలో, జలములన్నింటిలో, ఋతువులలో, పశువులలో మరియు ప్రాణముల (ప్రాణుల)లో పంచవిధ సామముల ఉపాసన వర్ణించబడియున్నది. అచ్చటనే తరువాత సప్తవిధ సామముయొక్క ఉపాసనవిధానము కూడ కలదు. మరియు సామముయొక్క ఏడు భక్తులు ఓంకారము, హింకారము, ప్రస్తావము, ఉద్గీథ, ప్రతిహార, ఉపద్రవ మరియు నిధనములను గురించియును చెప్పబడియున్నది.

స్తోమముల పరిచయము :-

సామగానములో స్తోమములకు తమదైన ఒక విశిష్టమగు మహత్వము గలదు. స్తోమములు సంఖ్యయందు ౯ గలవు. ౧. త్రివృత్ స్తోమము, ౨ పంచదశ స్తోమము, ౩. సప్తదశ స్తోమము, ౪. ఏకవింశస్తోమము, ౫. త్రిణవ (సప్తవింశ) స్తోమము, ౬. త్రయస్త్రింశ స్తోమము, ౭. చతుర్వింశస్తోమము, ౮. చతుశ్చత్వారింశస్తోమము, ౯. అష్టచత్వారింశ స్తోమము. ఇవి సోమయాగముయొక్క దశరాత్రపర్వములో గానమొనర్చబడును.

ప్రతి స్తోమములో మూడు పర్యాయములుండును. తృచ సూక్తమును గానమొనర్చునప్పుడు ఋచల యొక్క మూలపద్ధతిలో మూడు మాత్రమే యుండినను పర్యాయములందు వాని ఆవృత్తి ద్వారా పై చూపిన స్తోమములనుండి క్రమముగ ౯,౧౫,౧౭,౨౧,౨౪,౨౭,౩౩,౪౪ మరియు ౪౮ యొక్క సంఖ్య పూర్ణమొనర్చుకొనబడుచున్నది. ఉదాహరణముగా ఉత్తరార్చిక ౧వ అధ్యాయము ౪వ ఖండముయొక్క నాల్గవ సూక్తములో దిగువవ్రాసిన మూడు ఋచలను చూడుడు.

౨౩ ౧ ౨ ౩౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧౨
౬౬౦. అగ్న ఆ యాహి వీతయే గృణానో హవ్యదాతయే ।
౨ ౨ర ౩౧౨
ని హోతా సత్సి బర్హిషి ॥

౧ ౨ ౩౧౨ ౩ ౧౨
౬౬౧ తంత్వా సమిద్భిరఙ్గిరో ఘృతేన వర్ధయామసి ।
౩ ౩౨
బృహచ్ఛోచా యవిష్ఠ్య ॥

౧ ౨ ౩ ౨ ౩౨ ౩ ౧ ౨
౬౬౨ స నః పృథు శ్రవాయ్యమచ్ఛా దేవ వివాససి ।
౩ ౧ ౩ ౧౨
బృహదగ్నే సువీర్యమ్ ॥

పంచదశ స్తోమములను గానమొనర్చునప్పుడు ఈ మూడు ఋచలయొక్క ౧౫ ఋచలు ఈ ప్రకారముగ చేసికొనబడుచుండును.

౧. మొదటి పర్యాయము	౧ మ ఋచా ౩ సార్లు -	౨ లేదా ౧ సారి -	౩ య ౧ సారి -	మొత్తము ౫
రెండవ పర్యాయము	౧ మ ఋచా ౧ సారి -	౨ లేదా ౩ సార్లు -	౩ య ౧ సారి -	మొత్తము ౫
మూడవ పర్యాయము	౧ మ ఋచా ౧ సారి -	౨ లేదా ౧ సారి -	౩ య ౩ సార్లు -	మొత్తము ౫
మొత్తము	౧ మ ఋచా ౫ సార్లు-	౨ లేదా ౫ సార్లు-	౩ య ౫ సార్లు -	మొత్తము ౧౫

పర్యాయములందు ఋచల ఆవృత్తియొక్క పద్ధతిని విష్టుతి అనియందురు. పైన చూపిన పద్ధతి నామము 'పంచ పంచినీ' 'విష్టుతి' యందురు. ఏలన దీనియందు ప్రతి ఋచ ౫ సార్లు ఆవృత్తియైనది. స్తోమములందు ఋచలయొక్క ఆవృత్తిపద్ధతి (విష్టుతి) ఒకటి మాత్రమే యుండదు. ఏదో ఒక స్తోమములో ఎన్ని విష్టుతిలుండునో, దీని వివరము తాండ్యమహాబ్రాహ్మణముయొక్క రెండవ మరియు మూడవ అధ్యాయములో చూపబడియున్నది. అచ్చట త్రివృత్ స్తోమమునకు ౩, పంచదశ స్తోమములకు ౩, సప్తదశస్తోమములకు ౭, ఏకవింశతి స్తోమములకు ౪, త్రిణవ స్తోమములకు ౨, త్రయస్త్రింశస్తోమములకు ౫. చతుర్వింశ (౨౪) స్తోమములకు ౧. చతుశ్చత్వారింశ స్తోమములకు ౩ మరియు అష్టచత్వారింశ స్తోమములకు ౨ విష్టుతిలు వర్ణించబడినవి.

పంచదశ అనగా ౧౫ స్తోమములు పై తెలిపిన పంచపంచినీ విష్టుతికి అతిరిక్తముగా రెండు ఇతర విష్టుతిలు ఈ ప్రకారముగ నున్నవి.

౨. మొదటి పర్యాయము	౧ మ ఋచ ౩ సార్లు	౨ లేదా ౧ సారి	౩ య ౧ సారి	మొత్తము ౫
రెండవ పర్యాయము	౧ మ ఋచ ౧ సారి	౨ లేదా ౧ సారి	౩ య ౧ సారి	మొత్తము ౩
మూడవ పర్యాయము	౧ మ ఋచ ౧ సారి	౨ లేదా ౩ సార్లు	౩ య ౩ సార్లు	మొత్తము ౭
మొత్తము	౧మ ఋచ ౫ సార్లు	౨ లేదా ౫ సార్లు	౩ య ౫ సార్లు	మొత్తము ౧౫
౩. మొదటి పర్యాయము	౧ మ ఋచ ౧ సారి	౨ లేదా ౧ సారి	౩ య ౧ సారి	మొత్తము ౩
రెండవ పర్యాయము	౧ మ ఋచ ౧ సారి	౨ లేదా ౩ సార్లు	౩ య ౧ సారి	మొత్తము ౫
మూడవ పర్యాయము	౧ మ ఋచ ౩ సార్లు	౨ లేదా ౧ సారి	౩ య ౩ సార్లు	మొత్తము ౭
మొత్తము	౧ మ ఋచ ౫ సార్లు	౨ లేదా ౫ సార్లు	౩ య ౫ సార్లు	మొత్తము ౧౫

ఈ మూడవ విష్టుతి నామము ఉద్యతి యని కలదు. ఏలన మూడు ర్యాయములందు ఆవృత్తి ఋచల సంఖ్య ౩, ౫, ౭ క్రమముగా పెరిగిపోయినది. రెండవ విష్టుతిని త్రిస్తోమ యనవచ్చును. ఎట్లన

దీనియోగములో ౫వ సంఖ్య పంచదశ స్తోమముయొక్క ౩వ సంఖ్య త్రివృత్ స్తోమముయొక్క మరియు ౭వ సంఖ్య సప్తదశ స్తోమముయొక్క ప్రతినిధిత్వమొనర్చును. ఇతర స్తోమముల విష్టుతులను తాండ్య మహాబ్రాహ్మణములో చూడబడును.

పది ప్రసిద్ధ సామముల యోని ఋచలు :-

ఐనను సామగానముల సంఖ్య రెండువేలనరకన్న అధికముగనేయున్నవి. కాని దిగువ వ్రాయబడిన పది సామముల విశేషము ప్రసిద్ధమైయున్నది. ౧. గాయత్రీ, ౨. రథన్తర, ౩.బృహతీ, ౪.వామదేవ్య, ౫వైరూప, ౬.వైరాజ, ౭ శాక్వర, ౮.రైవత, ౯.యజ్ఞాయజ్ఞియం, ౧౦ రాజన్. తాండ్యమహాబ్రాహ్మణముయొక్క ఏడవ, ఎనిమిదవ అధ్యాయములలో ఈ సామముల ప్రశంస మరియు మహత్వము ప్రకాశమొనర్చబడినది. ఈ సామముల యోని ఋచలు దిగువన ప్రదర్శించబడుచున్నవి.

౧. గాయత్రీ

౧ ౨ ౩౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ ౩౧౨
తత్సవితుర్వరేణ్యం భర్గో దేవస్య ధీమహి ।
౨ ౩ ౧ ౨ ౩౧ ౨
ధియో యో నః ప్రచోదయాత్ ॥ సా౧౪౬౨ ॥

౨. రథన్తర

౩౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩౧౨
అభి త్వా శూర నోనుమో ఉదుగ్ధా ఇవ ధేనవః ।
౧ ౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౨ ౩౧ ౨ ౩౧ ౨
ఈశానమస్య జగతః స్వర్దృశమీశాన మిన్ద్ర తస్థుషః ॥సా౨౩౩,౬౮౦॥

౩. బృహత్

౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ర ౩౧౨
త్వామిద్ధి హవామహే సాతౌ వాజస్య కారవః ।
౨ ౩ ౧౨ ౩ ౧౨ ౩ ౨౩౧ర ౩ ౧ ౨
త్వాం వృత్రేష్విన్ద్ర సత్పతిం నరస్త్వాం కాష్ఠాస్వర్వతః ॥సా౨౩౪,౮౦౯॥

౪. వైరూప

౧ ౨ర ౩౨ ౩౧ ౨ర౩ ౨
యద్ ద్యావ ఇన్ద్ర తే శతం శతం భూమీరుత స్యుః ।
౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨
న త్వా వజ్రిన్త్స హస్రం సూర్యా అను న జాతమష్ట రోదసీ ॥సా౨౭౮,౮౬౨॥

౫. వైరాజ

౨౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
పిబా సోమమిన్ద్ర మన్దతు త్వా యం తే సుషావ హర్యశ్వాద్రిః ।
౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩౧ ౨
సోతుర్బాహుభ్యాం సుయతో నార్వా ॥ సా ౩౯౮, ౯౨౭॥

౬. శాక్వర

౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౧ ౨
విదా మఘవన్ విదా గాతుమనుషంసిషో దిశః ।
౧౨ ౩ ౧ ౨
శిక్షా శచీనాం పతే పూర్వీణాం పురూవసో ॥ సా ౬౪౧॥

౭. రైవత

౩౧౨ ౩౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
రేవతీర్నః సధమాద ఇన్ద్రే సన్తు తువివాజాః ।
౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
క్షుమన్తోయాభిర్మదేమ ॥ సామ.౧౫౩, ౧౦౮౪॥

౮. వామదేవ్య

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨
కయా నశ్చిత్ర ఆ భువదూతీ సదావృధః సఖా ।
౨ ౩ ౧౨ ౩ ౨
కయా శచిష్ఠయా వృతా ॥ సా ౧౬౯, ౬౮౨॥

౯. యజ్ఞాయజ్ఞీయ

౩ ౧ ౨ ౩౧ ౨ ౨ ౩ ౧ ౨
యజ్ఞా యజ్ఞా వో అగ్నయే గిరాగిరా చ దక్షసే ।
౧ ౧ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧
ప్రప్ర వయమమృతం జాతవేదసం ప్రియం మిత్రం

౨ర
న శంసిషమ్ ॥సా౩౫,౭౦౩॥

౧౦. రాజన్

౧ ౨ర౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩౨ ౩౨౩ ౧ ౨
తదిదాస భువనేషు జ్యేష్ఠం యతో జజ్ఞ ఉగ్రస్త్వేషనృమ్ణః ।
౩ ౧ ౨౩ ౧ ౨ర ౨౩ ౨౩ ౨ఉ ౩
సద్యో జజ్ఞానో ని రిణాతి శత్రూనను యం విశ్వే

౨ ౩ ౧
మదన్త్యూ మాః ॥సా౧౪౮౩॥

ఈ యోని ఋచలపై నిర్మాణమైన గాయత్ర, రథన్తర, బృహత్ మున్నగు గాన గ్రామేగేయ, అరణ్యేగేయ, ఊహ మరియు ఊహ్య గానములలో వచ్చును. వీనినుండి కొన్ని గానములను ముందర చూపగలము.

౧౦. సామగానభేదముల వివరణ :-

సామవేదసంహితయొక్క పూర్వార్చికపై రెండు విధములగు గానము లేర్పడినవి. 'గ్రామే గేయగానము, దానిని వేయగానమనియు అందురు. మరియు రెండవదానిని అరణ్యే గేయగానమని, లేక అరణ్యగానమని యందురు. ఈ రెండు గానములు ప్రకృతిగానములనబడును. సుమారు గ్రామేగేయగానము పూర్వార్చికయొక్క మొదటి అయిదు అధ్యాయముల (ఆగ్నేయ, ఐన్ద్ర మరియు

పావమాన కాండముల)పై నుండును. మరియు ఆరణ్యాగాన పాఠ అధ్యాయము (ఆరణ్యకాండము)పై మరియు మహానామ్నీ ఆర్చికపై నున్నవి. ప్రతిమంత్రముపై గానముండవలె ననునదేమియునులేదు. ఏ ఋచపైనను ఎట్టిగానమునులేదు. మరికొన్నిటిపై ఒకటికన్న అధికగానములుండును. గ్రామేగేయగానము గ్రామములందు మరియు ఆరణ్యగానము అరణ్యములలో పాడబడుచుండెడిది. ఉత్తరార్చికపై ఊహగానము పాడబడుచుండెడిది. వానిని వికృతిగానము లనబడుచుండెడిది. ఈ గానములు ఒంటరిగా ఒక్కొక్క ఋచపై గాకుండ సూక్తములపై జరుగుచుండెను. అధికాంశము 'తృచ' సూక్తములై యున్నవి. ఊహగానముయొక్క ప్రకృతి గ్రామేగేయగానము మరియు ఊహ్యగానముయొక్క ప్రకృతి ఆరణ్యగానమై యుండును.

గ్రామేగేయము, లేక వేయగానము :-

గ్రామేగేయము (వేయ) గానమును ఉదాహరణార్థము సామసంహిత పూర్వార్చికయొక్క మొదటి ఋచపై గోతమఋషియొక్క పర్కనామక రెండు గానములు మరియు కశ్యపఋషియొక్క బర్హిష్య నామక ఒకగానము దిగువన వ్రాయబడుచున్నది.

మూలఋచ (మంత్రము)

అగ్న ఆ యాహి వీతయే గృణానో హవ్యదాతయే ।
ని హోతా సత్సి బర్హిషి ॥ సామ.౧ ॥

గోతమ పర్కము :-

మొదటిది:- ఓగ్న ఇ । ఆ యాహీ3 వోయితోయా౨ ఇ । తోయా ౨ ఇ । గృణానోహ
వ్యదాతోయా ౨ ఇ । తోయా ౨ ఇ । నాఇహోతా సా ౨3 । త్సా ౨ ఇ ।
వా ౨3౪ ఔహోవా । హి ౨౪3 షీ ॥

రెండవది:- అగ్న ఆయాహి । వా౨ ఇతయా౨ఇ । గృణా నో హ వ్యదా౧ తా 3 యే ।
నిహోతా౨3౪ సా । త్సా ౨3౪ ఇవా 3 । హి ౨33౪ ఇషో౬ హా ఇ ॥

కశ్యపుని బర్హిష్యము :-

అగ్నా ఆయాహీ వీ । త యా౨ఇ । గృణానో హవ్యదాతా । ౨3 యా౨ఇ ।
ని హోతాసత్సి బర్హా౨3 ఇషి । బర్హా ౨ ఇషా ౨3౪ ఆహోవా । బర్హీ3షఋ౨3౪౫ ॥

గ్రామేగేయం (వేయం) గానముల మొత్తము సంఖ్య ౧౧౯౭ కలదు. దానియందు ఆగ్నేయకాండముయొక్క ౧౮౦ గానములు, ఐంద్రకాండములో ౬౩౩ గానములు, పావమానకాండములో ౩౮౪ గానములు కలవు. మరియు ఉత్తరార్చికయొక్క గానము ౧ గాయత్రీమంత్రక్రమాంకము ౧౪౬౨పై పాడదగిన గానములు.

అరణ్యేగేయ గానములు :-

అరణ్యేగేయ (ఆరణ్య) గానముల మొత్తము సంఖ్య ౨౯౬. వీనియందు అర్కపర్వము (అరణ్యకాండము యొక్క మొదటి దశతిపై గానమొనర్చబడు సామము)ల ౮౯ గానములు, ద్వంద్వ పర్వము (ఆరణ్యకాండముయొక్క రెండవదశతిపై గానమొనర్చబడు సామము)ల ౨౨ గానములు, వ్రతపర్వము (ఆరణ్యకాండముయొక్క మూడవ, నాలుగవదశతిపై గానమొనర్చబడు సామము)ల ౮౪ గానములు, శుక్రియ పర్వము (ఆరణ్యకాండముయొక్క ఐదవ దశతిపై గానమొనర్చబడుసామము)ల ౪౦ గానములు మరియు మహానామ్నీ ఆర్చికపై గానమొనర్చబడు ౪ శక్వరీ సామములు, ఉద్వయామేగానములు మరియు భారుండ గానము లను పేరుతో రెండు పరిశిష్టనామ గానములుకూడ చేరియున్నవి.

అరణ్యేగేయ (ఆరణ్య) గానములను ఉదాహరణార్థము ఆరణ్యకాండముయొక్క మొదటి ఋచపై నరద్వసు ఋషియొక్క గానము ఈ ప్రకారముగ నున్నది.

మూలమంత్రము (ఋచ) :-

౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
ఇన్ద్ర జ్యేష్ఠం న ఆ భర ఓజిష్ఠం పుపురి శ్రవః ।

౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర
యద్ దిధృక్షేమ వజ్రహస్త రోదసీ ఉభే సుశిప్ర పప్రాః ॥ సా.౫౮౬ ॥

ఆరణ్యగానము (నారద్వసవ) :-

౨ర ౨ర ర ర ర ౨ ౨ర ౧ర । ౧। ౨ ర ౧ ౨
హా ఉ । ౩ । ఔ హో ఇన్ద్ర జ్యేష్ఠన్న ఆభరా౩ ఏ । హా ఉ । ౩। ఔ హో౨ । ఓ ౨ । జిష్ఠమ్పూపారా

౨ర ర ర ౧ ౨ ౨ర ౧ర । ౧ । ౨ ర ౧ ౨ ౨ర ర
। ఔ హో వాశ్రవాః । హా ఉ । ౩ । ఔ హో । ౨ । యహా ౨ిత్ । దిధృక్షేమహావ । జ్ర హస్త । ఔ హో

ర ర ౧ ౨ ౨ర ౨ర । ౧। ౨ర ౧ ౨ ౨ర ర ర ౧ ౨ ౨ర
వారో దాసీ । హా ఉ । ౩ । ఔ హో । ౨ । ఓ౨ । భే సుశా ఇప్రా । ఔ హో వాపాప్రాః । హా ఉ । ౩

౧ర । ౧ ౨। ౨ ౨ ౧
ఔ హో ౨ । ఓ౨ । ఉహువా౩ హా ఉ । వా ౩ । హాస్ ॥

మహానామ్నీ ఆర్చికపై మొదటి శాక్వర ఆరణ్యగానము ఈ ప్రకారముగగలదు.

మూలఋచలు :-

౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౧ ౨
విదా మఘవన్ విదా గాతుమనుశంసిషో దిశః ।

శిక్షా శచీనాం పతే పూర్వీణాం పురూవసో ॥ ౧ ॥

అభిష్ట్వ మభిష్టిభిః స్వాఽ౩ర్ణాంశవః ।
ప్రచేతన ప్రచేతయేంద్ర ద్యుమ్నాయ న ఇషే ॥ ౨ ॥

ఏవా హి శక్రో రాయే వాజాయ వజ్రివః । శవిష్ఠ
వజ్రిన్నృఞ్జసే మంహిష్ఠ వజ్రిన్నృఞ్జస ఆ యాహి పిబ మత్స్వ ॥ ౩ ॥ సామ౬౪౧-౬౪౩

ఆరణ్యగానములు (శాక్వర):-

ఏ ౨ । విదామఘవన్విదాః । గాతుమనుశ ంసిషః । దా ఇశా౩౧ ఉవా ౨౩ । ఈ ౩౪ డా । ఏ ౨ । శిక్షా శచీనామ్పతా ఇ । పూర్వీణా మ్పూరూ౨ । వసా౩౧ ఉవా ౨౩ । ఈ ౩౪ డా॥౧॥

అభిష్ట్వమభా౨ ఇ । ష్టిభిరా ౩ ౧ ఉవా ౨౩ । ఈ ౩౪ డా । స్వర్ణాం శూః ౨ః । హో౩౨ ఉవా ౨౩ । ఈ౩౪ డా । ప్రాచే । తన ప్రచేతయా । ఇన్ద్రా । ద్యుమ్నాయనా౨ ఇషా ఇ । ఇడా ఈన్ద్రా । ద్యుమ్నాయ నాం ౨ ఇషా ఇ । అంథా । ఇన్ద్రా । ద్యుమ్నాయనా ౨ ఇషా ఇ । ఇడా ॥౨॥

ఏవా హి శక్రో రాయే రాజాయ వా ౧ జ్రీ ౩ వా ః । శవిష్ఠ వజ్రిన్నా ౩ । జాసా ఇ । మం హిష్ఠవజ్రిన్నా౨౩ హో । జాసా ౩౨ ఉవా ౨౩ । ఇట్ ఇడా । ౨౩౪౫ । ఆయా । హి పిబమా ౨ త్స్వా । ఇడా ౨౩౪౫ ॥ ౩ ॥

ఊహగానము మరియు ఊహ్యగానము

ఈ రెండు గానములు ఉత్తరార్చిక సూక్తములయందుండును. మరియు సోమయాగముయొక్క ఏడు పర్వములందు గానమొనర్చబడును. ఊహగానముయొక్క విధానము గ్రామేగేయ (వేయ) గానమైయున్నది. మరియు ఊహ్యగానముయొక్క ప్రకృతి అరణ్యేగేయ (ఆరణ్య) గానమై యున్నది. అనగా అది తరచుగా గ్రామేగేయ గానముయొక్క బుచ ఊహగానముయొక్క మరియు అరణ్యే గేయగానముయొక్క బుచ ఊహ్యగానముయొక్క యోని బుచయగుచుండును. దాని ఆధారముపై పై గాన మొనర్చబడుచుండును. ఊహ్యగానమును రహస్యగానమనియు నందురు.

సోమయాగముయొక్క ఏడు పర్వములు అనగా వేనియం దీ గానములు

గాయనమొనర్చబడుచుండునో, దిగువన వ్రాయబడుచున్నవి. ౧. దశరాత్రపర్వము. ౨. సంవత్సర పర్వము. ౩. ఏకాహపర్వము. ౪. అహీనపర్వము, ౫. సత్రపర్వము, ౬. ప్రాయశ్చిత్తపర్వము, ౭. క్షుద్రపర్వము, ద్వాదశాహయాగముయొక్క మరియు చివరి రెండు దినములను వదలివేసి మధ్య పదిదినములు దశరాత్రపర్వములనబడును. వానియందు ఉత్తరార్చికయందలి మొదటి మరియు రెండవ అధ్యాయ సూక్తముల వినియోగము గలదు. ఒక సంవత్సర సాధ్యమగు గవామయన సంవత్సరపర్వములో గానమొనర్చబడు గానములను సంవత్సర గానములనియందురు. వానియందు ఉత్తరార్చికయొక్క ౧౨-౧౩ అధ్యాయముల సూక్తముల వినియోగము గలదు. ఏ యాగములలో ఒకేదినము సోమసవనము జరుగునో అది ఏకాహపర్వమనబడును. దానియందు గానమొనర్చబడుగానములు ఏకాహగానము లనబడును. వానియందు ఉత్తరార్చికయందలి ౧౪ నుండి ౧౭ అధ్యాయముల సూక్తముల వినియోగము కలదు. అనేక దినములలో సంపన్నమగునట్టి రెండు రాత్రులనుండి పదకొండు రాత్రులవరకు యాగములసంఖ్య కొరతలేనిదైయున్నది. వానియందు గానమొనర్చబడునట్టి గానములు అహీనగానములనబడును. ఉత్తరార్చికయందలి ౧౮వ అధ్యాయముయొక్క సూక్తములు ఈ అహీన పర్వములలో వినియోగము గలదు. సత్రయాగములందు గానమొనర్చబడు గానములు సత్రగానములనబడును. వానిలో ఉత్తరార్చికయొక్క ౧౯వ అధ్యాయపు సూక్తముల వినియోగ మొనర్చబడినది. యజ్ఞములందు తెలిసి, తెలియక జరిగిన దోషముల పరిహారార్థము గానమొనర్చబడునట్టి గానములు ప్రాయశ్చిత్తపర్వములో వచ్చుచుండును. ఉత్తరార్చికయొక్క ౨౦యవ అధ్యాయముయొక్క మొదటి మరియు రెండవ అర్ధము (సగము)నందలి కొన్ని సూక్తములు ఈ పర్వములో వినియోగమై యున్నవి. శత్రువుల నాశముకొరకు చేయబడునట్టి శ్యేన, ఇషు, వజ్ర మున్నగు యాగములలో వినియోగమగు గానములను క్షుద్రపర్వగానములనబడును. ఉత్తరార్చిక యందలి ౨౦యవ, ౨౧వ అధ్యాయములయొక్క కొన్నిగానములు ఈ పర్వములో వచ్చును.

ఊహగానములు మొత్తము ౯౩౬. వీనిలో దశరాత్రపర్వములో ౨౨౨గానములు, సంవత్సరపర్వములో ౧౫౨ గానములు, ఏకాహపర్వములో ౧౫౮ గానములు, అహీనపర్వములో ౧౪౬ గానములు, సత్రపర్వములో ౧౨౧ గానములు, ప్రాయశ్చిత్త పర్వములో ౫౦ గానములు మరియు ౮౭ గానములు క్షుద్రపర్వపు అంతర్గతములైయున్నవి.

ఊహ్యగానములు మొత్తము ౨౦౯ గలవు. వీనియందు దశరాత్ర పర్వములో ౨౯ గానములు, సంవత్సర పర్వములో ౪౧గానములు, ఏకాహపర్వములో ౨౩గానములు, అహీనపర్వములో ౩౧గానములు, సత్రపర్వములో ౧౪గానములు, ప్రాయశ్చిత్త పర్వములో ౧౯గానములు మరియు క్షుద్రపర్వములో ౫౨ గానము లొనర్చబడుచుండును.

ఊహగానముయొక్క ఉదాహరణార్థము ఉత్తరార్చిక మొదటి అధ్యాయము, మూడవఖండము, ౧౨వ సూక్తముయొక్క మహావామదేవ్యగానము ఇచ్చట ఈయబడుచున్నది. ఇది దశరాత్రపర్వములో గానమొనర్చ బడుచుండును.

మూలసూక్తము

కయా నశ్చిత్ర ఆ భువదూతీ సదావృధః సఖా।
కయా శచిష్ఠయా వృతా ॥ ౧ ॥

కస్త్వా సత్యో మదానాం మంహిష్ఠో మత్సదన్ధసః ।
దృఢా చిదారుజే వసు ॥ ౨ ॥

అభీ షుణః సఖీనామవితా జరితౄణామ్ ।
శతం భవా స్యూతయే ॥౩॥ సామ.౬౮౨ నుండి ౬౮౪ వరకు॥

ఊహగానము (వామదేవ్యము)

కా౽ఽయా నశ్చా౽3 ఇత్రా౽3 ఆభువాత్ ॥ ఊ। తీసదా వృధస్స ఖా । ఔ౽3 హోహా ఇ । కయా౽౨3 శచా ఇ ॥ ష్ఠయా హో౽3 । హుంవామా౽౨ ॥ వా ౽౨ ర్తో౽3౽ హ ఇ ॥ కా౽స్త్వా । సత్యో౽3 మా౽3 దానామ్ ॥ మా । హిష్ఠోమాత్సా దన్ధ । సా । ఔ౽3హోహా ఇ । దృఢా ౽౨3 చిదా । రుజా హో౽3 । హుంవామా౽౨ । వా౽౨ సో౽3౽ ॥ హా ఇ ఆ౽భీ । షుణా ౽స్సా3ఖీనామ్ । ఆ । వితా జరా ఇత్రూ । ణామ్ । ఔ౽౨3 హోహా ఇ । శతా౽౨3 మ్భవా ॥ సియహో౽3॥ హుంవామా౽౨ । తా ౽౨యో౽3౽ హా ఇ ।

ఊహ్యగానముయొక్క ఉదాహరణ స్వరూపము ఉత్తరార్చిక మొదటి అధ్యాయము నాల్గవఖండము ౧౧వ సూక్తముయొక్క 'రథన్తర' గానము దిగువ వ్రాయబడుచున్నది. ఇదియును దశరాత్రపర్వమునందు గానమొనర్చబడుచుండును.

మూలసూక్తము :-

అభి త్వా శూర నోనుమో ఽదుగ్ధా ఇవ ధేనవః ।
ఈశానమస్య జగతః స్వర్దృశమీశాన మిన్ద్ర తస్థుషః ॥ ౧ ॥

న త్వావాఀ అన్యో దివ్యో న పార్థివో న జాతో న జనిష్యతే ।
అశ్వాయన్తో మఘవన్నిన్ద్ర వాజినో గవ్యన్తస్త్వా హవామహే ॥ ౨ ॥ సా.౬౮౦,౬౮౧॥

ఊహ్యగానము (రథన్తరము)

అభిత్వాశూరనోనువోహావా ॥ అ దుగ్ధా ఇవధేనవ ఈశానమస్య జగతః । సువా౨౩ర్దృశాన్ । అ ఇశానమా౨౩ ఇన్ద్రా ౨౩॥ సూస్థా౨౩౪షః । ఔవా ౨౬ । హోఉవా ॥ ఈశోనా ॥ నామిన్ద్ర సుస్తుషోన త్వా వా అన్యోదివియః । నపా౨౩ర్థివాః । నజాతోనా౨౨౩ జా ౨౩॥ నఇష్యా౨౪౩తా । ఓవా౨౬ హోఉవా ॥ న జోవా । తోనజనిష్యతే అశ్వాయన్తో మఘవన్న । ఇన్ద్రవా౨౪ జినః ॥ గవ్యన్త స్త్వా౨౩ హో౨౪॥ వావా౨౩౪ హో । ఓవా౨౬ । హో ఉవా॥

సామవేదముయొక్క కౌథుమ (లేక రాణాయనీయ) మరియు జైమినీయ సంహితలలో మొత్తము గానములసంఖ్య ఈ ప్రకారముగ నున్నది.

నామము	కౌథుమ లేకరాణాయనీయము	జైమినీయము	మొత్తము
వేయగానము	౧౧౯౮ ।	౧౨౩౨ ।	౨౪౩౦ ।
ఆరణ్యగానము	౨౯౬ ।	౨౯౧ ।	౫౮౭ ।
ఊహగానము	౯౩౬ ।	౧౮౦౨ ।	౨౭౩౮ ।
ఊహ్యగానము	౨౦౯ ।	౩౫౬ ।	౫౬౫ ।
మొత్తము	**౨౬౩౯ ।**	**౩౬౮౧ ।**	**౬౩౨౦ ।**

జ్ఞాపకమునందుంచుకొనదగిన విషయమేమన, ఋక్కులపై వ్రాయబడిన ర, క, ఉ అక్షరములు ఉదాత్తము మున్నగు స్వరముల సూచకములుగ నుండును. అట్టి ఋక్కుల గానములపై, లేక వర్ణములపై గల అంకెలు మరియు 'ర' అక్షరములు వ్రాయబడియుండునో అవి మధ్యమ, గాంధార మున్నగు స్వరములను సూచించుటకు, అటులనే అంగుష్ఠము మొదలగు హస్తాంగుళియముల సంచాలన దృష్టిలో నుండును.

౧౦ సామవేద సాహిత్యము

ఇతరవేదములవలెనే సామవేదమునకు విస్తృత సాహిత్యము కలదు. దీనికి బ్రాహ్మణగ్రంథములు, ఆరణ్యకములు, ఉపనిషత్తులు, కల్పసూత్రములు మున్నగునవి ఉన్నవి.

బ్రాహ్మణ గ్రంథములు :– సామవేదముయొక్క బ్రాహ్మణగ్రంథముల సంఖ్య ఇతర వేదముల బ్రాహ్మణములకంటె చాల అధికముగ నున్నవి. ఎనిమిది బ్రాహ్మణగ్రంథములు 'కౌథుమ లేదా రాణాయనీయ సామవేదముతోపాటు మూడు జైమినీయ శాఖకు చెందినవి. వీని సంక్షిప్తపరిచయము దిగువననీయబడుచున్నది.

౧. తాండ్యమహాబ్రాహ్మణము :– ఇది తండి ఋషిద్వారా ప్రోక్తమైన కారణమున తాండ్య బ్రాహ్మణము, ౨౫ అధ్యాయములలో విభక్తమగు కారణమున పంచవింశతి మరియు విశాలకాయము

గలదగు కారణమున మహా(బ్రాహ్మణ మని యనబడినది. దీనిలో ౧౭౭ యాగముల విశేషవర్ణన యొనర్చబడినది. వీనియందు ౨౫ ఏకాహయాగములు 3౪ అహీనయాగములు, ౬౫ సత్రయాగములు, 3 అగ్నిష్టోమములు, ద్వాదశాహములు మరియు గవామయనములైయున్నవి. వీనియందు ఒక్కదినమునుండి మొదలుకొని వేయిసంవత్సరములవరకు నడచునట్టి యాగముల విషయముగలదు. మొదటి అధ్యాయములో ఉద్గాతృగణముచే సంబంధము, యజుర్మంత్రముల ఉల్లేఖనముగలదు. రెండవ, మూడవ అధ్యాయములలో త్రివృత్ పంచదశ, సప్తదశ మున్నగు స్తోమముల మరియు వాని విష్టుతియముల వర్ణనకలదు. నాల్గవ, ఐదవ అధ్యాయములలో గవామయన యాగములు, ఆరవ, ఎనిమిదవ అధ్యాయములలో అగ్నిష్టోమము తరువాత చెప్పిన యాగముల తొమ్మిదవ దానియందు అతిరాత్రయాగములు ప్రాయశ్చిత్తము మున్నగునవి కలవు. పదినుండి పదిహేనువరకు ద్వాదశాహయాగముల నిరూపణ కలదు. ౧౬ నుండి ౨౦ వరకు సమగ్ర ఏకాహయాగముల వివేచనముగలదు. ౨౦వ అధ్యాయపు చివరిఖండములో మరియు ౨౧-౨౨వ అధ్యాయములలో సంపూర్ణ అహీనయాగముల మరియు ౨3 నుండి ౨౫వరకు సమస్త సత్రయాగముల మీమాంస యొనర్చబడినది.

౨. షడ్వింశ బ్రాహ్మణము :- ఈ నామముచే ఈ బ్రాహ్మణము పంచవింశ (తాండ్య) బ్రాహ్మణముయొక్క పూరకమని స్పష్టమగుచున్నది. దీనియందు మొత్తము ఆరు అధ్యాయములు, లేక ఐదు ప్రపాఠకములు గలవు. అధ్యాయములు, లేక ప్రపాఠకములు ఖండములందు విభక్తమైయున్నవి. వీనియందు ముఖ్యముగా ఈ యైదు యాగముల వర్ణనగలదు. శ్యేనయాగము, ఇషుయాగము, సందంశయాగము, వజ్రయాగము మరియు వైశ్వదేవ త్రయోదశ రాత్ర సత్రయాగము. చివరి యాగములో సంధ్యానుష్ఠాన మరియు అద్భుత శాంతిప్రకరణముగలదు. అద్భుత శాంతిప్రకరణమునకు మరొక నామము అద్భుత బ్రాహ్మణమనియును ఈయబడినది.

3. సామవిధాన బ్రాహ్మణము :- దీనియందు మూడు అధ్యాయములు గలవు. వీనియందు కృచ్ఛ్రము, అతికృచ్ఛ్రము మున్నగు వ్రతముల అనుష్ఠానము గలదు. శాంతికరణము, ఆయుష్యవర్ధనము, శత్రువినాశము, అభిషేకము మున్నగువాని వర్ణన కలదు. దీనిలో వర్ణించబడిన అనేక విషయములు అవైదికములగుటచే ప్రమాణములు కావు.

౪. దేవతాధ్యాయ బ్రాహ్మణము :- ఈ చిన్న (లఘుకాయ) గ్రంథములో మూడు ఖండములు గలవు. వీనియందు నిధన భేదముచే సామదేవతల నామములు, నిర్దేశము, ఛందముల దేవతల, వర్ణముల నిర్దేశము మరియు ఛందముల నామముల నిరుక్తములు కలవు.

౫. ఆర్షేయ బ్రాహ్మణము :- దీనియందు మూడు అధ్యాయములు, లేక ప్రపాఠకములు మరియు ౮౨ ఖండములు కలవు. ఇది ఒక విధముగ సామవేదముయొక్క ఆర్షానుక్రమణియై యున్నది. దీనియందు పూర్వార్చికయొక్క ఛందము, దేవత మరియు ఋషులవర్ణన కలదు.

౬. మంత్రబ్రాహ్మణము :- దీనిని ఛాందోగ్యబ్రాహ్మణమనియు అందురు. దీని మొదటి రెండు ప్రపాఠకములందు గృహ్యసంస్కారములలో ప్రయోగింపబడు మంత్రముల సంగ్రహముగలదు. చివరి ప్రపాఠకములందు ప్రసిద్ధమగు ఛాందోగ్యోపనిషత్తు కలదు.

౭. సంహితోపనిషద్బ్రాహ్మణము :- ఐదు ఖండములుగల ఈ బ్రాహ్మణము సూత్రములలో విభాజనమైయున్నది. దీనియందు వివిధ గానసంహితల స్వరూపము మరియు అధ్యయనఫలము, గానసంహితయొక్క విధి, స్తోభము (నిలుపుదల), స్వరము, షట్తీర్థములు (అనగా విద్యాదానమునకు పాత్రులు) విద్యకు అనధికారులు, గురుదక్షిణ మరియు పయోవ్రతము మున్నగు తపశ్చరణముయొక్క విషయములు వర్ణించబడియున్నవి. యాస్కాచార్యుని నిరుక్తముయొక్క 'విద్యకు అధికారి, అనధికారి' యను ప్రకరణము ఈ బ్రాహ్మణముయొక్క ఆధారముపైననే వ్రాయబడియున్నది.

౮. వంశబ్రాహ్మణము :- మూడు ఖండములుగల ఈ బ్రాహ్మణము సామవేదముయొక్క ఆచార్యుల వంశపరంపరను వర్ణించుచున్నది. చివరి భాగములో వేదముల షడంగముల చర్చకూడ కలదు.

౯. జైమినీయ బ్రాహ్మణము :- ఈ విశాలకాయబ్రాహ్మణము తలవకార బ్రాహ్మణమనియును అనబడుచున్నది. దీని చివరి భాగము ఉపనిషత్తుయై యున్నది. మహాబ్రాహ్మణభాగమేగాకుండ దీనియందు ద్వాదశాహము, మహావ్రతము ఏకాహము, అహీన మరియు సత్రహీన యాగముల వర్ణనకూడ కలదు.

౧౦. జైమినీయ ఆర్షేయబ్రాహ్మణము :- దీనిని సామవేదముయొక్క తలవకార శాఖయొక్క ఋష్యనుక్రమణియని యనవచ్చును. పైన వ్రాయబడిన ఆర్షేయబ్రాహ్మణమునకు ఇది సంపూర్ణముగ భిన్నమై యున్నది. పైన ఆర్షేయబ్రాహ్మణమును గురించిన ఏ చర్చజరిగియుండెనో దానియందు అనేక మంత్రములకు అధిక ఋషులను గురించి వర్ణించబడియున్నది. కాని ఈ బ్రాహ్మణములందు ఆ ప్రసంగములలో ఒక మంత్రమునకు ఒకే ఋషి ప్రోక్తకారుడై యున్నాడని తెలుపబడినది.

౧౧. జైమినీయ ఉపనిషద్బ్రాహ్మణము :- దీనిని తలవకార ఆరణ్యకమనియు యనవచ్చును. ప్రసిద్ధమగు కేనోపనిషత్తు దీనినుండియే గ్రహించబడినది. దీనియందు అనేక మంత్రములకు హృదయ గ్రాహి వ్యాఖ్యానమేగాక అనేక సామములు అనగా ఆరణ్యకములు, ఉపనిషత్తులు, వేదాంగములు మున్నగునవి కూడ వర్ణించబడియున్నవి.

ఆరణ్యకములు, ఉపనిషత్తులు, వేదాంగాదులు :-

సామవేదముయొక్క తలవకార, ఆరణ్యక, కేన మరియు ఛాన్దోగ్య ఉపనిషత్తులు ఇపుడు లభించుచున్నవి. దీనిచర్చ ఇప్పుడే బ్రాహ్మణగ్రంథముల ప్రసంగములో చేయబడినది. దీనికి అతిరిక్తముగ సామవేదమునకు సంబంధించిన ఇతర సాహిత్యముకూడ లభించగలదు.

౧. శ్రౌత సూత్రములు :- ద్రాహ్యాయణ సూత్రమ్, లాట్యాయన శ్రౌత సూత్రమ్, అనుపద సూత్రమ్, నిదాన సూత్రమ్, మశకకల్ప సూత్రమ్, ఉపగ్రన్థసూత్రమ్, క్షుద్రకల్పసూత్రమ్, పఞ్చవిధసూత్రమ్, కల్పానుపదసూత్రమ్ అనుస్తోత్రసూత్రమ్, శ్రౌతప్రయోగః.

౨. గృహ్య సూత్రములు :- ఖాదిరగృహ్యసూత్రమ్, గృహ్యపరిశిష్టమ్, గోభిలగృహ్యసూత్రమ్.

౩. ధర్మసూత్రములు:- గౌతమధర్మసూత్రమ్, గౌతమసూత్ర పరిశిష్టమ్, ఋక్తన్త్రమ్, సామతన్త్రమ్.।

౪. ప్రాతిశాఖ్య :- పుష్పసూత్రమ్ (ఫుల్లసూత్రమ్), ఫుల్లపోతమ్, ఋక్తన్త్రమ్, సామతన్త్రమ్.

౫. శిక్షాగ్రన్థ :- నారదశిక్ష, గౌతమశిక్ష, లోమశశిక్షా.

౬. ఛన్దోగ్రన్థ :- ఛన్దో విచితిసూత్రమ్ (నిదానసూత్రాన్తర్గతమ్) ఉపనిదానసూత్రమ్.

౭. లక్షణగ్రన్థ:- గాయత్రవిధానమ్, లఘు ఋక్తన్త్రమ్, ఋక్తన్త్రవివృతిః, అక్షరతన్త్రమ్, సామతన్త్రప్రకాశికా, సామతన్త్రపోతమ్, ఆర్షేయదీపికా, సప్తలక్షణమ్, లవగ్రహసూత్రమ్, హితవాక్యమ్, స్తోభానుసంహారః, మాత్రాలక్షణమ్, ఆర్చికాలక్షణమ్, ఛలాక్షరమ్, పదఛలాక్షరమ్, ప్రకృతిసామఛలాక్షరమ్, ఛల ప్రక్రియా, ఛక్షాక్షరకారికా, సామప్రశనమ్, గీతికల్పమ్.

౧౧. వ్యాకరణసంబంధ కొన్నినియమములు :

ఇతర వైదిక సంహితలకు వలె సామవేదమునందును వైదికవ్యాకరణముయొక్క కొన్ని నియమములు ప్రయోగామై యున్నవి. అవి లౌకిక సంస్కృతమందు కాన్పించుటలేదు. వేదభాష్యములో మేము విశిష్టమగు పదములకు వ్యాకరణప్రక్రియలు చాలవరకు ప్రదర్శించియున్నాము. దీనివల్ల పాఠకులకు మంత్రములలో వచ్చియున్న పదములకు వైదికవ్యాకరణముయొక్క బోధకలుగగలదు. ఐనను ఇచ్చుట కొన్ని మహత్వపూర్ణనియమముల నుల్లేఖించుట ఉపయోగకరముగ నుండగలదని తలచినాము. పైన కేవలము నియమములను దర్శింపజేసి దిగువ టిప్పణియందు సూత్రములీయబడినవి. సూత్రార్థములు కాశికావృత్తికి సంబంధించినవి. ఎచ్చుట వృత్తి సిద్ధాన్తకౌముదినుండి తీసికొనబడినదో, అచ్చుట అది నిర్దేశించబడినది. నియమములతో గూడ ఉదాహరణములు సామవేదమునుండియే ఇచ్చుచున్నాము. ఉదాహరణముల యెదుట పట్టికలో ఈయబడిన సంఖ్య సామమంత్రముల క్రమసంఖ్యయే యై యున్నది.

భూతకాల లకారము వర్తమాన లకారార్థములో :-

లౌకిక సంస్కృతములో లుఙ్, లఙ్ మరియు లిట్ లకారములు భూతకాలపు అర్థములో వచ్చును. ఐనను వేదములో వీనిప్రయోగము వర్తమానము మున్నగు అర్థములలో కూడ నుండును. ఇంతయేగాక లిట్‌లకారము లోకములో పరోక్షభూతార్థములందు ప్రయోగముగుచుండును. వేదములో ప్రత్యక్ష భూతకాలమందుకూడ వచ్చును. పాణినిమునిప్రోక్తమగు ఈ నియమమును ధ్యానమునసుంచని

కారణముననే తరచుగ భాష్యకారులు లుఙ్, లఙ్ మరియు లిట్ వంటి భూతకాలవాచకములగు లకారములను మంత్రములలో ప్రయోగములను చూచి వేదములలో కొందరు ఋషులు, రాజులు మున్నగు వారి ఇతిహాసములను కల్పిత మొనర్చుకొనినారు. ఉదాహరణమునకు నిమ్నలిఖిత మంత్రములలో -

౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
యు ఆవ యత్ పరావతః సునీతీ తుర్వశం యదుమ్ ।
౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨
ఇన్ద్రః స నో యువా సఖా ॥ సామ.౧౨౭ ॥

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨
అపిబత్ కద్రువః సుతమిన్ద్రః సహస్రబాహ్వే ।
౧ ౨ ౩ ౧ ౨
తత్రాదదిష్ట పౌంస్యమ్ ॥ సామ.౧౩౧ ॥

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ర
ఇన్ద్రో దధీచో అస్థభిర్వృత్రాణ్యప్రతిష్కృతః ।
౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ర
జఘాన నవతీర్నవ ॥ సామ.౧౭౯ ॥

౩ ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
అపాం ఫేనే న నముచేః శిర ఇన్ద్రోదవర్తయః ।
౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨
విశ్వా యదజయ స్పృధః ॥ సామ.౨౧౧ ॥

మా సామభాష్యములో మేము ఇట్టివే ఇతర మంత్రములలో యథాతథముగా ఇతిహాసము నుల్లేఖించుచు వానిని ఖండనమొనర్చుచు సత్యార్థము నిచ్చినాము.

లేట్ లకార ప్రయోగము:-

లోకములో లట్, లోట్, లేట్, లఙ్, విధిలిఙ్, లిట్, లుట్, లృట్, ఆశీర్లిఙ్, లృఙ్ అను నీ పది లకారములు మాత్రమే ప్రయోగించబడుచున్నవి. కాని వేదములో మరొక లకారము 'లేట్' కూడ వచ్చుచున్నది. దీనిప్రయోగము దాదాపు 'లిఙ్' అనుదాని అర్థములో, లేక ఉపసంవాదము మరియు అనుమానాస్పద అర్థములలో జరుగుచుండును. పరిచయార్థమిచ్చుట 'యజ' ధాతువుయొక్క పరస్మైపదము మరియు ఆత్మనేపదములలో లేట్ లకారరూపములో ఈయబడుచున్నది.

పరస్మైపదము

ప్రథమ పురుషము :

ఏకవచనము :- యజతి, యజాతి, యజిషతి, యజిషాతి, యాజిషతి, యాజిషాతి, యజత్-ద్, యజాత్-ద్, యజిషత్-ద్, యజిషాత్-ద్, యాజిషత్-ద్, యాజిషాత్-ద్.

ద్వివచనము :- యజతః, యజాతః, యజిషతః, యజిషాతః, యాజిషతః, యాజిషాతః.

బహువచనము :- యజన్తి, యజాన్తి, యజిషన్తి, యజిషాన్తి, యాజిషన్తి, యాజిషాన్తి, యజన్, యజాన్, యజిషన్, యజిషాన్, యాజిషన్, యాజిషాన్.

మధ్యమ పురుషము :

ఏకవచనము :- యజసి, యజాసి, యజిషసి, యజిషాసి, యాజిషసి, యాజిషాసి, యజః, యజాః, యజిషః, యజిషాః, యాజిషః, యాజిషాః.

ద్వివచనము :- యజథః, యజాథః, యజిషథః, యజషాథః, యాజిషథః, యాజిషాథః.

బహువచనము :- యజథ, యజాథ, యజిషథ, యజిషాథ, యాజిషథ, యాజిషాథ.

ఉత్తమ పురుషము :

ఏకవచనము :- యజామి, యజిషామి, యాజిషామి.

ద్వివచనము :- యజావః, యజావ, యజిషావః, యజిషావ, యాజిషావః, యాజిషావ.

బహువచనము :- యజామః, యజామ, యజిషామః, యజిషామ, యాజిషామః, యాజిషామ.

ఆత్మనేపదము

ప్రథమ పురుషము :

ఏకవచనము :- యజతే, యజాతే, యజిషతే, యజిషాతే, యాజిషతే, యాజిషాతే, యజతై, యజాతై, యజిషతై, యజిషాతై, యాజిషతై, యాజిషాతై.

ద్వివచనము :- యజైతే, యజిషైతే, యాజిషైతే.

బహువచనము :- యజన్తే, యజాన్తే, యజిషన్తే, యజిషాన్తే, యాజిషన్తే, యాజిషాన్తే యజన్తై, యజాన్తై, యజిషన్తై, యజిషాన్తై, యాజషన్తై, యాజషాన్తై.

మధ్యమ పురుషము :

ఏకవచనము :- యజసే, యజాసే, యజిషసే, యజిషాసే, యాజిషసే, యాజిషాసే. యజసై, యజాసై, యజిషసై, యజిషాసై, యాజిషసై, యాజిషాసై.

ద్వివచనము :- యజైథే, యజిషైథే, యాజిషైథే

బహువచనము :- యజధ్వే, యజాధ్వే, యజిషధ్వే, యజిషాధ్వే, యాజిషధ్వే, యాజిషాధ్వే, యజధ్వై, యజాధ్వై, యజిషధ్వై, యజిషాధ్వై, యాజిషధ్వై, యాజిషాధ్వై.

ఉత్తమ పురుషము :

ఏకవచనము :- యజే, యజై, యజిషే, యజిషై, యాజిషే, యాజిషై

ద్వివచనము :- యజావహే, యజావహై, యజిషావహే, యజిషావహై, యాజిషావహే, యాజిషావహై.

బహువచనము :- యజామహే, యజామహై, యజిషామహే, యజిషామహై, యాజిషామహే, యాజిషామహై.

సామవేదములో ప్రయోగింపబడిన లేట్ లకారముల కొన్నిరూపములను దిగువన వ్రాయబడినవి. స్తుషే (సామ.౫,౮౨,౧౨౮,౪౦౦), వర్ధాసే (సా.౨), యంసత్ (సామ.౭౭), దాశత్ (సామ.౫౮), మృడ్యాసి (సామ.౧౨౩), యాచిషత్ (సా.౩౦౮), అసః (సామ.౩౧౪), జయాసి (సామ.౩౭౪), జీవాత్ (సామ.౩౪౧), తారిషత్ (౩౫౮), భ్యసాత్ (సా.౩౨౧), పిబాతి (సామ.౩౮౬), స్తవామ (సామ.౩౮౨), అవిషత్ (సామ.౪౧౧), తిష్ఠాతి (సామ.౪౭౪), స్పృషద్ (సా.౪౪౧), తరత్ (సామ.౫౦౦).

దీర్ఘవిధానము :

వేదములో అక్కడక్కడ లిట్‌లకారములో అభ్యాసమునకు దీర్ఘమైపోవును. అది లోకములో అప్రాప్తిగనుండును. ఎట్లనగా వవృతే, వవృధానమ్, వవృధే, దధార అను వాని స్థానములో క్రమముగ వావృతే (సా.౩౨౭, ౪౭౩), వావృధానమ్ (సా.౩౨౪), వావృధే (సా.౫౭౯), దాధార (సా.౧౮౪౫).

ఋచలలో తు, ను, ఘ, మక్షు, లోట్ మధ్యమపురుష బహువచనముయొక్క 'త' మరియు కు, త్ర, మరియు ఉరుష్యమునకు కూడ వైకల్పిక దీర్ఘముండును. 'కు' మరియు ఉరుష్యముయొక్క ఉదాహరణములు సామవేదములో లభించవు. ఇతర ఉదాహరణములు ఈ ప్రకారముగ నున్నవి. ఆ తూ న ఇన్ద్ర (౧౬౨,౧౮౧), నూ నో రయిమ్ (౯౭౬), ఘా (౭౩౩, ౭౦౬, ౭౩౦, ౪౦౪), క్షుమన్తం వాజం శతినం సహస్రిణం మక్షూ గోమన్తమీమహే (౬౮౬), పిశఙ్గరూపం మఘవన్ విచర్షణే మక్షూ గోమన్తమీమహే (౮౬౬), ఆపో న మక్షూ (౧౪౨౩), అత్రా (౧౮౦౮), సపర్యతా (౬౩), భరతా (౯౮), సునోతా పచతా (౭౦౫), ప్రార్చతా (౩౬౭), అర్చతా (౩౮౦), సిఞ్చతా (౫౧౭). సామవేదములో అనేక స్థలములలో వీనికి దీర్ఘములు కూడ ఉండకుండును. మరియు విదాగాధం తుచే తు నః (౪౭), ప్ర తు ద్రవ (౫౭౩), ఉపో ను స సపర్యన్ (౧౯౬), ఇన్ద్రాను పూషణా వయమ్ (౭౦౭), వయం ఘత్వా (౭౬౧), అర్చత (౩౬౭), తత్ర పూషా భువత్ సచా (౧౪౮). మక్షు సామవేదములో మూడుసార్లు మాత్రమే ప్రయుక్తమైనది. అది అచ్చట దీర్ఘాంతమై యున్నది.

ఇగంతమునకు 'సుఞ్' (సు) నిపాతమునకు పరమునమన్నచో దీర్ఘముగనైపోవును. ఎట్లన ఇమమూ షు(౨౮), ఊర్ధ్వ ఊ షు ణ ఊతయే (౫౭), స్తుష ఊ షు వో (౩౯౦), అభీషుణః సఖీనామ్ (౬౮౪)

రెండు 'అచ్'లు గల అదంత తిఙ్గన్తముల చివరి 'అ' కు దీర్ఘమగును. ఎట్లన రక్షా (౨౪), యుక్ష్వా (౨౫), వహా (౪౦), రాస్వా (౪౩), తిష్ఠా (౫౭), అర్చా (౮౮), యజా (౯౬), పిబా (౧౨౪, ౧౯౧, ౨౨౯, ౨౩౬), స్తోతా (౧౪౪, ౨౪౨), ద్రవా (౧౫౯), తృపమ్పా (౧౬౧), మత్స్వా (౨౩౯), విదా (౧౪౦), శిక్షా (౨౫౯), భవా (౨౯౦), భరా (౨౭౨), భజా (౩౧౮), యోజా (౧౧౫, ౧౧౬), అర్షా (౫౦౩), హతా (౫౫౩). ద్వ్యక్షరపదములకు ఒకవేళ సంయుక్తాక్షరము పరమున నుండినచో, లేక పదాంతమున నుండినచో అది దీర్ఘము గాజాలదు. ఎట్లన తేషాం మత్స్వ ప్రభూవసో (౨౧౨), ఆ జాతా, సుక్రతో పృణ (౫౨), శశ్వత్తమం హవమానాయ సాధ (౭౩), అగ్న ఓజిష్ఠ మా భర (౮౧), దేవాన్ దేవయతే యజ(౧౦౦).

నిపాతములకు కూడ అక్కడక్కడ ఋచలలో దీర్ఘమైపోవును. ఎట్లన ఏవ, అథ, అధ, అచ్ఛ, అద్య, యది మున్నగు నిపాతములకుండునటుల ఉదాహరణముగ ఏవా (౨౩౨, ౬౫౦), అథాతే అన్తమానామ్ (౧౦౮౯), అధా హీన్ద్ర గిర్వణః (౪౦౬), అధా హిన్వాన్ ఇన్ద్రియమ్ (౮౩౯), అచ్ఛా న ఇన్ద్రం మతయః (౩౭౫), అచ్ఛా కోశం మధుశ్చుతమ్ (౬౫౮), అచ్ఛా సముద్రమిన్దవో (౬౫౯), అద్యా నో దేవసవితః (౧౪౧), యదీ వహన్త్యాశవః (౩౫౬), తక్షద్ యదీ మనసో వేనతో వాగ్ (౫౩౭). అక్కడక్కడ దీర్ఘము గాకుండనుండును. మరియు అధ జ్మో అధ వా దివో (౫౨), అధ ధారయా మధ్వా (౧౦౨౦).

ఋక్తంత్రములో ద్వ్యచ్ తిజన్త మరియు నిపాతములు రెండింటిని ద్వ్యక్షర సమ్మిళితమొనర్చి ద్వ్యక్షర పదముయొక్క చివరి లఘ్వక్షరమునకు దీర్ఘముండునను నియమమేర్పరచినారు.

పై నియమములేగాక కొన్ని ఇతరస్థానములందుకూడ వైదిక ప్రయోగములలో దీర్ఘము చూడబడుచున్నది. వానికొరకు పాణిని ఒక సామాన్య సూత్రము నేర్పరచినారు. సామవేదములో ఇతరత్ర దీర్ఘముయొక్క కొన్ని ఉదాహరణములను దిగువన వ్రాయబడుచున్నవి. సం మహేమా (౬౬), రిషామా (౬౬), ఈడిష్వా హి మహే వృషన్ (౯౩), తం గూర్ధయా స్వర్ణరమ్ (౧౦౯), రరిమా (౧౨౪), సుషమా (౧౯౧), యావయా దిద్యుమేభ్యః (౨౬౬), చ్యావయా సదసస్పరి (౨౯౮), అధ్వర్యో ద్రావయా త్వమ్ (౩౦౯), త్యం సుమేషం మహయా స్వర్విదమ్ (౩౭౭), ఆ జభారా (౫౯౯), పూరుషః (౬౨౦, ౬౨౧), శ్రుధీ (౨౯,౨౦౪, ౩౪౬), జహీ (౧౩౪), కృణుహీ (౪౫౫), కృధీ (౪౭౯).

పైన చూపిన దీర్ఘసంబంధ నియమములు తరచుగ పాణినివ్యాకరణ ఆధారముపై వ్రాయబడినవి. ప్రాతిశాఖ్యములందు ఈ విషయములో ఇంకా ఎక్కువ ఆలోచనలు లభించును. ఎట్లనగా ఋక్తన్త్ర

ప్రాతిశాఖ్య ననుసరించి **'ఈడిష్వా హి'** అను పదము హ్రస్వము; తరువాత పాదముయొక్క మూడవ అక్షరము దీర్ఘమైపోవును. ఒకవేళ లఘ్వక్షరముపై పదముండినచో యకారాంతములో 'యావయా' మరియు 'చ్యావయా' లోని దీర్ఘము ఈ నియమము ననుసరించియే కలదు. అనగా పాదముయొక్క తృతీయ అక్షరము యకారమునకు దీర్ఘమగును. 'గూర్ధయా' 'ద్రావయా' మరియు 'మహయా'లలో ఈ నియమముకలదు. అనగా పదమునందలి మూడవ అక్షరము యకారము గలిగియుండి మరియు దాని తరువాత ఊష్మ అక్షరముండినపుడు యకారమునకు దీర్ఘమగును.

దీర్ఘవిధానముయొక్క విస్తృత వివేచనముకొరకు ఋక్ప్రాతిశాఖ్యము ॥ పటలము. ౭, ౮, ౯॥ మరియు సామవేదీయ ప్రాతిశాఖ్య ఋక్తన్త్ర (సూత్ర౨౧౨ నుండి ౨౬౫) వరకు చూడదగినవై యున్నవి. ఋక్ప్రాతిశాఖ్యములోని కొన్ని పరిగణింపబడిన అపవాదముల సహితముగ దీర్ఘభావముల ఒక నియమముగలదు. అనగా పదకొండవ అక్షరము మరియు పండ్రెండవ అక్షరము ఎనిమిదవ అక్షరము దీర్ఘముగనైపోవును. ఒకవేళ సంహితాపాఠములో లఘ్వక్షరము తరువాత నుండినచో అట్లుకాగలుగును. ఎట్లన; ''తాదీత్నా శత్రుం న కిలా వివిత్సే (ఋగ్వేద ౧-౩౨-౪) నందు ఏకాదశాక్షర పాదముయొక్క అష్టమ అక్షరము 'ల' దీర్ఘముగనైపోయినది. ''అగ్నే సఖ్యే మా రిషామా వయం తవ (ఋగ్వే. ౧-౯౪-౧)లో ద్వాదశాక్షరపాదముయొక్క ఎనిమిదవ అక్షరము 'మ' దీర్ఘమైపోయినది. 'ఏకాదశాక్షరము మరియు ద్వాదశాక్షర పాదముయొక్క పదవ అక్షరమునకు కూడ దీర్ఘమగును. లఘువు వేరుగనైనప్పుడు, అనగా 'అహా విశ్వా సుమనా దీదిహీ నః (ఋ-3-౫౪-౨౨), అవ రుద్రా అశసో హన్తతా వధః (ఋ.౭-౩౪-౯). ఇదే విధముగ లఘ్వక్షరము తరువాత నుండుటవల్ల ఎనిమిదక్షరముల పాదములో ఆరవ అక్షరమునకు దీర్ఘమగును. ఎట్లన '' ఈశానో యవయావధమ్ (ఋ.౧-౫-౧౦). సామవేదములో వీనికి ఉదాహరణము దిగువ వ్రాయబడుచున్నది. ''వర్ధయా వాచం జనయా పురన్ధిమ్ (సామ ౮౬౧), అగ్నే సఖ్యే మా రిషామా వయం తవ (సా.౧౦౬౪), వృత్రేషు శత్రూన్ త్సుహనా కృధీ నః (సా౬౫), ప్రమన్దినో పితుమదర్చతా వచో (సామ.3౮౦), ఏహీమస్య ద్రవా పిబ (సామ.౧౫౯).

'ఏ' లేదా 'ఓ' లకు 'అ' పరమున నుండుటవల్ల ప్రకృతిభావము :

లోకమునందు పదాంతము ఏ లేదా ఓ లకు హ్రస్వ 'అ'కారము పరమునయున్నప్పుడు పూర్వరూపము ఏకాదేశమగును. అనగా ఏ లేదా ఓలు మాత్రము అవశిష్టములగును. 'అ' లుప్తమై పోవును. ఐనను వేదములో అనేక స్థలములలో ఇది పూర్వరూప సంధికాకుండును. ఎట్లన సామవేదములో 'నమస్తే అగ్న ఓజసే (౧౧), సో అగ్నే (౧౦౮), భద్రో అధ్వరః (౧౧౧), విప్రో అజాయత (౧౪3), దధీచో అస్థభిః (౧౭౯), రాధో అద్రివః (౧౯౪), జ్యాయో అస్తి (౨౦3), గారో అపా (౨౫౨), నో అభయం (౨౭౪), వో అజరం (౨౮3), బృహన్తో అద్రయో (౨౯౬),

ఇన్ద్రో అజ్ఞ(౩౮౯), వరుణో అతి (౪౭౬), అధ్వర్యో అద్రిభిః (౪౯౯), నర్యో అప్సు (౫౧౭), స్వానో అద్రిభిః (౫౧౩), వరాహో అభ్యేతి (౫౭౪), ఓజో అజనయత్ (౫౪౭), పునానో అర్షతి (౫౪౬), విరాజో అధి పూరుషః (౬౨౧), జాతో అత్యరిచ్యత (౬౨౧), వోఅస్తు (౬౨౬).

దీని నియమమేమన పాదముయొక్క మధ్యలో నున్న 'ఏ' మరియు 'ఓ' కు హ్రస్వ 'అ'కారము పరమున నుండుటవల్ల ప్రకృతిభావమైపోవును. అనగా, ఒకవేళ దాని 'అ' నుండి వేరుగ 'వ' యుండనిచో పూర్వరూపసంధి గాకుండును. మరియు 'అ' రెండవ పాదము మొదటనైతే ఇది ప్రకృతిభావము కాజాలదు. కాని పూర్వరూపసంధియైపోవును. ఎట్లన, ''వయమిన్ద్ర త్వాయవోऽభి ప్ర నోనుమో వృషన్ (సా.౧౩౭), ఆ పిర్నోబోధి సధమాద్యే వృధేऽస్మై అవన్తు తే ధియః (౭౩౯), మా త్వా కేచిన్నియేమురిన్న పాశినోऽతి ధన్వేవ తాఙ్ ఇహి (౨౪౬), పావకవర్ణాః శుచయో విపశ్చితోऽభి స్తోమైరనూషత (౭౫౦), ప్ర సోమాసో విపశ్చితోऽపోనయన్త ఊర్మయః (౪౭౮), అర్షా సోమద్యుమత్తమోऽభి ద్రోణాని రోరువత్ (౫౦౩). ఇదే విధముగ 'అ' తరువాత 'వ' ఉండుటవల్ల కూడ ప్రకృతిభావము ఉండక పూర్వరూప సన్ధియైపోవును. ఎట్లన ''నోऽవితా (౭౬౩), ఆ వామహ్వేऽవసే (౩౦౫), ప్రోథదశ్వో న యవసేऽవిష్యన్ (౧౭౭౦), అపాం యద్ గర్భోऽవృణీత దేవాన్ (౧౭౫౫), నూనం పునానోऽవిభిః (౧౩౧౪), ఇన్ద్రం గాయన్తోऽవసే (౧౫౮౭), దివాభిపిత్వేऽవసా గమిష్ఠాః (౧౭౫౩). పాణిని అకారమునకు పరమున యకారమున్నను సంధిగానెంచినాడు. కాని సామవేదములో అకారమునకు పరమున యకారముండుటవల్లకూడ సంధిని గురించి ఎట్టి ఉదాహరణకూడ లభించలేదు. 'య' పరమున నుండుట వల్ల ప్రకృతిభావముయొక్క ఉదాహరణయైతే లభించగలదు. ఎట్లన ''అయం శుక్రో అయామి తే (౬౦౦), అస్తిసోమో అయం సుతః (౧౭౪), వాయో శుక్రో అయామితే (౧౬౭౮). సామవేద ప్రాతిశాఖ్య ఋక్తన్త్రమునందు కూడ కేవలము 'వ' కారమునకు నియమముకలదు. 'య'కారమునకు మాత్రము లేదు. పాణిని ప్రోక్త 'య'కారముయొక్క నియమము ఇతర సంహితలకొరకు అని ఎరుగవలెను.

ఋక్తంత్రముచే ఇదియును తెలియుచున్నది. అదేమనగా **'ఏ, ఓ లకు అ'**కారము పరముననున్నచో పాదమధ్యములో ప్రకృతి భావము ఏర్పడును. ఒకవేళ సంధియొనర్చుటవల్ల పాదాక్షరముల సంఖ్య న్యూనమైపోయినప్పుడే అది తెలియగలదు. ఎట్లన, 'నమస్తే అగ్న ఓజసే (సా.౧౧) యందు ఒకవేళ 'నమస్తేऽగ్న ఓజసే' ఈ ప్రకారముగ పూర్వరూప సంధియొనర్చినప్పుడు అక్షరములు ౭ అగుటవల్ల న్యూనమైపోవును. ఏలన గాయత్రీఛందముయొక్క పాదము అష్టాక్షరమైయుండును. ఇదేవిధముగ ఇతర ఉదాహరణములందుకూడ అని గ్రహించవలెను. సంధి యొనర్చుటవల్ల పాదాక్షరముల సంఖ్య ఎచ్చట న్యూనమైపోవునో, అచ్చట ప్రకృతిభావముకూడ నుండదు. ఎట్లన, **'పాదోऽస్య విశ్వాభూతాని'**లో సంధియొనర్చుటవల్ల ౮ అక్షరములే యుండును. కావున సంధియైపోయినది. ప్రకృతిభావమొనర్చుటవల్ల ౮ అక్షరములకు మారుగ ౯ అక్షరములైపోగలవు.

ప్రకృతిభావముయొక్క ఇతరస్థలములు :

పూర్వరూప ఏకాదేశ సంధివల్ల ఇతరత్రకూడ వైదికసంహితలలో ప్రకృతిభావమగుచుండును. అనగా కోరిన సంధి కాకుండును. సామవేదములో ప్రకృతిభావముల కొన్ని స్థితు లిట్లు కలవు.

'ఉ' పదము ఏదానితో కూడ సన్ధి కాజాలదు. ఎట్లన, ''తస్మా ఉ అద్య (౨౭౨), ప్రత్యు అదర్శ్యాయతీ (౩౦౩), ఇత్థము అద్వన్యథా (౩౦౫), తము అభి ప్ర గాయత (౩౮౨). కాని దీనికి కొన్ని అనుమానములు కూడ కలవు. అద్, ఉ, ఇతరత్ర అద్వన్యథా (౩౦౫)లో 'ఉ' పదమునకు సంధియైపోయినది.

'ఉ' పదము పూర్వమునన్ను అక్షరముతో సంధియై 'ఓ' రూపములో స్థిరమైపోయినప్పుడు కూడ దానికి ఏదానితో కూడ సంధికాజాలదు. ఎటులన 'దోషో ఆగాత్ (సా.౧౭౭), ఏషో ఉషా (౧౭౮), ప్రో ఆయాసీత్ (౫౫౭).

పాదము చివరిలో 'ఆ' పదముండినచో దాని తరువాత గల పాదము మొదటి 'అచ్' తో సంధి ఉండదు. ఎట్లన 'క ఇమం నాహుషీష్వా ఇన్ద్రం సోమస్య తర్పయాత్ (౧౯౦), కదా వసో స్తోత్రం హర్యత ఆ, అవ శ్మశా రుధత్ వాః (౨౨౮), యదిన్ద్ర నాహుషీష్వా, ఓజో నృష్ణం చ కృష్టిషు (౨౬౨)'.

పాదముయొక్క ఆదిలో 'ఋ' యుండినచో పూర్వపాదముయొక్క చివరి అక్షరముతో దానికి సంధియుండదు. ఎట్లన 'ప్ర మంహిష్ఠాయ గాయత ఋతాన్నే బృహతే శుక్రశోచిషే(౧౦౭)'.

పాదము మొదట ఓజస్ శబ్దముండినచో పూర్వపదము దానికి చివరలోగల వర్ణముతో సంధియుండదు. ఎట్లన, 'త్వన్న ఇన్ద్రాభర ఓజో నృష్ణం శతక్రతో విచర్షణే (౪౦౫)'.

'కి- ఇన్' మరియు 'వి- ఉత'లకు కూడ సంధియుండదు. ఎట్లన 'న కి ఇన్ద్ర త్వదుత్తరం న జ్యాయో అస్తి వృత్రహన్ (౨౦౩), అదితిః సిన్ధుః పృథివీ ఉత ద్యౌః'(౫౯౦).

న్ కు రు మరియు పూర్వమునకు అనునాసికము :

సమాన పాదములో పాదము చివరలో దీర్ఘము తరువాత 'న్' యుండినను మరియు అట్టి న్ పిదప అట్ ప్రత్యాహారముయొక్క ఏ యక్షరమైనను, అనగా (అ, ఇ, ఉ, ఋ, లు, ఏ, ఐ, ఓ, ఔ, హ, యు, వ, ర)లు ఉండినచో 'న్' అనునది 'రు' యైపోవును. మరియు పూర్వముది అనునాసికమగును. 'న్' నకు పూర్వము ఒకవేళ దీర్ఘము 'ఆ' ఉండినచో అట్టి 'రు' 'య్' గాయై ఎట్టి శేషమునుండదు. ఇతరత్ర రేఫము శేషముండును. ఎట్లన, మహాఁ అసి(౨౩,౩౯,౨౭౬,౩౪౬),దేవాఁ ఉషర్బుధః (౪౦), రుద్రాఁ ఆదిత్యాఁ ఉత(౯౬), మహాఁ ఇన్ద్రః (౧౬౬), మహాఁ అభిష్టిః (౧౮౮), మహాఁ ఇవ (౨౨౭), తాఁ ఇహి (౨౪౬), స్వర్వాఁ అసురేభ్యః (౨౫౪), సుతావాఁ ఆ వివాసతి (౨౬౪), వ స్యాఁ ఇన్ద్రాసి (౨౯౨), తాఁ ఆ (౨౯౩), బభ్రుధానాఁ అరమ్ణాః (౩౧౫), మహాఁ హిషః (౩౮౧), దేవాఁ అచ్ఛ (౪౩౧), ద్యుమాఁ అసి (౫౦౪), దేవాఁ అయాస్య (౫౦౯), మధుమాఁ ఇన్ద్ర (౫౩౧), మధుమాఁ ఋతావా (౫౩౨),

మధుమాం అచిక్రదత్ (౫౯౬) వసూం రిహ(౯౬) ఋతూంరను (౨౫౯, ౩౬౭), పరిధీం రతి (౫౧౬) అపో వృణానః పవతే కవీయాన్ వ్రజం న పశువర్ధనాయ మన్మ (౫౩౯). ఇచట సమానపాదము ఉండని కారణమున 'కవీయాం వ్రజం' కాలేదు.

విసర్గమునకు సకారము :

లోకములో సామాన్యముగ 'క' మరియు 'ప' కు పరమున విసర్గయుండుటవల్ల విసర్గములు విసర్గములుగనే యుండును. కాని వేదములో కొన్ని విశేష పరిస్థితులలో 'క' లేక 'ప' పరమునయుండుటవల్ల విసర్గము 'స' గ య్యైపోవును. ఒకవేళ మూర్ధన్య నిమిత్తము విద్యమానమైనప్పుడు అట్టి 'స'ను మూర్ధన్యము 'ష' యగును. వేదములో విసర్గమునకు 'స'కార మగు పరిస్థితులు ముందర వ్రాయబడినవి. కః, కరత్, కరతి, కృధి మరియు కృత యనునవి పరముగ నున్నప్పుడు విసర్గమునకు 'స'కార మేర్పడును. 'అదితిః' యనుదాని విసర్గమును వదలివేసి మయస్కరత్ (౧౦౨), వరివస్కృధి (౮౪౨), వస్యసస్కృధి (౧౦౪౮ - ౧౦౫౬), తవసస్కృతాని (౭౮). సామవేదములో కః మరియు కరతియొక్క ఉదాహరణములు లభించవు. ఋక్తంత్రము ప్రాతిశాఖ్యములలో ఈ నియమమును ఈ రూపములో చెప్పబడినది. అనగా పాదము మధ్యలో యున్న విసర్జనీయమునకు 'స' కారమేర్పడును. ఒకవేళ 'కృ' ధాతువు పరమున నుండినచో అట్లగును. 'కదా నః సూనృతావతః, కర ఇదర్థయాస ఇద్ (౪౧౬)లో విసర్గపాదము చివరలో మరియు కృధాతువు మొదటి పాదమునకు మొదట యుండు కారణమున 'స'కారము ఉండదు.

పంచమియొక్క విసర్గమునకు 'స'కార మేర్పడును. 'పరి'పరమున నుండుటవలన ఒకవేళ అట్టి 'పరి' 'అధి'యను అర్థములో కలిసిపోయినప్పుడు అటుల ప్రయుక్తమగును. అనగా సదసస్పరి (౫౯౮), దివః సదోభ్యస్పరి (౩౧౨), దివో అన్తేభ్యస్పరి (౩౬౭). ఋక్తంత్రముయొక్క నియమము ఈ రూపములో వర్ణించబడియున్నది. అనగా అవర్ణమునకు పరమున 'పరే' ఉన్నట్టి విసర్జనీయమునకు 'స' కారమగును. పాదోపాన్తీయ చివరియందుగల 'ప'కారము పరమున నున్నచో, దాని తరువాత 'ర' వచ్చినప్పుడు అట్లగును.

'పా' ధాతువు పరమున నున్నప్పుడు పంచమియొక్క విసర్గమునకు సకారము ఆదేశమేర్పడును. ఎట్లన, సూర్యో నో దివస్పాతు (ఋ.౧౦-౧౫౮-౧). సామవేదములో దీని ఉదాహరణము లభించలేదు. 'పా' ధాతువు పరముననున్నప్పుడు ప్రథమావిభక్తి బహువచనముయొక్క విసర్గమునకు 'స'కార మేర్పడుటకు ఉదాహరణమైతే సామవేదములో కలదు. ఎట్లన 'మిత్రా స్పాన్తి'(సా.౨౦౬). సామప్రాతిశాఖ్య ఋక్తంత్రములో 'పా' ధాతువు పరముననున్నప్పుడు పంచమీ విసర్గకు 'స'కారమగుటకు ఎట్టి నియమముకూడ వర్ణించబడలేదు. దాని స్థానములో పాదముయొక్క మూడవ అక్షరము దీర్ఘ 'ప'కారము పరముగనుండినచో పూర్వపు విసర్గము 'స' గ యగునను నియమముమాత్రము కలదు. ఎట్లన, 'దివస్పాయుర్దురోణయుః' (సా.౩౯), మిత్రాస్పాన్త్వద్రుహః (౨౦౬). 'త్వమగ్నే మహోభిః పాహి

విశ్వస్యా అరాతేః (సా.౬)లో 'పా' పరముననున్నందున 'భిః' యొక్క విసర్గమునకు 'స' కారము ఏర్పడకుండును. ఎట్లన అది 'పా' పాదముయొక్క మూడవ అక్షరముకాదు.

పతి, పుత్ర, పృష్ఠ, పార, పద, పయస్ మరియు పోష అను పదములు పరముననున్నప్పుడు షష్ఠియొక్క విసర్గమునకు 'స'కార మాదేశమగును. ఎట్లన, బ్రహ్మణస్పతిః (౫౬, ౭౯౯), సదసస్పతిమ్ (౧౭౧), శవసస్పతిః (౨౪౮), వాచస్పతిః (౮౭౩), సహసస్పుత్రమ్ (౯౦౮), దివస్పదే (౮౭౬), దివస్పదమ్ (౧౧౨౭). సామవేదములో పృష్ఠ, పార, పయస్ మరియు పోష అను పదములకు ఉదాహరణము లభించదు. 'పృష్ఠ' అను పదము పరమున నున్నందున 'స' కారముకానట్టి ఉదాహరణము మాత్రము లభించగలదు. 'దివః పృష్ఠాని (౯౨), దివః పృష్ఠమ్' (౮౭౬).

పై ఉదాహరణములు కాక రాయస్పూర్తి (౩౪౬, ౮౧౩), వరివస్కృణ్వన్ (౫౪౦), అధస్పదమ్ (౧౮౯౨) మున్నగువానియందును విసర్గమునకు 'స'కారము చూడబడుచున్నది. ఋక్తంత్రమునసరించి 'రాయస్పూర్తి'యందు ఈ నియమము ప్రవృత్తమగును. అనగా 'యః' యొక్క విసర్గమునకు సకారమగును. ఒకవేళ పాదముయొక్క మూడవ అక్షరరూపముయొక్క 'ప'కారము, లేక 'క'కారము పరముగ నున్నప్పుడు సకారమగును. 'యః పాత్రం హారియోజనమ్ (౪౭౪)లో పా పరముగ నున్నందున' 'యః' యొక్క విసర్గమునకు 'స'కారముండదు. ఎట్లనగా ఇచ్చట 'పా' పాదముయొక్క తృతీయ అక్షరముండక రెండవ అక్షరముండును. 'వరివస్కృణ్వన్' రూపము ఋక్తంత్రముయొక్క ఆ నియమము ననుసరించును. దానిననుసరించి 'వః' యొక్క విసర్గమునకు 'స'కారమగును. ఒకవేళ కృ, లేక పృ పరముగనున్నప్పుడే అట్లగును. 'అధస్పదమ్' రూపము పాణినియొక్క విధానము ననుసరించి మరియు ఋక్తంత్రములో 'కౌతస్కుతాది గణము'లో పఠింపబడినదని యెంచి 'స'కారమొనర్చబడినది.

ఋగ్వేదములో విసర్గము 'స'కారమగునట్టి కొన్ని స్థలములుకూడ కలవు. కాని సామవేదములో విసర్గమేయుండును. ఎట్లన 'అగ్నే త్రాతఋతస్కవిః (ఋ.౮-౬౦-౫), అగ్నే త్రాతఋతః కవిః (సామ.౪౨), గిరిర్న విశ్వత స్పృథుః (ఋ.౮-౯౮-౪), గిరిర్న విశ్వతః పృథుః (సామ౩౯౩).

'స'కారమునకు మూర్ధన్యాదేశము :

కొన్నిస్థలములలో 'స'కారమునకు 'ష'త్వమేర్పడును. 'తప'ధాతువు పరమునేనున్నప్పుడు 'నిస్' యొక్క 'స్' కు 'షత్వ' మేర్పడును. కాని సామవేదములో దీనికి ఏవిధమగు ఉదాహరణములభించుటలేదు. 'యుష్మద్' యొక్క ఆదేశము త్వం, త్వా, తే, తవ, తత్ మరియు తతక్షుః అనునవి పరమున యుండుటవలన పాదము మధ్యలో 'ఇణ్' నకు పరమున నున్న 'స్' నకు 'షత్వ' మేర్పడును. ఎట్లన 'న కిష్ట్వే గోషు వృణ్వతే (౨౭౦), న కిష్టదామినాతి తే (౭౯౬), యోనిష్ట ఇంద్ర సదనే అకారి (౩౧౪), విభోష్ట ఇంద్ర రాధసో (౩౬౬), గోభిష్టే వర్ణమభి వాసయామసి (౫౭౫), అభిష్ట్వమభిష్టిభిః (౬౪౨), నకిష్టం కర్మణా నశత (౧౧౫౫), తమోజసా ధిషణే నిష్టతక్షతుః (౧౨౩౪), ధేనుష్ట ఇంద్ర సూనృతా (౧౮౩౬). పాదముల మధ్యలో నుండకపోవుటవల్ల 'షత్వ'ముండదు. ఎట్లన, 'త్వమగ్నే గృహపతిస్త్వం హోతా నో అధ్వరే(౬౧). ఇచ్చట 'గృహ పతిస్త్వం'

కాలేదు. ఏలన 'గృహపతిస్'పై పాదము సమాప్తమైనది. మరియు 'త్వం'చే క్రొత్తపాదము ప్రారంభమైనది. 'తవ'యొక్క ఉదాహరణము సామవేదములో లభించదు.

ఒకవేళ పూర్వపదములో నున్న 'షత్వ'మునకు ఏదేని నిమిత్తము (ఇణ్, లేక కవర్గము) వర్తమానమై యున్నప్పుడు దాని తరువాత వచ్చునట్టి 'స, ష'యైపోగలదు. ఎట్లన 'సుష్టుతయః (౬౮), నృషద్మా (౭౭), నృషాహమ్ (౧౪౪), మనుషావిణమ్ (౨౨౩), ఋచీషమః (౨౭౦), నృషూతః (౨౯౮), పూర్వీణేష్ఠామ్ (౩౫౩), గవ్యారేష్ఠామ్ (౩౫౩), త్రిష్టుభమ్ (౩౬౦), పురుష్టుత (౩౭౩, ౩౮౨), గిరిష్ఠాః (౪౭౫), బర్హిషదః (౫౬౩), అభిమాతిషాహః (౬౦౫), రథేష్ఠామ్ (౧౪౨౬). ఇటుల కొన్ని కాజాలవు కూడ. ఎట్లన - 'గోసఖా (౧౨౨), పురుస్పృహమ్ (౨౯౮), దివిస్పృశః (౧౪౦౫)' మొదలగునవి.

పూర్వపదమునకు పరమున 'సుష్' నిపాతముయొక్క 'స్, కు ష్'యగును. ఎట్లన 'ఏహ్యూ షు బ్రవాణి తే(౭), ఉపో షు జాతమార్యస్య వర్ధనమ్ (౪౭), మో షు త్వా వాఘతశ్చన (౨౮౪) ఉపోషు శృణుహీగిరః (౪౧౬), ఉపోషు జాతమప్తురమ్ (౪౮౭).

పూర్వపదమునకు పరమున 'సన్' (షణుదానే) ధాతువుయొక్క 'స్, కు ష్' గ అగును. ఎట్లన; గోషాతా (౩౪), నృషాతా (౩౧౮), గోషాతిః (౮౧౬), గోషా ఇన్ద్రో నృషా అసి (౧౦౪౫), ఉత నో గోషణిం ధియమశ్వసాం వాజసాముత (౧౫౯౩). ఇచ్చట 'అశ్వసాం వాజసామ్, లలో'సా' షణు ధాతువు యుండియును పూర్వపదముయొక్క నిమిత్తము ఉండనందున 'షత్వ'ము కాదు.

ఇంతియేగాక సామవేదములో 'షత్వ'ముయొక్క అనుష్యాత్ (౮౨), పితుషరి (౧౫౨), అభీషత్ (౨౦౦), జ్యోతిష్కృణోతి(౩౦౩), అభీష్యామ (౩౩౬), విష్కభితే (౩౭౮), మహాం హి షః (౩౮౧), నిషీద (౫౨౩), ధనుష్టన్వన్తి పౌంస్యమ్ (౫౫౧), సుషుతః (౫౬౧), జ్యోతిష్కృత్ (౬౩౫) ఆవిష్కృణోతి (౧౨౯౯), పితుష్పితా (౧౩౯౭), పృతనాషాట్ (౧౪౩౩, ౧౪౭౩, ౧౮౫౫), శోచిష్కేశమ్ (౧౮౧౪) మున్నగు ఉదాహరణలు కూడ లభించుచున్నవి.

విసర్గలోపము, లేక విసర్గముయొక్క 'స'కారలోపము :

'స' కారము పరమున నున్నచో పూర్వపదము చివరిలో నున్న విసర్గము లోపించిపోవును. ఎట్లన, విశః స్తవేత, లేక విశస్ స్తవేత = విశస్తవేత (౮౫), గిరః స్తోమాసః, లేక గిరస్ స్తోమాసః = గిరస్తోమాసః (౨౫౧), వీరః స్తవతే, లేక వీరస్ స్తవతే = వీరస్తవతే (౩౮౫), వః స్తుషే, లేక వస్ స్తుషే = వస్తుషే (౪౦౦), ఋషిః స్తోమేభిః, లేక ఋషిస్ స్తోమేభిః = ఋషిస్తోమేభిః (౪౧౮). దీనిని ఋక్ప్రాతిశాఖ్యలో విసర్గలోపము మరియు ఋక్తంత్రములో 'స'కారలోపమని చెప్పబడినది. ఋక్ప్రాతిశాఖ్యము ననుసరించి ఈ లోపము ఊష్మము 'స' కారమునకు వేరుగ నున్నప్పుడే అఘోష వర్ణమున్నప్పుడే జరుగును. ఘోష వర్ణనకు విడిగయున్నప్పుడే లోపమును ఉండదు. మరియు 'త్రిః స్మ మాహ్నః (ఋ.౧౦-౯౫-౫). ఇచ్చట 'స'కారమునకు పరమున ఘోష వర్ణము మకారమున్నది. కావున 'త్రిః' యొక్క విసర్గము లోపించలేదు.

ఇచ్చట కేవలము వ్యాకరణముయొక్క కొన్ని సామాన్య నియమముల పరిచయము మాత్రమే ఈయబడినది. విస్తృత వైదికవ్యాకరణముయొక్క అధ్యయనముకొరకు విభిన్న ప్రాతిశాఖ్యల పాణినికృత అష్టాధ్యాయి, కాశికావృత్తి, సిద్ధాంతకౌముది (వైదిక ప్రక్రియా) మున్నగు గ్రంథములను చూడవలెను.

౧౨. వేదవ్యాఖ్యానముయొక్క ప్రయత్నము :

ప్రాచీన యుగములో వేదాధ్యయనమొనర్చువారు వైదికభాషతో సుపరిచితులై యుండు కారణమున వేదార్థములను చక్కగా హృదయంగమమొనర్చుకొనుచుండిరి. కాని క్రమక్రమముగ క్షీణదశకు చేరు యుగము దాపురించినది. దాని స్థితి ఏదో పరిహాసపు పరిస్థితికి చేరిపోయినది. శ్రద్ధాళువులు కూడ 'వేదములలో అర్థమేమియునులేదు. వేదమంత్రములను చదివినంతమాత్రముననే అదృష్టముత్పన్నమై యజ్ఞాదులలో మంత్రముల నుచ్చారణమొనర్చువారికి స్వర్గము, లేక మోక్షప్రాప్తి గలిగించగల' వనునంతటి పరిస్థితికి చేరిపోయినది. ఇట్టి పరిస్థితిలో వేదార్థములను సర్వసాధారణ మనుష్యులవరకు చేర్చుటకొరకు వేదార్థములను తెలుపు గ్రంథముల రచన చేయవలసిన అగత్యముగలదను స్థితికి చేరినది. అపుడు వేదజ్ఞులు శిక్ష, వైదిక వ్యాకరణము, నిరుక్తము మరియు ఛందశ్శాస్త్రములు అను పేరుతో వేదాంగముల రచన నొనర్చినారు. వైదిక కర్మకాండను సురక్షిత మొనర్చుటకొరకు బ్రాహ్మణ గ్రంథముల, శ్రౌత మరియు గృహ్యసూత్రముల నిర్మాణమొనర్చబడినది. వేదములలో నిహితమైయున్న ఆధ్యాత్మిక తత్త్వములను స్థిరముగ నుంచుటకొరకు ఆరణ్యకములు మరియు ఉపనిషత్తులు రచింపబడినవి.

బ్రాహ్మణగ్రంథములు కేవలము కర్మకాండ వివేచనముకొరకే గాక వేదములందు అధ్యాత్మ, అధిరాష్ట్ర మరియు అధిదైవత తత్త్వముల అనుసంధానసంబంధమగు దిశానిర్దేశములుకూడ మన కుపకార మొనర్చగలవు. అవి అగ్ని, ఇంద్రుడు మున్నగు వైదిక దేవతల భౌతిక జగత్తులలో శరీరము మరియు రాష్ట్రము, లేక సమాజమునందును స్థానమును నిశ్చితమొనర్చు ప్రయత్నము కూడ చేయును. ఎట్లన వాని యనుసారముగ బాహ్యజగత్తులో సూర్యుడు, వాయువు, లేక విద్యుత్తు, ఇంద్రుడున్నారు. శరీరములో ప్రాణము, లేక మనస్సు ఇంద్రుడున్నారు. రాష్ట్రములో రాజు, లేక సేనాపతి ఇంద్రుడైయున్నారు. అటులనే సంకేతప్రాయముగ వైదిక దేవతలందరి సంబంధములో బ్రాహ్మణగ్రంథములన్నింటియందును అధ్యాత్మ, అధిదైవత, అధియజ్ఞ మరియు అధిభూతముల విషయములు వర్ణించబడియున్నవి.

వేదవ్యాఖ్యాన ప్రసంగములో వైదిక నిఘంటువగు యాస్కీయ నిరుక్తము కూడ మరువరానిదైయున్నది. దానియందు వేదములోని నామములు, పదములు మొదలగువాటి ధాతుజములగు సిద్ధాంతము ప్రతిపాదించబడియున్నది. దానియందు దాదాపు ౧౩౦౦ వైదికశబ్దముల నిర్వచనము మరియు అర్థము నొనర్చబడియున్నది. సుమారు ౬౫౦ సంపూర్ణ మంత్రముల మరియు ౪౦౦ కన్న అధికముగ మంత్రాంశముల వ్యాఖ్యచేయబడియున్నది. మరియు తోడ్తోడ దానియందు అనేక మంత్రముల వ్యాఖ్యానము అధిదైవత, అధ్యాత్మ, అధియజ్ఞము మున్నగు వివిధ దృష్టులచే చేయబడినది. మంత్రముల వ్యాఖ్యానము అన్నిటికంటే పూర్వము నిరుక్తమునందే లభించుచున్నది. ఐనను ఈ

వ్యాఖ్యాశైలియొక్క సామాన్యజ్ఞానము స్వయముగ వేదమేయైయున్నది. మరియు బ్రాహ్మణ గ్రంథములు కూడ ఈ శైలికి సంకేతమొనర్చినవి.

దీని తరువాత వేదవ్యాఖ్యానములో ప్రయత్నమొనర్చినవారిలో వేదభాష్యకారులను పరిగణించ వలెను. వారు నాలుగు వేదములలో ఏదో ఒక వేదముయొక్క భాష్యము నొనర్చియుండిరి. వారిలో సర్వప్రథమముగ చెప్పుకొనదగిన నామము 'స్కందస్వామి' (సం.వి.౬౮౭)దైయున్నది. వారు ఋగ్వేదమునకు భాష్యమొనర్చినారు. అందులో మొదటి అష్టకము పూర్తి సూక్తముల ముద్రిత భాష్యములు లభించుచున్నవి. తన ప్రతిజ్ఞననుసరించియే వీరి భాష్యము కర్మకాండను సమర్థించుచున్నది. 'ఉద్గీథ' వీరి సహకారమేయైయుండెను.

వేంకటమాధవుడు వి.శ.౧౨వ శతాబ్దమునాటివాడు. ఈయన దాదాపు సంపూర్ణ ఋగ్వేదమునకు భాష్యమొనర్చినాడు. అవి స్వల్పాక్షరములైయున్నవి. మరియు యాజ్ఞిక పద్ధతిపైననే ఆశ్రితమైయున్నవి. **ఆనందతీర్థ** (సం.౧౨౫౫ నుండి ౧౩౩౫) ఋగ్వేదముయొక్క మొదటి ౪౦ సూక్తములకు ఆధ్యాత్మిక భాష్యముయొక్క రచననొనర్చినాడు. దీనిలో అగ్ని,వాయువు మున్నగు నామములచే నారాయణుని ప్రతిపాద్యమని నమ్మినాడు. **ఆత్మానంద** వి.శ.౧౩వ శతాబ్దమువారు. ఋగ్వేదముయొక్క అస్యవామీయ సూక్తమున ఋ.౧-౧౬౪కు ఆధ్యాత్మిక భాష్యము నొనర్చినాడు. **సాయణుడు** (సం.౧౩౭౨-౧౪౪౪) వాలఖిల్య సూక్తములను వదలివేసి నాలుగువేదములకు సంపూర్ణభాష్యమొనర్చినారు. ఈతని భాష్యపద్ధతి యజ్ఞపరమై యున్నది. ఐనను ఈయన ఆధ్యాత్మిక అర్థమునుకూడ ప్రదర్శించినాడు.

యజుర్వేద వాజసనేయీ మాధ్యందిన సంహితపై **ఉవ్వటుడు** (సం.౧౧౦౦ మరియు **మహీధరుడు** సం.౧౬౪౫) కర్మకాండ సంబంధముగా భాష్యముల నొనర్చినారు. అవి శతపథబ్రాహ్మణము మరియు కాత్యాయన శ్రౌత సూత్రములయొక్క ఆధారముపై వ్రాయబడియున్నవి.

సామవేదముయొక్క భాష్యకారులు ముగ్గురూ పేర్కొనదగినవారైయున్నారు. మాధవుడు, భరతస్వామి, సాయణుడు. మాధవుడు మరియు భరతస్వామి ఈ యిరువురిభాష్యము 'ప్రొ. కున్హన్ రాజా'వారి సంపాదకత్వములో 1941లో ముద్రించబడినది. అది కేవలము పూర్వార్చిక (౫౮౫ మంత్రముల) వరకు గలవు. మిగిలిన భాగము ఇంతవరకు ప్రకాశము కాలేదు. మాధవుని కాలము ఏడవ విక్రమ శకమని అంచన వేయబడుచున్నది. ఈయన తండ్రి పేరు నారాయణుడు. ఈతని భాష్యము పదముల మంత్రోక్తక్రమమునననుసరించుచున్నది. అనేకచోట్ల ఆధ్యాత్మికపరమంత్రములనియు నిరూపిత మొనర్చబడినవి. ఈతడు అడుగడుగున తన భాష్యములో వ్యత్యాసముల నొనర్చినాడు. ఈతనిభాష్యముయొక్క నామము 'వివరణ'మైయున్నది. ఈయన తన పూర్వార్చిక భాష్యమును 'ఛందసికా వివరణము' మరియు ఉత్తరార్చిక భాష్యమును 'ఉత్తర వివరణ'మని యనినాడు. భరతస్వామి కశ్యప గోత్రీయుడైయుండెను. ఈతని తండ్రిపేరుకూడ నారాయణార్యుడు మరియు తల్లిపేరు

'యజ్ఞదా' అని యుండెను. ఈతడు హొసలాధీశ్వరుడగు రామనాథుని రాజ్యకాలములో శ్రీరంగపట్నములో నివసించుచు సామవేదముయొక్క భాష్యమొనర్చియుండెను. పైన తెలిపిన హొసలేశ్వరుని కాలము 'బర్నల్' ననుసరించి సం॥ ౧౨౭౨-౧౩౧౦ వరకుండెను. ఈ దృష్టిచే భరతస్వామి సామవేదభాష్యమును వి.సం. ౧౩౬౦ యొక్క సమీపములో నొనర్చియుండవచ్చును. వీరుకూడ అనేకమంత్రములకు ఆధ్యాత్మిక అర్థములను ప్రదర్శించినారు. మాధవుడు మరియు భరతస్వామి ఇరువురును అనేక స్థానములలో తమ మంత్రవ్యాఖ్యానములకొరకు ప్రమాణస్వరూపముగ వేదమంత్రములను ఎత్తిచూపినారు. బ్రాహ్మణగ్రంథముల ఉదాహరణమును కూడ ఇచ్చుచున్నారు.

సాయణునికాలము అంచనా ప్రకారము ౧౩౭౨ నుండి ౧౪౪౪ వి. శకము. ఈతడు మహారాజు మొదటి బుక్కరాయలకు మంత్రిగనుండెను. మరియు ఆయన ఆదేశానుసారమే వేదభాష్యరచనకు పూనుకున్నాడు. ఆయన యాజుష తైత్తిరీయ సంహిత మరియు ఋగ్వేదమును క్రమముగ వ్యాఖ్యానమొనర్చి, ఆ పిదప సామవేదమునకు భాష్యమొనర్చినాడు. ఋగ్వేద గత సామమంత్రముల భాష్యము నాతడు తన ఋగ్వేదభాష్యమునుండియే తీసికొనినాడు. ఈ కారణముననే ఋగ్వేదీయ మంత్రములకన్న సామవేదమునందు ఎచ్చట భిన్నమగు పాఠముగలదో అచ్చటయును ఋగ్వేదీయ పాఠముయొక్క వ్యాఖ్య ఈయన సామభాష్యములో చూడబడుచున్నది. ఈ దోషము మాధవుడు మరియు భరతస్వామియొక్క భాష్యములందులేదు.

మేము మా పూర్వార్చిక సామవేదభాష్యములో అడుగడుగున టిప్పణియందు అనేక పదములపై తులనార్థకముగ మాధువుడు, భరతస్వామి మరియు సాయణుల భాష్యములను ఎత్తిచూపినాము. దానివల్ల పాఠకులకు వీరిభాష్యముల సంబంధములో కావలసినంత అనుభవము కలిగియుండును. కావున ఇచ్చట వీరి భాష్యముల విషయములో అధికముగా వ్రాయనవసరము లేదు.

శౌనకీయ అథర్వవేదముపై సాయణుని భాష్యముమాత్రమే లభించుచున్నది. అది కౌశిక సూత్రము మరియు వైతాన సూత్రముయొక్క వినియోగముల ననుసరించుచున్నది. దానియందు గారడి, మంత్ర తంత్రములు, అభిచారములు, చేతబడులు మున్నగువాని వర్ణన మరియు వినియోగము ప్రతిష్ఠానమునందును నిండియున్నది.

పైన చూపిన సకల భాష్యములపై దృష్టినుంచియే మే మీ పరిణామమునకు చేరినాము. అనగా వానియందు అధికాంశము కేవలము కర్మకాండమును ఆధారముగజేసికొనియే వ్రాయబడినది. అసంభవమగు కథలు, గాథలు మరియు కపోల కల్పనల ఇతిహాసములు పదేపదే చూపబడినవి. అగ్ని, అగ్నాయీ, ఇంద్రుడు, ఇంద్రాణీ మున్నగు వైదిక దేవీదేవతల విషయము ఎంతమాత్రము స్పష్టముగాజాలదు. దేవతల పేర్లతో కావలసినన్ని కల్పనలతో అవి ఓతప్రోతమైయున్నవి. మాంసభక్షణము, పశుబలులు, మంత్రతంత్రములు, మారణము, ఉచ్చాటనములు మున్నగు పైశాచిక కృత్యములకు ప్రాముఖ్యతనిచ్చినారు. కావున వాని వ్యాపకము మరియు విశుద్ధ వేదార్థము పాఠకుల ఎదుట నిలువజాలకుండును. అది అధ్యాత్మ పరభాష్యమైయున్నది. మొదటనైతే అవి వేదముయొక్క

అతిచిన్నభాగముపై చేయబడినవి. రెండవది వానిపై దాదాపు వేదాంతిక ఆలోచనల ధారల ప్రభావమే గలదు. కావున నవి వేదముయొక్క వాస్తవిక స్వరూపమును, ఖ్యాతిని ప్రదర్శనమొనర్చజాలవు.

విదేశీయ విద్వాంసుల ప్రయత్నము

వేదవ్యాఖ్యల ప్రసంగములో విదేశీయ విద్వాంసుల ప్రయత్నముకూడ చర్చించుటయు ఉచితముగ నుండును. జర్మనీ విద్వాంసుడగు మ్యాక్స్‌ముల్లర్ అను నాతడు తన 'సేక్రెడ్ బుక్ ఆఫ్ ద ఈస్ట్' అను పేరుగల సీరియల్ యొక్క ఒక భాగములో మరుత్, రుద్ర, వాయువు మరియు వాయుదేవతల ఋక్సూత్రములను ఇంగ్లీషు భాష్యాంతరమొనర్చియుండెను. సం.౧౮౫౦లో డ్యాక్టర్ ఎచ్. ఎచ్. విల్సన్ అను నాతడు సంపూర్ణ ఋగ్వేదమును ఇంగ్లీషు అనువాద మొనర్చినాడు. దానియందు సాయణుని భాష్యమును ఆధారముగ నుంచుకొనినాడు. జర్మన్ విద్వాంసుడగు ఎచ్. గ్రాస్ మాన్ అనునాతడు క్రీ.శ. ౧౮౭౬-౭౭లో ఋగ్వేదమును జర్మన్‌భాషలో పద్యానువాద మొనర్చినాడు. అది సాయణుని భాష్యమునకు అనువాదము గాక సంపూర్ణముగ స్వతంత్రమైయున్నది. మరియు దానిభాష వైజ్ఞానిక పద్ధతిపై ఆధారపడి యున్నది. జర్మని విద్వాంసుడగు ఎ.లుడ్విగ్ అనునాతడు క్రీ.శ.౧౮౭౫ నుండి ౮౮ లో ఆరుసంపుటములలో ఋగ్వేదమును జర్మన్ అనువాదమును విస్తృతమగు భూమిక మరియు వ్యాఖ్యతోగూడ చేసినాడు. కార్లు గైల్డనర్ అనునాతడు ౧౯౨౩ నుండి ౫౧ వ సంవత్సరములలో సంపూర్ణ ఋగ్వేదముయొక్క తన అనువాదమును ప్రకాశింపజేసినాడు. ఆర్.టి.హెచ్. గ్రిఫిథ్ అనునాతడు క్రీ.శ.౧౮౮౯ నుండి ౯౮లో నాలుగు వేదములను ఇంగ్లీషు పద్యానువాదమొనర్చినాడు. జర్మన్ విద్వాంసుడగు డ్యాక్టర్ ఎచ్. ఓల్డన్ బర్గ అనునాతడు ౧౯౦౯-౧౨ సంవత్సరములలో జర్మన్‌భాషలో ఋగ్వేదమును వివేచనాపూర్వకముగ వ్యాఖ్యను రెండు సంపుటములలో ప్రకాశపరచినాడు. లాంగల్వా అనుపేరుగల ఒక విద్వాంసుడు సంపూర్ణఋగ్వేదమును నాలుగు భాగములుగ ఫ్రెంచిభాషలో అనువాదము నొనర్చినాడు.

కృష్ణయజుర్వేదముయొక్క తైత్తిరీయ సంహితను ఒక అంగ్రేజి అనువాదకుడు డ్యాక్టర్ ఏ.బీ.కీథ్. అనునాతడు అనువదించినాడు. హార్వర్డ్ ఓరియణ్టల్ సిరీజ్‌లో. క్రీ.శ. ౧౯౧౪లో అమెరికానుండి ఇది ముద్రణమైయుండెను. జే. స్టివెన్సన్ అనునాతడు సామవేదమును రాణాయనీయశాఖగల దాని సంస్కరణయొక్క అంగ్రేజీ అనువాదసంహితను సంపాదిత మొనర్చినాడు. దానిని విల్సన్ అనునాతడు ౧౮౪౩ లో ప్రకాశమొనర్చినాడు. థియో డోర్‌బెన్ఫే యనునాతడు సామవేదముయొక్క కౌథుమ శాఖయొక్క సంస్కరణమును జర్మన్ భాషానువాద సహితముగ ౧౮౪౮ క్రీ.శ.లో ప్రకాశపరచినాడు. అథర్వవేదముయొక్క శౌనకీయశాఖకు చెందినదానిని డబ్ల్యూ. ఎచ్. హ్విట్నే యనునాతడు భూమికయుక్తమైన అసంపూర్ణ టిప్పణి అనువాదము నొనర్చియుండెను. దానిని సి. ఆర్. లేనమేన్ అనునాతడు పూర్తిచేసి క్రీ.శ.౧౯౦౫లో ప్రకాశపరచినాడు. బ్లూంఫీల్డు అనునాతడు అథర్వవేదముయొక్క పైప్పలాదశాఖకు చెందినదాని అనువాదమును క్రీ.శ. ౧౯౦౧లో ప్రకాశపరచినాడు. దీనికి అదనముగ, అనగా అతిరిక్తముగ వివిధ వైదిక సంహితలు, భాష్యములు, బ్రాహ్మణ గ్రంథములు

మున్నగువాని శుద్ధసంస్కరణలు, వ్యాఖ్యల సహితముగ వేదమంత్రసంకలనములు, కోశములు మున్నగువాని ప్రకాశనమును కూడ వైదేశిక విద్వాంసులు చేసియున్నారు.

విదేశీ పరిశోధకుల ద్వార చేయబడిన వేదానువాదము, లేక వేదవ్యాఖ్యానము, లేక సాయణుని భాష్యముపైగాని, లేక నూతనముగా నొనర్చినవైననుగాని భారతీయ పరంపరను దృష్టియందుంచుకొని విశుద్ధరూపములో ఐతిహాసిక పద్ధతిని దృష్టియందుంచుకొని నడచినారు. ఐనను వీరిప్రయత్నము కొన్ని అంశములలో ప్రశంసనీయమైయున్నను వేదముల రహస్యార్థములను ప్రకటించుటలో అసంపూర్ణముగా నున్నవి.

౧౩. మహర్షి స్వామిదయానంద సరస్వతి వేదభాష్యశైలి :

స్వామిదయానందసరస్వతి ఋగ్వేదసంహితను ప్రారంభమునుండి మొదలుకొని ఏడవమండలముయొక్క ౬౧వ సూక్తము నందలి రెండవమంత్రమువరకు మరియు వాజసనేయీ మాధ్యందిన శుక్లయజుర్వేద సంహితకు సంపూర్ణముగ భాష్యమొనర్చినారు. వారి యీ వేదభాష్యము పూర్వపు భాష్యకారులకన్న అనేక క్రొత్త విశేషతలను సమకూర్చుకొనినది. వానినుండి కొన్నిటి నిచ్చట దిగ్దర్శనమొనర్చుట ఉపయోగముగనుండగలదు.

౧. వైదిక దేవతల అర్థానుసంధానము.

వేదములలో అగ్ని, వాయువు, ఇంద్రుడు, అశ్వినౌ, మిత్ర, వరుణ, అర్యమా, రుద్ర, సవిత మున్నగు పుంలింగ దేవతల మరియు అదితి, ఉషస్, సరస్వతి, పృథివి మున్నగు స్త్రీలింగ దేవతల వర్ణన మరల మరల వచ్చుచుండును. ఉవ్వటుడు, సాయణుడు, మహీధరుడు మున్నగు పూర్వవర్తి భాష్యకారులు వీరిని వేర్వేరు స్వతంత్ర దేవీదేవతలుగ స్వీకరించినారు. మరియు వారిని వేదములు వర్ణించిన ప్రత్యేక ప్రాకృతిక దేవతలగు ఉష, సూర్యుడు, పృథివి, జలము, నదులు, ఓషధులు మున్నగువానిని ఒకొక్క స్వతంత్ర, చేతన, అభిమాన దేవతలనియు, అట్టి చేతన దేవతలను ఈ నామములతో వేదములలో స్తుతియొనర్చినారు. ఏ దేవతల ప్రాకృతిక స్వరూపము నిశ్చితముగ నుండదో, అవియును స్వతంత్ర చేతన దేవతలేయని యెంచి యజ్ఞములందు ఆవాహనమొనర్చుటవల్ల ఈ దేవతలు హవిస్సులవల్ల ప్రసన్నులై యజమానులకు పుత్రులు, పౌత్రులు, పశువులు, ధనములు మున్నగువానిని ప్రదానమొనర్చెదరని విశ్వసించినారు. కాని స్వామిదయానందులు ప్రమాణయుక్తముగ 'వేదములు అనేకేశ్వర వాదములు గావు, కాని వేదముల విభిన్న పుంలింగ మరియు స్త్రీలింగ తల్లి దండ్రుల రూపములలో ఒకే పరమేశ్వరుని మాత్రమే గుణకర్మ బోధకములగు విభిన్న నామములైయున్నవని ఘోషణ మొనర్చినారు. వేదముల వర్ణనశైలియొక్క ఈ అద్భుత తత్త్వముతోనే ఆ దేవతలు శరీరమునందు ఆత్మ, మనస్సు, బుద్ధి, ప్రాణము, అపానము, ఉదానము, నేత్రములు, కర్ణములు మున్నగువానిని, రాష్ట్రమునందలి సేనాపతి, న్యాయాధీశుడు, గృహపతి, ఆచార్యుడు మున్నగువానిని మరియు భౌతికజగత్తునందు ప్రకృతి, సూర్యుడు, చంద్రుడు, వాయువు, అగ్ని, జలము

మున్నగువానికికూడ వాచకములైయున్నవి. ఎచ్చట ఎట్టి ప్రకరణముండునో, అచ్చట అట్టి అర్థమునే యొనర్చవలెనని అభిప్రాయపడినారు.

ఈ దృష్టినే ధ్యానమున నుంచుకొని దయానందుని భాష్యములో ప్రసంగము, లేక ఔచిత్యముననుసరించి అగ్నిశబ్దమునకు అగ్రగాముడు విజ్ఞానస్వరూపుడు, సకల విద్యల ఉపదేష్ట, స్వయంప్రకాశమానుడు, ప్రకాశకుడగు పరమేశ్వరుడు, విద్వాంసుడగు అధ్యాపకుడు, ఉపదేశకుడు, నాయకుడగు రాజు, వీరుడగు సేనాపతి, యజ్ఞాగ్ని, శిల్పములో ప్రయుక్తమగు భౌతికాగ్ని మున్నగు అర్థముల నొనర్చబడినది. 'ఇంద్రుని' ఐశ్వర్యశాలియగు పరమేశ్వరుడు, శత్రువిదారకుడగు రాజు, సభాధ్యక్షుడు, న్యాయాధీశుడు, విద్యార్థుల జడత్వమును విచ్ఛేదనమొనర్చు గురువు, వాయువు, విద్యుత్తు, సూర్యుడు మున్నగు అర్థములలో గ్రహించబడినది. 'రుద్రు'డనగా దుష్టుల నేడ్పించువాడగు పరమాత్మ, జీవాత్మ, వైద్యుడు, ప్రాణము, వాయువు, శత్రుసంహారకుడగు సేనాపతి, బ్రహ్మచారి మున్నగు అర్థములలో వ్యాఖ్యానమొనర్చబడినది. 'అశ్వినౌ' అనుదానికి రాజు, అమాత్యులు, ప్రాణాపానములు, జలము, అగ్ని, వాయువు, విద్యుత్తు, సూర్యుడు - చంద్రుడు, అధ్యాపకుడు, ఉపదేశకుడు, సభాధ్యక్ష, సేనానాయకరూపములలో వ్యాఖ్యానమొనర్చబడినది.

వైదిక దేవీమణులను కూడ స్వామిదయానందులు భౌతిక జగము మరియు శరీరమునందు సంఘటితమొనర్చుటతో బాటు, సమాజమునందుకూడ సంఘటిత మొనర్చినాడు. తదనుసారము వారి భాష్యములో 'ఉష' యొక్క అర్థము ప్రభాతవేళ, లేక సంధ్యయనియేగాక ఉషవంటి జ్ఞానముచే సమస్తరూపములను ప్రకాశపరచు విదుషీస్త్రీయనియును అర్థమొనర్చినారు. ఇదేవిధముగ 'సరస్వతి' అనుదాని అర్థము వాణి మరియు వేగవతియగు నదియే గాక వేదములు మున్నగు శాస్త్ర విజ్ఞానవతియగు అధ్యాపిక యనియును అర్థమొనర్చినారు. ప్రసిద్ధముగ వైదిక దేవతలను సామాజిక, లేక రాష్ట్రీయ అర్థములలో గ్రహించి సంపూర్ణ మంత్రములను సామాజిక, లేక రాష్ట్రపరమగు అర్థములలో వర్ణించుట యనునది స్వామిదయానందుల మహత్వపూర్ణమగు విషయమైయున్నది. ఇంతకు పూర్వము బ్రాహ్మణగ్రంథములలో ఇట్టి అర్థములను కొందరు సంకేతముగా నిచ్చియుండవచ్చును. స్వామి దయానందులు వైదిక దేవతలకు ఏ అర్థముల నిచ్చియుండిరో, అవి స్వయముగ వేదములనుండి మరియు బ్రాహ్మణ గ్రంథములు, ఆరణ్యకములు మున్నగు సాహిత్యముచే సమర్థించబడినవి.

౨. వేదమంత్రముల అనేకార్థకత్వము :

వేదమంత్రములకు అధ్యాత్మ, అధిదైవత, అధియజ్ఞము మున్నగు అర్థముల నొనర్చు పరంపర పూర్వమునుండియే ప్రవృత్తమైయుండెను. యాస్కుడు తన నిరుక్తములో అనేకస్థలములలో ఈ విధముగ మంత్ర వ్యాఖ్యానములను ప్రవేశపరచినాడు. స్వామిదయానందులు ఈ పరంపరను ముందుకు నడిపినారు. వారు మంత్రములను రెండు భాగములలో విభక్తమొనర్చినారు. పారమార్థిక అర్థములు, వ్యావహారిక అర్థములు. ఈ రెండింటియందే పూర్వపు ఆచార్యులచే నిర్ధారించబడిన అధ్యాత్మ అధిదైవత, అధియజ్ఞ, అధిభూత మున్నగు సకల అర్థముల ప్రక్రియలు సమావేశము కాగలుగును. పరమేశ్వరుడు

మరియు పరమేశ్వరప్రాప్తి సంబంధమగు అర్థములు పారమార్థిక ప్రక్రియలలో మరియు మిగిలిన సకల అర్థములు వ్యావహారిక ప్రక్రియల అంతర్గతమైయుండును.

స్వామిదయానందులు తన వేదభాష్యములో వేదమంత్రముల అనేకార్థక యోజన అనేక స్థలములపై యొనర్చినారు. ఋగ్వేదమునందలి మొదటి ఐదు అగ్నిదేవతా మంత్రముల వ్యాఖ్యను వారు పరమేశ్వర పరముగా మరియు శిల్పాగ్ని పరముగా నొనర్చినారు. **'ధూరసి ధూర్వ ధూర్వన్తమ్'** (యజు.౧-౮) నందును అగ్ని అర్థమును, పరమేశ్వరుడు మరియు శిల్పసాధకమునగు అగ్ని రెండింటిని గ్రహించినారు. వాయుదేవతా (ఋగ్వేద ౧-౨-౧ నుండి౩) ఈ మూడుమంత్రముల వ్యాఖ్య పరమేశ్వరుడు మరియు వాయువు రెండు పక్షములందును చేసినారు. ఇంద్రదేవతయొక్క **'యుఞ్జన్తి బ్రధ్నమరుషమ్'** (ఋ.౧-౬-౧) మంత్రమును పరమేశ్వరుడు, ఆదిత్యుడు మరియు ప్రాణము మూడు పక్షములలో వ్యాఖ్యానమొనర్చినారు. **'ఆ కృష్ణేన రజసా వర్తమానో'** (ఋగ్వే.౧-౩౫-౨) మున్నగు సవితృ దేవతా మంత్రముల అర్థము పరమేశ్వరుడు మరియు సూర్యుడు ఉభయపక్షములలో యొనర్చినారు. సూర్యపర అర్థములో సూర్యుని ఆకర్షణశక్తియొక్క వర్ణన నొనర్చినారు. **'ఆదిత్యాస్త్వగతి'** (యజు.౪-౩౦) మున్నగు వరుణదేవతా మంత్రముల వ్యాఖ్య పరమేశ్వరుడు, సూర్యుడు మరియు వాయువు మూడు పక్షములలో యొనర్చినారు. **'కద్రుద్రాయ ప్రచేతసే'** (ఋ.౧-౪౩-౧) మున్నగు రుద్రదేవతయొక్క మంత్రములకు పరమేశ్వరుడు, జీవాత్మ మరియు భౌతికవాయువు అను మూడు పక్షములందును సంఘటిత మొనర్చినారు. ఇంద్రదేవతయొక్క **'యోగే యోగే తవస్తరమ్'** (ఋ.౧-౩౦-౭) మున్నగు మంత్రములకు ఈశ్వరుడు మరియు సేనాధ్యక్షుడు అను రెండు పక్షములలో వ్యాఖ్యనొనర్చినారు. ప్రసిద్ధమంత్రమగు **'యాం మేధాం దేవగణాః'** (యజు.౩౨-౧౪)లో అగ్నిపదముచే జగదీశ్వరుడు మరియు విద్వాంసుడగు అధ్యాపకుని గ్రహించబడినది. **'అయం మిత్రో నమస్యః'**(ఋ.౩-౫౯-౪) మున్నగు మంత్రములలో మిత్ర అను దాని అర్థము ఈశ్వరుడు మరియు రాజును తీసికొని వ్యాఖ్యాన మొనర్చినారు. **'పురాం భిన్దుర'** (ఋ.౧-౧౧-౪) మున్నగు ఇంద్ర విషయక మంత్రములవ్యాఖ్య సూర్యుడు మరియు సేనాపతి ఉభయ పక్షములలో చేసినారు. సోమదేవతయొక్క **'త్వం సోమాసి సత్పతిః'** (ఋ.౧-౯౧-౫) మున్నగు మంత్రశ్లేషములచే పరమేశ్వరుడు, శాలాధ్యక్షుడు మరియు సోమౌషధి అను మూడు పక్షములలో వ్యాఖ్యానమొనర్చినారు. **'వృత్రఖాదో బలం రుజః'** (ఋ.౩-౪౫-౨) మున్నగు ఇంద్రదేవతా మంత్రములకు, అర్థయోజన, విద్యుత్తు, సూర్యుడు, వాయువు మరియు రాజుపరముగ అర్థమొనర్చబడినది. ఇట్టి మంత్రములు రెండువందల కన్నను అధికముగ నున్నవి. వీనిలో శ్లేషాలంకారముగ నెంచుకొని స్వామివారు అనేక అర్థములనొనర్చినారు. మంత్రముల అనేక వ్యాఖ్యలు స్వామివారు తన వేదభాష్యములలో ఎన్నింటికి చేసియుండిరో అన్ని ఇతర ఏ వేదభాష్యకారుడును చేయలేదు.

3. ఐతిహాసిక అర్థముల ఉపేక్ష :

వేదమంత్రములలో ప్రయుక్తమైన నామములను ఏదో ఐతిహాసిక ఋషులు, ఋషికలు, రాజులు, రాణులు, నదులు, నగరములు మున్నగువానిగా నెంచుకొను ప్రవృత్తి వేదభాష్యకారులలో చూడబడుచున్నది. వేదార్థముల ఐతిహాసిక సంప్రదాయమును క్రీ.శ.౭౦౦ సంవత్సరములకన్న పూర్వమునుండియు యాస్కాచార్యుల కాలమునుండియే యున్నది. ఎందుకన ఆయన తన నిరుక్తమను గ్రంథములో అనేకప్రసంగములలో ఈ సంప్రదాయము నుల్లేఖించినాడు. ఐనను తన అభిప్రాయమును ఇందుకు విరుద్ధముగానే ప్రకటించినాడు. ఆధునికయుగములో వేదవిచారకులగు విదేశవిద్వాంసుల ఆధారస్తంభమే ఇదికదా! కావున వేదములో పదేపదే ఐతిహాసిక అన్వేషణనొనర్చుటయే ముఖ్యమని వారు ఒక ప్రణాళిక నేర్పరచుకొనియుండిరి. కావున విదేశీయ విద్వాంసులు వేదములందు లౌకిక ఇతిహాసము కలదని ఎంతగానో ప్రయత్నించినారు. ఆశ్చర్యమేమనగ వేదములు సృష్ట్యాదిలో ప్రకటించబడిన ఈశ్వరీయజ్ఞానమని విశ్వసించిన స్కందస్వామి, ఉవ్వటుడు, సాయణుడు, మహీధరుడు మున్నగు భారతీయ భాష్యకారులుకూడ అనేకస్థలములలో వేదమంత్రములపై ఇతిహాసపరముగనే వ్యాఖ్యల నొనర్చుచుందురు. స్వామి మహర్షి దయానంద సరస్వతిగా వారు తన సుదీర్ఘమగు వేదభాష్యములో ఒక్క స్థానమందుకూడ ఇతిహాసమని ఎంచలేదు. ఋగ్వేద భాష్యభూమికలో వారు స్పష్టముగా ఘోషణ మొనర్చుచు వేదమంత్రములలో లేశమాత్రమైనను ఇతిహాసము లేదు. కావున సాయణాచార్యుడు మున్నగువారు ఎచ్చటనైనను ఇతిహాసముల వర్ణనయొనర్చినచో అది వారి భ్రమమూలకమే యని స్పష్టపరచినారు.

తన వేదభాష్యమునందును అనేక స్థలములలో స్వామిదయానందులు సాయణుని ఐతిహాసిక అర్థములను నిరోధించినారు. ఎట్లన సాయణుడు ఋ.౧-౩౧-౧౪లో నహుషమను రాజు విశేషముగ, ఋ.౧-౧౮-౧లో కక్షీవాన్ ఔశిజమును 'ఉషిక'యను మాతయొక్క పుత్రుడగు కక్షీవాన్ ఋషిగా, ఋ.౧-౩౧-౧౭లో యయాతిని ఇట్టి నామముగల రాజుగ, ఋ.౧-౩౬-౧౮లో తుర్వశ, యదు, ఉగ్రదేవ, నవవాస్తు, బృహద్రథ మరియు తుర్వాతిని రాజర్షి విశేషముగా నమ్మినారు. కాని మహర్షి దయానందులు ఈ స్థలములలో నిరుక్త ప్రక్రియననుసరించి వ్యాఖ్యానమొనర్చినారు. మరియు సాయణుని వ్యాఖ్యానమును దీసికొని ఆతని ఇతిహాసపరమైన అర్థములను ఖండనమొనర్చినారు. వారి తర్కమేమన నహుషుడు మున్నగువారలైతే నిన్న మొన్నటివారు. కాని వేదము సనాతనము. కావున సనాతనమగు వేదములలో పరివర్తి ఐతిహాసిక రాజులు మున్నగువారి గాథలుండజాలవని స్పష్టపరచినారు.

వేదములో లౌకికఇతిహాస స్థాపనమైతే తన ఋగ్వేదభాష్యపు ఉపోద్ఘాతములో సాయణుడు కూడ చేసియుండెను. కాని వేదభాష్యములో ఆతడు దానిని నిర్వహించజాలలేదు. మహర్షి దయానందులు తన ప్రతిజ్ఞను తన వేదభాష్యములో సంపూర్ణముగ నిర్వహించినారు. వారు అగస్త్యుడు, అత్రి, అంబరీషుడు, కుత్స, కుషిక, త్రసదస్యు, దివోదాసు, వసిష్ఠ, వామదేవ, విశ్వామిత్ర, శునః శేపుడు మున్నగు సమస్త

ఐతిహాసిక ప్రతీతులగు నామములను నైరుక్తపద్ధతిలో వ్యాఖ్యాన మొనర్చినారు. వాస్తవముగనే లౌకిక ఇతిహాసముల కల్పన వేదమును జర్జరము, అనగా శిథిలమొనర్చునవిగ నున్నవి. వేదములందు ఇతిహాసమునెంచక యౌగికార్థముయొక్క బలముతో అర్థమొనర్చు ఏ పద్ధతిగలదో, దానితోనే వేదముల రహస్యార్థము హృదయంగత మొనర్చుకొనగలుగుదుము. ఇతరములగు ఐతిహాసిక కథలుగ కల్పించి భాష్యకారులెటుల వ్రాసి వేదములలో ఆరోపించినారో అటుల ప్రతిమంత్రముపైనను చేయవచ్చును. వేదముయొక్క ఐతిహాసిక సంప్రదాయమును వ్యాపకక్రియాత్మకముగ సమాధానమొనర్చు శ్రేయము కేవలము వేదదురంధరుడగు మహర్షి దయానందులకే దక్కినది.

౪. పూర్వవినియోగమునుండి స్వతంత్ర వేదార్థము :

పూర్వకాలములో దర్శ, పౌర్ణమాస, వాజపేయ, రాజసూయ, అశ్వమేధ, పురుషమేధ, సోమయాగము మున్నగు వివిధ శ్రౌతయాగములలో, బ్రహ్మయజ్ఞము మున్నగు పంచమహాయజ్ఞములలో, జాతకర్మమున్నగు విభిన్న సంస్కారములలో మరియు ఇతర అనేక విధి విధానములలో వేదమంత్రముల వినియోగ మొనర్చబడుచుండెడిది. అట్టి వినియోగములను పరీక్షించుటవల్ల తెలియునదేమన వానిలో కొన్ని వినియోగరూపసమృద్ధము, అనగా మంత్రార్థములచే అనుమోదితము, ఆనందపరచునవి మరియు కొన్ని అరూపసమృద్ధిగలవి. అనగా కొన్ని మంత్రార్థములచే విరుద్ధమైనవి, లేక మంత్రార్థములచే సంబంధములేనివి. బ్రాహ్మణ గ్రంథకారులు రూపసమృద్ధ వినియోగములతోనే యజ్ఞముయొక్క పరిపూర్ణత జరుగునని తెలిపినారు. ఐనను అరూపసమృద్ధ వినియోగముకూడ నడచుచుండెను. మరియు వానిని ప్రామాణికముగ కూడ నెంచబడుచుండెడిది. మహర్షి దయానందులు పూర్వము చేయుచుండు వినియోగములందు ఎట్టి యుక్తిసిద్ధి, వేదములు మున్నగువాని ప్రమాణములకు అనుకూలము మరియు మంత్రార్థముల ననుసరించునట్టి ఏ వినియోగముగలదో, అవియే గ్రాహ్యములు కాగలవు అనియు తోడ్తోడనే వేదవ్యాఖ్యకొరకు రూపసమృద్ధ వినియోగములనుకూడ అనుసరించుట అనివార్యము కాదనియును స్పష్టముగ ఘోషణమొనర్చినారు. అట్టి వినియోగములనుండి స్వతంత్రముగ నుండియును వేదముల వ్యాఖ్యనొనర్చవచ్చుననియు తెలిపినారు. ఐనను వారు ఋగ్వేదము మరియు యజుర్వేదముల తన భాష్యములను పూర్వవినియోగము ననుసరించకుండనే వ్రాసినారు. మరియు భూమికయందు ''నేనైతే **'శబ్దార్థతః'** గానే మంత్రముల వ్యాఖ్య నొనర్చుదును. ఎవరైతే అగ్నిహోత్రమునుండి మొదలుకొని అశ్వమేధ పర్యంతము కర్మకాండమును పరిచయమొనర్చుకొని లాభమును పొందదలచెదరో, వారు ఐతరేయ, శతపథ, పూర్వమీమాంస, శ్రౌత సూత్రములు మున్నగువానిని చూచుకొనవచ్చును. కాని వానిలో ఏవి వేదవిరుద్ధవినియోగముగలవియో వానిని నమ్మవలదని''యును స్పష్టపరచినారు.

స్వామి దయానందుల వేదభాష్యముచే స్పష్టమగుచున్నదేమన, పూర్వవినియోగములచే స్వతంత్రులై యుండి చేసిన వారి వేదభాష్యము మహోపకారముగ సిద్ధియైనది. మరియు దానిచే పాఠకులకు

వేదములలో మానవోపయోగమగు వివిధ జ్ఞానములు, కర్తవ్యముల దర్శన మగుచున్నది. మరియు వారికి 'వేదములలో కర్మకాండకన్న వేరేమియును లేదను భ్రాంతి' తొలగిపోగలదు. మహీధరుడు పూర్వవినియోగములచే సంబద్ధముగలవాడై మరియు వాని ప్రమాణకత్వము, లేక అప్రమాణికముల నాలోచించకుండనే ఆతడు యజుర్వేదభాష్యము నొనర్చినాడు. అనేక స్థలములలో ఆతని ఆ భాష్యము భ్రాంతితో నిండియున్నది. ఎట్లనగా ఆరవ అధ్యాయములో అగ్నిషోమీయ పశుప్రయోగ ప్రకరణములో అజ(మేక)ను వధించుట, అశ్వమేధ ప్రకరణములో ౨౨వ అధ్యాయములో రాజుపత్ని అశ్వమేధీయ అశ్వము ప్రక్కన పరుండుట (యజు.మం.౧౮-౨౧) రాజపత్నుల మరియు పురోహితుల మధ్య అశ్లీలమగు హాస పరిహాసములు, రాజపత్నులచే అశ్వముయొక్క శరీరమును సన్నని ఇనుపమేకులచే పొడచుట (యజు౩౩-౩౭) అశ్వముయొక్క పొట్టను చీల్చుట (య.౩౮-౪౨), మరియు ౨౫వ అధ్యాయములో అశ్వముయొక్క కోయబడిన అంగములను దేవతలకొరకు హోమమొనర్చుట, ౩౫వ అధ్యాయములో పితృమేధ ప్రకరణములో మం.౨౦లో గోవు క్రొవ్వుతో హోమమొనర్చుట మున్నగునవి. ఈ స్థలములలో పూర్వవినియోగములను అనుకరించక వ్రాయబడిన దయానంద భాష్యము అత్యంత చమత్కారము మరియు వేదముయొక్క సత్యస్వరూపమును ప్రకాశపరచునదిగనైయున్నది.

౫. వేదములలో వివిధ విద్యల ఆవిష్కారము :

పూర్వ వేదభాష్యకారులనుండి అనేకులు వేదములలో కర్మకాండము కన్న అతిరిక్తముగ ఏ విద్యనుకూడ ఆవిష్కరించలేదు. కాని స్వామిదయానందులు వేదములలో సకలసత్యవిద్యలు కలవని ఘోషణమొనర్చినారు. వారు తన ఋగ్వేదాదిభాష్యభూమిక అను గ్రంథములో బ్రహ్మవిద్య, సృష్టివిద్య, పృథివి మున్నగు లోకభ్రమణవిద్య, ఆకర్షణానుకర్షణవిద్య, ప్రకాశ్య ప్రకాశక విద్య, గణితవిద్య, ఉపాసనవిద్య, ముక్తివిద్య, నౌవిమానములు మున్నగు వాని నిర్మాణము, చాలనవిద్య, తారయంత్రవిద్య, వైద్యవిద్య, రాజవిద్య, యజ్ఞవిద్య, కృషివిద్య, శిల్పవిద్య, వర్ణాశ్రమవిద్య మున్నగు వివిధ విద్యల వైదికప్రమాణముల సహితములగ ప్రతిపాదించబడినవి. మరియు స్వకీయ వేదభాష్యములందును వాని ప్రకాశమొనర్చినారు.

౬. కొన్ని ఇతర విశేషములు :

స్వామిదయానందుల వేదభాష్యములో కొన్ని ఇతరవిశేషములుకూడ చూడబడుచున్నవి. అవి ఇతర వేదభాష్యకారుల భాష్యములలో కాన్పించవు. ఉదాహరణార్థము కొన్ని విశేషతలు దిగువన వ్రాయబడుచున్నవి.

౧. స్వామిదయానందసరస్వతి వేదమంత్రములకు అశ్లీలమైన, పరమాత్మయొక్క స్వభావమునకు, సృష్టి నియమములకు విరుద్ధము మరియు లోక విద్వేశకారియైన అర్థముల నెచ్చటను చేయలేదు.

౨. వారు వేదములందు మాంసభక్షణము, పశుబలి, జడపూజ, మృతకశ్రాద్ధము, చేతబడులు,

యంత్రతంత్రములు, అసంభవ చమత్కారములు మున్నగువానిని నమ్మలేదు. ఇతర భాష్యకారులు ఈ పక్షములో, తమ భాష్యములలో చేసియుండినవానిని వారు భ్రాంతిపూర్ణమని సిద్ధపరచినారు.

౩. నిర్వచన శాస్త్రములందు కూడ వారికి విశేష యోగదానముండెను. ఎట్లన వారు తన వేదభాష్యములో మరియు ఉణాదికోశముల వ్యాఖ్యలో అనేక నవీనమగు నిర్వచనములను ప్రవేశపరచినారు.

౪. వారు వైదిక శబ్దములను వ్యాపక అర్థములలో దీసుకొనుచుండిరి. వేదశబ్దములచే పరమేశ్వరుడు, విద్వాంసులు, తల్లిదండ్రులు, ఆచార్యుడు, అతిథి, జ్ఞానేంద్రియములు మున్నగువానిని గ్రహించుచుండిరి. యజ్ఞములో కేవలము అగ్నిహోత్రమునే గాదు, దేవపూజ, సంగతీకరణము, శిల్పము, దానము మున్నగువానిని కూడ సమ్మిళిత మొనర్చుదురు. ధనవాచకమగు రై, రాధస్, రయి, ధనము, వసు మున్నగు శబ్దములచే సువర్ణము మున్నగు ధనములతో గూడ విద్య, ధర్మము, ఆరోగ్యము, సామ్రాజ్యము, మోక్షము మున్నగువానిని కూడ గ్రహించవలెనని భావించినారు. 'రశ్మి' మున్నగు కిరణ వాచకశబ్దములచే కేవలము భౌతిక ప్రకాశముయొక్క కిరణములనే గాక విద్య, విజ్ఞానముల తేజము మరియు అంతఃప్రకాశక గుణములను కూడ బోధననొనర్చుచుండిరి. 'రథ' శబ్దమునకు సుమారు సర్వత్ర అనగా భూయానము, జలయానము మరియు విమానముల అర్థమును తీసుకొనుచుండిరి. ఇటులనే వృత్తము, వృకము, నముచి, నది, ధనుస్సు, ధనము, ఇషు మున్నగు ఇతర అనేక శబ్దములకు కూడ అనేకార్థములు గలవని ఎరుగవలెను.

౫. వారి వేదభాష్యము మానవుల అభ్యుదయము మరియు నిఃశ్రేయసము అనగా మోక్షము రెండింటి ప్రాప్తికొరకు ఉద్బోధనమొనర్చుచుండును. లౌకిక శ్రేష్ఠత్వములో అవి సమస్తభూమండలముయొక్క ధర్మపూర్ణమగు సామ్రాజ్యమువరకు చేర్చగలుగును. మరియు నవి దివ్యమగు ఉత్కర్షములో మోక్షము - పరమాత్మవరకు గొనిపోగలుగును.

ఈ విధముగ అనేక నవీనతలు మరియు విశేషతలకారణమున మహర్షి దయానందుల వేదభాష్యము అత్యంత ఉపకారకమ్మైయున్నది.

౧౪. ప్రస్తుత సామవేదభాష్యము :

ప్రస్తుత సామవేదభాష్యము సంస్కృతము మరియు ఆర్యభాష రెండింటియందును గలదు. ప్రాచీనకాలములో సంస్కృతము మాత్రమే వ్యావహారికభాషగానుండుటచే ప్రాచీన సంస్కృతమునందే వేదవ్యాఖ్యానముల నొనర్చుట జరుగుచుండినది. మధ్యకాలీన భాష్యకారులు కూడ తమ భాష్యములలో సంస్కృతమునే స్వంతపరచికొనినారు. ఏలన సంస్కృతము చాలవరకు భారతదేశమంతటను తెలిసికొనబడుచుండెడిది. ఎట్లెట్లు సంస్కృత ప్రచలనము తగ్గుచుపోయినదో అట్లట్లే సంస్కృతేతర భారతీయ భాషలలో మరియు ఇంగ్లీషు మున్నగు విదేశీభాషలలో కూడ వేదములు భాషాంతర

మొనర్చు ఆవశ్యకత అనుభవమునకు రాసాగినది. మహర్షి స్వామిదయానంద సరస్వతిగారు సంస్కృతము మరియు ఆర్యభాష రెండింటియందును భాష్యమునొనర్చినారు. వారు ఋగ్వేదసంహితను అపూర్ణము మరియు యజుర్వేదసంహితను సంపూర్ణముగనైతే భాష్యమొనర్చివెళ్లినారు. కాని సామవేదము మరియు అథర్వవేదము సంపూర్ణముగ ఎవ్వరును స్పర్శించ సాహసించలేదు. ఈ కారణమున స్వామి దయానందులశైలియందే సామవేద, అథర్వ వేదముల భాష్యముల నొనర్చు ఆవశ్యకత సార్వదేశిక సభ, పరోపకారిణి సభ, ప్రాంతీయ సభలు, విద్వాంసులు, వేదప్రేమికులు మరియు ఆర్యసాహిత్య ప్రశాకులదిశనుండి నిరంతరము అనుభూతి కలుగసాగినది. ఏ మానవీయ ఇతర విద్వాంసులు కూడా ఈ విషయములో ముందుకు రాకుండుటను జూచి ఆర్యసమాజముయొక్క తలమాణిక్యమువంటి సన్న్యాసులు మరియు జాగరూకులగు నాయకులచే ప్రేరణ మరియు ఆశీర్వాదమును పొంది నేనే ఈ దిశయందు పయనించుట మరియు సామవేదమును నా అభీష్ట సంస్కృతము మరియు ఆర్యభాషాభాష్యము నొనర్చుటవంటి కఠినకార్యమును ప్రారంభించితిని. పరోపకారిణిసభయొక్క ముఖపత్రము, 'పరోపకారి'యొక్క ఏప్రేల్ ౧౯౮౫వ అంకములో సామవేదమునందలి మొదటి పదిమంత్రముల నా భాష్యము ప్రకాశమగుటవల్ల, వానిని సమీక్షాత్మక దృష్టితో జూచిన అనేకమంది విద్వాంసులు ప్రశంసా పత్రములను పంపుచు మరియు వారి ఆవశ్యకమగు పరామర్శలను జూచినప్పుడు నా ఉత్సాహము పెంపొందినది. దీనివల్ల మధ్యమధ్యలో అనేక ప్రతికూలత్వములు వాటిల్లుచుండినను నన్ను భాష్యకార్యములందు సంలీనమగు ప్రేరణ నాకు లభించుచునేయుండినది.

వ్యాఖ్యాక్రమము :

మహర్షి దయానందకృత ఋగ్వేద భాష్యము మరియు యజుర్వేద భాష్యములందు ప్రతిమంత్రముపై భాష్యక్రమము ఇటులనుండెను. ౧. మంత్రార్థభూమిక సంస్కృతములో, ౨. మంత్రార్థభూమిక ఆర్యభాషలో, ౩. మూలమంత్రములు సస్వరములో. ౪. పదపాఠము సస్వరములో, ౫. పదార్థము సప్రమాణములో, ౬. అన్వయము, ౭. భావార్థము సంస్కృతములో, ౮ అన్వయానుసార పదార్థములు ఆర్యభాషలో, ౯. భావార్థము ఆర్యభాషలో.

దయానంద భాష్యములో ఆర్యభాష పదార్థములైతే సాన్వయముగ నున్నవి. కాని సంస్కృత పదార్థములు సాన్వయముగాక ఏ క్రమములో పదములువచ్చినవియో, అన్వయము కూడ వేర్వేరుగనే ఈయబడినది. ఐనను ఈ దయానందభాష్యములో సదుద్దేశ్యమేగలదు. మేము కొంత పరివర్తన మొనర్చితిమి. మేము ఇతర వ్యాఖ్యానక్రమమును దయానందభాష్యమువలెనే యుంచితిమి. కాని పాఠకుల సౌకర్యమును దృష్టియందుంచుకొని సంస్కృత పదార్థము కూడ ఆర్యభాష పదార్థమువలె సాన్వయమొనర్చినాము. దీనికి బదులుగ ఆర్యభాషయొక్క మంత్రార్థభూమికను ఆర్యభాషాభాష్యముతో కలిపివేసినాము. దీనివల్ల సంస్కృత భాష్యము మరియు ఆర్యభాషాభాష్యము రెండును సంపూర్ణముగ వేర్వేరుగనైపోయినవి. ఈ పద్ధతి నాశ్రయించుటవల్ల సంస్కృత మాధ్యమముయొక్క పాఠకులు కేవలము

సంస్కృత భాష్యమువల్లనే వేదార్థము నెరుగగలుగుదురు. వారికి ఆర్యభాషాభాష్యమును చూచు అవసరముండజాలదు. ఎవరు ఆర్యభాషామాధ్యమమున వేదార్థజ్ఞానము నపేక్షించెదరో వారు ఆర్యభాషా భాష్యముచే ఉపకారమును పొందగలుగుదురు. కేవలము ప్రమాణభాగముకొరకు వారు సంస్కృతభాష్యముపై ఆధారపడవలసి వచ్చును.

స్వామి దయానందులు ఋగ్వేదభాష్యములో ప్రతి సూక్తముయొక్క చివరలో మరియు యజుర్వేద భాష్యములో ప్రతి అధ్యాయపు చివరలో ఆ యా సూక్తము మరియు అధ్యాయముల పూర్వసూక్తముల మరియు అధ్యాయములతో గూడ సంబంధము దర్శింపజేసినారు. అదే పద్ధతిలో మేముకూడ ప్రస్తుత సామవేదభాష్యములో పూర్వార్చికయొక్క ప్రతి దశతి ఆ తరువాత దాని పూర్వదశతితో సంబంధమును చూపు ప్రయత్నమొనర్చినాము.

వ్యాఖ్యయొక్క దృష్టి :

స్వామి దయానందులు ఋగ్వేదము మరియు యజుర్వేదముయొక్క తన భాష్యములో పారమార్థిక మరియు వ్యావహారిక రెండు దృష్టులను ఎదుట నుంచుకొనినారు. మేము కూడ దానినే అనుసరించినాము. సామవేదము ఉపాసనకు విశేష సంబంధమున్న కారణమున పారమార్థిక, లేక ఆధ్యాత్మిక వ్యాఖ్యనైతే మేము ప్రతిమంత్రముపై కూడ చేసినాము. దీనితోగూడ అనేక స్థలములందు బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ - రాజు - ప్రజలు, ఆచార్య - శిష్యులు, సేనాపతి - సైన్యములు, గృహపతి - గృహస్థులు, ప్రాణము - ఇన్ద్రియములు, భౌతిక సూర్యడు, భౌతిక అగ్ని, భౌతిక వాయువు, ఆయుర్వేదము, ధనుర్వేదము, శిల్పము మున్నగువానిచే సంబంధముగల అర్థములనుకూడ చూపినాము. ఈ కారణముచేతనే భాష్యంలో అనేక మంత్రములకు రెండర్థములు ఐపోయినవి. కొన్ని మంత్రములు మూడు, నాలుగు లేక ఐదు దృష్టులతో కూడ వ్యాఖ్యానించబడినవి. సామవేదముయొక్క ఈ వ్యాఖ్యలో జ్ఞాన, కర్మ, ఉపాసన లను మూడింటి ప్రతిపాదన మొనర్చబడినది. ఇట్లు చేయుటవల్ల మహర్షి దయానందుల చతుర్వేదవిషయ సూచికవల్లకూడ ప్రేరణ లభించినది.

ప్రస్తుత భాష్యములో మహర్షి దయానందుల వేదవిషయక ధారణలను యథాశక్తి ధ్యానమున నుంచుకొనబడినది. వేదమంత్రముల అర్థములు లౌకికము, ఇతిహాసపరముగ ఎచ్చటను చేయబడలేదు. ఏ మంత్రములపై ఇతర భాష్యకారులు లౌకిక, ఐతిహాసిక వర్ణనల నొనర్చియుండిరో, అచ్చట వాని ఐతిహాసిక సంకేతముల నొనర్చుచు వానికి యథోచిత ప్రత్యాఖ్యాన మొనర్చబడినది.

మంత్రముల భావార్థములను వ్రాయుచు మంత్రముల వ్యాఖ్యకు అనురూపముగ నుండవలెనను విషయము దృష్టియందుంచుకొనబడినది. భాష్యమునందు మంత్రములకు ఏ అర్థములు చూపబడినవియో, వాని భావార్థములను కూడా ఎదుటనుంచుకొని వ్రాయబడినది.

ఆగ్నేయ, ఐన్ద్ర, పావమాన మరియు ఆరణ్య ప్రతికాండము, లేక పర్వము ఆరంభములో ఆ

యా కాండములు, లేక పర్వముల విషయముపై ప్రకాశమును వేయుటకై ఒక్కొక్క చిన్నభూమికయు వ్రాయబడినది. అటులనే భూమిక, మహానామ్నీ ఆర్చికయొక్క ప్రారంభమునందును వ్రాయువానిని చదువుకొనుట వల్ల భాష్యమును తెలిసికొనుటలో సహాయత లభించగలదు. పూర్వార్చికలో ప్రతి దశతి కన్న పూర్వము, దానియందు పఠించబడిన మంత్రముల ఋషి, దేవత, ఛందము మరియు గానస్వరము నిర్దేశ మొనర్చబడినది. వానియందు మేము దాదాపు వైదిక యంత్రాలయమునుండి ముద్రించబడిన సామవేదసంహితను అనుసరించినాము. ఉక్తసామవేద సంహితయందు ఋషుల నామములతో బాటు గోత్రనామములను అక్కడక్కడ ఇచ్చియున్నాము. అధికముగ ఋషిగోత్రనామములు లేకుండగనే ముద్రితమైనవి. మేము మా భాష్యములో ఋషి సూచికను వేరుగ ఇచ్చియున్నాము. వానిలో గోత్రనామములు వ్రాయబడినవి.

వ్యాఖ్యయందు గార్గ్యకృత పదపాఠముపై పూర్తిగా ధ్యానముంచబడినది. ఏ మంత్రములు సామవేదము మరియు ఋగ్వేదములో సమానముగా నుండినవియో వానియందు అనేకస్థలములపై గార్గ్యకృత పదపాఠము, శాకల్యపదపాఠములకు భిన్నముగనున్నవి. మేమచట 'గార్గ్య' పదపాఠమునే అనుసరించినాము. ఎచ్చట గార్గ్యపదపాఠములో స్వరసంబంధము, లేక ఇతర ఏదోయొక విధముగ అసంబద్ధముగ నుండినదో అచ్చట మేము టిప్పణియందు దాని సంకేతమును చూపియున్నాము. ఐనను ఏ ఆచార్యుని పదపాఠమును వేదమంత్రముతో ఏ విధమగు నిత్యసంబంధములేదు. మరియు స్వరములు మున్నగు వానిచే విరుద్ధముగ నున్నప్పు డవి త్యాజ్యముగ కూడ కాగలవు. మరియు నెచట స్వరములు మున్నగునవి అనుకూలముగ నుండునో అచ్చటకూడ వాని స్థానములో వైకల్పిక ఇతర పదపాఠము కల్పితములనుకూడ చేసికొనవచ్చును. ఐనను ఎంతవరకు సంభవము గలదో ప్రచలిత పదపాఠములనే అనుసరించవలెను. స్వామిదయానందులు తన ఋగ్వేదభాష్యములో సాయణుడు చేసిన వేదభాష్యము వేదవిరుద్ధముగ నున్నందున అది అశుద్ధమని నిర్ణయించినారు. ఇందువల్ల తెలియునదేమన అవి యుక్తియుక్త పదపాఠమునకు అనుసరణమొనర్చబడుట ఆవశ్యకమని తలచియుండెనేమో (సామవేదముయొక్క అనేక ఆధునిక అనువాదకుల ద్వార పదపాఠముయొక్క ఉపయోగము నొనర్చిన పరిణామమున వారు అనేక స్థలములలో స్వరవిరుద్ధము మరియు వ్యాకరణవిరుద్ధ పదచ్ఛేదమొనర్చుకొనినారు) క్రియాపదమును నామపదముగ మరియు నామపదమును క్రియాపదముగ నమ్ముకొనియుండిరి.

టిప్పణులు :

భాష్యమునందీయబడిన టిప్పణులు అనేక విధములైయున్నవి. టిప్పణి మంత్రసంబంధములో నుండును. ఏ మంత్రమైనను సామవేదమున కతిరిక్తముగ ఒకవేళ ఋగ్వేద, యజుర్వేదము, లేక అథర్వమునందును వచ్చియుండినను దాని సూచనను టిప్పణియందీయబడినది. ఒకవేళ ఇతర వేదములో ఏదైన పాఠభేదము, ఋషిభేదము, లేక దేవతాభేదముండినచో అదియును దానిజాడతో గూడ

దర్శింపజేయబడినది. రెండవవిధముగు టిప్పణి దయానందభాష్య సంబంధములో గలదు. ఒకవేళ ఏ మంత్రమైనను సామవేదమునకు భిన్నముగ ఋగ్వేదము, లేక యజుర్వేదము లేక ఈ రెండు వేదములందును వచ్చినచో అచ్చట స్వామిదయానందులు తన ఋగ్వేద భాష్యములో, లేక యజుర్వేద భాష్యములో మరియు ఋగ్వేద, యజుర్వేద రెండు భాష్యములందును వానికి పారమార్థికము, లేక వ్యావహారిక అర్థమొనర్చినారా? అను నీ సంకేతము టిప్పణియందిచ్చియున్నారు. ఇంతియేగాక అక్కడక్కడ మా అర్థముయొక్క పుష్టికొరకు కూడ మేము టిప్పణియందు కొన్ని పదములకు దయానందకృత అర్థములనిచ్చినాము.

మూడవరకపు టిప్పణులు ఇతరభాష్యకారులకు సంబంధించినవి. సామవేదముయొక్క ఇతర భాష్యకారులలో మాధవాచార్య, భరతస్వామి మరియు సాయణాచార్యుడు ప్రముఖులైయున్నారు. అక్కడక్కడ మాయొక్క అర్థపుష్టికొరకు, మరొక్కొక్క చోట మా అర్థము భిన్నముగానున్నను తులనముకొరకు మేము టిప్పణియందు వారిభాష్యముల సందర్భమునుకూడ ఎత్తి చూపినాము. స్వరము, పదపాఠము మున్నగువాని దృష్టిచే వీరి అర్థములలో ఏదైన అసందర్భము చూపబడినపుడు దాని సంకేతమును కూడ ఈ ప్రసంగములో చూపియున్నాము. వీరిద్వార చేయబడిన ఆధ్యాత్మికభాష్యము విశేష మహత్త్వముగలదై యున్నది. వానిని కూడ టిప్పణిలో ఉధృతమొనర్చినాము. ఈ విధముగ పాఠకులకొరకు స్వంతభాష్యము, దయానందభాష్యము మరియు ఇతర భాష్యకారులది పరస్పరము తులనాత్మకముకొరకు కూడ కావలసినంత సామగ్రిని మేము ఇచ్చియున్నాము. నాల్గవరకపు టిప్పణులను వివిధ అంశములలో వేసికొనవచ్చును. వీనిలో ఏదో యొక టిప్పణి పదార్థసంబంధము, మరొకటి వ్యాకరణసంబంధము, వేరొకటి పదపాఠసంబంధము, ఇంకొకటి ఆలోచన సంబంధముగ నున్నవి.

పదపాఠము :

మాకు సామవేదీయ పదపాఠముయొక్క మూడు సంస్కరణలు లభించినవి. మొదటిది పండిత సత్యవ్రత సామశ్రమియొక్క సంస్కరణము. ఇది విక్రమ సంవత్సరము '౧౯౪౦' కలకత్తా నుండి ప్రకాశపరచబడినది. మరియు నిపుడు హరియాణ సాహిత్యసంస్థానము ఝజ్జర్ గరుకులము రోహతక్ నుండి ఆప్ సెట్ పద్ధతి ద్వార విక్రమ సంవత్సరము '౧౯౪౯'లో రెండవ ముద్రణ జరిగియుండినది. దీనియందు సంపూర్ణ సామవేదముయొక్క పదపాఠము నీయబడినది. రెండవది పండిత ఎమ్. ఎమ్. రామనాథ దీక్షిత్ ద్వారా సంపాదితము మరియు వైదిక అనుసంధానసమితి కాశీ హిందూవిశ్వవిద్యాలయము వారణాసి నుండి వి.సం. ౨౦౨౩లో ప్రకాశింపబడిన సంస్కరణము. దానియందు ఊహగానము మరియు ఊహ్యగానము సహితముగ కేవలము సామవేదము ఉత్తరార్చికయొక్క సంహితాపాఠము మరియు పదపాఠము సంగ్రహించబడినది. మూడవసంస్కరణము మాయూరం బ్రహ్మశ్రీ రామనాథ దీక్షితార్ విద్యావాచస్పతి ద్వార సంపాదితము. మరియు శ్రుతి, స్మృతి, పురాణ ప్రకాశనసమితి మద్రాసు (చెన్నై) ద్వారా పూర్వార్చిక మరియు ఉత్తరార్చిక

రూపములో రెండు ఖండములలో క్రమముగ క్రీ.శ.౧౯౭౭ మరియు క్రీ.శ. ౧౯౮౫లో ప్రకాశింపబడినవి. ముద్రణయొక్క దోషములు మూడు సంస్కరణములందు కొంత న్యూనాధికముగ చూడబడుచున్నవి. ఐనను మొదటిదానియందు అధికముగనున్నవి. స్వరదృష్టిచే పూర్తిగా వీనియందు ప్రామాణిక సంస్కరణముగ ఏదియును లేదు. ముద్రణయందలి స్ఖలిత దోషములే గాక కొన్ని అంశములలో స్వరచిహ్నముల ప్రయోగమునందును సిద్ధాంతరహితముగ కూడ నున్నవి. ఉదాహరణముగ కొన్ని పదములలో అనుదాత్తములు కలిసి వచ్చినప్పుడు సామశ్రమిగారు ప్రతి పదముపై అనుదాత్తములను వేర్వేరుగ నుంచినారు. కాని మిగిలిన రెండు సంస్కరణలలో కేవలము మొదటి పదముపైననే అనుదాత్త సూచకముగ మూడవ అంకెతో మాత్రమే స్వర చిహ్నము నొనర్చినారు. ఉదాహరణమునకు.

సామక్రమాంకము	సామశ్రమీక్రమాంకము	మిగతా రెండు సంస్కరణములు
౧, ౬౬౦	$\overset{3}{\text{స}}$త్సి బ$\overset{3\,1\,2}{\text{ర్హి}}$షి	$\overset{3}{\text{స}}$త్సి బ$\overset{1\,2}{\text{ర్హి}}$షి
౪, ౧౩౯౬	$\overset{3}{\text{జ}}$జ్ఘనత్ $\overset{3}{\text{ద్ర}}$విణ$\overset{2}{\text{స్యః}}$	$\overset{3}{\text{జ}}$జ్ఘనత్ ద్రవిణ$\overset{2}{\text{స్యః}}$
౩౬,౧౫౪౪	$\overset{3}{\text{ఊ}}$ర్జావ్ $\overset{3}{\text{ప}}$తే $\overset{3\,2}{\text{పా}}$హి	$\overset{3}{\text{ఊ}}$ర్జావ్ పతే $\overset{2}{\text{పా}}$హి
౯౯, ౧౫౬౧	$\overset{3}{\text{దే}}$హి $\overset{3}{\text{జా}}$తవేదః $\overset{3}{\text{జా}}$త$\overset{3}{\text{వే}}$దః	$\overset{3}{\text{దే}}$హి జాతవేదః జాతవేదః

ఐనను స్వరములమ చూపునట్టి ఈ ప్రకారభేదము సామశ్రమీ సంస్కరణములో కేవలము పూర్వార్చిక యందే కలవు. ఉత్తరార్చికలో సామశ్రమి కూడ అధికతరముగ మిగతారెండు సంస్కరణములకు సమానముగనే స్వరచిహ్నముల నుంచినారు. ఎట్లన,

సామః ౬౫౧ $\overset{3}{\text{అ}}$స్మై గాయత నరః ।

సామః ౭౨౭ $\overset{3}{\text{తే}}$ శృఙ్గ వృషః శృఙ్గ వృషః నపాత్ ॥

ఈ భాష్యములో మేము ఇట్టి స్థలములలో మొదటి పదముపైననే అనుదాత్త చిహ్నములను కాశీ మరియు చెన్నై సంస్కరణ యందించినటులనే ఇచ్చినాము.

పై సంస్కరణలలో మరొక అసమానత్వమేమన, సామశ్రమీగారు ఏకాక్షర ఉదాత్తమును సర్వత్ర 'రెండు' అంకెతో చిహ్నిత మొనర్చినారు. కాని ఇతర సంస్కరణలందు ఏకాక్షర ఉదాత్తమును పూర్వపదముయొక్క స్వరితము (౨ లేక ౨ర)కు వేరుగ నుండుటవల్ల అంకితములేకుండనే వదలుదురు. ఇతరత్ర ౨ అను అంకెతో చిహ్నముంచుదురు. మేము ఇతర సంస్కరణలనే అనుసరించుచు స్వరితము కన్న భిన్నముగ ఏకాక్షర ఉదాత్తమునే అనంకితముగ నుంచినాము.

పదపాఠమునందు ప్రతి పాదము తరువాత పూర్ణ విరామముయొక్క చిహ్నము నిచ్చినాము. ప్రతి అర్ధర్చము తరువాత రెండు విరామచిహ్నములనుంచినాము. పదపాఠమును యథాశక్తి శుద్ధముగ నుంచు ప్రయత్నమొనర్చినాము. కాని చివరి రూపముగ శుద్ధపదపాఠమేది? యనునది నిశ్చితరూపములో చెప్పగలుగుట కఠినమగు విషయమే. మే మే పదపాఠము నిచ్చియున్నామో, అది అంతిమ శుద్ధపాఠమునకు నిశ్చయముగ సహాయపడగలదు. విద్వాంసులు దీనిపై ఇంకను ఆలోచించవలెను.

కావ్యశాస్త్రజ్ఞులు అనుప్రాసము, యమకము మున్నగు శబ్దాలంకారము మరియు ఉపమారూపక, ఉత్ప్రేక్ష, అర్థాంతరన్యాసము మున్నగు అర్థాలంకారములను కల్పించినారు. వానినుండి శబ్దాలంకారభాషను మరియు అర్థాలంకార అర్థములను అలంకారములుగ నొనర్చినారు. కాని అట్లుకాదు. అనగా కావ్యశాస్త్రజ్ఞులు అలంకారమును మొదట నిశ్చయించుకొనిన దానిని చూచి కవులు తమ కావ్యములందు వానిని ప్రయోగించుకొనియుందురు. వాల్మీకి, వ్యాసుడు, భాసుడు, కాళిదాసు, భవభూతి మున్నగు కవుల కావ్యముల సూక్ష్మ పర్యవేక్షణ నొనర్చి వానియందలి శబ్దార్థముల సౌష్ఠవమును చూచిన తరువాతనే భామహ, దండి, రుద్రట, మమ్మటుడు మున్నగు ఆచార్యులు నామోల్లేఖపూర్వకముగ అలంకారముల ఉద్భావన నొనర్చినారు. మొదటి కావ్యశాస్త్రియగు భరతమునిగారు కేవలము యమకము, ఉపమా, రూపకము మరియు దీపక మను ఈ నాలుగు అలంకారములనే నిర్దేశించియుండిరి. క్రమక్రమముగ వీని సంఖ్య పెరుగుచుపోయి ౧౨౫ వరకు చేరినది. ఇప్పుడు కూడ సుమారు ౬౫ అలంకారములనైతే చూచుచునే యున్నాము.

అలంకారముల నామకరణము తరువాతయైనది. కాని వీనిప్రయోగము లౌకికకావ్యములకంటె పూర్వము వేదసంహితలందు అత్యుత్కృష్ట రూపములో విద్యమానమైయున్నది. రాజశేఖరుడు తన 'కావ్యమీమాంస'లో ''శిక్ష, కల్పము, వ్యాకరణము, నిరుక్తము, ఛందము మరియు జ్యోతిష్య మను నీ ఆరు వేదాంగములకన్న మరొకటి ఏడవదగు వేదాంగము అలంకారమని వ్రాసినారు. ఏలన, దాని స్వరూపము, పరిజ్ఞానము లేకున్న పదార్థజ్ఞానము కలుగజాలదని ఆ యా వర్గీయ ఆచార్యుల అభిప్రాయము. ఉదాహరణముగ ఆయన **'ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా'** (ఋగ్వే.౧-౧౬౪-౨౦) మున్నగు ఋచలలో ప్రస్తుతపరచినారు. అనగా దీనియందు అలంకారజ్ఞానము లేకుండినచో పాఠకులు శాబ్దిక అర్థమువరకే ఉండిపోవుదురు. ఆత్మ పరమాత్మ మున్నగువాని రహస్యములవరకు చేరజాలకుందురు.

స్వామి దయానందులు ఋగ్వేదాదిభాష్యభూమికయొక్క 'అలంకారభేదవిషయము'లో ఉపమా, రూపకము మరియు శ్లేష అలంకారముల భేదమును ఉదాహరణపూర్వకముగ ప్రతిపాదనపూర్వకముగా వ్రాసినారు. అనగా ఈ విధముగు అనేక అలంకారములు గలవు. వానిని వేదభాష్యములో ఎచ్చటెచ్చట వచ్చునో అచ్చటచ్చట వ్రాయబడును. తన ఋగ్వేదభాష్యము మరియు యజుర్వేదభాష్యములో వారు శ్లేష మరియు ఉపమాలనైతే అనేక స్థానములందు వ్రాసినారు. కొన్ని రూపకములను కూడ వ్రాసినారు.

ఉపమాలలో పూర్ణోపమానము మాత్రమే గాక వాచకలుప్తోపమాలంకారములను అనేక స్థలములలో ప్రదర్శింపజేసినారు. ఒక మంత్రముయొక్క భాష్యములో ప్రతీప అలంకారముకూడ దర్శింపజేసినారు. ఇతర అలంకారములను వారు దర్శింపజేయలేదు. ఏలన ప్రామాణిక అర్థములను దర్శింపజేయుటయందే వారు అధికబలము నిచ్చినారు.

ప్రస్తుత సామవేదభాష్యములో అలంకారములను కావలసిన వానికన్న అధికముగానే దర్శింపజేయు ప్రయత్నమొనర్చియున్నాము. శబ్దాలంకారములలో అనుప్రాసము, యమకము, పునరుక్తవదాభాసము మరియు శ్లేషములనుల్లేఖించబడినది. శబ్దాలంకారములను విశిష్టమగు స్థలములందు చూపబడినవే కాని అంతట మాత్రముకాదు. లౌకిక కావ్యముల టీకాకారులుకూడ శబ్దాలంకారములను అరుదుగా ఉపయోగించుచుందురు. అర్థాలంకారములలో ప్రముఖముగా ఉపమా, అనన్వయ, రూపక, ఉత్ప్రేక్ష, అర్థశ్లేష, అతిశయోక్తి, ప్రతివస్తూపమా, దృష్టాంత, దీపక, వ్యతిరేక, విభావన, విశేషోక్తి, అర్థాంతరన్యాస, విరోధ, స్వభావోక్తి, కావ్యలింగ, పరికర, ఉల్లేఖ, అన్యోన్య, సమ, విషమ మరియు భావిక అలంకారముల నిర్దేశనమొనర్చబడినది. యథాస్థానములందు కావ్యప్రకాశము, లేక సాహిత్యదర్పణమునుండి ఆ యా అలంకారముల లక్షణములుకూడ ఈయబడినవి. దీనివల్ల వాని స్వరూపమును తెలిసికొని వేదమంత్రములో దాని సౌందర్యమును చూచుకొనవచ్చును.

అలంకారముల విషయములో ధ్యానమునందుంచుకొనదగిన విషయమేమనగా! లక్షణము ఘటించినప్పుడును అట్టి ఉక్తిలో అలంకారము నెంచబడదు. దేనియందు చమత్కారముండదో దానియందు అవసరముండదు. కావున అనేక వేదమంత్రములలో ఎచట ఎచట ఏదేని అలంకారముయొక్క అన్వేషణ మొనర్చబడగలదో అచ్చట మేము అలంకారమును వ్రాయలేదు. ఏ సూక్తియందైనను అనేక అలంకారములుండినప్పుడు అట్టి అలంకారముల సంసృష్టి లేక వాని సంకరము కూడ యుండును. ఇట్టి విస్తారములలో మేము దాదాపు ప్రవేశించలేదు.

వేదములందు ఒక్కొక్కమంత్రమునకు అనేక అర్థములుండుటవల్ల ఏ మంత్రమునకైనను చర్చనీయ విషయమున్నప్పుడు మరియు దేనికైనను అప్రస్తుతమని తలచుట సంభవముగానప్పుడు అప్రస్తుత ప్రశంసను 'సమాసోక్తి' మున్నగు అలంకారముల కల్పననొనర్చక అట్టి స్థలములందు శ్లేషాలంకారముల నుంచుటయే సరిగానుండును. కావున మహర్షి దయానందుల వేదభాష్యములో శ్లేషాలంకారము అధిక వ్యాప్తమైయుండినది. అట్టి పరిస్థితియే ఈ భాష్యమునందును కలదు.

లౌకిక కావ్యములలో అర్థము నిశ్చితమై యుండు కారణమున అలంకారదర్శనము అన్నిటిద్వార దాదాపు సమానముగనే యుండును. ఐనను అచ్చటకూడ కొద్దిపాటి అభిప్రాయభేదము సంభవించుట సహజమే. కాని వేదమంత్రములకైతే ఏ అర్థము ఏ వ్యాఖ్యాత యొనర్చునో ఆతడు దానికనుగుణ్యముగానే దానియందు అలంకారము నుంచును. ఇతర వ్యాఖ్యాతలు తమ అర్థముల ననుసరించియే దానియందు భిన్నమగు అలంకారము నుంచవచ్చును. ఇదే దృష్టితో ఈ భాష్యములో ప్రదర్శించిన అలంకారములను చూడవలెను.

జడపదార్థముల సంబోధన :

నిరుక్తములో ఋచలు మువ్విధములని చెప్పబడియున్నది. పరోక్షకృతము, ప్రత్యక్షము మరియు ఆధ్యాత్మికము. పరోక్షకృత ఋచలలో క్రియాపదము ప్రథమపురుషముదైయుండును. మరియు ప్రతిపాద్య దేవతయొక్క వాచకపదములో ఏ వాచకపదమునందైనను ఎట్టి నామ విభక్తులు ప్రయోగించవలసి యుండునో మరియు **'ఇన్ద్రో దివ ఇన్ద్ర ఈశే పృథివ్యాః'** (ఋగ్వే.౧౦-౮౯-౧౦), **'ఇన్ద్రమిద్ గాథినో బృహత్** (ఋ.౧-౭-౧)' మున్నగునవి. ప్రత్యక్షకృత ఋచలలో క్రియాపదము పురుషముద్దై యుండును. మరియు ప్రతిపాద్య దేవతను సంబోధించుచు దానికొరకు 'త్వమ్, యువమ్, లేక 'యూయమ్' సాక్షాత్తుగ ప్రయోగమ్మైయుండును. లేక అధ్యాహుతమ్మైయుండును. మరియు **'త్వమిన్ద్ర బలదథి'** (ఋ.౧౦-౧౫౩-౨), **'వి న ఇన్ద్ర మృధో జహి'** (ఋ.౧౦-౧౫౨-౪), **'అగ్న ఆ యాహి వీతయే'** (సామ౧-౧-౧). దేనియందు క్రియాపదము ఉత్తమపురుషమ్మైయుండునో మరియు 'అహమ్' అను సర్వనామముయొక్క ప్రయోగము ద్వార దేవత స్వయముగ తన వర్ణనయొనర్చునో అట్టివి ఆధ్యాత్మిక ఋచలైయుండును. ఎట్లన **'అహం భువం వసూనః పూర్వ్యస్పతిః'** (ఋ.౧౦-౪౮)లో ఇంద్రుని ద్వారా ఆత్మపరిచయము నీయబడినది.

ఏ ప్రత్యక్షకృత ఋచలలో ఎపుడు దేవతావాచక పదముయొక్క చేతన పరమేశ్వరుడు, జీవాత్మ, రాజు, సేనాపతి, ఆచార్యుడు మున్నగు అర్థముల నొనర్చబడునో అపుడు సంగతి చేరియుండును. కాని భౌతిక సూర్యుడు, భౌతికాగ్ని మున్నగు అర్థముల నొనర్చినప్పుడు జడపూజయొక్క శంక కలుగసాగును. మరియు **'అగ్న ఆయా హి వీతయే'** (సామ.౧-౧-౧)లో అగ్నియొక్క అర్థము ఒకవేళ యజ్ఞాగ్ని, లేక శిల్పాగ్నియైనచో 'ఓ యజ్ఞాగ్ని! ఓ శిల్పాగ్ని! నీవు రమ్ము అను అర్థములో జడములో చేతనమువలె వ్యవహరించబడినప్పుడు 'జడపూజ'యొక్క భ్రాంతికలుగును.

కావున స్వామిదయానందుల ఋగ్వేదాది భాష్యభూమికయందలి వైదిక ప్రయోగవిషయములో నిరుక్తము నెత్తి చూపుచు ''వ్యాకరణరీతి ననుసరించి ప్రథమ, మధ్యమ మరియు ఉత్తమ పురుషములు తమ తమ స్థానములందుండును. అనగా జడపదార్థములలో ప్రథమ పురుషము చేతనములో మధ్యమ, లేక ఉత్తమ పురుషముగా నైపోవు''నవి వ్రాసినారు. ఐనప్పుడు ఇది లోకము మరియు వేదశబ్దములో సాధారణ నియమమగును. కాని వేదముయొక్క ప్రయోగములో ఇట్టి విశేషత్వము గలదు. అనగా జడపదార్థముకూడ ప్రత్యక్షముగ నుండినచో, అచ్చట నిరుక్తకారుని పై నియమము ననుసరించి మధ్యమపురుషముయొక్క ప్రయోగమగును. మరియు దీనివల్ల తెలిసికొనదగిన విషయమేమనగా, 'పరమేశ్వరుడు ప్రాపంచిక జడపదార్థములను ప్రత్యక్షపరచి వానిచే అనేక ఉపకారములను పొందుటను తెలియపరచుటయేగాని మరేమియునుకాదు. ఐనను ఈ నియమమును తెలిసికొనలేక సాయణాచార్యుడు మున్నగు భాష్యకారులు మరియు వారిచే యొనర్చబడిన భాష్యముల నవలంభించిన యూరోపు

దేశీయులగు విద్వాంసులుకూడ వేదములను వేరుగ, దోషభూయిష్టముగ నొనర్చివేసినారు. ఇది వారి క్షమించదగని దోషమే. ఇందువల్లనే వారు ''వేదములలో జడపదార్థముల పూజ కలదని వ్రాయుట వారి జడబుద్ధికి ప్రమాణమేయైయున్నది. వేదముల సరియైన అర్థములను తెలిసికొనలేక వేదములలో దాని చిహ్నమైనను లేనిదానిని కలదని చెప్పుట మందబుద్ధికాక మరేమి కాగలదు?'' అని వ్రాసినారు.

ఈ లేఖలో జడపదార్థములో సంబోధనము ఎప్పుడగుననగా? స్తోత హస్తామలకమువలె స్పష్టముగ చూచునప్పుడే యగును. కావున స్వామిదయానందుల కథనమేమన, ''ఎచటనైన పదార్థవిద్యయొక్క ఉపదేశముకొరకు జడమునందు ఏ చేతన భావమును కల్పించుకొనబడునో అచ్చట ఈ విషయ దోషము గాజాల''దని స్పష్టపరచినారు.

ఐనను ఈ విషయములో ఏ విధమగు భ్రాంతియుండవలదు. మరియు వేదములలో జడపూజ యొక్క మిథ్యాకల్పన పాఠకులొనర్చవలదు. ఈ ఆలోచనతో మంత్రములో ఎచట జడపదార్థమును సంబోధించబడునో అచట స్వామివారు వ్యత్యయమని యెంచి అర్థమొనర్చినారు. ఏ మంత్రమునకు చేతనపరకము మరియు అచేతనపరకమగు రెండర్థముల నొనర్చినప్పుడు చేతనపరకములో వ్యత్యయమొనర్చలేదు. కాని అచేతనపరకములో వ్యత్యయమొనర్చినారు. ఎట్లన,

''**వాయవా యాహి దర్శత** (ఋ.౧-౨-౧) (**వాయో**) అనంత బల సర్వప్రాణాన్తర్యామిన్నీశ్వర తథా సర్వమూర్త్రద్రవ్యాధారో జీవనహేతుః భౌతికో వా, (**ఆయాహి**) ఆగచ్ఛతి వా. అత్ర పక్షే వ్యత్యయః.''

మేము సామవేదముయొక్క ప్రస్తుత భాష్యములో సంబోధనాంతపదములయొక్క జడపరక వ్యాఖ్యానము దాదాపు చేయలేదు. ఒకవేళ ఎచ్చటనైన జడపరక వస్తువుల అర్థము దర్శింపజేసినను అవి పాఠకులకు జడపూజ అను భ్రమకలుగకుండ నున్నవి. వానిలో అచేతనములలో చేతనత్వమువంటి వ్యవహారము భాషయొక్క ఒక ఆలంకారిక శైలియైయున్నది. అట్టి భాషలన్నిటియందును చూడబడుచుండును. కావున దీనివల్ల ఏ విధమగు శంకను పొందుట అవసరములేదు.

అంతిమ నివేదన :

స్వామిదయానందులద్వారా వేదముల నాదము ప్రతిధ్వనితమైన తరువాత వేదముల వ్యాఖ్యానము, అధ్యాపనముల ప్రవృత్తి వృద్ధియైనది. ఆర్యభాష (హిందీ) మరియు ఇంగ్లీషు భాషలలో వేదముల అనువాదములు జరిగినవి. సామవేదముయొక్క ఆర్యభాషాభాష్యములలో పం.జయదేవశర్మ విద్యాలంకార, స్వామి బ్రహ్మముని, పం. విశ్వనాథ విద్యాలంకార, పం.శ్రీపాద దామోదర సాత్వళేకర, పం.వైద్యనాథ శాస్త్రి, పం.హరిశరణ్ సిద్ధాంతాలంకారగార్ల భాష్యములు ఉల్లేఖించదగినవి. వీరందరకన్న పూర్వము పం.తులసీరామస్వామి సామవేదమునకు ఒక ఉత్కృష్టభాష్యమును వ్రాసియుండిరి. అది సంస్కృతభాష, ఆర్యభాష రెండింటియందునుకలదు. సంస్కృత మరియు ఆర్యభాషలలో

సామవేదముయొక్క ఒక చక్కని ఆధ్యాత్మికభాష్యము స్వామి భగవదాచార్యులుకూడ వ్రాసియుండిరి. అది సామసంస్కారభాష్య మను పేరుతో గలదు. మహామండలేశ్వర స్వామి గంగేశ్వరానంద ఉదాసీన నామముతో సామవేదసంహితయొక్క ఒక భూమిక సహితము హిందీభాష్యమును సద్గురు గంగేశ్వర ఇంటర్నేశనల్ వేదమిషన్ ముంబాయినుండి రెండు భాగములుగా ముద్రించబడినది. దానియందు ప్రతిమంత్రమునకు మూడేసి అర్థములీయబడినవి. మొదటి అర్థమును సాయణుననుసరించియున్నది. రెండవది. ఆత్మకు సంబంధించిన అర్థములో గలదు. మూడవది. అర్వాచీనము అనగా ఇప్పటికాలము రీతిలో నున్నది. అది సుమారు జయదేవ విద్యాలంకారగారి భాష్యమునుండి తీసికొనబడినది. ఆంగ్లభాషలో సామవేదముయొక్క పేర్కొనదగిన ఒక అనువాదము పం. ధర్మదేవవిద్యావాచస్పతి, విద్యామార్తాండగారు చేసినారు. దానియందు సంస్కృత టిప్పణులు కూడ ఈయబడినవి. ఈ భాష్యములన్నిటి తరువాత కూడ మహర్షి దయానందసరస్వతీ స్వామివారి వేదభాష్యపద్ధతిపై యొనర్చబడుచున్న ఒక సంస్కృత ఆర్యభాషతో గూడిన సప్రమాణభూషిత భాష్యముయొక్క ఆవశ్యకతను గురించి అనుభూతినొనర్చబడుచున్నది. దానికి ఏ కొద్దిపాటి సంపూర్తియైనను ప్రస్తుతభాష్యముద్వారా పూర్తికాగలదను ఆశ కలదు.

ఈ భాష్యముయొక్క దుష్కర ముద్రణ భారమును శ్రీ దీక్షానంద సరస్వతిగారు సమర్పణ శోధ సంస్థానము పక్షమునుండి స్వీకరించి నన్ను నిశ్చింతునిగ నొనర్చినారు. ఈ శోధసంస్థానము వేదముల గొప్ప విద్వాంసులగు శ్రీ సమర్పణానందసరస్వతీస్వామి (పం.బుద్ధదేవ విద్యాలంకార) గారి ప్రసిద్ధనామముపై నడచుచున్నది. దానినుండి సమయానుకూలముగ నాకు కూడ వేదకార్యములకొరకు ప్రోత్సాహము, సాధువాదము మరియు మార్గదర్శనము లభించుచున్నది. దానియెడ నాయొక్క వినయపూర్వక శ్రద్ధాంజలి సమర్పించబడుచున్నది.

భాష్యమెటుల గలదను విషయములో నిర్ణయము, నిరీక్షణ వివేకవిద్వాంసహంసలు మాత్రమే చేయగలుగుదురు. భాష్యములో మానవసహజమగు అనేక స్ఖలితములు సంభవమే. విద్వాంసులు, అధ్యయన శీలురు నాకు తెలియపరచినచో రాబోవు ముద్రణలో సరిచేయబడునని పాఠకులకు నా నమ్రతాపూర్వక విన్నపము. ఓమ్ శమ్.

-రామనాథవేదాలంకార్

వేదమందిరము

జ్వాలాపూర్ (హరిద్వార్)

౨౩-౧౨-౧౯౮౭

సంక్షేపసూచీ

అ	- అష్టాధ్యాయీ	ద. భా.	- దయానందభాష్యమ్
అథ	- అథర్వ వేద సంహితా	నిఘం.	- నిఘణ్టుకోషః (శః)
ఆప. ధ. సూ.	- ఆపస్తంబధర్మసూత్రమ్	నిరు.	- నిరుక్తమ్ (యాస్కకృతమ్)
ఉ	- ఉణాదికోషః	పా.	- పాణినిః
ఋ	- ఋగ్వేదసంహితా	పార. గృహ్య	- పారస్కర గృహ్యసూత్రమ్
ఋ. ప్రా.	- ఋగ్వేదప్రాతిశాఖ్యమ్	ప్ర పా.	- ప్రపాఠకః
ఋ. భా.	- ఋగ్వేదభాష్యం	ప్రశ్న.	- ప్రశ్నోపనిషద్
ఋ. భా. భూ.	- ఋగ్వేదాది భాష్యభూమికా	బృహదా.	- బృహదారణ్యకోపనిషద్
ఐ. ఆ.	- ఐతరేయారణ్యకం	బ్ర. సూ.	- బ్రహ్మసూత్రమ్
ఐ. ఉ.	- ఐతరేయోపనిషద్	భ.	- భరతస్వామీ
ఐ. బ్రా.	- ఐతరేయబ్రాహ్మణం	మ.	- మహీధరః
కఠ.	- కఠోపనిషద్	మ. భా.	- మహాభాష్యమ్ (పాతఞ్జలమ్)
కా.	- కాత్యాయనః	ము.	- ముణ్డకోపనిషద్
కాఠ.	- కాఠకసంహితా	మై. సం.	- మైత్రాయణీ సంహితా
కా. ప్ర.	- కావ్యప్రకాశః	య.	- యజుర్వేదభాష్యమ్
కా. మీ.	- కావ్యమీమాంసా	యోగ.	- యోగదర్శనమ్
కేన	- కేనోపనిషద్	రఘు.	- రఘువంశః
కౌ. బ్రా.	- కౌషీతకీ బ్రాహ్మణం	వా.	- వార్తికమ్
గ.	- గణపాఠసూత్రం	వా. మా.	- వాజసనేయ మాధ్యందిన సంహితా
గో. ఉ.	- గోపథబ్రాహ్మణం, ఉత్తరభాగః	వి.	- వివరణకారః మాధవః
గో. పూ.	- గోపథబ్రాహ్మణం, పూర్వభాగః	శ.	- శతపథ బ్రాహ్మణమ్
ఛా. ఉ.	- ఛాందోగ్యోపనిషద్	శ్వేతా.	- శ్వేతాశ్వతరోపనిషద్
జై. ఉ. బ్రా.	- జైమినీయోపనిషద్ బ్రాహ్మణం	ష. బ్రా.	- షడ్వింశ బ్రాహ్మణమ్
జై. బ్రా.	- జైమినీయ బ్రాహ్మణమ్	స. ప్ర.	- సత్యార్థ ప్రకాశము
జై. సూ.	- జైమినీసూత్రమ్	సా.	- సాయణాచార్యః
తాం. బ్రా.	- తాణ్డ్యమహాబ్రాహ్మణమ్	సా. ద.	- సాహిత్య దర్పణః
తులసీ.	- తులసీరామః స్వామీ	సామ.	- సామవేద సంహితా
తై. బ్రా.	- తైత్తిరీయబ్రాహ్మణమ్	సా. వి. బ్రా.	- సామవిధాన బ్రాహ్మణమ్
తై. సం.	- తైత్తిరీయ సంహితా	సి. కౌ.	- సిద్ధాంతకౌముదీ
ద.	- దయానందఃస్వామీ	సంహి. బ్రా.	- సంహితోపనిషద్ బ్రాహ్మణమ్

...0...

ఓం

అథ సామవేదభాష్యమ్

పూర్వార్చికః (ఛన్ద ఆర్చికః)

ఆగ్నేయం కాణ్డం పర్వం వా

ఆగ్నేయకాణ్డే తావచ్చతుర్దశోత్తరశతం(౧౧౪) మన్త్రా వర్తన్తే, యేషాం ప్రాయేణ అగ్నిరేవ దేవతా. అగ్నిదేవ తాకత్వాదేవాగ్నేయమితి సంజ్ఞా. జ్ఞానకర్మకాణ్డయోర్వారుపాసనాయాశ్చ చరమోత్కర్షో జ్ఞానకర్మణోరుపాసనాయాం పరిణతిశ్చ సామవేదస్య విషయః. ద్వివిధా ఖలు వేదానామర్థా, పారమార్థికో వ్యావహారికశ్చ. పారమార్థిక దృష్ట్యాఽగ్నిశబ్దస్యాత్ర ముఖ్యోఽర్థః పరమాత్మైవ-యస్తన్న వేద కిమృచా కరిష్యతి. ఋ..... ౧.౧౬౪.౩౬, ఏకం సద్విప్రా బహుధా వదన్త్యగ్నిం యమం మాతరిశ్వానమాహుః. ఋ....౧.౧౬౪.౪౬, తదేవాగ్నిస్తదాదిత్యస్తద్ వాయుస్తదు చన్ద్రమాః. య...౩౨.౧, బ్రహ్మ హ్యగ్నిః. శ...౧.౪.౨.౧౧. ఇత్యాది ప్రామాణ్యాత్. పరమాత్మాతిరిక్తమ్ అగ్నిశబ్దస్య పరమార్థవిషయాణి ఆత్మమనః ప్రాణవాగాదీన్యపి వాచ్యాని భవితుమర్హతి. ఉక్తం చ-ఆత్మైవాగ్నిః.శ...౬.౭.౧.౨౦, మన ఏవాగ్నిః.శ....౧౦.౧.౨.౩, ప్రాణో వా అగ్నిః.శ....౯.౫.౧.౬౮, వాగేవాగ్నిః.శ...౩.౨.౨.౧౩ ఇతి. వ్యావహారికదృష్ట్యా పార్థివాగ్ని - విద్యుత్ - విద్వద్ - నృప - సేనాధీ శాదయోఽర్థా అగ్ని-శబ్దస్య వాచ్యా భవన్తి.

అగ్నిశబ్దం తావద్ యాస్కాచార్య ఏవం నిర్వక్తి-అగ్నిః కస్మాద్? అగ్రణీర్భవతి, అగ్రం యజ్ఞేషు ప్రణీయతే, అఙ్గం నయతి సంనమమానః. అక్నోపనో భవతీతి స్థౌలాష్ఠీవిః, క్నోపయతి న స్నేహయతి. త్రిభ్య ఆఖ్యాతేభ్యో జాయత ఇతి శాకపూణిః. ఇతాద్ అక్తాద్ వా నీతాత్. స ఖల్వే తేరకారమాదత్తే, గకారమన క్తేర్వా దహతేర్వాం, నీ పరః. ని... ౭.౧౪. అగ్నిశబ్దవాచ్యః పరమాత్మా హి సర్వేషాముపాసకానామగ్రణీః అగ్రనాయకః మార్గప్రదర్శక ఇతి యావత్. స చ సర్వేషు యజ్ఞేషు అగ్నిహోత్రాద్యశ్వమేధాన్తేషు, అధ్యయనాధ్యాపనాదిషు, వాపీకూపితడాగోద్యాన చికిత్సాలయాది నిర్మాణరూపేషు ఇతరేషు చ పరోపకారయజ్ఞేషు అగ్రం ప్రణీయతే, ఆదర్శరూపేణ సంముఖం స్థాప్యతే. యం కం చోపాస కం ప్రతి సంనతో భవతి తమ్ అఙ్గం నయతి, ఆశ్రయరూపే స్వక్రోడే స్థాపయతి. యద్వా, న క్నోపయత్ నార్ద్రీకరోతి స్వోపాసకం దుఃఖద్రవరసేన పాపపఙ్కేన వాయః సోఽక్నిః, అక్నిరేవ చాగ్నిః. యద్వా, ఏతి క్రియాశీలో భవతి స్వోపాసకమున్నేతుమ్, అనక్తి సంమార్ష్టి ఉపాసక హృదయమ్, దహతి హృత్స్థం మాలిన్యమ్, నయతి చ లక్ష్యం ప్రతి యః సః పరమాత్మా అగ్నిపదేనోచ్యతే.

అగి గతౌ ధాతోరప్యగ్నిశబ్దః సిధ్యతి. (అగ్నిదాతోః 'అఙ్గేర్నలోపశ్చ' ఉ...౪.౫౧. ఇత్యుణాది సూత్రేణ నిప్రత్యయః, ధాతోరిదిత్వాజ్జాతస్య నుమో నకారస్య చ లోపః.) గతేస్త్రయోఽర్థా జ్ఞానం గమనం ప్రాప్తిశ్చ. యః అఙ్గతి జానాతి సర్వం, గచ్ఛతి సర్వత్ర వ్యాపకో భవతి, ప్రాప్నోతి చ స్వోపాసకాన్ తస్మాత్ పరమాత్మా అగ్నిరుచ్యతే. కిం చ, ప్రార్థివాగ్ని-విద్యుదగ్ని-సూర్యాగ్నివత్ ప్రకాశమానత్వాత్ ప్రకాశకత్వాచ్చాపి పరమాత్మా రూపకాతిశయో-క్తిమాశ్రిత్య అగ్నినామ్నా స్మర్యతే.

అగ్నేః కర్మాణి నిరుక్తకార ఏవమాహ-అథాస్యకర్మ. వహనం చ హ విషామ్ ఆవాహనం చ దేవతానామ్, యచ్చ కిఞ్చిద్ దార్ష్టి విషయికమ్ అగ్నికర్మైవ తత్. నిరు...౭.౮. యజ్ఞాగ్నివత్ పరమాత్మాగ్నిరపి అధ్యాత్మయాజిభిర్హవిష్కృత్వా హుతాని సర్వాణి జ్ఞానకర్మాదీని వాక్చక్షుః శ్రోతప్రాణ మనోబుద్ధ్యాదీని చ వహతి స్వీకరోతి, తేషాం హృదయరూపే యజ్ఞస్థలే దేవాన్ దివ్యగుణాన్ ఆవాహయతి, మానసం తమో నివార్య ప్రకాశదృష్టిం చ ప్రయచ్ఛతి. తస్మాత్ పరమాత్మనోఽగ్నిరూపస్య చిన్తనం యోగసాధకాయ మహత్ కల్యాణకరమ్. అత ఏవాగ్నేయపర్వణి పరమాత్మాఽగ్నిరూపేణ ధ్యాయతే.

ఇపుడు సామవేదభాష్యము ప్రారంభించబడుచున్నది. దీనియందు మొదట పూర్వార్చిక (ఛన్దార్చిక) ప్రారంభించబడుచున్నది. దీనియందును మొట్టమొదట ఆగ్నేయకాండము-పర్వము వ్యాఖ్య చేయవలసియున్నది. ఆగ్నేయకాండములో మొత్తము ౧౧౪ మంత్రములు గలవు. వాటన్నిటికి సుమారు అగ్ని యే దేవత యై యున్నాడు. అగ్ని దేవత గలది కావుననే ఈ కాండమునకు ఆగ్నేయకాండమని పేరు. ఇది జ్ఞానకాండము, కర్మకాండము మరియు ఉపాసనాకాండముల చివరి ఉత్కృష్ట వర్ణన జ్ఞానకర్మ ఉపాసనల పరిణతియే సామవేదముయొక్క విషయమై యున్నది. వేదములకు రెండువిధములగు అర్థములు అనగా పారమార్థికము మరియు వ్యావహారిక మను అర్థములగును. పారమార్థిక దృష్టితో ఇచ్చట 'అగ్ని' శబ్దమునకు ముఖ్యమగు అర్థము పరమాత్మయే. దీనికి ప్రమాణముకూడ కలదు. వేదమంత్రముల ప్రతిపాద్యుడగు పరమాత్మ నెరుగనివాడు వేదమంత్రములచే లాభమేమియును పొందజాలడు (ఋ.౧-౧౬౪-౩౯). ఒకే పరమాత్మను జ్ఞానులు అగ్ని, యమ, మాతరిశ్వా మున్నగు నామములచే సంబోధించుచుందురు (ఋ.౧-౧౬౪-౪౬). ఈ పరమాత్మనామమే అగ్ని, ఆదిత్యుడు, వాయువు, చంద్రుడు అనియును కలదు(యు.౩౨-౧). బ్రహ్మయును అగ్నియే (శ.బ్రా.౧-౪-౨-౧౧) మున్నగువానిలో పరమాత్మగాక పారమార్థిక విషయములో అగ్నిశబ్దమునకు ఆత్మ, మనస్సు, ప్రాణము, వాణి మున్నగునవి కూడ వాచ్యార్థములు కాగలుగునని కలదు. శతపథబ్రాహ్మణములో ఆత్మయే అగ్నియని చెప్పబడినది (శ.బ్రా.౬-౭-౧-౨౦). మనస్సే అగ్ని (శ.బ్రా.౧౦-౧-౨-౩), ప్రాణమే అగ్ని (శ.బ్రా.౯-౫-౧-౬౮), వాణియే అగ్ని (శ.బ్రా.౩-౨-౨-౧౩). వ్యావహారిక దృష్టిచే పార్థివాగ్ని విద్యుత్తు, సూర్యుడు, విద్వాంసుడు, రాజు, సేనాపతి మున్నగునవి అగ్నిశబ్దమునకు వాచ్యార్థములై యున్నవి.

అగ్నిశబ్దమునకు యాస్కాచార్యుడు నిరుక్తము (౧-౧౪)లో చేసియున్న నిర్వచనము ననుసరించి అగ్నిశబ్దము 'అగ్ర-నీ, లేక అంగ-నీ'చే నిష్పన్నము కాగలదు. ఈ కారణముననే పరమాత్మ నామము 'అగ్ని' యని కాగలదు. ఏలన, ఆయన ఉపాసకులకు అగ్రణి, అనగా అగ్రనాయకుడు, లేక

మార్గదర్శకుడునైయుండును. మరియు ఆయన అగ్నిహోత్రము మొదలుకొని అశ్వమేధపర్యంతము యజ్ఞములలో, లేక అధ్యయన, అధ్యాపనరూప యజ్ఞములలో, లేక సార్వజనిక బావులు, కూపములు, కుంటలు, చెరువులు, ఉద్యానములు, చికిత్సాలయములు మున్నగువాని నిర్మాణరూపయజ్ఞములలో మరియు ఇతర పరోపకార యజ్ఞములలో ఆదర్శరూపమున అన్నిటికన్నముందు తేబడుచుండును. (అగ్ర-ని)యగును. ఆయన ఏ యుపాసకులకు అనుకూలమై యుండునో వారిని తన ఒడిలోనికి అనగా తన ఆశ్రయరూప శరణమునకు దీసికొనును. కావుననే 'అంగ-నీ' యనబడును. నిరుక్తమునననుసరించి 'స్థౌలాష్ఠీవి ఆచార్యుడు' 'న' పూర్వకముగ తడిగనొనర్చు అర్థము గల 'క్నూయీ' ధాతువుచే 'అగ్ని' శబ్దమును సిద్ధిపరచినాడు. ఎట్టి దుఃఖద్రవముచే, లేక పాపపంకిలముచే తన ఉపాసకులను తడువనీయకుండనుంచునో అట్టి పరమాత్మయే అగ్ని (న-క్నీ=అగ్ని) నిరుక్తములో ఉద్ధృత మొనర్చబడిన 'శాకపూణి' ఆచార్యుని అభిప్రాయములో అగ్నిశబ్దము మూడు ధాతువులతో కలిసి సిద్ధమైనది. అగ్నిని 'అ' గత్యర్థకమగు 'ఇణ్' అను ధాతువుయొక్క 'అయన్' నుండి తీసికొనబడినది. 'క్' లేక 'గ్' స్వచ్ఛమొనర్చుట అను అర్థముగల 'అఞ్జూ' అను ధాతువుయొక్క 'అక్త' నుండి, లేక దాహార్థకమగు 'దహ' ధాతువు 'దగ్ధ'ము నుండి తీసికొనబడినది. మరియు 'ని' నయనార్థక 'నీ' (ణీఞ్ ప్రాపణే) నుండి గ్రహించబడినది. తన ఉపాసకులను ఉన్నతపరచుటలో గతిశీలుడు, లేక క్రియాశీలుడగును. ఈ కారణమున పరమాత్మ అగ్ని యనబడును. ఉపాసకుల హృదయములను, తోమి కడిగి తద్వారా స్వచ్ఛమొనర్చును. హృదయమునందుగల మాలిన్యములను దగ్ధమొనర్చును. మరియు వారిని తన నిర్ధారిత లక్ష్యముపై చేర్చివేయును.

ఉణాది ప్రక్రియ ననుసరించి 'అగ్ని' శబ్దముయొక్క సిద్ధి గత్యర్థకమగు 'అగి' యను ధాతువుచే యగును. 'గతి' యనుదానికి జ్ఞానము, గమనము మరియు ప్రాప్తి యను మూడర్థములగును. ఎవడు సర్వజ్ఞుడో, సర్వవ్యాపకుడో మరియు తన ఉపాసకులకు ప్రాప్తించుచుండునో, అట్టి పరమాత్మ నామము అగ్నియగును. పరమాత్మను అగ్నియని మరొక కారణమున కూడ యనవచ్చును. పార్థివాగ్ని విద్యుద్రూపాగ్ని మరియు సూర్య రూపాగ్నివలె ప్రకాశవంతుడు మరియు ప్రకాశకుడగుటచే రూపకాతిశయోక్తి అలంకారముయొక్క ఆశ్రయమును పొంది ఆయనను సాక్షాత్తుగా 'అగ్ని'యే యని చెప్పబడినది.

అగ్నియొక్క కార్యమును చూపుచు నిరుక్తకారుడు 'అగ్ని హవిస్సులను వహించును. దేవతల నావాహనమొనర్చును. మరియు దర్శక విషయమగు ఏ ప్రకాశముగలదో అట్టి కార్యములన్నిటికి అగ్నియే కారణ'మని నిరుక్తకారుడు చెప్పియున్నాడు (నిరుక్తము. ౭-౮)'. యజ్ఞాగ్నివలె పరమాత్మరూప అగ్నికూడ ఈ కార్యములన్నింటిని నిర్వహించును. అది అధ్యాత్మ యాజ్ఞికులద్వార హవిస్సులరూపములో సమర్పించబడిన సకల జ్ఞాన, కర్మములు మున్నగువానిని మరియు వాక్కు చక్షువులు, శ్రోత్రములు, ప్రాణము, మనస్సు, బుద్ధి మున్నగువానిని వహనము, అనగా స్వీకారమొనర్చును. హృదయరూప యజ్ఞస్థలములో దేవతల, అనగా దివ్యగుణములను ఆవాహనమొనర్చును మరియు మనస్సుయొక్క తామసికత్వమును నివారించి ప్రకాశదృష్టిని ప్రసాదించును. ఈ కారణమున పరమాత్మయొక్క అగ్నిరూపమును చింతనమొనర్చుట యోగసాధకులకొరకు మహాకల్యాణకారియై యున్నది. కావుననే ఆగ్నేయపర్వములో పరమాత్మను అగ్నిరూపముతో ధ్యానమొనర్చబడినది.

ఓ౩మ్

సామవేద భాష్యారంభః క్రియతే

పూర్వార్చికః, అథ ఆగ్నేయం కాణ్డమ్

అథ ప్రథమోఽధ్యాయః

ప్రథమః ప్రపాఠకస్య ప్రథమోఽర్ధః

ప్రథమాదశతిః

(మొదటి అధ్యాయము)

౧. ఋషిః – భరద్వాజః। దేవతా – అగ్నిః। ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

తత్రాద్యే మన్త్రేఽగ్నినామ్నా పరమాత్మవిద్వన్నృపాదీనాహ్వయన్నాహ.

    ౨౩ ౧ ౨ ౩౧౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
౧. అగ్న ఆ యాహి వీతయే గృణానో హవ్య దాతయే।
    ౧ర ౨ర ౩౧౨
ని హోతా సత్సి బర్హిషి॥౧॥

    ౧౨ర ౩ ౧౨ ౩ ౨ ౩౧౨ ౩౨
ప.వి :- అగ్నే । ఆ । యాహి । వీతయే । గృణా నః । హవ్యదాతయే – హవ్య-
౩ ౨ ౧ ౨ర ౩ ౧౨
దాతయే। ని । హోతా । సత్సి । బర్హిషి ॥౧ ॥

పదార్థః-తత్ర **ప్రథమః** పరమాత్మపరః. హే **అగ్నే** సర్వాగ్రణీః, సర్వజ్ఞ, సర్వవ్యాపక, సర్వసుఖప్రాపక, సర్వప్రకాశమయ, సర్వప్రకాశక పరమాత్మన్! **గృణానః** కర్తవ్యాని ఉపదిశన్ త్వమ్. గౄ శబ్దే, శానచ్, వ్యత్యయేనాత్మనేపదమ్. **వీతయే** అస్మాకం ప్రగతయే, అస్మాకం విచారేషు కర్మసు చ వ్యాప్తయే, హృదయేషు సద్గుణానాం ప్రజననాయ, అస్మాసు స్నేహితుమ్, కామక్రోధాదీనాం చ బహిః ప్రక్షేపణాయ. వీ గతి - వ్యాప్తి - ప్రజన - కాన్తి - అసనఖాదనేషు ఇత్యస్మాత్ 'మన్త్రే వృషేషపచమనవిదభూవీరా ఉదాత్తః అ... ౩ । ౩ । ౯౬' అనేన క్తిన్ ప్రత్యయః, ఉదాత్తత్వం చ. **హవ్యదాతయే** హోతుం దాతుం యోగ్యం ద్రవ్యం హవ్యం సద్బుద్ధి - సత్కర్మసద్ధర్మ -

సద్ధనాదికం తస్య దాతయే దానాయ చ. హవం దానమ్ అర్హతీతి హవ్యమ్. 'ఛన్దసి చ'. అ... ౫।౧।౬౭ ఇత్యర్ హేఽర్థే యః ప్రత్యయః. ప్రత్యయస్వరేణ అన్తోదాత్తత్వమ్. తస్య దాతిః దానమ్. దాసీభారాదిత్వాత్, అ... ౬।౨।౪౨ సూత్రేణ పూర్వపదప్రకృతిస్వరః. **ఆ యాహి** ఆగచ్ఛ. **హోతా** శక్త్యాదిప్రదాతా దౌర్బల్యాదిహర్తా చ సన్. హు దానాదనయోః ఆదానే చ ఇతి ధాతోః కర్తరి తృన్. **బర్హిషి** హృదయాన్తరిక్షే. బర్హిరిత్యన్తరిక్షనామసు పఠితమ్. నిఘం ౧।౩।ని సత్సి నిషీద. షద్లృ విశరణగత్యవసాదనేషు ఇతి ధాతోర్లేట్. 'బహుళం ఛన్దసి' అ... ౨।౪।౭౩ ఇతి శపో లుకి సీదాదేశాభావః. 'ని హోతా సత్సి' ఇతి ధాతూపసర్గయోర్వ్యవహితప్రయోగః 'వ్యవహితాశ్చ' అ... ౧।౪।౮౨ ఇతి నియమేన ఛాన్దసో బోధ్యః ॥

అథ ద్వితీయో విద్వత్పరః విద్వానప్యగ్నిరుచ్యతే, 'అ॒గ్నిర్వి॒ద్వాꣳ ఋ॒తచి॒ద్ధి స॒త్యః' ఋ. ౧।౧౪౫।౫, 'అ॒గ్నిః సనోతి వీ॒ర్యా॑ణి వి॒ద్వాన్. ఋ. ౩।౨౫।౨ ఇత్యాదిమన్త్రప్రామాణ్యాత్. హే **అగ్నే** విద్వన్! **గృణానః** యజ్ఞవిధిం యజ్ఞలాభాంశ్చోపదిశన్ త్వమ్ **వీతయే** యజ్ఞస్య ప్రగతయే హవ్యదాతయే హవిషాం యజ్ఞాగ్నౌ దానాయ చ **ఆ యాహి** ఆగచ్ఛ. **హోతా** హోమనిష్పాదకః సన్ **బర్హిషి** దర్భాసనే **ని సత్సి** నిషీద. ఏవం యజమానానామస్మాకం యజ్ఞం నిరుపద్రవం సఞ్చాలయేత్యర్థః.

అథ తృతీయో రాజపరః. రాజాప్యగ్నిరుచ్యతే, 'త్వామ॑గ్నే॒ దమ॒ ఆ వి॒శ్పతిం॒ విశ॒స్త్వాం రాజా॑నం సువి॒దత్ర॑మృఞ్జతే' ఋ. ౨।౧।౮, 'అ॒గ్నిర్హోతా॑ గృ॒హప॑తిః॒ స రాజా॑' ఋ. ౬।౧౫।౧౩ ఇత్యాదిప్రామాణ్యాత్. హే **అగ్నే** అగ్రణీః రాజన్! త్వమ్ **గృణానః** రాజనియమాన్ శబ్దయన్ ఘోషయన్ వీతయే రాష్ట్రస్య ప్రగతయే, స్వప్రభావేన ప్రజాసు వ్యాప్తయే, ప్రజాసు రాష్ట్రియభావనాయా విద్యాన్యాయాదీనాం చ ప్రజననాయ, ఆభ్యన్తరాణాం బాహ్యాణాం చ శత్రూణాం నిరసనాయవా, **హవ్యదాతయే** రాష్ట్రహితార్థం దేహం మనో రాజకోషాదికం వా సర్వం కిఞ్చిద్ హవ్యం కృత్వా తస్య దాతయే ఉత్సర్జనాయ చ ఆ యాహి ఆగచ్ఛ. **హోతా** రాష్ట్రయజ్ఞస్య నిష్పాదకః సన్ **బర్హిషి** రాజ్యాసనే రాజసభాయాం వా **ని సత్సి** నిషీద. ॥౧॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. 'తయే, తయే' ఇతి ఛేకానుప్రాసః. ॥౧॥

భావార్థః-యథా విద్వాన్ పురోహితో యజ్ఞాసనే స్థిత్వా యజ్ఞం సంచాలయతి, యథా రాజా రాజసభాయాం స్థిత్వా రాష్ట్రమున్నయతి, తథైవ పరమాత్మాగ్నిరస్మాకం హృదయా- న్తరిక్షే స్థిత్వాస్మాకం మహత్ కళ్యాణం కర్తుంశక్నోతీత్యసౌ సర్వైరాహ్వాతవ్యః. సర్వేషాం జనానాం హృదయే పూర్వమేవ విరాజమానోఽపి పరమాత్మా జనైర్విస్మృతత్వాదవిద్య- మానకల్ప ఇతి పునరస్మాహూయతే. సర్వే జనాః స్వహృది తస్య సత్తామనుభవేయుః, తతః సత్కర్మసు ప్రేరణాం చ గృహ్ణీయురిత్యాశయః. ॥౧॥

ఇప్పుడు ప్రథమప్రపాఠక ప్రథమార్ధముయొక్క ప్రథమదశతి మరియు ప్రథమాధ్యాయములోని ప్రథమఖండము ప్రారంభించబడుచున్నది.

౧. ఈ మొదటిమంత్రములో అగ్నినామకపరమేశ్వరుడు, విద్వాంసుడు, రాజు మొదలగువారిని ఆహ్వానించుచు తెలుపుచున్నాడు.

పదార్థము :-మొదటిది పరమాత్మ పక్షములో :- (అగ్నే) సర్వాగ్రణివి, సర్వజ్ఞుడవు, సర్వవ్యాపకుడవు, సర్వసుఖదాతవు, సర్వప్రకాశమయుడవునగు ఓ పరమాత్మా! నీవు (గృణానః) కర్తవ్యములనుపదేశించుచు (వీతయే) మా ప్రగతికొరకు మా ఆలోచనలలో మరియు కర్మలలో వ్యాప్తమగుటకు మా హృదయములలో సద్గుణములను ఉత్పన్నపరచుటకు మాయందు స్నేహమొనర్చునట్టి, మాలో ఉత్పన్నమగునట్టి కామక్రోధములు మున్నగువానిని బయటికి తరిమివేయుటకు మరియు (హవ్య-దాతయే) ఈయదగిన పదార్థములను, శ్రేష్ఠబుద్ధిని శ్రేష్ఠకర్మలను, శ్రేష్ఠధర్మము, శ్రేష్ఠధనములు మున్నగువానిని దానమొనర్చుటకొరకు (ఆ యాహి)రమ్ము (హోతా) శక్తిమున్నగువాని దాతవు మరియు దుర్బలత్వము మున్నగువానిని తొలగించువాడవునై (బర్హిషి) హృదయరూపమగు అంతరిక్షములో (ని సత్సి) కూర్చుండుము.

రెండవది విద్వాంసుల పక్షములో :- విద్వాంసులుకూడ 'అగ్ని' అని యనిపించు కొందురు. దీనయందు విద్వాంసుడు అగ్నియై యున్నాడు. వారు ఋతమును సంగ్రహించు సత్యమయులై యుందురు. ॥ఋ.౧-౧౪౫-౫॥ విద్వాంసులు అగ్నియై యుందురు. వారు బలమునిచ్చుచుందురు. ॥ఋ.౩-౨౫-౨॥ మున్నగు మంత్రములు ప్రమాణములై యున్నవి. (అగ్నే) ఓ విద్వాంసా! (గృణానః) యజ్ఞవిధి మరియు దానిలాభములను ఉపదేశించుచు మీరు (వీతయే) యజ్ఞమును ఉన్నతినొనర్చుటకొరకు మరియు (హవ్య-దాతయే) హవిస్సులను యజ్ఞాగ్నులందు ఆహుతులనిచ్చుటకొరకు (ఆ యాహి) రమ్ము (హోతా) హోమమును ఫలింపజేయువాడవునై (బర్హిషి) కుశలచే నిర్మితమైన యజ్ఞాసనముపై (ని సత్సి) కూర్చుండుము. ఈ విధముగ మమ్ము యజమానులకొరకు యజ్ఞమును నిరుపద్రవరూపమున నడిపించుము.

మూడవది. రాజు పక్షములో :- రాజుకూడ అగ్ని యని అనిపించుకొనును. దీనియందు. ఓ నాయకా! నీవు ప్రజాపాలకుడవు. ఉత్తమ దానదాతను ప్రజలు రాజ్యములో రాజుగా అలంకరించుకొందురు. ఋ.౨-౧-౮॥ రాజు అగ్నియై యుండును. వారు రాష్ట్రరూప గృహమునకు అధిపతి మరియు రాష్ట్ర యజ్ఞమునకు ఋత్విజుడునైయుండును. ఇందుకు ॥ఋ. -౧౫-౧౩॥ అను మున్నగు ప్రమాణములుగలవు. (అగ్నే) అగ్రనాయకుడవగు ఓ రాజా! నీవు (గృణానః) రాజనియమములను చాటింపువేయించుచు (వీతయే) రాష్ట్రమును ఉన్నత మొనర్చుటకు, తమ ప్రభావముచే ప్రజలలో వ్యాప్తిజెందుటకు, ప్రజలయందు రాష్ట్రభావన

మరియు విద్య, న్యాయము మున్నగువానిని ఉత్పన్నమొనర్చుటకొరకు, అంతరిక్షమునందలి మరియు బాహ్యాశత్రువులను నాశమొనర్చుటకు (హవ్య దాతయే) రాష్ట్రహితముకొరకు దేహము, మనస్సు, రాజకోషము మున్నగు సర్వమును హవిస్సుగ నొనర్చి దానిని ఆహుతి నొనర్చుటకొరకు (ఆ యాహి) రమ్ము (హోతా) రాష్ట్రయజ్ఞమును సిద్ధింపజేయువాడవుగనై (బర్హిషి) రాజసింహాసనముపై, లేక రాజసభలో (ని సత్సి) కూర్చుండుము.॥౧॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము గలదు. అచ్చటచ్చట ఛేకానుప్రాసయు కలదు.॥౧॥

భావార్థము :- విద్వాంసుడైన పురోహితుడు యజ్ఞాసనముపై కూర్చుండి యజ్ఞమును నడిపించునటుల; రాజు రాజాసనముపై కూర్చుండి రాష్ట్రమును పాలించునటుల పరమాత్మరూప అగ్ని మన హృదయాంతరిక్షములో స్థిరమైయుండి మనకు గొప్ప శుభములను సమకూర్చుచున్నాడు. కావుననే ఎల్లరును ఆయనను ఆహ్వానించుకొనవలెను. అందరి హృదయములలో పరమాత్మ మొదటినుండియే విరాజిల్లుచున్నాడు. ఐనను లోకులు ఆయనను మరచిపోవుచున్నారు. ఆతనిని మరచిపోవుటవలన ఆయన వారి హృదయములందు లేడని భావించుచున్నారు. కావున ఆయనను ఆహ్వానించుకొనుచున్నారు. ఉద్దేశ్యమేమన ప్రజలెల్లరును తమ హృదయములందు ఆయన శక్తియొక్క అనుభూతిని పొందుచు దానిచే సత్కార్యములనొనర్చుటకొరకు ప్రేరణను పొందవలెను.॥౧॥

1. O God, come to give us knowledge And devotion we desire. Sit in the sanctuary of our hearts And draw us out of mire. II1II

౨. ఋషిః – భరద్వాజః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – శఙ్కుమతీ పిపీలికా మధ్యా గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

స పరమాత్మైవ సర్వేషాం యజ్ఞానాం హోతాస్తేత్యుచ్యతే.

౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧౨ ౩ ౨
౨. త్వమగ్నే యజ్ఞానాం హోతా విశ్వేషాం హితః।

౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨
దేవేభిర్మానుషే జనే ॥౨॥

౨ ౩ ౧ ౨ ౧ ౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౩౧౨ ౧ ౨ర
ప.వి:– త్వమ్। అగ్నే। యజ్ఞానామ్। హోత। విశ్వేషామ్। హితః। దేవేభిః। మానుషే।

౧౨ర
జనే ॥౨॥

పదార్థః-హే **అగ్నే** పరమాత్మన్! **త్వమ్** అతిశయమహిమాన్వితః భవాన్ **విశ్వేషామ్** సర్వేషామ్ **యజ్ఞానామ్** ఉపాసకైః క్రియమాణానాం ధ్యానయజ్ఞానాం **హోతా** నిష్పాదకః ఋత్విగ్ అసి, అతః **దేవేభిః** దేవైః, విద్వద్భిః. విద్వాంసో హి దేవాః. శ. ౩।౭।౩।౧౦. అత్ర 'బహులం ఛన్దసి' అ... ౭। ౧।౧౦ ఇతి భిస ఐస్‌భావో న. **మానుషే** మనుష్య సమ్బన్ధిని **జనే** లోకే **హితః** స్థాపితః ప్రచారితో భవసి. అత్ర ధా ధాతోర్నిష్ఠాయాం 'దధాతేర్హిః' అ... ౭।౪।౪౨ ఇతి హిభావః. మన్త్రేఽయంశ్లేషేణ సూర్యపక్షేఽపి యోజనీయః. తథా చ పరమాత్మా సూర్య ఇవేత్యుపమాధ్వనిః. ॥౨॥

భావార్థః-యథా సూర్యః సౌరలోకే సర్వేషామ్ అహోరాత్ర - పక్ష - మాస - ఋత్వయన- సంవత్సరాదియజ్ఞానాం నిష్పాదకో వర్తతే, తథైవ పరమాత్మాఽధ్యాత్మ మార్గాలమ్బి భిర్ఞ నైరన్తర్యేణానుష్ఠీయమానాన్ సర్వానన్తర్యజ్ఞాన్ నిష్పాద్య తాన్ యోగినో జనాన్ కృతార్థయతి. యథా చ సూర్యో దేవైః ప్రకాశకైః స్వకీయైః కిరణైర్మానుషే లోకే పృథివ్యాం నిహితో జాయతే, తథైవ పరమాత్మా దేవైర్విద్వద్భిర్మనుష్యలోకే ప్రచార్యతే.॥౨॥

౨. ఈ పరమాత్మయే సకల యజ్ఞములను సిద్ధింపజేయుచున్నాడు.

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ పరమాత్మా! (త్వమ్) నీవు (విశ్వేషామ్) సమస్త (యజ్ఞానామ్) ఉపాసకులచే చేయబడునట్టి ధ్యానరూప యజ్ఞములను (హోతా) వ్యాప్తపరచు ఋత్విజుడవునై యున్నావు. కావున (దేవేభిః) విద్వాంసులద్వార (మానుషే) మనుష్యుల (జనే) లోకములో (హితః) స్థాపించు అనగా ప్రచారితమొనర్చబడుచుందువు. ॥౨॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషముద్వారా సూర్యుని పక్షమునకూడ అర్థయోజననొనర్చవలెను. అపుడు పరమాత్మ సూర్యునివలెనుండునను ఉపమానము ధ్వనితము కాగలదు. ॥౨॥

భావార్థము :- ఎటుల సూర్యుడు సౌరలోకములో సకల అహోరాత్రములు, పక్షములు, మాసములు, ఋతువులు, దక్షిణాయన ఉత్తరాయణములు మున్నగు యజ్ఞములను సిద్ధిపరచుచుండునో, అటులనే పరమాత్మ ఆధ్యాత్మమార్గము నవలంబించువారిచే యొనర్చునట్టి సమస్త అంతరిక్ష యజ్ఞములను సిద్ధిపరచునట్టి యోగులను కృతార్థుల నొనర్చును. మరియు సూర్యుడెటుల తన ప్రకాశక కిరణములచే మానవలోకములో అనగా పృథివిపై నుంచబడునో అటులనే పరమాత్మ విద్వాంసులచే మనుష్యలోకములో ప్రచారితమొనర్చబడుచుండును. ॥౨॥

2. Thou acceptest noble deeds Which scatter joyful seeds. Thou art Benevolent to all Therefore Leader Thee we call. Wise men see Thee in mankind And fix Thee in their mind. II2II

3. ఋషిః - మేధాతిథిః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

స పరమాత్మాఽస్మాభిర్దూతత్వేన వరణీయ ఇత్యాహ.

3 2 3 1 2 3 1 2 3 1 2
3. అగ్నిం దూతం వృణీమహే హోతారం విశ్వవేదసమ్।

3 2 3 1 2 3 1 2
అస్య యజ్ఞస్య సుక్రతుమ్ ॥3॥

3 2 3 2 3 1 2 ర 3 1 2 3 2
ప.విః-అగ్నిమ్। దూతమ్। వృణీమహే। హోతారమ్। విశ్వవేదసమ్ - విశ్వ-
3 2 3 1 2 3 1 2 3 1 2 ర
వేదసమ్। అస్య। యజ్ఞస్య। సుక్రతుమ్ - సు- క్రతుమ్ ॥3॥

పదార్థః-వయమ్ **హోతారమ్** దివ్యగుణానామ్ ఆహ్వాతారమ్. హోతారం హ్వాతారమ్ ఇతి నిరుక్తమ్ 7।15. అత్ర హ్వేఞ్ ధాతోస్తృన్, 'బహులం ఛన్దసి' అ. 6।1।34 ఇతి సమ్ప్రసారణమ్. **విశ్వవేదసమ్** విశ్వం వేత్తి జానాతీతి విశ్వవేదాః సర్వజ్ఞః, యద్వా విశ్వస్మిన్ విద్యతే యః స విశ్వవేదాః సర్వవ్యాపకః యద్వా విశ్వం వేదః ఆధ్యాత్మికం భౌతికం చ ధనం యస్మాత్ స విశ్వవేదాః, తమ్. విద జ్ఞానే. విద సత్తాయామ్. వేద ఇతి ధననామ. నిఘం.2।10. కిఞ్చ, **అస్య** ఏతస్య అనుష్ఠీయమానస్య **యజ్ఞస్య** అధ్యాత్మయాగస్య **సుక్రతుమ్** సుకర్మాణం, సుసఞ్చాలకమ్ ఋత్విగ్రూపమ్. ఋతురితి కర్మనామ. నిఘం. 2।1. అత్ర సోరుత్తరః క్రతుశబ్దః ''క్రత్వాదయశ్చ'' అ... 6।2। 118 ఇత్యాద్యుదాత్తః. **అగ్నిమ్** పరమాత్మానమ్ **దూతం వృణీమహే** దివ్యగుణావతారే దూతత్వేన స్వీకుర్మః.॥3॥

భావార్థః-యథా హి దూతత్వేన వృతః కశ్చిజ్జనోఽస్మాకం సన్దేశం ప్రియజనసమీపం నీత్వా, ప్రియజనస్య చ సన్దేశమస్మాన్ ప్రతి ప్రాపయ్య తేనాస్మాకం సమాగమం కారయతి, తథైవ సత్యాహింసాస్తేయ బ్రహ్మచర్యా పరిగ్రహన్యాయ విద్యాశ్రద్ధాసుమతీత్యాదిదివ్య గుణగణానామస్మాకం చ మధ్యే దౌత్యం విధాయ పరమాత్మాఽస్మాన్ ప్రతి దివ్యగుణానాహ్వా-యతీత్యసౌ సర్వైరేవోపాసకైర్దూతత్వేన వరణీయః.॥3॥

3. ఆ పరమేశ్వరుడు మా ద్వార దూతరూపములో వరించదగినవాడు. ఆయన ఇట్లుచెప్పుచున్నాడు.

పదార్థము :- మేము (హోతారమ్) దివ్యగుణముల నాహ్వానించుకొనునట్టి (విశ్వవేదసమ్) విశ్వమంతటిని ఎరుగునట్టి, విశ్వమంతయును నిండియున్న సమస్త ఆధ్యాత్మిక మరియు భౌతిక ధనవములను ప్రవహింపజేయు (అస్య) ఈ అనుష్ఠానము నొనర్చబడుచున్న (యజ్ఞస్య) ఆధ్యాత్మయజ్ఞముయొక్క (సుక్రతుమ్) సుకర్త చక్కని సంచాలకుడగు ఋత్విజరూప (అగ్నిమ్) పరమాత్మను (దూతం వృణీమహే) దివ్యగుణముల అవతరణములో దూతరూపములో వరించుకొందుము. ॥3॥

భావార్థము :- ఎటుల దూతరూపములో వరించుకొనబడిన ఎవరైనను మా సందేశమును ప్రియజనుల వద్దికి కొనిపోయి మరియు ప్రియజనుల సందేశములను మా వద్దికి చేర్చి వానితో గూడ మమ్ము కలియజేయునో, అటులనే సత్యము, అహింస, అస్తేయము, బ్రహ్మచర్యము, అపరిగ్రహము, న్యాయము, విద్య, శ్రద్ధ, సుమతి మున్నగు దివ్యగుణముల మరియు మన మధ్య దూతగనై పరమాత్మ మనవద్దికి దివ్యగుణములను పిలిచికొని వచ్చును. కావున ఉపాసకులెల్లరును ఆయనను దూతరూపములో వరించవలెను. ॥3॥

3. We choose god ad messenger of the truth lasting for ever. He is omniscient giver of true happiness and of succour. Of this universe, He is creator of this sacrifice, He is performer. II 3II

౪. ఋషిః – భరద్వాజః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

వృతః పరమాత్మాపాపాని భృశం హన్యాదితి ప్రార్థ్యతే.

౪. అగ్నిర్వృత్రాణి జఙ్ఘనద్ద్రవిణస్యుర్విపన్యయా।
సమిద్ధః శుక్ర ఆహుతః ॥౪॥

ప.విః– అగ్నిః। వృత్రాణి। జఙ్ఘనత్। ద్రవిణస్యుః। విపన్యయా। సమిద్ధః – సమ్ – ఇద్ధః। శుక్రః। ఆహుతః – ఆ – హుతః ॥౪॥

పదార్థః- **ద్రవిణస్యుః** ఉపాసకానాం ద్రవిణః ఆధ్యాత్మికం ధనం బలం వా కామయమానః. ద్రవిణమ్ ఇతి ధననామసు బలనామసు చ పఠితమ్. నిఘం ...౨ । ౧౦, ౨ । ౯. ఏష శబ్దః సకారాన్తోఽపి వేదే ప్రయుజ్యతే, యథా 'ద్రవిణోదాః' ఇత్యత్ర. ద్రవిణః పరేషాం కామయతే ఇతి ద్రవిణస్యుః. 'ఛన్దసి పరేచ్ఛాయామితి వక్తవ్యమ్'. అ. 3 । ౧ । ౮ వా... ఇతి పరేచ్ఛాయాం క్యచ్. 'క్యాచ్ఛన్దసి' అ. 3 । ౨ । ౧౭౦ ఇత్యుప్రత్యయః. 'దురస్యుర్ ద్రవిణస్యుర్వృషణ్యతిరిషణ్యతి' అ. ౭ । ౪ । 3౬ ఇతి సకారస్య రుత్వాభావో నిపాత్యతే. **అగ్నిః** తేజోమయః పరమాత్మా **విపన్యయా** విశేషస్తుత్యా. పనతిరర్చతికర్మా. నిఘం. 3 । ౧౪. పణ వ్యవహారే స్తుతౌ చ. సమిద్ధః సందీప్తః, **శుక్రః** జ్వలితః. శోచతిః జ్వలతికర్మా. నిఘం. ౧ । ౧౬. **ఆహుతః** ఉపాసకానామ్ ఆత్మాహుత్యా పరిపూజితః సన్ **వృత్రాణి** అధ్యాత్మప్రకాశాచ్ఛాదకాని పాపాని. పాప్మా వై వృత్రః. శ. ౧౧ । ౧ । ౫ । . **జఙ్ఘనత్** భృశం పునః పునర్హన్యాత్. యఙ్లుగన్తాద్ హన్తేః లిఙర్థే లేట్. ॥౪॥

శ్లేషేణ మన్త్రోఽయం యజ్ఞాగ్నిపక్షేఽపి యోజనీయః.॥౪॥

భావార్థః-యాజ్ఞికైర్దత్తైర్హవిర్భిరాహుతః సమిద్ధో యజ్ఞాగ్నిర్యథా రోగాదీన్ నితరాం వినాశయతి తథా పరమాత్మాగ్నిర్యోగాభ్యాసిభిర్జనైర్హార్దికస్తుత్యా హృదయే భూయో భూయః సందీపితః ప్రాణేన్ద్రియాత్మమనోబుద్ధ్యాదిహవిర్భిరాహుతః సంస్తేషాం పాపవిచారాన్ సర్వథా నిర్మూలయతి.॥౪॥

౪. వరించబడిన పరమాత్మ పాపములను సంపూర్ణముగ నష్టపరచవలెనని ప్రార్థింతుము.

పదార్థము :-(ద్రవిణస్యుః) ఉపాసకులకు ఆధ్యాత్మికధనము మరియు బలము నిచ్చుటకు అభిలాషియగు (అగ్నిః) తేజోమయుడగు పరమాత్మ (విపన్యయా) విశేష స్తుతులచే (సమిద్ధః) సమిధలవల్ల (శుక్రః) ప్రజ్వలితము మరియు (ఆహుతః) ఉపాసకుల ఆత్మాహుతిచే పరిపూర్ణుడై (వృత్రాణి) అధ్యాత్మ ప్రకాశమును కప్పియున్న పాపములను (జఙ్ఘనత్) మరల మరల సంపూర్ణముగ నష్టపరచుగాక! ॥౪॥

మిగిలిన దానిచే యజ్ఞాగ్నిపక్షమునందును ఈ మంత్రము అర్థముయొక్క యోజన నొనర్చవలెను.॥౪॥

భావార్థము :-యాజ్ఞికులద్వారా ఇవ్వబడిన హవిస్సులచే ఆహుతియైన ప్రదీప్తయజ్ఞాగ్ని ఎటుల రోగములు మున్నగు వానిని నిశ్శేషముగ నష్టమొనర్చివేయునో అటులనే పరమాత్మరూప అగ్ని యోగాభ్యాసకులద్వారా హార్దికస్తుతివల్ల పదేపదే సందీప్తము మరియు ప్రాణము, ఇంద్రియములు, ఆత్మ, మనస్సు, బుద్ధి మున్నగు వాని హవిస్సులచే ఆహుతియైపోయి వారి పాప ఆలోచనలను సంపూర్ణముగ నష్టపరచివేయును.॥౪॥

4. God! destroys all our evils When earnestly prayed. All our ignorance He Kills when by His light are we swayed. II4II

౫. ఋషిః – ఉశనాః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – విరాడ్ గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

తం పరమాత్మానమహంస్తౌమీత్యాహ.

౧౨ ౩ ౧౨ ౩ ౨౩ ౧౨ ౩ ౨
౫. ప్రేష్ఠం వో అతిథిం స్తుషే మిత్రమివ ప్రియమ్।

౨౩ ౨౩ ౧ర ౨ర
అగ్నే రథం న వేద్యమ్ ।౫॥

౧౨ర ౩ ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨
ప. వి:– ప్రేష్ఠమ్ । వః । అతిథిమ్ । స్తుషే । మిత్రమ్ – మి – త్రమ్ । ఇవ । ప్రియమ్।
౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర
అగ్నే । రథమ్ । న । వేద్యమ్ ।౫॥

పదార్థః-హే **అగ్నే** అగ్రణీః పరమాత్మన్ ! **ప్రేష్ఠమ్** ప్రియతమమ్. ప్రియశబ్దాద్ ఇష్ఠని 'ప్రియస్థిర...' అ... ౬ । ౪ । ౧౫౭ ఇతి ప్రియస్య ప్రాదేశః. **అతిథిమ్** అభ్యాగతరూపమ్ **మిత్రమ్ ఇవ** సుహృదమివ **ప్రియమ్** ప్రేమాస్పదమ్, **రథం న** యానమివ. అత్ర 'న' ఇత్యుపమార్థీయః. యథాహ నిరుక్తకారః ఉపరిష్టాదుపచారస్తస్య యేనోపమిమీతే ఇతి. నిరు. ౧ । ౪. **వేద్యమ్** ప్రాప్యమ్. విద్లృ లాభే ఇతి ధాతోర్ణ్యత్ ప్రత్యయః. వః త్వామ్. అహమ్ **స్తుషే** స్తౌమి. ష్టుఞ్ స్తుతౌ ఇత్యస్మాల్లేటి 'సిబ్బహులం లేటి' అ... ౩ । ౧ । ౩౪ ఇతి సిపి ఉత్తమైకవచనే రూపమ్. ।౫॥

అత్ర 'మిత్రమివ ప్రియమ్', 'రథం న వేద్యమ్' ఇత్యుభయత్ర ఉపమాలంకారః. అగ్నౌ అతిథిత్వారోపాచ్చ రూపకమ్. ।౫॥

భావార్థః- సుహృద్ యథా సర్వేషాం ప్రియో భవతి, తథోపాసకానాం పరమాత్మా ప్రియః. కిఞ్చ, రథో యథా గన్తవ్యస్థానం గన్తుం లబ్ధవ్యో భవతి, తథైవ పరమాత్మా ప్రేయోమార్గస్య శ్రేయోమార్గస్య చ లక్ష్యమ్ ఐహికపారలౌకికోత్కర్షమ్ అధిగన్తుం సర్వైః ప్రాప్తవ్యః స్తోతవ్యశ్చ. అపిచ, హృత్ప్రదేశే విద్యమానః పరమాత్మా సాక్షాద్ గేహం సమాయాతః ప్రేష్ఠోఽతిథిరేవ. అతః సోఽతిథివత్ సత్కరణీయః. ।౫॥

౫. అట్టి పరమాత్మనే నేను స్తుతించెదను.

పదార్థము :- (అగ్నే) అగ్రణివగు ఓ పరమేశ్వరా! (ప్రేష్ఠమ్) అందరికన్న [అన్నిటికన్న] అధిక ప్రియుడవు (అతిథిమ్) అతిథిస్వరూపుడవు (మిత్రమ్ ఇవ) మిత్రునివంటి (ప్రియమ్) ప్రియమైన (రథం న) రథమువలె (వేద్యమ్) ప్రాప్తించిన (వః) మిమ్ము నేను (స్తుషే) స్తుతి యొనర్చుచుందును. ।౫॥

ఇచ్చుట మిత్రునివలె ప్రియమైన మరియు రథమువలె ప్రాప్తవ్యమను ఉపమాలంకారముగలదు. అగ్నిలో అతిథి ఆరోపణచే రూపకాలంకారముగలదు. ।౫॥

భావార్థము :- ఎల్లరకు మిత్రు డెటుల ప్రియమైయుండునో అటులనే పరమాత్మ ఉపాసకులకు ప్రియముగ నుండును. ఏ విధముగ రథము గంతవ్య (చేరదగిన) స్థానమునకు చేర్చుటకు ప్రాప్తించగలదో అటులనే పరమాత్మ ప్రేయోమార్గము మరియు శ్రేయోమార్గలక్ష్యముగల ఐహిక మరియు పారలౌకిక అభివృద్ధిని పొందుటకొరకు, అందరిచే ప్రాప్తించుకొనదగిన మరియు స్తుతించదగినదైయున్నది. హృదయస్థానములో విద్యమానమైయున్న పరమాత్మ సాక్షాత్తుగా గృహమునకు వచ్చిన అందరికన్న గొప్ప అతిథియై యున్నాడు. కావున ఆయన అతిథివలె సత్కరించదగినవాడు ।౫॥

5. I adore Thee as the dearest guest I love Thee as the friend closest Thou are worthy of being known Art like a Charioteer of renown Thou leadest us to abiding joy where nothing worldly can annoy. II5II

౬. ఋషిః – సుదీతి పురుమీఢౌతయోర్వాన్యతరః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

పరమాత్మాఽస్మాన్ కస్మాద్ రక్షేదిత్యాహ.

౬. త్వన్నో అగ్నే మహోభిః పాహి విశ్వస్యా అరాతేః ।
ఉత ద్విషో మర్త్యస్య ।౬॥

ప.వి:– త్వమ్ । నః । అగ్నే । మహోభిః । పాహి । విశ్వస్యాః । అరాతేః – అ – రా తేః । ఉత। ద్విషః । మర్త్యస్య ।౬॥

పదార్థః-హే **అగ్నే** సర్వనాయక తేజః స్వరూప పరమాత్మన్! **త్వమ్** జగదీశ్వరః **మహోభిః** త్వదీయతేజోభిః **విశ్వస్యాః** సర్వస్యాః **అ-రాతేః** న రాతిః అరాతిః అదానభావనా శత్రుతా వా తస్యాః. రా దానే, భావే క్తిన్. నఞ్తత్పురుషేఽవ్యయస్వరేణాద్యుదాత్తత్వమ్. శత్రువాచకోఽరాతిశబ్దః పుంసి, అదానభావనావాచకః శత్రుతావాచకో వా స్త్రియామితి బోధ్యమ్. **ఉత** అపి చ **మర్త్యస్య** మనుష్యస్య **ద్విషః** ద్వేషాత్. ద్విష అప్రీతౌ ఇతి ధాతోర్భావే క్విప్. **నః** అస్మాన్ **పాహి** రక్ష ।౬॥

మన్త్రోఽయం శ్లేషేణ రాజపక్షే విద్వత్పక్షే చాపి యోజనీయః.।౬॥

భావార్థః- అధానవృత్తిగ్రస్తో హి మానవః స్వోదరంభరిః సన్ సర్వదా స్వార్థాయైవ యతతే. తేన న కదాపి సామాజిక్యాధ్యాత్మికీ చోన్నతిః సంభవతి. దానపరోపకార యోర్మైత్ర్యాశ్చ భావనయైవ పారస్పరిక సహయోగేన లక్ష్యపూర్తిర్భవితు మర్హతి. అతో హే జగదీశ్వర రాజన్ విద్వన్ వా! త్వం నః స్వతేజోభిః, స్వకీయక్షత్రప్రతాపైః, స్వవిద్యాప్రతాపైర్వా సర్వస్యా అదానవృత్తేః శత్రుతాయాశ్చ పాహి. కిఞ్చ, యో మర్త్యోఽస్మాన్ ద్వేష్టి ద్వేషబుద్ధ్యా చాస్మదీయప్రగతౌ విఘ్నముత్పాదయతి తస్య ద్వేషాదప్యస్మాన్ రక్ష, యేన సూత్రే మణిగణా ఇవ పరస్పరం సామనస్యే ప్రోతా వయమున్నతా భవేమ.।౬॥

౬. 'పరమాత్మ మనను దేనినుండి రక్షించవలె' నను విషయము.

పదార్థము :- (అగ్నే) అందరకు నాయకుడవు, తేజస్స్వరూపుడవునగు ఓ పరమాత్మా! (త్వమ్) ఓ జగదీశ్వరా! నీవు (మహోభిః) నీ తేజముతో (విశ్వస్యాః) సమస్త (అ-రాతేః) దానహీనభావన మరియు శత్రుత్వమునుండి (ఉత) మరియు (మర్త్యస్య) మనుష్యుల (ద్విషః) ద్వేషములనుండి (నః) మమ్ము (పాహి) రక్షించుము.।౬॥

ఈ మంత్రమును శ్లేషము (చేరిక) ద్వారా రాజు మరియు విద్వాంసుల పక్షములో కూడ అర్థయోజన నొనర్చవలెను.।౬॥

భావార్థము :- అదానవృత్తి [లోభవృత్తి]చే బద్ధుడైన మనుష్యుడు తనపొట్టను నింపుకొనువాడుగనేయుండి నిరంతరము స్వార్థముకొరకే ప్రయత్నమొనర్చుచుండును. దానివల్ల ఎప్పుడును సామాజిక మరియు ఆత్మికోన్నతి కాజాలదు. దానము మరియు మైత్రిభావనతోనే పారస్పరిక సహయోగము ద్వార లక్ష్యము పూర్తికాగలుగును. కావున ఓ పరమేశ్వరా! ఓ రాజా! మరియు ఓ విద్వాంసా! మీరు మీ తేజములతో మీరు మీ క్షత్రియత్వముల ప్రకాశములతో మరియు మీ విద్యాప్రతాపములతో, సంపూర్ణ అదాన [లోభ] భావములనుండి మరియు శత్రుత్వములనుండి మమ్ము రక్షించుచుండుడు. మరియు మమ్ము ద్వేషించువారు, ద్వేషబుద్ధితో మా ప్రగతియందు విఘ్నముల నుత్పన్నమొనర్చువారి ద్వేషములనుండియును మమ్ము రక్షణచేయుచుండుడు. దానివల్ల సూత్రమునందలి మణులవలె పరస్పరము కలిసియుండి మేము ఉన్నతినొందుదుము.।౬॥

6. O Omniscient God, guard us with Thy great splendour against all miserliness and enmity of mortal men. II6II

౭. ఋషిః - భరద్వాజః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

తం పరమాత్మానమహం వేదవాగ్భిః స్తౌమీత్యాహ.

౭. ఏహ్యూ షు బ్రవాణి తేఽగ్న ఇత్థేతరా గిరః।
ఏభిర్వర్ధాస ఇన్దుభిః ॥౭॥

ప.పి:- ఆ। ఇహి। ఉ। సు। బ్రవాణి। తే। అగ్నే। ఇత్థా। ఇతరాః। గిరః। ఏభిః। వర్ధాసే। ఇన్దుభిః ॥౭॥

పదార్థః-హే **అగ్నే** పరమాత్మన్! **ఆ ఇహి ఉ** ఆ యాహి తావన్మదీయే హృత్ప్రదేశే. సంహితాయామ్ ఊ ఇత్యత్ర 'ఇకః సుఞి' అ... ౬।౩।౧౩౪ ఇతి దీర్ఘః. అహమ్ **తే** తుభ్యమ్ **ఇత్థా** సత్యభావేన. ఇత్థేతి సత్యనామ. నిఘ. ౩।౧౦. **ఇతరాః** సామాన్య విలక్షణాః **గిరః** వేదవాచః **సు** సమ్యక్, పూర్ణమనోయోగేనేతి భావః. సంహితాయామ్ 'సుఞః' అ... ౮।౩।౧౦౭ ఇతి షత్వమ్. **బ్రవాణి** వదాని, వేదవాగ్భిస్త్వాం స్తవానీత్యర్థః. త్వమ్ **ఏభిః** ఏతైః మయా సమర్ప్యమాణైః **ఇన్దుభిః** భావభరితైర్భక్తి రసరూపైః సోమైః. ఇన్దురితి సోమ ఉచ్యతే. 'సోమో వా ఇన్దుః'. శ. ౨।౨।౩।౨౩. **వర్ధాసే** వర్ధస్వ, ఆప్యాయితో భవ. ఇన్దుశబ్దస్య శ్లిష్టత్వాత్ యథా చన్ద్రకిరణైః సముద్రా వనస్పతయశ్చ వర్ధన్తే తథేతి ధ్వన్యతే. వృధు వృద్ధౌ ఇతి ధాతోర్లేటి 'లేటోఽడాటౌ' అ... ౩।౪।౯౪ ఇత్యాడాగమః.॥౭॥

భావార్థః- మనుష్యకృతా వాచః సామాన్యాః, వేదవాచస్తు పరమేశ్వరకృతత్వాత్ తద్వి- లక్షణాః. తాసు ప్రత్యేకం పదం సాభిప్రాయం వివిధార్థప్రకాశకం చ. ఉపాసకా జనాశ్చేత్ తాభిర్- గీర్భిః పరమాత్మానం భజేరన్ తం ప్రతి స్వకీయాన్ భక్తిరససోమాంశ్చ ప్రవాహయేయు- స్తదాఽసౌ చన్ద్రకిరణైః సముద్రవనస్పత్యాదిరివ తైః సోమరసైస్తృప్తిం నీతస్తేషాం హృదయే పరమాం వృద్ధిం గతస్తాన్ కృతకృత్యాన్ విదధ్యాత్.॥౭॥

౭. ''ఆ పరమాత్మను నేను వేదవాణులచే స్తుతించెదను'' అని చెప్పుచున్నాడు.

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (ఆ ఇహి ఉ) నా హృదయప్రదేశమునకు రమ్ము. నేను (తే) నీ కొరకు (ఇత్థా) సత్యభావముతో (ఇతరాః) సామాన్య విలక్షణయుక్తమగు (గిరః) వేదవాణులను (సు) సమానవిధముగ పూర్ణమనోయోగముతో (బ్రవాణి) వేదవాణులచే నీ స్తుతియొనర్చెదను. నీవు (ఏభిః) నేను సమర్పించుచున్న (ఇన్దుభిః) భావపూర్ణ భక్తిరసరూప సోమరసముచే (వర్ధాసే) ఎటుల చంద్రకిరణములచే సముద్రము మరియు వనస్పతులు వృద్ధిచెందునో మరియు ధ్వనితమగుచుండునో [ఏలన 'ఇన్దు' చంద్రకిరణములకు కూడ వాచకమైయున్నట్లు] అలాగే వృద్ధిచెందుదునుగాక! ॥౭॥

భావార్థము :-మనుష్యులుచేసిన వాణులు సామాన్యములై యుండును. కాని వేదవాణులు పరమేశ్వర కృతమగుటవల్ల అవి విలక్షణమైయుండును. వానియందలి ప్రతిపదము అభిప్రాయపూర్ణమైయుండును. మరియు వివిధ అర్థములను ప్రకాశపరచునవిగ నుండును. ఉపాసకులు అట్టివాణులచే పరమాత్మను భజించవలెను. మరియు వానియెడ తమ భక్తిరసరూపమగు సోమరసములను ప్రవహింపజేయవలెను. అట్లుచేసినచో చంద్రకిరణములచే సముద్రము, వనస్పతులు మున్నగునవి వృద్ధియగుచుండునటులనే అట్టి భక్తిరసములచే పరమేశ్వరుడు తృప్తిచెంది అట్టి ఉపాసకుల హృదయములలో అత్యంత వృద్ధిని పొంది వారిని కృతకృత్యులనుగ నొనర్చును. ॥౭॥

7. O Lord, Bestower of all true knowledge, We invoke Thee through these Vedic hymns and other prayers to come to us to be realised in our hearts. By Thy Grace, may we be blessed with true and refined speech and may we prosper by meditating on Thy Divine Splendour. II7II

౮. ఋషిః – వత్సః। దేవతా – అగ్నిః। ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అహం పరమాత్మని త్వయి ప్రేమ బధ్నామీత్యాహ.

౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩౧ ౨ ౩ ౧౨
౮. ఆ తే వత్సో మనో యమత్ పరమాచ్చిత్సధస్థాత్।

౨౩ ౧ ౨ ౩౨
అగ్నే త్వాఙ్కామయే గిరా ।౮॥

౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౧౨ ౩౨ ౩
ప.వి:- ఆ । తే । వత్సః । మనః । యమత్ । పరమాత్ – చిత్ । సధస్థాత్ – సధ – స్థాత్ ।
౧౨ర ౩ ౨
అగ్నే । త్వామ్ । కామయే । గిరా ॥ ౮॥

పదార్థః-హే **అగ్నే** జగత్పితః పరమాత్మన్! **తే** తవ **వత్సః** ప్రియః పుత్రోఽయమ్ **పరమాత్ చిత్** సుదూరాదపి **సధస్థాత్** ప్రదేశాత్. సహ తిష్ఠన్తి జనాః పదార్థా వా యత్ర స సధస్థః సహస్థానం తస్మాత్. 'సధమాదస్థయోశ్ఛన్దసి' అ... ౬।౩।౯౬ ఇతి సహస్య సధాదేశః. **మనః** మానసమ్ **ఆ యమత్** ఆయచ్ఛతి, ఆసమన్తాదానీయ త్వయి కేన్ద్రితం కరోతి. అహం తవ వత్సస్త్వయి మనః కేన్ద్రయామీతి భావః. యమద్ ఇతి యము ఉపరమే ధాతోర్లేటిరూపమ్. 'బహులం ఛన్దసి' అ... ౨।౪।౭౩ ఇతి శపో లుకి ధాతోర్యచ్ఛాదేశో న. తతశ్చ త్వయి కేన్ద్రితమానసోఽహమ్ **గిరా** స్తుతివాచా **త్వామ్** పరమాత్మానమ్ కామయే అభిలషామి, త్వత్ప్రేమబద్ధో భవామీతి భావః.।౮॥

భావార్థః-యదా మానవః సాంసారికవిషయాణాం నిఃసారతాం పశ్యతి తదా దూరాత్ సుదూరేషు భూప్రదేశేషు లోక-లోకాన్తరేషు చ భ్రామ్యత్ స్వకీయం మనః సర్వేభ్యోఽపి ప్రదేశేభ్యః ప్రతినివర్త్య పరమాత్మన్యేవ సంలగయతి, గిరా చ పరమాత్మన ఏవ గుణధర్మాన్ ముహుర్ముహుః స్తౌతి, తత్ప్రేమపరిప్లుతహృదయశ్చ సకలాయా ధరిత్ర్యా రాజ్యమపి తత్సమక్షం తుచ్ఛం గణయతి.।౮॥

౮. నేను పరమాత్మవగు నీయందు నా ప్రేమను బంధించెదనని చెప్పబడినది.

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ జగత్పితవగు పరమేశ్వరా! (తే) నీయొక్క (వత్సః) ప్రియపుత్రుడు (పరమాత్ చిత్) అతిదూరమునందుగల (సధస్థాత్) ప్రదేశమునుండికూడ (మనః) తన మనస్సును (ఆయమత్) తెచ్చి నీయందు కేంద్రీకృత మొనర్చుచున్నాడు అనగా నీ ప్రియ పుత్రుడనైన నేను నీయందు నా మనసును లగ్నం చేయుచున్నాను. నేను(గిరా) స్తుతిప్రార్థనలతో(త్వామ్) పరమాత్మవగు నిన్ను (కామయే) కోరుచున్నాను. అనగా నేను నీ ప్రియ పుత్రుడను. నీయందు నామనస్సును కేంద్రీకృత మొనర్చుచున్నాను. అనగా నీ ప్రేమలో బంధితుడనగుచున్నాను.।౮॥

భావార్థము :- మనుష్యుడు తన మనస్సును సకల ప్రదేశములనుండి త్రిప్పివేసి పరమాత్మయందే సంలగ్నమొనర్చుకొనును. నోటినుండి పరమాత్మయొక్క గుణధర్మములనే పదేపదే స్తవనమొనర్చుచుండును. మరియు ఆయన ప్రేమయందే పరిపూర్ణ హృదయముగలవాడై సంపూర్ణ పృథివీ రాజ్యమునుకూడ తుచ్ఛముగనెంచును.।౮॥

8. I am Thy Child O God, I will draw Thy mind Most High. Only Thee I want O Lord, Thou art far away and nigh. II8II

౯. ఋషిః – భరద్వాజః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

యోగినః పరమాత్మానం మూర్ధపుణ్డరీకే ప్రకటయన్తీత్యుచ్యతే.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర౩ ౧ ౨
౯. త్వామగ్నే పుష్కరాద ధ్యథ ర్వా నిరమన్థత।
౩ ౧ర ౨ర ౩ ౧ ౨
మూర్ధ్నో విశ్వస్య వాఘతః ॥౯॥

౨ ౩ ౧ ౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨
ప.విః– త్వామ్ । అగ్నే । పుష్కరాత్ – అధి । అథర్వా । –నిః – అమన్థత । మూర్ధ్నః ।
౧౨ర ౩ ౧ ౨
విశ్వస్య । వాఘతః ॥౯॥

పదార్థః-హే **అగ్నే** తేజః స్వరూప పరమాత్మన్ ! **అథర్వా** న థర్వతి చలతి యః సః, స్థితప్రజ్ఞో యోగీత్యర్థః. 'థర్వతిశ్చరతికర్మా, తత్ప్రతిషేధః' నిరు... ౧౧ । ౧౯. **త్వామ్** భవన్తమ్ **విశ్వస్య** సకలస్య జ్ఞానస్య **వాఘతః** వాహకాత్ వాహకే ఇతి యావత్. వహ ప్రాపణే ఇతి ణిజన్తాచ్ఛతరి హస్య ఘత్వం ఛాన్దసమ్. (పుష్కరాత్ మూర్ధ్నః అధి) పుణ్డరీకతుల్యే మస్తిష్కే. పుష్కరమ్ అన్తరిక్షం, పోషతి భూతాని..... ఇదమపి ఇతరత్ పుష్కరమేతస్మాదేవ, పుష్కరం వపుష్కరం వా. నిరు. ౫ । ౧౩. అధియోగే పఞ్చమీ. **నిరమన్థత** మథిత్వా జనయతి. ఉక్తం చ శ్వేతాశ్వతరే - ''స్వదేహమరణిం కృత్వా ప్రణవం చోత్తరారణిమ్. ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాద్ దేవం పశ్యేన్నిగూఢవత్.'' శ్వేతా. ౨ । ౧౪. ఇతి. 'పుష్కరపర్ణాశ్రయేణ హి అగ్నిరుత్పన్నః' ఇత్యస్యాః కథాయా అయమేవ మన్త్రో మూలమ్. యథోచ్యతే- 'త్వామగ్నే పుష్కరాదధీత్యాహ పుష్కరపర్ణే హ్యేనముపశ్రితమన్వవిన్దన్. తై... సం... ౫।౧।౪।౪।ఇతి. ॥౯॥

భావార్థః-యథా ఖల్వరణిమన్థనేన యజ్ఞవేదిపుణ్డరీకే యజ్ఞాగ్నిరుత్పద్యతే, తథైవ స్థిరప్రజ్ఞైర్యోగిభిర్ ధ్యానరూపేణ, మన్థనేన మూర్ధపుణ్డరీకే పరమాత్మాగ్నిః ప్రకటీకరణీయః. ॥౯॥

వివరణకారస్త్వాహ - ''అత్రేతిహాసే సమాచక్షతే. సర్వమిదమన్ధం తమ ఆసీత్. అథ మాతరిశ్వా వాయుః ఆకాశే సూక్ష్మమగ్నిమపశ్యత్. స తమమథ్నాత్ అథర్వా చ ఋషిరితి''. ఏష చ తన్మన్త్రభాష్యస్య సారః -హే అగ్నే, అథర్వా ఋషిః త్వాం మూర్ధ్నః ప్రధానభూతాత్, పుష్కరాత్ అన్తరిక్షాత్, విశ్వస్య సర్వస్య, వాఘతః ఋత్విజో యజమానస్య అర్థాయ నిరమన్థత నితరాం మథితవానితి. వస్తుతస్త్వయం సృష్ట్యుత్పత్తిప్రక్రియాయామ్ అగ్నేర్జన్మన ఇతిహాసః. 'ఆకాశాద్ వాయుః, వాయోరగ్నిరిత్యుత్పత్తిక్రమః.' ఆకాశే సూక్ష్మరూపేణాగ్నిర్విద్యమాన ఆసీత్. తమ్ అథర్వా పరమేశ్వరః పూర్వోత్పన్నో వాయుశ్చ తస్మాన్నిరమన్థత ప్రకటీకృతవానిత్యభిప్రాయో గ్రాహ్యః.

''మూర్ధ్నో ధారకాత్ విశ్వస్య వాఘతః నిర్వాహకాత్, పుష్కరాద్ అన్తరిక్షాత్, పుష్కర-పర్ణాదిత్యపరే'' ఇతి భరతస్వామి భాష్యాశయః. హే 'అగ్నే, అథర్వా ఏతత్సంజ్ఞ ఋషిః, మూర్ధ్నః మూర్ధవద్ధారకాత్, విశ్వస్య సర్వస్య జగతః, వాఘతః వాహకాత్, పుష్కరాద్ అధి పుష్కరే పుష్కరపర్ణే త్వాం నిరమన్థత అరణ్యోః సకాశాదజనయదితి సాయణీయోఽభిప్రాయః.' అత్రాపి పుష్కరపర్ణం న కమలపత్రం, కిన్తు యజ్ఞవేద్యా ఆకాశః, అథర్వా చ స్థిరచిత్తత్వేన యజ్ఞం కుర్వాణో యజమానః, అసౌ అరణ్యోః సకాశాదగ్నిం జనయతీతి తాత్పర్యం బోధ్యమ్.

ఉవటస్తు య... ౧౧ । ౩౨ భాష్యే 'ఆపో వై పుష్కరం ప్రాణోఽథర్వా. శ. ౬ । ౪ । ౨ । ౨.' ఇతి శాతపథీం శ్రుతిం ప్రమాణీకృత్య 'త్వాం హే అగ్నే, పుష్కరాద్ ఉదకాత్ అధి సకాశాత్ అథర్వా అతనవాన్ ప్రాణో నిరమన్థత నిర్జనితవాన్' ఇతి వ్యాచష్టే. తదేవ మహీధరస్యాభిప్రేతమ్. తత్ర ప్రాణః ప్రాణవాన్ పరమేశ్వరో విద్వాన్ వా, ఉదకాని పర్జన్యస్థాని, అగ్నిశ్చ విద్యుదితి విజ్ఞేయమ్. యద్వా, శరీరస్థః, ప్రాణో భుక్తపీతేభ్యో రసేభ్యో జీవనాగ్నిం జనయతీతి తాత్పర్యం బోధ్యమ్. మహీధరేణ ద్వితీయో వైకల్పి- కోఽర్థః పుష్కరపర్ణేఽగ్ని మన్థనపర ఏవ కృతః. భాష్యకారైస్తాత్పర్యప్రకాశనం వినైవ కథా లిఖితా యాః పాఠకానాం భ్రమోత్పత్తినిమిత్తం సంజాతాః.

వస్తుతస్తు అథర్వనామ్నః కస్యచిద్ ఋషేరితిహాసోఽస్మిన్ మన్త్రే నాస్తి, వేదమన్త్రాణా మీశ్వరప్రోక్తత్వాత్ సృష్ట్యాదౌ ప్రాదుర్భూతత్వాత్ పశ్చాద్వర్తినామ్ ఋష్యాదీనాం కార్యకలాపస్య పూర్వవర్తినివేదేఽసంభవత్వాచ్చ.

౯. ఈ మంత్రములో యోగులు పరమాత్మను మస్తిష్కమును శ్వేతకమలమున ప్రకటపరచుకొందురు.

పదార్థము :- (అగ్నే) తేజస్స్వరూపుడవగు ఓ పరమాత్మా! (అథర్వా) నిశ్చల మనస్సుగల ఋషులు (త్వామ్) నిన్ను (మూర్ధ్నః) ప్రధానమైన (పుష్కరాత్) అంతరిక్షమునుండి (విశ్వస్య వాఘతః) సకల ఋత్విజుల మరియు యజమానులకొరకు (నిరమన్థత) పరమాత్మరూప అగ్నిని మథనమొనర్చి ప్రకటమొనర్చు ప్రక్రియను చూపుచు శ్వేతాశ్వతర ఉపనిషత్తులో 'తన ఆత్మను క్రింది అరణిగ నొనర్చి, ఓంకారమును పై అరణిగ జేసి ధ్యానరూప మథనముయొక్క అభ్యాసముచే దాగియున్న పరమాత్మరూప అగ్నిని ప్రకాశపరచవలెను. [శ్వేతాశ్వతర ఉప.౨-౧౪] (పుష్కరపర్ణ) తామరపత్రముపై అగ్ని ఉత్పన్నమైయుండెను. ఈకథను ఈ మంత్రముయొక్క ఆధారముపైననే రచించుకొనబడినది..॥౯॥

భావార్థము :- ఏ విధముగ అరణుల మథనముచే యజ్ఞవేదిరూపకమలపత్రముపై యజ్ఞాగ్ని ఉత్పన్నమొనర్చబడునో అటులనే స్థితప్రజ్ఞగల యోగులు ధ్యానరూప మథనముద్వారా కమలాకార మస్తిష్కములో పరమాత్మరూప అగ్నిని ప్రకటపరచుకొనవలెను. ।౯॥

వివరణకారుడగు మాధవుడు ఈ మంత్రముయొక్క భాష్యములో ఈ ఇతిహాసమునిట్లు వ్రాసినాడు. 'పూర్వము సర్వమున ఘోరమగు అంధకారము వ్యాప్తమైయుండెను. అపుడు మాతరిశ్వా వాయువులో ఆకాశమునందు సూక్ష్మమగు అగ్ని కాన్పించినది. అథర్వ ఋషివర్యులు ఆ అగ్నిని మథనమొనర్చి ప్రకాశపరచినారు' అని కలదు. వారు చేసియున్న మంత్రార్థము సారరూపములో ఈ ప్రకారముగ కలదు. '(అగ్నే) ఓ అగ్నీ! (అథర్వ) ఋషివర్యులు (త్వామ్) నిన్ను (మూర్ధ్నః) ప్రధానమైన (పుష్కరాత్) అంతరిక్షమునుండి (విశ్వస్య వాఘతః) సకల ఋత్విజుల మరియు యజమానులకొరకు (నిరమన్థత) చక్కగా మథనమొనర్చి తీసినట్టి' వాస్తవముగ వివరణ కారుల కథనానుసారము సృష్ట్యుత్పత్తి ప్రక్రియయందు అగ్నియొక్క జన్మచరిత్రను తెలిసికొనవలెను. ఆకాశము తరువాత వాయువు, వాయువు తరువాత అగ్ని యుత్పిత్తియొక్క క్రమముగలదు. ఉత్పన్నమైన తరువాత ఆకాశములో సూక్ష్మరూపములో అగ్నికూడ విద్యమానమైయుండినది. దానిని అథర్వరూప పరమేశ్వరుడు పూర్వము ఉత్పన్నమైన వాయువుయొక్క సహచర్యమున మథనమొనర్చి ప్రకటపరచినాడు. ఈ విధమగు అభిప్రాయమును గ్రహించవలెను.

[మహర్షి దయానందులు ఋగ్వేదభాష్యము మరియు యజుర్వేదభాష్యములలో ఈ మంత్రము యొక్క భాష్యమును సూర్యుడు మున్నగు వానినుండి విద్యుత్తు నుత్పన్నమొనర్చు పక్షములో చేసినారు. ఎట్లన ఋ.౬-౧౬-౧౩ యొక్క భాష్యములో భావార్థము '' ఓ విద్వాంసులారా! ఎటుల పదార్థ విద్యను తెలిసికొనువారు సూర్యుడు మున్నగు వానినుండి విద్యుత్తును గ్రహించి కార్యములను సాధించుకొనుచుందురో అటులనే మీరుకూడ సిద్ధపరచుకొనుడని మరియు య. ౧౫-౨౨ యొక్క భాష్య భావార్థములో ''మనుష్యులు విద్వాంసులవలె ఆకాశము మరియు పృథివి మున్నగువాని సహాయముచే విద్యుత్తు నుత్పన్నమొనర్చి ఆశ్చర్యకరమగు కార్యముల నొనర్చుకొనవలె''నని కలదు].

భరత స్వామి భాష్యముయొక్క ఆశయమిట్లుకలదు. ''అథర్వుడు (మూర్ధ్నః) ధారకుడు (విశ్వస్య వాఘతః) నిర్వాహకుడు (పుష్కరాత్) అంతరిక్షమునుండి, లేక కమలపత్రములనుండి మథించి అగ్నిని తీయబడినదని మరియు సాయణుని అర్థముతో (అగ్నే) ఓ అగ్నీ! (అథర్వా) అథర్వుడను పేరుగల ఋషి (మూర్ధ్నః) తలవలె ధారణమొనర్చు (విశ్వస్య) విశ్వమంతటిని (వాఘతః) వాహకుడు (పుష్కరాత్ అధి) పుష్కరపత్రము అనగా కమలపత్రముపై (త్వామ్) నిన్ను (నిరమన్థత) అరణులనుండి ఉత్పన్నమొనర్చినాడు. ఇచ్చటయును పుష్కరపర్ణమనునది వాస్తవమగు కమల పత్రముకాదు. కాని యజ్ఞవేదికయొక్క ఆకారము మరియు అథర్వము, అనగా స్థిరచిత్తముతో

యజ్ఞము నొనర్చునట్టి యజమానుడు యజ్ఞకుండములో అరణులచే అగ్నినుత్పన్నమొనర్చునను తాత్పర్యమును గ్రహించవలెను.

ఉవ్వటుడు యజు.౧౧-౩౨ మంత్రభాష్యములో 'జలములే పుష్కరము, ప్రాణము, అథర్వమని శత. బ్రాహ్మ.౪-౨-౨-౨ యొక్క ప్రమాణమునిచ్చి మంత్రార్థమొనర్చినాడు. ఓ అగ్నీ! నిన్ను (పుష్కరాత్) జలమునుండి (అథర్వా) నిరంతరము గతిశీలమగు ప్రాణము (నిరమన్థిత) మథించి ఉత్పన్నమొనర్చినది అని ఈ అర్థమునే మహీధరుడు కూడ వ్రాసినాడు. ఇచ్చట ప్రాణముచే ప్రాణవంతుడగు పరమేశ్వరుడు, లేక విద్వాంసుడు, జలముచే మేఘములలో స్థిరమైయున్న జలము మరియు అగ్నితో విద్యుత్తును తెలిసికొనవలెను. లేక శరీరమునందలి ప్రాణము తిని త్రాగినట్టి రసములతో జీవనాగ్నిని ఉత్పన్నమొనర్చునను తాత్పర్యమును గ్రహించవలెను. మహీధరుడు వైకల్పికమగు రెండవ (ఇతర) అర్థము పుష్కరపర్ణము, అనగా కమలపత్రముపై మథించి అగ్నినుత్పన్నపరచు పరకముగనే చేసినాడు. భాష్యకారులు కొందరు తాత్పర్యమును ప్రకాశపరచకుండనే కథలు వ్రాసివేసినారు. అవి భ్రమనుత్పన్నపరచు కారణములైపోయినవి.

వాస్తవమునకు అథర్వుడను పేరుగల ఏ ఋషియొక్క ఇతిహాసము ఈ మంత్రములో లేదు. ఏలన వేదమంత్రములు ఈశ్వరప్రోక్తములు. మరియు సృష్ట్యాదిలో ప్రాదుర్భవించినవి. కావున తరువాత వచ్చినట్టి ఋషులు మున్నగువారి కార్యకలాపముల వర్ణన పూర్వముననేయున్న వేదములలో నుండజాలవు.

9. O God, a non - violent yogi (seer) with illumined intellect, deep thinking and meditation, realises Thy Divine Glory in the deepest recess of his heart. II9II

౧౦. ఋషిః – వామదేవః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ పరమాత్మనః సకాశాత్ పరమం జ్యోతిః ప్రార్థ్యతే.

౨౩ ౧౨౩ ౧ ౨౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
౧౦. అగ్నే వివస్వదాభరాస్మభ్యమూతయే మహే।

౩ ౧౨ ౨ర ౩ ౨
దేవో హ్యసి నో దృశే ॥౧౦॥

౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
ప.విః– అగ్నే। వివస్వత్ – వి – వస్వత్। ఆ – భర। అస్మభ్యమ్। ఊతయే। మహే।
౩౨ ౧౨ర ౩ ౨
దేవః। హి। అసి। నః। దృశే ॥౧౦॥

పదార్థః- హే **అగ్నే** పరమపితః పరమాత్మన్ ! **త్వమ్** మహే మహత్త్వై మహ పూజాయామితి ధాతోః క్విపి చతుర్థ్యేకవచనే రూపమ్. **ఊతయే** రక్షాయై. రక్షణార్థాద్ అవతేః 'ఊతియూతిజూతి.' అ.. 3 । 3 । 9౭ ఇత్యనేన క్తిన్ స చోదాత్తః. 'జ్వరత్వరస్రివ్య విమవాముపధాయాశ్చ' అ... ౬ । ४ । ౨౦ ఇతి వకారస్యోపధాయాశ్చ స్థానే ఊఠ్. **అస్మభ్యమ్** అస్మదర్థమ్ **వివస్వత్** వివాసయతి తమాంసి ఇతి వివస్వత్ అవిద్యాన్ధకారనివారకమ్ అధ్యాత్మప్రకాశమ్ **ఆ భర** ఆహర. హృఞ్ హరణే ధాతోః 'హృగ్రహోర్భశ్ఛన్దసి' అ... ౮ । ౨ । 3౨ వా... ఇతి వార్తికేన హస్య భః. హి యస్మాత్, త్వమ్ **నః** అస్మాకమ్ **దృశే** దర్శనాయ, వివేకదృష్టిప్రదానాయ. 'దృశే విఖ్యే చ' అ... 3 । ४ । ౧౧ ఇతి నిపాతనాత్ తుమర్థే కే ప్రత్యయః. **దేవః** ప్రకాశకః. ద్యుత్యర్థాద్ దివు ధాతోః పచాద్యచ్. **అసి** వర్తతే. ।౧౦॥

శ్లేషాలఙ్కారేణ మన్త్రః సూర్యపక్షేఽపి యోజనీయః. ।౧౦॥

భావార్థః-సూర్యాగ్నిర్యథా జీవానాం రక్షణాయ తమోనిరాసకం జ్యోతిః ప్రయచ్ఛతి, తథా పరమేశ్వరోఽవిద్యాస్మితా రాగద్వేషమోహాద్యన్ధకార నిరాసాయా స్మభ్యమ్ ఆధ్యాత్మికం తేజః ప్రదద్యాత్. ।౧౦॥

ఇతి ప్రథమే ప్రపాఠకే, **ప్రథమార్ధే ప్రథమా దశతిః.**

ఇతి ప్రథమేఽధ్యాయే ప్రథమః ఖణ్డః.

౧౦. ఇపుడు పరమాత్మనుండి పరమజ్యోతిని ప్రార్థించెదము.

పదార్థము :- ఓ (అగ్నే) పరమపిత పరమేశ్వరా! నీవు (మహే) మహా (ఊతయే) రక్షణకొరకు (అస్మభ్యమ్) మమ్ము (వివస్వత్) అవిద్యాంధకారమును నివారించునట్టి ఆధ్యాత్మిక ప్రకాశమును (ఆ భర) ప్రదానమొనర్చుము (హి) ఏలన నీవు (నః) మేము (దృశే) దర్శించుకొనుటకు మాకు వివేకదృష్టిని ప్రదానమొనర్చుటకు (హి) నిశ్చయముగనే (దేవః) ప్రకాశమునిచ్చు (అసి) వాడవునై యున్నావు. ।౧౦॥

శ్లేషాలంకారముతో మంత్రమును సూర్యపరక అర్థమునుకూడ చేయవచ్చును. ॥౧౦॥

భావార్థము :-సూర్యరూప అగ్ని ఎటుల జీవుల రక్షణకొరకు అంధకార నివారకమగు జ్యోతిని ప్రదానమొనర్చునో, అటులనే పరమేశ్వరుడు అవిద్య, అస్మితము, రాగము, ద్వేషము, మోహము మున్నగు అంధకారముల నివారణముకొరకు మాకు ఆధ్యాత్మిక తేజమును ప్రదానమొనర్చుగాక ! ।౧౦॥

ప్రథమప్రపాఠకమందలి ప్రథమార్ధములో ప్రథమదశతి సమాప్తము

ప్రథమాధ్యాయములో ప్రథమఖణ్డము సమాప్తము

10. O our Supreme Leader, In order to protect us perfectly, endow us with Thy Knowledge through wise preceptors. Thou art certainly Giver of Peace and Bliss, whom we earnestly desire to see with inward eyes (of Wisdom). II 10 II

ద్వితీయాదశతిః

౧౧. ఋషిః - ఆయుఙ్క్ష్వాహిః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

తత్రాదౌ పరమాత్మానం రాజానం వా స్తువన్ ప్రార్థయతే.

౧౧. నమస్తే అగ్న ఓజసే గృణన్తి దేవ కృష్టయః।
అమైరమిత్ర మర్దయ ॥౧॥

ప.వి:-నమః-తే। అగ్నే। ఓజసే। గృణన్తి। దేవ। కృష్టయః। అమైః। అమిత్రమ్ - అ - మిత్రమ్। అర్దయ ॥౧॥

పదార్థః-హే **దేవ** జ్యోతిర్మయ విద్యాదిజ్యోతిప్రదాయక వా **అగ్నే** లోకనాయక జగదీశ్వర రాజన్ వా! **కృష్టయః** మనుష్యాః. కృష్టయ ఇతి మనుష్యనామసు పఠితమ్. నిఘం ౨।౩. **తే** తవ **ఓజసే** బలాయ. ఓజ ఇతి బలనామ. నిఘం. ౨।౯. **నమః** నమోవచాంసి **గృణన్తి** ఉచ్చారయన్తి. గౄ శబ్దే, క్ర్యాదిః. భూయో భూయస్త్వద్బలం ప్రశంసన్తీత్యర్థః. త్వమ్ **అమైః** తాదృశైః స్వకీయైః బలైః. అమ గతిశబ్దసంభక్తిషు భ్వాదిః. 'అమం భయం బలం వా' ఇతి నిరుక్తమ్. ౧౦।౨౧. **అమిత్రమ్** శత్రుమ్ **అర్దయ** పీడయ వినాశయ. అర్ద హింసాయామ్ చురాదిః.॥౧॥

అత్ర అర్థశ్లేషాలఙ్కారః. ॥౧॥

భావార్థః-హే జగదీశ్వర రాజన్ వా! కీదృశం త్వదీయం మహద్ బలం యేన త్వం నిః సహాయాన్ రక్షసి, యత్కారణాచ్చ త్వత్పురతో దర్పవతామపి దర్పాః సంచూర్యన్తే. త్వమ- స్మాకమధ్యాత్మమార్గే విఘ్నాన్ జనయన్తం కామక్రోధాదిషడ్రిపువర్గం లోకమార్గే చ బాధా ఉపస్థాపయన్తం మానవం శత్రుదలం తాదృశైః స్వకీయైర్బలైః సమూలముచ్ఛిన్ధి, యేన నిఃస- పత్నాః సన్తో వయమకణ్టకమాత్మికం బాహ్యం చ స్వారాజ్యం భుఞ్జీమహి.॥౧॥

౧౧. మొదటి మంత్రములో పరమాత్మ మరియు రాజుయొక్క స్తుతి నొనర్చుచు ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :-(దేవ) జ్యోతిర్మయ మరియు విద్యమున్నగు ప్రకాశము నిచ్చునట్టి ఓ పరమాత్మా! (అగ్నే) లోకనాయకుడవగు జగదీశ్వరా! మరియు ఓ రాజా! (కృష్టయః) మనుష్యులమగు మేము (తే) నీయొక్క (ఓజసే) బలముకొరకు (నమః) నమస్కారవచనములను (గృణన్తి) ఉచ్చరించెదము. అనగా నిరంతరము నీ యొక్కబలమును ప్రశంసించుచుందుము. నీవు (అమైః) నీ బలములచే (అమిత్రమ్) శత్రువులను (అర్దయ) నష్టమొనర్చివేయుము.॥౧॥

ఈ మంత్రములో అర్థశ్లేషాలంకారము కలదు.॥౧॥

భావార్థము :- ఓ జగదీశ్వరా! మరియు ఓ రాజా! మీయందెట్టి మహాబలముగలదో, దేనిచే మీరు నిఃసహాయకులను రక్షణచేయుచుందురో మరియు ఏ బలము కారణమున మీ యెదుట మహాగొప్ప గర్విష్టుల అహంకారములుకూడ చూర్ణమైపోవుచుండునో అట్టి మీ శక్తులచే మా ఆధ్యాత్మిక మార్గమునందు విఘ్నముల నుత్పన్నమొనర్చు కామక్రోధములు మున్నగు అరిషడ్వర్గములను మరియు ప్రాపంచిక మార్గములో బాధలను గలిగించు మానవ శత్రువర్గములను సమూలముగా నష్టమొనర్చివేయుడు. అందువల్ల శత్రురహితులమై మేము నిష్కంటకముగ ఆత్మిక మరియు బాహ్య స్వరాజ్య సుఖముల ననుభవించెదము.॥౧॥

11. O God, glorified by every one for Thy might, Subdue our enemies by Thy Power Bright. II 1 II

౧౨. ఋషిః - వామదేవః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ కీదృశం పరమాత్మానమహం స్తౌమీత్యాహ.

3 ౧ ౨ 3౧ ౨ 3 ౨ 3 ౧ ౨
౧౨. దూతం వో విశ్వవేదసం హవ్యవాహమమర్త్యమ్।

౧ ౨ 3 ౨
యజిష్ఠమృఞ్జసే గిరా ॥౨॥

3 ౨ 3 ౧ ౨ 3౨ 3 ౧ ౨ 3
ప. విః – దూతమ్। వః। విశ్వవేదసమ్ - విశ్వ- వేదసమ్। హవ్యవాహమ్ - హవ్య-

౧౨ర ౧౨ర 3 ౧౨ర 3 ౨
వాహమ్। అమర్త్యమ్ - అ - మర్త్యమ్। యజిష్ఠమ్। ఋఞ్జసే। గిరా॥౨॥

పదార్థః-హే పరమాత్మన్! **దూతమ్** దౌత్యమాపన్నమ్, సద్గుణగ్రామాన్ అస్మత్సమీపే సమానేతుం దూతవదాచరన్తమ్, **విశ్వవేదసమ్** విశ్వాని సర్వాణి పూర్వజన్మన్యస్మిన్ జన్మని చ కృతాని కర్మాణి వేత్తీతి విశ్వవేదాస్తమ్, **హవ్యవాహమ్** హవ్యం దాతవ్యం కర్మఫలం వహతి ప్రాపయతీతి తమ్ కర్మ ఫలదాతారమ్, **అమర్త్యమ్** అమరణధర్మాణమ్, **యజిష్ఠమ్** అతిశయేన యష్టారమ్ - మహతః సృష్టిచక్ర ప్రవర్తనయజ్ఞస్య సంచాలకం **వః** త్వామ్. యజ ధాతోస్తృజన్తాద్ యష్టృ శబ్దాదిష్ఠని 'తురిష్ఠేమేయస్సు. అ... ౬ । ౪ । ౧౫౪' ఇతి తృచో లోపః. అహమ్ **గిరా** వేదవాచా **ఋఞ్జసే** ప్రసాధయామి, అనునయామి. ఋఞ్జతిః ప్రసాధనకర్మా. నిరు. ౬ । ౨౧. 'లేట్‌యుత్తమైకవచనే సిబ్బహులం లేటి. అ... ౩ ।౧ ।౧౪' ఇతి సిప్. ।౨॥

భావార్థః-మనుష్యః శుభాన్యశుభాని వా యాన్యపి కర్మాణ్యాచరతి పరమేశ్వరస్తత్క్షణమేవ తాని జానాతి, యథాకాలం తేషాం ఫలం చావశ్యం ప్రయచ్ఛతి. జరామరణరహితః, సృష్టియజ్ఞస్య పరమయాజ్ఞికః పరమేశ్వరోఽస్మాభిః సశ్రద్ధం వేదమన్త్రోచ్చారణపురస్సరం సదా వన్ద- నీయః.।౨॥

౧౨. ఏ గుణములుగల పరమాత్మను స్తుతించవలెనను విషయము.

పదార్థము :- ఓ పరమేశ్వరా! (దూతమ్) దూత అనగా సద్గుణములను మా వద్దికి తెచ్చునట్టి దూతవలె ఆచరించునట్టి (విశ్వవేదసమ్) పూర్వజన్మ మరియు ఈ జన్మములో నొనర్చినట్టి సకలకర్మల నెరుగునట్టి (హవ్యవాహమ్) ఈయదగిన కర్మఫలములను ప్రాప్తింపజేయునట్టి (అమర్త్యమ్) అమరుడు (యజిష్ఠమ్) అన్నిటికన్న అధిక యజ్ఞములనొనర్చు సృష్టిచక్ర ప్రవర్తనరూప యజ్ఞముల సంచాలకుడవగు (వః) నిన్ను నేను (గిరా) వేదవాణులతో (ఋఞ్జసే) సంతోషపరచెదను.।౨॥

భావార్థము :- మనుష్యులు నిరంతరము చేయుచుండు శుభాశుభ కర్మలను పరమేశ్వరుడు వానిని తక్షణమే తెలిసికొనును. మరియు సమయము వచ్చినప్పుడు అవశ్యముగా వానిఫలము ఇచ్చుచుండును. వార్ధక్యము మరియు మృత్యువు లేనట్టి సృష్టిరూప యజ్ఞముయొక్క పరమయాజ్ఞికుడగు పరమేశ్వరునికి మనము శ్రద్ధతో, వేదమంత్రముల ఉచ్చారణతో నిరంతరము వందనముల నాచరించుచుండవలెను.।౨॥

12. With my speech I glorify God who is Omniscient, Who can all purify Who is Adorable Omnipotent. He destroys all sins When one in Him faith pins. He is showerer of Peace and Bliss His Communion we should never miss. II 2II

౧౩. ఋషిః – ప్రయోగః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

మమ గిరః పరమాత్మనో మహిమానం వర్ణయన్తీత్యాహ.

౧౨ ౩ ౨ ౩ ౨౩ ౧ ౨ ౩౧ ౨
౧౩. ఉప త్వా జామయో గిరో దేదిశతీర్హవిష్కృతః।

౩ ౧ర ౨ర
వాయోరనీకే అస్థిరన్ ॥౩॥

౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ర
ప.వి:– ఉప । త్వా । జామయః । గిరః । దేదిశతీః । హవిష్కృతః – హవిః – కృతః।
౩ ౨ ౧౨ర ౩
వాయోః–అనీకే । అస్థిరన్ ॥౩॥

పదార్థః-హే అగ్నే జ్యోతిర్మయ పరమాత్మన్! **హవిష్కృతః** హవిప్రదాతుః-స్వాత్మానం హవిః కృత్వా తుభ్యం ప్రయచ్ఛతో యజమానస్య మమ **జామయః** భగిన్యః, భగినీవత్ ప్రియాః హితకారిణ్యశ్చేతి భావః. జామిః అన్యేఽస్యాం జనయన్తి జామ్ అపత్యమ్, జమతేర్వా స్యాద్ గతికర్మణో నిర్గమనప్రాయా భవతి. నిరు. ౩।౬. **గిరః** స్తుతివాచః **త్వా** త్వామ్ **దేదిశతీః** అతిశయేన భూయో భూయో బోధయన్త్యః. దిశ అతిసర్జనే ధాతోర్యఙ్లుకి శతరి స్త్రియాం రూపమ్. దేదిశత్యః ఇతి ప్రాప్తే ' వా ఛన్దసి. అ. ౬।౧।౧౦౬' ఇతి నియమేన వైకల్పికః పూర్వసవర్ణదీర్ఘః. **వాయోః** ప్రాణాధాయకస్య తవ **అనీకే** సమీపే **ఉప అస్థిరన్** ఉపస్థితాః సన్తి. ॥౩॥

అత్ర గీర్షు జామిత్వారోపాద్ రూపకాలఙ్కారః.॥౩॥

భావార్థః-హే పరమాత్మన్! అన్తర్యజ్ఞమనుష్ఠాతుకామోఽహం శ్రద్ధాప్రవణో భూత్వా స్వాత్మమనః ప్రాణాదికం హవ్యరూపేణ తుభ్యం సమర్పయన్ స్తుతివాగ్భిస్తవ గుణాన్ కీర్తయామి. మదీయం ప్రేమోపహారం త్వం స్వీకురు.॥౩॥

౧౩. నా వాణులు పరమాత్మయొక్క వర్ణన మొనర్చుచున్నవి.

పదార్థము :- ఓ అగ్నీ! జ్యోతిష్మయుడవునగు ఓ పరమాత్మా! (హవిష్కృతః) నా యాత్మను హవిస్సుగ నొనర్చి నీకు సమర్పించుకొనునట్టి యజమానుడనగు నన్ను (జామయః) అక్కచెల్లెండ్రవలె ప్రియము మరియు హితకారులగు (గిరః) స్తుతివాణులు (త్వా) నిన్ను (దేదిశతీః) పునః పునః అధికాధికముగ బోధించుచు (వాయోః) ప్రాణప్రదమగు నీ (అనీకే) సమీపమున (ఉప అస్థిరన్) ఉపస్థితమైయున్నవి. ॥౩॥

ఈ మంత్రములో భగినీ రూపమున రూపకాలంకారము గలదు. ॥౩॥

భావార్థము :- ఓ పరమేశ్వరా! ఆంతరికయజ్ఞము ననుసరించు ఇచ్ఛగల నేను శ్రద్ధాళువుగనై నా ఆత్మ, మనస్సు, ప్రాణము మున్నగువానిని హవిస్సురూపములో నీకు ఆహుతిగనై స్తుతివాణులచే నీయొక్క గుణకీర్తనల నొనర్చుచున్నాను. నా ప్రేమోపహారమును స్వీకరించుము. ॥౩॥

13. O Lord : All the words of Thy devotees glorifying Thee and creating wonderful effect, come to Thee who art Omniscient and Almighty. II 3 II

౧౪. ఋషిః - మధుచ్ఛన్దాః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ పరమాత్మానం నమస్కరోతి.

౧౨ ౩౧౨౩ ౧౨ ౩౨ ౩౨
౧౪. ఉప త్వాగ్నే దివేదివే దోషావస్తర్ధియా వయమ్।

౨౩ ౧౨౩ ౧౨
నమో భరన్త ఏమసి ॥౪॥

౧౨ర ౩ ౧౨ ౩౨ ౩ ౧౨ర ౧౨ర ౩
ప.వి:- ఉప । త్వా । అగ్నే । దివేదివే - దివే - దివే । దోషావస్తః - దోషా - వస్తః ।
౨ ౩౨ ౧౨ర ౧౨ర ౩
ధియా । వయమ్ । నమః - భరన్తః । ఆ - ఇమసి ॥౪॥

పదార్థః-హే **దోషావస్తః** మోహరాత్రినివారక! దోషేతి రాత్రినామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧।౭. వస ఆచ్ఛాదనే' తృచ్. దోషాం రాత్రిం వస్తే ఆచ్ఛాదయతి నివారయతి స దోషావస్తా. తస్య సమ్బుద్ధౌ రూపమ్. ఆమన్త్రితస్వరేణాద్యుదాత్తత్వమ్. **అగ్నే** ప్రకాశమయ పరమాత్మన్! **వయమ్** ఉపాసకాః **దివేదివే** జ్ఞానస్య ప్రకాశాయ ప్రకాశాయ. దివురత్ర ద్యుత్యర్థః. **ధియా** ధ్యానేన ప్రజ్ఞయా కర్మణా వా. ధీశబ్దో ధ్యానార్థకో నిరుక్తే ప్రోక్తః (నిరు. ౪।౯) నిఘణ్టౌ చ కర్మనామసు ప్రజ్ఞానామసు చ పఠితః (నిఘ. ౨।౧, ౩।౯). **నమః** నమ్రత్వమ్ **భరన్తః** ధారయన్తః **త్వా** త్వామ్ **ఉప ఏమసి** ఉపాస్మహే. అత్ర ఇదన్తో మసి. (అ... ౭।౧।౪౬) ఇతి మస ఇదన్తత్వమ్. ॥౪॥

భావార్థః- యే జనా మోహనిశాచ్ఛన్నాస్తైః స్వాన్తఃకరణేఽధ్యాత్మజ్ఞాన ప్రకాశమాప్తుం నమస్కారోపహారపూర్వకం యోగమార్గ మనుసృత్య ధ్యానేన బుద్ధ్యా కర్మణా చ పరమేశ్వర ఉపాసనీయః. ॥౪॥

౧౪. ఈ మంత్రములో పరమాత్మకు నమస్కారమొనర్చబడినది.

పదార్థము :- (దోషా వస్తః) మోహరాత్రిని తొలగించునట్టి (అగ్నే) ప్రకాశమయుడవగునట్టి ఓ పరమేశ్వరా! (వయమ్) ఉపాసకుల మగు మేము (దివేదివే) ప్రతి జ్ఞానముకొరకు, (ధియా) జ్ఞానము, బుద్ధి మరియు కర్మలద్వారా (నమః) నమ్రతను (భరన్తః) ధారణమొనర్చుచు (త్వా) నిన్ను (ఉప ఏమసి) ఉపాసనయొనర్చుచుందుము.॥౪॥

భావార్థము :- మోహరాత్రితో కప్పబడియున్నవారు ఆయనను తమ అంతఃకరణములలో ఆధ్యాత్మజ్ఞానముయొక్క ప్రకాశమును పొందుటకొరకు నమస్సులను సమర్పించు రూపమున యోగమార్గముననుసరించి ధ్యానము, బుద్ధి, జ్ఞానము కర్మలతో గూడ పరమేశ్వరుని ఉపాసననొనర్చవలెను.॥౪॥

14. Offering thee noble deeds And noble thoughts We approach Thee O Lord day and night To have the glimpse Of inner light And fill our hearts with true delight. II 4 II

౧౫. ఋషిః - శునః శేపః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ పరమాత్మానం ప్రతి స్తోత్రముపహరతి.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౫. జరాబోధ తద్వివిడ్ఢి విశేవిశే యజ్ఞియాయ।

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
స్తోమం రుద్రాయ దృశీకమ్ ॥౫॥

౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩
ప.వి:- జరా బోధ - జరా - బోధా। తత్। వివిడ్ ఢి। విశేవిశే - విశే - విశే।
౧ ౨ ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
యజ్ఞియాయ। స్తోమమ్। రుద్రాయ। దృశీకమ్ ॥౫॥

పదార్థః- వయమ్ ఉపాసకాః **విశేవిశే** సర్వేషాం మనుష్యాణాం హితార్థమ్. విశ ఇతి మనుష్యనామ. నిఘం. ౨ । ౩. **యజ్ఞియాయ** యజ్ఞం పూజామర్హతీతి యజ్ఞియస్తస్మై. అత్ర 'యజ్ఞర్త్విగ్భ్యాం ఘఖఞౌ' అ. ౫ । ౧ । ౭౧ 'తత్కర్మార్హతీత్యుపసంఖ్యానమ్' వా.... అనేన యజ్ఞశబ్దాద్ ఘః ప్రత్యయః. **రుద్రాయ** రుతః సత్యోపదేశాన్ రాతి దదాతి యస్తస్మై, యద్వా యో రుద్ అవిద్యాహంకారదుఃఖాదికం ద్రావయతి తస్మై, యద్వా యో రోదయతి కామక్రోధాదీన్ రిపూన్ తస్మై

తుభ్యం పరమాత్మాగ్నయే. 'అగ్నిరపి రుద్ర ఉచ్యతే' ఇతి నిరుక్తమ్. ౧౦।౭. అగ్నిర్వై రుద్రః. శ. ౫। ౩।౧।౧౦. **దృశీకమ్** దర్శనీయమ్. అత్ర దృశిర్ ప్రేక్షణే ధాతోః 'అనిహృషిభ్యాం కిచ్చ. ఉ. ౪। ౧౮'. ఇతి బాహులకాద్ ఔణాదిక ఈకన్ ప్రత్యయః కిచ్చ. **స్తోమమ్** స్తోత్రమ్ ఉపహరామః ఇతి శేషః. హే **జరాబోధ** జరాం స్తుతిం బుధ్యతే తారతమ్యతయా జానాతి యః, యద్వా జరయా స్తుత్యా బోధో హృదయే జాగరణం యస్య స జరాబోధః తాదృశ హే పరమాత్మన్! పాదాదౌ ఆమన్త్రితత్వాద్ 'ఆమన్త్రితస్య చ. అ. ౬।౧।౧౯౮' ఇత్యాద్యుదాత్తత్వమ్. త్వమ్ **తత్** అస్మాకం స్తుతికరణమ్ **వివిడ్ఢి** వేవేడ్ఢి వ్యాప్నుహి, స్వీకురు. అత్ర విష్లృవ్యాప్తౌ ధాతోః లోణ్మధ్యమైకవచనే 'నిజాం త్రయాణాం గుణః శ్లౌ. అ. ౭।౪।౭౫'. ఇతి ప్రాప్తస్య గుణస్య 'వా ఛన్దసి సర్వే విధయో భవన్తి' ఇతి నియమాద్ గుణాభావః.

అథవా ఏవం యోజ్యమ్. ఉపాసకః స్వాత్మానమాహ. హే **జరాబోధ** స్తుతివిజ్ఞ మదీయ అన్తరాత్మన్! జరాం స్తుతిప్రకారం బుధ్యతే జానాతీతి జరాబోధః, తత్సంబుద్ధౌ. త్వమ్ **విశే విశే** సర్వాసాం ప్రజానాం మనోబుద్ధ్యాదీనాం హితార్థమ్ **యజ్ఞియాయ** పూజార్హాయ **రుద్రాయ** సత్యోపదేశప్రదాయ, దుఃఖాదిద్రావకాయ, శత్రురోదకాయ చ పరమాత్మాగ్నయే **తత్** తం ప్రభావకరమ్ **దృశీకమ్** దర్శనీయమ్ **స్తోమమ్** స్తోత్రమ్ **వివిడ్ఢి** కురు, ఉక్తగుణం పరమాత్మానం స్తుహీత్యర్థః.।౫।

యాస్కమునిరిమం మన్త్రమేవం వ్యాచష్టే - 'జరా స్తుతిర్జరతేః స్తుతికర్మణస్తాం బోధ, తయా బోధయితరితి వా, తద్ వివిడ్ఢి తత్ కురు, మనుష్యస్య మనుష్యస్య యజనాయ, స్తోమం రుద్రాయ దర్శనీయమ్ ఇతి'. నిరు. ౧౦।౮. ॥ ౫ ॥

భావార్థః- హే జగదీశ్వర ! త్వం సర్వేషాం పూజార్హోఽసి. త్వమేవ రుద్రో భూత్వాస్మాకం హృదయే సద్గుణాన్ ప్రేరయసి, అవివేకాలస్యాదీన్ నిరస్యసి, అన్తఃకరణే బద్ధమూలాన్ కామాదీన్ శత్రూన్ రోదయసి. అతో వయం త్వాం హృది బోధయితుం త్వత్కృతే భూరిశః స్తోమానుపహరామః. అస్మత్కృతానాం స్తోమానాం హార్దికత్వం, దర్శనీయత్వం, చారుత్వం చ విజ్ఞాయ త్వం తాన్ కృపయా స్వీకురు. హే మదీయ అన్తరాత్మన్! త్వం పరమాత్మస్తుత్యా కదాపి విముఖో మా భూః.।౫।

౧౫. ఈ మంత్రములో పరమాత్మయెడ స్తోత్రములను ఉపహారముగ నీయబడుచున్నది.

పదార్థము :- ఉపాసకులమగు మేము (విశే విశే) మనుష్యులందరి హితముకొరకు (యజ్ఞియాయ) పూజించదగిన (రుద్రాయ) సత్యోపదేశములను ప్రదానమొనర్చునట్టి అవిద్య [అజ్ఞానము], అహంకారము, దుఃఖములు మున్నగువానిని దూరము తొలగించునట్టి మరియు కామక్రోధములు మున్నగు శత్రువుల నేడ్పించునట్టి పరమాత్మరూప అగ్నికొరకు (దృశీకమ్) దర్శించుకొనదగిన (స్తోమమ్) స్తోత్రములను [ఉపహారరూపములో సమర్పించెదము] (జరాబోధ) స్తుతులను తారతమ్యరూపమున నెరుగునట్టి లేక స్తుతులద్వార హృదయమునందు జ్ఞానోదయమొనర్చునట్టి ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (తత్) అట్టి మా స్తోత్రములను (వివిడ్ఢి) స్వీకరించుము. లేక

ఈ విధముగు అర్థము నొనర్చుకొనవలెను. ఉపాసకుడు స్వయముగ తన్నుతాను ఇట్లు చెప్పుకొనుచున్నాడు (జరాబోధ) స్తుతుల నొనర్చుటను ఎరిగియున్న ఓ అంతరాత్మా! నీవు (విశే విశే) మనస్సు, బుద్ధి మున్నగువానినన్నిటిని ప్రజలహితముకొరకు (యజ్ఞియాయ) పూజించదగిన (రుద్రాయ) సత్యోపదేశము నొనర్చు, దుఃఖములు మున్నగువానిని తొలగించు, శత్రువులనేడ్పించునట్టి పరమాత్మరూప అగ్నికొరకు (తత్) ఆ ప్రభావకారి (దృశీకమ్) దర్శించదగిన (స్తోమమ్) స్తోత్రములను (వివిడ్ఢి) చేయుము అనగా ఉక్త గుణములుగల పరమాత్మ స్తుతుల నొనర్చుము. ॥౫॥

భావార్థము :- ఓ జగదీశ్వరా! నీవు అందరకు పూజనీయుడవు. నీవు మాత్రమే రుద్రుడవుగనై మా హృదయములలో సద్గుణములను ప్రేరిత మొనర్చుము. అవివేకము, సోమరితనము మున్నగువానిని నశింపజేయుము. అంతఃకరణములో వ్రేళ్ళను పాతుకొనియున్న కామక్రోధాది శత్రువులను ఏడ్పించుచుందువు. కావున మేము నిన్ను హృదయములందు మేల్కొలుపుటకు, నీ కొరకు అనేకానేక స్తోత్రములను కానుక (నైవేద్య) రూపములో సమర్పింతుము. ఎవరి స్తోత్రములు హార్దికముగ నుండునో, లేక కృత్రిమముగ నుండునో వానిని నీవు ఉత్తమరూపముగ ఎరుగుదువు. కావున మాద్వారా యొనర్చబడిన స్తోత్రముల హార్దికత్వము, దర్శనీయత్వము మరియు అందమును తెలిసికొని వానిని నీవు కృపతో స్వీకరించుము. ఓ నా అంతరాత్మా! నీవు పరమాత్మయొక్క స్తుతులనుండి ఎప్పుడును విముఖుడవుగ నుండకుము. ॥౫॥

15. O God : Thou art dispenser of justice, to be adored, praised and known by every one. Manifest Thyself in the pure heart of that devotee who glorifies Thee sincerely and earnestly. II 5 II

౧౬. ఋషిః – మేధాతిథిః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ పరమాత్మాగ్నిమాహ్వాయన్నాహ.

౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౬. ప్రతి త్యఞ్చారుమధ్వరఙ్గోపీథాయ ప్ర హూయసే।

౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
మరుద్భిరగ్న ఆ గహి ॥౬॥

ప.వి:– ప్రతి । త్యమ్ । చారుమ్ । అధ్వరమ్ । గోపీథాయ । ప్ర । హూయసే । మరుద్భిః । అగ్నే । ఆ । గహి ।౯॥

పదార్థః- **త్యమ్** తమ్ అస్మాభిః క్రియమాణమ్ **చారుమ్** శ్రేష్ఠమ్ **అధ్వరమ్** హింసాఽధర్మాదిదోషరహితమ్ ఉపాసనాయజ్ఞం జీవనయజ్ఞం వా. 'అధ్వర ఇతి యజ్ఞనామ, ధ్వరతి హింసాకర్మా, తత్ప్రతిషేధః' ఇతి నిరుక్తమ్ (౧ । ౭). **ప్రతి** అభిలక్ష్య **గోపీథాయ** గవాం విషయగోచరేషు భ్రామ్యతామ్ ఇన్ద్రియాణాం పీథాయ రక్షణాయ, అస్మాకం శ్రద్ధారసరూపస్య సోమస్య పానాయ వా. గోపీథాయ సోమపానాయేతి యాస్కః. నిరు. ౧౦ । ౩౫. 'నిశీథగోపీథావగథాః. ఉ. ౨ । ౯' ఇతి గోపూర్వాత్ పా రక్షణే పా పానే వా ధాతోస్థక్ ప్రత్యయాన్తో నిపాతః. **ప్రహూయసే** ప్రకర్షేణ నిమన్త్ర్యసే. **అగ్నే** హే జ్యోతిర్మయ పరమాత్మన్! త్వమ్ **మరుద్భిః** ప్రాణైః, అస్మదనుష్ఠీయమానాప్రాణాయా- మక్రియాభిః **ఆ గహి** ఆగచ్ఛ. ఆఙ్ పూర్వాద్ గమ్లృ గతౌ ధాతోర్లోణ్మధ్యమైకవచనే ఛాన్దసం రూపమ్. ।౯॥

భావార్థః- హే పరమాత్మన్! యథా పవనైః ప్రజ్వలితోఽగ్నిర్నానాజ్వాలాభిర్ నృత్యన్నివ యజ్ఞవేద్యామస్మత్సంముఖముపస్థితో భవతి, తథైవాస్మాకం ప్రాణాయామపవనైః ప్రదీపితస్త్వం నో జీవనయజ్ఞముపాసనాయజ్ఞం వా సమాగచ్ఛ, మనోవాక్చక్షురాదీనీన్ద్రియాణి చ విషయేభ్యః సతతం రక్షన్నస్మాకం శ్రద్ధారసం కణేహత్యపిబ. ।౯॥

౧౯. ఇపుడు పరమాత్మరూప అగ్నిని ఆహ్వానించుకొందము.

పదార్థము :- (త్యమ్) మా ద్వార యొనర్చబడునట్టి (చారుమ్) శ్రేష్ఠమగు (అధ్వరమ్) హింస, అధర్మము మున్నగు దోషములు లేనట్టి ఉపాసనాయజ్ఞము (ప్రతి) యెడ (గోపీథాయ) విషయ వాసనలందుమ్రగ్గుచుండు ఇంద్రియరూప గోవుల రక్షణకొరకు, లేక మాయొక్క శ్రద్ధారసరూప సోమరసపానమొనర్చుటకొరకు (ప్ర హూయసే) నీవు పిలువబడుచున్నావు. (అగ్నే) జ్యోతిర్మయుడవగు ఓ పరమాత్మా! నీవు (మరుద్భిః) ప్రాణములద్వార అనగా మాచే యొనర్చబడుచున్న ప్రాణాయామక్రియల ద్వార (ఆ గహి) మా యజ్ఞమునకు రమ్ము. ।౯॥

భావార్థము :- ఓ పరమేశ్వరా! ఏ విధముగ పవనములచే ప్రజ్వలితమైన యజ్ఞాగ్ని నానా జ్వాలలతో నృత్యమొనర్చుచుండునో, యజ్ఞవేదికయందు మా యెదుటికి చేరుచుండునో అటులనే మా ప్రాణాయామరూప పవనములచే ప్రజ్వలితమొనర్చబడిన నీవు మా జీవనయజ్ఞము, లేక ఉపాసనా యజ్ఞములో ప్రవేశించుము. మరియు మనస్సు, వాణి, చక్షువులు మున్నగు ఇంద్రియము లను విషయముల నుండి నిరంతరము కాపాడుచు మాయొక్క శ్రద్ధారసమును సంతోషముగ పానమొనర్చుము. ।౯॥

16. O our Supreme Leader, Thou art invoked by us for the noble sacrifice in the form of our life. Manifest Thyself through the knowledge, acquired with the help of the wise and the practice of Pranayama etc. II 6 II

౧౭. ఋషిః - శునః శేపః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ వన్దితుం పరమాత్మానమాహ్వయతి.

౨౩ ౨ ౩ ౧౨ ౩౧౨ ౩౧ర ౨ర
౧౭. అశ్వం న త్వా వారవన్తం వన్దధ్యా అగ్నిం నమోభిః ।
౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
సమ్రాజన్తమధ్వరాణామ్ ॥౭॥

౧౨ర ౩ ౧౨ర ౩౧౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౧ ౨
ప. పి:– అశ్వమ్ । న । త్వా । వారవన్తమ్ । వన్దధ్యై । అగ్నిమ్ । నమోభిః । సమ్రాజన్తమ్ -
౩ ౧౨ర ౩ ౧ ౨
సమ్ - రాజన్తమ్ । అధ్వరాణామ్ ॥౭॥

పదార్థః-వారవన్తమ్ వారైః దంశమశకాదినివారకైర్బాలైః యుక్తమ్ **అశ్వమ్** వాజినమ్ **న** ఇవ **వారవన్తమ్** వారైః విపత్తినివారణసామర్థ్యైః యుక్తమ్. 'వారాః బాలాః దంశవారణార్థా భవన్తి' ఇతి నిరుక్తమ్ ౧ । ౨౦. తథైవ వారయతి విపదాదికమేభిరితి వారాః నివారణసామర్థ్యాని. **అధ్వరాణామ్** హింసాదిదోషవర్జితానాం యజ్ఞానామ్ **సమ్రాజన్తమ్** సమ్రాడివాచరన్తమ్. సమ్రాడివాచరతీతి సమ్రాజతి, 'సర్వప్రాతిపదికేభ్యః క్విబ్ వా వక్తవ్యః'. అ. ౩ । ౧ । ౧౧ వా... ఇత్యాచారార్థేక్విప్. శతరి ద్వితీయైకవచనే సమ్రాజన్తమితి రూపమ్. **త్వా** త్వామ్ **అగ్నిమ్** తేజస్వినం పరమాత్మానమ్ **నమోభిః** నమస్కారైః **వన్దధ్యై** వన్దితుమ్. వది అభివాదన స్తుత్యోః. 'తుమర్థే సేసే నసే అసేన్ క్సేకసేనధ్యై అధ్యైన్ అ. ౩ । ౪ । ౯' ఇతి తుమర్థే అధ్యై ప్రత్యయః. ఆహువే ఆహ్వయామి ఇత్యుత్తరమన్త్రాదాకృష్యతే. ॥౭॥

'అశ్వం న త్వా వారవన్తమ్' ఇత్యత్రశ్లిష్టోపమాలంకారః. 'సమ్రాజన్తమ్ అధ్వరాణామ్' ఇత్యత్ర లుప్తోపమా. ॥౭॥

భావార్థః-అశ్వో యథా బాలైర్దంశమశకాదీన్ నివారయతి తథా పరమేశ్వరః స్వనివారణ సామర్థ్యైః విపదాదికం నివారయతి. యథా సమ్రాట్ స్వకీయే రాజ్యే సర్వేషాం ప్రభుస్తథా పరమాత్మా వివిధ యజ్ఞానాం ప్రభుః. అతో ధ్యానయజ్ఞే శ్రద్ధయా స సర్వైరాహ్వాతవ్యః. ॥౭॥

౧౭. ఇపుడు వందనమొనర్చుటకు పరమాత్మను ఆహ్వానించుకొందుము.

పదార్థము :- (వారవన్తమ్) ఈగలు, దోమలు మున్నగువానిని తొలగించుకొనునట్టి వెంట్రుకలతో గూడిన (అశ్వమ్ న) గుఱ్ఱమువంటి (వారవన్తమ్) ఆపదలను తొలగించునట్టి సామర్థ్యముతో గూడిన (అధ్వరాణామ్) హింసలు మున్నగు దోషములులేని యజ్ఞముల (సమ్రాజన్తమ్) సామ్రాట్టువంటి (త్వా) నీవు (అగ్నిమ్) తేజస్వివగు పరమాత్మవు. నీకు (నమోభిః) నమస్కారములతో (వన్దధ్యై) వందనమొనర్చుటకు (ఆహువే) పిలిచికొందును. ॥౭॥

'అశ్వం న త్వా వారవన్తమ్' లో శ్లిష్టోపమాలంకారము గలదు. **'సమ్రాజన్తమ్, అధ్వరాణామ్'** లలో లుప్తోపమాలంకారము గలదు. ॥౭॥

భావార్థము :- ఏ విధముగ గుఱ్ఱము వెంట్రుకలతో ఈగలు, దోమలు మున్నగువానిని తోలుకొనునో అటులనే పరమేశ్వరుడు తన నివారణ సామర్థ్యముతో విపత్తులు, ఆపదలు మున్నగువానిని నివారించుచుండును. ఎటుల సామ్రాట్టు తన రాజ్యములో అన్నివిధముల అధికారము కలిగియుండునో అటులనే పరమాత్మ వివిధ యజ్ఞములకు అధికారియైయుండును. కావున ధ్యానయజ్ఞములో ప్రజలందరును శ్రద్ధతో ఆయనను పిలుచుచుండవలెను. ॥౭॥

17. With homage, I revere Thee O God, Who destroyest our internal and external foes. As a horse brushes away the flies which trouble him. Thou art the Lord of all noble non-violent deeds. II 7 II

౧౮. ఋషిః – ప్రయోగః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ కీదృశం పరమాత్మానమహమాహ్వయామీత్యాహ.

3 ౧ర ౨ర 3 ౧ర ౨ర
౧౮. ఔర్వభృగువచ్ఛుచిమప్నవానవ దా హువే।

3౧ ౨3 ౧౨
అగ్నిం సముద్రవాససమ్ ॥౮॥

ప.వి:– ఔర్వభృగువత్ – ఔర్వ – భృగువత్। శుచిమ్। అప్నవానవత్। ఆ – హువే। అగ్నిమ్। సముద్రవాససమ్ – సముద్ర – వాససమ్ ॥౮॥

పదార్థః- ప్రథమః పరమాత్మపరః. అహమ్ **ఔర్వభృగువత్** ఉర్వ్యాం పృథివ్యాం భవాః పదార్థా ఔర్వాః, తాన్ భృజ్జతి భర్జతి వా స ఔర్వభృగుః సూర్యః, తమివ, **అప్నవానవత్** అప్నాంసి కర్మాణి వన్యన్తే సేవ్యన్తే యేన సోఽప్నవానః గమనశీలో వాయుః, తమివ చ. అప్న ఇతి కర్మనామ. నిఘం. ౨ । ౧. వన సమ్భక్తౌ. **శుచిమ్** పవిత్రం పవిత్రతాదాయకం చ, శుచిర్ పూతీభావే. **సముద్రవాససమ్** హృదయాకాశే బ్రహ్మాణ్డాకాశే వా నివసన్తమ్. సముద్ర ఇత్యన్తరిక్షనామ. నిఘం. ౧ । ౩. వస నివాసే. **అగ్నిమ్** జ్యోతిష్మన్తం జ్యోతిప్రదం చ పరమాత్మానమ్. **ఆహువే** ఆహ్వయామి. హ్వేఞ్ స్పర్ధాయాం శబ్దే చ. 'బహులం ఛన్దసి. అ. ౬ । ౧ । ౩౪' ఇతి సమ్ప్రసారణే రూపమ్.

అథద్వితీయో విద్యుత్పరః. విద్యుత్ప్రయోగవిషయమవాహ. అహమ్ **ఔర్వభృగువత్** ఔర్వభృగుః సూర్యః తమివ, యథాహం సూర్యాగ్నిమాహ్వయామి, సూర్యతాపం యన్త్రేషు సంగృహ్ణామి తథేత్యర్థః. **అప్నవానవత్** అప్నాంసి పాకాదికర్మాణి వన్యన్తే సేవ్యన్తే యేన సోఽప్నవానః పార్థివాగ్నిః, తమివ, యథాహం పార్థివాగ్నిమాహ్వయామి, యన్త్రేషు సంగృహ్ణామి తథేత్యర్థః, **శుచిమ్** దీప్తమ్. శుచ దీప్తౌ. **సముద్రవాససమ్** అన్తరిక్షనివాసినమ్ **అగ్నిమ్** వైద్యుతాగ్నిమ్ **ఆహువే** ఆహ్వయామి, ప్రకాశం ప్రాప్తుం యానాదిషు చ ప్రయోక్తుం స్వసకాశమ్ ఆనయామి. ।౮॥

అత్రోపమా శ్లేషశ్చాలఙ్కారః ।౮॥

భావార్థః-యథా సూర్యో వాయుశ్చ శుచిః, శుచికారకః, సర్వేషాం జీవనాధారశ్చ, తథైవ పరమాత్మాపి. యథా సూర్యో వాయుశ్చాకాశే నివసతి, తథైవ పరమాత్మా హృదయాకాశే విశ్వబ్రహ్మాణ్డాకాశే చ. తాదృశః పరమాత్మా సర్వైః సాక్షాత్కరణీయః, కిం చ సూర్యాగ్నినా వైద్యుతాగ్నినా చ యానాదీని చాలనీయాని. ॥ ౮ ॥

యథా ఔర్వః ఋషిః యథా చ భృగుఋషిః యథా చ అప్నవాన ఆహ్వయతి తద్వదహమపి శుచిమ్ ఆహువే ఆహ్వయామీతి వి... తదేవ భరత స్వామినోఽభిమతమ్. సాయణమతే తు 'ఔర్వభృగుః' ఇత్యేకం నామ, తత్సర్వమసంగతం, సృష్ట్యాదౌ ప్రాదుర్భూతేషు వేదేషు పశ్చాద్వర్తినామృష్యాదీనా మితిహాసస్యాసంభవాత్ .

౧౮. నేనెటుల పరమాత్మను ఆహ్వానించెద నను విషయము.

పదార్థము :-మొదట పరమాత్మ పక్షములో :- నేను (ఔర్వభృగువత్) పార్థివ పదార్థములను తపింపజేయు సూర్యునివలె (అప్నవానవత్) క్రియాసేవకుడగు వాయువువలె (శుచిమ్) పవిత్రుడు పవిత్రకారకుడు (సముద్రవాససమ్) హృదయాకాశములో మరియు బ్రహ్మాండాకాశములో నివసించునట్టి (అగ్నిమ్) జ్యోతిష్మంతుడు మరియు జ్యోతిప్రద పరమాత్మను (ఆహువే) పిలుచుకొందును.

రెండవది విద్యుత్తు పక్షములో:- విద్యుత్తుయొక్క ప్రయోగవిషయములో చెప్పబడుచున్నది. నేను (ఔర్వభృగువత్) ఎటుల సూర్యుని, అనగా జ్ఞానులు సూర్యుని తాపమును యంత్రములు మున్నగువానియందు ప్రయుక్తమొనర్తురో మరియు (అప్నవానవత్) ఏ విధముగ వంటలుమున్నగు కార్యములను చేయువారు పార్థివాగ్నిని యంత్రములు మున్నగువానియందు నింపియుంచెదరో, అటులనే (శుచిమ్) వెలుగుచున్న (సముద్రవాససమ్) అంతరిక్షమునందుండునట్టి (అగ్నిమ్) విద్యుదగ్నిని (ఆహువే) ప్రకాశముకొరకు మరియు యానములు మున్నగువానియందు ప్రయోగించుటకొరకు నా వద్దికి తెచ్చికొందును. ।౮॥

ఈ మంత్రములో ఉపమా మరియు శ్లేషాలంకారములు గలవు. ।౮॥

భావార్థము :- ఎటుల సూర్యుడు, వాయువులు పవిత్రము, పవిత్రకారకములు మరియు అందరకు జీవనాధారములై యున్నవియో, అటులనే పరమాత్మయును కలడు. ఎటుల సూర్యుడు మరియు వాయువు ఆకాశములో నివసించుచుండునో అటులనే పరమాత్మ హృదయాకాశములో మరియు విశ్వబ్రహ్మాండములోని ఆకాశములో నివసించుచుండును. అట్టి పరమాత్మను ఎల్లరును సాక్షాత్కారమొనర్చుకొనవలెను. తోడ్తో సూర్యాగ్ని, పార్థివాగ్ని మరియు విద్యుదగ్నిద్వారా యానములు మున్నగువానిని నడుపుకొనుచుండవలెను.

ఏ ప్రకారముగ ఔర్వఋషి, భృగుఋషి మరియు అప్నువానఋషి శుచి అగ్నిని పిలిచెదరో, అదేవిధముగ నేను పిలుచుచున్నాను. ఇది వివరణకారుని వ్యాఖ్యయై యున్నది. భరతస్వామి అభిప్రాయముకూడ ఇటులనే యున్నది. సాయణుడు ఔర్వ మరియు భృగువులను వేర్వేరుగనెంచక ఒకే 'ఔర్వభృగు' నామముగ నమ్మినాడు. ఈ వ్యాఖ్యానములన్నియును అసంగతములుగ నున్నవి. ఏలన సృష్ట్యాదిలో ప్రాదుర్భవించిన వేదములలో తరువాత వచ్చిన ఋష్యాదుల ఇతిహాసము ఉండజాలదు. ।౮॥

18. I invoke the Omniscient God who pervades the firmanent, the earth and the sea. I invoke Him like the men of true wisdom and noble actions.II 8 II

౧౯. ఋషిః – ప్రయోగః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

ఈశ్వరారాధనేన సాకం కర్మాపి కుర్యాదిత్యుచ్యతే.

౩ ౧ ౨ ౩౧ర ౨ర౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౯. అగ్నిమిన్ధానో మన సాధియం సచేత మర్త్యః ।

౩ ౧ ౨ ౩౧౨
అగ్నిమిన్ధే వివస్వభిః ।౯॥

    3 ౨   3 ౨   ౧ ౨ర   ౧ ౨ర   3   ౧౨ర   3 ౨   3
ప.వి:–అగ్నిమ్ – ఇన్ధానః । మనసా । ధియమ్ । సచేత । మర్త్యః । అగ్నిమ్ । ఇన్ధే ।
3౧౨ర   3 ౧౨ర
వివస్వభిః – వి – వస్వభిః ॥౯॥

పదార్థః- ప్రథమః పరమాత్మపరః! **మనసా** చిత్తేన **అగ్నిమ్** ప్రచ్ఛన్నరూపేణ హృదయే స్థితం పరమాత్మాగ్నిమ్ **ఇన్ధానః** ప్రదీపయన్, ప్రకటయన్ **మర్త్యః** మరణధర్మా మనుష్యః **ధియమ్** కర్మ. ధీరితి కర్మనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨ । ౧. **సచేత** సేవేత, ఇతి వైదికీ ప్రేరణా. షచతిః సేవనార్థః. నిరు. ౪ । ౨౧. తత్ప్రేరణయా ప్రేరితోఽహమ్ **వివస్వభిః** అజ్ఞానవివాసనశీలాభిః, ఆదిత్యవద్ భాసమానాభిః మనోవృత్తిభిః. వివస్వాన్ వివాసనవాన్ ఇతి నిరుక్తమ్. ౭ । ౨౬. **అగ్నిమ్** జ్యోతిర్మయం పరమాత్మాగ్నిం కర్మాగ్నిం చ **ఇన్ధే** ప్రదీపయామి, హృదయే ప్రకటయామి. ఞి ఇన్ధీ దీప్తౌ, లటి ఉత్తమైకవచనే ప్రయోగః.

అథ ద్వితీయో యజ్ఞాగ్నిపరః. యజ్ఞకర్మణే ప్రేరయతి. **మనసా** శ్రద్ధయా **అగ్నిమ్** యజ్ఞాగ్నిమ్ **ఇన్ధానః** ప్రదీపయన్ **మర్త్యః** యజమానో మనుష్యః **ధియమ్** కర్మ అపి, యజ్ఞవిధిమపి **సచేత** సేవేత, కుర్యాదితి భావః. ఇతి వేదాదేశః. తదనుసృత్య, అహమపి యజ్ఞకర్మ కర్తుమ్ **వివస్వభిః** సూర్యకిరణైః సాకమ్ **అగ్నిమ్** యజ్ఞాగ్నిమ్ **ఇన్ధే** ప్రదీపయామి. ఏతేన ప్రాతః సూర్యకిరణావిర్భావకాల ఏవ యజ్ఞకాల ఇతి సూచ్యతే.॥౯॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః ॥ ౯॥

భావార్థః-'మర్త్యః' ఇతి పదం సాభిప్రాయమ్. మరణధర్మా హి మానవః, న జానే కదా మృత్యునా గృహ్యేత. అతో యజ్ఞకర్మ కర్తుం యథాఽగ్నిం ప్రకాశయతి తథాఽస్మిన్నేవ జన్మని యోగాభ్యాసేన హృదయే పరమాత్మానం ప్రకాశ్య యావజ్జీవనమగ్నిహోత్రాదీని సమాజసేవాదీని చ వేదవిహితాని కర్మణ్యాచరేత్. నైతన్మన్యేత పరమేశ్వరశ్చేత్ సాక్షాత్కృతః కృతం కర్మభిరితి యతః 'కుర్వన్నేవేహ కర్మాణి జిజీవిషేచ్ఛతꣳ సమాః.' (య. ౪౦ । ౨) ఇత్యేవ వైదికః పన్థాః.॥౯॥

౧౯. పరమాత్మయొక్క ఆరాధనతో కర్మనుకూడ చేయవలెను.

పదార్థము :-మొదటిది పరమాత్మ పక్షములో :- (మనసా) మనస్సుతో (అగ్నిమ్) హృదయములో దాగియున్న పరమాత్మరూప అగ్నిని (ఇన్ధానః) ప్రదీప్తము అనగా ప్రకాశపరచుచు (మర్త్యః) మరణధర్మముగల మనుష్యులు (ధియమ్) కర్మను (సచేత) సేవించవలెనునది వైదిక ప్రేరణ. అట్టి ప్రేరణచే ప్రేరితుడనైన నేను (వివస్వభిః) అజ్ఞానమును విధ్వంసమొనర్చునట్టి ఆదిత్యుని వంటి ప్రకాశమానమైన మనోవృత్తులచే (అగ్నిమ్) జ్యోతిర్మయ పరమాత్మాగ్నిని మరియు కర్మయొక్క అగ్నిని (ఇన్ధే) ప్రదీప్తమొనర్తును. హృదయమందు ప్రకాశపరచెదను.

రెండవది యజ్ఞాగ్ని పక్షములో :- యజ్ఞకార్యముకొరకు ఇది ప్రేరణాత్మకముగ నున్నది. (మనసా) శ్రద్ధతో గూడ (అగ్నిమ్) యజ్ఞాగ్నిని (ఇన్ధానః) ప్రదీప్తమొనర్చుచు (మర్త్యః) యజమానులు (ధియమ్) యజ్ఞవిధులనుకూడ (సచేత) చేయవలెను. ఇది వేదాదేశమైయున్నది. తదనుసారము నేనుకూడ యజ్ఞకార్యమొనర్చుటకొరకు (వివస్వభిః) ప్రాతఃకాలమున సూర్యకిరణములు ఉదయించినతోడనే (అగ్నిమ్) యజ్ఞాగ్నిని (ఇన్ధే) ప్రదీప్త మొనర్చెదను. దీనివల్ల సూచితమగుచున్నదేమన ప్రాతఃకాల యజ్ఞముయొక్క సమయము సూర్యకిరణముల ఉదయకాలమైయున్నది. ౯॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము కలదు. ౯॥

భావార్థము :- ఇచ్చట 'మర్త్య' పదము అభిప్రాయముతో గూడియున్నది. మనుష్యులు మరణ ధర్మముగలవారు మృత్యువుచేతిలో ఎప్పుడు పట్టుపడగలరో తెలియదు. కావున యజ్ఞకర్మనొనర్చుటకు అగ్నిని ప్రజ్వలిత మొనర్చునట్లు ఈ జన్మమునందే యోగాభ్యాసముచే హృదయములో పరమాత్మను ప్రకాశపరచుకొని జీవితకాలమంతయును అగ్నిహోత్రము మరియు సమాజసేవ మున్నగు కార్యముల నొనర్చుచుండవలెను. పరమేశ్వరుని సాక్షాత్కార మొనర్చుకొనిన పిదప మరల కర్మలతో ప్రయోజనమేమి యని తలచవలదు. ఏలన కర్మల నొనర్చుచునే నూరు సంవత్సరములు జీవించుకోరిక గలిగియుండవలెను. ॥యజు. ౪౦-౨॥ ఇదియే వైదిక మార్గము. ౯॥

19. When a man enkindles fire Let him ponder o'er the fire within Fire of knowledge that destroys All impurity and all sin. Let his mind and intellect Be united to reform All bad habits that harm And take away his charm. II 9 II

౨౦. ఋషిః - వత్సః దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

యోగినః కదా పరమేశ్వరస్యాలౌకికం జ్యోతిః పశ్యన్తీత్యాహ.

౨ఉ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
౨౦. ఆదిత్ప్రత్నస్య రేతసో జ్యోతిః పశ్యన్తి వాసరమ్।

౩ ౨ఉ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
పరో యదిధ్యతే దివి ॥౧౦॥

౨ ౩ ౧ ౨ ౧ ౨ర ౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౨
ప.వి:- ఆత్ - ఇత్। ప్రత్నస్య। రేతసః। జ్యోతిః। పశ్యన్తి। వాసరమ్। పరః। యత్।
౩ ౧ ౨ ౩ ౨
ఇధ్యతే। దివి ॥౧౦॥

పదార్థః- ఆత్ ఇత్ తదనన్తరమేవ **ప్రత్నస్య** సనాతనస్య ప్రత్న ఇతి పురాణనామ. నిఘం.3 । ౨౭ . **రేతసః** రేతస్వినః వీర్యవతః పరమసామర్థ్యశాలినః అగ్నేః పరమాత్మసూర్యస్య. అత్ర మత్వర్థీయస్య లోపః. **వాసరమ్** రాగద్వేషమోహాదితమోవివాసనశీలం యద్వా అణిమాద్యైశ్వర్యనివాసకమ్. 'వాసరాణి వేసనాని వివాసనాని గమనానీతి వా' ఇతి నిరుక్తమ్ ४ । ౭. వస స్నేహచ్ఛేదాపహరణేషు ఇతి ధాతోః, యద్వా ణిజన్తాద్ వస నివాసే ధాతోః 'అర్తికమిభ్రమిచమిదే వివాసిభ్యశ్చిత్. ఉ. 3 । ౧౩౨. ఇత్యౌణాదికః అరప్రత్యయః. యద్వా వాసరమ్ దివ్యదివసజనకమ్. వాసరమిత్యహర్నామ. నిఘం. ౧ । ౯. **జ్యోతిః** ప్రకాశమ్ యోగదర్శనోక్తాం జ్యోతిష్మతీం వృత్తిం, జ్ఞానదీప్తం, వివేకఖ్యాతిం వా, యోగిజనాః **పశ్యన్తి** సాక్షాత్కుర్వన్తి, **యత్** యదా, అసౌ **పరః** పరస్తాత్ **దివి** ఆత్మరూపే ద్యులోకే ఇధ్యతే ప్రదీప్యతే.॥౧౦॥

శ్లేషేన సూర్యపక్షేఽపి యోజనీయమ్. ॥౧౦॥

భావార్థః-యథా ప్రాతరుదితః సూర్యాగ్నిర్యదా మధ్యాహ్నేకాశమారోహతి తథైవ జనాస్తస్య తమోనిరాసకం దేదీప్యమానదివసాధాయకం సముజ్జ్వల ప్రభామణ్డలం పశ్యన్తి, తథైవ యదా యోగిభిర్ధ్యాతః పరమాత్మాగ్నిస్తేషామాత్మలోకే దేదీప్యతే తథైవ తే తస్య రాగద్వేషాది- వినాశకం, యోగసిద్ధినివాసకం, జీవన్ముక్తిప్రాప్తిరూపదివసజనకం దివ్యం జ్యోతిర్ద్రష్టుం పారయన్తి ॥౧౦॥

అత్ర పరమాత్మనో గుణకర్మస్వభావవర్ణనపూర్వకం తత్ప్రసాదనాత్, తం ప్రతి నమస్కరణాత్, స్తోమార్పణాత్, పరమేశ్వరస్తుత్యా సహ కమణ్యపి ప్రేరణాత్, పరమజ్యోతి ర్దర్శనవర్ణనాచ్చైతద్ దశత్యర్థస్య పూర్వదశత్యర్థేన సహ సంగతిరస్తీతి బోధ్యమ్.

ఇతి ప్రథమే ప్రపాఠకే ప్రథమార్ధే ద్వితీయా దశతిః.

ఇతి ప్రథమోఽధ్యాయే ద్వితీయః ఖణ్డః.

ద్వితీయా దశతిః సమాప్తః.

౨౦. యోగులు పరమేశ్వరుని అలౌకికజ్యోతి నెపుడు దర్శించుకొనెదరను విషయము.

పదార్థము :-(ఆత్ ఇత్) దానితరువాతనే (ప్రత్నస్య) సనాతన (రేతసః) వీర్యవంతుడు, పరమ సామర్థ్యశాలియగు పరమాత్మ సూర్యుని (వాసరమ్) రాగము, ద్వేషము, మోహము మున్నగువాని అంధకారములను దూరమొనర్చునట్టి, లేక 'అణిమా' మున్నగు ఐశ్వర్యముల నివాసకుడు, లేక దివ్యదినములనుత్పన్నమొనర్చునట్టి (జ్యోతిః) జ్యోతిని, యోగిదర్శనోక్త జ్యోతిష్మతి వృత్తిని, జ్ఞానదీప్తిని, లేక వివేకఖ్యాతిని యోగులు (పశ్యన్తి) చూచుచుందురు. (యత్) అపుడు ఆ పరమాత్మ సూర్యుడు (పరః) ఆ పిదప (దివి) ఆత్మరూపద్యులోకములో (ఇధ్యతే) ప్రదీప్తమగుచుందురు.॥౧౦॥

శ్లేషముచే సూర్యునిపక్షమునందును అర్థయోజన మొనర్చవలెను.॥౧౦॥

భావార్థము :- ఎటుల ప్రాతఃకాలమున ఉదయించిన సూర్యుడు మధ్యాహ్నపు ఆకాశమునకు చేరినప్పుడు లోకులు దానిని అంధకార నివారకుడు, దేదీప్యమానుడు, దినమునుత్పన్నమొనర్చునట్టి సంపూర్ణ ప్రభామండలముగ చూడగలుగుదురు. అటులనే యోగులచే ధ్యానమొనర్చబడిన పరమాత్మ వారి ఆత్మలోకములో తళుకు లీనుచుండును. అపుడే ఆయన వారి రాగ ద్వేషములు మున్నగువాని నివారకుడు, యోగిసిద్ధులలో నివాసకుడు, జీవన్ముక్తిరూప దినమునకు జనకుడు మరియు దివ్యప్రకాశమును సాక్షాత్కారమొనర్చుటలో సమర్థుడగును. ॥౧౦॥

ఈ దశతియందు పరమాత్మయొక్క గుణకర్మ స్వభావముల వర్ణన యొనర్చుచు ఆయనను సంతోషపరచుట, ఆయనకు స్తోత్రములను సమర్పించుటకు, మనుష్యులకు పరమేశ్వరుని స్తుతితో బాటు కర్మయందును ప్రేరణయొనర్చుట మరియు పరమజ్యోతిదర్శనముయొక్క వర్ణనకలదు. కావున ఈ దశతియొక్క అర్థమునకు పూర్వదశతియొక్క అర్థముతో సంబంధము కలదు.

ప్రథమప్రపాఠకమందలి ప్రథమార్ధములో ద్వితీయాదశతి సమాప్తము

ప్రథమాధ్యాయములో ద్వితీయఖణ్డము సమాప్తము

20. The sun that is seen shining in the most distant sky and that causes day to break, receives light from the Refulgent Eternal God. II 10 II

తృతీయా దశతిః

౨౧. ఋషిః – ప్రయోగః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – విరాడ్గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

తత్రాద్యే మన్త్రే పరమాత్మానముపాసితుం జనాన్ ప్రేరయతి.

౩౧ ౨౩ ౧౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨
౨౧. అగ్నిం వో వృధన్తమ ధ్వరాణాం పురూతమమ్।

౨౩ ౨౩ ౧౨
అచ్ఛా నప్త్రే సహస్వతే ॥౧॥

౩౨ ౩ ౧౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౧౨ర ౧౨ర
ప.వి:– అగ్నిమ్ । వః । వృధన్తమ్ । అధ్వరాణామ్ । పురూతమమ్ । అచ్ఛ । నప్త్రే।

౧౨ర
సహస్వతే ॥౧॥

పదార్థః-హే మనుష్యాః ! **వః** యూయమ్ **సహస్వతే** ప్రశస్తబలయుక్తాయ. సహ ఇతి బలనామ. నిఘం. ౨ । ౯, ప్రశంసార్థే మతుప్. **నప్త్రే** అపతనశీలాయ అపత్యాయ, భౌతికసన్తానస్య సద్గుణాదిరూపదివ్యసన్తానస్య చ ప్రాప్తయే ఇత్యర్థః. తాదర్థ్యే చతుర్థీ. న పతతి పాతయతి వా స నప్తా నఞ్పూర్వాత్ పత్లృధాతోః 'నప్తృనేష్టృ ఉ. ౨।౯౭ ఇతి తృచ్, నఞః ప్రకృతిభావః, ధాతోస్తిలోపశ్చ. **వృధన్తమ్** వర్ధయన్తమ్ లుప్తణిచ్కం రూపమ్. **అధ్వరాణామ్** హింసారహితానామ్ అగ్నిహోత్రాద్యశ్వమేధాన్తానాం కర్మకాణ్డయజ్ఞానామ్, యద్వా స్తుతి ప్రార్థనోపాసనాస్వాధ్యాయ బ్రహ్మయజ్ఞాదిజ్ఞానయజ్ఞానామ్ **పురూతమమ్** అతిశయేన పూరయితారమ్. పిపర్తి పాలయతి పూరయతి వా యః స పురుః. పౄ పాలన పూరణయోః ఇతి ధాతోః పృభిదివ్యధిగృధిధృషిహృషిభ్యః' ఉ. ౧।౨౩ ఇత్యుణ్. అతిశయేన పురుః పురూతమః. 'అన్యేషామపి దృశ్యతే' అ... ౬।౩।౧౩౭ ఇతి పూర్వపదస్య దీర్ఘః. **అగ్నిమ్** పరమాత్మానమ్ **అచ్ఛ** అభిముఖా భవత. అచ్ఛ ఆభిముఖ్యే సంహితాయాం 'నిపాతస్య చ' అ. ౬।౩।౧౩౬ ఇతి దీర్ఘః.॥౧॥

భావార్థః-పరమేశ్వర ఉపాసకాన్ వర్ధయతి, తైరనుష్ఠీయమానాన్ జ్ఞానయజ్ఞాన్, భక్తియజ్ఞాన్, కర్మయజ్ఞాంశ్చ పూర్ణతాం నయతి, తాన్ సుప్రశస్తం సన్తానం సద్గుణాంశ్చ ప్రాపయతి.॥౧॥

౨౧. మొదటి మంత్రములో పరమాత్మాగ్నియొక్క ఉపాసనకొరకు మనుష్యులను ప్రేరితమొనర్చబడినది.

పదార్థము :- ఓ మనుష్యులారా! (వః) మీరు (సహస్వతే) ప్రశస్త బలముచే (నప్త్రే) పతనము పొందనట్టి మరియు పతితుల నొనర్చనట్టి భౌతిక సంతానము మరియు సద్గుణములతో గూడిన దివ్యసంతానముయొక్క ప్రాప్తికొరకు (వృధన్తమ్) వృద్ధియొనర్చునట్టి (అధ్వరాణామ్) అగ్నిహోత్రము మొదలుకొని అశ్వమేధపర్యంతము హింసారహిత కర్మకాండమయ యజ్ఞముల, లేక స్తుతి, ప్రార్థన, ఉపాసన, స్వాధ్యాయము, బ్రహ్మయజ్ఞము మున్నగు జ్ఞానయజ్ఞముల (పురూతమమ్) అతిశయపూర్ణమగు (అగ్నిమ్) తేజోమయ, అగ్రణీ పరమాత్మయొక్క (అచ్ఛ) అభిముఖులగుడు. అనగా ఆయన ఆరాధననొనర్చుడు.॥౧॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరున్ని ఉపాసించువారు ఉన్నతిని పొందుదురు. వారు చేయబడిన జ్ఞానయజ్ఞము, భక్తియజ్ఞము మరియు కర్మయజ్ఞములను పూర్ణము చేయును. మరియు వారికి సుప్రశస్తమైన సన్తానమును, అలాగే సద్గుణములను ప్రాప్తింపజేస్తాడు. ॥౧॥

21. For powerful kinship, I sincerely invoke the Omniscient Leader (God) who makes your noble deeds fruitful. He is the Lord of all these vast regions and is our True Friend. II 1 II

౨౨. ఋషిః - భరద్వాజః । దేవతా - అగ్నిః ।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

పరమాత్మా స్తోత్రే కిం ఫలం ప్రయచ్ఛేదిత్యాహ.

౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨
౨౨. అగ్నిస్తిగ్మేన శోచిషాయంసద్విశ్వం న్యా౩త్రిణమ్ ।

౩ ౧ ౨ ౩ ౨
అగ్నిర్నో వంసతే రయిమ్ ॥౨॥

౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౧ ౨ర ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩
ప. వి:- అగ్నిః । తిగ్మేన । శోచిషా । యంసత్ - విశ్వమ్ । ని౩। అత్రిణమ్। అగ్నిః । నః।
౨
వంసతే । రయిమ్ ॥౨॥

పదార్థః- అగ్నిః తేజోమయః పరమాత్మా **తిగ్మేన** తీక్ష్ణేన **శోచిషా** తేజసా **విశ్వమ్** సమస్తమ్ **అత్రిణమ్** భక్షకం కామక్రోధాదికమన్తఃశత్రువర్గం, చౌరలుణ్ఠాకాదికం సామాజికఞ్చ రిపువర్గమ్. అత్తిభక్షయతి హినస్తి యః సోఽత్రీ. అద్ భక్షణే ధాతోః 'అదేస్త్రినిశ్చ' ఉ. ౪ । ౬౮ ఇతి త్రినిః. 'పాప్మానోఽత్రిణః' ఇతి ష. బ్రా. ౩ । ౧. **నియంసత్** నియచ్ఛతు. నిపూర్వాత్ యమ ఉపరమే ధాతోః విధ్యర్థే లేటి 'సిబ్బహులం లేటి' అ. ౩ ।౧ । ౩౪ ఇతి సిపి రూపమ్. **అగ్నిః** స ఏవాగ్నిపదవాచ్యః పరమాత్మా **నః** అస్మభ్యమ్ **రయిమ్** లౌకికం ధనం హిరణ్యరజతప్రజాపశ్వాదికమ్ ఆధ్యాత్మికఞ్చ ధనం సత్యాహింసాది **వంసతే** విభజ్య దదాతు. వన సంభక్తౌ ధాతోర్లేటి సిబాగమః. ॥౨॥

శ్లేషేణ భౌతికాగ్నిపక్షేఽపి యోజనీయమ్. ॥౨॥

భావార్థః- యథా పార్థివోఽగ్నిర్విద్యుదగ్నిర్వా తిగ్మేన శోచిషా ప్రాప్తం వస్తు దహతి, శిల్పాదికర్మసు యోజితశ్చ ధనం ప్రయచ్ఛతి, తథైవ పరమాత్మాగ్నిరుపాసకానామాన్తరాన్ బాహ్యాంశ్చ సపత్నాన్ నిగృహ్ణాతి, తత్కృతే చ సాంసారికీమాధ్యాత్మికీఞ్చ సంపదం వితరతి. ॥౨॥

౨౨. పరమాత్మస్తోత (స్తుతికుల) కు ఏమి ఫలమిచ్చునను విషయము.

పదార్థము :- (అగ్నిః) తేజోమయ పరమాత్మ (తిగ్మేన) తీక్షణమగు (శోచిషా) తేజముతో (విశ్వమ్) సమస్త (అత్రిణమ్) భక్షకులగు కామక్రోధములు మున్నగు అంతఃశత్రువులను మరియు చోరులు, బందిపోటులు, టక్కరులు మున్నగు సామాజిక శత్రువులను (నియంసత్) నియంత్రితమొనర్చవలెను. (అగ్నిః) ఆ అగ్నిపదవాచ్య పరమాత్మ (నః) మాకొరకు (రయిమ్) బంగారము, వెండి, ప్రజ [సంతానము], పశువులు మున్నగు లౌకిక ధనములు మరియు సత్యము, అహింస మున్నగు ఆధ్యాత్మిక ధనములను (వంసతే) విభాజకరూపమున నిచ్చుగాక ! ॥౨॥

శ్లేషముతో భౌతికాగ్ని పక్షములో కూడ అర్థయోజన నొనర్చవలెను. ॥౨॥

భావార్థము :- ఎటుల పార్థివాగ్ని, లేక విద్యుదగ్ని తీక్ష్ణతేజముచే తన సమీపమునకు చేరిన వస్తువులను దగ్ధమొనర్చునో మరియు శిల్పము మున్నగు కార్యములందు చేరిపోయి ధన సంపదలను ప్రదానమొనర్చునో, అటులనే పరమాత్మరూప అగ్ని ఉపాసకుల ఆంతరిక మరియు బాహ్య శత్రువులను నిగ్రహించును. అట్టి ఉపాసకుల ప్రాపంచిక మరియు ఆధ్యాత్మిక సంపదలను విస్తీర్ణమొనర్చును. ॥౨॥

22. May the Omniscient Lord cast down each fierce devouring fiend (within and without) with His lustrous Splendour. He alone grants us real wealth of wisdom, peace and Bliss. II 2 II

౨౩. ఋషిః – వామదేవః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ పరమాత్మానం సుఖం ప్రార్థయతే.

౧౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩౨ ౩ ౧ ౨౩ ౧ర ౨ర
౨౩. అగ్నే మృడ మహాఀ అస్యయ ఆ దేవయుం జనమ్ ।

౩ ౧ ౨ ౩ ౨౩ ౧౨
ఇయేథ బర్హిరాసదమ్ ॥౩॥

౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౧ ౨
ప. వి:–అగ్నే । మృడ । మహాన్ । అసి । అయః । ఆ । దేవయుమ్ – జనమ్। ఇయేథ ।
౩౨ ౩౧౨ ౩ ౧౨
బర్హిః। ఆసదమ్ ఆ – సదమ్ ॥౩॥

పదార్థః-హే **అగ్నే** ప్రకాశస్వరూప జగన్నాయక పరమాత్మన్! **మృడ** మాం సుఖయ. మృడ సుఖనే, లోణ్మధ్యమైకవచనమ్. త్వమ్ **మహాన్** మహిమోపేతః **అసి** వర్తసే. త్వమ్ **దేవయుమ్** దేవాన్ దివ్యగుణాన్ దేవం పరమాత్మానం వాఽఽత్మనః కామయతే స దేవయుస్తమ్, దివ్యగుణాభిలాషిణం పరమాత్మాభిలాషిణం వా. క్యచి 'క్యాచ్ఛన్దసి' అ. ౩ । ౨ । ౧౭౦ ఇత్యుప్రత్యయః. **జనమ్** త్వద్భక్తం మామ్ **అయః** ప్రాప్తోఽసి. అయ గతౌ, భ్వాదిః లఙ్, వ్యత్యయేన పరస్మైపదమ్. బర్హిః హృదయాసనమ్ **ఆసదమ్** ఆసత్తుమ్ ఉపవేష్టుమ్. ఆఙ్పూర్వాత్ షద్లృ విశరణగత్యవసాదనేషు ధాతోస్తుమర్థే ణముల్. **ఇయేథ** ఆయాతోఽసి ఇణ్ గతౌ ధాతోః 'ఛన్దసి లుఙ్ లఙ్ లిటః'. అ. ౩ । ౪ । ౬ ఇతి వర్తమానేఽర్థే లిట్. ॥౩॥

భావార్థః:-హే పరమేశ్వర! అన్తర్యామిన్! త్వం పరమకృపయా త్వద్భక్తస్య మమ హృదయాసనమధ్యాసితుం సమాగతోఽసి. సతతం దివ్యగుణసన్నిధిం త్వత్సన్నిధిఞ్చ కామయమానోఽహం త్వదనుగ్రహం యాచే. త్వం మహానసి మద్విషయేఽపి స్వం మహిమానం చరితార్థం కురు. సర్వదా మామానన్దయ.॥౩॥

౨౩. ఈ మంత్రములో పరమాత్మతో సుఖమును కోరబడినది.

పదార్థము :-(అగ్నే) ప్రకాశస్వరూపుడవగు ఓ పరమాత్మా! నీవు నన్ను (మృడ) సుఖవంతునిగ నొనర్చుము. (మహాన్) గొప్పవాడవు. నీవు (దేవయుమ్) దివ్యగుణములను కోరువారి, లేక పరమాత్మాభిలాషి (జనమ్) ప్రజాజనుడనగు నాకు (అయః) ప్రాప్తించుము. నాయొక్క (బర్హిః) హృదయరూప ఆసనముపై (ఆసదమ్) కూర్చుండుటకు (ఆ ఇయేథ) వచ్చియున్నావు.॥౩॥

భావార్థము :-ఓ పరమేశ్వర, ఓ అంతర్యామీ! నీవు మహా గొప్ప కృపతో నీ భక్తుడనగు నా హృదయాసనముపై ఆసీనులగుటకు దయచేయుడు. నిరంతరము నీ దివ్యగుణముల సాన్నిధ్యమును కోరుకొనుచుండు నేను నీయొక్క అనుగ్రహమును కాంక్షించుచున్నాను. నీవు గొప్పవాడవు. నా విషయమునందును నీయొక్క మహత్వమును చరితార్థమొనర్చుము. మరియు నిరంతరము నన్ను ఆనందపరచుచుండుము.॥౩॥

23. O God : make us happy. Thou art Great. Thou art approached and realised by wise and pious men. Thou hast Thy seat in the sanctuary of their hearts. II3II

౨౪. ఋషిః – వసిష్ఠః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ పరమాత్మా పాపాదిభ్యో రక్షణార్థం ప్రార్థ్యతే.

౨౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ ౩ ౨
౨౪. అగ్నే రక్షా ణో అంహసః ప్రతి స్మ దేవ రీషతః।

౧ ౨ ౩ ౧ ౨
తపిష్ఠై రజరో దహ ॥౪॥

౧౨ర ౧౨ర ౩ ౧ ౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౧ ౨
ప.వి:–అగ్నే । రక్ష । నః । అంహసః । ప్రతి । స్మ । దేవ । రీషతః । తపిష్ఠైః । అజరః –
౩ ౧౨ర ౩
అ – జరః । దహ ॥౪॥

పదార్థః-హే **అగ్నే** జ్యోతిష్మన్ పరమాత్మన్! త్వమ్ **నః** అస్మాన్. సంహితాయాం 'నశ్చ ధాతుస్థోరుషుభ్యః అ... ౮।౪।౨౭' ఇతి నస్య ణః. **అంహసః** పాపాచరణాత్ **రక్ష** పరిత్రాయస్వ. సంహితాయాం 'ద్వ్యచోఽతస్తిఙః అ... ౬।౩।౧౩౫ ఇతి దీర్ఘః. హే **దేవ** దివ్యగుణకర్మస్వభావ, సకలైశ్వర్యప్రదాతః ప్రకాశమాన, సర్వప్రకాశక! దేవో దానాద్వా, దీపనాద్వా, ద్యోతనాద్వా ఇతి నిరుక్తమ్. ౭।౧౫. **అజరః** స్వయం హింసాజర్జరత్వాదిరహితస్త్వమ్ **రిషతః** అస్మాకం హింసాపరాయణాన్ ఆన్తరాన్ బాహ్యాంశ్చ శత్రూన్ 'రీషతః' ఇతి సంహితాయాం ఛాన్దసం దీర్ఘత్వమ్. **తపిష్ఠైః** సన్తాపకతమైః స్వకీయైః తేజోభిః **ప్రతి దహ స్మ** భస్మసాత్ కురు. ॥౪॥

అత్ర శ్లేషేణ భౌతికాగ్నిపక్షే రాజపక్షే చాప్యర్థో యోజనీయః ॥౪॥

భావార్థః- యథా భౌతికాగ్నిః శీతాదన్ధకారాద్ వ్యాఘ్రాదిభ్యశ్చ రక్షతి, యథా వా రాజా పాపినో దణ్డయిత్వాఽఽక్రామకాన్ రిపూంశ్చ పరాజిత్య ప్రజాం పాపాచ్ఛత్రుభ్యశ్చ రక్షతి, తథైవ పరమాత్మాఽస్మభ్యమాత్మరక్షాయాః సామర్థ్యం దత్వాఽస్మాన్ పాపాచరణాదాన్తరాద్ బాహ్యాశ్చ శత్రోః రక్షేత్. ॥౪॥

౨౪. ఇపుడు పరమాత్మచే పాపములు మున్నగువానినుండి రక్షణను కోరబడినది.

పదార్థము :-(అగ్నే) జ్యోతిస్వరూపుడవగు ఓ పరమాత్మా! నీవు (నః) మమ్ము (అంహసః) పాపాచరణనుండి రక్షణ చేయుము. (దేవ) దివ్యగుణ స్వభావ, సకలైశ్వర్య ప్రదాతా! ప్రకాశస్వరూపా! సర్వప్రకాశక జగదీశ్వరా! (అజరః) స్వయముగ జరామరణములు కృశికత్వము మున్నగునవి లేని నీవు (రిషతః) హింసాపరాయణమగు ఆంతరిక మరియు బాహ్యాశత్రువులను (తపిష్ఠైః) అతిగా తపింపజేయువాడవు. కావున వాటిని స్వకీయ సామర్థ్యములచే (ప్రతి దహ స్మ) భస్మమొనర్చి వేయుము. ॥౪॥

ఈ మంత్రమునకుశ్లేషముచేభౌతికాగ్ని మరియు రాజపక్షములో అర్థయోజన నొనర్చవలెను. ॥౪॥

భావార్థము :-ఎటుల భౌతికాగ్ని చలి, అంధకారము మరియు సింహశార్దూలములు మున్నగు వానినుండి రక్షణచేయుచుండునో, లేక రాజు పాపాత్ములను దండించి ఆక్రమణదారులను, శత్రువులను పరాజితుల నొనర్చి ప్రజలను పాపములనుండి మరియు శత్రువులనుండి రక్షణచేయునో, అటులనే పరమేశ్వరుడు మమ్ము ఆత్మరక్షణమొనర్చుకొనుటకు సామర్థ్యమును ప్రసాదించి పాపాచరణులనుండి ఆంతరిక మరియు బాహ్యాశత్రువులనుండి మా రక్షణ యొనర్చు చుండవలెను. ॥౪॥

24. O our True Leader; Save us from sins. Protect us O Eternal God, from our internal enemies like lust, anger, jealousy, ignorance, pride and greed. Consume them with Thy most powerful weapons of Wisdom and Discrimination. II4II

౨౫. ఋషిః – భరద్వాజః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః –షడ్జః.

అథ పునః పరమాత్మా ప్రార్థ్యతే.

౧౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩౧౨
౨౫. అగ్నే యుఙ్క్ష్వా హి యే తవాశ్వాసో దేవ సాధవః।

౨౩ ౧౨౩ ౧౨
అరం వహన్త్యాశవః ॥౨౫॥

౧౨ర ౩ ౨ ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౧౨ ౧౨ర
ప.వి:– అగ్నే । యుఙ్క్ష్వ । హి । యే – తవ । అశ్వాసః । దేవ । సాధవః । అరమ్ ।
౧౨ర ౩౧౨
వహన్తి । ఆశవః ॥౨౫॥

పదార్థః-హే **దేవ** కర్మోపదేశప్రదాతః **అగ్నే** జగన్నాయక పరమేశ్వర! **యే తవ** త్వదీయాః, త్వద్రచితాః **సాధవః** కార్యసాధనశీలాః **ఆశవః** వేగవన్తః. సాధ్నువన్తి కార్యాణీతి సాధవః అశ్నువతే సద్యోఽధ్వానమిత్యాశవః. సాధ సంసిద్ధౌ, అశూఙ్వ్యాప్తౌ, ఇతి ధాతుభ్యాం - 'కృవాపాజిమిస్వది సాధ్యశూభ్య ఉణ్. ఉ. ౧।౧ ఇత్యుణ్. **అశ్వాసః** ఇన్ద్రియ - ప్రాణ - మనోబుద్ధిరూపాస్తురఙ్గాః. ఆజ్జసేరసుక్. అ. ౭।౧।౫౦' ఇతి జసోఽసుగాగమః. **అరమ్** పర్యాప్తమ్ **వహన్తి** అస్మాన్ నిర్ధారితం లక్ష్యం ప్రతి ప్రాపయన్తి, తాన్ **హి** అవశ్యమ్ **యుఙ్క్ష్వ** కర్మణి యోజయ. సంహితాయాం, 'ద్వ్యచోఽతస్తిఙః'. అ. ౬।౩।౧౩౫ ఇతి దీర్ఘః. ॥౨౫॥

భావార్థః-హే పరమాత్మదేవ! కృతకర్మఫలభోగార్థం నూతనకర్మసమ్పాదనార్థం చాస్మభ్యం శరీరరథాఇన్ద్రియప్రాణమనోబుద్ధిరూపా అశ్వాశ్చ త్వయా ప్రదత్తాస్సన్తి. అలసా భూత్వా వయం కదాచిన్నిరుత్సాహాః నిష్కర్మాణశ్చ భవామః. త్వం కృపయాస్మాకమిన్ద్రియ ప్రాణాదిరూపానశ్వాన్ కర్మణి యోజయ, యేన వైదికం కర్మయోగమాశ్రయమాణ వయం సర్వత్ర సతతమగ్రగామినః స్యామ. ॥౨౫॥

౨౫. దిగువ మంత్రములో పునః పరమాత్మను ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :-(దేవ) కర్మోపదేశ ప్రదాతవు (అగ్నే) జగన్నాయకుడవునగు ఓ పరమాత్మా! (యే) ఏ (తవ) నీయొక్క, అనగా నీద్వార రచింపబడిన (సాధవః) కార్యసాధకమగు (ఆశవః) వేగవంతమగు (అశ్వాసః) ఇంద్రియములు, ప్రాణము, మనస్సు మరియు బుద్ధిరూప అశ్వములు (పరమ్) కావలసినట్లు (వహన్తి) మమ్ము నిర్ధారిత లక్ష్యముపై చేర్చుచుండునో వానిని నీవు (హి) అవశ్యముగ (యుఙ్క్ష్వ) కర్మలయందునియమితమొనర్చుము. ॥౨౫॥

భావార్థము :- ఓ పరమేశ్వరా! చేసినట్టి కర్మఫలముల భోగముకొరకు, క్రొత్తకర్మల సంపాదనార్థము, శరీరరూపరథము, ఇంద్రియములు, ప్రాణము, మనస్సు మరియు బుద్ధిరూప అశ్వములను నీవు మాకు ఇచ్చినావు. సోమరులమై మేము ఎప్పుడైనను నిరుత్సాహులము మరియు అకర్మణ్యులమున్నై పోవుచుందుము. దయతోనీవు మా ఇంద్రియములను, ప్రాణము మున్నగువానివంటి అశ్వములను కర్మలందు తత్పరమొనర్చుము. అందువల్ల మేము వైదికకర్మ యోగమార్గము నాశ్రయించుచు నిరంతరము అగ్రగాములమగుచుందుము. ।౫॥

25. O Omniscient Lord, prompt Thy wise devotees of righteous nature to practise Yoga. Being active, they fulfil the mission of their life well. II5II

౨౬. ఋషిః – వసిష్ఠః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ పరమాత్మానం స్వహృదయే ధారయామ ఇత్యాహ.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
౨౬. ని త్వా నక్ష్య విశ్పతే ద్యుమన్తం ధీమహే వయమ్ ।

౩ ౧ ౨
సువీర మగ్న ఆహుత ।౬॥

౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩
ప. విః – ని । త్వా । నక్ష । విశ్పతే । ద్యుమన్తమ్ । ధీమహే । వయమ్ । సువీరమ్ – సు – వీరమ్ । అగ్నే । ఆహుత – ఆ – హుత ।౬॥

పదార్థః- హే **నక్ష్య** ఉపగన్తవ్య శరణ్య. నక్షితుముపగన్తుమర్హో నక్ష్యః. నక్షతిః గతికర్మా. నిఘం. ౨ । ౧౪. **విశ్పతే** ప్రజాపాలక, **ఆహుత** బహుజనసత్కృత అగ్నే సర్వాగ్రణీః జ్ఞానస్వరూప పరమాత్మన్! **వయమ్** ఉపాసకాః **ద్యుమన్తమ్** దీప్తిమన్తమ్ **సువీరమ్** శోభనాః శ్రేష్ఠాః వీరాః వీరతాదిగుణాః యస్మాత్స సువీరః తమ్. బహువ్రీహౌ 'వీరవీర్యౌచ' ౬ । ౨ । ౧౨౦ ఇతి సోః పరో వీరశబ్ద ఆద్యుదాత్తః. **త్వా** త్వామ్ **నిధీమహే** నిధివత్ స్వాన్తఃకరణే నిదధ్మహే, నితరాం ధ్యాయామో వా. నిపూర్వాత్ ధా ధాతోర్ధ్యై ధాతోర్వా లటి ఛాన్దసం రూపమ్. ।౬॥

భావార్థః- శరణాగతవత్సలః, ప్రజాపాలకో, బహుజనవన్దితో, వీరత్వప్రదాతా, తేజోనిధిః పరమేశ్వరః సర్వైః స్వహృది ధారణీయో ధ్యాతవ్యశ్చ. ।౬॥

౨౬. మేము పరమాత్మను హృదయములో నిలుపుకొందుము.

పదార్థము :-(నక్ష్య) జీర్ణత్వము లేని, శరణాగతహితకరుడవు (విశ్పతే) ప్రజాపాలకుడవు, (ఆహుత) అందరిచే సత్కృతులను పొందువాడవు (అగ్నే) అందరికన్నముందుండువాడవు, జ్ఞానస్వరూపుడవునగు ఓ పరమేశ్వరా! (వయమ్) ఉపాసకులమగు మేము (ద్యుమన్తమ్) దీప్తిమంతము (సువీరమ్) శ్రేష్ఠమగు వీరత్వము మున్నగు గుణములను ప్రాప్తింపజేయు (త్వా) నిన్ను (నిధీమహే) నిధివలె మా అంతఃకరణములందు ధారణమొనర్చుకొందుము. లేక నిన్ను ధ్యానించుచుందుము. ।౬॥

భావార్థము :-శరణాగత వత్సలుడు, ప్రజల పాలనకర్త, ప్రజలందరకు వందనీయుడు వీరత్వము నిచ్చువాడు, తేజోనిధియగు పరమేశ్వరున్ని ప్రజలెల్లరును తమహృదయములలో ధారణమొనర్చవలెను. మరియు ఆయన ధ్యానమొనర్చవలెను. ।౬॥

26. We meditate on Thee O Lord of all People, invoked by the wise, Refulgent, most powerful. May we install Thee, the only source of all good, in the region of our hearts. II6II

౨౭. ఋషిః – విరూపః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ సూర్యదృష్టాన్తేన పరమాత్మనో మహిమానం వర్ణయన్నాహ.

3౨ 3 ౨ 3౨ 3౧ర ౨ర 3౨ 3౨
౨౭. అగ్నిర్మూర్ధాదివః కకుత్ పతి ః పృథివ్యా అయమ్ ।

3౧ర ౨ర
అపాంరేతాంసి జిన్వతి ॥౭॥

3౨ 3 ౨ 3౨ 3౨ ౧౨ర 3 ౨ 3౨ 3౨
ప. వి:– అగ్నిః । మూర్ధా। దివః – కకుత్ । పతిః । పృథివ్యాః । అయమ్ । అపామ్।

౧౨ర 3
రేతాంసి । జిన్వతి ॥౭॥

పదార్థః-**ప్రథమః** పరమాత్మపరః. **అగ్నిః** సర్వాగ్రణీః పరమేశ్వరః **మూర్ధా** శరీరే మూర్ధవత్ జగతః శిరోమణిభూతః, **దివః** ప్రకాశమయస్య ద్యులోకస్య **కకుత్** సర్వోన్నతః స్వామీ కిఞ్చ **పృథివ్యాః** భూమేః **పతిః** పాలకః వర్తతే. **అయమ్** ఏష పరమేశ్వరః **అపామ్** అన్తరిక్షస్య. ఆప ఇత్యన్తరిక్షనామ. నిఘం. ౧ । 3. **రేతాంసి** జలాని. రేత ఇత్యుదకనామ నిఘం. ౧ । ౧౨. **జిన్వతి** ప్రేరయతి, వృష్ట్యా భూలోకం ప్రాపయతీత్యర్థః. **జిన్వతిః** గతికర్మా. నిఘం. ౨ । ౧౪.

అథ ద్వితీయః సూర్యాగ్నిపరః. **అగ్నిః** ప్రకాశకః సూర్యాగ్నిః **మూర్ధా** త్రిలోక్యాః శిర ఇవ, **దివః** ద్యులోకరూపస్య వృషభస్య **కకుత్** కకుదివ, **పృథివ్యాః** భూమేశ్చ **పతిః** పాలకః స్వామీ వర్తతే. అయమ్ **అపామ్** అన్తరిక్షస్య **రేతాంసి** ఉదకాని **జిన్వతి** భూమౌ ప్రేరయతి.॥౨॥

అత్ర శ్లేషాలంకారః. పరమేశ్వరః సూర్య ఇవేత్యుపమాధ్వనిః. మూర్ధేవ కకుదివ ఇతి లుప్తోపమమ్. యద్వా అగ్నౌ మూర్ధ్నః కకుదశ్చారోపాద్ రూపకాలంకారః. అగ్నౌ కకుత్త్వారోపః శాబ్దః, దివి వృషభత్వారోప ఆర్థః, తేనైకదేశవివర్తి రూపకమ్.॥౨॥

భావార్థః- యథా సూర్యః సౌరజగతో మూర్ధేవ, ద్యులోకస్య కకుదివ, భూమేశ్చ పాలకోఽస్తి తథైవాఽస్మాభి రుపాస్యమానోఽయం పరమేశ్వరః సకల బ్రహ్మాణ్డస్య శిరోమణిః, ప్రోజ్జ్వలన్నానానక్షత్రజాలజటితస్య ద్యులోకస్యాధిపతిః, వివిధపర్వత నదీనదసాగర-సరోవరలతావిటపిపత్రపుష్పాదిసుషమాసమన్వితస్య భూమణ్డలస్య పాలకశ్చాఽస్తి. స ఏవ సూర్యవదన్తరిక్షస్థాని మేఘజలాని భూమౌ వర్షయతి. అతః స సర్వేషాం ధన్యవాదార్హః.॥౨॥

౨౨. ఇపుడు సూర్యుని దృష్టాంతముతో పరమాత్మ మహిమను వర్ణింతుము.

పదార్థము :-మొదటిది పరమాత్మ పక్షములో :- (అగ్నిః) అందరకు అగ్రనాయకుడగు పరమాత్మ (మూర్ధా) శరీరమునకు శిరమువలె జగత్తునకు శిరోమణియైయున్నాడు. (దివః) ప్రకాశవంతమగు ద్యులోకమునకు (కకుత్) సర్వోన్నత స్వామియైయున్నాడు. మరియు (పృథివ్యాః) భూలోక (పతిః) పాలకుడైయున్నాడు. (అయమ్) ఈ పరమేశ్వరుడు (అపామ్) అంతరిక్ష (రేతాంసి) జలములను (జిన్వన్తి) వర్షముద్వారా భూమిపైకి చేర్చుచుండును.

రెండవది సూర్యుని పక్షములో :- (అగ్నిః) ప్రకాశకుడగు సూర్యరూప అగ్ని (మూర్ధా) ముల్లోకముల శిరస్సువంటి (దివః) త్రిలోకముల వృషభమువంటి (కకుత్) మూపురమువలె (పృథివ్యాః) భూమియొక్క (పతిః) పాలనకర్త మరియు స్వామియైయున్నాడు. ఈ (అపామ్) అంతరిక్షముయొక్క (రేతాంసి) జలములను (జిన్వతి) భూమిపైకి ప్రేరితమొనర్చి వర్షింపజేయును.॥౨॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము గలదు. పరమేశ్వరుడు సూర్యునివలె నున్నాడు. ఈ ఉపమానము ధ్వనివలె నున్నది. శిరస్సువలె, మూపురమువంటి ఈ ఉపమానములు లుప్తోపమాలంకారములు, లేక అగ్నియందు మూర్ధత్వము మరియు కకుత్వముయొక్క ఆరోపముండుటవల్ల రూపకాలంకారమైనది. అగ్నియందు కకుత్వమను ఆరోపము శబ్దము మరియు ద్యులోకములో వృషభత్వపు ఆరోపము, అర్థమైయున్నది. కావున ఏకదేశవివర్తరూపకమై యున్నది.॥౨॥

భావార్థము :- ఎటుల సూర్యలోకమునకు శిరస్సువలె, ద్యులోకమునకు మూపురమువలె మరియు భూమికి పాలనకర్తయై యున్నాడో, అటులనే మనద్వారా ఉపాసించబడుచున్న ఈ పరమేశ్వరుడు సకల బ్రహ్మాండముల శిరోమణియైయున్నాడు. ఉజ్వలమగు నానా నక్షత్రములతో ఖచితమగు ద్యులోకమునకు అధిపతియైయున్నాడు. మరియు వివిధ పర్వతములు, నదీనదములు, సముద్రములు, సరోవరములు, వృక్షములు, లతలు, పత్రములు, పుష్పములు మున్నగువాని శోభలతోనున్న భూమండలమునకు పాలకుడైయున్నాడు. అట్టి సూర్యునివలెనే ఆకాశములో స్థిరమైయున్న మేఘజలములను భూమిపై వర్షింపజేయును. కావున ఆయన అందరకు ధన్యవాదయోగ్యుడై యున్నాడు. ॥౭॥

27. Omniscient God is like the Head of heaven. He is also the Lord of the earth He quickens the waters' seed i. e. causes the rain to flow through lightning and feeds all creatures in all worlds. He is the Prime Mover of the inert matter. He is the Giver of the fruits of all actions. II7II

౨౮. ఋషిః - శునఃశేపః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

పరమాత్మైవ సృష్ట్యాదౌ వేదవిజ్ఞానం ప్రవక్తీత్యాహ.

3౨ 3 ౨ఉ 3 ౧ ౨ 3౧ ౨ 3 ౧ ౨ర
౨౮. ఇమమూషు త్వమస్మాకం సనిం గాయత్రం నవ్యాంసమ్ ।

౧౨ 3౨3 ౧ ౨
అగ్నే దేవేషు ప్ర వోచః ॥౮॥

3౨ 3 ౨ 3౧౨ 3౨ 3 ౧౨ర
ప. వి:- ఇమమ్ । ఉ । సు। త్వమ్ । అస్మాకమ్ । సనిమ్ । గాయత్రమ్ । నవ్యాంసమ్ ।
౧౨ర 3౧౨ 3
అగ్నే । దేవేషు। ప్ర-వోచః ॥౮॥

పదార్థః- హే **అగ్నే** అనన్తవిద్యామయ జగదీశ్వర! **త్వమ్** సర్వమంగలప్రదస్త్వమ్ **ఇమమ్ ఉ** ఏతం ఖలు **అస్మాకమ్** మనుష్యాణామ్ **సనిమ్** బహుబోధప్రదమ్. సనోతి దదాతి బహూన్ కర్తవ్యబోధానితి సనిః షణు దానే ధాతోః 'ఖనికష్యత్రిజ్యసివసివనిసని. ఉ. ౧ । ౧౪౧' ఇతి ఇః ప్రత్యయః. **నవ్యాంసమ్** నవీయాంసమ్. నిత్య నవీనతరమితి యావత్. నవశబ్దాద్ ఈయసుని ఈకారలోపశ్ఛాన్దసః. **గాయత్రమ్** గాయత్ర్యాదిఛ్ఛన్దోఽన్వితం వేదచతుష్టయమ్ **దేవేషు** దివ్యగుణయుక్తేషు విద్వత్సు ఋషిషు **సుప్రవోచః** ప్రతికల్పం సృష్ట్యాదౌ సముపదిశసి. ప్రావోచః ఇతి ప్రాప్తే 'బహులం ఛన్దస్యమాఙ్ యోగేఽపి అ. ౬ । ౪ । ౭౫' ఇత్యడాగమో న. లడర్థే లుఙ్. ॥౮॥

పదార్థః-హే **అంగిరః** మత్ప్రాణభూత. ప్రాణోవా అంగిరాః. శ. ౬ । 3 । ౭ । 3. **అగ్నే** జ్ఞానసూర్య జగన్నేతః పరమాత్మన్! **తమ్** తాదృశం నిఖిలగుణసమన్వితమ్ **త్వా** త్వామ్ **గోపవనః** గవామిన్ద్రియాణాం వాచాం వా పవనః శోధయితా గోప-వనః పవిత్రేన్ద్రియః పూతవాక్ యద్వా గాః ఇన్ద్రియాణి పాతి రక్షతీతి గోపః ఆత్మా తం వనతి సేవతే ఇతి గోప-వనః. ఆత్మసేవీ స్తోతా **గిరా** స్తుతివాచా వేదవాణ్యావా **జనిష్టత్** జనయతి స్వాన్తఃకరణే ప్రకటయతి. జనీ ప్రాదుర్భావే ధాతోర్ల్యన్తాల్లేటి 'జనిషత్' ఇతి ప్రాప్తే బహులవచనాత్ తకారాగమశ్ఛాన్దసః. హే **పావక** శుద్ధికర్తః దేవ! **సః** తాదృశస్త్వమ్ **హవమ్** మదీయాహ్వానమ్. హవం హ్వానమితి నిరుక్తమ్ ౧౦ । ౨. హ్వేఞ్ ధాతోః 'బహులం ఛన్దసి. అ. ౬ ।౧ ।3౪' ఇతి సమ్ప్రసారణే సతి ఉకారాన్తత్వాద్ 'ఋదోరప్. అ. 3 । 3 ।౫౭' ఇత్యప్ ప్రత్యయః. **శ్రుధి** శృణు. శ్రు శ్రవణే ధాతోః 'శ్రుశృణుపృకృవృభ్యశ్ఛన్దసి. అ. ౬ ।౪ ।౧౦౨' ఇతి హేర్ధిః. 'అన్యేషామపి దృశ్యతే అ. ౬ । 3।౧3' ఇతి సంహితాయాం దీర్ఘః. ।౯॥

భావార్థః-పరమేశ్వరోఽవ్యక్తరూపేణ సర్వేషాం హృది సన్నివిష్టః. తం పవిత్రేన్ద్రియః పూతవాగ్ ఆత్మసేవీ జన ఏవ వేదమన్త్రైః స్తువన్ ప్రకటయితుం సమర్థో భవతి. పరమేశ్వరశ్చ ప్రకటీభూయ హృదయం పునాతి.।౯॥

౨౯. ఆ పరమాత్మను ఎవరు తమ హృదయములలో ప్రకటించుకొనగలరు?

పదార్థము :-(అంగిరః) నా ప్రాణభూతుడవు (అగ్నే) జ్ఞానసూర్యుడవు, జగన్నాయకుడవునగు ఓ పరమాత్మా! (తమ్) ఆ సమస్త గుణగణములతో గూడిన (త్వా) నిన్ను (గోపవనః) ఇంద్రియరూప, లేక వాణిరూప గోవుల శోధకుడవు, పవిత్రమగు ఇంద్రియముల మరియు పవిత్ర వాక్కులచే స్తుతించబడువాడవు. లేక (గోప-వనః) ఆత్మసేవియగు స్తోతలు (గిరా) స్తుతివాణుల, లేక వేదవాణులచే (జనిష్టత్) తమ అంతఃకరణములలో ప్రకాశపరచెదరు. (పావక) శుద్ధికర్తవగు ఓ పరమాత్మా! (సః) అట్టి నీవు (హవమ్) నా ఆహ్వానమును (శ్రుధి) వినుము.।౯॥

భావార్థము :-ఓ పరమేశ్వర! అవ్యక్తరూపమున నీ వందరిహృదయములలో చేరియున్నావు. అట్టి నిన్ను పవిత్ర ఇంద్రియములు, పవిత్ర ఆత్మసేవిలగువారుమాత్రమే వేదమంత్రములచే స్తుతియొనర్చుచు దర్శించుకొనుటకు సమర్థులగుదురు. మరియు వారికి పరమేశ్వరుడు ప్రకటమై వారి హృదయములను పవిత్రపరచును.।౯॥

29. O most beloved God : Life of our life, A wise man who has purified his speech and controlled all his senses, manifests Thee through his songs. Listen to my invocation O purifier. II 9II

పదార్థః హే **అంగిరః** మత్ప్రాణభూత, ప్రాణో వా అంగిరాః శ. ౬ । ౩ । ౭ । ౩ **అగ్నే** జ్ఞానసూర్య జగన్నేతః పరమాత్మన్! **తమ్** తాదృశం సకలగుణసమన్వితమ్ **త్వా** త్వామ్ **గోపవనః** గావః ఇంద్రియాణి వాచో వా పవనాః శోధయితా గోప-వనః పవిత్రేంద్రియః పూతవాక్ యద్వా గాః ఇంద్రియాణి పాతి రక్షతి గోపః ఆత్మా తం వనతి సేవతే ఇతి గోప-వనః. ఆత్మసేవీ స్తోతా **గిరా** స్తుతివాచా వేదవాణ్యా వా **అజనిష్ఠ్** జనయతి హృదయే ప్రకటయతి. జనీ ప్రాదుర్భావే ధాతోర్ణిజంతాల్లుఙి 'అజనిష్ఠ' ఇతి ప్రాప్తే బహులవచనాత్ ఇకారాగమోఽభ్యాసః. హే **పావక** శుద్ధికర్తః దేవ! **సః** తాదృశస్త్వం **హవమ్** మదీయాహ్వానమ్. హవం హ్వానమితి నిరుక్తమ్ ౧౦ । ౭. హ్వేఞ్ ధాతోః 'బహులం ఛందసి. అ. ౬ । ౧ । ౩౪' ఇతి సంప్రసారణే సతి ఉకారాంతత్వాద్ 'ఋదోరప్. అ. ౩ । ౩ । ౫౭' ఇత్యప్ ప్రత్యయః. **శ్రుధి** శృణు. శ్రు శ్రవణే ధాతోః 'శ్రుశృణుపృకృవృభ్యశ్ఛందసి. అ. ౬ । ౪ । ౧౦౨' ఇతి హేర్ధిః. 'అన్యేషామపి దృశ్యతే అ. ౬ । ౩ । ౧౩౭' ఇతి సంహితాయాం దీర్ఘః. ౯॥

భావార్థః- పరమేశ్వరోఽవ్యక్తరూపేణ సర్వేషాం హృది సన్నివిష్టః. తం పవిత్రేంద్రియః పూతవాగ్ ఆత్మసేవీ జన ఏవ వేదమంత్రైః స్తువన్ ప్రకటయితుం సమర్థో భవతి. పరమేశ్వరశ్చ ప్రకటీభూయ హృదయం పునాతి.౯॥

౨౯. ఆ పరమాత్మను ఎవరు తమ హృదయములో ప్రకటించుకొనగలరు?

పదార్థము : (అంగిరః) నా ప్రాణభూతుడవు (అగ్నే) జ్ఞానసూర్యుడవు, జగన్నాయకుడవునగు ఓ పరమాత్మా! (తమ్) ఆ సమస్తగుణగణములతో కూడిన (త్వా) నిన్ను (గోపవనః) ఇంద్రియరూప, లేక వాణిరూప గోవుల శోధకుడు, పవిత్రమగు ఇంద్రియములు మరియు పవిత్ర వాక్కులచే స్తుతించబడువాడవు, లేక (గోప-వనః) ఆత్మసేవియగు స్తోతలు (గిరా) స్తుతివాణుల, లేక వేదవాణులచే (జనిష్ఠత్) తమ అంతఃకరణములో ప్రకాశింపజేయుదురు. (పావక) శుద్ధికర్తవగు ఓ పరమాత్మా! (సః) అట్టి నీవు (హవమ్) నా ఆహ్వానమును (శ్రుధి) వినుము. ౯॥

భావార్థము :- ఓ పరమేశ్వరా! అవ్యక్తరూపమున నీ అందరి హృదయములలో చేరియున్నావు. అట్టి నిన్ను పవిత్ర ఇంద్రియములు, పవిత్ర ఆత్మసేవులగువారుమాత్రమే వేదమంత్రములచే స్తుతియొనర్చుచు దర్శించుకొనుటకు సమర్థులగుదురు. మరియు వారికి పరమేశ్వరుడు ప్రకటమై వారి హృదయములను పవిత్రపరచును. ౯॥

29. O most beloved God : Life of our life, A wise man who has purified his speech and controlled all his senses, manifests Thee through his songs. Listen to my invocation O purifier. II 9II

30. ఋషిః – వామదేవః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ పరమేశ్వరః స్తోతుః కిముపకరోతీత్యాహ.

२३ १२ ३२३२ ३१ २
30. పరి వాజపతిః కవిరగ్నిర్హవ్యాన్యక్రమీత్।

२३१२ ३१ २
దధద్రత్నాని దాశుషే ॥10॥

१२र १२र १२र ३ २ ३२ ३१२ ३ १२र
ప. విః– పరి । వాజపతిః – వాజ – పతిః । కవిః । అగ్నిః । హవ్యాని । అక్రమీత్। దధత్।
१२र ३ १ २
రత్నాని । దాశుషే ॥10॥

పదార్థః- ప్రథమః పరమేశ్వరపరః. **వాజపతిః** వాజానామ్ ఆత్మికబలానాం పతిః అధీశ్వరః, **కవిః** మేధావీ, క్రాన్తద్రష్టా. కవిరితి మేధావినామ. నిఘం. 3 । 15. 'కవిః క్రాన్తదర్శనో భవతి కవతేర్వా' ఇతి నిరుక్తమ్ 12 । 13. **అగ్నిః** ప్రకాశస్వరూపః పరమేశ్వరః **దాశుషే** ఆత్మానం హవిః కృత్వా దత్తవతే స్తోత్రే. దాశ్వాన్ సాహ్వాన్ మీఢ్వాంశ్చ. అ. 6 । 1 । 12 అనేనాయం దానార్థాద్ దాశతేః క్వసుప్రత్యయాన్తో నిపాతితః. **రత్నాని** రమణీయాని సద్గుణరూపాణి ధనాని. రత్నానాం రమణీయానాం ధనానామితి నిరుక్తమ్. 8 । 5. **దధత్** ధారయన్, ప్రయచ్ఛన్, తస్య **హవ్యాని** ఆత్మసమర్పణరూపాణి హవీంషి **పరి అక్రమీత్** పరితః ప్రాప్నోతి, స్వీకరోతీత్యర్థః. క్రము పాదవిక్షేపే. 'ఛన్దసి లుఙ్లఙ్లిటః' అ. 3 । 4 । 6 ఇతి లడర్థే లఙ్.

అథ ద్వితీయః యజ్ఞాగ్నిపరః. **వాజపతిః** అన్నానాం బలానాం చ ప్రదాతా పాలకశ్చ, **కవిః** గతిమాన్. పవనాహతః సన్ కవతే యజ్ఞవేద్యాం జ్వాలాభిరిత స్తతః సంచరతీతి కవిః. కవతే గతికర్మా. నిఘం. 2 । 14. **అగ్నిః** యజ్ఞాగ్నిః **దాశుషే** హవిర్దత్తవతే యజమానాయ **రత్నాని** ఆరోగ్యాదిరూపాణి రమణీయాని ఫలాని **దధత్** ప్రయచ్ఛన్ సన్ **హవ్యాని** సుగన్ధిమిష్టపుష్టివర్ధక రోగనాశకాని ఘృతకేసరకస్తూర్యాదీని హవీంషి **పరి అక్రమీత్** సూక్ష్మీకృత్య పరితో విస్తారయతి. ॥10॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః, ఉపమానోపమేయభావశ్చ గమ్యతే. ॥10॥

భావార్థః- యథాఽన్నానాం బలానాం చోత్పత్తినిమిత్తం యజ్ఞాగ్నిర్హవిర్దత్తవతే యజమా నాయ దీర్ఘాయుష్యారోగ్యాదీని ఫలాని ప్రయచ్ఛతి తథైవోపాసనాయజ్ఞ ఆత్మసమర్పణరూపాణి హవీంషి దత్తవతే స్తోత్రే పరమేశ్వరః సద్గుణాదిరూపాణి ఫలాని దదాతి. ॥10॥

౩౦. పరమేశ్వరుడు స్తోతలకు (స్తుతించువారికి) ఏమి యుపకారమొనర్చును?

పదార్థము :-మొదటిది పరమేశ్వరపక్షములో :- (ప్రజాపతిః) ఆత్మికబలముల అధిపతి (కవిః) మేధావి, దూరదర్శి (అగ్నిః) ప్రకాశస్వరూపుడగు పరమేశ్వరుడు (దాశుషే) తమ ఆత్మను హవిస్సుగ నొనర్చి ఈశ్వరార్పణ యొనర్చు ఆత్మదాసులగు స్తోతలకొరకు (రత్నాని) రమణీయ సద్గుణరూపధనములను (దధత్) ప్రదానమొనర్చుచు వారి (హవ్యాని) ఆత్మసమర్పణరూప ఆహుతులను (పరి అక్రమీత్) అన్నివైపులనుండి పొందుచుండును. అనగా స్వీకరించును.

రెండవది యజ్ఞాగ్నిపక్షములో :- (ప్రజాపతిః) అన్నములను, బలములను ప్రదానమొనర్చు మరియు పాలకుడు (కవిః) గతిశీలమగు (అగ్నిః) యజ్ఞాగ్ని (దాశుషే) ఆహుతులనిచ్చు యజమానులకొరకు (రత్నాని) ఆరోగ్యము మున్నగువానివంటి రమణీయమగు ఫలములను (దధత్) ఇచ్చుచు (హవ్యాని) సుగంధ, మధుర, పుష్టికర, రోగనాశక, ఘృతము, కేసరి, కస్తూరి మున్నగు ఆహుతులను (పరి అక్రమీత్) సూక్ష్మముగ నొనర్చి నలువైపులకు వ్యాప్తపరచును. ॥౧౦॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారముగలదు. మరియు ఉపమానోపమేయభావములను ధ్వనింపజేయుచున్నది. ॥౧౦॥

భావార్థము :- అన్నములను మరియు బలములను ఉత్పత్తినొనర్చుటకొరకు యజ్ఞాగ్నియందు ఆహుతులనిచ్చు యజమానులకు దీర్ఘాయువు, ఆరోగ్యము మున్నగు ఫలప్రదానమొనర్చునటులనే ఆత్మసమర్పణరూప హవిస్సుల నిచ్చునట్టి స్తోతలకు పరమేశ్వరుడు సద్గుణములు మున్నగు ఫలముల నిచ్చుచుండును. ॥౧౦॥

30. The Omniscient Leader who is the Lord of Strength, accepts the devotional offerings of His devotees, giving them precious things in the form of wisdom and character. II10II

౩౧. ఋషిః - ప్రస్కణ్వః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ సూర్యదృష్టాన్తేనేశ్వర విషయ ఉపదిశ్యతే.

౨౩ ౨ ౩ ౧౨ ౩౧ ౨ ౩౧౨

౩౧. ఉదుత్యం జాతవేదసం దేవం వహన్తి కేతవః।

౩ ౧౨ర ౨ర ౩ ౧౨

దృశే విశ్వాయ సూర్యమ్ ॥౧౧॥

ప.వి:-ఉత్ - ఉ - త్యమ్ । జా తవేదసమ్ - జా త - వేదసమ్ । దేవమ్ । వహన్తి ।
కేతవః । దృశే । విశ్వాయ । సూర్యమ్ ॥౧౧॥

పదార్థః- ప్రథమః సూర్యపరః. కేతవః కిరణాః **త్యమ్** తం ప్రసిద్ధమ్ **జాతవేదసమ్** యో జాతాన్ పదార్థాన్ వేదయతే ప్రకాశయతి తాదృశమ్, **దేవమ్** ప్రకాశమానం, ప్రకాశకమ్, అహోరాత్రాదీనాం దాతారమ్, ద్యుస్థానభవం చ. దేవో దానాద్వా దీపనాద్వా ద్యోతనాద్వా ద్యుస్థానో భవతీతి వా. నిరు ౭ । ౧౫. **సూర్యమ్** ఆదిత్యరూపమ్ అగ్నిమ్ **విశ్వాయ దృశే** సర్వేషాం భూతానాం దర్శనాయ. విశ్వాయ ఇత్యత్ర 'షష్ఠ్యర్థే చతుర్థీతి వాచ్యమ్ అ. ౨ । ౩ । ౬౨' వా. ఇతి షష్ఠ్యర్థే చతుర్థీ. విశ్వస్మై ఇతి ప్రాప్తే ఛన్దసి విభాషా సర్వనామసంజ్ఞానిషేధాత్ స్మై ఆదేశో న. 'దృశే ఇతి దృశే విఖ్యే చ' అ. ౩ । ౪ । ౧౧ ఇత్యనేన తుమర్థే కే ప్రత్యయాన్తో నిపాతః. **ఉద్ వహన్తి** పృథివ్యాదిలోకేషు ప్రసారయన్తి. ఉపరిస్థితోఽప్యాదిత్యః కిరణద్వారా సర్వాన్ లోకాన్ ప్రాప్నోతీతి భావః.

ఇమం మన్త్రం యాస్కమునిరేవం వ్యాచష్టే-ఉద్వహన్తి తం జాతవేదసం రశ్మయః కేతవః సర్వేషాం భూతానాం దర్శనాయ సూర్యమితి కమన్యమాదిత్యాదేవమవక్ష్యత్ ఇతి. నిరు. ౧౦ । ౧౫.

అథ ద్వితీయః పరమేశ్వరపరః. కేతవః కేతుమన్తః ప్రాప్తబుతవ్బరాప్రజ్ఞా యోగినో విద్వాంసః. కేతురితి ప్రజ్ఞానామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩ । ౯. అత్ర మతుపో లుక్. **త్యమ్** తం స్వానుభూతం ప్రసిద్ధమ్ **జాతవేసదమ్** సర్వజ్ఞం, సర్వవ్యాపకం, సర్వైర్జ్ఞేయం, ధనోత్పాదకం, జ్ఞానప్రదాయకం చ. జాతవేదాః కస్మాత్? జాతాని వేద, జాతాని వైనం విదుః జాతే జాతే విద్యత ఇతి వా, జాతవిత్తో వా జాతధనః, జాతవిద్యో వా జాత ప్రజ్ఞానః ఇతి నిరుక్తమ్. ౭ । ౧౯. **దేవమ్** దివ్యగుణప్రదాయకమ్ **సూర్యమ్** సూర్యవద్ భాసమానం పరమేశ్వరమ్ **విశ్వాయదృశే** విశ్వేషాం జనానాం సాక్షాత్కరణాయ **ఉద్ వహన్తి** సర్వత్ర ప్రచారయన్తి.॥౧౧॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ద్వయోరర్థయోరుపమానోపమేయభావశ్చ వ్యజ్యతే.॥౧౧॥

భావార్థః-యథా సూర్యం తద్రశ్మయః సర్వేషాం జనానామాలోకాయ భూమ్యాదిలోకాన్ ప్రాపయన్తి, తథా యోగినో విద్వాంసః పరమేశ్వరం స్వయం సాక్షాత్కృత్య పరేషాం దర్శనాయ సర్వత్రోపదిశన్తి.॥౧౧॥

౩౧. ఈ మంత్రములో సూర్యుని దృష్టాంతముతో పరమేశ్వరుని విషయము కలదు.

పదార్థము :-మొదటిది సూర్యపక్షములో :- (కేతవః) కిరణములు (త్యమ్) ఆ ప్రసిద్ధ (జాతవేదసమ్) ఉత్పన్న పదార్థములను ప్రకాశపరచునట్టి (దేవమ్) ప్రకాశకుడు, ప్రకాశమానుడు దివారాత్రములు మున్నగువానిని ప్రదానమొనర్చిన మరియు ద్యులోకములో స్థిరమైయున్న (సూర్యమ్) సూర్యరూప అగ్నిని (విశ్వాయ దృశే) సకల ప్రాణుల దర్శనముకొరకు (ఉద్ వహన్తి)

పృథివిమున్నగు లోకములకు చేర్చునట్టి, అనగా సూర్యుడు పైన చాల దూరమున నుండియును కిరణములద్వార సకలలోకములందును చేరుచుండును.

రెండవది పరమేశ్వర పక్షములో :- (కేతవః) ఋతంభర ప్రజ్ఞ ప్రాప్తించినట్టి యోగులు (త్యమ్) అనుభూతి పొందినట్టి ఆ ప్రసిద్ధవిద్వాంసులు (జాతవేదసమ్) సర్వజ్ఞుడు, సర్వవ్యాపకుడు, ధనముల ఉత్పాదకుడు మరియు జ్ఞానప్రదాత (దేవమ్) దివ్యగుణప్రదాయకుడు (సూర్యమ్) సూర్యునివంటి జ్యోతిర్మయ పరమేశ్వరరూప అగ్నిని (విశ్వాయ దృశే) అందరకు సాక్షాత్కారమొనర్చుటకు (ఉద్ వహన్తి) సర్వత్ర ప్రచారమొనర్చుచుందురు.॥౧౧॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారముకలదు. సూర్యుని మరియు పరమేశ్వరుని ఉపమాన ఉపమేయ భావములు వ్యంగ్యముగ నున్నవి.॥౧౧॥

భావార్థము :- ఎటుల సూర్యుని ప్రకాశమును ఆతని కిరణములు భూమిమున్నగు లోకములకు చేర్చుచుండునో, దానివల్ల లోకములన్నియును చూడబడగలవో, అటులనే యోగులగు విద్వాంసులు పరమేశ్వరుని స్వయముగ సాక్షాత్కారమొనర్చుకొని ఇతరుల దర్శనార్థము దానిని సర్వత్ర ప్రచారితమొనర్చుచుందురు.॥౧౧॥

31. The suns, the stars, the oceans, hills Are all the flags that point to Him The Giver of Light, who kills all ills and helps us to swim Across the ocean of grief Surrounding us from all sides. God is Almighty, All - pervading, Omniscient Lord who guides Wisemen meditating on Him And gives them life and light Day and night, they think of Him And guide the world a right. II11II

౩౨. ఋషిః -మేధాతిథిః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః -షడ్జః.

అథ భౌతికాగ్నివత్ పరమేశ్వరస్యాపి గుణాః సర్వైర్వేదితవ్యా ఇత్యాహ.

౩౨౩౧ర ౨ర ౩౧ ౨ ౩ ౨
౩౨. కవిమగ్నిముప స్తుహి సత్యధర్మాణమధ్వరే ।

౩౧౨ ౩౧ ౨
దేవమమీవచాతనమ్ ॥౧౨॥

౩౨ ౩౨ ౧౨ర ౩ ౩౧ ౨ ౩౨ ౩
ప.వి:- కవిమ్ । అగ్నిమ్ । ఉప - స్తుహి । సత్యధర్మాణమ్ - సత్య - ధర్మాణమ్ ।
౨ ౩౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ర
అధ్వరే । దేవమ్ । అమీవచాతనమ్ - అమీవ - చాతనమ్ ॥౧౨॥

పదార్థః- **ప్రథమః పరమేశ్వరపరః.** హే మనుష్య, త్వమ్ **అధ్వరే** హింసాదిరహితే జీవనయజ్ఞే **కవిమ్** వేదకావ్యస్య కర్తారమ్, క్రాన్తదర్శినమ్, **సత్యధర్మాణమ్** సత్యా అవితథా ధర్మా గుణకర్మ స్వభావా యస్య తమ్, **దేవమ్** సుఖాదీనాం దాతారమ్, **అమీవచాతనమ్** అమీవాన్ అజ్ఞానాదీన్ వ్యాధిస్త్యానసంశయప్రమాదాలస్యాదీన్ వా యోగ విఘ్నకరాన్ మానసాన్ రోగాన్ చాతయతి హినస్తి యస్తమ్. అమ రోగే, బాహులకాదౌణాదిక ఈవప్రత్యయః. చాతయతిర్నాశనే. నిరు. ౬।౩౦. **అగ్నిమ్** తేజస్వినం పరమేశ్వరమ్ **ఉప స్తుహి** ఉపాస్స్వ ॥

అథ ద్వితీయః భౌతికాగ్నిపరః. హే మనుష్య,త్వమ్ **అధ్వరే** శిల్పయజ్ఞే **కవిమ్** గతిమన్తమ్, **సత్యధర్మాణమ్** సత్యగుణకర్మస్వభావమ్, **దేవమ్** ప్రకాశమానం ప్రకాశకం వ్యవహారసాధకం చ, **అమీవచాతనమ్** జ్వరాదిరోగనాశకమ్ **అగ్నిమ్** పార్థివాగ్నిం విద్యుతం సూర్యం వా **ఉప స్తుహి** గుణైర్వర్ణయ.॥౧౨॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః ॥౧౨॥

భావార్థః- మనుష్యైః శిల్పవిద్యాసిద్ధయే యథా భౌతికోఽగ్నిర్విద్యుత్ సూర్యో వా గుణజ్ఞానపూర్వకం సేవనీయస్తథా ధర్మప్రాప్తయే పరమేశ్వరస్య గుణకర్మస్వభావా జ్ఞేయా వర్ణనీయా అనుకరణీయాశ్చ.॥౧౨॥

౩౨. భౌతికాగ్నితో సమానమైన పరమేశ్వరుని గుణాలు అందరికి తెలుసుకొనదగినవని ఇచ్చట చెప్పబడినది.

పదార్థము :- మొదటిది పరమేశ్వరపక్షము. ఓ మనుష్యులారా ! మీరు **(అధ్వరే)** హింసారహితమైన జీవన యజ్ఞములో **(కవిమ్)** వేదకావ్యాలయొక్క కవి అలాగే క్రాన్తదర్శీ **(సత్యధర్మాణమ్)** సత్యగుణకర్మస్వభావముగల **(దేవమ్)** సుఖాలనిచ్చే పరమేశ్వరుడు **(అమీవచాతనమ్)** అజ్ఞానాలను అలాగే వ్యాధి, స్త్యాన, సంశయ, ప్రమాద, ఆలస్యము మున్నగు యోగవిఘ్నములను కలిగించు మానసిక రోగములను నష్టముచేయు **(అగ్నిమ్)** తేజస్వి పరమేశ్వరున్ని **(ఉపస్తుహి)** ఉపాసన చేయవలెను.

ద్వితీయము భౌతికాగ్నిపక్షము. ఓ మనుష్యులారా మీరు **(అధ్వరే)** శిల్పయజ్ఞములో **(కవిమ్)** వేదకావ్యాలయొక్క కవి అలాగే క్రాన్తదర్శీ **(సత్యధర్మాణమ్)** సత్యగుణ కర్మ స్వభావముగల **(దేవమ్)** స్వయంప్రకాశకుడు, ఇతరులను ప్రకాశపరచు మరియు వ్యవహార సాధకుడు **(అమీవచాతనమ్)** జ్వరాది రోగములను నష్టముచేయువాడు **(అగ్నిమ్)** అగ్ని, విద్యుత్తు మరియు సూర్యునియొక్క **(ఉపస్తుహి)** గుణాలను వర్ణింపుము. ॥౧౨॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలఙ్కారము కలదు. ॥౧౨॥

భావార్థము:-మనుష్యులు శిల్పవిద్యాసిద్ధికొరకు ఎట్లు భౌతికాగ్ని, విద్యుత్తు మరియు సూర్యుని గుణజ్ఞానములను తెలుసుకుంటారో అలాగే ధర్మప్రాప్తికొరకు పరమేశ్వరుని గుణజ్ఞానములను తెలుసుకొని ఆచరించవలెను. ॥౧౨॥

32. O man, praise Omniscient Lord, Whose Laws in world are eternal. Who is Giver of light and life Destroyer of diseases, physical mental. II 12 II

33. ఋషిః - సిన్ధుద్వీప ఆమ్బరీషః, త్రిత ఆప్త్యో వా।

దేవతా - అగ్నిః। ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ అగ్నేర్జ్వాలా ఇవ పరమేశ్వరస్య దివ్యశక్తయోఽస్మభ్యం కిం కుర్వన్విత్యాహ.

౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
33. శన్నో దేవీరభిష్టయే శన్నో భవన్తు పీతయే।

౨ఉ ౩ ౧ ౨
శం యోరభి స్రవన్తు నః ॥౧౩॥

౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
ప.వి:- శమ్। నః। దేవీః। అభిష్టయే। శమ్। నః। భవన్తు। పీతయే। శమ్। యోః।
౩ ౨ ౩
అభి-స్రవన్తు। నః ॥౧౩॥

పదార్థః-దేవీః భౌతికాగ్నేర్దేదీప్యమానా జ్వాలా ఇవ పరమాత్మాగ్నేర్దివ్యశక్తయః. జసి దేవ్యః ఇతి ప్రాప్తే 'వా ఛన్దసి. అ. ౬। ౧। ౧౦౬' ఇతి నియమేన వైకల్పికః పూర్వసవర్ణదీర్ఘః. **అభిష్టయే** అభీష్టప్రాప్తయే. ఇష్టిః ఇచ్ఛా, ఇషు ఇచ్ఛాయామ్, క్తిన్. అభి - ఇష్టి, ' ఏమన్నాదిషు ఛన్దసి పరరూపం వాచ్యమ్. అ... ౬।౧।౯౪ ' వా., అనేన పరరూపమ్. **నః** అస్మభ్యమ్ **శమ్** కల్యాణకారిణ్యః భవన్తు, **పీతయే** ప్రాప్తస్య రక్షణాయ చ. పా రక్షణే భావే క్తిని 'ఘుమస్థాగాపాజహాతిసాం హలి. అ... ౬।౪।౬౬' ఇతీత్వమ్. **నః** అస్మభ్యమ్ **శమ్** కళ్యాణకారిణ్యః **భవన్తు** జాయన్తామ్. కిఞ్చ, **నః** అస్మాకమ్ **శం యోః** ఆగతానాం కష్టానాం శమనాయ, అనాగతానాం చ యావనాయ దూరే రక్షణాయ. శం యోః శమనం చ రోగాణాం యావనం చ భయానామ్ ఇతి నిరుక్తమ్. ४। ౨౧. **అభిస్రవన్తు** సర్వతః ప్రవహన్తు. ॥౧౩॥

భావార్థః- అభీష్టిపీతిభ్యాం క్రమశో యోగక్షేమౌ గృహ్యేతే. అప్రాప్తస్య ప్రాప్తిరభీష్టిర్యోగో వా, ప్రాప్తస్య రక్షణం పీతిః క్షేమో వా. పరమేశ్వరస్య దివ్యశక్తయోఽస్మభ్యం యోగక్షేమం

ప్రయచ్ఛన్త్వితి భావః. అపి చ యాభిరాపద్భిర్గ్రస్తా వయం పీడ్యామహే, యాసాం చానాగతా-
నామాపదాం భయాత్ త్రస్యామస్తాః సర్వా ఆపదః పారమేశ్వరీణాం దివ్యశక్తీనాం ప్రభావాద-
స్మత్పురుషార్థేన చ పూర్ణతో నివారితా భవేయుః.॥౧౩॥

౩౩. భౌతికాగ్నివలె పరమేశ్వరుని దివ్యశక్తులు మనకొరకేమి చేయవలెనను విషయము.

పదార్థము :- (దేవీః) భౌతికాగ్నియొక్క దివ్యజ్వాలలవలె పరమాత్మాగ్నియొక్క దివ్యశక్తులు (అభిష్టయే) కోరికల ప్రాప్తికొరకు (నః) మాయొక్క (శం యోః) వచ్చినట్టి కష్టముల నెదుర్కొనుటకు మరియు రానున్న కష్టములను దూరమొనర్చుటకొరకు (అభిస్రవన్తు) నలువైపులనుండి ప్రవహించుచుపోవుచుండవలెను.॥౧౩॥

భావార్థము :- 'అభీష్టి' మరియు 'ప్రీతి' శబ్దములచే క్రమముగ యోగము మరియు క్షేమము గ్రహించబడుచున్నది. ప్రాప్తించనిదాని ప్రాప్తికొరకు అభీష్టి, లేక యోగమనియందురు. మరియు ప్రాప్తించిన దానిరక్షణను ప్రీతి, లేక క్షేమమనియందురు. పరమేశ్వరుని దివ్యశక్తులు మనకు యోగక్షేమములను ప్రసాదించవలెననునదియే దీని యభిప్రాయము. తోడ్తో ఏ ఆపదలలో చిక్కుకొని మనము పీడితులమగుచుందుమో మరియు రానున్న ఆపదల భయముతో భీతిల్లి అవి వచ్చి మనను పట్టుకొని పీడించగలవేమో యని కర్తవ్యములను మరిచి కూర్చుండుటకన్న ఆ ఆపదలన్నియును పరమేశ్వరుని దివ్యశక్తుల ప్రభావము మరియు మన పురుషార్థముచే దూరము కాగలవని తలచి నిదానముగ ఆలోచించి కర్తవ్యములనొనర్చుచుండవలెను.॥౧౩॥

33. O Mother Divine, be kind to us By granting peace and bliss, Let us drink deep of Thy nectar thus That we may never Thee miss. Shower on us abiding peace O All - pervading Mother, Dispel all grief, giver of peace Ever - lasting there's no other. II13II

౩౪. ఋషిః - ఉశనా। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ కః పరమేశ్వరస్య కృపాయాః పాత్రమిత్యాహ.

౧౨ ౩ ౧౨ ౨౨ ౩ ౧ ౨
౩౪. కస్య నూనం పరీణసి ధియో జిన్వసి సత్పతే।

౧ ౨౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨
గోషాతా యస్యతే గిరః ॥౧౪॥

౧౨ర ౩ ౨ ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౧౨ర ౩
ప.వి:– కస్య । నూనమ్ । పరీణసి – పరి – నసి । ధియః । జిన్వసి । సత్పతే – సత్ –
౧ ౨ర ౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౧౨ర
పతే । గోషాతా – గో – సాతా । యస్య । తే । గిరః ॥౧౪॥

పదార్థః-హే **సత్పతే** సతాం పాలక అగ్నే జ్యోతిర్మయ పరమాత్మన్, త్వమ్ **నూనమ్** నిశ్చయేన **కస్య** కస్య జనస్య **ధియః** బుద్ధీః **పరీణసి** బహు. పరిణసేతి బహునామ. నిఘం ౩।౧. **జిన్వసి** సన్మార్గే ప్రేరయసి? ఇతి ప్రశ్నః. జిన్వతిః గతికర్మా. నిఘం. ౨।౧౪. అథోత్తరమాహ- **యస్య** యస్య జనస్య **తే** తవ **గిరః** ఉపదేశవాచః **గోసాతా** గోసాతయే, గవాం శ్రేష్ఠధేనూనాం, శ్రేష్ఠేన్ద్రియబలానాం, శ్రేష్ఠపృథివీరాజ్యానాం, శ్రేష్ఠాత్మకిరణానాం చ సాతయే లాభాయ భవన్తి, తస్యైవ బుద్ధయః సన్మార్గే త్వయా ప్రేరితా ఇతి మన్తవ్యమ్. సాతిః ఇతి సనతేః సనోతేర్వా 'ఊతియూతిజూతిసాతిహేతి కీర్తయశ్చ. అ. ౩।౩।౯౭'ఇతి క్తిని నిపాత్యతే. గోసాతయే ఇతి ప్రాప్తే 'సుపాం సులుక్. అ. ౭।౧।౩౯' ఇతి చతుర్థ్యేకవచనస్య డాదేశః. సంహితాయాం 'పూర్వపదాత్. అ. ౮।౩।౧౦౬' 'సనోతేరనః అ. ౮।౩।౧౦౮' ఇతి సస్య షత్వమ్.॥౧౪॥

భావార్థః-యో జనః పరమాత్మోపదేశముపశ్రుత్య ప్రచురప్రచురాం భౌతికీమాధ్యాత్మికీం చ సమ్పదమధిగచ్ఛతి, స ఏవ పరమాత్మనః కృపాపాత్రమితి మన్తవ్యమ్.॥౧౪॥

అత్ర పరమాత్మాదర్మ హత్త్వ వర్ణనపూర్వకం తత్స్తుత్యర్థం ప్రేరణాదేతద్దశత్యర్థస్య పూర్వదశత్యర్థేన సహ సంగతిర్వేద్యా ॥

ఇతి ప్రథమే ప్రపాఠకే పూర్వార్ద్ధే తృతీయా దశతిః.

ఇతి ప్రథమోఽధ్యాయే తృతీయః ఖణ్డః.

౩౪. పరమేశ్వర కృపకు పాత్రు లెవరు కాగలరు?

పదార్థము :-(సత్పతే) సజ్జనుల పాలకుడవు, జ్యోతిర్మయుడవునగు ఓ పరమాత్మా! నీవు (నూనమ్) నిశ్చయముగనే (కస్య) ఏ మనుష్యుల (ధియః) బుద్ధులను (పరిణసి) చాల అధికముగ (జిన్వసి) సన్మార్గములో ప్రేరణమొనర్చెదవు? ఇది ఒక ప్రశ్న. దీనికి సమాధానముగ (యస్య) ఏ మనుష్యులకు (తే) నీయొక్క (గిరః) ఉపదేశవాణులు (గోసాతా) శ్రేష్ఠమగు గోవులు, శ్రేష్ఠమగు ఇంద్రియబలములు, శ్రేష్ఠమగు పృథివీరాజ్యములు మరియు శ్రేష్ఠమగు ఆత్మకిరణములను పొందుటలో సఫలమగుచుందురో వారి బుద్ధులు మాత్రమే సన్మార్గములో నీ ద్వారానే ప్రేరణ పొందినవని నమ్మవలెను.॥౧౪॥

భావార్థము :- ఏ మనుష్యులు పరమాత్మ ఉపదేశములను విని అధికాధికముగ భౌతిక మరియు ఆధ్యాత్మికసంపదలను పొందుచుందురో వారు మాత్రమే పరమాత్మకృపకు పాత్రు లగుదురని తెలిసికొనవలెను.॥౧౪॥

ఈ దశతిలో పరమాత్మ మున్నగువాని మహత్వమును వర్ణించుచు వాని స్తుతికొరకు ప్రేరితులగుటవల్ల ఈ విషయముతో పూర్వదశతితో సంబంధము ఏర్పడినది.

ప్రథమప్రపాఠకమందలి ప్రథమార్ధములో తృతీయాదశతి సమాప్తము

ప్రథమాధ్యాయములో తృతీయాఖణ్డము సమాప్తము

34. Griffith puts the following note on Angiras "a name of Agni, regarded as the best or eldest of the primeval priestly family of the Angirasas". This is wrong as there can not be any such historical reference in the Vedas as pointed out before. Rev. Stevenson takes it as an adjective of Agni and translates it as "Maintainer of our bodily heat". But it is wrong to take the word Agni here in the sense of the material fire as in the 32nd Mantra the adjective used for Agni is (Kavim) which Rev. Stevenson also translates as Praise Agni the wise, the divine, and Griffith as Agni the Sage. Therefore Agni and Angiras stand here for God, who is the life of our life. II14II

చతుర్థీ దశతిః

౩౫. ఋషిః – శంయుః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – బృహతీ। స్వరః – మధ్యమః.

అథ కశ్చిద్ విద్యానుపదేశకో మనుష్యాన్ ప్రేరయతి.

౩ ౧ ౨ ౩౧ ౨ ౩౧౨ ౩ ౧౨
౩౫. యజ్ఞాయజ్ఞా వో అగ్నయే గిరాగిరా చ దక్షసే।

౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨
ప్రప్ర వయమమృతం జాతవేద

౩ ౨ ౩ ౧ర ౨ర
సం ప్రియం మిత్రంన శంసిషమ్ ॥౧॥

౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩౧౨ ౩౨ ౩
ప.వి:– యజ్ఞాయజ్ఞా – యజ్ఞా– యజ్ఞా।వః।అగ్నయే।గిరాగిరా – గిరా– గిరా।చ।
౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౧ ౨
దక్షసే।ప్రప్ర – ప్ర – ప్ర।వయమ్।అమృతమ్ – అ – మృతమ్।జాతవేదసమ్ –

3 ౨ 3 3 ౨ 3 ౨ 3 ౨ 3
జాత– వేదసమ్ । ప్రియమ్ । మిత్రమ్ – మి – త్రమ్ । న । శంసిషమ్ ॥౧॥

పదార్థః-హే మనుష్యాః, **యజ్ఞా యజ్ఞా** యజ్ఞే యజ్ఞే. 'సుపాం సులుక్ అ. ౭ । 3 । 3౯' ఇతి సప్తమ్యా ఆకారాదేశః వీప్సాయాం ద్విత్వమ్. **వః** యుష్మాన్ **అగ్నయే** సద్గుణప్రేరకాయ పరమాత్మనే తమారాద్ధుమిత్యర్థః, నియునజ్మి ఇతి శేషః. **గిరాగిరా చ** వాచా వాచా చ, ప్రత్యేకప్రభావజనక వాక్యావలీ విన్యాసేనేతి భావః **దక్షసే** బర్ధితుమ్, ఉన్నతిం కర్తుం, ప్రేరయామి ఇతి శేషః. వృద్ధ్యర్థకాద్ దక్షధాతోః 'తుమర్థే సేసేనసే అసేన్. అ. 3 । ౪ । ౯' ఇతి తుమర్థే అసేన్ ప్రత్యయః. నిత్త్వాదాద్యుదాత్తత్వమ్. **వయమ్** యూయం వయం చ సర్వే మిలిత్వా **అమృతమ్** అమరణధర్మాణమ్, అవినశ్వరమ్ **జాతవేదసమ్** సర్వజ్ఞం సర్వవ్యాపకం చ పరమేశ్వరమ్ **ప్రప్ర** ప్రశంసామః ప్రశంసామః, భూయోభూయః ప్రశంసామ ఇత్యర్థః. కిఞ్చ, పృథగప్యహం తమ్ **ప్రియమ్** స్నిగ్ధమ్ **మిత్రం న** సఖాయమివ **ప్రప్ర శంసిషమ్** భూయో భూయః ప్రశంసామి. శంసు స్తుతౌ ధాతోర్లేటి రూపమ్. ॥౧॥

అత్రోపమాలఙ్కారః ॥౧॥

భావార్థః-మనుష్యైర్యేఽపి నైత్యికా నైమిత్తికా వా యజ్ఞా ఆయోజ్యన్తే తేషు పరమేశ్వరోఽవశ్యం స్మరణీయ ఆరాధనీయశ్చ. మహాపురుషాన్ జనాన్ ప్రేరయేయుర్యద్ యూయం సతతం వృద్ధ్యై సమున్నత్యై చ ప్రయతధ్వమ్. ఏవముపదేశకా ఉపదేశ్యాశ్చ సర్వే సంభూయైకమత్యేన సర్వజ్ఞస్య సర్వవ్యాపకస్య పరమాత్మనః స్తుతిం కుర్యుః, ఐహలౌకిక పారలౌకికాభ్యుదయం చ ప్రాప్నుయుః.॥౧॥

3౫. ఏ విద్వాంసులో, ఉపదేశకులో మనుష్యులను ప్రేరితులనొనర్చుచున్నారు.

పదార్థము :- ఓ మనుష్యులారా! (యజ్ఞా యజ్ఞా) ప్రతి యజ్ఞములో (వః) మీకు (అగ్నయే) సద్గుణముల ప్రేరకుడగు పరమాత్మయొక్క ఆరాధన నొనర్చుకొనుటకొరకు నేను నియుక్తమొనర్చుచున్నాను. (గిరా గిరాచ) మరియు ప్రతి వాణిద్వారా అనగా ప్రభావవంతమగు విన్యాసములచే (దక్షసే) వృద్ధియగు అనగా ఉన్నతినొందుటకు ప్రేరణనిచ్చుచుండును. ఈ ప్రకారముగ (వయమ్) మీరు, మేమందరము కలిసి (అమృతమ్) మరణరహితధర్మము, అవినాశి (జాతవేదసమ్) సర్వజ్ఞుడు మరియు సర్వవ్యాపకుడగు పరమేశ్వరుని (ప్ర ప్ర పునః) మరల మరల ప్రశంసించుదము. నేను వేరుగకూడ (ప్రియమ్) ప్రియమగు (మిత్రం న) మిత్రునివలె ఆ పరమేశ్వరుని (ప్ర ప్ర శంసిషమ్) మరల మరల ప్రశంసించెదను. ॥౧॥

ఈ మంత్రములో ఉపమాలంకారమున్నది. ॥౧॥

భావార్థము :- మనుష్యులద్వార నిత్య మరియు నైమిత్తిక ఏ యజ్ఞము లొనర్చబడుచుండునో వానియందు పరమేశ్వరుని అవశ్యముగ స్మరణము ఆరాధన నొనర్చవలెను. మహాపురుషులు,

మనుష్యులగు 'మీరు నిరంతరము వృద్ధి మరియు సమున్నతికొరకు ప్రయత్నమొనర్చుచుండుడని ప్రేరణ నిచ్చుచుండవలెను. ఈ ప్రకారముగ ఉపదేశించువారు మరియు ఉపదేశములను వినుచుండువారందరును కలిసి ఏకాభిప్రాయము గలవారుగనై సర్వజ్ఞుడు, సర్వవ్యాపకుడునగు పరమాత్మను స్తుతించవలెను. ఇహలోకముల మరియు పారలౌకిక అభ్యుదయములను పొందుచుండవలెను.॥౧॥

35. On the occasion of every sacrifice We adore the Lord. By every word that we utter We praise Almighty God. We praise Him like a dear friend Who is Omnipresent, He is Immortal Supreme Leader For Him our prayers are meant. II 1II

౩౬. ఋషిః – భర్గః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – బృహతీ। స్వరః – మధ్యమః.

అథ పరమేశ్వరో విద్వాంశ్చ ప్రార్థ్యతే.

౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ ౩ ౨ ౨ ౩ ౧ ౨
౩౬. పాహి నో అగ్న ఏకయా పాహ్యూ౩త ద్వితీయయా।
౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
పాహి గీర్భిస్తిసృభిరూర్జాం పతే పాహిచతసృభిర్వసో ॥౨॥

౩ ౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨
ప.వి:– పాహి। నః। అగ్నే। ఏకయా। పాహి। ఉత। ద్వితీయయా। పాహి। గీర్భిః।
౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩
తిసృభిః। ఊర్జాం పతే। పాహి। చతసృభిః। వసో ॥౨॥

పదార్థః-ప్రథమః పరమాత్మపరః. హే **ఊర్జాం పతే** అన్నానాం రసానాం బలానాం ప్రాణానాం చాధిపతే! ఊర్జమ్ అన్నం రసం చేతి నిరుక్తమ్. ౯।౪౧. ఊర్జ బల ప్రాణనయోః, క్విప్. **వసో** వసతి సర్వత్ర వాసయతి వేతి వసుః, తాదృశ సర్వాన్తర్యామిన్ సర్వనివాసప్రద **అగ్నే** పరమాత్మన్! త్వమ్ **నః** అస్మాన్ **ఏకయా** ఋగ్రూపయా గిరా **పాహి** రక్ష, **ఉత** అపి చ **ద్వితీయయా** యజురాఖ్యయా గిరా **పాహి** రక్ష. **తిసృభిః** ఋగ్యజుఃసామాత్మికాభిః సంమిలితాభిః **గీర్భిః** వాగ్భిః **పాహి** రక్ష. **చతసృభిః** ఋగ్యజుఃసామాథర్వరూపాభిః సంమిలితాభిః వాగ్భిః **పాహి** రక్ష. అత్ర చతుః కృత్వః 'పాహి' ఇతి పాఠాత్ పరమేశ్వరేణ కరణీయాయా రక్షాయాః సాతత్యం ద్యోత్యతే.

అథ ద్వితీయః విద్వత్పరః. హే **ఊర్జాం పతే** బలానాం పాలక, **వసో** సువాసప్రద **అగ్నే** పావకవద్ విద్వన్! త్వమ్ **ఏకయా** సుశిక్షయా **నః** అస్మాన్ **పాహి** రక్ష, **ఉత** అపి చ **ద్వితీయయా** అధ్యాపనక్రియయా **పాహి** రక్ష, **తిసృభిః** కర్మోపాసనాజ్ఞానజ్ఞాపికాభిః **గీర్భిః** వాగ్భిః **పాహి** రక్ష, **చతసృభిః** ధర్మార్థకామమోక్షవిజ్ఞాపికాభిః వాగ్భిః **పాహి** రక్ష ॥౨॥

భావార్థః-చతస్రో వేదవాచః పరమేశ్వరేణాస్మాకం హితాయ ప్రదత్తాః సన్తి. యది వయం వేదవర్ణితాన్ జ్ఞానకర్మోపాసనావిజ్ఞానవిషయానధీత్య కర్తవ్యకర్మాణ్యాచరామస్తదా నిఃసంశయం వయం రక్షితా భవామః. విద్వద్భిర్వేదానధ్యాప్య వేదవిహితాన్ ధర్మార్థకామమోక్షాంశ్చోపదిశ్యాస్మాకం రక్షా విధేయా.॥౨॥

౩౬. ఈ మంత్రములో పరమేశ్వరుడు మరియు విద్వాంసులతో ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :- మొదటిది పరమాత్మపక్షములో :- (ఊర్జాపతే) అన్నములు, రసములు, బలములు మరియు ప్రాణముల అధిపతివగు (వసో) సర్వత్ర వసించునట్టి సర్వాంతర్యామి మరియు నివాసములను గలిగించు (అగ్నే) ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (నః) మాయొక్క (ఏకయా) ఒక ఋుక్కురూప వాణిచే (రక్ష) రక్షణచేయుము (ఉత) మరియు (ద్వితీయయా) యజుస్సురూపవాణిచే (పాహి) రక్షణచేయుము (తిసృభిః) మూడు ఋుగ్, యజుః మరియు సామరూప సమ్మిళిత (గీర్భిః) వాణులచే (పాహిః) రక్షణచేయుము (చతసృభిః) నాలుగు ఋుగ్, యజుః, సామ మరియు అథర్వరూప సమ్మిళితమగు వాణులచే (పాహి) రక్షణచేయుము. ఇచ్చట నాలుగుసార్లు 'పాహి' యను ప్రయోగమువల్ల పరమేశ్వరుని ద్వార చేయదగిన రక్షణను నిరంతరము సూచించబడుచున్నది.

రెండవది విద్వాంసుల పక్షములో :- (ఊర్జాపతే) బలముల పాలకుడవు (వసో) ఉత్తమ నివాసముల నిచ్చువాడవు (అగ్నే) అగ్నివలె విద్య ప్రకాశములచే యుక్తుడవునగు ఓ విద్వాంసా! నీవు (ఏకయా) ఒక ఉత్తమ శిక్షణచే (నః) మమ్ము (పాహి) రక్షణచేయుము (ఉత) మరియు (ద్వితీయయా) రెండవదగు అధ్యాపనక్రియద్వారా (పాహి) రక్షణచేయుము (తిసృభిః) కర్మకాండ, ఉపాసనాకాండ మరియు జ్ఞానకాండలను ఉపదేశించునట్టి మూడు (గీర్భిః) వాణులద్వారా (పాహి) రక్షణచేయుము (చతసృభిః) ధర్మ, అర్థ, కామ, మోక్షము లనువానిని జ్ఞానమును గలిగించు నాలుగు విధములగు వాణులచే (పాహి) రక్షణచేయుము.॥౨॥

భావార్థము :- నాలుగువేదములను పరమేశ్వరుడు మన హితముకొరకు ప్రదానమొనర్చినాడు. ఒకవేళ మనము వేదవాణిగత జ్ఞాన, కర్మ, ఉపాసనలు మరియు విజ్ఞాన విషయములను చదివి కర్తవ్యకర్మల నాచరించినచో నిస్సందేహముగ మన రక్షణ జరుగగలదు. విద్వాంసులు వేదములను చదివించి వేదవిహిత ధర్మ, అర్థ, కామ, మోక్షములనుపదేశించి మమ్ము రక్షణచేయు చుండవలెను.॥౨॥

36. O God, protect us by the hymns of the one Veda (Rigveda), protect us by the hymns of the Second Veda (Yajurveda). Protect us by the hymns of the three Vedas, (Rig. Yajur and Sama). O Almighty Lord of power, protect us with the hymns of the four Vedas [Rig. Yajur, Sama and Atharva]. The four Vedas deal with and stand for jnana (knowledge) Karma (Action) Bhakti (Devotion) and Yoga. II2II

౩౭. ఋషిః - శంయుః । దేవతా - అగ్నిః ।

ఛన్దః - బృహతీ। స్వరః - మధ్యమః.

అథ పునః పరమాత్మానం ప్రార్థయతే.

౩ ౧ ౨ ౩౧ ౨ ౩ ౧౨ ౩ ౧౨
౩౭. బృహద్భిరగ్నే అర్చిభిః శుక్రేణ దేవ శోచిషా।

౩౧౨ ౩ ౧ ౨ ౩౧౨
భరద్వాజే సమిధానో యవిష్ఠ్య రేవత్పావక దీదిహి ॥౩॥

౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ ౩ ౧౨ ౩౧౨
ప. విః- బృహద్భిః । అగ్నే । అర్చిభిః । శుక్రేణ । దేవ । శోచిషా। భరద్వాజే-
౩౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩
భరద్-వాజే । సమిధానః - సమ్ - ఇధానః । యవిష్ఠ్య । రేవత్ । పావక । దీదిహి ॥౩॥

పదార్థః- హే **యవిష్ఠ్య** నిత్యతరుణ. అతిశయేన యువా యవిష్ఠః, స ఏవ యవిష్ఠ్యః. యువ శబ్దాద్ ఇష్ఠన్ ప్రత్యయః. తతో 'నవసూర్తమర్తయవిష్ఠేభ్యో యత్' అ. ౫ । ౪ । ౨౫ వా. ఇతి స్వార్థే యత్ ప్రత్యయః. **పావక** పవిత్రయితః, **దేవ** దాతః **అగ్నే** తేజస్విన్ పరమేశ్వర! **బృహద్భిః** మహద్భిః **అర్చిభిః** తేజోభిః, **శుక్రేణ** శుద్ధేన. శుచ్యతే పవిత్రీభవతీతి శుక్రః. శుచిర పూతీభావే ధాతోః 'ఋజ్రేన్ద్రాగ్ర. ఉ. ౨ । ౨౮' ఇతి రన్ - ప్రత్యయాన్తో నిపాతః. **శోచిషా** జ్ఞానప్రకాశేన చ భరద్వాజే భరన్ బిభ్రద్ బాజం బలం స్వాత్మని యః స భరద్వాజః పురుషార్థప్రియః, తాదృశే మయి స్తోతరి, యద్వా భరద్వాజే బలోత్సాహసమ్పన్నే మదీయే మనసి. 'మనో వై భరద్వాజ ఋషిః' శ. ౮ ।౧ ।౧ । ౯. సమిధానః ప్రకాశమానః సన్ **రేవత్** సమృద్ధియుక్తం యథా భవతి తథా. ధనవాచకాద్ రయిశబ్దాన్మతుపి 'రయేర్మతౌ బహులమ్ అ. ౬ । ౧ । ౩౭ వా.' ఇతి సమ్ప్రసారణమ్. **దీదిహి** దేదీప్యస్వ. దీదయతిః జ్వలతికర్మా. నిఘం. ౧ ।౧౬. ॥౩॥

భావార్థః- మనుష్యైః పురుషార్థిభిరేవ భూత్వా పరమేశ్వర ఆహ్వాతవ్యః. అకర్మణ్యస్య ప్రార్థనాం స న కర్ణే కరోతి. ॥౩॥

౩౭. ఈ మంత్రములో మరల పరమాత్మను ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :- (యవిష్ఠ్య) అతి శక్తిశాలివగు (పావక) పవిత్రకర్తవగు (దేవ) దాతవగు (అగ్నే) తేజస్వివగు ఓ పరమేశ్వరా! (బృహద్భిః) మహాగొప్ప (అర్చిభిః) తేజములతో మరియు (శుక్రేణ) శుద్ధమగు (శోచిషా) జ్ఞానప్రకాశముచే (భరద్వాజే) మా యాత్మలందు బలమును నింపుకొను, పురుషార్థప్రియుడను స్తోతయగు నాయందు, లేక బలము మరియు ఉత్సాహములచే సంపన్నుడనగు నా మనస్సులో (సమిధానః) ప్రకాశించుచు నీవు (రేవత్) సమృద్ధిపూర్వక (దీదిహి) దేదీప్యమానుడవగుచుండుము. ॥౩॥

భావార్థము :- మనుష్యులు పురుషార్థవంతులైన తరువాతనే పరమేశ్వరు నాహ్వానమొనర్చుకొనవలెను. అకర్మణ్యుడగువాని ప్రార్థనలను ఆయన వినడు. ॥౩॥

37. O Ever-Resplendent giver of peace and bliss, With Thy wonderful splendour and with Thy pure brilliancy O Ever Youthful Purifier shining in pure mind possessing wisdom, enlighten us. Mayst Thou glow with Thy wealth of knowledge in our pure hearts. II3II

౩౮. ఋషిః –వసిష్ఠః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – బృహతీ। స్వరః –మధ్యమః.

అథ కే జనాః పరమాత్మనః ప్రియాః సన్త్విత్యాహ.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౩౮. త్వే అగ్నే స్వాహుత ప్రియాసః సన్తు సూరయః ।
౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
యన్తారో యే మఘవానో జనానా
౩ ౧ర ౨ర ౩ ౧ ౨
మూర్వం దయన్త గోనామ్ ॥ ౪॥

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
ప. వి:– త్వే ఇతి । అగ్నే । స్వాహుత –। సు – ఆహుత । ప్రియాసః । సన్తు। సూరయః ।
౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౧౨ర ౩ ౨ ౧౨ర ౧౨ర
యన్తారః । యే । మఘవానః । జనానామ్ । ఊర్వమ్ । దయన్త । గోనామ్ ॥౪॥

పదార్థః-హే **స్వాహుత** (శ్రద్ధా - రసానాం హవిర్భిః సమ్యగాహుత **అగ్నే** తేజోమయ పరమాత్మన్! **తే సూరయః** స్తోతారో విద్వాంసః. సూరిరితి స్తోతృనామ. నిఘం. 3 । ౧౬. **త్వే** త్వయి తవ దృష్టౌ. యుష్మచ్ఛబ్దాత్ సప్తమ్యేకవచనే. 'సుపాం సులుక్.' అ. ౭ । ౧ । ౩౯ ఇతి విభక్తేః శే ఆదేశః. **ప్రియాసః** ప్రియాః. 'ఆజ్జసేరసుక్' అ. ౭ । ౧ । ౫౦ ఇతి జసోऽసుగాగమః. **సన్తు** భవన్తు, **మఘవానః** లౌకికాధ్యాత్మికధనసమ్పన్నాః **యే** సూరయః **జనానామ్** మానవానామ్ **యన్తారః** సదసత్కర్మసు నియన్త్రణకర్తారః సన్తః **గోనామ్** గవామ్ చక్షురాదీనామిన్ద్రియాణామ్. పాదాన్తత్వాద్ 'గోః పాదాన్తే' అ. ౭ । ౧ । ౫౭ ఇతి నుట్. ఊర్వమ్ హింసకం దోషమ్. ఉర్వీ హింసార్థః. **దయన్త** హింసన్తి అపసారయన్తి. దయ దానగతిరక్షణ హింసాదానేషు, లడర్థే లఙ్, 'బహులం ఛన్దస్యమాఙ్ యోగేऽపి. అ. ౬ । ౪ । ౭౫' ఇత్యడాగమాభావః. యద్వా, **గోనామ్** వేదగిరామ్ **ఊర్వమ్** సమూహమ్ **దయన్త** అన్యేభ్యః ప్రయచ్ఛన్తి, వేదార్థాన్ వేదానుకూల కర్మాణి చ లోకేషు ప్రసారయన్తీత్యర్థః. యద్వా, **గోనామ్** ధేనూనామ్ **ఊర్వమ్** గోష్ఠమ్ **దయన్త** రక్షన్తి. ॥౪॥

భావార్థః-యే విద్వాంసః శ్రద్ధాలవో జనా లౌకికమాధ్యాత్మికం చ సర్వవిధం ధనం సముపార్జ్య యోగ్యాః సన్తో జనాన్ నియచ్ఛన్తి, స్వాత్మనః పరేషాం చేన్ద్రియకల్మషాణ్య పహరన్తి, వేదగిరః ప్రసారయన్తి, అమృత ప్రదాత్రీర్గాశ్చ రక్షన్తి, త ఏవ పరమాత్మనః ప్రియా జాయన్తే. ॥౪॥

౩౮. ఎట్టివారు పరమాత్మకు ప్రియులగుదురను విషయము.

పదార్థము :-(స్వాహుత) శ్రద్ధారసముల హవిస్సులచే (సమ్యక్) సంపూర్ణ ఆహుతులను పొందిన (అగ్నే) తేజోమయుడవగు ఓ పరమాత్మా! నీయొక్క (సూరయః) స్తోతలగు విద్వాంసులు (త్వే) తమదృష్టిలో (ప్రియసః) ప్రియులుగ (సన్తు) అగుదురు. (మఘవానః) లౌకిక మరియు ఆధ్యాత్మిక ధనములచే సంపన్నులైన ఈ (జనానామ్) మనుష్యుల (అన్తారః) శుభ, అశుభకర్మలలో నియంత్రణ కర్తలగుచు (గోనామ్) చక్షువులు మున్నగు ఇంద్రియముల (ఊర్వమ్) హింసక దోషములను నష్టమొనర్చివేయుదురు. లేక (గోనామ్) వేదవాణుల శత్రువుల (ఊర్వమ్) సమూహమును (దయన్త) నష్టపరచివేయుదురు. లేక (గోనామ్) గోవుల (ఊర్వమ్) గోశాలలను (దయన్త) రక్షించెదరు. ॥౪॥

భావార్థము :- శ్రద్ధగల ఏ విద్వాంసులు లౌకిక మరియు ఆధ్యాత్మిక అన్నివిధములగు ధనములను సంపాదించుకొని, యోగ్యులుగనై ప్రజలను నియంత్రణములందుంచెదరో తమ మరియు ఇతరుల ఇంద్రియ దోషములను దూరమొనర్చెదరు. వేదవాణుల ప్రసారమొనర్చుచుందురు. మరియు అమృత ప్రదానమొనర్చు గోవులను రక్షణచేయుదురు. వారుమాత్రమే పరమాత్మకు ప్రియులుగ నగుదురు. ॥౪॥

38. O True Leader who art worshipped well, let the learned wise people be dear to thee. Dear also be those wealthy persons to Thee who control their senses and who liberally give in gift to the wise, the stall of kine. II4II

౩౯. ఋషిః – భర్గః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – బృహతీ। స్వరః – మధ్యమః.

అథ పరమేశ్వరస్య నృపతేశ్చ మహత్వం వర్ణయతి.

౨౩ ౧౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨
౩౯. అగ్నే జరిత ర్విశ్ప తిస్తపానో దేవ రక్షసః।

౧ ౨ ౩ ౧ ౨
అప్రోషివాన్ గృహపతే మహాఀ అసి

౩౨౩ ౧ ౨ ౩ ౨
దివస్పాయుర్దురోణయుః ॥౫॥

౧౨ర ౧౨ర ౩౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧౨ ౧౨ర
ప.వి:–అగ్నే । జరితః । విశ్పతిః । తపానః । దేవ । రక్షసః । అప్రోషివాన్ – అ–
౩ ౨ ౩ ౩౨ ౩ ౨ ౩ ౨
ప్రోషివాన్ । గృహపతే – గృహ – పతే । మహాన్ । అసి । దివః । పాయుః । దురోణయుః –
౩ ౨
దుః – ఓనయుః ।౫॥

పదార్థః- **ప్రథమః** పరమేశ్వరపక్షే. హే **జరితః** సజ్జనగుణప్రశంసక! జరితేతి స్తోతృనామ. నిఘం. ౩।౧౬. స్తుతిశ్చ గుణప్రశంసనమ్. **అగ్నే** పరమాత్మన్! త్వమ్ **విశ్పతిః** ప్రజాపాలకః అసి. హే **దేవ** జ్యోతిష్మన్! త్వమ్ **రక్షసః** రాక్షసాన్ క్రూరాన్ హింసకాన్ జనాన్ **తపానః** సంతాపయన్ భవసి. హే **గృహపతే** బ్రహ్మాణ్డరూపస్య గృహస్య స్వామిన్! **అప్రోషివాన్** బ్రహ్మాణ్డగృహాత్ కదాపి ప్రవాసమకుర్వన్. ప్ర పూర్వో వసధాతుః ప్రవాసే వర్తతే. తతః క్వసుః. **దివః పాయుః** ప్రకాశమానస్య ద్యులోకస్య జీవాత్మనో వా రక్షకః. పా రక్షణే, 'కృవాపా. ఉ. ౧।౧' ఇతి ఉణ్ ప్రత్యయే, 'ఆతో యుక్. అ. ౭।౩।౩౩' ఇతి యుగాగమః. **దురోణయుః** దురోణం గృహం పరేషాం కామయతే ఇతి దురోణయుః సర్వేషాం నివాసప్రదః, త్వమ్. దురోణ ఇతి గృహనామ, దురవా భవన్తి దుస్తర్పాః ఇతి నిరుక్తమ్ ౪।౫ 'ఛన్దసి పరేచ్ఛాయాం క్యచ ఉపసంఖ్యానమ్. అ. ౩।౧।౮' వా. ఇతి పరేచ్ఛాయాం క్యచ్. **మహాన్** పరమమహిమోపేతః **అసి** వర్తసే.

అథ ద్వితీయః రాజపక్షే. హే **జరితః** పరమేశ్వరస్య స్తోతః అగ్నే రాష్ట్రనాయక రాజన్! త్వమ్ **విశ్పతిః** ప్రజానాం పాలకః అసి. హే **దేవ** దానాదిగుణైర్దేదీప్యమాన రాజన్! త్వమ్ **రక్షసః** దుష్టశత్రూన్ **తపానః** సంతాపయన్ భవసి. హే **గృహపతే** రాష్ట్రగృహస్య స్వామిన్ ! **అప్రోషివాన్** రాష్ట్రాత్ ప్రవాసమ్ అకృతవాన్, **దివః పాయుః** విద్యాదిప్రకాశస్య రక్షకః, **దురోణయుః** రాష్ట్రగృహస్య సమున్నతిం కామయమానః త్వమ్ **మహాన్** అక్షయకీర్తిః **అసి** విద్యసే.।౫॥

అత్ర అర్థశ్లేషాలఙ్కారః.।౫॥

భావార్థః-యథా పరమేశ్వరః సజ్జనాన్ రక్షన్, దుర్జనాన్ దణ్డయన్ విశ్వేషాం సమున్నతిం కామయతే తథైవ రాజాఽపి ప్రజాః పాలయన్, శత్రూనున్మూలయన్ రాష్ట్రముత్కర్షం నయేత్.।౫॥

౩౬. ఈ మంత్రములో పరమేశ్వరుని మరియు రాజు మహత్వవర్ణనకలదు.

పదార్థము :-మొదటిది పరమేశ్వరపక్షములో :- (జరితః) సజ్జనుల గుణములను ప్రశంసించు (అగ్నే) ఓ పరమేశ్వర! నీవు (విశ్పతిః) ప్రజాపాలకుడవు (దేవ) ఓ జ్యోతిర్మయా! నీవు (రక్షసః) రాక్షసప్రవృత్తిగల మనుష్యులకు (తపానః) సంతాపకుడవు. (గృహపతే) బ్రహ్మాండరూప గృహమునుండి ఎప్పుడును ప్రవాసమొనర్చనట్టి (దివః పాయుః) ప్రకాశవంతమగు ద్యులోకమున లేక ప్రకాశవంతమగు జీవాత్మకు రక్షకుడవు. (దురోణయుః) అందరకు నివాసగృహముల నిప్పించదలచినట్టి నీవు (మహాన్) మహాగొప్పవాడవై (అసి) ఉన్నావు.

రెండవది రాజాపక్షములో :- (జరితః) పరమేశ్వరస్తోతవగు (అగ్నే) రాష్ట్రనాయకుడవగు ఓ రాజా! నీవు (విశ్పతిః) ప్రజల పాలకుడవు. (దేవ) దానవు మున్నగు గుణములచే దేదీప్యమానుడవగు ఓ రాజా! నీవు (రక్షస) దుష్టశత్రువుల (తపానః) సంతాపకుడవు (గృహపతే) రాష్ట్రగుణముల స్వామివి (అప్రోషివాన్) రాష్ట్రమునువదలి పరదేశములకు వెళ్లనివాడవు (దివః పాయుః) విద్యమున్నగువాని ప్రకాశముల రక్షకుడవు. (దురోణయః) రాష్ట్రరూపగృహముయొక్క ఉన్నతిని కోరునట్టి నీవు (మహాన్) గొప్పవాడవు.।౫॥

ఈ మంత్రములో అర్థశ్లేషాలఙ్కారము కలదు.।౫॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరుడెటుల సజ్జనులను రక్షణ నొనర్చుచు దుర్జనులను దండించుచు అందరి సమున్నతిని కోరుచుండునో అటులనే రాజుకూడ ప్రజలను పాలించుచు దుష్టులను నాశమొనర్చుచు రాష్ట్రమును ఉన్నతిదిశకుకొనిపోవుచుండవలెను.।౫॥

39. O Adorable God, Giver of peace and Happiness, Thou art Lord of men, burning up all evils. Thou both not forsake the region of heart of Thy devotees - [They always inwardly feel Thy Presence.] Thou art mighty, the ever present Lord of the world. Thou art protector of the householders and their true well wisher. Thou art guardian from the sky, averting all calamities. II5II

౪౦. ఋషిః - ప్రస్కణ్వః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - బృహతీ। స్వరః - మధ్యమః.

పరమేశ్వరోఽస్మభ్యం కిం దద్యాదిత్యాహ.

౧౩ ౧౨ ౩ ౧ ౨౩ ౧ర ౨ర
౪౦. అగ్నే వివస్వదుషసశ్చిత్రం రాధో అమర్త్య।
౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩౧ ౨౩౧ ౨
ఆ దాశుషే జాతవేదో వహా త్వమద్యా దేవాꣳ ఉషర్బుధః ।౬॥

౧౨ర ౧౨ర ౩ ౧౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౩
ప.వి:- అగ్నే । వివస్వత్ - వి - వస్వత్ । ఉషసః । చిత్రమ్ । రాధః । అమర్త్య- అ -
౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨
మర్త్య । ఆ । దాశుషే । జాతవేదః - జాత - వేదః । వహ । త్వమ్ । అద్య- అ - ద్య । దేవాన్ ।
౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ర
ఉషర్బుధః - ఉషః - బుధః ।౬॥

పదార్థః-హే **అమర్త్య** స్వరూపేణ మరణధర్మరహిత, **జాతవేదః** సర్వజ్ఞ, సర్వవ్యాపక, జ్ఞాననిధే **అగ్నే** ప్రకాశస్వరూప పరమాత్మన్! **త్వమ్ అద్య** అస్మిన్ దినే. సంహితాయాం 'నిపాతస్య చ.' అ. ౬ । ౩ । ౧౩౬ ఇతి దీర్ఘః. **దాశుషే** ధనధాన్యవిద్యాదిదానకర్త్రే మహ్యమ్. దాశృ దానే, 'దాశ్వాన్సాహ్వాన్ మీఢ్వాంశ్చ. అ. ౬ । ౧ । ౧౨' ఇతి క్వసుప్ ప్రత్యయాన్తో నిపాతః **ఉషసః** ప్రభాతదీప్తేః **చిత్రం** అద్భుతం **వివస్వత్** అజ్ఞానదారిద్ర్యాదితమోవివాసనశీలమ్ **రాధః** ఋతరూపం జ్యోతీరూపం వా ధనమ్. రాధ ఇతి ధననామ. నిఘం. ౨ । ౧౦. ఉషసో ధనం చ ఋతం జ్యోతిర్వా, యథోక్తమ్ 'ఋతస్య రశ్మిమనుయచ్ఛమానా. ఋ. ౧ ।౧౨౩ ।౧౩', ఋతస్య పన్థాన మన్వేతి సాధు. ఋ. ౧ ।౧౨౪ ।౩, జ్యోతిర్విశ్వస్మై భువనాయ కృణ్వతీ. ఋ. ౧ ।౯౨ ।౪, జ్యోతిష్కృణోతి సూనరీ ఋ. ౭ ।౮౧ ।౧ ఇతి. కిఞ్చ, **ఉషర్బుధః** యే ఉషసి స్వయం బుధ్యన్తే, సుప్తాన్ బోధయన్తి చ తాన్ **దేవాన్** ఉత్తమాన్ విదుషో దివ్యగుణాన్ వా. సంహితాయాం 'దేవాఁ ఉషర్బుధః' ఇత్యత్ర 'దీర్ఘాదటి సమానపాదే. అ. ౮ । ౩ ।౯' ఇతి నకారస్య రుత్వమ్, 'అతోఽటి నిత్యమ్. అ. ౮ ।౩ ।౩' ఇత్యనునాసికశ్చ. **ఆ వహ** ప్రాపయ. సంహితాయాం 'ద్వ్యచోఽతస్తిఙః. అ. ౬ । ౩ ।౧౩౫' ఇతి దీర్ఘః. ।౬॥

భావార్థః-సర్వే జనా ఉషసి ప్రబుధ్యమానాన్ దివ్యగుణాన్ హృది ధారయన్తః, ఉషర్వద్ రశ్మివన్తః ప్రాణవన్తో యజ్ఞవన్తః ప్రబోధవన్తః సత్యవన్తశ్చ భూత్వా విదుషాం సంగేన సదా జాగరూకాః సదాచారిణో ధర్మాత్మానశ్చ భవేయుః. ।౬॥

౪౦. పరమేశ్వరుడు మనకేమీయవలెనను విషయము.

పదార్థము :-(అమర్త్య) స్వరూపముగ మరణధర్మరహితుడవు(జాతవేదః) సర్వజ్ఞుడవు, సర్వవ్యాపకుడవు, జ్ఞాననిధివగు (అగ్నే) ప్రకాశస్వరూపుడవునగు ఓ పరమేశ్వరా! (త్వమ్) నీవు (అద్య) నేడు (దాశుషే) ధనధాన్యములు, విద్యమున్నగువానిని దానమొనర్చువాడవు. నన్ను (ఉషసః) ఉషయొక్క (చిత్రమ్) అద్భుతమగు (వివస్వత్) అజ్ఞానము, దరిద్రత మున్నగు అంధకారములనుండి దూరముంచునట్టి (రాధః) సత్యరూప, లేక జ్యోతిరూప ధనమును మరియు (ఉషర్బుధః) ఉషఃకాలములో స్వయముగ మేల్కొను మరియు అన్యులనుకూడ మేల్కొలుపునట్టి (దేవాన్) ఉత్తమ విద్వాంసులు మరియు దివ్యగుణములను (ఆ వహ) ప్రాప్తింపజేయుము. ।౬॥

భావార్థము :-మనుష్యులెల్లరును ఉషఃకాలమున వికసించినట్టి దివ్యగుణములను హృదయములో ధారణమొనర్చునట్టి ఉషవంటి తేజస్సుగల కిరణములతో గూడి ప్రాణవంతునిగ, యాజ్ఞికునిగ, ప్రబోధవంతునిగ మరియు సత్యవంతునిగనై విద్వాంసుల సాంగత్యములో నిరంతరము జాగరూకుడు, సదాచారి మరియు ధర్మాత్ముడుగ కావలెను. ।౬॥

40. O Immortal, Omnipresent and Omniscient God : Grant unto us today (every day) the wonderful Wealth of elightenment. Bring to Thy devotees divine virtues created by spiritual wisdom. Mayst thou dispel gloom of ignorance by appearing in our hearts, just as darkness of night recedes at the advent of dawn. ll6ll

౪౧. ఋషిః – తృణపాణిః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – బృహతీ। స్వరః – మధ్యమః.

అథ పరమేశ్వరో ధనం ప్రార్థ్యతే.

౧ ౨౩ ౨ ౩ ౨ఉ ౩ ౧ ౨
౪౧. త్వంనశ్చిత్ర ఊత్యా వసోరాధాంసి చోదయ ।
౩ ౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౧౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ర ౨ర
అస్య రాయస్త్వమగ్నే రథీరసి విదాగాధం తుచే తునః ॥౭॥

౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨
ప.వి:– త్వమ్ । నః । చిత్రః । ఊత్యా । వసో । రాధాంసి । చోదయ । అస్య – రాయః।
౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩
త్వమ్ అగ్నే । రథీః । అసి । విదాః । గాధమ్ । తుచే । తు । నః ॥౭॥

పదార్థః-హే **వసో** నివాసక **అగ్నే** పరమాత్మన్! **చిత్రః** అద్భుతగుణకర్మస్వభావః, పూజ్యః, దర్శనీయో వా **త్వమ్ ఊత్యా** రక్షయా సార్థమ్ **నః** అస్మభ్యమ్ **రాధాంసి** విద్యాసువర్ణచక్రవర్తి రాజ్యమోక్షాదిధనాని **చోదయ** ప్రేరయ. **త్వమ్ అస్య** ఏతస్య దృశ్యమానస్య **రాయః** లౌకికస్య పారమార్థికస్య చ ధనస్య **రథీః** స్వామీ. అత్ర 'ఛన్దసీవనిపౌ చ వక్తవ్యౌ. అ. ౫ । ౨ । ౧౦౯' అనేన మత్వర్థే రథశబ్దాద్-ఈ ప్రత్యయః. తతశ్చ ఙ్యన్తాభావాద్ 'హల్ఙ్యాభ్యో... అ. ౬ । ౧ । ౬౮' ఇతి సోర్లోపో న. **అసి** వర్తసే. అతః **నః** అస్మభ్యమ్, **తుచే** అస్మాకం పుత్ర పౌత్రాద్యాయ అపత్యాయ చ. తుగ్ ఇత్యపత్యనామ. నిఘం. ౨ । ౨ **తు** క్షిప్రమ్ అవశ్యం వా **గాధమ్** తస్య పూర్వోక్తస్య ధనస్య విలోడనమ్, అపరిమితోపలబ్ధిమితి భావః. గాహూ విలోడనే, ఘఞ్, హకారస్య ధకారశ్ఛాన్దసః. **విదాః** ప్రాపయ. విద్లృ లాభే. లేటి మధ్యమైకవచనే 'లేటోఽడాటౌ. అ. ౩ । ౪ । ౯౪' ఇత్యాటి రూపమ్. ॥౭॥

భావార్థః-హే జగదీశ్వర! సర్వేషాం ప్రాణినాం నక్షత్రగ్రహోపగ్రహాదీనాం చ నివాసకత్వాత్ త్వం వసురుచ్యసే. తాదృశస్త్వం జగతి దృశ్యమానానాం రజతహిరణ్య- ముక్తామణిహీరకాదీనాం, కన్దమూలఫలాదీనాం, దుగ్ధదధినవనీతాదీనామ్, అహింసా- సత్యాస్తేయాదీనాం, శౌచసన్తోషతపఃస్వాధ్యాయాదీనాం, ధర్మార్థకామమోక్షాదీనాం చ ధనానాం పరమోఽధిపతిరసి. త్వం కృపయాస్మాసు పురుషార్థం నిధేహి యేన వయమపి తేషాం భౌతికాధ్యాత్మికానాం ధనానామధిపతయో భవితుం పారయేమహి.॥౭॥

४ᑎ. ఈ మంత్రములో పరమాత్మతో ధనములకొరకు ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :-(వసో) నివాసకుడవగు (అగ్నే) ఓ పరమాత్మా! (చిత్రః) అద్భుతమగు గుణకర్మ-స్వభావములుగలవాడవు, పూజనీయుడవు మరియు దర్శనీయుడవునగు (త్వమ్) నీవు (ఊత్యా) రక్షణతోగూడ (నః) మాకొరకు (రాధాంసి) విద్య, సువర్ణము, చక్రవర్తిరాజ్యము, మోక్షము మున్నగు ధనములను (చోదయ) ప్రేరితమొనర్చుము. (త్వమ్) నీవు (అస్య) ఈ దృశ్యవంతమగు (రాయః) లౌకిక మరియు పారమార్థిక ధనములకు (రథీః) స్వామివినైయున్నావు. కావున (నః) మాకు మరియు (తుచే) మా పుత్రపౌత్రులు మున్నగు సంతానములకు (తు) శీఘ్రముగ మరియు అవశ్యముగ (గాధమ్) పూర్వోక్త అపరిమితధనములను (విదాః) ప్రాప్తింపజేయుము. ॥౭॥

భావార్థము :- ఓ జగదీశ్వరా! సకలప్రాణులు మరియు నక్షత్రములు, గ్రహములు, ఉపగ్రహములు మున్నగువాని నివాసమువల్ల నీవు 'వసు' అని యనబడుదువు. అట్టి నీవు ప్రపంచములో కాన్పించుచున్న వెండి, బంగారము, ముత్యములు, మణులు మున్నగు నవరత్నములు; కందమూలఫలాదులు, పాలు, పెరుగు, వెన్న, నేయి మున్నగునవి; అహింస, సత్యము, అస్తేయము మున్నగునవి; శౌచము, సంతోషము, తపము, స్వాధ్యాయము మున్నగునవి; మరియు ధర్మ, అర్థ, కామ, మోక్షములు మున్నగు ధనములకు నీవు పరమ అధిపతివి. కావున దయదలచి మాలో పురుషార్థము నుత్పన్నపరచుము. దానిచే మేముకూడ అట్టి భౌతిక మరియు ఆధ్యాత్మిక ధనములకు అధిపతులము కాగలుగుదుము. ॥౭॥

41. O All supporting Gracious God : Thou art Wonderful with Thy protective power. Grant unto us material and spiritual Wealth in the form of wisdom, peace and bliss, Thou art the Lord and Charioteer of all this Wealth. Grant prosperity, honour and safety for our progeny. II7II

४२. ఋషిః – భర్గః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – బృహతీ। స్వరః – మధ్యమః.

అథ పరమాత్మా కిం గుణ విశిష్టోఽస్తి, కే చ తం పూజయన్తీత్యాహ.

२ఉ 3 ᑎ२ 3ᑎ २ 3 २ 3 २
४२. త్వమిత్సప్రథా అస్యగ్నే త్రాతఋృతః కవిః।

ᑎర २ర 3 ᑎ २ 3ᑎ२
త్వాం విప్రాసః సమిధాన దీదివ ఆ వివాసన్తి వేధసః ॥౮॥

౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౨
ప.వి:- త్వమ్ । ఇత్ । సప్రథాః - స - ప్రథాః । అసి । అగ్నే । త్రాతః । ఋతః । కవిః ।
౧ ౨ర ౩ ౨ ౩
త్వామ్ । విప్రాసః - వి - ప్రాసః । సమిధాన - సమ్ - ఇధాన । దీదివః । ఆ - వివాసన్తి ।
౧ ౨
వేధసః ।౮॥

పదార్థః-హే **త్రాతః** రక్షక **అగ్నే** అగ్రణీః పరమేశ్వర! **త్వమ్ ఇత్** త్వం ఖలు **సప్రథాః** ప్రథసా యశసా సహితః సప్రథాః పరమయశస్వీ, యద్వా సర్వత్ర విస్తీర్ణః. ప్రథః యశః, ప్రథ ప్రఖ్యానే. అయం విస్తారేఽపి, దృశ్యతే. ఔణాదికః అసున్. 'సప్రథాః సర్వతః పృథుః' ఇతి నిరుక్తమ్. ౬ । ౭. **ఋతః** సత్యస్వరూపః, **కవిః** వేదకావ్యస్య కర్తా, మేధావినాం మేధావీ చ. కవిరితి మేధావినామ. నిఘం. ౩ । ౧౫. **అసి** వర్తసే. హే **సమిధాన** సమ్యక్ ప్రకాశమాన, **దీదివః** ప్రకాశక పరమేశ్వర ! దివు ధాతోర్లిటః క్వసుః, తుజాదీనాం దీర్ఘోఽభ్యాసస్య. అ. ౬ । ౧ । ౭ ఇత్యభ్యాసస్య దీర్ఘః. మతువసో 'ఋసంబుద్ధౌ ఛన్దసి'. అ. ౮-౩-౧ ఇతి సస్య ఋత్వం. **వేధసః** విధాతారః కర్మయోగినః **విప్రాసః** మేధావినో జనాః **త్వామ్ ఆ వివాసన్తి** సమన్తతః పరిచరన్తి. వివాసతిః పరిచరణకర్మా. నిఘం. ౩ । ౫. ।౮॥

భావార్థః- పరమేశ్వరః సజ్జనానాం రక్షకః, సత్యగుణకర్మస్వభావః, నిరతిశయమేధావీ, వేదకావ్యస్యకవిః, పరమకీర్తిః, సర్వత్ర వ్యాపకో, జ్యోతిష్మాన్, ప్రకాశకానామపి ప్రకాశకశ్చాస్తి. తస్యైతద్గుణవిశిష్టత్వాత్ కర్మకుశలా విద్వాంసో జనాః సదైవ తం సపర్యన్తి.।౮॥

౪౨. భగవంతు డెట్టి గుణములుగలవాడు, ఎట్టివారు ఆయనను పూజింతురు?

పదార్థము :-(త్రాతః) రక్షకుడవు (అగ్నే) అగ్రణివగు ఓ పరమేశ్వరా! (త్వమ్ ఇత్) నీవు నిశ్చయముగనే (సప్రథాః) పరమ యశోవంతుడవు మరియు సర్వత్రవిస్తీర్ణుడవు (ఋతః) సత్యస్వరూపుడవు (కవిః) వేదకావ్యరచయితవు మరియు మేధావులలో మహామేధావివి (అసి) ఐయున్నావు. (సమిధాన) సమ్యక్ [సకల] ప్రకాశవంతుడవు (దీదివః) ప్రకాశకుడవునగు ఓ పరమేశ్వరా! (వేధసః) కర్మయోగివి (విప్రాసః) జ్ఞానవంతులు (త్వామ్) నిన్ను (ఆ వివసన్తి) సర్వత్ర పూజించుచుందురు.।౮॥

భావార్థము :-పరమేశ్వరుడు సజ్జనుల రక్షకుడు, సత్య, గుణ, కర్మ స్వభావములు గలవాడు, అతిశయ మేధావి, వేదకావ్యముల కవి, పరమకీర్తివంతుడు, సర్వవ్యాపకుడు, జ్యోతిష్మంతుడు మరియు ప్రకాశములకు ప్రకాశకుడునైయున్నాడు. ఆయన ఈ గుణములతో గూడినవాడైయుండు కారణముననే కర్మకుశలురు, విద్వాంసులు నిరంతరము ఆయనను పూజించుచుందురు.।౮॥

42. O God the Protector. Thou alone art Omnipresent, Righteous and Omniscient Master Poet. O Refulgent Lord, Thou art enkindled within by the wise who chant hymns in Thy praise and worship Thee day and night. II8II

౪౩. ఋషిః - భర్గః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - బృహతీ। స్వరః - మధ్యమః.

అథ పరమేశ్వరోఽస్మభ్యం కీదృశం ధనం దద్యాదిత్యాహ.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౪౩. ఆ నో అగ్నే వయోవృధం రయిం పావక శంస్యమ్।
౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
రాస్వా చ న ఉపమాతే పురుస్పృహం సునీతీ సుయశస్తరమ్ ॥౯॥

ప.వి:- ఆ। నః। అగ్నే। వయోవృధమ్ - వయః - వృధమ్। రయిమ్। పావక। శంస్యమ్। రాస్వ। చ। నః। ఉపమాతే - ఉప - మాతే। పురుస్పృహమ్ - పురు-స్పృహమ్। సునీతీ - సు - నీతీ। సుయశస్తరమ్ - సు - యశస్తరమ్ ॥౯॥

పదార్థః-హే **పావక** చిత్తశోధక, పతితపావన **అగ్నే** సన్మార్గదర్శక పరమాత్మన్! త్వమ్ **వయోవృధమ్** ఆయుష్యవర్ధకమ్, **శంస్యమ్** ప్రశంసనీయమ్ **రయిమ్** ధనమ్ **నః** అస్మభ్యమ్ **ఆ** ఆనయ. ఉపసర్గశ్రుతేర్యోగ్యక్రియాధ్యాహారః. ఆనీయ చ హే **ఉపమాతే** ఉపమాతిః ఉపమానమ్, ఉపమానభూత, సర్వోపమాయోగ్య పరమాత్మన్! **పురుస్పృహమ్** బహుస్పృహణీయం, బహుభిః స్పృహణీయం వా. పురు ఇతి బహునామ. నిఘం. ౩।౧. **సుయశస్తరమ్** అతిశయకీర్తిజనకమ్ తం రయిం ధనమ్ **సునీతీ** సునీత్యా, సన్మార్గేణ. తృతీయైకవచనే 'సుపాం సులుక్ పూర్వసవర్ణ... అ. ౭। ౧।౩౯' ఇతి పూర్వపరయోః పూర్వసవర్ణదీర్ఘః. **నః** అస్మభ్యమ్ **రాస్వ చ** ప్రదేహి అపి. రా దానే. సంహితాయాం 'ద్వ్యచోఽతస్తిఙః. అ. ౬।౩।౧౩౫' ఇతి దీర్ఘః.॥౯॥

భావార్థః- పరమేశ్వరస్య కృపయా స్వపురుషార్థేన చ సన్మార్గమనుసరన్తో వయం ప్రచురం రజతసువర్ణపృథివీరాజ్యాదికం భౌతికం, విద్యావినయయోగసిద్ధి మోక్షాదికమ్ ఆధ్యాత్మికం చ ధనం సంచినుయామ, యత్ పుష్కలం ధనమస్మాకమాయుర్వర్ధకం ధవలకీర్తికరం చ స్యాత్.॥౯॥

౪౩. పరమేశ్వరుడు మనకెట్టిధనము నీయవలెనను విషయము.

పదార్థము :-(పావక) చిత్తశోధకుడవు, పతితపావనుడవునగు (అగ్నే) సన్మార్గదర్శకుడవునగు ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (వయో వృధమ్) ఆయువును పెంచునట్టి (శంస్యమ్) ప్రశంసించదగిన (రయిమ్) ధనములను (నః) మాకొరకు (ఆ) కొనితెమ్ము. తెచ్చినపిదప (ఉపమాతే) ఉపమానముగానుండు సర్వోపమాననీయుడవగు ఓ పరమేశ్వరా! (పురుస్పృహమ్) చాల అధికముగ కోరదగిన, లేక అనేకులచే కోరదగిన (సుయశస్తరమ్) అత్యంతకీర్తినిచ్చు అట్టి ధనమును (సునీతి) సన్మార్గముపై నడిపించుచు (నః) మాకు (రాస్వ చ) మరియు ప్రదానముకూడ నొనర్చుము.॥౯॥

భావార్థము :- పరమేశ్వర కృపవల్ల మరియు మన పురుషార్థముతో సన్మార్గము ననుసరించుచు మనము వెండి, బంగారము, భూలోకరాజ్యము మున్నగు భౌతికసంబంధ మరియు విద్య, వినయము, యోగసిద్ధి, మోక్షము మున్నగు ఆధ్యాత్మిక ధనములను సంచయమొనర్చవలెను. అది పరిపూర్ణ ఆయువును వృద్ధిపరచునదిగా మరియు పవిత్రమగు కీర్తి నుత్పన్నపరచునదిగా నుండవలెను. ౯॥

43. O. Purifying God : O Omnipresent Creator of the World : Give us wealth Which is admirable and life prolonging. Bestow on us that supreme wealth of self - realisation which is desired by all, which leads through righteousness to good reputation. (Here the Wealth prayed for is mainly the wealth of Character and Brahmacharya (continence) Which prolongs life and develops all energy.) ॥9॥

౪౪. ఋషిః - సోభరిః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - బృహతీ। స్వరః - మధ్యమః.

అథ పరమాత్మనే స్తోమాన్ సమర్పయితుమాహ.

౨ఉ 3 ౧ ౨ 3 ౨3 ౧ ౨ 3 ౧ర ౨ర
౪౪. యో విశ్వా దయతే వసు హోతా మన్ద్రో జనా నామ్ ।
౨ 3 ౧ర ౨ర 3౧ ౨ 3 ౧ర ౨ర 3 ౧ ౨
మధో ర్న పాత్రా ప్రథమాన్యస్మై ప్ర స్తోమా యన్త్వగ్నయే ॥౧౦॥

౨ ౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౧ ౨ర 3 ౨ ౧౨ర ౧ ౨ర
ప.విః-యః । విశ్వా । దయతే । వసు । హోతా । మన్ద్రః । జనానామ్ । మధోః- న ।
౧౨ర 3 ౧ ౨ 3 ౨ ౧౨ర 3 ౧ ౨
పాత్రా । ప్రథమాని । అస్మై । ప్ర । స్తోమాః । యన్తు । అగ్నయే ॥౧౦॥

పదార్థః-హోతా వివిధవస్తూనాం శుభగుణానాం వా దాతా, **జనానామ్** మనుష్యాణామ్ **మన్ద్రః** ఆనన్దజనకః. మన్దయతి మోదయతీతి మన్ద్రః. మదిస్తుతిమోదమదస్వప్నకాన్తిగతిషు ఇతి ధాతోః 'స్ఫాయితఞ్చివఞ్చి... ఉ... ౨ । ౧3.' ఇతి రక్. **యః** పరమేశ్వరః **విశ్వా** విశ్వాని సమస్తాని **వసు** వసూని ధనాని **దయతే** దదాతి. దయ ధాతుర్దానాద్యనేకకర్మా. నిరు. ౪ । ౧౭. **అస్మై** ఏతాదృశాయ **అగ్నయే** నాయకాయ పరమేశ్వరాయ **మధోః** మధునః. అత్ర లింగవ్యత్యయః. **ప్రథమాని** శ్రేష్ఠాని **పాత్రా** పాత్రాణి **న** ఇవ **స్తోమాః** మదీయాని స్తోత్రాణి **ప్ర యన్తు** ప్రకృష్టతయా గచ్ఛన్తు. 'విశ్వా, వసు, పాత్రా' ఇతి సర్వత్ర 'శేశ్ఛన్దసి బహులమ్. అ. ౬ । ౧ । ౭౦' ఇతి జసః శ సో వా శేర్లోపః. ॥౧౦॥

అత్రోపమాలఙ్కారః ॥౧౦॥

భావార్థః- యథా గృహాగతాయ విదుషేఽతిథయే మధుదధిదుగ్ధాదిపూర్ణాని పాత్రాణి ససత్కారం సమర్ప్యన్తే తథైవ పరమదయాలవే పరోపకారిణే పరమాత్మనే భక్తిభావభరితాః స్తోమాః సమర్పణీయాః.॥౧౦॥

అత్ర పరమాత్మగుణవర్ణనపూర్వకం తతః సముద్ధ్యాదియాచనాదేతద్దశత్యర్థస్య పూర్వదశత్యర్థేన సహ సంగతిరూహ్యా.

ఇతి ప్రథమే ప్రపాఠకే పూర్వార్ధే చతుర్థీ దశతిః.

ఇతి ప్రథమేఽధ్యాయే చతుర్థః ఖణ్డః.

౪౪. ఈ మంత్రములో పరమాత్మకు స్తోత్రము లర్పించవలె నను ఉపదేశము కలదు.

పదార్థము :-(హోతా) వివిధ వస్తువుల మరియు శుభగుణముల ప్రదాతయగు (జనానామ్) మనుష్యుల (మన్ద్రః) ఆనందజనకుడు (యః) ఏ పరమేశ్వరుడు (విశ్వా) సమస్త (వసు) ధనములను (దయతే) ప్రదానమొనర్చునో (అస్మై) అట్టి ఆ (అగ్నయే) నాయకుడగు పరమేశ్వరునికొరకు (మధోః) తేనెయొక్క (ప్రథమా) శ్రేష్ఠమగు (పాత్రా న) పాత్రలవలె (స్తోమాః) నా స్తోత్రములు (ప్రయన్తు) చక్కగాచేరుగాక ! ॥౧౦॥

ఈ మంత్రములో ఉపమాలంకారము కలదు. ॥౧౦॥

భావార్థము :- ఏ ప్రకారముగ గృహమునకు వచ్చిన విద్వాంసుడగు అతిథికి తేనె, పెరుగు, పాలు మున్నగువాని (మధుపర్కము)తో నిండియున్న పాత్రను సత్కారపూర్వకముగ సమర్పించబడునో, అదేవిధముగ పరమదయాళువు, పరోపకారి యగు పరమాత్మకొరకు భక్తిభావముతో నిండియున్న స్తోత్రములను సమర్పించవలెను. ॥౧౦॥

ఈ దశతియందు పరమాత్మయొక్క గుణవర్ణనపూర్వకముగ ఆయనతో సమృద్ధిమున్నగువానిని యాచన యొనర్చబడినది. కావున ఈ విషయమునకు పూర్వదశతి విషయముతో సంబంధముగలదని ఎరుగవలెను.

ప్రథమప్రపాఠకమందలి ప్రథమార్ధములో చతుర్థదశతి సమాప్తము

ప్రథమాధ్యాయములో చతుర్థఖణ్డము సమాప్తము

44. God bestows all wealth (material and spiritual) and protects all beings. He is most generous and giver of true delight to righteous people. Let these primeval Vedic songs go forth to that Supreme Leader, like vessel filled with honey to distinguished guests. (Let us utter words full of sweetness like the vessels of honey which are offered to venerable guests.) II10II

పఞ్చమః దశతిః

౪౫. ఋషిః – వసిష్ఠః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – బృహతీ। స్వరః – మధ్యమః.

తత్రాద్యే మన్త్రే పరమాత్మనో గుణాన్ వర్ణయతి.

3 ౧ ౨ 3౧ర ౨ర 3౧ర ౨ర3౧ ౨
౪౫. ఏనా వో అగ్నిం నమసోర్జో నపాతమా హువే।

3 ౧ర ౨ర 3౧ ౨ 3 ౧ ౨ర 3 ౨3 ౧ ౨
ప్రియం చేతిష్ఠమరతిం స్వధ్వరం విశ్వస్య దూతమమృతమ్ ॥౧॥

3౨ 3 ౨ ౧౨ర 3 ౨ ౧౨ర 3 ౨
ప.వి:– ఏనా। వః। అగ్నిమ్। నమసా। ఊర్జః – నపాతమ్। ఆ – హువే। ప్రియమ్।
౧౨ర 3 ౨ 3 ౨ 3 ౨ ౧౨ర 3 ౨ 3 ౧ ౨
చేతిష్ఠమ్। అరతిమ్। స్వధ్వరమ్ – సు – అధ్వరమ్। విశ్వస్య। దూతమ్। అమృతమ్ –
3 ౧ ౨ర
అ – మృతమ్ ॥౧॥

పదార్థః- అహమ్ **ఏనా** ఏతేన **నమసా** నమస్కారేణ **ఊర్జః నపాతమ్** బలస్య ప్రాణశక్తేశ్చ అపత్యమ్, అతిశయేన బలవన్తం ప్రాణవన్తం చేత్యర్థః. **ప్రియమ్** స్నేహాస్పదమ్, **చేతిష్ఠమ్** అతిశయేన చేతితారం చేతయితారం వా. చితీ సంజ్ఞానే, తృజన్తాత్ చేతృ శబ్దాదిష్ఠని తురిష్ఠేమేయస్సు. అ. ౬।౪।౧౫౪ ఇతి తృలోపః. **అరతిమ్** సర్వగతం సుఖప్రాపకం వా. ఋ గతిప్రాపణయోః ఇత్యస్మాత్ 'వహివస్యర్తిభ్యశ్చిత్. ఉ. ౪।౬౦' ఇతి అతిప్రత్యయః. **స్వధ్వరమ్** ఉత్కృష్టః అహింసామయః సృష్టిసఞ్చాలనయజ్ఞో యస్య తమ్, **విశ్వస్య** సర్వస్య **దూతమ్** దుఃఖదోషాదీనాం దూరీకర్తారం, ధర్మార్థ కామమోక్షాణాం ప్రాపకం, కామ క్రోధాదిశత్రూణామ్ ఉపతాపకం చ. దు గతౌ, భ్వాదిః, టుదు ఉపతాపే స్వాదిః. దావయతేః దునోతేర్వా 'దుతనిభ్యాం దీర్ఘశ్చ. ఉ. ౩।౯౦' ఇతి క్త ప్రత్యయః, ధాతోర్దీర్ఘశ్చ. **అమృతమ్** స్వరూపేణ నాశరహితమ్ **వః** త్వామ్, పూజాయాం బహువచనమ్. **అగ్నిమ్** పరమాత్మానమ్ **ఆహువే** ఆహ్వయామి, స్తౌమీత్యర్థః. ఆఙ్ పూర్వాద్ హ్వేఞ్ ధాతోః 'బహులం ఛన్దసి. అ. ౬।౧।౩౪' ఇతి సమ్ప్రసారణే రూపమ్. ॥౧॥

భావార్థః-యః పరమాత్మా బలప్రాణయోర్నిధిర్భక్తవత్సలః, పూర్ణజ్ఞానీ, సర్వవ్యాపకః, సుఖజ్ఞానాదిప్రదాతా, దుఃఖదారిద్ర్యాదివినాశకో, యజ్ఞకుశలో, దోషదాహకో, గుణప్రాపకో మరణధర్మరహితశ్చాస్తి, స సర్వైః ప్రేమ్ణా సశ్రద్ధం స్తోతవ్యః.॥౧॥

౪౫. ఈ మొదటి మంత్రములో పరమాత్మయొక్క గుణముల వర్ణనకలదు.

పదార్థము :-నేను (ఏనా) ఈ (నమసా) నమస్కారముద్వార (ఊర్జః నపాతమ్) బలము మరియు ప్రాణశక్తిగల సంతానము, అనగా అధికమగు ప్రాణశక్తిగలవారు (ప్రియమ్) ప్రేమగలవారు (చేతిష్ఠమ్) గొప్పజ్ఞానులు మరియు జ్ఞానప్రదానవంతులు (అరతిమ్) సర్వవ్యాపకుడు మరియు సుఖప్రాపకుడవు (స్వధ్వరమ్) ఉత్కృష్ట, అహింసామయ, సృష్టి సంచాలనరూప యజ్ఞకర్తవు (విశ్వస్య) అందరి (దూతమ్) దుఃఖములు, దోషములు మున్నగువానిని దూరమొనర్చువాడవు, ధర్మార్థకామమోక్షములను ప్రాప్తింపజేయు మరియు కామక్రోధాది శత్రువర్గము పరితప్తమొనర్చునట్టి (అమృతమ్) నాశరహిత స్వరూపముగలవాడవు (వః) నీవు (అగ్నిమ్) పరమాత్మవు (ఆహువే) నిన్ను ఆహ్వానింతుము.॥౧॥

భావార్థము :- ఏ పరమేశ్వరుడు బలము, ప్రాణములనిధి, భక్తవత్సలుడు, పూర్ణజ్ఞాని, సర్వ-వ్యాపకుడు, సుఖము, జ్ఞానము మున్నగువాని ప్రదాత. దుఃఖములు, దారిద్ర్యములు మున్నగువాని వినాశకుడు. వివిధ యజ్ఞముల నొనర్చుటయందు కుశలుడు, దోషములను దగ్ధమొనర్చువాడు, సద్గుణప్రాప్తిని గలిగించువాడు, మరణధర్మరహితుడునగు పరమేశ్వరున్ని ఎల్లరును ప్రేమతో శ్రద్ధాపూర్వకముగ స్తుతించవలెను.॥౧॥

45. O men, with this offering of the Vedic hymn and homage, I invoke for your welfare the Lord who is the preserver and source of strength, Friend unto all, wisest, the giver of knowledge, shining through the noble sacrifices, the Messenger of Eternal Truth and Immortal Supreme Being. II1II

౪౬. ఋషిః – భర్గః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – బృహతీ। స్వరః – మధ్యమః.

అథ భౌతికాగ్నిసాదృశ్యేన పరమాత్మనః కృత్యం వర్ణ్యతే.

౨౩౧౨ ౩ ౨౩ ౨ ౩ ౧ ౨
౪౬. శేషేవనేషు మాతృషు సం త్వా మర్తాస ఇన్ధతే।

౧౨ ౩ ౧ ౨ ౩౨ ౩౨ఉ ౩౧౨
అతన్ద్రో హవ్యం వహసి హవిష్కృత ఆ దిద్దేవేషు రాజసి ॥౨॥

౧౨ర ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౧౨ర
ప.వి:– శేషే । వనేషు । మాతృషు। సమ్ । త్వా । మర్తాసః । ఇన్ధతే । అతన్ద్రః –

౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ర
అ – తన్ద్రః । హవ్యమ్ । వహసి । హవిష్కృతః – హవిః – కృతః । ఆత్ – ఇత్।

౩౧౨ ౩
దేవేషు రాజసి ॥౨॥

పదార్థః- **ప్రథమః** యజ్ఞాగ్నిపరః. హే యజ్ఞాగ్నే! త్వమ్ **వనేషు** కాననేషు, తత్కాష్ఠేష్వితి యావత్, **మాతృషు** మాతృభూతాసు అరణీషు చ **శేషే** స్వపిషి, ప్రచ్ఛన్నరూపేణ విద్యమానో భవసి. **త్వా** త్వామ్ **మర్తాసః** యాజ్ఞికా మనుష్యాః **సమిన్ధతే** అరణిమన్థనద్వారా ప్రదీపయన్తి. ప్రదీప్తః త్వమ్ **అతన్ద్రః** అనలసః సన్ **హవ్యమ్** హుతం హవిర్ద్రవ్యమ్ **వహసి** స్థానాన్తరం ప్రాపయసి. **ఆత్ ఇత్** తదనన్తరమేవ త్వమ్ **దేవేషు** విద్వజ్జనేషు **రాజసి** రాజవత్ ప్రశంసితో భవసి.

అత్ర అచేతనే యజ్ఞాగ్నౌ చేతనవద్ వ్యవహార ఆలంకారికః. అచేతనే శయనతన్ద్రయోః సంబన్ధాసంభవాత్ శయనస్య ప్రచ్ఛన్నరూపేణ విద్యమానత్వే లక్షణా, అతన్ద్రత్వస్య నైర- న్తర్యే లక్షణా. 'వనేషు శేషే' ఇత్యనేన చ అగ్నేర్మ్యనిత్వం వ్యంగ్యమ్.

అథ ద్వితీయః పరమాత్మపరః. హే అగ్నే పరమాత్మన్! త్వమ్ **వనేషు** విపినేషు, మాతృషు తన్మాతృభూతాసు నదీషు చ. మాతర ఇతి నదీనామ. నిఘం. ౧।౧౩. **శేషే** స్వపిషి, అదృశ్యతయా విద్యమానోఽసి. **త్వా** త్వామ్ **మర్తాసః** మనుష్యాః, యోగాభ్యాసినో జనాః **సమిన్ధతే** సందీపయన్తి, జాగరయన్తి, యోగసాధనాద్వారా సాక్షాత్ కుర్వన్తీత్యర్థః. ఉక్తం చాన్యత్ర - ఉపహ్వరే గిరీణాం సంగమే చ నదీనామ్. ధియా విప్రో అజాయత. సామ. ౧౪౩ ఇతి. త్వం చ **అతన్ద్రః** నిద్రాప్రమాదాలస్యాదిరహితః సన్, తేషామ్ **హవ్యమ్** ఆత్మసమర్పణరూపం హవిః **వహసి** స్వీకరోషి. **ఆత్ ఇత్** తదనన్తరమేవ త్వమ్ **దేవేషు** విద్వత్సు తేషు యోగిజనేషు, తజ్జీవనేషు **రాజసి** విశేషేణ రాజమానో భవసి ॥౨॥

అత్రాపి పరమాత్మనో నిరాకారత్వాత్ తత్ర శయనసమిన్ధనధర్మౌ నోపపద్యేతే ఇతి శయనస్య గూఢతయా విద్యమానత్వే సమిన్ధనస్య చ యోగసాక్షాత్కారే లక్షణా.॥౨॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. భౌతికాగ్నిపరమాత్మాగ్న్యోరుపమానోపమేయభావశ్చ ద్యోత్యతే.॥౨॥

భావార్థః- యథా భౌతికాగ్నిర్వనకాష్ఠేష్వరణీషు వాదృశ్యః సన్ స్వపితీవ, అరణ్యోర్మన్థనేన చ యజ్ఞకుణ్డే ప్రదీప్యతే, తథా పరమేశ్వరో ఽపి కాననానాం తరులతాపత్రపుష్పసరిత్సరోవరాదిసౌన్దర్యే ప్రచ్ఛన్నస్తిష్ఠతి, తత్ర ధ్యానరాయణై ర్యోగిభిర్ హృదయే ప్రదీప్యతే చ. యథా యజ్ఞవేద్యాం ప్రదీపితో భౌతికాగ్నిః సుగన్ధిమిష్టపుష్టరోగ్యవర్ధకఘృతకస్తూరీకేసరద్రాక్షా క్షోటఖర్జూర సోమలతాగుడూచ్యాదికం హుతం హవిర్ద్రవ్యం వాయుమాధ్యమేన స్థానాన్తరం ప్రాపయ్య తత్రారోగ్యం వర్ధయతి, తథా పరమేశ్వర ఉపాసకానామాత్మసమర్పణరూపం హవ్యం స్వీకృత్య తేషు సద్గుణాన్ సంవర్ధయతి.॥౨॥

౪౬. ఇపుడు భౌతికాగ్ని సదృశముగ పరమాత్మయొక్క కర్మలు వర్ణించబడినవి.

పదార్థము :-మొదట యజ్ఞాగ్నిపక్షములో :- ఓ యజ్ఞాగ్నీ! నీవు (వనేషు) వనములలో, వనముల కాష్ఠములలో (మాతృషు) తవు మాతృరూప అరణుల గర్భములో (శేషే) నిదురించియుందువు, దాగియుందువు. (త్వా) నిన్ను (మర్తాసః) యాజ్ఞికులు (సమిన్ధతే) అరణులను మథించి ప్రజ్వలిత మొనర్చెదరు. ప్రజ్వలితమైన నీవు (అతన్ద్రః) నిద్రను వదలి నిరంతరము (హవిష్కృతః) ఆహుతుల నిచ్చు యజమానుల (హవ్యమ్) ఆహుతించిన హవిస్సులను (వహసి) వహించి ఇతర స్థానములకు చేర్చుదువు (ఆత్ ఇత్) ఆ తరువాతనే నీవు (దేవేషు) విద్వాంసులలో (రాజసి) రాజువలె ప్రశంసించబడుదువు.

ఇచ్చట అచేతనమగు యజ్ఞాగ్నిలో చేతనములవంటి వ్యవహారము ఆలంకారికమైయున్నది. చేతనరహితములో శయనము మరియు నిద్రకు సంబంధము అసంభవముండుటవల్ల శయనముయొక్క ప్రచ్ఛన్నము [దాగిన] రూపమువల్ల ఉనికియుండుట లక్షణమైయున్నది. ఇదేవిధముగ నిద్రయనునది లక్షణము. వనములలో శయనించుట యనుదానిచే అగ్ని ఒక వనవాసి మునివలెనున్నది. ఇది వ్యంజనముగ యగుచున్నది.

రెండవది పరమాత్మపక్షములో :- ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (వనేషు) వనములలో మరియు (మాతృషు) తల్లివంటి నదులలో (శేషే) శయనించుచుందువు. అదృశ్యరూపములో విద్యమానమై యున్నావు. (త్వా) అట్టి నిన్ను (మర్తాసః) యోగాభ్యాసులగు మనుష్యులు (సమిన్ధతే) సందీప్తమొనర్చెదరు. మేల్కొలిపెదరు. యోగసాధన ద్వారా నిన్ను సాక్షాత్కార మొనర్చుకొందురు. ఇంకను ఇట్లుకూడ చెప్పబడినది. పర్వతముల ఏకాంతములో మరియు నదుల సంగమములపై ధ్యానముద్వారా ఆ పరమేశ్వరుడు ప్రకటమగుచుండును. ॥సామ.౧౪౩॥ (అతన్ద్రః) నిద్ర, ప్రమాదము, సోమరితనము మున్నగునవి లేనట్టి నీవు వాని (హవ్యమ్) ఆత్మ సమర్పణరూప హవిస్సులను (వహసి) స్వీకరించెదవు. (ఆత్ ఇత్) ఆ తరువాతనే నీవు (దేవేషు) అట్టి యోగులగు విద్వాంసులలో, అనగా వారి జీవితములలో (విరాజసి) విశేషరూపములో శోభిల్లుచుందువు.

ఇచ్చట కూడ పరమేశ్వరుడు నిరాకారుడగుటవల్ల వానియందు శయనము మరియు సందీపనరూప ధర్మము సరిగనుండదు. ఈ కారణముచే శయనమనునది గూఢరూపముచే యుండుటవల్ల మరియు సందీపనయోగముద్వారా సాక్షాత్కారమొనర్చుటలో లక్షణముకలదు. ॥౭॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము గలదు. భౌతికాగ్ని మరియు పరమేశ్వరునియొక్క ఉపమా-నోపమేయభావము ధ్వనితమగుచున్నది. ॥౭॥

భావార్థము :- ఏ విధముగ భౌతికాగ్ని వనములందలి కాష్ఠములలో మరియు అరణులలో అదృశ్యమానముగ నిదురించియుండునో మరియు అరణుల మథనముచే యజ్ఞకుండములో ప్రదీప్త

మగుచుండునో అటులనే పరమేశ్వరుడుకూడ వనములు, వృక్షములు, లతలు, పత్రములు, పుష్పములు, నదులు, సరోవరములు మున్నగువాని సౌందర్యమునందు ప్రచ్ఛన్నరూపములో స్థిరమైయుండును. మరియు అచట ధ్యానస్థ యోగులద్వార హృదయములలో ప్రదీప్తమొనర్చుకొనబడుచుండును. ఎటుల యజ్ఞకుండములో ప్రదీప్తమొనర్చబడిన భౌతికాగ్ని సుగంధితము, మధురము, పుష్టిదాయకము మరియు ఆరోగ్యవర్ధకములగు ఘృతము, కస్తూరి, కేసరి, కందము, ద్రాక్షలు, అఖరోటుపప్పులు, ఖర్జూరములు, సోమలత, జీడిపప్పు, బాదాములు మున్నగువాని ఆహుతులు వాయువులను స్థానాంతరములకు చేర్చి అచ్చట ఆరోగ్యమును ఎటుల వృద్ధిపరచునో అటులనే పరమేశ్వరుడు ఉపాసకుల ఆత్మ సమర్పణరూప హవిస్సులను స్వీకరించి వానిలో సద్గుణములను వృద్ధిపరచును. ॥౨॥

46. O God, Thou residest in the hearts of noble souls (hermits) who are respected by all and who destroy all ignorance. Ordinary men also try to enkindle Thee within their hearts through meditation and other practices of Yoga Ever alert, Thou acceptest the devotees' gift of devotion and self-surrender and then shinest among the wise. II2II

౪౭. ఋషిః – సోభరిః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – బృహతీ। స్వరః – మధ్యమః.

అథ పరమేశ్వరోఽస్మాభిః స్తుతివాగ్భిరర్చనీయ ఇత్యాహ.

౧౨ ౩ ౧౨౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
౪౭. అదర్శి గాతువిత్తమో యస్మిన్వ్రతాన్యాదధుః ।

౨౩ ౨ ౩ ౧ర ౨ర౩ ౧౨ ౩ ౧ ౨ ౩౧౨
ఉపోషు జాత మార్యస్య వర్ధన మగ్నిం నక్షన్తు నోగిరః ॥౩॥

౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ర ౧౨ర ౩౧ ౨ ౩ ౨ ౩
ప.వి:–అదర్శి । గాతువిత్తమః – గాతు – విత్తమః । యస్మిన్ । వ్రతాని । ఆదధుః – ఆ –
౨ ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౧౨ర
దధుః । ఉప । ఉ । సు – జాతమ్ । ఆర్యస్య । వర్ధనమ్ । అగ్నిమ్ । నక్షన్తు । నః । గిర ః ॥౩॥

పదార్థః-గాతువిత్తమః గచ్ఛన్తి అత్ర ఇతి గాతుః మార్గః తస్య అతిశయేన వేదయితా జ్ఞాపయితా, కర్తవ్యమార్గప్రదర్శక ఇతి భావః, సోఽగ్నిః పరమేశ్వరః **అదర్శి** అస్మాభిః సాక్షాత్కృతః, **యస్మిన్**

అగ్నౌ పరమేశ్వరే మోక్షార్థినో జనాః **వ్రతాని** స్వస్వకర్మాణి. వ్రతమితి కర్మనామ. నిఘం. ౨ ౹ ౧. **ఆదధుః** స్థాపయన్తి, సమర్పయన్తి, ఈశ్వరార్పణబుద్ధ్యా నిష్కామకర్మాణి కుర్వన్తీత్యర్థః. **ఉ** అథ చ **సుజాతమ్** సమ్యక్ హృదయే ప్రకటీభూతమ్ **ఆర్యస్య** ధర్మ్యగుణకర్మస్వభావస్య ఈశ్వరపుత్రస్య. ఆర్య ఇతి ఈశ్వరనామ. నిఘం. ౨ ౹ ౨౨. ఆర్యః ఈశ్వరపుత్రః. నిరు. ౬ ౹ ౨౬. **వర్ధనమ్** వర్ధయితారమ్ **అగ్నిమ్** జ్యోతిర్మయం నాయకం పరమేశ్వరమ్ **నః** అస్మాకమ్ **గిరః** స్తుతివాచః **ఉప నక్షన్తు** ఉపగచ్ఛన్తు, సామీప్యేన ప్రాప్నువన్తు. నక్షతిః గతికర్మా. నిఘం. ౨ ౹ ౧౪. ॥3॥

భావార్థః-మోక్షార్థినో మానవాః ఫలేచ్ఛాం పరిత్యజ్య పరమేశ్వరాయ స్వకీయాని సమస్తాని కర్మాణి సమర్పయన్తి. పరమేశ్వరః సదైవ ప్రజ్వలితః ప్రదీపవత్ తేషాం మనసి కర్తవ్యాకర్తవ్యవివేకం జనయతి. సర్వేషామార్య గుణకర్మస్వభావానా మున్నాయకస్య తస్య స్తుత్యాఽస్మాభిః స్వహృదయం పావనీయమ్.॥3॥

౪౭. ''పరమేశ్వరుని స్తుతిని మనము వాణులచే చేయవలె'' నను విషయము.

పదార్థము :-(గాతు విత్తమః) అన్నిటికన్నమించి కర్తవ్యమార్గమును ప్రదర్శించుటలో శ్రేష్ఠుడగు పరమేశ్వరుడు (అదర్శి) మనద్వార సాక్షాత్కారమొనర్చబడినాడు. (యస్మిన్) ఏ పరమేశ్వరునియందు ముముక్షువులు (వ్రతాని) తమ తమ కర్మలను (ఆదయుః) సమర్పించుకొందురో అనగా ఈశ్వరార్పణబుద్ధితో నిష్కామకర్మల నొనర్చెదరో (ఉ) మరియు (సుజాతమ్) ఉత్తమముగ హృదయములో ప్రకటితమైన (ఆర్యస్య) ధార్మిక గుణ కర్మ స్వభావములుగల ఈశ్వరపుత్రులగు ఆర్యుల (వర్ధనమ్) వృద్ధిపరచునట్టి (అగ్నిమ్) జ్యోతిర్మయుడు, నాయకుడునగు ఈశ్వరుని పరమేశ్వరుడు (నః) మాయొక్క (గిరః) స్తుతుల వాణులు (ఉప నక్షన్తు) సమీపత్వముచే ప్రాప్తించుకొనుగాక! ॥3॥

భావార్థము :-మోక్షమును గోరు మనుష్యులు ఫలమును కోరుకొనకుండ పరమేశ్వరునియందు తమ సకల కర్మలను సమర్పించెదరు. మరియు పరమేశ్వరుడు నిరంతరము ప్రజ్వలించుచున్న దీపమువలె వారి మనస్సులలో కర్తవ్యాకర్తవ్యముల వివేకమును పుట్టించును. ఆర్యులెల్లరును గుణ కర్మ స్వభావములుగలవారి ఉత్తమ నాయకుడగు ఈశ్వరుని స్తుతివల్ల మనను మన హృదయములను పవిత్రపరచుకొనుచుండవలెను. ॥3॥

47. I have seen the Lord Almighty Who teaches us the Path of piety. To Him wise men dedicate All their deeds and none they hate. He ever strengthens noblemen And makes them invincible then. His glory is every where seen On seeing Him they are keen. By their hymns God is glorified And by His commun-ion, They are purified. II3II

౪౮. ఋషిః - మనుః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - బృహతీ। స్వరః - మధ్యమః.

అథోపాసనాయజ్ఞస్య ప్రక్రియామాహ.

3౨ 3 ౨ 3౧ ౨ 3 ౧౨ 3౧౨3 ౨
౪౮. అగ్నిరుక్థే పురో హితో గ్రావాణో బర్హిరధ్వరే ।
3 ౧ ౨ 3
ఋచా యామి మరుతో బ్రహ్మణస్పతే
౨3 ౨3 ౧౨
దేవా అవో వరేణ్యమ్ ॥౪॥

3౨ 3౨ 3 ౧ ౨ 3౨ 3 ౧౨ర 3౨ 3 ౨ 3 ౨
ప.వి:– అగ్నిః । ఉక్థే । పురోహితః । పురః–హితః । గ్రావాణః । బర్హిః । అధ్వరే। ఋచా।
3 ౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర
యామి । మరుతః । బ్రహ్మణః–పతే । దేవాః । అవః – వరేణ్యమ్ ॥౪॥

పదార్థః- ఉక్థే స్తుతిమయే. వచ పరిభాషణే ధాతోః 'పాతృతుదివచి... ఉ. ౨ ౹ ౭' ఇతి థక్-ప్రత్యయః. **అధ్వరే** హింసాదిదోషరహితే ఉపాసనాయజ్ఞే **అగ్నిః** జ్యోతిర్మయః పరమాత్మా **పురోహితః** సంముఖం నిహితోఽస్తి. **గ్రావాణః** స్తుతిశబ్దరూపాః యజ్ఞియపాషాణాః అపి **పురోహితాః** సంముఖస్థాః సన్తి. గృణాతిః అర్చతి కర్మా. నిఘం. ౩ ౹ ౧౪. యద్వా గ శబ్దే, క్వనిప్ ప్రత్యయః ధాతోర్గ్రాదేశశ్చ. **బర్హిః** హృదయరూపం పవిత్రం దర్భాసనమపి **పురోహితమ్** సమ్ముఖస్థం విద్యతే. అత్ర యథాయోగ్యం విశేష్యశబ్దస్య లింగవచనానుసారం విశేషణభూతః పురోహితశబ్దోఽపి పరివర్తతే. హే **మరుతః** ప్రాణాః. హే **బ్రహ్మణః పతే** జ్ఞానగుణవిశిష్టజీవాత్మన్! బ్రహ్మణస్పతిః బ్రహ్మణః పాతా వా పాలయితా వా ఇతి నిరుక్తమ్ ౧౦ ౹ ౧౨. 'షష్ఠ్యా, పతిపుత్రపృష్ఠపారపదపయస్పోషేషు. అ. ౮ ౹ ౩ ౹ ౫౩' ఇతి విసర్గస్య సత్వమ్. హే **దేవాః** ఇన్ద్రియమనోబుద్ధిరూపా ఋత్విజః! దేవా ఋత్విజః. తై. సం. ౧ ౹ ౬ ౹ ౫ ౹ ౧. అహమ్ **ఋచా** ఈశస్తుతిరూపయా వాచా సహ. ఋక్ ఇతి వాఙ్నామ. నిఘం. ౧ ౹ ౧౧. ఋచ్ స్తుతౌ, క్విప్. వః **వరేణ్యమ్** వరణీయమ్ **అవః** రక్షణమ్ **యామి** యాచామి. యామి ఇతి యాఞ్చాకర్మసు పఠితమ్. నిరు. ౩ ౹ ౧౯. ॥౪॥

భావార్థః-యథా బాహ్యయజ్ఞే యజ్ఞవేద్యామగ్నిః ప్రదీప్యతే, తత్ర సోమాదిపేషణ సాధనభూతా గ్రావాణః, ఋత్విజాముపవేశనాయ దర్భాసనాని సజ్జితాని భవన్తి,

తథైవోపాసనయజ్ఞే పరమాత్మరూపోఽగ్నిః సమిద్ధ్యతే, అర్చనాశబ్దా ఏవ పాషాణా జాయన్తే, హృదయమేవ దర్భాసనతాం ప్రపద్యతే. బృహస్పతిర్నామ జీవాత్మైవ యజమానో భవతి. ప్రాణేన్ద్రియమనోబుద్ధ్య ఋత్విజో భూత్వా హృదయాసనముపవిశ్య తం యజ్ఞం ప్రతన్వన్తి యేషాం సాహాయ్యం యత్కృతం రక్షణం చ యజ్ఞస్య సాఫల్యార్థమనివార్యమస్తి. అతః సర్వైరుపాసకైరాభ్యన్తరయజ్ఞే తేషాం రక్షణం యాచనీయమ్.॥౪॥

౪౮. ఇపుడు ఉపాసనా యజ్ఞముయొక్క ప్రక్రియను వర్ణించెదము.

పదార్థము :-(ఉక్థే) స్తుతిమయమగు (అధ్వరే) హింసవమున్నగు దోషరహిత ఉపాసనాయజ్ఞములో (అగ్నిః) జ్యోతిర్మయ పరమాత్మ (పురోహితః) నిహితమైయున్నాడు. (గ్రావాణః) స్తుతి శబ్దరూప యజ్ఞీయ సన్నెకల్లు [కల్వము] కూడ (పురోహితాః) ఎదుటనున్నది. (బర్హిః) హృదయరూపమగు, పవిత్ర కుశానిర్మిత ఆసనముకూడ (పురోహితమ్) ఎదుటనున్నది. (మరుతః) ఓ ప్రాణములారా! (బ్రహ్మణః పతే) జ్ఞానగుణ విశిష్టమగు ఓ జీవాత్మా! (దేవాః) ఇంద్రియములు, మనస్సు, బుద్ధిరూప ఋత్విజులారా! నేను (ఋచా) ఈశ్వరస్తుతులరూపమగు వాణులతో గూడ నీయొక్క (వరేణ్యమ్) వరించదగిన (అవః) రక్షణను (యామి) యాచించుచున్నాను.॥౪॥

భావార్థము :- ఎటుల బాహ్యయజ్ఞములో యజ్ఞవేది [కుండము]నందు అగ్నిని ప్రజ్వలింప జేయబడునో, అచట సోమముమున్నగు ఓషధులను చూర్ణమొనర్చు సాధనభూతమగు కల్వము మరియు ఋత్విజులు కూర్చుండుటకు కుశలతో నిర్మించబడిన ఆసనములను కూడ సిద్ధముగ నుంచబడునో, అటులనే ఉపాసనాయజ్ఞములో పరమాత్మరూప అగ్నినేర్పరచబడును. స్తుతి శబ్దమనునదే సన్నెకల్లుగ- నుండును. హృదయము కుశానిర్మిత ఆసనముగ నుండును. బ్రహ్మణస్పతి యను పేరుగల జీవాత్మయే యజమానిగ నుండును. ప్రాణము, ఇంద్రియములు, మనస్సు, బుద్ధి ఋత్విజులుగనుండి హృదయాసనముపై కూర్చుండి ఆ యజ్ఞమును వ్యాప్తపరచుదురు. అనగా వేని సహాయముతో మరియు వేని రక్షణ యజ్ఞసఫలతకొరకు అనివార్యముగనుండునో వానిని ఉపాసకులెల్లరును అభ్యంతర [బాహ్య మరియు ఆంతరిక] యజ్ఞములలో వాని రక్షణను యాచించవలెను.॥౪॥

48. In the Yajna (sacrifice) a wise leader becomes Chief priest and in such nonviolent noble deeds, learned men are appointed as priests. Grass and other materials for Yajna are also collected. O Ye devotees, O best among the knowers of the Vedas, O learned men, I crave with the Vedic song the protection and knowledge that is most excellent. II4II

౪౯. ఋషిః – సుదీతి పురుమీఢౌ। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – బృహతీ। స్వరః – మధ్యమః.

అథ కిమథ జనైః పరమాత్మా స్తోతవ్య ఇత్యుచ్యతే.

౩౧ ౨ ౩౧ ౨౩ ౧ ౨ ౩౧ ౨
౪౯. అగ్నిమీడిష్వావసే గాథాభిః శీరశోచిషమ్ ।

౩౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ఉ
అగ్నిం రాయే పురుమీఢ శ్రుతం

౩ ౧ ౨ ౩౧ ౨ ౩౨
నరో౭గ్నిః సుదీతయే ఛర్దిః ।౯॥

౩౨ ౩ ౧౨ర ౧ ౨ర ౩౧౨ ౩౨ ౩
ప.వి:– అగ్నిమ్ । ఈడిష్వ । అవసే । గాథాభిః । శీరశోచిషమ్ – శీర – శోచిషమ్।
౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౩౨ ౩ ౧ ౨ ౩
అగ్నిమ్ । రాయే । పురుమీఢ – పురు – మీఢ । శ్రుతమ్ । నరః । అగ్నిః । సుదీతయే– సు –
౧ ౨ ౩౨
దీతయే । ఛర్దిః ।౯॥

పదార్థః-హే **పురుమీఢ** పురుభిః బహుభిః గుణైః సిక్త స్తోతః. పురు బహునామ. నిఘం. ౩।౧. మిహ సేచనే క్తః. త్వమ్ **అవసే** రక్షణాయ, ప్రగతయే, సర్వజనప్రీతయే, పరమతృప్తిలాభాయ వా. రక్షణగతికాన్తిప్రీతితృప్త్యాద్యర్థాద్ అవ ధాతోః తుమర్థే అసేన్ ప్రత్యయః. **శీరశోచిషమ్** శీరం సర్వత్ర వ్యాప్తం శోచిః జ్యోతిర్యస్య తమ్. **శీరమ్** అనుశాయినమితి వా౭౭శినమితి వా. నిరు. ౪ । ౧౪.' శీఙ్స్వప్నే, 'స్ఫాయితఞ్చివఞ్చి... ఉ. ౨ । ౧౩' ఇతి రక్ ప్రత్యయః. **అగ్నిమ్** తేజోమయం పరమాత్మానమ్ **గాథాభిః** మన్త్రవాగ్భిః. గాథా వాఙ్నామ. నిఘం. ౧ । ౧౧. **ఈడిష్వ** స్తుహి, ఆరాధ్నుహి **శ్రుతమ్** తన్మహిమవర్ణన పరేభ్యో వేదాదిశాస్త్రేభ్యః కర్ణగోచరతాం నీతమ్ **అగ్నిమ్** తం పరమాత్మానమ్, త్వమ్ **రాయే** భౌతికాధ్యాత్మిక సర్వవిధధనానాం ప్రాప్తయే **ఈడిష్వ** స్తుహి, ఆరాధ్నుహి. హే **నరః** పౌరుషసమ్పన్నాః జనాః. **అగ్నిః** జగన్నాయకః పరమాత్మా **సుదీతయే** శోభనా దీప్తిః గతిః క్రియా యస్య తస్మై పురుషార్థినే జనాయ. దీయతిః గతికర్మా. నిఘం. ౨ । ౧౪. బహువ్రీహౌ 'నఞ్ సుభ్యామ్. అ. ౬ । ౩ । ౧౭౨' ఇత్యుత్తరపదస్యాన్తోదాత్తత్వమ్. **ఛర్దిః** శరణం భవతి. ఛర్దిః గృహనామ. నిఘం. ౩ । ౪. ।౯॥

భావార్థః- ధనాద్యశేషకల్యాణప్రాప్తయే జనైః పురుషార్థిభిర్భూత్వా సర్వత్ర వ్యాప్తకాన్తిః పరమగురుః పరమాత్మా భజనీయః. ।౯॥

౪౯. మనుష్యులు పరమాత్మ నేల స్తుతించవలె? నను విషయము.

పదార్థము :-(పురుమీఢ) అనేక గుణములచే తడుపబడిన ఓ స్తోతా! (అవసే) నీవు రక్షణ, ప్రగతి, సర్వజన ప్రీతి మరియు తృప్తి లాభములకొరకు (శీరశోచిషమ్) అంతటను వ్యాపకమైయున్న జ్యోతిగల (అగ్నిమ్) తేజస్వియగు (గాథాభిః) మంత్రవాణులతో (ఈడిష్వ) స్తుతి మరియు ఆరాధనలు చేయుము. (శ్రుతమ్) మహిమను వర్ణించు వేదములు మున్నగు శాస్త్రములచే వినియున్న (అగ్నిమ్) ఆ పరమాత్మను నీవు (రాయే) భౌతిక మరియు ఆధ్యాత్మికమగు సకలవిధముల ధనముల ప్రాప్తికొరకు (ఈడిష్వ) స్తుతి మరియు ఆరాధన నొనర్చుము (నరః) పురుషార్థులగు ఓ మనుష్యులారా! (అగ్ని) జగన్నాయకుడగు పరమాత్మ (సుదీతయే) పురుషార్థపరులగు ఉత్తమకర్మయోగులకు (ఛర్దిః) శరణముగ నగును. ॥౯॥

భావార్థము :-ధనములు మున్నగు సమస్త శుభములను కోరునట్టివారు పురుషార్థపరులై సర్వమున వ్యాప్తమైయున్న తేజఃస్వరూపుడైన పరమగురువగు పరమాత్మను స్తుతించవలెను. ॥౯॥

49. O men; Praise with sacred songs God of piercing light for your protection. O wise people; Praise the Illustrious Leader in whom all men take shelter for Wealth (Material and Spiritual). The Lord is our sure defence for giving us true light. May He the Lord of spiritual knowledge, be merciful to you. II5II

౫౦. ఋషిః - ప్రస్కణ్వః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - బృహతీ। స్వరః - మధ్యమః.

అథ పరమాత్మానం రాజానం చ ప్రార్థ్యతే.

3 1 2 3 12 312 3 1 2
౫౦. శ్రుధి శ్రుత్కర్ణ వహ్నిభిర్దేవైరగ్నే సయావభిః।

1 2 312 3 1 23 1 23 1 2 3 2
ఆ సీదతు బర్హిషి మిత్రో అర్యమా ప్రాతర్యావభిరధ్వరే ॥౬॥

3 2 3 12ర 3 2 3 1 2
ప.వి:- శ్రుధి । శ్రుత్కర్ణ -శ్రుత్-కర్ణ । వహ్నిభిః । దేవైః । అగ్నే । సయావభిః-

3 1 2ర 2 3 12 3 2 3 2 3 2 3 1 2
స-యావభిః । ఆ - సీదతు । బర్హిషి । మిత్రః - మి-త్రః । అర్యమా। ప్రాతర్యావభిః-

3 1 2ర 3 2
ప్రాతః-యావ భిః । అధ్వరే ॥౬॥

పదార్థః- ప్రథమః పరమాత్మపరః. హే **శ్రుత్కర్ణ!** శృణోతీతి శ్రుత్, శ్రుతౌ శ్రవణశీలౌ కర్ణౌ యస్య స శ్రుత్కర్ణః, అపరిమితశ్రోత్రశక్తిసమ్పన్నః, తాదృశ. పరమాత్మనో నిరవయవత్వాత్ కర్ణశబ్దేన తదీయా శ్రవణశక్తిర్లక్ష్యతే. ఉక్తం చ - 'అపాణిపాదో జవనో గ్రహీతా పశ్యత్యచక్షుః స శృణోత్యకర్ణః' ఇతి. శ్వేతా.... ఉప.... ౪।౧౯. **అగ్నే** పరమాత్మన్! త్వమ్ **వహ్నిభిః** వహన్తీతి వహ్నయః అశ్వాః తైః అశ్వభూతైః అశ్వవద్ వహనశీలైః, అశ్వా యథా స్వపృష్ఠమారోప్య జనాన్ లక్ష్యస్థానం ప్రాపయన్తి తథా యే స్తోతారం సమున్నతిశిఖరం నయన్తి తాదృశైః. వహ్నిః అశ్వనామ. నిఘం. ౧।౧౪. **సయావభిః** త్వయా సహైవ యాన్తి సమాగచ్ఛన్తి యే తథావిధైః **దేవైః** దివ్యగుణైః సార్ధమ్ **శ్రుధి** మదీయాం ప్రార్థనాం శృణు, యథా త్వం మన్త్రార్థనాం శ్రోష్యసి తథా దివ్యగుణా అపి శృణ్వన్త్వితి భావః. **అధ్వరే** హింసాదికల్మషరహితే ప్రాతః క్రియమాణే మమోపాసనాయజ్ఞే **ప్రాతర్యావభిః** ప్రాతః యజ్ఞం సమాయాన్తి తైః దివ్యగుణైః సహ **మిత్రః** మిత్రవత్ స్నేహశీలః **అర్యమా** న్యాయశీలో భవాన్ **బర్హిషి** హృదయాసనే **ఆసీదతు** ఉపవిశతు.

అథ ద్వితీయో రాజపరః. హే **శ్రుత్కర్ణ** శ్రుతౌ బహుశ్రుతౌ కర్ణౌ యస్య తాదృశ రాజనీతిశాస్త్రవేత్తః **అగ్నే** విద్యాప్రకాశయుక్త రాజన్! త్వమ్ **వహ్నిభిః** రాజ్యభారవహనసమర్థైః **సయావభిః** సహ యాన్తి యే తైః **దేవైః** విద్వద్భిః అమాత్యాదిభిః రాజపురుషైః సహ **శ్రుధి** అస్మన్నివేదనం శృణు. **అధ్వరే** రాష్ట్రయజ్ఞే **ప్రాతర్యావభిః** యే ప్రజాయాః సుఖదుఃఖాదికం శ్రోతుం ప్రాతః సభాం యాన్తి తైః రాజ్యాధికారిభిః సహ **మిత్రః** మిత్రవదాచరన్ రాజసచివః **అర్యమా** యః అర్యాన్ శ్రేష్ఠాన్ మానయతి అశ్రేష్ఠాంశ్చ దణ్డయతి స న్యాయాధీశశ్చ **బర్హిషి** రాజ్యాసనే **ఆసీదతు** ఉపవిశతు.।౯॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః.।౯॥

భావార్థః- ఉపాసకైః పవిత్రభావప్రేరకే ప్రభాతకాలేయ ఉపాసనాయజ్ఞః క్రియతే తస్మిన్ పరమాత్మనా సహ శమదమతపః స్వాధ్యాయ దానదయాన్యాయ ప్రభృతయో వివిధా గుణా అపి హృదయే ప్రాదుర్భవన్తి. తస్మిన్ కాలేఽనుభూతః పరమాత్మా సద్గుణగణశ్చ స్థిరరూపేణ హృది ధారణీయః. కిఞ్చ, ప్రజాపాలకో రాజా యోగ్యానమాత్య న్యాయాధీశాదీన్ రాజ్యవహన సమర్థాన్ రాజపురుషాన్ నియుజ్య తైః సహ ప్రజాయాః సర్వాణి కష్టాని శ్రుత్వా తన్నివారణం కుర్యాత్.।౯॥

౫౦. ఇపుడు పరమాత్మ మరియు రాజుతో ప్రార్థించు విషయము.

పదార్థము :- మొదట పరమాత్మపక్షములో :- (శ్రుత్కర్ణ) వినగలిగిన కర్ణములతో గూడిన అనగా అపరిమిత శ్రవణశక్తిగల (అగ్నే) ఓ పరమాత్మా! నీవు (వహ్నిభిః) అశ్వమువలె వహనశీలము, అనగా ఎటుల అశ్వము తనవీపుపై కూర్చుండబెట్టుకొని ప్రజలను లక్ష్యమునకు

చేర్చుచుండునో, అటులనే ఎవడు స్తోతను ఉన్నతశిఖరముపైకి చేర్చుచుండునో, అటులనే (సయావభిః) నీ వెంటనే వచ్చునట్టి (దేవైః) దివ్యగుణములతోగూడ నీవు (శ్రుధి) నా ప్రార్థనను వినుము (అధ్వరే) హింసమున్నగు మాలిన్యతలులేనట్టి ప్రాతఃకాలములో చేయునట్టి నా ఉపాసనా యజ్ఞములో (ప్రాతర్యావభిః) ప్రాతఃకాలయజ్ఞములో వచ్చునట్టి దివ్యగుణములతోబాటు (మిత్రః) మిత్రునివలె స్నేహశీలివి (అర్యమా) న్యాయశాలివినగు నీవు (బర్హిషి) నా హృదయాసనముపై (ఆసీదతు) కూర్చుండుము.

రెండవది రాజపక్షములో :- (శ్రుత్కర్ణ) అధికముగ వినునట్టి చెవులుగల రాజనీతి శాస్త్రవేత్తవగు (అగ్నే) విద్యాప్రకాశవేత్తవగు ఓ రాజా! నీవు (వహ్నిభిః) రాజ్యభారమును వహించుటయందు సమర్థుడవు (సయావభిః) మీతో గూడ వచ్చుచుండు (దేవైః) విద్వాంసులు, మంత్రులు మున్నగు రాజపురుషులతోగూడ (శ్రుధి) మా నివేదనను వినుము (అధ్వరే) రాష్ట్రయజ్ఞములో (ప్రాతర్యావాభిః) ఎవరు ప్రజల సుఖ దుఃఖములను వినుటకొరకు ప్రాతఃకాలసభయందు పాల్గొనియుందురో అట్టి రాజ్యాధికారులతోగూడ (మిత్రః) మిత్రులవలె వ్యవహరించునట్టి రాష్ట్రమంత్రులు (అర్యమా) శ్రేష్ఠులను సత్కరించి మరియు దుష్టులను దండించునట్టి న్యాయాధీశుడవు (బర్హిషి) రాజ్యాసనముపై (ఆసీదతు) కూర్చుండుము. ।౬॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారముగలదు. ॥౬॥

భావార్థము :- ఉపాసకులు పవిత్రభావములకు ప్రేరణనిచ్చు ప్రభాతకాలములో ఏ ఉపాసనా యజ్ఞమును చేయుచుందురో దానియందు పరమాత్మతోబాటు శమ, దమ, తప, స్వాధ్యాయ, దాన, దయ, న్యాయము మున్నగు వివిధ గుణములు గూడ హృదయములో ప్రాదుర్భావమగుచుండును. ఆ కాలములో అనుభూతిపరచుకొనిన పరమాత్మను మరియు సద్గుణములను స్థిరరూపముగ హృదయములో ధారణమొనర్చుకొనవలెను. మరియు ప్రజాపాలకుడగు రాజు రాజ్యమును నడుపుటలో సమర్థులు, యోగ్యులగు మంత్రులు, న్యాయాధీశులు మున్నగు రాజపురుషులను నియుక్తమొనర్చి వారితోగూడి ప్రజలయొక్క కష్టములనన్నింటిని విని వానిని నివారించవలెను. ।౬॥

50. O All - hearing God : Mayst Thou be pleased to listen to our earnest prayer. Kindly be firmly established in our heart during the Yogic and devotional morning practices with inhalations, exhalations, ten organs and other vital airs (Pranas). (It is impossible to make any progress in concentration without the practice of Pranayama etc. God's grace is therefore craved for the purpose, as He is Almighty and Merciful). II6II

౫౧. ఋషిః - సోభరిః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - బృహతీ। స్వరః - మధ్యమః.

అథ పరమాత్మనో మహిమానం వర్ణయన్నాహ.

౫౧. ప్ర దైవోదాసో అగ్నిర్దేవ ఇంద్రో న మజ్మనా।
అను మాతరం పృథివీం వి వావృతే
తస్థౌ నాకస్య శర్మణి ॥౭॥

ప.విః- ప్ర । దైవోదాసః - దైవః-దాసః । అగ్నిః । దేవః । ఇన్ద్రః । న । మజ్మనా। అను । మాతరమ్ । పృథివీమ్ । వి-వావృతే । తస్థౌ। నాకస్య । శర్మణి ॥౭॥

పదార్థః-దైవోదాసః దివో విద్యాధర్మప్రకాశస్య దాతా దివోదాసః ధార్మికో జనః. దివోదాసస్యాయం దైవోదాసః ధార్మికజనప్రియః ఇత్యర్థః. దివశ్చ దాస ఉపసంఖ్యానమ్. అ. ౬ । ౩ । ౨౧. వా... ఇతి షష్ఠ్యా అలుక్. **దేవః** ప్రకాశకః **అగ్నిః** జగన్నేతా పరమేశ్వరః **ఇన్ద్రః న** బలవాన్ రాజా ఇవ **మజ్మనా** బలేన. యజ్మ ఇతి బలనామ. నిఘం. ౨ । ౯. **ప్ర** ప్రభవతి, సమర్థోఽస్తీత్యర్థః. ఉపసర్గశ్రుతేర్యోగ్యక్రియాధ్యాహారః. తదేవ తస్య సామర్థ్యం వర్ణ్యతే- స హి **మాతరమ్** సర్వేషాం జనానాం మాతృభూతామ్ **పృథివీమ్** భూమిమ్. ఉక్తం చ, 'మాతా భూమిః, పుత్రో అహం పృథివ్యాః. అ. ౧౨ । ౧ । ౧౨ ఇతి'. **అను వి వావృతే** అనుకూలతయా సూర్యం పరితో వి వర్తయతి పరిభ్రమయతి. అపి చ, స ఏవ పరమేశ్వరః **నాకస్య** ఆదిత్యస్య. నాక ఆదిత్యో భవతి. నేతా రసానాం నేతా భాసాం, జ్యోతిషాం ప్రణయః. నిరు. ౨ । ౧౪. **శర్మణి** గృహే, తన్మణ్డలే ఇత్యర్థః. శర్మ గృహమ్. నిఘం. ౩ । ౪. **తస్థౌ** తిష్ఠతి యోఽసావాదిత్యే పురుషః సోఽసావహమ్. య. ౪౦ । ౧౭ ఇతి శ్రుతేః ॥౭॥

అత్రోపమాలఙ్కారః ॥౭॥

భావార్థః-యథా కశ్చిన్మానవో రాజా స్వబలేన రాష్ట్రభూమిం నియమేషు సంచాలయతి, తథైవ పరమాత్మా పృథివీం సూర్యం పరితః పరిభ్రమయతి, ఆదిత్యే చాపి కృతనివాసస్తద్-ద్వారా పృథివ్యాదీన్ గ్రహోపగ్రహాన్ ప్రకాశయతి ॥౭॥

౫౧. ఈ మంత్రములో పరమాత్మయొక్క మహిమ వర్ణించబడినది.

పదార్థము :-(దైవో దాసః) ధార్మికజనుల ప్రియుడు (దేవః) ప్రకాశకుడు (అగ్నిః) జగన్నాయకుడగు పరమేశ్వరుడు (ఇన్ద్రః న) బలవంతుడగు రాజువలె (మజ్మనా) బలముతో (ప్ర) ప్రభావశాలి మరియు సమర్థుడుగనై యున్నాడు. ముందర ఆయన సమర్థతను గూర్చిన వర్ణనయే గలదు. ఆయన (మాతరమ్) తల్లి (పృథివీమ్) భూమియొక్క (అనువి వావృతే) అనుకూలముగా సూర్యుని నలువైపుల త్రిప్పుచున్నాడు. ఆ పరమేశ్వరుడే (నాకస్య) సూర్యుని (శర్మణి) గృహమగు సూర్యమండలములో (తస్థౌ) స్థిరమైయున్నాడు. అనగా సూర్యుని సంచాలకుడు కూడ ఆయనయే.॥౭॥

ఈ మంత్రములో ఉపమాలంకారము గలదు.॥౭॥

భావార్థము :- ఎటుల ఏ రాజు తన బలముచే రాష్ట్రభూమిని నియమముగ నడుపుచుండునో అటులనే పరమాత్మ భూమిని సూర్యునిచుట్టు నలువైపుల పరిభ్రమణ మొనర్చుచుండును. మరియు ఆదిత్యునియందుకూడ నివాసమొనర్చుచు దానిద్వార పృథివియున్నగు గ్రహ ఉపగ్రహములను ప్రకాశితమొనర్చుచుండును.॥౭॥

51. (1) A wise leader who is devoted to God - the Giver of light, comes forth like the sun in his might and shines on mother earth. He attains at the end, the bliss of emancipation.

(2) The All Glorious, Giver of Light with shining lightning and the light of the sun is surrounding and pervading the mother earth with His Omnipotent Omnipresence in all directions and is constantly fixed in His Blissful State. II7II

౫౨. ఋషిః – మేధాతిథిర్మేధ్యాతిథిశ్చ। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – బృహతీ। స్వరః – మధ్యమః.

అథ పరమాత్మా ప్రార్థ్యతే.

౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩౧ర ౨ర
౫౨. అథజ్మో అధ వా దివో బృహతో రోచనాదధి ।

౩ ౧ ౨ ౩క౨ర ౩౨ఉ ౩ ౧ ౨
అయా వర్ధస్వ తన్వా గిరా మమా జాతాసుక్రతో పృణ ।౮॥

౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౨
ప.వి:–అథ । జ్మః । అధ –వా । దివః । బృహతః । రోచనాత్ – అధి । అయా ।

3 3క౨ 3౨ ౧౨ర 3 ౨ 3
వర్ధస్వ । తన్వా । గిరా। మమ । ఆ । జాతా । సుక్రతో - సు - క్రతో । పృణ ।౮॥

పదార్థః-అధ అథ, హే ఇన్ద్ర! త్వమ్ **జ్మః** పృథివ్యాః. జ్మా పృథివీనామ. నిఘం. ౧ । ౧. ఆకారలోపశ్ఛాన్దసః. **అధ వా** అపి చ **దివః** ద్యులోకాత్ కిఞ్చ **బృహతః** మహతః **రోచనాత్** అధి ప్రదీప్తాత్ చన్ద్రలోకాద్ అన్తరిక్షలోకాద్ వా. అధిః పఞ్చమ్యర్థానువాదీ. త్వమ్ అస్మాన్ **ఆ పృణ** ఆపూరయ, పృథివ్యాం దివి అన్తరిక్షే చ యాని అగ్నివాయుప్రకాశౌషధి వనస్పతి ఫలమూలస్వర్ణరజతమణిముక్తాదీని వసూని సన్తి తాని త్వం ముక్తహస్తేనాస్మభ్యం ప్రయచ్ఛేతి భావః. త్వమ్ **మమ** మదీయయా **అదా** అనయా. అయా ఏనా ఇత్యుపదేశస్యేతి నిరుక్తమ్. 3 ।౨౧. **తన్వా** విస్తీర్ణయా **గిరా** స్తుతివాచా **వర్ధస్వ** మదన్తఃకరణే వృద్ధిం భజస్వ. హే **సుక్రతో** సుప్రజ్ఞ, సుకర్మన్! క్రతుః కర్మనామ ప్రజ్ఞానామ చ. నిఘం. ౨।౧, 3 ।౯. త్వమ్ **జాతా** జాతాని మమ అపత్యాని అత్ర 'శేశ్ఛన్దసి బహులమ్. అ. ౬ ।౧ ।౭౦' ఇతి ద్వితీయాబహువచనస్య శేర్లోపః. **ఆ పృణ** ప్రజ్ఞాభిః కర్మభిః సంపద్భిశ్చ ప్రీణయ. పృణ ప్రీణనే. ఉక్తం చాన్యత్ర 'దివో విష్ణో ఉత వా పృథివ్యా మహో విష్ణ ఉరోరన్తరిక్షాత్ ॥ హస్తౌ పృణస్వ బహుభిర్వసవ్యైరాప్రయచ్ఛ దక్షిణాదోత సవ్యాత్. అథ. ౭ ।౨౬ ।౮ ఇతి. ।౮॥

భావార్థః- భూలోకే పర్వతనదీనదసాగరవృక్షవనస్పతిలతాపత్రపుష్పాదిషు, ద్యులోకే నక్షత్రాకాశగంగాసూర్య సూర్యకిరణాదిషు, అన్తరిక్షలోకే చ చన్ద్రవాయుపర్జన్యాదిషు యదైశ్వర్యం విద్యతే తత్సర్వం పరమేశ్వరోఽస్మభ్యం నిఃశుల్కం దదాతి. అతోఽస్మాభిర్గిరా తన్మహిమప్రకాశకాని గీతాని గాతవ్యాని.।౮॥

౫౨. ఈ మంత్రములో పరమాత్మను ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :-(అధ) మరియు ఇంద్రుడవునగు ఓ పరమాత్మా! నీవు (జ్మః) పృథివీలోకమునుండి (అధ వా) (దివః) ద్యులోకమునుండి (బృహతః) మహా (రోచనాత్ అధి) ప్రదీప్తమగు చంద్రలోకము, లేక అంతరిక్షలోకమునుండి ఆ యా లోకముల వస్తువులనుతెచ్చి ఇచ్చి మమ్ము (ఆపృణ) పరిపూర్ణమొనర్చుము. దీని అభిప్రాయ మేమన పృథివి, ద్యులోక మరియు అంతరిక్షలోకములలో ఏ అగ్ని, వాయువు, ప్రకాశము, ఓషధులు, వనస్పతులు, ఫలములు, మూలములు, బంగారము, వెండి, మణులు, మౌక్తికములు మున్నగు ఏ వస్తువులు గలవో వానిని నీవు ముక్తహస్తముతో మాకు ప్రదానమొనర్చుము. నీవు (మమ) నాయొక్క (అయా) ఈ (తన్వా) విస్తీర్ణమగు (గిరా) స్తుతివాణులచే (వర్ధస్వ) నా అంతఃకరణములో అభివృద్ధిగా ప్రాప్తింపజేయుము. (సుక్రతో) ఉత్కృష్ట ప్రజ్ఞగల మరియు ఉత్కృష్ట కర్మలుగల నీవు (జాతా) ఉత్పన్న సంతానములను (ఆ పృణ) ప్రజ్ఞలు, కర్మలు మరియు సంపదలు మున్నగువానిచే మమ్ము తృప్తిపరచుము. ।౮॥

భావార్థము :- భూలోకమునందలి పర్వతములు, నదీనదములు, సాగరములు, వృక్షములు, వనస్పతులు, లతలు, పత్రములు, పుష్పములు మున్నగువానియందు; ద్యులోకపు నక్షత్రములందు, ఆకాశగంగ, సూర్యుడు, సూర్యకిరణములు మున్నగువానియందు మరియు అంతరిక్షలోకమునందలి చంద్రుడు, వాయువు, మేఘములు మున్నగువానియందుగల ఐశ్వర్యములన్నింటిని పరమేశ్వరుడు మనకు నిఃశుల్కముగ నిచ్చివేయుచుండును. కావున మనము వాణులతో ఆయన మహిమను ప్రకాశపరచునట్టి గీతములను గానమొనర్చుచుండవలెను. ।౮॥

52. O Lord : Thou pervadest every where whether it is earth or the shining vast sky. May Thy glory be manifested in all directions through our extensive prayers and eulogies. Be pleased O Lord to fulfil our desires and bless our progeny with peace and prosperity. II8II

౫౩. ఋషిః - విశ్వామిత్రః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - బృహతీ। స్వరః - మధ్యమః.

అథ పరమాత్మాగ్నిం స్వహృదయే దిదీపయిషురాహ.

౧ ౨ ౩ ౨ఉ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౨
౫౩. కాయమానో వనా త్వం యన్మాతౄరజ గన్నపః ।

౧ర ౨ర ౩౧ ౨ ౩౧౨౩ ౨ ౩ ౨ఉ ౩ ౧ ౨
న తత్తే అగ్నే ప్రమృషే నివర్తనం యద్దూరే సన్నిహాభువః ।౯॥

౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౨ ౩
ప. వి:-కాయమానః । వనా । త్వమ్ । యత్ । మాతౄః । అజగన్ । అపః । న । తత్ -తే ।

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ర ౩౧౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨
అగ్నే । ప్రమృషే- ప్ర - మృషే । నివర్తనమ్ - ని-వర్తనమ్ । యత్। దూరే దుః - ఏ । సన్ ।

౩ ౨ ౧౨ర
ఇహా । అభువః ।౯॥

పదార్థః-హే **అగ్నే** ప్రకాశక పరమాత్మాగ్నే! త్వమ్ **వనా** వనాని స్వరశ్మీన్. వనమ్ రశ్మినామ. నిఘం ౧ । ౫. **కాయమానః** ప్రకటయితుం కామయమానః. కై శబ్దే ధాతురత్ర కామనార్థః. 'కాయమానః చాయమానః కామయమాన ఇతి వా' ఇతి నిరుక్తమ్. ౪ । ౧౪. స్వయమస్మాకమ్ ఆత్మమనోబుద్ధ్యాదిషు జ్వలితుమభిలషన్నపీత్యర్థః **యత్ మాతౄః అపః** అస్మాకం మాతృభూతాని ఉదకాని. ఆపో అస్మాన్ మాతరః శున్ధయన్తు. ఋ. ౧౦ । ౧౭ । ౧౦ ఇతి వచనాత్. అజగన్ ప్రవిష్టోఽసి, శాన్తోఽసీత్యర్థః. శాన్తిర్వా ఆపః ఐ. ౭ ।౫ ఇతి వచనాత్. అత్ర గత్యర్థాద్ గమ్లృధాతోః లఙి

సిపి 'బహులం ఛన్దసి. అ. ౨।౪।౭౬' ఇతి శపః శ్లౌ ద్విత్వే, 'భో నో ధాతోః. అ. ౮।౨।౬౪' ఇతి మస్య నః. యచ్ఛబ్దయోగాన్నిఘాతాభావః. **తత్ తే** తవ **నివర్తనమ్** మత్తో నివృత్తిః మాం ప్రతి ఔదాసీన్యమితి యావత్, అహమ్ **న** నైవ **ప్రమృష్యే** సహే. ప్ర పూర్వో మృష తితిక్షాయామ్, దివాదిః చురాదిశ్చ. **యత్** యస్మాత్ **దూరే సన్** సామ్ప్రతం దూరే విద్యమానస్త్వమ్, పూర్వమ్ **ఇహ** మత్సమీపే **అభువః** అభూః, భూతవానసి. పూర్వవదద్యాపి తవ రశ్మయో మమాభ్యన్తరే కుతో న ప్రకాశన్తే ఇతి భావః. అత్ర యచ్ఛబ్దయోగాత్ 'యద్వృత్తాన్నిత్యమ్. అ. ౮ । ౧ । ౬౬' ఇతి నిఘాతాభావః. ॥౯॥

యాస్కాచార్యో మన్త్రమిమమ్ ఏవం వ్యాచష్టే కాయమానశ్చాయమానః కామయమానః ఇతి వా వనాని త్వం యన్మాతరపోఽగమః ఉపశామ్యన్. న తత్తే అగ్నే ప్రమృష్యతే నివర్తనమ్, దూరే యత్ సన్నిహ భవసి జాయమానః ఇతి. నిరు. ౪ । ౧౪.

అత్ర ప్రదీప్తిం కామయమానోఽపి న ప్రదీప్యసే, ప్రత్యుత శాన్తోఽసీతి కారణసద్భావేఽపి కార్యాసద్భావరూపో విశేషోక్తిరలంకారః. 'దూరే సన్నిహ అభువః' ఇత్యత్ర చ విరోధో వ్యంగ్యః వ్యాఖ్యాతదిశా చ విరోధపరిహారః. ॥౯॥

భావార్థః- కృతపరమాత్మ సాక్షాత్కారోఽపి కశ్చిదనవధానత్వవశాత్ తం విస్మృతవాన్ సన్ స్వోద్గారాన్ ప్రకటయతి. హే దేవ! పూర్వం త్వం సదైవ మదీయేష్వాత్మమనోబుద్ధ్యాదిషు ప్రదీప్యసే స్మ. సమ్ప్రతి తు హన్త. అద్భిర్వ్యాతికాగ్నిరివ శాన్తోఽసి. ఏతత్ తవ మాం ప్రత్యౌదాసీన్యమహం నైవ సోఢుం శక్నోమి. కృపయా ప్రసుప్తిం పరిత్యజ్య పూర్వవన్మమాభ్యన్తరే ప్రదీప్యస్వ. ॥౯॥

౨౩. పరమాత్మరూప అగ్నిని తన హృదయములో ప్రదీప్తమొనర్చదలచుచు మనుష్యుడిట్లనుచున్నాడు.

పదార్థము :- (అగ్నే) ప్రకాశక పరమాత్మరూపమగు ఓ అగ్నీ! (త్వమ్) నీవు (వనా) నీ తేజమగు కిరణములను (కాయ మానః) ప్రకాశపరచదలచుచు, అనగా స్వయముగ మా ఆత్మ, మనస్సు, బుద్ధి మున్నగువానియందు ప్రజ్వలితము కాదలచుచుకూడ (యత్) ఏ (మాతః అపః) తల్లివంటి జలములలో (అజగన్) చేరియున్నావో, అనగా జలముచే అగ్నివలె శాంతముగ పడియున్నావో (తత్) అట్టి (తే) నీయొక్క (ని వర్తనమ్) నివృత్తి, అనగా నా యెడ ఉదాసీనత్వమును నేను (న ప్రముష్యే) సహించజాలను (యత్) ఏలన (దూరే సన్) ఈ సమయమున దూరముగ నుండియును నీవు మొదట (ఇహ) ఇచ్చట నా సమీపముననే (అభువః) ఉండియున్నావు. పూర్వమువలెనే ఇప్పుడును నీయొక్క ప్రకాశవంతమగు రశ్ములను నాయందు ఏల ప్రకాశపరచకుండయున్నావు? ॥౯॥

ఈ మంత్రములో 'ప్రదీప్తము కాదలచుచును ప్రదీప్తమగుటలేదు. శాంతమైయున్నావు'. ఇచ్చట కారణము తెలిసియుండియును కార్యముయొక్క ఉత్పన్నముకాకుండుట రూపవిశేషోక్త

అలఙ్కారమైయున్నది. 'దూరమైయుండియును ఇచ్చట విద్యమానమైయుండు' టయందు విరోధాలఙ్కార వ్యంగ్యముగయైనది. ॥౯॥

భావార్థము :- ఏ మనుష్యులు పరమాత్మను సాక్షాత్కారమొనర్చికొనియుండిరో అట్టి మనుష్యుల అజాగ్రత్తకారణమున ఆయనను మరచిపోవుటవల్ల తన మనోభావమును ప్రకటించుచున్నాడు. అనగా ఓ దేవా! మొదట నీవు నిరంతరము నా ఆత్మ, మనస్సు, బుద్ధి మున్నగువానిలో ప్రదీప్తమగుచుంటివి. ఇప్పుడు దుఃఖమేమన! జలములచే ఆరిపోయిన భౌతికాగ్నివలె శాంతమైపోయినావు. నాయెడ నీకిట్టి ఉదాసీనతను నేను సహించలేకుండ యున్నాను. దయచేసి నిద్రావస్థనువదలివేసి పూర్వమువలెనే నాయందు ప్రకాశమగుచుండుము. ॥౯॥

53. (1). God's utterance to the souls ;-

O active souls: Having assumed bodies, you are engrossed in worldly desires and actions. This your going astray from the Path of true devotion does not please me. Although you are distinctly different and separate from Matter, still you are bewildered in the cycle of birth and death owing to the attachment to material objects. Be always attached to me and do your duty disinterestedly.

(2) Addressing God, the devotee says :-

O God : Thou always desirest the welfare of Thy subjects and art to be attained through noble deeds and the practice of Yoga etc. I can not bear thy separation. Thou art All - pervading, but on account of ignorance I feel as if thou art away. Be gracious to manifest Thyself in my heart, so that I may realise Thy presence every Where and enjoy peace and bliss. II9II

౫౪. ఋషిః – కణ్వః । దేవతా – అగ్నిః ।

ఛన్దః – బృహతీ । స్వరః – మధ్యమః.

అథ పరమాత్మానం స్తువన్ తం ప్రార్థయతే.

౧ర ౨ర౩ ౧౨ ౩ ౨ ౩౧౨ ౩ ౧౨
౫౪. ని త్వామగ్నే మనుర్దధే జ్యోతిర్జనాయ శశ్వతే ।

౩ ౨౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩౧ర
దీదేథ కణ్వ ఋతజాత ఉక్షితో

౨ర౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
యం న మస్యన్తి కృష్టయః ॥ ౧౦ ॥

౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౧ ౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౩౧౨ ౧౨ర
ప.వి:-ని । త్వామ్ । అగ్నే । మనుః । దధే । జ్యోతిః । జనాయ । శశ్వతే । దీదేథ। కణ్వే।
౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
ఋతజాతః - ఋత - జాతః । ఉక్షితః । యమ్ । నమస్యన్తి । కృష్టయః ॥౧౦॥

పదార్థః-హే **అగ్నే** ప్రకాశస్వరూప ప్రకాశక పరమాత్మన్ ! **మనుః** మననశీలో జనః **త్వామ్** పరమమహిమాన్వితం త్వామ్ **నిదధే** నిధివత్ స్వాన్తఃకరణే ధారయతి. త్వమ్ **శశ్వతే** శాశ్వతాయ సనాతనాయ **జనాయ** జీవాత్మనే **జ్యోతిః** దివ్యం ప్రకాశం, ప్రయచ్ఛసీతి శేషః. **ఋతజాతః** ఋతే సత్యే జాతః ప్రసిద్ధః, **ఉక్షితః** హృదయే సిక్తః, త్వమ్ **కణ్వే** మేధావిని మయి. కణ్వ ఇతి మేధావినామ. నిఘం.౩ ।౧౫. **దీదేథ** ప్రకాశస్వ. 'దీదయతి జ్వలతికర్మా. నిఘం. ౧ ।౧౬'. **యమ్** యం త్వామ్ **కృష్టయః** ఉపాసకాః మనుష్యాః. కృష్టయ ఇతి మనుష్యనామ. నిఘం. ౨ । ౩. **నమస్యన్తి** నమస్కుర్వన్తి.॥౧౦॥

భావార్థః-మననశీలానాం పరమో నిధిర్జీవాత్మానాం చ దివ్యజ్యోతిప్ప్రదః పరమేశ్వరః సర్వైర్మేధావిజనైః స్వహృది ప్రదీపనీయః సముపాసనీయశ్చ. ॥౧౦॥

అత్ర పరమాత్మకర్తృత్వ మహత్త్వ వర్ణన పురస్సరం తత్స్తుత్యర్థం ప్రేరణాద్, హృదయే తత్సామీప్యతద్ వృద్ధియాచనా చ్చైతదృశత్యర్థస్య పూర్వదశత్యర్థేన సహ సంగతిరస్తీతి వేద్యమ్.

ఇతి ప్రథమే ప్రపాఠకే ప్రథమేఽర్ధే పఞ్చమీ దశతిః.

ఇతి ప్రథమేఽధ్యాయే పఞ్చమః ఖణ్డః.

౫౪. ఈ మంత్రములో పరమాత్మస్తుతి యొనర్చుచు ఆయనను ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :-(అగ్నే) ప్రకాశస్వరూపుడవు, ప్రకాశకుడవునగు ఓ పరమేశ్వరా! (మనుః) మననశీలురగువారు (త్వామ్) అత్యున్నత మహిమగల నిన్ను (నిదధే) నిధివలె తమ అంతఃకరణములలో ధారణమొనర్తురు. నీవు (శశ్వతే) శాశ్వత, సనాతన (జనాయ) జీవాత్మకొరకు (జ్యోతిః) దివ్యజ్యోతిని ప్రకాశపరచెదవు (ఋతజాతః) సత్యములో ప్రసిద్ధము (అక్షితః) హృదయములో సిక్తము [తడి] గా నున్న నీవు (కణ్వే) మేధావినగు నాయందు (దీదేథ) ప్రకాశమగుము (యమ్) అట్టి నిన్ను (కృష్టయః) ఉపాసకులు (నమస్యన్తి) నమస్కరింతురు.॥౧౦॥

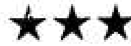
భావార్థము :-మననశీలుర మహోగొప్పనిధి, జీవాత్మలకు దివ్యజ్యోతిని ప్రదానమొనర్చునట్టి పరమేశ్వరున్ని తమ హృదయములలో ప్రదీప్తమొనర్చుకొని మేధావులెల్లరును ఆయన నుపాసించుకొనుచుండవలెను.॥౧౦॥

ఈ దశతిలో పరమాత్మయొక్క కర్తృత్వము మరియు మహత్వమును వర్ణననొనర్చుచుండు మనుష్యులను ఆయనను స్తుతియొనర్చుటకొరకు ప్రేరేపించబడినది. హృదయములో ఆయన సమీపత్వము మరియు వృద్ధిని యాచించబడినది. కావున ఈ విషయమునకు పూర్వదశతిలో వర్ణించబడిన విషయముతో సాంగత్యముగలదని ఎరుగవలెను.

ప్రథమప్రపాఠకమందలి ప్రథమార్ధములో పంచమదశతి సమాప్తము

ప్రథమాధ్యాయములో పంచమఖణ్డము సమాప్తము

54. O God! A reflective yogi constantly meditates upon Thee for the welfare of all mankind. Thou art full of light and therefore all bow before thee. Bestow Thy light in the pure heart of a wise man, being manifested through Truth and Vedic Knowledge. Thou art full of Bliss by Thy very nature. II10II

ప్రథమా దశతిః

౫౫. ఋషిః – వసిష్ఠః। దేవతా – అగ్నిః। ఛన్దః – బృహతీ। స్వరః – మధ్యమః.

అథాద్యే మన్త్రే జనాః ప్రేర్యన్తే.

౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౫౫. దేవో వో ద్రవిణోదాః పూర్ణాం వివష్ట్వాసిచమ్ ।
౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౧ ౨
ఉద్వా సిఞ్చధ్వముప వా పృణధ్వమా దిద్వో దేవ ఓహతే ॥౧॥

ప.వి:– దేవః । వః । ద్రవిణోదాః – ద్రవిణః–దాః । పూర్ణామ్ । వివష్టు । ఆసిచమ్ – ఆ–సిచమ్ । ఉత్ । వా । సిఞ్చధ్వమ్ । ఉప । వా । పృణధ్వమ్ । ఆత్–ఇత్ । వః । దేవః । ఓహతే ॥౧॥

పదార్థః-హే మనుష్యాః! **ద్రవిణోదాః** ద్రవిణః ధనం బలం వా, తస్య దాతా **దేవః** దివ్యగుణః పరమేశ్వరః **వః** యుష్మాకమ్ **పూర్ణామ్** శ్రద్ధారససోమేన పరిపూర్ణామ్ **ఆసిచమ్** ఆసిఞ్చన్తి అనయా తామ్ మనోరూపాం స్రుచమ్ **వివష్టు** కామయతామ్. వష్టి కాన్తికర్మా. నిఘం. ౨ । . యశ కాన్తౌ అదాదిః. 'బహులం ఛన్దసి. అ. ౨ । ౪ । ౭౬' ఇతి శపః శ్లోరూపమ్. యూయమ్ **ఉత్ సిఞ్చధ్వం** వా శ్రద్ధారసేన తం పరమేశ్వరం స్నపయత చ, **ఉప పృణధ్వం వా** ఉప ప్రీణయత చ. వా శబ్దః

సముచ్చయే. 'అథాపి సముచ్చయే భవతి' ఇతి నిరుక్తమ్. ౧ । ౫. **ఆత్ ఇత్** తదనన్తరమేవ **దేవః** పరమేశ్వరః **వః** యుష్మాన్ **ఓహతే** వహతి, లక్ష్యం ప్రాపయిష్యతి. వహ ప్రాపణే ధాతోః ఛాన్దసే సమ్ప్రసారణే గుణే చ రూపమ్. ॥౧॥

భావార్థః-సర్వైరుపాసకజనైః స్వకీయాభిః ప్రేమరసపూర్ణాభిర్మనోరూపాభిః స్రగ్భిః పరమేశ్వరః శ్రద్ధారసేన సేచనీయః ప్రీణనీయశ్చ. ఏవం సిక్తః ప్రీతశ్చ స ఉపాసకాన్ తన్నిర్ధారితం లక్ష్యం ప్రతి వహతి. ॥౧॥

౫౫. ఈ మొదటి మంత్రములో మనుష్యులకు ప్రేరణ నీయబడినది.

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! (ద్రవినోదాః) ధనము మరియు బలముల నిచ్చునట్టి (దేవః) దివ్యగుణమయ పరమేశ్వరుడు (వః) మీయొక్క (పూర్ణామ్) భక్తిరసరూప సోమముచే పరిపూర్ణమైన (ఆసిచమ్) మనోరూప స్రువను (వివిష్టి) కోరవలెను. మీరు (ఉత్ సిఞ్చధ్వం వా) శ్రద్ధారసముతో ఆ పరమేశ్వరున్ని స్నానమాడించుడు (ఉప పృణధ్వం వా) మరియు తృప్తి పరచుడు (ఆత్ ఇత్) ఆ తరువాతనే (దేవః) పరమేశ్వరుడు (వః) మిమ్ము (ఓహతే) వహించగలడు. అనగా లక్ష్యమునకు చేర్చగలడు. ॥౧॥

భావార్థము :- ఉపాసకులెల్లరును ప్రేమరసముతోనిండియున్న తమ మనోరూప స్రువ [చెమచ]లతో సేచనమొనర్చి పరమాత్మను తృప్తిపరచవలెను. ఈ ప్రకారముగ తడపబడిన మరియు తృప్తిపరచబడిన ఉపాసకులను ఆయన నిర్ధారిత లక్ష్యమువైపునకు కొనిపోగలడు. ॥౧॥

55. O men : God who is the giver of wealth and strength demands your full oblation in the form of complete self-abnegation. Pour out the oblation in full and fill the vessels full again. Then will God give you speedily the desired fruit.

[One should be liberal in giving to the needy, considering them all as children of God. Then alone God is pleased]. II1II

౫౬. ఋషిః – కణ్వః। దేవతా – బ్రహ్మణస్పతిః।

ఛన్దః – బృహతీ। స్వరః – మధ్యమః.

అథ బ్రహ్మణస్పతిర్దేవతా. అస్మాన్ కిం కిం ప్రాప్నుయాదిత్యాహ.

౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩క౨ర ౩ ౧ ౨ ౧ ౨ ౩౧ర
౫౬. ప్రైతు బ్రహ్మణస్పతిః ప్ర దేవ్యేతు సూనృతా। అచ్ఛా వీరం

౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
నర్యం పఙ్క్తిరాధసం దేవాయజ్ఞం నయన్తు నః ॥౨॥

౨ ౩ ౧౨ర ౧౨ర ౩౨ ౩ ౧ ౨ ౩
ప.వి:– ప్ర–ఏతు । బ్రహ్మణః – పతిః । ప్ర । దేవీ – ఏతు । సూనృతా – సూ –
౧ ౨ర ౧౨ర ౩౨ ౧౨ర ౩౧ ౨ ౩౨ ౩ ౨ ౩౨
నృతా । అచ్ఛ । వీరమ్ । నర్యమ్ । పఙ్క్తిరాధసమ్ – పఙ్క్తి – రాధసమ్ । దేవాః । యజ్ఞమ్ ।
౩
నయన్తు । నః ॥౨॥

పదార్థః- బ్రహ్మణస్పతిః బ్రహ్మణో వేదస్య బ్రహ్మాణ్డస్య సకలైశ్వర్యస్య వా స్వామీ జగదీశ్వరః **ప్ర ఏతు** అస్మాన్ ప్రాప్నోతు. **దేవీ** దివ్యగుణయుక్తా **సూనృతా** ప్రియసత్యాత్మికా వాక్ **ప్ర ఏతు** అస్మాన్ ప్రాప్నోతు. **దేవాః** విద్వాంసః విదుష్యశ్చ. దేవాశ్చ దేవ్యశ్చ ఇతి దేవాః, అత్ర ఏకశేషః. **నః** అస్మాకమ్ **యజ్ఞమ్** రాష్ట్రరూపమ్ అధ్వరమ్ **అచ్ఛ** ప్రతి. సంహితాయాం 'నిపాతస్య చ. అ. ౬ । ౩ । ౧౩౬' ఇతి దీర్ఘః. **నర్యమ్** నరేషు సాధుమ్, నరహితకారిణమ్ **పంక్తిరాధసమ్** యః పంక్తోః ధర్మాత్మ వీరమనుష్యాణాం శ్రేణీః రాధ్నోతి సేవతే, యద్వా పంక్త్యర్థం రాధో ధనం యస్య తమ్. రాధ సంసిద్ధౌ. రాధ ఇతి ధననామ. నిఘం. ౨ । ౧౦. **వీరమ్** పూర్ణశరీరాత్మబలయుక్తం సన్తానమ్ **నయన్తు** ప్రాపయన్తు. ॥౨॥

భావార్థః- వేదస్య, బ్రహ్మాణ్డస్య, సకలైశ్వర్యస్య చ స్వామీ పరమేశ్వరః మధురా ప్రియా సత్యావాగ్, నరహితకర్తా ధర్మాత్మనాం సేవకః సత్కార్యేషు ధనస్య దాతా పుత్రశ్చ యది ప్రాప్యతే, తర్హి నూనం సర్వా అపి సిద్ధయో హస్తగతా భవన్తి. ॥౨॥

౫౬. ఈ మంత్రముయొక్క దేవత 'బ్రహ్మణస్పతి' మన కేమేమి ప్రాప్తింపజేయగలడను విషయము.

పదార్థము :- (బ్రహ్మణస్పతిః) వేదములు, బ్రహ్మాండము మరియు సకల ఐశ్వర్యముల స్వామియగు జగదీశ్వరుడు (ప్ర ఏతు) మాకు ప్రాప్తించుగాక (దేవాః) విద్వాంసులు మరియు విదుషీరత్నములు (నః) మాయొక్క (యజ్ఞమ్) రాష్ట్రరూప యజ్ఞము (అచ్ఛ) యెడ (నర్యమ్) మానవుల హితకారి (పంక్తిరాధసమ్) ధర్మాత్ములు, వీరులగువారి పంక్తుల సేవకులు మరియు పంక్తుల హితముకొరకు తమ ధనములను వినియోగించు (వీరమ్) శరీరము మరియు ఆత్మలను పూర్ణబలముచే కూర్చుకొనిన సంతానములకు (నయన్తు) ప్రాప్తింపజేయవలెను. ॥౨॥

భావార్థము :-వేదములు, బ్రహ్మాండము, సకల ఐశ్వర్యముల స్వామియగు జగదీశ్వరుడు మధుర, ప్రియ, సత్యవాణులు మరియు నరహితకర్త, ధర్మాత్ముల సేవకుడు, సత్కార్యములలో ధనములను దానమునొనర్చునట్టి పుత్రులు ప్రాప్తించినట్లైన నిశ్చయముగనే సకల సిద్ధులు చేతికి లభించగలవు. ॥౨॥

56. May the master of Vedic Knowledge come to us. May true and pleasant divine speech giving peace to all be ours. May truthful learned people help us in the performance of a Yajna (noble selfless deed) which brings about the welfare of mankind, is heroic and can be accomplished with the help of ten pure senses. II2II

౫౭. ఋషిః – కణ్వః। దేవతా – యూపః।

ఛన్దః – బృహతీ। స్వరః – మధ్యమః.

అథ యూపో దేవతా. యూపవదున్నతః పరమాత్మా ప్రార్థ్యతే.

౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ర ౨ ర ౩ ౨
౫౭. ఊ ర్ధ్వ ఊ షు ణ ఊ తయే తిష్ఠా దేవో న స వితా ।

౩ ౧ ర ౨ ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
ఊ ర్ధ్వో వాజ స్య సనితా యదఞ్జిభిర్వాఘద్భిర్విహ్వయామహే ॥౩॥

౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౧ ౨ ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨ ర
ప. వి:– ఊర్ధ్వః । ఊ । సు । నః – ఊతయే । తిష్ఠ । దేవః । న – సవితా। ఊర్ధ్వః। వాజస్య।

౧ ౨ ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ర
సనితా । యత్ । అఞ్జిభిః । వాఘద్భిః । విహ్వయా మహే – వి–హ్వయామహే ॥౩॥

పదార్థః- హే యూప యూపవదుచ్ఛ్రిత పరమాత్మన్! త్వమ్ **నః** అస్మాకమ్ **ఊతయే** రక్షణాయ **దేవః** ప్రకాశకః **సవితా న** సూర్యః ఇవ **ఉ** నిశ్చయేన **సు** సమ్యక్ **ఊర్ధ్వః** అస్మాకం హృదయే సమున్నతః తిష్ఠ వర్తస్వ. సంహితాయాం 'ద్వ్యచోఽతస్తిఙః. అ. ౬।౩।౧౩౫' ఇతి దీర్ఘః. ఊర్ధ్వః సమున్నతః సన్ **వాజస్య** ఆత్మికబలస్య **సనితా** ప్రదాతా భవ. షణు దానే, తృని రూపమ్. **యత్** యస్మాత్ **అఞ్జిభిః** స్వచ్ఛీకృతైః. అఞ్జూ వ్యక్తిమ్రక్షణకాన్తిగతిషు, ఔణాదికః ఇన్. వాఘద్భిః స్తుతివహనశీలైః మనోబుద్ధీన్ద్రియరూపైః ఋత్విగ్భిః. వాఘతః ఇతి ఋత్విఙ్ నామ. నిఘం. ౩।౧౮. వాఘతః వోఢారః ఇతి నిరుక్తమ్. ౧౧।౧౬. వయం త్వామ్ **వి హ్వయామహే** విశేషేణ ఆహ్వయామః స్తుమః. 'ఊ' ఇత్యత్ర ఇకః సుఞి. అ. ౬।౩।౧౩౪ ఇతి దీర్ఘః. 'షు' ఇత్యత్ర 'సుఞః. అ. ౮।౩।౧౦౭' ఇతి మూర్ధన్యాదేశః. 'ణ' ఇత్యత్ర 'నశ్చధాతుస్థోరుషుభ్యః. అ. ౮।౪।౨౭' ఇతి షత్వమ్. ॥౩॥

అత్రోపమేయనిగరణపూర్వకం పరమాత్మని యూపత్వారోపాదతిశయోక్తిరలంకారః, 'ఊర్ధ్వః దేవో న సవితా' ఇత్యత్ర చ పూర్ణోపమా. ॥౩॥

భావార్థః-పరమాత్మానం హి యూపవత్ సూర్యవచ్చ స్వహృది యదా వయం సమున్నమావస్తదా మహత్ ఫలం సోఽస్మభ్యం ప్రయచ్ఛతి. ॥౩॥

౫౭. యూపమువంటి ఉన్నతుడగు పరమాత్మ ప్రార్థన.

పదార్థము :- యజ్ఞస్తంభమువంటి ఉన్నతుడవగు ఓ పరమాత్మా! నీవు (నః) మాయొక్క (ఊతయే) రక్షణకొరకు (దేవః) ప్రకాశకుడగు (సవితా న) సూర్యునివలె (ఉ) నిశ్చయముగనే (సు) చక్కగా (ఊర్ధ్వః) మా హృదయములలో సుసంపన్నమగుచు (వాజస్య) ఆత్మికబలమునకు (సవితా) ప్రదాతవగుము. (యత్) ఏలన (అఞ్జిభిః) స్వచ్ఛమొనర్చబడిన (వాగద్భిః) స్తుతితోగూడిన యజ్ఞమునొనర్చునట్టి మనస్సు, బుద్ధి, ఇంద్రియరూప ఋత్విజులద్వార మేము నిన్ను (విహ్వయామహే) విశేషరూపమున పిలుచుచున్నాము, స్తుతించుచున్నాము. ॥3॥

ఈ మంత్రములో ఉపమేయముయొక్క నిగరణపూర్వక ఉపమేయము పరమాత్మయందు యూపత్వ ఆరోపముండుటచే అతిశయోక్తి అలంకారముగలదు. సవితాదేవతవంటి ఉన్నతియందు పూర్ణోపమాలంకారము కలదు. ॥3॥

భావార్థము :- పరమాత్మను యజ్ఞస్తంభమువలె మరియు సూర్యునివలె మనము మన హృదయములందు సమున్నత మొనర్చుకొనినప్పుడు ఆయన మనకు గొప్ప ఫలము నిచ్చును. ॥3॥

57. O our Supreme Leader, stand up erect (so to speak) for our protection from all that is low and mean, sinful and degrading. Stand up like the sun over us, giving us light. Be always with and over us, giving us strength, when with the help of the hymns and wise devotees singing Thy glory, we call on Thee. (We remember and meditate on Thee). II3II

౫౮. ఋషిః - సోభరిః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - బృహతీ। స్వరః - మధ్యమః.

అథ పురుషార్థో పరమాత్మోపాసకః కిం ప్రాప్నోతీత్యాహ.

౨ఉ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౫౮. ప్ర యో రాయే నినీ షతి మర్తో యస్తే వసో దాశత్ ।

౨ ౩౧ ౧ ౩ ౨౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
స వీరం ధత్తే అగ్న ఉక్థశంసినం త్మనా సహస్రపోషిణమ్ ॥౪॥

౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ర ౩౨
ప. వి:- ప్ర । యః । రాయే । నినీషతి । మర్తః । యః - తే । వసో । దాశత్ । సః । వీరమ్ ।
౩ ౧౨ ౩ ౧౨ ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ ౩
ధత్తే । అగ్నే । ఉక్థశంసినమ్ - ఉక్థ - శంసినమ్ । త్మనా । సహస్రపోషిణమ్ - సహస్ర -
౧౨
పోషినమ్ ॥౪॥

పదార్థః- హే **వసో** సర్వాన్తర్యామిన్, సర్వేషాం నివాసక! యః సర్వత్ర వసతి సర్వాన్ వాసయతి వా స వసుః. వస నివాసే ధాతోః 'శస్తృస్ని హిత్రప్యసివసి... ఉ. ౧ ၊ ౧౦' ఇతి ఉ ప్రత్యయః. **అగ్నే** జగన్నాయక పరమాత్మన్! **యః** యః కశ్చిత్ **మర్తః** మనుష్యః **రాయే** విద్యావివేకవినయాదిధనాయ, శ్రేష్ఠసన్తానరూపధనాయ, సువర్ణాది ధనాయ వా **ప్ర నినీషతి** స్వాత్మానం ప్రగతిమార్గే నేతుమిచ్ఛతి, పురుషార్థే నియోక్తుమిచ్ఛతి, **యః** యశ్చ **తే** తుభ్యమ్ **దాశత్** స్వాత్మానం దదాతి, ఆత్మసమర్పణం కరోతి. దాశృ దానే, లేట్. **సః** స మనుష్యః **ఉక్థశంసినమ్** స్తోత్రపాఠినమ్, **త్మనా** ఆత్మనా. మన్త్రేష్వాఙ్యాదేరాత్మనః. అ. ౬ ၊ ౪ ၊ ౧౪౧ ఇత్యాకారలోపః **సహస్రపోషిణమ్** సహస్రసంఖ్యకాన్ నిర్ధనాన్ ధనదానేన అవిద్యాగ్రస్తాంశ్చ విద్యాదానేన పుష్ణాతీతి తమ్ **వీరమ్** వీరసన్తానమ్ **ధత్తే** ధారయతి, లభతే. ॥౪॥

భావార్థః- పురుషార్థీ పరమేశ్వరోపాసకో జనః సుయోగ్యసన్తాన- విద్యాధనచక్రవర్తిరాజ్య మోక్షాదికం బహువిధమైశ్వర్యమధిగచ్ఛతి. ॥౪॥

౫౮. ఇపుడు పురుషార్థియగు పరమేశ్వరోపాసకుడు ఏమిపొందగల డను విషయము.

పదార్థము :-(వసో) సర్వాంతర్యామివి, అందరి నివాసకుడవునగు (అగ్నే) జగన్నాయకుడవునగు ఓ పరమేశ్వరా! (యః మర్తః) ఏ మనుష్యులైనను (రాయే) విద్య, వినయము, వివేకము మున్నగు ధనముల కొరకు, శ్రేష్ఠ సంతానరూప ధనములకొరకు మరియు సువర్ణము మున్నగు ధనములకొరకు (ప్ర నినీషతి) తమ్ము తాము ప్రగతిమార్గముపై నడుచుకొనవలెనని పురుషార్థముతో నియమమొనర్చుకొనదలచెదరో మరియు (యః తే) ఎవరు ఇతరులకొరకు (దాశతే) ఆత్మసమర్పణ మొనర్చెదరో (సః) అట్టివారు (త్మనా) తమ్ముతాము (సహస్రయోషిణమ్) వేలకొలది నిర్ధనులకు ధనదానమొనర్చుచు మరియు వేలాది మంది అవిద్యగ్రస్తులకు విద్యాదానముచే పరిపుష్టపరచునట్టి (వీరమ్) వీరసంతానమును (ధత్తే) పొందగలరు. ॥౪॥

భావార్థము :- పురుషార్థులగు పరమేశ్వరోపాసకులు యోగ్యసంతానములు, విద్య, ధనము, చక్రవర్తిరాజ్యము, మోక్షము మున్నగు అనేకవిధములగు ఐశ్వర్యములను పొందగలుగుదురు. ॥౪॥

58. O All pervading God, The man who aspires after eternal wealth (of Knowledge and peace) and surrenders himself to Thee, begets by Thy grace a brave son, well - versed in the Vedas and able to feed thousands of men (materially and spiritually). II4II

౫౮. ఋషిః – కృణ్వః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – బృహతీ। స్వరః – మధ్యమః.

అథ పరమేశ్వరవిషయం రాజవిషయం చాహ.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨౩ ౨ ౩౧ ౨ ౩ ౧౨
౫౮. ప్ర వో యహ్వం పురూణాం విశాం దేవయతీనామ్।

౩౨ ౩ ౨౩౧ ౨ ౩ ౨ఉ ౩౨ ౩౧౨
అగ్నిం సూక్తేభిర్వచోభిర్వృణీ మహే యం సమిదన్య ఇన్ధతే ।౫౮॥

ప. వి:– ప్ర । వః । యహ్వమ్ । పురూణామ్ । విశామ్ । దేవయతీనామ్ । అగ్నిమ్। సూక్తేభిః – సు–ఉక్తేభిః । వచోభిః । వృణీమహే । యమ్ । సమ్ । ఇత్ । అన్యే – అన్–యే । ఇన్ధతే ।౫౮॥

పదార్థః- **ప్రథమః** పరమేశ్వరపరః. **దేవయతీనామ్** ఆత్మనో దేవాన్ దివ్యాన్ భోగాన్, దివ్యాన్ గుణాన్, దివ్యాన్ ఆనన్దాంశ్చ ఇచ్ఛన్తీనామ్. క్యచి శత్రన్తం స్త్రియాం ఛాన్దసం రూపమ్. దేవీయన్తీనామ్ ఇతి ప్రాప్తే 'న ఛన్దస్య పుత్రస్య. అ. ౭।౪।౩౫' ఇతి 'క్యచి చ।౭।౪।౩౩' ఇత్యనేన ప్రాప్తస్య ఈత్వస్య ప్రతిషేధః. **పురూణామ్** బహ్వీనామ్ **విశాం వః** ప్రజానాం యుష్మాకం, హితాయేతి శేషః, **యహ్వమ్** గుణైర్మహాన్తమ్. యహ్వ ఇతి మహన్నామ. నిఘం. ౩ । ౩. యహ్వ ఇతి మహతో నామధేయమ్, యాతశ్చ హూతశ్చ భవతి. నిరు. ౮।౮. **అగ్నిమ్** పరమేశ్వరమ్, వయమ్ **సూక్తేభిః** సూక్తైః, సుగీతైః. బహులం ఛన్దసి. అ. ౭।౧।౧౦ ఇతి భిస ఐస భావో న. **వచోభిః** సామమన్త్రైః ఇతరైః స్తోత్రైర్వా **ప్ర వృణీమహే** ప్రకర్షేణ భజామహే. వృఙ్ సమ్భక్తౌ క్ర్యాదేరిదం రూపమ్. **యమ్** అగ్నిమ్ పరమేశ్వరమ్ **అన్యే ఇత్** ఇతరేఽపి భక్తజనాః **సమ్ ఇన్ధతే** సమ్యక్తయా స్వాన్తఃకరణేషు ప్రదీపయన్తి.

అథ ద్వితీయో రాజపరః. దేవయతీనామ్ ఆత్మనో దేవం విజిగీషుం రాజానమ్ ఇచ్ఛతీనామ్ **పురూణామ్** బహూనామ్ **విశాం వః** ప్రజానాం యుష్మాకం మధ్యాత్ **యహ్వమ్** మహాన్తమ్ **అగ్నిమ్** అగ్నివత్ తేజస్వినం వీరమ్, వయమ్ **సూక్తైః** సూచ్చారితైః **వచోభిః** ఉద్బోధకవచనైః సాకమ్ **ప్ర వృణీమహే** ప్రకృష్టతయా నిర్వాచయామః. వరణే క్ర్యాదిః. **యమ్** యం గుణాఢ్యం పురుషమ్ **అన్యే** ఇతరేఽపి రాష్ట్రవాసినః **సమ్ ఇన్ధతే** సముత్సాహయన్తి, సమర్ధయన్తీతి యావత్.।౫౮॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః ॥౫॥

భావార్థః-యథా రాష్ట్రస్యోత్కర్షార్థం రాజోచితనిఖిల గుణగణవిభూషితః కశ్చిన్మహాన్ పురుషో రాజపదాయ వ్రియతే, తథైవ సుమహాన్ పరమేశ్వరోఽస్మాభిః సూక్తైః స్తుతి వచోభిర్మార్గప్రదర్శకత్వేన వరణీయః. ॥౫॥

గో. ఈ మంత్రములో పరమేశ్వరుడు మరియు రాజు విషయముల వర్ణనకలదు.

పదార్థము :-మొదట పరమేశ్వరపక్షములో :- (దేవయతీనామ్) తమకొరకు దివ్యగుణములు, దివ్యభోగములు మరియు దివ్య ఆనందములను కోరునట్టి (పురూణామ్) అనేకవిధములుగ అధికమగు (విశాం వః) ప్రజలహితముకొరకు నీవు (యహ్వమ్) శ్రేష్ఠగుణములతో ఆ మహా (అగ్నిమ్) పరమేశ్వరుని (సూక్తేభిః) చక్కగా గానమొనర్చబడిన (వచోభిః) సామమంత్రముల మరియు ఇతర స్తోత్రములచే (ప్ర వృణీమహే) చాల ఉత్తమ భక్తిభావముచే భజించెదరు. ఆ పరమేశ్వరుని (అన్యే ఇత్) ఇతర భక్తులుకూడ (సమ్ ఇన్ధతే) ఉత్తమ రీతిలో తమ అంతఃకరణములలో ప్రకాశితమొనర్చుకొనుచుందురు.

రెండవది రాజుపక్షములో:- (దేవయతీనామ్) తమ విజయమును కోరు రాజును కోరునట్టి (పురూణామ్) అనేకవిధాల (విశాం వః) ప్రజలగు మీమధ్యనుండి (యహ్వమ్) మహా (అగ్నిమ్) అగ్నివంటి తేజోవంతులగు వీరులను మేము (సూక్తైః) చక్కని ఉన్నతరీతిలో (వచోభిః) ఉద్బోధకమగు వచనములతో (ప్ర వృణీమహే) చక్కనిరీతిలో రాజపదవిపై ఎన్నుకొనబడుదురు. (యమ్) ఆ గుణవంతుని (అన్యే) ఇతరులు కూడ రాష్ట్రవాసులగువారు (సమ్ ఇన్ధతే) ఈ పదవికొరకు ఉత్సాహముగ సమర్థించెదరు. ॥౫॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలఙ్కారము కలదు. ॥౫॥

భావార్థము :- ఎటుల రాష్ట్ర ఉన్నతికొరకు రాజోచితమగు సకల ఉత్తమ గుణములచే విభూషితుడగు ఏ మహాపురుషుని రాజపదవికొరకు ఎన్నుకొనబడుచుండునో అటులనే మహా పరమేశ్వరుని మనము చక్కగా ఉచ్చరించబడు స్తుతివచనముల ద్వారా, మార్గప్రదర్శకునిరూపమున వరించుకొనవలెను. ॥౫॥

59. With Vedic hymns and holy eulogies, we supplicate the Supreme Leader and Lord of all His devoted subjects who desire to lead divine lives, whom others also inflame in their hearts for the fulfilment of their desires. II5II

౬౦. ఋషిః - ఉత్కీలః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - బృహతీ। స్వరః - మధ్యమః.

అథ పరమాత్మా రాజా చ కస్య వస్తునోఽధీశ్వరోఽస్తీత్యాహ.

౬౦. అయమగ్నిః సువీర్యస్యేశే హి సౌభగస్య।
రాయ ఈశే స్వపత్యస్య గోమత ఈశే వృత్రహథానామ్ ।౬॥

ప. విః - అయమ్। అగ్నిః। సువీర్యస్య - సు - వీర్యస్య। ఈశే। హి - సౌభగస్య- సౌ - భగస్య। రాయః। ఈశే। స్వపత్యస్య - సు - అపత్యస్య। గోమతః। ఈశే। వృత్రహథానామ్ - వృత్ర - హథానామ్ ।౬॥

పదార్థః- అయమ్ ఏష పురో విద్యమానః **అగ్నిః** జగదగ్రణీః పరమేశ్వరః ప్రజాభిర్నిర్వాచితో రాష్ట్రనాయకో రాజా వా **సువీర్యస్య** దైహికాధ్యాత్మికబలస్య, సౌభగస్య ధర్మయశః శ్రీజ్ఞానవైరాగ్యాదిసౌభాగ్యస్య చ **హి** నిశ్చయేన **ఈశే** ఈష్టే, **స్వపత్యస్య** శోభనసన్తానయుక్తస్య, **గోమతః** గోపదవాచ్యధేనుపృథివీసూర్యరశ్మివేదవాగాదియుక్తస్య చ **రాయః** ఐశ్వర్యస్య **ఈశే** ఈష్టే. **వృత్రహథానామ్** పాపసంహారాణాం శత్రుసంహారాణాం చాపి **ఈశే** ఈష్టే. ఈశే ఇత్యత్ర 'లోపస్త ఆత్మనేపదేషు. అ. ౭।౧।౪౧' ఇతి తకారలోపః. 'హథ' ఇత్యత్ర హన్ హింసాగత్యోః ఇత్యస్మాత్ 'హనికుషినీరమికాశిభ్యః క్థన్. ఉ. ౨।౨' ఇతి క్థన్. 'అధీగర్థదయేశాం కర్మణి. అ. ౨।౩।౫౨' ఇత్యనేన ఈశధాతోః కర్మసు షష్ఠీ. ।౬॥

అత్ర అర్థశ్లేషాలఙ్కారః. 'ఈశే ఇత్యస్యావృత్తౌ లాటానుప్రాసః. ।౬॥

భావార్థః-యథా రాజా స్వరాష్ట్రభూమేస్తద్వర్తినాం ధనధాన్యవీరపురుషాదీనాం గవాదిపశూనాం చాధీశ్వరో భవతి, తథైవ పరమేశ్వరః సమస్తానాం భౌతికాధ్యాత్మికానాం ధనానామధీశ్వరోఽస్తి. స ఏవ శరీరబలమ్, ఆత్మబలం, ధృతిం, ధర్మం, కీర్తిం, శ్రియం, జ్ఞానం, వైరాగ్యం, శ్రేష్ఠసన్తానం, ధేనుం, పృథివీం, సూర్యం, వేదవాచం చాస్మభ్యం ప్రయచ్ఛతి. స ఏవ జీవనవినాశకేభ్యః పాపేభ్యోఽస్మాన్ రక్షతి. అతస్తత్కృతే భూరిశో ధన్యవాదా అస్మాభిః ప్రదేయాః. ।౬॥

౬౦. ఇపుడు పరమాత్మ మరియు రాజు ఏ యే వస్తువుల కధికారులై యుందురను విషయము.

పదార్థము :- (అయమ్) మనముందరగల ఈ (అగ్నిః) విశ్వమునకు అగ్రనాయకుడగు పరమేశ్వరుడు మరియు ప్రజలచే ఎన్నుకొనబడిన రాష్ట్రనాయకుడగు రాజు (సువీర్యస్య) శారీరిక మరియు ఆధ్యాత్మిక బలము (సౌభగస్య) ధర్మము, యశము, శ్రీ, జ్ఞానము మరియు వైరాగ్యము మున్నగు సౌభాగ్యములకు (హి) నిశ్చయముగనే (ఈశే) అధీశ్వరులైయున్నారు. (స్వపత్యస్య) ఉత్తమ సంతానములతోగూడిన (గోమతః) గోవులు, భూమి, సూర్యకిరణములు మరియు వేదవాణులు మున్నగువానితో గూడిన (రాయః) ఐశ్వర్యముల (ఈశే) అధికారులైయున్నారు. (వృత్ర హథానామ్) పాపసంహారముల మరియు శత్రుసంహారముల (ఈశే) అధీశ్వరులై యున్నారు. ।౬॥

ఈ మంత్రములో అర్థ శ్లేషాలంకారముగలదు. 'ఈశే' అను ఆవృత్తిలో లాటానుప్రాస యున్నది. ॥౬॥

భావార్థము :- ఎటుల రాజు తన రాష్ట్రభూమియందుగల ధనము, ధాన్యములు, వీరులు మరియు గోవులు మున్నగు పశుసంపదలపై అధికారియై యుండునో అటులనే పరమేశ్వరుడు సమస్త భౌతిక, ఆధ్యాత్మిక ధనములకు అధీశ్వరుడైయుండును. ఆతడే శారీరికబలము, ఆత్మికబలము, ధృతి, ధర్మము, కీర్తి, శ్రీమంతము, జ్ఞానము వైరాగ్యము, శ్రేష్ఠసంతానము, గోవులు, భూమి, సూర్యుడు మరియు వేదవాణులు మనకొరకు ప్రదానమొనర్చినాడు. ఆయనయే జీవితవినాశకారులగు పాపములనుండి మనను కాపాడుచుండును. కావుననే మన మాయనకు భూరి భూరి ధన్యవాదము లర్పించవలసియుండును. ।౬॥

60. This our Supreme Leader is the Lord of great prosperity and heroic strength, of wealth with noble offspring and store of Kine (or spiritual knowledge). He is the Lord of battles fought with sinful tendencies and sinners. II 6 II

౬౧. ఋషిః – వసిష్ఠః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – బృహతీ। స్వరః – మధ్యమః.

అథ పరమేశ్వరః కిం గుణకర్మ స్వభావోఽస్తీత్యాహ.

౧ ౨ ３ ౧ ౨౩౧ర ౨ర ３ ౨
౬౧. త్వమగ్నే గృహపతిస్త్వం హోతా నో అధ్వరే ।

౧ర ౨ర ３ ౧౨౩ ౨ ３ ౧ ౨ ３ ౧౨
త్వం పోతా విశ్వవార ప్రచేతాయక్షియాసి చ వార్యమ్ ॥౭॥

ప.వి:– త్వమ్ । అగ్నే । గృహపతిః గృహ – పతిః । త్వమ్ । హోతా । నః । అధ్వరే । త్వమ్ । పోతా । విశ్వవార – విశ్వ – వార । ప్రచేతాః – ప్ర – చేతాః । యక్షి । యాసి । చ । వార్యమ్ ॥౭॥

పదార్థః- హే **అగ్నే** అగ్నివత్ ప్రకాశమాన సర్వాగ్రణీః పరమాత్మన్! త్వమ్ జగదీశ్వరః **గృహపతిః** బ్రహ్మాణ్డరూపస్య గృహస్య స్వామీ పాలకశ్చ అసి. **త్వమ్ నః** అస్మాకమ్ **అధ్వరే** హింసాదిదోషరహితే జీవనయజ్ఞే **హోతా** సుఖాదీనాం దాతా భవసి. హే **విశ్వవార** విశ్వైర్వరణీయ! **ప్రచేతాః** ప్రకృష్టచిత్తః **త్వమ్ పోతా** సాంసారికపదార్థానాం భక్తచిత్తానాం వా శోధకః అసి. పూఞ్ పవనే ధాతోః కర్తరి తృన్. త్వమ్ **వార్యమ్** వరణీయం సర్వం వస్తుజాతమ్ **యక్షి** దదాసి. యక్షి యజసి. 'బహులం ఛన్దసి. అ. ౨।౪।౭౩' ఇతి శపో లుక్. **యాసి చ** వ్యాప్నోషి చ. ॥౭॥

శ్లేషేణ యజ్ఞాగ్నిపక్షేఽప్యర్థో యోజనీయః ॥౭॥

భావార్థః-యథా యజ్ఞాగ్నిర్యజమాన గృహస్య రక్షితా తథా పరమేశ్వరో బ్రహ్మాణ్డగృహస్య రక్షకః. యథా యజ్ఞాగ్నిరగ్నిహోత్రే స్వాస్థ్యస్య ప్రదాతా, తథా పరమేశ్వరో జీవనయజ్ఞే సుఖసమ్పదాదేః ప్రదాతా. యథా యజ్ఞాగ్నిర్వాయుమణ్డలస్య శోధకః, తథా పరమేశ్వరః సూర్యాదిద్వారా సాంసారికపదార్థానాం దివ్యగుణ ప్రదానద్వారా చ భక్తచిత్తానాం శోధకః.॥౭॥

౬౧. పరమేశ్వరు డెట్టి గుణకర్మస్వభావములు గలవాడను విషయము.

పదార్థము :-(అగ్నే) అగ్నివలె ప్రకాశించు, అందరకు అగ్రనాయకుడవగు ఓ పరమేశ్వరా! (త్వమ్) జగదీశ్వరుడవగు నీవు (గృహపతిః) బ్రహ్మాండమను గృహమునకు అధిపతివి మరియు స్వామివి (త్వమ్) నీవు (నః) మాయొక్క (అధ్వరే) హింసమున్నగు దోషరహిత జీవనయజ్ఞములో (హోతా) సుఖములు మున్నగువాని దాతవునై యున్నావు (విశ్వవార) అందరిచే వరణీయుడవు (ప్రచేతాః) సుదృఢచిత్తముగల (త్వమ్) నీవు (పోతా) ప్రాపంచికపదార్థముల, లేక భక్తులచిత్తముల శోధకుడవు (వార్యమ్) వరించదగిన వస్తువులన్నియును (యక్షి) ప్రదానమొనర్చెదవు. (యాసిచ) మరియు వానిలో వ్యాపకమైయుందువు. ॥౭॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషచే యజ్ఞాగ్నిపక్షమునందును అర్థయోజననొనర్చవలెను. ॥౭॥

భావార్థము :- యజ్ఞాగ్ని యజమానుని గృహరక్షణ చేయునటులనే పరమాత్మ బ్రహ్మరూప గృహమును రక్షణచేయుచుండును. యజ్ఞాగ్ని అగ్నిహోత్రములో ఎటుల ఆరోగ్యప్రదాతగా నుండునో అటులనే పరమేశ్వరుడు జీవనయజ్ఞములో సుఖసంపదలు మున్నగు ప్రదాతగానుండును. యజ్ఞాగ్ని ఎటుల వాయుమండలమును శోధించునదిగ నుండునో అటులనే సూర్యుడు

మున్నగుహానిద్వారా ప్రాపంచిక పదార్థముల మరియు దివ్యగుణముల ప్రదానము ద్వార భక్తులచిత్తముల శోధకుడగును.॥౭॥

61. O our supreme Leader, Thou art the Lord of our house (body or universe). Thou art giver of all desirable objects in our sacrifice. Thou art purifier of our hearts and Omniscient Supreme Being. O Lord coveted by all, Thou grantest us all enjoyable wealth (material as well as spiritual) being Thyself Perfect. II 7II

౬౨. ఋషిః – విశ్వామిత్రః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – బృహతీ। స్వరః – మధ్యమః.

అథ పరమాత్మానం పరీతుమాహ.

౬౨. సఖాయస్త్వా వవృమహే దేవం మర్తాస ఊతయే ।
అపాం నపాతం సుభగం సుదంససం
సుప్రతూర్తిమనేహసమ్ ।౮॥

ప.వి:– సఖాయః – స–ఖాయః । త్వా । వవృమహే । దేవమ్ । మర్తాసః । ఊతయే । అపామ్ । నపాతమ్ । సుభగమ్ – సు–భగమ్ । సుదంససమ్ – సు–దంససమ్ । సుప్రతూర్తిమ్ – సు– ప్రతూర్తిమ్ । అనేహసమ్ – అన్– ఏహసమ్ ।౮॥

పదార్థః- మర్తాసః మర్తాః మరణధర్మాణః **సఖాయః** సమానఖ్యాతయః సుహృదో వయమ్. సఖాయః సమానఖ్యానాః. నిరు. ౭ ।30. **దేవమ్** జ్యోతిర్మయం జ్యోతిప్ప్రదం చ. దీవ్యతి ప్రకాశతే దీవయతి ప్రకాశయతి చ యః స దేవః. దివు దీప్త్యర్థః. **అపాం నపాతమ్** అపాం వ్యాప్తానాం ప్రకృతీనాం జీవాత్మానాం చ నపాతం న పాతయితారమ్ అవినాశకమ్ ప్రళయకాలే జడచేతన జగద్వినాశేఽపి ప్రకృతీనాం జీవాత్మానాం చావినాశాత్, **సుభగమ్** ఉత్తమైశ్వర్యవన్తమ్, **సుదంససమ్** సుకర్మాణమ్. దంస ఇతి కర్మనామ. నిఘం. ౨ ।౧. **సుప్రతూర్తిమ్** సుష్ఠుప్రకృష్టా తూర్తిః శీఘ్రతా యస్మింస్తమ్. తూర్తిః ఇత్యత్ర జిత్వరా సంభ్రమే ధాతోః క్తిని 'జ్వరత్వరస్రివ్యవిమవాముపధాయాశ్చ. అ. ౬ ।౪ । ౨౦.' ఇతి వకారస్యోపధాయాశ్చ స్థానే ఊఠ్. **అనేహసమ్** అహన్తవ్యం, నిష్పాపం, సజ్జనేషు నిష్క్రోధం

వా. అత్ర 'నఞి హన ఏహ చ. ఉ. ४ । २२४' ఇతి నఞ్ పూర్వస్య హన్ ధాతోః అసున్ ప్రత్యయః ధాతోశ్చ ఏహాదేశః. యద్వా ఏహ ఇతి క్రోధనామ. నిఘం. २।१३. పాపనామ చ ప్రసిద్ధమ్. **త్వా** త్వామ్ పరమాత్మాగ్నిమ్ **ఊతయే** ఆత్మరక్షాయై ప్రగతయే వా. అవ రక్షణగత్యాదిషు, 'ఊతి యూతి... అ. ३।३।९७' ఇతి క్తిని నిపాత్యతే. ఊతిరవనాత్ ఇతి నిరుక్తమ్ ५।३. **వవృమహే** వృణ్మహే, వృఞ్ వరణే, 'ఛన్దసి లుఙ్ లఙ్ లిటః. అ. ३।४।६' ఇతి వర్తమానేఽర్థే లిట్.।८॥

అత్ర విశేషణానాం సాభిప్రాయత్వాత్ పరికరాలఙ్కారః. ॥ ८॥

భావార్థః-కల్యాణేచ్ఛుభిర్జనైః సంభూయ పరమతేజోమయస్తేజసాం ప్రదాతా, ప్రలయకాలే నశ్వరాణాం పదార్థానాం వినాశయితా, నిత్యానామవినాశకః, సర్వైశ్వర్యవాన్, సుకర్మా, చిన్తితానాం కార్యాణాం సత్వరం నిర్వాహకః, కేనాపి హన్తుం పరాజేతుం వాఽశక్యః, నిష్పాపః సత్సు క్రోధస్యాకర్తా, దుష్టేషు క్రోధకారీ జగద్వ్యవస్థాపకః, సర్వేషాం మంగలకరః పరమాత్మా శ్రద్ధయా సుముపాసనీయః.।८॥

అస్యాం దశత్యామగ్నియూపద్రవిణోదోబృహస్పతినామభిః పరమేశ్వరస్య గుణకర్మవర్ణనాత్, తం ప్రతి సమర్పణస్యఫలవర్ణనాచ్చైతదర్థస్య పూర్వదశత్యర్థేన సహ సఙ్గతిరస్తీతి బోధ్యమ్.

ఇతి ప్రథమే ప్రపాఠకే ద్వితీయేఽర్ధే ప్రథమా దశతిః.

ఇతి ప్రథమేఽధ్యాయే షష్ఠః ఖణ్డః.

६२. ఈ మంత్రములో పరమాత్మను వరించుటకు ఉపదేశించబడినది.

పదార్థము :- (మర్తాసః) మరణధర్మముగల (సఖాయః) సమానఖ్యాతిగల మిత్రులమగు మేము (దేవమ్) జ్యోతిర్మయుడు మరియు జ్యోతినిచ్చునట్టి (అపామ్ నపాతమ్) వ్యాప్తప్రకృతి మరియు జీవాత్మలను నాశమొనర్చని (సుభగమ్) ఉత్తమ ఐశ్వర్యవంతుడు (సుదంససమ్) శుభకర్మలుగల (సుప్రతూర్తిమ్) అత్యంత శీఘ్రముగ కార్యములనొనర్చునట్టి (అనేహసమ్) హింసనొనర్చదగని పాపరహితులగు సజ్జనుల యెడ క్రోధమొనర్చనట్టి (త్వా) పరమేశ్వరరూప అగ్నివగు నిన్ను (ఊతయే) ఆత్మరక్షణ మరియు ప్రగతికొరకు (వవృమహే) మేము వరించెదము.।८॥

ఈ మంత్రములో విశేషణముల సాభిప్రాయముండుటచే పరికరాలంకారము గలదు.।८॥

భావార్థము :- శుభములను కాంక్షించునట్టి మనుష్యులెల్లరును కలిసి పరమేశ్వరుని పరమతేజము, తేజఃప్రదాత, ప్రళయకాలములో నశ్వరపదార్థముల వినాశకుడు, నిత్యపదార్థముల అవినాశకుడు, సకలైశ్వర్యవంతుడు, శుభకార్యకర్త, నిశ్చయించబడిన కార్యములను శీఘ్రముగ పూర్ణపరచువాడు. ఎవ్వరితోనైనను హింసించబడని మరియు పరాజితుడు గానివాడు, పాపరహితుడు, సజ్జనులపై క్రోధము వహించనివాడు, దుష్టులపై కుపితుడగువాడు, జగత్తుయొక్క వ్యవస్థాపకుడు, అందరి శుభములను గోరునట్టి పరమేశ్వరున్ని అధిక శ్రద్ధతో ఉపాసించవలెను.।८॥

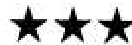
ఈ దశతియందు అగ్ని, యూపము, ద్రవిణోదసము మరియు బృహస్పతి యను నామములచే పరమేశ్వరుని గుణకర్మల వర్ణనయున్నందున మరియు ఆయనయెడ ఆత్మసమర్పణమొనర్చు ఫలమునుగురించి వర్ణించియుండుటవల్ల ఈ దశతియొక్క విషయములకు పూర్వదశతి విషయములతో సాంగత్యము గలదని ఎరుగవలెను.

ప్రథమప్రపాఠకమందలి ద్వితీయార్ధములో ప్రథమాదశతి సమాప్తము

ప్రథమాధ్యాయములో షష్ఠఖణ్డము సమాప్తము

62. We choose Thee as our friend O God, We mortals, Thee Immortal. We choose Thee for protection Lord, Thy Grace to us is most vital. Thou never allowest good acts to fall

Thou art Adorable Lord of all. Thy acts are noble, they are flawless Thou leadest us to liberation and prowess. II 8II

ద్వితీయా దశతిః

౬౩. ఋషిః – శ్యావాశ్వవామదేవౌ। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – త్రిష్టుప్। స్వరః – ధైవతః.

అథ పరమాత్మా సర్వైర్ధ్యాతవ్యః పూజనీయశ్చేత్యాహ.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర
౬౩. ఆ జుహోతా హవిషామర్జయధ్వం ని హోతారం

౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ర
గృహపతిం దధిధ్వమ్ । ఇడస్పదే నమసా

౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩క ౨ర
రాతహవ్యం సపర్యతాయజతం పస్త్యానామ్ ॥౧॥

౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨
ప. వి:– ఆ – జుహోత । హవిషా। మర్జయధ్వమ్ । ని । హోతారమ్ । గృహపతిమ్ –
౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩
గృహ–పతిమ్ । దధిధ్వమ్ । ఇడః–పదే । నమసా । రాతహవ్యమ్ – రాత–హవ్యమ్ ।
౧ ౨ ౩ ౨ ౩క ౨ర
సపర్యత । యజతమ్ । పస్త్యానామ్ ॥౧॥

పదార్థః-హే స్తోతారః ! యూయమ్ **హవిషా** ఆత్మసమర్పణరూపేణ హవ్యేన **ఆ జుహోత** ఆజుహుత, పరమాత్మాగ్నౌ అగ్నిహోత్రం కురుత. అత్ర 'హవిః ఆజుహుత' ఇతి ప్రాప్తే 'తృతీయా చ హోశ్ఛన్దసి. అ. ౨ । ౩ । ౩' ఇతి జుహోతేః కర్మణి తృతీయా. 'జుహోత' ఇత్యత్ర 'తప్ తనప్ తనథనాశ్చ. అ. ౭ । ౧ । ౪౫' ఇతి లోణ్మధ్యమబహువచనస్య తస్య స్థానే తప్, తస్య చ పిత్త్వేన జిద్వద్భావాభావాద్ గుణనిషేధో న. **మర్జయధ్వమ్** స్వాత్మానం మార్జయత, శోధయత అలంకురుత వా. మృజ్ శుద్ధౌ అలంకారే చ, చురాదిః. **హోతారమ్** యజ్ఞఫలప్రదాతారమ్, **గృహపతిమ్** శరీరగృహస్య రక్షకం తం పరమాత్మాగ్నిమ్ **నిదధిధ్వమ్** హృదయే నిధారయత నితరాం ధ్యాయత ఇత్యర్థః. నిపూర్వో దధ ధారణే భ్వాదిః, ఇడాగమశ్ఛాన్దసః. **రాతహవ్యమ్** రాతం దత్తం హవ్యం దాతుం యోగ్యం సాంసారిక వస్తుజాతం సద్గుణజాతం వా యేన తమ్, **పస్త్యానామ్** ప్రజానామ్. విశో వై పస్త్యాః. శ. ౫ । ౩ । ౫. ౧౯. **యజతమ్** పూజనీయం తం పరమాత్మాగ్నిమ్. యజధాతోః 'భృమృదృశియజి... ఉ. ౩ । ౧౧౦' ఇతి అతచ్ ప్రత్యయః. **ఇడః పదే** ఇడః ఇడాయాః పదే స్థానే, హృదయరూప యజ్ఞవేదిస్థలే ఇత్యర్థః. ఇడా పృథివీనామ. నిఘం. ౧ । ౧. తథైవ ఇడ్శబ్దోఽపి పృథివీనామసు పఠితవ్యః. **నమసా** నమస్కారేణ **సపర్యత** పూజయత. సంహితాయాం జుహోతా, సపర్యతా ఇత్యత్ర 'ఋచి తునుఘమక్షుతఙ్కుత్రోరుష్యాణామ్. అ. ౬ । ౩ । ౧౩౩' ఇత్యనేన దీర్ఘః. ॥౧॥

అత్ర 'ఆజుహోత, మర్జయధ్వమ్, నిదధిధ్వమ్, సపర్యత' ఇత్యనేక క్రియాణామేకకర్తృకారకసమ్బన్ధాద్ దీపకాలఙ్కారః. ॥౧॥

భావార్థః- ఆత్మకల్యాణేప్సుభిర్జనైః స్వాత్మానం పరమాత్మాగ్నౌ సమర్ప్య స్వాత్మశుద్ధిర్విధేయా. ॥౧॥

౬౩. మొదటి మంత్రములో మనుష్యులందరును పరమాత్మను ధ్యానము మరియు పూజనమొనర్చవలెనను దాని వర్ణనకలదు.

పదార్థము :- ఓ స్తోతలారా! మీరు (హవిషా) ఆత్మసమర్పణరూప హవిస్సులచే (ఆజుహోత) పరమాత్మాగ్నియందు అగ్నిహోత్ర[యజ్ఞ]మొనర్చవలెను. (మర్జయధ్వమ్) మీ ఆత్మలను శుద్ధము మరియు అలంకృత మొనర్చుడు. (హోతారమ్) యజ్ఞముల ఫలము నిచ్చువాడు (గృహపతిమ్) శరీరరూప గృహరక్షకుడగు ఆ పరమాత్మాగ్నిని (నిదధిధ్వమ్) హృదయమునందు స్థిరపరచుకొనుడు. అనగా ఆయునను నిరంతరము ధ్యానమొనర్చుడు. (రాతహవ్యమ్) దానమొనర్చదగిన ప్రాపంచిక వస్తువులను మరియు సద్గుణములను ప్రసాదించునట్టి (పస్త్యానామ్) ప్రజల (యజతమ్) పూజనీయమగు ఆ పరమాత్మాగ్నిని (ఇడః పదే) హృదయరూప యజ్ఞవేదిస్థలములో (నమసా) నమస్కారములద్వారా (సపర్యత) పూజించుడు. ॥౧॥

ఈ మంత్రములో (ఆజుహోత, మర్జయధ్వమ్, నిదధిధ్వమ్, సపర్యత, ఇట్టి) అనేక క్రియలకు ఒక కర్త కారకునిచే సంబంధముండు కారణమున దీపకాలఙ్కారముగలదు.॥౧॥

భావార్థము :- ఆత్మకల్యాణమును గోరు మనుష్యులు తమ ఆత్మలను పరమాత్మరూప యగ్నియందు సమర్పించి ఆత్మశుద్ధి యొనర్చుకొనవలెను.॥౧॥

63. O mortals : Dedicate yourselves to Him with devotion who is the giver of peace and lord of your house as well as of the world and thus make yourselves happy and pure. Honour Him and meditate upon Him through the Vedas in your heart, singing songs on the occasion of all sacrifices. Worship Him with reverence who is the giver of bliss and there fore to be adored by all people. II 1II

౬౪. ఋషిః – ఉపస్తుతోవార్షి హవ్యః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – జగతీ। స్వరః – నిషాదః.

అథాగ్ని సామ్యేన పరమేశ్వరస్య మహిమానమాహ.

3 ౨ఉ 3 ౧౨ 3 ౨ 3 ౨ఉ
౬౪. చిత్ర ఇచ్ఛి శోస్తరుణస్య వక్షథో న

3 ౧ ౨3౨ 3 ౧౨
యో మాతరావన్వేతి ధాతవే।

3 ౧ర ౨ర 3౧౨3౨
అనూధా యదజీ జనద ధాచిదా

3౧౨ 3౧ర ౨ర3 ౨ ౧
వ వక్షత్ సద్యోమహి దూత్యా౩చరన్ ॥౨॥

3 ౨ ౧౨ర ౧౨ర 3౧౨ 3 ౧౨ 3౧౨
ప.వి:– చిత్రః – ఇత్ । శిశోః । తరుణస్య । వక్షథః । న । యః । మాతరా। అన్వేతి –
3 ౧౨ర ౧౨ర 3 ౨ 3 ౨ ౧౨ర ౧౨ర 3
అను – ఏతి । ధాతవే । అనూధాః – అన్ – ఊధాః । యత్ । అజీజనత్ । అధ । చిత్ ।
3 ౧౨ 3౨ 3 ౨ ౧౨ర 3క ౨ ౧౨ర
ఆ – వవక్షత్ । సద్యః – స – ద్యః । మహి । దూత్యమ్ । చరన్ ॥౨॥

పదార్థః- **ప్రథమో** యజ్ఞాగ్నిపరః. **శిశోః** సద్యోజాతస్య బాలస్యాపి **తరుణస్య** యువకస్య, యువకవత్ కార్యం కుర్వతః యజ్ఞాగ్నేః **వక్షథః** హవిర్వహనగుణః. వహ ధాతోరౌణాదిక అథప్రత్యయః, మధ్యే సకారాగమః. **చిత్రః ఇత్** అద్భుత ఏవాస్తి, **యః** యజ్ఞాగ్నిః **ధాతవే** పయః పాతుమ్. ధేట్ పానే ధాతోః తుమర్థే తవేన్ ప్రత్యయః, **మాతరా** మాతాపితృభూతే అరణీ **న అన్వేతి**

నానుగచ్ఛతి. **అనూధాః** ఊధోరహితా మాతా అరణిః **యత్** యదా, తం యజ్ఞాగ్నిం పుత్రమ్ **అజీజనత్** జనయతి. అత్ర లడర్థే లుఙ్. **అధ చిత్** తక్షణమేవ **సద్యః** సత్వరమ్ **మహి** మహత్ **దూత్యమ్** దూతకర్మ. దూతస్య భాగకర్మణీ. అ. ౪ । ౪ । ౧౨౦ ఇతి కర్మార్థే యత్ ప్రత్యయః. **చరన్** కుర్వన్ సః **అవవక్షత్** హుతం హవిః వోఢుం ప్రారభతే. అఙ్‌పూర్వాద్ వహ ధాతోః లేటి రూపమ్. బహులం ఛన్దసి. అ. ౨ । ౪ । ౭౬ ఇతి శపః శ్లౌ ద్విత్వమ్. మధ్యే అడాగమః సిబాగమశ్చ.

అథ ద్వితీయః పరమాత్మపరః. **శిశోః** శిశువత్ ప్రియస్య, **తరుణస్య** తరుణవద్ మహాన్తి కర్మాణి కుర్వతః పరమాత్మనః **వక్షథః** జగద్భారవహనగుణః **చిత్రః ఇత్** ఆశ్చర్యకరః ఏవ వర్తతే, **యః** పరమాత్మా, ఇతరప్రాణివత్ **ధాతవే** పయః పాతుమ్ పుష్టిం ప్రాప్తుమ్ ఇత్యర్థః, **మాతరౌ** మాతాపితరౌ **న అన్వేతి** న అనుప్రాప్నోతి ప్రత్యుత స్వయమేవ పరిపుష్టోఽస్తి. **అనూధాః** ఊధోరహితా ప్రకృతిః యత్ యదా **అజీజనత్** ఇదం జగద్ ఉత్పాదయతి **అధ చిత్** తదనన్తరమేవ **సద్యః** ఝటితి **మహి** మహత్ **దూత్యమ్** దూతకర్మం **చరన్** ఆచరన్, స పరమాత్మా **అవవక్షత్** జగద్భారం వోఢుం ప్రారభతే.॥౨॥

అత్ర 'కోఽసౌ యః శిశురపి తరుణః, శిశురపి పోషణాయ పయః పానాయ వా పితరౌ నానుగచ్ఛతి, జన్మసమకాలమేవ చ దౌత్యం కర్తుం ప్రారభతే' - ఇతి ప్రహేలికాలఙ్కారః. యద్వా, విరోధాలంకారో వ్యజ్యతే.॥౨॥

భావార్థః- శిశుః సన్ న కఞ్చిదపి శక్తిసాధ్యం కర్మ కరోతి, కిన్తు మాతుః స్తన్యపానేన పితుశ్చ సంరక్షణేన పుష్టిం గత ఏవ దుర్వహకర్మకరణాయోత్సహతే. పరమ్ ఆశ్చర్యమిదం యదరణీరూపమాతాపితృభ్యాం జనితో యజ్ఞాగ్నిః శిశురేవ సన్నుత్పత్తిసమకాలమేవ హవిర్వహనరూపం దుష్కరం దౌత్యమాచరతి. తథైవ పరమేశ్వరోఽపి శిశురపి, తరుణః, భక్తానాం శిశువత్ ప్రియత్వాత్ తరుణవజ్జగద్ భారవహనరూపమహాకార్యకరణ సమర్థత్వాచ్చ. సర్వే ప్రాణినో మాతాపిత్రోః సకాశాద్ రసపానం విధాయైవ స్వశరీరే బలం సఞ్చిన్వన్తి, పరం పరమేశ్వరస్తయోః పయః పానం వినైవ స్వభావతః పరమబలవాన్, ప్రకృత్యాః సకాశాదుత్పన్నస్య విశాలస్య బ్రహ్మాణ్డభారస్య వోఢా చ వర్తతే. పరమేశ్వరస్యైతత్ సామర్థ్యం కర్మ చాద్భుతమేవ. ॥౨॥

౬౪. ఈ మంత్రములో అగ్నియొక్క సామ్యముచే పరమాత్మవర్ణనకలదు.

పదార్థము :-మొదట యజ్ఞాగ్నిపక్షములో :- (శిశోః) నవజాత శిశువులుండియును (తరుణస్య) ఎయ్యది యువత్వములో నున్నదియో, యువకులవలె కార్యము నొనర్చునదై యున్నదియో అట్టి యజ్ఞాగ్నియొక్క (వక్షతః) హవిస్సులను వహించునట్టి గుణము (చిత్రః ఇత్) అద్భుతముగనే యున్నది. (యః) ఏ యజ్ఞాగ్ని (ధాతవే) పాలను త్రాగుటకు (మాతరౌ) తల్లిదండ్రులు లేకుండనే (న అన్వేతి) అనుసరించదు. (అనూధాః) ఊధసము [పాల పొదుగు] లేనట్టి తల్లియగు అరణి (యత్) ఎప్పుడును యజ్ఞాగ్నిని (అజీజనత్) ఉత్పన్నమొనర్చును.

(అధచిత్) ఆ తరువాత (సద్యః) వెంటనే (మహి) మహా (దూత్యమ్) దూతకర్మను (చరన్) చేయుచు అది (ఆ వవక్షత్) హోమమొనర్చిన హవిస్సులను వహనమొనర్చసాగును.

రెండవది పరమాత్మపక్షములో :- (శిశోః) శిశువులవంటి ప్రియమైన (తరుణస్య) యువకులవలె మహాకార్యములనొనర్చు పరమేశ్వరుని (వక్షతః) జగత్తుయొక్క భారమును వహించునట్టి గుణము (చిత్రః) ఆశ్చర్యకరమైనది (యః) ఆ పరమేశ్వరుడు ఇతర ప్రాణులవలే (ధాతవే) క్షీరములను త్రాగుటకొరకు, అనగా పుష్టిని పొందుటకొరకు (మాతరౌ) తల్లిదండ్రులను (న అన్వేతి)పొందకుండును. కాని స్వయముగనే పరిపుష్టిగలవాడై యున్నాడు (అనూధాః) పాదుగులేనట్టి ప్రకృతి (యత్) ఎపుడు (అజీజనత్) ఈ ప్రపంచమునుత్పన్నపరచినప్పుడు (అధ చిత్) ఆ తరువాత (సద్యః) వెంటనే (మహి) మహాగొప్ప (దూత్యమ్) దూతకార్యమును (చరన్) చేయుచు ఆ పరమాత్మ (ఆ వవక్షత్) ప్రపంచపు భారమును వహించుటను ప్రారంభించును.॥౨॥

ఇచ్చట ఎవడు శిశువైయుండియును యువకుడై యున్నాడో, శిశువుగనుండియును పోషణను పొందుటకు, లేక దుగ్ధపానమొనర్చుటకు తల్లిదండ్రులవద్దికి వెళ్ళకుండునో మరియు జన్మించినతోడనే మహాదూతకార్యముల నొనర్చుచుండునో అను ఈ విధమగు ప్రహేళికాలంకారము గలదు. లేక విరోధాలంకారము వ్యంగ్యముగ నున్నది.॥౨॥

భావార్థము :- శిశువుగానుండి ఎవ్వరును శక్తిసాధ్యమగు కార్యములనొనర్చజాలరు. తల్లివద్ద పాలను త్రాగి తండ్రి సంరక్షణలో పుష్టివంతులై గొప్పకార్యముల నొనర్చుటలో సమర్థులగుదురు. కాని ఆశ్చర్యవిషయమేమనగా అరణిరూప తల్లిదండ్రులచే ఉత్పన్నమైన యజ్ఞాగ్ని శిశువుగనుండియును ఉత్పన్నమైన వెంటనే హవిస్సులను హవనరూప దుష్కరమగు దూతకార్యమును చేయసాగును. అటులనే పరమేశ్వరుడు కూడ శిశువుయైయుండియును యువకుడైయున్నాడు. ఏలన, ఆయన భక్తులకు శిశువువలె ప్రియమైయున్నాడు. మానవులతోసహా ప్రాణులన్నియును తల్లిదండ్రులచే రసపానమొనర్చియే తమ శరీరములలో బలమును సమకూర్చుకొనుచున్నవి. కాని పరమేశ్వరుడు వారినుండి రసపానమొనర్చకుండనే స్వభావముగనే మహాశక్తిశాలియై యున్నాడు. మరియు ప్రకృతిచే ఉత్పన్నమైన విశాలమైన బ్రహ్మాండ భారమును వహించు (మోయు) చున్నాడు. పరమేశ్వరుని ఈ సామర్థ్యము మరియు కార్యము ఎంతయో అద్భుతమైయున్నది.॥౨॥

64. Wonderful is the sustaining power of God who is to be praised by all and who is ever young. He is not dependent upon the earth and the sky for acquiring strength and He is never born. It is He who creates these worlds and then sustains them by destroying all misery and giving true message to the world (through the Holy Vedas) thus acting like a great and benign messenger. II 2II

౬౫. ఋషిః – బృహదుక్థః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – త్రిష్టుప్। స్వరః – ధైవతః.

అథ పరమాత్మానం జీవాత్మానం వాభిలక్ష్యోచ్యతే.

౩౨ ౩ ౧౨ ౩౧ ౨౩ ౧౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౬౫. ఇదం త ఏకం పర ఊత ఏకం తృతీయేన జ్యోతిషా సం విశస్వ ।

౩ ౧౨ ౩౨ ౧౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩౨ ౩౧ ౨
సంవేశనస్తన్వే౩చారురేధి ప్రియో దేవానాం పరమే జనిత్రే ॥౩॥

౩౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౧ ౨ర
ప. వి: – ఇదమ్ । తే । ఏకమ్ । పరః । ఊ । తే । ఏకమ్ । తృతీయేన । జ్యోతిషా। సమ్ –
౩ ౧౨ ౩ ౧౨ర ౩క౨ ౧౨ర ౩ ౨ ౩౧౨ ౩ ౨
విశస్వ । సంవేశనః – సమ్–వేశనః । తన్వే౩ । చారుః । ఏధి । ప్రియః । దేవానామ్ । పరమే ।
౩ ౧ ౨
జనిత్రే ॥౩॥

పదార్థః- ప్రథమః పరమాత్మపరః. హే అగ్నే పరమాత్మన్! **ఇదమ్** మత్సమీపే విద్యమానం పార్థివాగ్నిరూపమ్ **తే** తవ **ఏకమ్** జ్యోతిః అస్తి. **ఉ** కించ **పరః** పరస్తాద్ ద్యులోకే విద్యమానం సూర్యరూపమ్ **తే** తవ **ఏకమ్** ద్వితీయం జ్యోతిః అస్తి. త్వం తద్భిన్నేన **తృతీయేన జ్యోతిషా** తృతీయేన నిజేన జ్యోతిర్మయస్వరూపేణ **సమ్విశస్వ** మదాత్మని ప్రవిష్టో భవ. **పరమే** శ్రేష్ఠే **జనిత్రే** త్వదావిర్భావస్థానే మదాత్మని. జన్యతే అత్ర ఇతి జనిత్రమ్. జనీ ప్రాదుర్భావే ధాతోః అధికరణే ఔణాదికః ఇత్రప్రత్యయః. **సంవేశనః** ప్రవేశకర్తా త్వమ్. సం పూర్వాద్విశ ప్రవేశనే ధాతోః కర్తరి యుచ్. **తన్వే** అన్నమయ ప్రాణమయ మనోమయ విజ్ఞానమయానన్దమయకోశసహితాయ శరీరాయ **చారుః** హితకరః, **దేవానామ్** ఇన్ద్రియమనో బుద్ధ్యాదీనామ్ **ప్రియః** ప్రియకరశ్చ **ఏధి** భవ.

అథ ద్వితీయః జీవాత్మపరః. హే అగ్నే జీవాత్మన్! **ఇదమ్** చక్షురాదీన్ద్రియాత్మకమ్ **తే** తవ **ఏకమ్** ఏకం జ్యోతిః అస్తి. **ఉ** అథ చ **పరః** తతః పరస్తాత్ విద్యమానం మనోరూపమ్ **తే** తవ **ఏకమ్** ద్వితీయం జ్యోతిః అస్తి. త్వమ్ **తృతీయేన** పరమాత్మాఖ్యేన **జ్యోతిషా** అర్చిషా **సంవిశస్వ** సంగచ్ఛస్వ. **పరమే** సర్వోత్కృష్టే **జనిత్రే** జనయితరి పరమాత్మని. అత్ర జనీ ధాతోః కర్తరి ఇత్ర ప్రత్యయః. **సంవేశనః** సంగతః త్వమ్ **తన్వే** స్వాశ్రయభూతాయ దేహసంఘాతాయ **చారుః** కళ్యాణకరః, **దేవానామ్** దివ్యగుణానాం **ప్రియః** ప్రేమాస్పదం చ **ఏధి** భవ. ॥౩॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః ॥౩॥

భావార్థః- పార్థివాగ్నౌ సూర్యాగ్నౌ చ పరమాత్మన ఏవ జ్యోతిః ప్రదీప్యతే, యథోక్తమ్- అగ్నావగ్నిశ్చరతి ప్రవిష్టః. అథ. ౪ । ౩౯ । ౬, యోఽసావాదిత్యే పురుషః సోఽసావహమ్'. య. ౪౦ । ౧౭, 'తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి'. కఠ. ౫ । ౧౫ ఇతి. అతస్తజ్జ్యోతిర్ద్వయమపి పరమాత్మన ఏవ. పరం తస్య వాస్తవికం తృతీయం జ్యోతిస్తదీయం స్వాత్మనిష్ఠం స్వాభావికం తేజ ఏవ. తేనైవ తేజసా భక్తజనానామాత్మానం ప్రవిశ్య స తేషాం కల్యాణం కరోతి, శరీరప్రాణమనో బుద్ధ్యాదీనాం చ హితం సమ్పాదయతి. అతస్తస్య తృతీయం జ్యోతిరాప్తుం యోగాభ్యాసవిధినా సర్వైః ప్రయత్నోఽనుష్ఠేయః. మన్త్రస్య ద్వితీయేఽర్థే జీవాత్మా సముద్బోధితః హే జీవాత్మన్! ఏకం తే జ్యోతిః చక్షుఃశ్రోత్రాదికమ్, ద్వితీయం జ్యోతిర్మనః 'ధ్రువం జ్యోతిర్నిహితం దృశయే కం మనో జవిష్ఠం పతయత్స్వన్తః'. ఋ. ౬ । ౯ । ౫ ఇతి శ్రుతేః. ఏతజ్జ్యోతిర్ద్వయం తవ సాధనరూపమేవ, సాధ్యరూపం జ్యోతిస్తు తృతీయం పరమాత్మజ్యోతిరస్తి. అతస్తదేవాధిగన్తుం ప్రాణపణేన యతస్వ. ।।౩।।

టి. ఈ మంత్రము పరమాత్మ మరియు జీవాత్మలను లక్ష్యమున నుంచుకొని చెప్పబడినది.

పదార్థము :-మొదట పరమాత్మపక్షములో :- ఓ పరమేశ్వరా! (ఇదమ్) ఈ నా సమీపమునందున్న పార్థివాగ్నిరూపము (తే) నీయొక్క (ఏకమ్) ఒకజ్యోతి గలదు (ఉ) మరియు (పరః) అనేక క్రోసుల దూరమున పైనగల సూర్యరూపము (తే) నీయొక్క (ఏకమ్) మరొకరెండవ జ్యోతిగలదు. అందుకు భిన్నముగ (తృతీయేన జ్యోతిషా) మూడవజ్యోతిచే నిజజ్యోతిర్మయస్వరూపమునుండి (సంవిశస్వ) నా ఆత్మలో చక్కగా స్థిరమగుము. (పరమే) శ్రేష్ఠమగు (జనిత్రే) ఆవిర్భావస్థానమగు నా ఆత్మయందు (సంవేశనః) ప్రవేశకర్తవగు నీవు (తన్వే) అన్నమయ, ప్రాణమయ, మనోమయ, విజ్ఞానమయ మరియు ఆనందమయకోశములతో గూడిన శరీరముకొరకు (చారుః) హితకారి మరియు (దేవానామ్) ఇంద్రియములు, మనస్సు, బుద్ధి మున్నగు దేవతలకు (ప్రియః) ప్రియకారి (ఏధి) యై యున్నావు.

రెండవది జీవాత్మపక్షములో:- ఓ జీవాత్మా! (ఇదమ్) ఈ చక్షువులు మున్నగు ఇంద్రియరూపములు (తే) నీయొక్క (ఏకమ్) ఒక జ్యోతియై యున్నది (ఉ) మరియు (పరః) దానికన్న పైన మనోరూపము (తే) నీయొక్క (ఏకమ్) ఒక రెండవరూపమైయున్నది. నీవు (తృతీయేన) మూడవదగు పరమాత్మరూప (జ్యోతిషా) జ్యోతితో (సంవిశస్వ) కూడియున్నావు (పరమే) సర్వోత్కృష్ట (జనిత్రే) ఉత్పాదకుడవగు పరమాత్మయందు (సంవేశనః) కలిసియున్న నీవు (తన్వే) నిన్ను ఆశ్రయించి యున్న దేహసంఘాతముకొరకు (చారుః) కల్యాణకారి మరియు (దేవానామ్) దివ్యగుణముల (ప్రియః) స్నేహపాత్రమై (ఏధి) ఉన్నావు.।।౩।।

భావార్థము :-పార్థివాగ్ని మరియు సూర్యరూప అగ్నులలో పరమాత్మయొక్క జ్యోతియే ప్రకాశితమగుచున్నది. అగ్నియందు పరమేశ్వరరూప అగ్ని ప్రవేశించి మసలుచున్నది.

ఋ.౪-౩౯-౯. ఆ ఆదిత్యునియందు పురుషుడుగనున్నట్టి నేను పరమేశ్వరుడనే. య.౪౦-౧. ఆయన ప్రకాశమువల్లనే ఈ సర్వమును ప్రకాశించుచున్నది. కఠ. ౫.౧౫. కావున పార్థివాగ్ని మరియు సూర్యాగ్ని రెండును పరమాత్మ యొక్క జ్యోతులే. కాని పరమాత్మయొక్క మూడవజ్యోతి అది ఆయనయొక్క స్వాభావిక జ్యోతియైయున్నది. ఆ తేజముద్వారానే భక్తుల ఆత్మలలో ప్రవేశించి ఆయన వారికి శుభములను కలిగించుచుండును. మరియు శరీరము, ప్రాణము, మనస్సు, బుద్ధి వానికి హితమును సంపన్న మొనర్చుచుండును. కావున ఆయన మూడవ జ్యోతిని పొందుటకొరకు యోగాభ్యాసనిధి ద్వారా ఎల్లరును ప్రయత్నమొనర్చుచుండవలెను. మంత్రముయొక్క రెండవ అర్థములో జీవాత్మను సంబోధించుచు. ''ఓ జీవాత్మా! నీయొక్క మొదటి జ్యోతి చక్షువులు, శ్రోత్రములు మున్నగునవి. రెండవజ్యోతి మనస్సు. వేదములందు ఇతరత్రయు చెప్పబడినట్లు ప్రాణులలో అన్నిటికన్న అధిక వేగవంతమైనది మనస్సు. ఒక మనోరూప ధ్రువ జ్యోతి దర్శించుకొనుటకు ఏర్పడియున్నది. ఋ.౬-౯-౫. పై ఈ రెండుజ్యోతులు సాధనరూపములు. సాధ్యరూప జ్యోతియైతే పరమాత్మజ్యోతిమాత్రమేయై యున్నది. కావున దానిని పొందుటకు ప్రాణాయామముచే ప్రయత్నమొనర్చవలెను. ॥౩॥

65. O God : The sun is the first manifestation of Thy light in this world, the lightning or the fire is the second. But with the third Thy leading Light, Thou pervadest harmoniously. Being All - pervading, Thou art giver of health and vigour to our body. Thou art dear to the emancipated souls in their sublimest home - the state of salvation. II 3II

౬౬. ఋషిః – కుత్సః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – జగతీ। స్వరః – నిషాదః.

అథ పరమేశ్వరస్య స్తుత్యా తత్సంగత్యా చ వయం కిం లభేమహీత్యాహ.

౩౨ఉ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩
౬౬. ఇమం స్తోమ మర్హతే జాత వేదసే

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
రథమివ సం మహేమా మనీషయా ।

౩ ౨ఉ ౩ ౧౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౧
భద్రా హి నః ప్రమతిరస్య సంసద్యగ్నే సఖ్యే

౨ర ౩ ౧ ౨ర
మా రి షామా వయం తవ ॥౪॥

ప.వి:– ఇమమ్ । స్తోమమ్ । అర్హతే । జాతవేదసే – జాత – వేదసే । రథమ్ – ఇవ। సమ్ । మహేమ । మనీషయా । భద్రా । హి । నః । ప్రమతిః – ప్ర – మతిః । అస్య । స్యసంసది– సమ్ – సది । అగ్నే । సఖ్యే – స – ఖ్యే । మా । రిషామ । వయమ్ । తవ ॥౪॥

పదార్థః- అర్హతే పూజ్యాయ. అర్హ పూజాయామ్, శత్ ప్రత్యయః. **జాతవేసదే** యో జాతాని వేత్తి, జాతే జాతే విద్యతే, జాతం వేదో ధనం వేదజ్ఞానం వా యస్మాత్ తస్మై పరమేశ్వరాయ **మనీషయా** మనోయోగేన **ఇమమ్** అస్మాకం హృదయే విద్యమానమ్ **స్తోమమ్** స్తోత్రమ్ **సంమహేమ** సత్కారపూర్వకం ప్రాపయేమ. అత్ర సంపూర్వో మహ పూజాయామితి ధాతుర్బోధ్యః. **రథమ్ ఇవ** యథా కశ్చిత్ పూజ్యజనం సమాహ్వాతుం తదన్తికే రథం ప్రాపయతి తథా. **అస్య** పరమాత్మనః **సంసది** సంగతౌ **నః** అస్మాకమ్ **ప్రమతిః** ప్రఖరా మతిః **భద్రా హి** భద్రైవ భవతు. హే **అగ్నే** తేజోమయ పరమాత్మన్! **వయమ్** ప్రజాజనాః **తవ** త్వదీయే సఖ్యే మైత్రీభావే **మా** నైవ **రిషామ** హింసితా భవేమ. రిష **హింసాయామ్** ఇతి ధాతోః లేటి రూపమ్. 'సంమహేమా, రిషామా' ఇత్యుభయత్ర 'అన్యేషామపి దృశ్యతే. అ. ౬ । 3 । ౧3౭'. ఇతి దీర్ఘః. ॥౪॥

'స్తోమం రథమివ సంమహేమ' ఇత్యత్ర పూర్ణోపమాలఙ్కారః. యథా కశ్చిత్ సుయోగ్యర విద్వాంసం స్వోత్సవేషు సమానేతుం తస్మై రథః ప్రేష్యతే, తథా పూజ్యం పరమేశ్వర స్వహృదయసదనే సమానేతుం తస్మై స్తోమః ప్రేష్యేత. ఆలంకారికీయం భాషా వేద్యా, పూర్వమేవ పరమేశ్వరస్యాస్మాకం హృదయే విద్యమానత్వాత్. ॥౪॥

భావార్థః -అవ్యక్తరూపేణ హృదయే స్థితః పరమేశ్వరోఽస్మాకం స్తోమేన జాగర్తి, బుద్ధిం చాస్మాకం సన్మార్గగామినీం భద్రాం విధాయ వినాశాదస్మాన్ రక్షతి. ॥౪॥

౬౬. ఈ మంత్రములో పరమేశ్వరుని స్తుతి మరియు ఆయన సాంగత్యముచే ప్రాప్తించునదేమి? అను విషయము

పదార్థము :-(అర్హతే) పూజించదగిన (జాతవేదసే) ఉత్పన్నమైన సకల పదార్థములలో విద్యమానమైయున్న సకలధనముల నుత్పన్నమొనర్చునట్టి, వేదజ్ఞానమును ప్రకటించిన పరమేశ్వరునకు (మనీషయా) మనోయోగముతోగూడ (స్తోమమ్) స్తోత్రములను (సంమహేమ) సత్కారపూర్వకముగ సమర్పించవలెను. (రథమ్ ఇవ) పూజ్యులను పిలుచుకొనుటకు ఎటుల రథమును పంపించబడునో, (అస్య) అటుల ఆ పరమేశ్వరుని (సంసది) సాంగత్యములో (నః) మన (ప్రమతిః) ప్రఖరబుద్ధి (భద్రా) మాత్రమే భద్రముగనుండును. (అగ్నే) తేజోవంతుడవగు ఓ

పరమాత్మా! (వయమ్) ప్రజలమగు మేము (తవ) నీ యొక్క (సఖ్యే) మిత్రత్వములో (మా రిషామ) హింసితులము గాకుందుముగాక! ॥౪॥

స్తోత్రములను రథమువలె సత్కారపూర్వకముగ పంపించవలెను. ఇచ్చట పూర్ణోపమాలంకారముగలదు. ఎటుల ఒక ఉత్తమ విద్వాంసుని తమ ఉత్సవములకు పిలిచికొనుటకు వారికొరకు మేలైన రథమును పంపబడునో, అటులనే పూజ్యపరమేశ్వరుని తమ హృదయ గృహమునకు తెచ్చుకొనుటకు వారికి స్తోత్రములను పంపించవలెను. ఇది భాషాలంకారికమని తలచవలెను. ఏలన పరమేశ్వరుడైతే మొదటి నుండియే మన హృదయములలో విద్యమానమైయున్నాడు. ॥౪॥

భావార్థము :- అవ్యక్తరూపములో హృదయములందు స్థిరమైయున్న పరమేశ్వరుడు మన స్తోత్రములచే జాగృతినొంది మన బుద్ధులను శ్రేష్ఠమార్గములపై నడుచునట్టి భద్రవంతముగ నొనర్చి వినాశమునుండి మన రక్షణచేయుచుండును. ॥౪॥

66. We send this eulogy to the Lord To the Omnipresent God. Who is worthy of adoration Giver of bliss is His meditation. We treat it as a chariot Which we drive with intellect. Let our intellect be pure, noble intentioned and sure. In God's Company and Friendship Let's not suffer, Him alone we worship. II 4II

౬౭. ఋషిః – భరద్వాజః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – త్రిష్టుప్। స్వరః – ధైవతః.

అథ కీదృశం పరమేశ్వరం విద్వాంసః సాక్షాత్ కుర్వన్తీత్యాహ.

3 12 31 23 1 2 31
౬౭. మూర్ధానం దివో అరతిం పృథివ్యా

2 323 2ఉ 3 23 2
వైశ్వానరమృత ఆ జాతమగ్నిమ్।

32 32 31 23 12 3 23
కవిం సమ్రాజమతిథిం జనానామాసన్నః

1 2 32
పాత్రం జనయన్త దేవాః ॥౫॥

ప.వి:- మూర్ధానమ్ । దివః । అరతిమ్ । పృథివ్యాః । వైశ్వానరమ్ - వైశ్వ-నరమ్। ఋతే। ఆ । జాతమ్ । అగ్నిమ్ । కవిమ్ । సమ్రాజమ్ - సమ్-రాజమ్ । అతిథిమ్। జనానామ్ । ఆసన్ । నః । పాత్ర మ్ । జనయన్త । దేవాః ।౮॥

పదార్థః- **దివః** ద్యులోకస్య **మూర్ధానమ్** శిరోమణిమ్, **పృథివ్యాః** భూమేః **అరతిమ్** సూర్యం పరితః స్వధురి చ గమయితారమ్. అర్పయతి గమయతి ఇతి అరతిః. ఋ గతౌ ధాతోః 'వహివస్యతిభ్యశ్చిత్. ఉ... ౪।౬౧' ఇతి అతి ప్రత్యయః. **వైశ్వానరమ్** విశ్వేషాం నరాణాం హితమ్, విశ్వేషాం నేతారం వా. 'వైశ్వానరః కస్మాత్? విశ్వాన్ నరాన్ నయతి, విశ్వ ఏనం నరా నయన్తీతి వా. అపి వా విశ్వానర ఏవ స్యాత్, ప్రత్యృతః సర్వాణి భూతాని, తస్య వైశ్వానరః' ఇతి హి నిరుక్తమ్. ౭।౨౧. **కవిమ్** మేధావినమ్. కవిః మేధావినామ. నిఘం. ౩ । ౧౫. **సమ్రాజమ్** బ్రహ్మాణ్డసామ్రాజ్యస్య ధురన్ధరమ్, **జనానామ్** ప్రజానామ్ **అతిథిమ్** అతిథివత్ సత్కరణీయమ్, **నః** అస్మాకమ్ **పాత్రమ్** రక్షకమ్. పాతి రక్షతీతి పాత్రమ్. పా రక్షణే ధాతోః 'సర్వధాతుభ్యః ష్ట్రన్. ఉ. ౪।౧౬౦' ఇతి ట్రన్. **ష్అగ్నిమ్** జ్యోతిర్మయం పరమేశ్వరమ్ **దేవాః** విద్వాంసః ఉపాసకజనాః **ఆసన్** ఆస్యే ముఖే జపద్వారా, హృదయగహ్వరే వా ధ్యానద్వారా అత్ర 'పద్దన్నోమాస... అ. ౬।౧।౬౩' ఇత్యాస్యశబ్దస్య **ఆసన్** ఆదేశః. 'సుపాం సులుక్... అ. ౭ । ౧ । ౩౯' ఇతి సప్తమ్యేకవచనస్య లుక్. **జనయన్త** ప్రకటయన్తి సాక్షాత్కుర్వన్తీతి భావః. జనీ ప్రాదుర్భావే ధాతోః లడర్థే లఙ్, వ్యత్యయేనాత్మనేపదమ్, 'బహులం ఛన్దస్యమాఙ్యోగేఽపి. అ. ౬।౪।౭౫' ఇత్యడాగమాభావః. ।౮॥

అత్ర విశేషణానాం సాభిప్రాయత్వాత్ పరికరాలఙ్కారః. ।౮॥

భావార్థః-యః పరమాత్మా ద్యావాపృథివ్యోః సఞ్చాలకః సర్వహితకర్తా సుసత్యనియమో మహాకవిర్విశ్వసమ్రాట్ సమేషాం విపద్భ్యస్త్రాతా చ వర్తతే తం ధ్యాత్వా మనుష్యైః సర్వాణి సుఖాని ప్రాప్తవ్యాని. ।౮॥

౬౭. విద్వాంసులు పరమేశ్వరునెట్లు దర్శించుకొనెదరను విషయము.

పదార్థము :- (దివః) ద్యులోకపు (మూర్ధానమ్) శిరోమణి (పృథివ్యాః) భూమియొక్క (అరతిమ్) సూర్యుని నలుదిశల మరియు తన ఇరుసుపై త్రిప్పునట్టి (వైశ్వానరమ్) సకల మానవుల హితకారి, సర్వజనుల నేత [నాయకుడు] (ఋతే) సత్యమునందు (ఆ జాతమ్) సర్వత్ర ప్రసిద్ధమైయున్న (కవిమ్) మేధావి (సమ్రాజమ్) బ్రహ్మాండరూప సామ్రాజ్యముయొక్క సామ్రాట్టు (జనానామ్) ప్రజల (అతిథిమ్) అతిథివలె సత్కరించదగినట్టి (నః) మాయొక్క (పాత్రమ్) రక్షకమగు (అగ్నిమ్) తేజశ్శాలియగు పరమేశ్వరునకు (దేవాః) బుద్ధిమంతులగు ఉపాసకులు

(అసన్) ముఖమునందు జపముద్వారా మరియు హృదయగుహయందు ధ్యానముద్వారా (జనయన్త) ప్రకాశపరచుచుందురు. అనగా జపముద్వార మరియు ధ్యానముద్వారా ఆయనను సాక్షాత్కారమొనర్చుకొందురు. ।౫॥

ఈ మంత్రములో విశేషణముల సాభిప్రాయ మున్నందున పరికర అలఙ్కారము గలదు. ।౫॥

భావార్థము :- ఏ పరమేశ్వరుడు ద్యావాపృథివియొక్క సంచాలకుడో, అందరకు హితమును సమకూర్చువాడో ఉత్కృష్టమగు సత్యనియమములుగలవాడో, మహాకవి, విశ్వమునకు సామ్రాట్టు మరియు అందరను విపత్తులనుండి విముక్తులనొనర్చువాడో ఆయననే ధ్యానించి మానవులు సకల సుఖములను ప్రాప్తించుకొనవలెను. ।౫॥

67. Truthful wise men manifest within their hearts and tell about the Supreme Leader who is the Head of Heaven, the Lord of the earth, dear to and dwelling within all men, brought to light through the Eternal Law, Truth and sacrifice. He is Omnipresent Sovereign, Venerable like a guest and Omniscient, residing in the mouth of every one (praised by all men) and our protector. II5II

౬౮. ఋషిః - భరద్వాజః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - త్రిష్టుప్। స్వరః - ధైవతః.

అథ స్తోతారో విద్వాంసః పరమాత్మానం ప్రాప్నువన్తీత్యాహ.

౬౮. వి త్వదాపో న పర్వతస్య పృష్ఠాదుక్థేభిరగ్నే జనయన్త దేవాః।
తం త్వా గిరః సుష్టుతయో వాజయన్త్యాజిం
న గి ర్వవాహో జిగ్యురశ్వాః ।౬॥

ప. వి:- వి । త్వత్ । ఆపః । న । పర్వతస్య - పృష్ఠాత్ । ఉక్థేభిః । అగ్నే । జనయన్త । దేవాః। తమ్ - త్వా । గిరః । సుష్టుతయః - సు-స్తుతయః । వాజయన్తి । ఆజిమ్ । న । గిర్వవాహః - గిర్వ-వాహః । జిగ్యుః । అశ్వాః ।౬॥

పదార్థః-హే **అగ్నే** సర్వనాయక పరమాత్మన్! **దేవాః** సూర్యాకిరణాః మరుతో వా **పర్వతస్య** మేఘస్య గిరేర్వా. నిఘణ్టౌ మేఘవాచిషు పఠితాః అద్రిపర్వతాదయః శబ్దాః సాధారణ్యేన మేఘవాచినః శైలవాచినశ్చ నిరుక్తే ప్రోక్తాః. నిరు. ౨।౨౨. **పృష్ఠాత్** ఉపరిప్రదేశాత్ **అపః న** యథా అపః వర్షోదకాని నదీర్వా వి జనయన్తి తద్వత్. న ఇత్యుపమార్థీ యో నిరుక్తే వర్ణితః. నిరు. ౧।౪. అపః ఇత్యత్ర ద్వితీయార్థే ప్రథమా. **దేవాః** విద్వాంసః స్తోతారః **ఉక్థేభిః** వేదమన్త్రైః **త్వత్** తవ సకాశాత్ **అపః** ఆనన్దధారాః **వి** జనయన్త విశేషేణ జనయన్తి, స్వాత్మని ప్రవాహయన్తీత్యర్థః. **తమ్** తాదృశం పరోపకారిణమ్ **త్వా** త్వామ్ **సుష్టుతయః** తేషాం శోభనస్తుతిరూపాః **గిరః** వాచః **వాజయన్తి** అర్చన్తి. వాజయతిః అర్చతికర్మా. నిఘం. ౩।౧౪. **అశ్వాః** వాజినః **ఆజిం న** యథా యుద్ధం జయన్తి తథా. ఆజిః సంగ్రామనామ. నిఘం. ౨।౧౭. **గిర్వ - వాహః** గిరః స్తుతివాచః యేషు సన్తీతి గిర్వాణః స్తోత్రాణి తాన్ పరమేశ్వరం ప్రతి వహన్తి ప్రాపయన్తీతి గిర్వవాహః స్తోతారః. గిర్వన్ ఇత్యత్ర 'గిర్' ఉపపదాత్ 'ఛన్దసీవనిపౌ చ వక్తవ్యౌ. అ. ౫।౨।౧౦౯' వా. ఇతి వనిప్. **తతో** వహ ప్రాపణే ధాతోః 'వహశ్చ. అ. ౩।౨।౬౪' ఇతి ణ్విః. **త్వా** త్వాం పరమాత్మానమ్ **జిగ్యుః** జయన్తి, అధిగచ్ఛన్తి. అత్ర జి జయే ధాతోర్లడర్థే లిట్. 'సన్ లిటోర్జేః. అ. ౭।౩।౫౭' ఇతి కుత్వమ్. ।౬॥

అత్ర 'ఆపో న పర్వతస్య పృష్ఠాత్', 'ఆజిం న అశ్వాః' ఇత్యుభయత్రోపమాలంకారః. 'దేవాః ' అపః' ఇతి పదద్వయం చ శ్లిష్టమ్. ।౬॥

భావార్థః-యథా సూర్యకిరణాః పవనాశ్చ మేఘేభ్యో వృష్టిజలాని శైలేభ్యశ్చ నదీః ప్రవాహయన్తి, తథా పరమేశ్వరోపాసకా విద్వాంసో జనాః పరమేశ్వరస్య సకాశాత్ శుద్ధా ఆనన్దధారాః స్వాన్తఃకరణే ప్రవాహయన్తి. యథా చ శిక్షితా అశ్వాః సంగ్రామభూమిం జయన్తి, తథా తే పరమేశ్వరం జయన్తి.।౬॥

౬౭. విద్వాంసులగు స్తోతలు పరమాత్మను సాక్షాత్కరించుకొందురు.

పదార్థము :-(అగ్నే) అందరినాయకుడవగు ఓ పరమేశ్వరా! (పర్వతస్య) మేఘములు లేక పర్వతముల (పృష్ఠాత్) వీపుల, శిఖరములచే (దేవాః) సూర్యకిరణములు మరియు పవనము (ఆపః న) వర్షజలములు నదులనుత్పన్నపరచి ప్రవహింపజేయునటులనే (దేవాః) విద్వాంసులగు స్తోతలు (ఉక్థేభిః) వేదమంత్రములద్వార (త్వత్) తమవద్దినుండి (ఆపః) ఆనందధారలను (విజనయన్త) విశేషరూపములో ఉత్పన్నమొనర్చెదరు. తమ ఆత్మలలో ప్రవహింపజేసికొందురు. (తమ్) అట్టి పరోపకారివగు (తమ్) నిన్ను (సుష్టుతయః) వారి ఉత్తమ స్తుతులరూప (గిరః) వాణులు (వాజయన్తి) పూజించుచు (అశ్వాః) అశ్వములు (ఆజిం న) యుద్ధములను జయించుకొనునటులనే (గిర్వవాహః) నీకు స్తోత్రములను చేర్చునట్టి స్తోతలు నిన్ను (జిన్యుః) వశపరచుకొందురు. ।౬॥

ఈ మంత్రములో 'ఆపో న పర్వతస్య పృష్ఠాత్' మరియు 'ఆజిం న జిగ్యురశ్వాః' అను నీ రెండు స్థలములలో ఉపమాలఙ్కారము గలదు. 'దేవాః' మరియు 'ఆపః' పదములు శ్లిష్టములు. ॥౬॥

భావార్థము :- ఎటుల సూర్యకిరణములు మరియు పవనములు మేఘములనుండి వృష్టిజలములను మరియు పర్వతములనుండి నదులను ప్రవహింపజేయునో అటులనే పరమేశ్వరుని ఉపాసకులగు విద్వాంసులు పరమాత్మవద్దినుండి శుద్ధ పరమానందముయొక్క ధారలను తమ అంతఃకరణములలో ప్రవహింపజేయుదురు. మరియు ఎటుల శిక్షితమైన అశ్వములు సంగ్రామక్షేత్రమును జయించుకొనునో, అటులనే పరమేశ్వరోపాసకులు పరమాత్మను జయించుకొందురు. ॥౬॥

68. Even as the waters from the mountain ridges, so from Thee do the wise devotees accomplish their desires with sacrifices O supreme Leader. O God, to be known with the help of the Vedic hymns, it is to Thee that our hymns and enlogies speed and Thee they glorify, as horses haste a hero to battle for achieving victory. II6II

౬౯. ఋషిః - వామదేవః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - త్రిష్టుప్। స్వరః - ధైవతః.

అథాత్మరక్షాయై పరమాత్మానం సేవధ్వమిత్యుపదిశ్యతే.

౬౯. ఆ వో రాజానమధ్వరస్య రుద్రం
హోతారం సత్యయజం రోదస్యోః ।
అగ్నిం పురా తనయిత్నోరచిత్తాద్ధిరణ్య
రూపమవసే కృణుధ్వమ్ ॥౭॥

ప.వి:- ఆ । వః । రాజానమ్ - అధ్వరస్య । రుద్రమ్ । హోతారమ్ । సత్యయజమ్ - సత్య- యజమ్ । రోదస్యోః । అగ్నిమ్ । పురా । తనయిత్నోః । అచిత్తాత్ - అ-చిత్తాత్। హిరణ్యరూపమ్ - హిరణ్య-రూపమ్ । అవసే । కృణుధ్వమ్ ॥౭॥

పదార్థః-హే మనుష్యాః! యూయమ్ **వః** యుష్మాకమ్ **అధ్వరస్య** జీవనయజ్ఞస్య. పురుషో వావ యజ్ఞః. ఛాం. ఉ. ౩ । ౧౬ । ౧ ఇత్యుపనిషత్ప్రామాణ్యాన్మనుష్యజీవనం యజ్ఞ ఏవ. **రాజానమ్** సమ్రాజమ్, **రుద్రమ్** పాపినాం రోదయితారం పుణ్యాత్మానాం చ దుఃఖస్య ద్రావయితారమ్, యద్వా సత్యోపదేశప్రదమ్. అగ్నిరపి రుద్ర ఉచ్యతే. నిరు. ౧౦ । ౭, అగ్నిర్వైరుద్రః. శ. ౫ । ౩ । ౧ । ౧౦. **హోతారమ్** సృష్టేః ప్రదాతారం సంహర్తారం చ. హు దానాదనయోః ఆదానే చేత్యేకే. **రోదస్యోః** ద్యావాపృథివ్యోః. రోదసీ ఇతి ద్యావాపృథివీనామ. నిఘం. ౩ । ౩౦. **సత్యయజమ్** సత్యం యథార్థం యష్టారం పరస్పరం సంగమయితారమ్ **హిరణ్యరూపమ్** సువర్ణవద్ భాస్వరమ్, జ్యోతిర్మయమిత్యర్థః. జ్యోతిర్హిహిరణ్యమ్. శ. ౪ । ౩ । ౧ । ౨౧. **అగ్నిమ్** నాయకం పరమాత్మానమ్ **అవసే** రక్షణాయ తనయిత్నోః స్తనయిత్నోః విద్యుద్వద్ అకస్మాదాక్రమణశీలాత్ **అచిత్తాత్** న విద్యతే చిత్తం జ్ఞానం యస్మిన్ తస్మాద్ మోహావస్థాప్రాపకాన్మృత్యోః **పురా** పూర్వమేవ **ఆకృణుధ్వమ్** ఆసేవధ్వమ్. కృవి హింసాకరణయోశ్చ, స్వాదిః. ॥౭॥

భావార్థః-మృత్యుర్విద్యుచ్చాకచక్యమివ న జానే కదాఽకస్మాదాగత్య గలగ్రహం నః కుర్యాదితి హేతోస్తదాగమనాత్ పూర్వమేవ వివిధగుణగణాఢ్యం పరమాత్మానం సంసేవ్యాస్మాభిః స్వాత్మా సముద్ధర్తవ్యః. ॥౭॥

౬౯. ఈ మంత్రములో ఆత్మరక్షణకై పరమాత్మను సేవించవలెనను ఉపదేశము కలదు.

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! మీరు (వః) మీ (అధ్వరస్య) జీవనయజ్ఞముయొక్క (రాజానమ్) సామ్రాట్టు (రుద్రమ్) పాపాత్ముల నేడ్పించునట్టి మరియు పుణ్యాత్ముల దుఃఖములను తొలగించునట్టి సత్యోపదేశకర్త (హోతారమ్) సృష్టిప్రదాత మరియు సంహర్తలగు (రోదస్యోః) ద్యులోక పృథివీలోకములలో (సత్యయజమ్) సత్యమగు సామంజస్యమును స్థాపితమొనర్చునట్టి (హిరణ్యరూపమ్) జ్యోతిర్మయమగు (అగ్నిమ్) నాయకుడగు పరమాత్మను (అవసే) ఆత్మరక్షణకొరకు (తనయిత్నోః) విద్యుత్తువలె అకస్మాత్తుగ ఆక్రమణ మొనర్చివేయునట్టి (అచిత్తాత్) మోహావస్థను గలిగించు మృత్యువు వచ్చుటవల్ల (పురా) మొదటనే (ఆకృణుధ్వమ్) సేవించుకొనుడు. ॥౭॥

భావార్థము :-మృత్యువు విద్యుత్తువలె అకస్మాత్తుగ ఎప్పుడువచ్చి మన కంఠమును నులిమివేయగలదో మనకు తెలియదు. కావున అది వచ్చుటకు పూర్వమే అనేక విధములగు గుణసమృద్ధుడగు పరమాత్మనే సేవించుచు మనము ఆత్మోద్ధారణమొనర్చుకొనవలెను. ॥౭॥

69. Accept' for your protection the Supreme Leader who is the Lord of non - violent sacrifices, who makes the wicked repentant, who is giver of happiness and true bliss. who pervades the earth and the sky and truly performs a wonderful sacrifice in the form of this universe. Accept Him who is self - effulgent, before the thunder strikes and lays you senseless i.e. before you pass away from this world. II7II

౭౦. ఋషిః - వసిష్ఠః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - త్రిష్టుప్। స్వరః - ధైవతః.

అథ యజ్ఞాగ్ని సాదృశ్యేన పరమాత్మాగ్ని విషయమాహ.

౩౨ఉ ౩ ౨౩ ౧ర ౨ర ౩౨ ౩ ౧ ౨౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨
౭౦. ఇన్ద్ధే రాజా సమర్యో నమోభిర్యస్య ప్రతీకమాహుతం ఘృతేన ।

౧౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ర ౨ర౩ ౧౨
నరో హవ్యేభిరీడతే సబాధ ఆగ్నిరగ్ర ముషసామశోచి ।౮॥

౩ ౨ ౧ ౨ర ౩ ౨ ౧౨ర ౧ ౨ర ౧౨ర ౧ ౨ర
ప.విః- ఇన్ద్ధే । రాజా । సమ్ - అర్యః । నమోభిః । యస్య । ప్రతీకమ్ । ఆహుతమ్ -

౩ ౧ ౨ ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౨
ఆ-హుతమ్ । ఘృతేన । నరః । హవ్యేభిః । ఈడతే । సబాధః - స-బాధః । ఆ । అగ్నిః ।

౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ ౩
అగ్ర మ్ । ఉషసామ్ । అశోచి ।౮॥

పదార్థః-ప్రథమః యజ్ఞాగ్నిపరః. **అర్యః** హవిర్వహనకర్మణామ్ ఈశ్వరః. అర్యః స్వామివైశ్యయోః. అ ౩।౧।౩ ఇత్యనేన స్వామ్యర్థే నిపాతితః. **రాజా** వేద్యాం రాజమానో యజ్ఞాగ్నిః **నమోభిః** సుగన్ధిమిష్టపుష్టియారోగ్యవర్ధకైః హవిష్యాన్నైః. నమః ఇత్యన్ననామ. నిఘం. ౨।౭. **సమ్ ఇన్ద్ధే** సమ్యక్ ప్రదీప్యతే, **యస్య** యజ్ఞాగ్నేః **ప్రతీకమ్** జ్వాలారూపం ముఖమ్ **ఘృతేన** ఆజ్యేన **ఆహుతమ్** ప్రాప్తాహుతి భవతీతి శేషః. **సబాధః** ఋత్విజః. సబాధ ఇతి ఋత్విజ్‌నామ. నిఘం. ౨ ।౧౮. **నరః** మనుష్యాః, తమ్ అగ్నిమ్ **హవ్యేభిః** హవిర్భిః **ఈడతే** సత్కుర్వన్తి. **అగ్నిః** స యజ్ఞవహ్నిః **ఉషసామ్** ఉషః కాలానామ్ **అగ్రమ్** సంముఖమ్ **ఆ అశోచి** ఆ సమన్తాత్ యజ్ఞవేద్యాం ప్రదీప్యతే. అజీజనన్త్సూర్యం యజ్ఞమగ్నిమ్. ఋ. ౭।౭౮।౩ ఇత్యుషసామ్ అగ్నేర్జననీరూపేణ వర్ణనాత్.

అథ ద్వితీయః పరమాత్మపరః. **అర్యః** సర్వేషాం స్వామీ **రాజా** సమ్రాట్ పరమాత్మా **నమోభిః** నమస్కారైః **సమ్ ఇన్ద్ధే** హృదయే సమ్యక్ ప్రకాశతే **యస్య** పరమాత్మనః **ప్రతీకమ్** స్వరూపమ్ **ఘృతేన** తేజసా. తేజో వై ఘృతమ్. తై. సం. ౨।౨।౯।౪ ఘృ క్షరణదీప్త్యోః. **ఆహుతమ్** వ్యాప్తం వర్తతే. **సబాధః** బాధాభిభూతాః. వాధతే ఇతి బాత్, క్విపి రూపమ్, తయా సహ విద్యమానా; సబాధః. **నరః** మనుష్యాః. నృ శబ్దస్య ప్రథమాబహువచనే రూపమ్. తం పరమాత్మాగ్నిమ్ **హవ్యేభిః** హవ్యైః, ఆత్మసమర్పణరూపహవిర్భిః **ఈడతే** పూజయన్తి, బలం యాచన్తే వా. ఈడతే యాచన్తి స్తువన్తి వర్ధయన్తి పూజయన్తీతి వా. నిరు. ౮।౧. **అగ్నిః** స పరమాత్మా **ఉషసామ్** ప్రభాతవేలానామ్ **అగ్రమ్** అగ్రే **ఆ అశోచి** ఉపాసకానాం హృదయే ప్రదీప్యతే. ప్రభాతకాలే ధారణాధ్యానసమాధీనాం సుకరత్వాద్ హృదయే పరమేశ్వరదీప్తేరనుభవః సులభ ఏవేతి భావః. ।౮॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. యజ్ఞాగ్నిపరమేశ్వరాగ్న్యోరుపమానోపమేయభావశ్చ ధ్వన్యతే. ॥8॥

భావార్థః-యజ్ఞాగ్నిర్యజ్ఞవేద్యాం హవిర్భిరివ మనుష్యైః పరమాత్మా హృదయే నమస్కారైః ప్రదీపనీయః. ॥8॥

౭౦. ఈ మంత్రములో యజ్ఞాగ్ని సాదృశ్యముచే పరమాత్మ వర్ణన కలదు.

పదార్థము :-మొదట యజ్ఞాగ్నిపక్షములో :- (అర్యః) హవిస్సులను వహనమొనర్చు కార్యముయొక్క స్వామి (రాజా) యజ్ఞవేదియందు విరాజిల్లుచున్న యజ్ఞాగ్ని (నమోభిః) సుగంధితము, మధురము, పుష్టివర్ధకము మరియు ఆరోగ్యవర్ధకమగు హవిస్సుల అన్నములను (సమ్ ఇన్ధే) ఉత్తమరీతిలో ప్రజ్వలితమొనర్చబడును (యస్య) ఏ యజ్ఞాగ్నియొక్క (ప్రతీకమ్) జ్వాలరూపముఖము (ఘృతేన) నేయితో (ఆహుతమ్) ఆహుతియగునో (సబాధః) ఋత్విజులగు (నరః) మనుష్యులు అట్టి యజ్ఞాగ్నియొక్క (హవ్యేభిః) హవిస్సులచే (ఈడతే) సత్కారమొనర్చెదరు (అగ్నిః) అట్టి యజ్ఞాగ్ని (ఉషసామ్) ఉషల (అగ్రమ్) ఎదుటికి (ఆ అశోచి) నలుదిశలనుండి యజ్ఞవేదియందు ప్రదీప్తమొనర్చబడును.

రెండవది పరమాత్మపక్షములో:- (అర్యః) ఎల్లరకు స్వామియగు (రాజా) సామ్రాట్టుయగు పరమాత్మ (నమోభిః) నమస్కారములద్వారా (సమ్ ఇన్ధే) హృదయములలో చక్కగా ప్రకాశితమగును (యస్య) ఏ పరమాత్మయొక్క (ప్రతీకమ్) స్వరూపము (ఘృతేన) తేజముతో (ఆహుతమ్) వ్యాప్తమగును (సబాధః) బాధలతో ఆక్రాంతులైన (నరః) మనుష్యులు (హవ్యేభిః) ఆత్మసమర్పణరూప హవిస్సులచే ఆ పరమాత్మను (ఈడతే) పూజించుచుందురు. (అగ్నిః) ఆ పరమాత్మ (ఉషసామ్) ఉషఃవేళల (అగ్రమ్) ఎదుటికి (ఆ అశోచి) ఉపాసకుల హృదయములలోనికి చేరి ప్రకాశించుచుండును. దీని అభిప్రాయమేమన 'ప్రభాతకాలములో ధారణ, ధ్యాన మరియు సమాధియను సాధనములు సుగమమైనప్పుడు హృదయములో పరమేశ్వరుని తేజముయొక్క అనుభవము సులభమగును'. ॥8॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలఙ్కారము కలదు. యజ్ఞాగ్ని మరియు పరమేశ్వరాగ్నియందు ఉపమానోపమేయ భావములు వ్యంగ్యముగనున్నవి. ॥8॥

భావార్థము :- ఎటుల యజ్ఞవేదియందు యజ్ఞాగ్నిని హవిస్సులచే ప్రదీప్తమొనర్చబడునో అటులనే హృదయములో పరమాత్మకు నమస్కారములద్వార మనుష్యులు ప్రదీప్తమొనర్చ వలయును. ॥8॥

70. The King shining with His glory and the Lord of the universe is enkindled with homage, whose face - (nature) is decked with love and splendour. Men when in difficulties particularly worship Him with praises. The Supreme Leader hath shone forth (in our hearts) at the flush of morning through meditation. II8II

౭౧. ఋషిః – త్రిశిరాస్త్వాష్ట్రః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – త్రిష్టుప్। స్వరః – ధైవతః.

అథ సర్వత్ర పరమేశ్వరస్యైవ మహిమానం పశ్యతి.

౨ ౩౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ర ౨ర ౩ ౧ ౨
౭౧. ప్ర కేతునా బృహతా యాత్యగ్నిరా రోదసీ వృషభో రోరవీతి।

౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
దివశ్చిదన్తాదుపమాముదా న డపాముపస్థే మహిషో వవర్ధ ।౯॥

౨ ౩౧ ౨ ౨ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
ప.వి:–ప్ర । కేతునా । బృహతా । యాతి । అగ్నిః । ఆ । రోదసీ ఇతి । వృషభః।
౩ ౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨
రోరవీతి। దివః । చిత్। అన్తాత్। ఉపమామ్ – ఉప – మామ్। ఉత్ – ఆనట్। అపామ్ –
౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩
ఉపస్థే – ఉప – స్థే। మహిషః । వవర్ధ ।౯॥

పదార్థః- **అగ్నిః** జ్యోతిర్మయో జగన్నాయకః పరమేశ్వరః **బృహతా** మహతా **కేతునా** జ్ఞానరాశినా సహ. కేతుః ప్రజ్ఞానామ. నిఘం. 3 । ౯. **ప్రయాతి** ఉపాసకం ప్రాప్నోతి. **రోదసీ** ద్యావాపృథివ్యౌ **ఆ** ఆవ్యాప్నోతి. **వృషభః** సుఖాదీనాం వర్షకః సః **రోరవీతి** అతిశయేన పునః పునః ఉపదిశతి. రు శబ్దే, యఙ్లుగన్తోఽయం ప్రయోగః. **దివః** ద్యులోకస్య **చిత్** అపి **అన్తాత్** ప్రాన్తాత్ **ఉపమామ్** సూర్య ఇవ ప్రకాశకః, నక్షత్రవత్ కాన్తిమాన్, ధ్రువతారకవద్ అచలః, ఇత్యాదిరూపేణ ఔపమ్యమ్ **ఉదానట్** ప్రాప్నోతి. ఆనట్ వ్యాప్తికర్మా. నిఘం. ౨ । ౧౮. ఉత్ పూర్వాత్ అశూఙ్ వ్యాప్తౌ, స్వాదిః, లఙి వ్యత్యయేన పరస్మైపదం శ్నమాగమశ్చ. **మహిషః** మహాన్ సః. మహిషః ఇతి మహన్నామ. నిఘం. 3 । 3. **అపామ్** ఉదకానామ్ **ఉపస్థే** ఉపస్థానే అన్తరిక్షలోకేఽపి **వవర్ధ** మహిమానమ్ అధిగచ్ఛతి. ।౯॥

అత్ర 'యాతి, రోరవీతి, ఉదానట్, వవర్ధ,' ఇత్యనేకక్రియాణామ్ ఏకకర్తృకారక సమ్బన్ధాద్ దీపకాలంకారః. ।౯॥

భావార్థః- ఏక ఏవాగ్నిర్యథా దివి సూర్యరూపేణ, గగనే విద్యుద్రూపేణ, పృథివ్యాం చ వహ్నిరూపేణ భాసతే తద్వదేకోఽపి పరమేశ్వరః సూర్యే, తారామణ్డలే, విద్యుతి, పర్జన్యే వహ్న్యాదౌ చ సర్వత్ర ప్రకాశతే. ।౯॥

౭౧. సర్వత్ర పరమేశ్వర మహిమను దర్శించుకొందుమను విషయము.

పదార్థము :- (అగ్నిః) జ్యోతిర్మయ జగన్నాయకుడగు పరమేశ్వరుడు (బృహతా) విశాలమగు (కేతునా) జ్ఞానరశ్మితోగూడ (ప్రయాతి) ఉపాసకునకు ప్రాప్తించగలడు. (రోదసీ) ఆకాశము మరియు పృథివియందు (ఆ) వ్యాప్తమగును (వృషభః) సుఖములు మున్నగువానిని వర్షింపజేయునట్టి ఆయన (రోరవీతి) అందరకు పదేపదే ఉపదేశించుచున్నాడు. ఆయన (దివః) ద్యులోకమును (చిత్) కూడ (అన్తాత్) ప్రాంతముచే (ఉపమామ్) సూర్యునివంటి ప్రకాశకుడు, నక్షత్రములవంటి కాంతిమంతుడు (ధ్రువ) తారలవంటి అచలుడు మున్నగురూపములచే ఉపమానములను (ఉదానట్) ప్రాప్తించుకొనును (మహిషః) మహాగొప్పవాడగు ఆయన (అపామ్) జలముల (ఉపస్థే) స్థితి స్థానమగు అంతరిక్షమునందును (వవర్థ) తన మహిమను గలిగియున్నాడు. ॥౯॥

ఈ మంత్రములో యాతి, రోరవీతి, ఉదానట్, వవర్ధవంటి అనేక క్రియలకు ఒక కర్త కారకుడుగ సంబంధమున్న కారణమున ఇది దీపకాలంకారమైయున్నది. ॥౯॥

భావార్థము :- ఒకే అగ్ని ద్యులోకములో సూర్యరూపములో, అంతరిక్షములో విద్యుత్తురూపము మరియు పృథివిపై అగ్నిరూపములో ఎటుల భాసిల్లుచున్నదో, అటులనే ఒకే పరమాత్మ సూర్యడు, తారామండలము, విద్యుత్తు, మేఘములు, అగ్ని మున్నగు సకల స్థానములందును దేదీప్యమానుడగుచున్నాడు. ॥౯॥

71. Our Supreme Leader comes with vast knowledge. He the showerer of happiness pervades the earth and the sky and gives true knowledge to the people (through the Vedas). The Supreme God is present at the sky's farthest limit. He is also present in the water's bosom or the middle regions, always shining with His glory. II 9II

౭౨. ఋషిః – వసిష్ఠః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – త్రిపాద్ విరాడ్ గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ పరమాత్మాగ్నిః సర్వైర్జనైర్హృదయే ప్రదీపనీయ ఇత్యాహ.

3 ౨ఉ 3 ౧ ౨ 3 ౨ 3 ౧ ౨ 3 ౨
౭౨. అగ్నిం నరో దీధితిభిరరణ్యోర్హస్తచ్యుతం జనయత ప్రశస్తమ్।

3 ౧ ౨ 3 ౧ ౨ 3 ౨
దూరేదృశం గృహపతిమథర్వ్యుమ్ ॥౧౦॥

ప. వి:- అగ్నిమ్ । నరః । దీధితిభిః । అరణ్యోః । హస్తచ్యుతమ్-హస్త -చ్యుతమ్। జనయత । ప్రశస్తమ్ - ప్ర-శస్తమ్ । దూరేదృశమ్- దూరే-దృశమ్। గృహపతిమ్- గృహ-పతిమ్ । అథవ్యుమ్ - అ-థవ్యుమ్ ॥౧౦॥

పదార్థః- నరః ఉపాసకా జనా యూయమ్ **హస్తచ్యుతమ్** పాణిపాదచక్షుః శ్రోత్రాదిరహితమ్. హస్తశబ్దః పాదాదీనామప్యుపలక్షకః. **ప్రశస్తమ్** ప్రశస్తియుక్తమ్, **దూరేదృశమ్** యో దూరే పశ్యతి స దూరేదృక్ తం దూరదృశ్వానమ్. అత్ర 'తత్పురుషే కృతి బహులమ్. అ. ౬ । ౩ । ౧౪' ఇతి సప్తమ్యా అలుక్. **గృహపతిమ్** బ్రహ్మాణ్డగృహస్య శరీరగృహస్య వా పాలకమ్, **అథవ్యుమ్** యః థర్వతి చలతి స థర్వ్యుః. థర్వతిశ్చరతి కర్మా. నిరు. ౧౧ । ౧౭. ఛాన్దసే రేఫలోపే థర్వ్యురేవ థవ్యుః, న థవ్యుః అథవ్యుః సర్వవ్యాపకత్వాదచలః స్థిరమతిర్వా తమ్ **అగ్నిమ్** పరమాత్మరూపమ్ అగ్నిమ్ **దీధితిభిః** ధ్యానక్రియారూపాభిః అఙ్గులీభిః. దీధితయః ఇత్యఙ్గులినామ. నిఘం. ౨ । ౫. పక్షే దీధితయో ధ్యానక్రియాః, ధ్యై చిన్తాయామ్. **అరణ్యోః** మన ఆత్మరూపయోః అరణికాష్ఠయోః మధ్యే **జనయత** ప్రకటయత. ॥ ౧౦ ॥

శ్లేషేణ యజ్ఞాగ్నిపక్షేఽపి యోజనీయమ్. ॥ ౧౦ ॥

యాస్కాచార్యోఽస్య మన్త్రస్య ఋగ్వేదీయం పాఠమేవం వ్యాచష్టే - ''దీధితయోఽఙ్గులయో భవన్తి, ధీయన్తే కర్మసు. అరణీ ప్రత్యృత ఏనే అగ్నిః, సమరణా జాయత ఇతి వా. హస్తచ్యుతీ హస్తప్రచ్యుత్యా. జనయన్త ప్రశస్తమ్, దూరేదర్శనం, గృహపతిమ్ అతనవన్తమ్''. నిరు. ౫ । ౯ । ౪౧ ఇతి.

భావార్థః-అరణిమన్థనేన యథా యజ్ఞాగ్నిర్యజ్ఞవేద్యాం ప్రదీప్యతే తథా ధ్యానరూపేణ మన్థనేన పరమాత్మా హృది ప్రకాశనీయః. ॥ ౧౦ ॥

అత్ర పరమేశ్వరస్య మాహాత్మ్యవర్ణనాత్, తత్ప్రపర్యార్థం, తజ్జ్యోతిః సాక్షాత్కారార్థం, ధ్యానరూపమన్థనక్రియాభిస్తత్ప్రకాశనార్థం చ జనానాం ప్రేరణాదేతద్దశత్యర్థస్య పూర్వదశత్యర్థేన సహ సఙ్గతిరస్తీతి వేద్యమ్.

ఇతి ప్రథమే ప్రపాఠకే ద్వితీయేఽర్ధే ద్వితీయా దశతిః.

ఇతి ప్రథమేఽధ్యాయే సప్తమః ఖణ్డః ॥

౭౨. ఈ మంత్రములో పరమాత్మరూప అగ్నిని మనుష్యులందరును హృదయములలో ప్రదీప్తపరచుకొనవలెనని ఉపదేశించబడినది.

పదార్థము :- (నరః) ఉపాసకులగు మీరు (హస్తచ్యుతమ్) కాళ్ళు, చేతులు, ముఖము, చెవులు కన్నులు మున్నగునవి లేని (ప్రశస్తమ్) ప్రశస్తిమంతుడు (దూరేదృశమ్) దూరదర్శి (గృహపతిమ్) బ్రహ్మాండరూప, లేక శరీరరూప గృహముయొక్క పాలనకర్త (అథవ్యుమ్) ఎగురునట్టి, స్థిరమతి (అగ్నిమ్) పరమాత్మరూప అగ్నిని (దీధితిభిః) ధ్యానక్రియారూప అంగుళీయములతో (అరణ్యోః) మనస్సు మరియు ఆత్మరూప అరణుల మధ్యలో (జనయత్) ప్రకటించుడు. ॥౧౦॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషముచే యజ్ఞాగ్నిపక్షములో కూడ అర్థయోజన నొనర్చుకొనవలెను. ॥౧౦॥

భావార్థము :- అరణులను రాపిడిచేసి (రుద్దు)కొని యజ్ఞవేది (కుండము)నందు ఎటుల యజ్ఞాగ్నిని ప్రదీప్తమొనర్చుకొనబడునో, అటులనే ధ్యానరూప రాపిడి (మథనము)చే పరమాత్మను హృదయములో ప్రకాశమొనర్చుకొనవలెను. ॥౧౦॥

ఈ దశతియందు పరమాత్మయొక్క మాహాత్మ్యమును వర్ణించబడియున్నందున మరియు ఆయన పూజకొరకు ఆయన జ్యోతిని సాక్షాత్కారమొనర్చుకొనుటకొరకు మరియు ధ్యానరూప మథన క్రియలచే ఆయనను ప్రకాశితమొనర్చుకొనుటకొరకు, మనుష్యులను ప్రేరితుల నొనర్చుటవల్ల ఈ దశతియొక్క విషయములు పూర్వదశతియొక్క విషయములతో సాంగత్యము గలదు.

ప్రథమప్రపాఠక ద్వితీయార్ధములో ద్వితీయాదశతి సమాప్తము

ప్రథమాధ్యాయములో సప్తమఖణ్డము సమాప్తము

72. As from two fire sticks men engender with fingers, urged by the hand, the glorious fire, far-seen, with pointed flame, lord of the homestead, so wise leaders manifest with in their hearts with religious attention and devotional thoughts, the Omniscient God who sees far and near, who is the protect-or of this vast house (the world) and who pervades this universe but is not realised by the ignorant. The two fire sticks (Aranis) to kindle the Divine Fire are self and the recitation of Om through meditation. II10II

తృతీయా దశతిః

౭౩. ఋషిః - బుధగవిష్ఠిరౌ। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - త్రిష్టుప్। స్వరః - ధైవతః.

అథోషసి యజ్ఞాగ్ని పరమాత్మాగ్న్యోః సమిద్ధనవిషయమాహ.

౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౭౩. అబోధ్యగ్నిః సమిధా జనానాం ప్రతి

౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
ధేనుమివాయతీముషాసమ్।

౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩
యహ్వా ఇవ ప్ర వయాము జ్జిహానాః

౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
ప్ర భానవః సస్రతే నాకమచ్ఛ ॥౧॥

౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౩
ప.వి:- అబోధి । అగ్నిః । సమిధా - సమ్-ఇధా । జనానామ్ । ప్రతి । ధేనుమ్-ఇవ।
౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
ఆయతీమ్ - ఆ-యతీమ్ । ఉషాసమ్ । యహ్వాః-ఇవ । ప్ర । వయామ్ । ఉజ్జిహానాః-
౩ ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ర ౧౨ర
ఉత్-జిహానాః । ప్ర । భానవః । సస్రతే । నాకమ్ । అచ్ఛ ॥౧॥

పదార్థః-ధేనుమ్ ఇవ దోగ్ధ్రీం గామివ **ఆయతీమ్** ఆగచ్ఛన్తీమ్ **ఉషాసమ్ ప్రతి** ఉషసమ్ అభిలక్ష్య ఉషః కాలే ఇత్యర్థః. ఉషాసమ్ ఇత్యత్ర 'అన్యేషామపి దృశ్యతే. అ. ౬ । ౩ । ౧౩౭ ' ఇతి దీర్ఘః. **సమిధా** ఇధ్మేన, ఆత్మసమర్పణరూపేణ సమిద్ధోమేన వా. ఆత్మా వా ఇధ్మః. తై. సం. ౩ । ౨ । ౧౦ । ౩. **అగ్నిః** యజ్ఞాగ్నిః పరమాత్మాగ్నిర్వా **అబోధి** యజ్ఞవేద్యాం హృదయవేద్యాం వా ప్రబుద్ధో జాతః. **వయామ్** శాఖామ్. వయాః శాఖాః వేతేః, వాతాయనా భవన్తి. నిరు. ౧ । ౭. **ప్ర ఉజ్జిహానాః** ప్రోద్గమయన్తః. ఓహాఙ్ గతౌ, శానచ్. **యహ్వాః ఇవ** మహాన్తో వృక్షాః ఇవ. యహ్వ ఇతి మహన్నామ. నిఘం. ౩ । ౩. **భానవః** యజ్ఞవహ్నేః జ్వాలాః, పరమాత్మాగ్నేః తేజోరశ్మయో వా **నాకమ్ అచ్ఛ** సూర్యం జీవాత్మానం వా ప్రతి. నాక ఇతి ద్యులోకస్య సూర్యస్య చ సాధారణం నామ. నిఘం. ౧ । ౪. **ప్ర సస్రతే** ప్రసరన్తి. ప్ర పూర్వాత్ సృ గతౌ ధాతోర్లిటి ప్రథమపురుషబహువచనే రూపమ్, వ్యత్యయేనాత్మనే పదమ్. ॥౧॥

అత్ర యజ్ఞాగ్నిపరమాత్మాగ్నిరూపార్థద్వయప్రకాశనాచ్ఛ్లేషాలఙ్కారః. 'ధేనుమివ' 'యహ్వా ఇవ' ఇత్యుభయత్ర చోపమాలంకారః. ॥౧॥

భావార్థః- పయస్విన్యో ధేనవ ఇవ ప్రకాశపూర్ణా ఉషస్తే నభసి భువి చ వికీర్ణాః సన్తి. అస్మిన్ శాన్తిదాయకే ప్రభాతే యథాऽగ్నిహోత్రిణో యజ్ఞవేద్యాం యజ్ఞాగ్నిం ప్రదీపయన్తి, తథాऽధ్యాత్మయాజినో హృది పరమాత్మానం ప్రబోధయన్తి. యథా విశాలవృక్షాణాం శిఖరశాఖా ఆకాశం ప్రతి గచ్ఛన్తి తథా యజ్ఞవేద్యాం ప్రజ్వలితస్య యజ్ఞాగ్నేర్జ్వాలాః సూర్యం ప్రతి, హృది సముద్బుద్ధస్య పరమాత్మనస్తేజాంసి చ జీవాత్మానం ప్రతి ప్రయాన్తి. ॥౧॥

౭౩. ఈ మంత్రములో ఉషఃకాలములో యజ్ఞాగ్ని మరియు పరమాత్మాగ్నిని ప్రకాశింపజేయవలెను.

పదార్థము :- మొదట యజ్ఞపక్షములో:- (ధేనుమ్ ఇవ) పాలనిచ్చుగోవువలె (ఆయతీమ్) వచ్చునట్టి (ఉషా సంప్రతి) ఉషఃకాలములో (జనానామ్) యజమానుల (సమిధా) సమిధా దానములద్వారా (అగ్నిః) యజ్ఞాగ్ని (అబోధి) యజ్ఞవేదియందు వికసితమైనది. (వయామ్) శాఖలను (ఉజ్జిహానాః) పైకి కొనిపోవుచు (యహ్వాః ఇవ) విశాలమగు వృక్షములవలె (భానవః) యజ్ఞాగ్నియొక్క జ్వాలలు (నాకమ్ అచ్ఛ) సూర్యునివైపు (ప్ర సస్రతే) ప్రసరణమొనర్చుచున్నవి.

రెండవది పరమాత్మపక్షములో :-(ధేనుమ్ ఇవ) పాలనిచ్చుధేనువులవలె (ఆయతీమ్) వచ్చుచున్న (ఉషాసంప్రతి) ఉషఃకాలములో (జనానామ్) ఉపాసకుల (సమిధా) ఆత్మసమర్పణరూప సమిధాధానముద్వారా (అగ్నిః) పరమాత్మాగ్ని (అబోధి) హృదయవేదిక యందు ఉపాసకుల (సమిధా) ఆత్మసమర్పణరూప సమిధాధానముద్వార (అగ్నిః) పరమాత్మాగ్ని (అబోధి) హృదయవేదికయందు వికసించినది. (వయామ్) శాఖలను (ఉజ్జిహానాః) పైకి కొనిపోవుచు (యహ్వాః ఇవ) విశాలమగు వృక్షములవలె (భానవః) పరమాత్మాగ్నియొక్క తేజము (నాకమ్ అచ్ఛ) జీవాత్మవైపునకు (ప్ర సస్రతే) ప్రసారమొనర్చుచున్నది. ॥౧॥

ఈ మంత్రములో యజ్ఞాగ్ని మరియు పరమాత్మాగ్నిరూప రెండు అర్థములు ప్రకాశితమగు కారణమున శ్లేషాలఙ్కారము మరియు 'ధేనుమ్ ఇవ' 'యహ్వా ఇవ' ములందు ఉపమాలఙ్కారము గలదు. ॥౧॥

భావార్థము :- క్షీరములచే సమృద్ధమైయున్న గోవులవలె, ప్రకాశముచే పరిపూర్ణమైయున్న ఉషలు, ఆకాశవు మరియు భూమియందు వ్యాపించిపోయినవి. ఈ శాంతిదాయక ప్రభాతకాలములో అగ్నిహోత్రులు యజ్ఞకుండము (వేది)యందు యజ్ఞాగ్నిని ఎటుల

ప్రదీప్తమైనర్చెదరో అటులనే ఆధ్యాత్మయాజకులు హృదయములో పరమాత్మను వికాసపరచుకొందురు. విశాలవృక్షముల చివరిశాఖ లెటుల ఆకాశమువైపునకు వెళ్లుచుండునో అటులనే పరమాత్మతేజము జీవాత్మవైపునకు వెళ్లుచుండును.॥౧॥

73. As Fire is wakened by the peoples' fuel to meet the dawn which comes like a milch cow. And like young trees shooting upon high their branches (or like the flocks of moving birds) its flames are mounting to the vault of heaven. So is the divine spiritual fire enkindled by the fuels of prana i.e. by the practice of Pranayama at down. Great souls being full of splendour like the rays of the sun, go to all - pervading God (Meditate of Him) and enjoy perfect bliss. II1II

౭౪. ఋషిః - వత్సప్రీః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - త్రిష్టుప్। స్వరః - ధైవతః.

అథ కీదృశః పరమేశ్వరః పూజనీయః,

కీదృశః పురుషశ్చ రాజపదే స్థాపనీయ ఇత్యాహ.

౨ ౩ ౧ ౨ ౧ ౨ ౨ ౩ ౨
౭౪. ప్ర భూర్జ యన్తం మహాం విపోధాం

౩ ౧ర ౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
మూరై రమూరం పురాం దర్మాణమ్।

౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౧ ౨ ౩
నయన్తం గీర్భిర్వనా ధియం ధా హరిశ్మశ్రుం

౧ర ౨ర ౩ ౨
న వర్మణా ధనర్చిమ్ ॥౨॥

౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨
ప.వి:- ప్ర । భూః । జయన్తమ్ । మహామ్ । విపోధామ్ - విపః-ధామ్ । మూరైః।
౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨ర
అమూరమ్ - అ-మూరమ్ । పురామ్ । దర్మాణమ్ । నయన్తమ్ । గీర్భిః । వనా। ధియమ్ ।
౩ ౧ ౨ర ౧ ౨ర ౩ ౨ ౧ ౨ర ౩ ౨
ధాః । హరిశ్మశ్రుమ్ - హరి -శ్మశ్రుమ్ । న । వర్మణా । ధనర్చిమ్ ॥౨॥

పదార్థః- హే మనుష్య! త్వమ్ **ప్ర భూః** సమర్థః ప్రకృష్టగుణో వా భవ. ప్ర పూర్వాద్ భవతేర్లోడర్థే లుఙ్. బహులం ఛన్దస్యమాఙ్గ్యోగేఽపి. అ. ౬ । ౪ । ౭౫ ఇత్యడాగమాభావః. కిఞ్చ, **జయన్తమ్** విజేతారమ్, **మహామ్** మహాన్తమ్. మహ శబ్దాద్ ద్వితీయైకవచనే మహమ్ ఇతి ప్రాప్తే 'సుపాం సులుక్. అ. ౭ । ౧ । ౩౯' ఇతి పూర్వసవర్ణదీర్ఘః. **విపోధామ్** విపసాం మేధావినాం ధర్తారమ్. విపః ఇతి మేధావినామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩ । ౧౫. **మూరైః** మారయన్తీతి మూరాః ఘాతుకాః తైరపి **అమూరమ్** మారయితుమశక్యమ్, **పురామ్** శత్రునగరీణామ్ **దర్మాణమ్** విదారయితారమ్. దౄ విదారణే 'అన్యేభ్యోఽపి దృశ్యతే. అ. ౩ । ౨ । ౭౫' ఇతి మనిన్. **గీర్భిః** స్తుతివాగ్భిః **వనా** వనం సంభజనీయమ్. వన సమ్భక్తౌ. వన్యతే సంభజ్యతే ఇతి వనమ్. తతో ద్వితీయైకవచనే 'సుపాం, సులుక్. ఇతి విభక్తేరాకారాదేశః. **ధియమ్** ప్రజ్ఞాం కర్మ వా. ధీః ప్రజ్ఞానామ కర్మనామ చ. నిఘం. ౩ । ౯, ౨ । ౧. **నయన్తమ్** ప్రాపయన్తమ్, **హరిశ్మశ్రుం న** హరి స్వర్ణిమం శ్మశ్రు కిరణకూర్చకం యస్య స హరిశ్మశ్రుః సూర్యః తమివ **వర్మణా** రక్షణేన హేతునా **ధనర్చిమ్** ధనభూతరోచిష్కమ్, దీప్తిధనమ్ ఇత్యర్థః. ధనమ్ అర్చిః రోచిః యస్య తమ్. ధనార్చిమ్ ఇతి ప్రాప్తే శకన్ధ్వాదిత్వాత్ పరరూపమ్. **అగ్నిమ్** పరమాత్మానమ్, వీరపురుషం వా **ధాః** స్వహృదయే ధత్స్వ, రాజపదేష్విషిఞ్చ వా. డుధాఞ్ ధాతోర్లోడర్థే లుఙ్, అడాగమాభావః. ॥౨॥

అత్రోపమాఽర్థశ్లేషశ్చాలఙ్కారః ॥౨॥

భావార్థః- సర్వైః ప్రజాజనైః సమర్థైర్ గుణవద్భిశ్చ భూత్వా సకలరిపువిజేతా, మహామహిమోపేతః, కోవిదానాం సుహృద్, హింస్రైరపి హింసితుమశక్యో, రిపు దుర్గాణాం విదారకః, స్తుతిభిః సంభజనీయో, జ్ఞానప్రదాయకః, సత్కర్మసు ప్రేరకః, సూర్యవద్. రోచిష్ణుః పరమాత్మా పూజనీయస్తాదృశో వీరజనశ్చ రాజపదే ప్రతిష్ఠాపనీయః. ॥౨॥

౭౪. ఈ మంత్రములో పరమాత్మనెట్లుపూజించవలెను, ఎట్టివానిని రాజుగనెన్నుకొనవలెనను విషయముగలదు.

పదార్థము :- ఓ మానవా! నీవు (ప్రభూః) శ్రేష్ఠగుణములు గలవాడవగుము. మరియు (జయన్తమ్) విజేత, మహా మహా (విపోధామ్) బుద్ధిశాలురకు సహాయకుడవు (మూరైః) హంతకులచే (అమూరమ్) చంపబడనివానిగ (పురామ్) శత్రునగరముల (దర్మాణమ్) విదారకుడవు (గీర్భిః) స్తుతివాణులచే (వనా) భజించదగిన (ధియమ్) ప్రజ్ఞ మరియు కర్మలను (నయన్తమ్) పొందగలవాడవు (హరిశ్మశ్రుం న) స్వర్ణకిరణములుగల సూర్యునివలె (వర్మణా) రక్షణహేతువుచే (ధనర్చిమ్) జ్యోతిరూప ధనముగల (అగ్నిమ్) పరమాత్మను (ధాః) నీ హృదయములో ధారణమొనర్చుము. మరియు ఉక్తగుణములుగల (అగ్నిమ్) వీరవరుని (ధాః) రాజపదవిపై ప్రతిష్ఠించుము. ॥౨॥

ఈ మంత్రములో ఉపమా మరియు అర్థశ్లేషాలఙ్కారములు గలవు. ॥౨॥

భావార్థము :- ప్రజలెల్లరును సమర్థులు మరియు గుణవంతులుగనై, శత్రువులెల్లరను జయించువారలుగ, మహా మహిమాన్వితులు, బుధజనమిత్రులు, హింసకులనుండికూడ హింసింపబడనివారుగను, శత్రువులకోటలను, దుర్గములను నశింపజేయు సమర్థులుగ, స్తుతులతో భజించువారుగ, జ్ఞానప్రదాతలుగ, సత్కర్మలందు ప్రేరేపింపబడువారుగ సూర్యునివలె జ్యోతిష్మంతుడగు పరమాత్మను పూజించుచు ఉక్తగుణవంతుడగు వీరవరుని రాజసింహాసనమున ప్రతిష్ఠించువారుగ కావలెను. ॥౨॥

74. O men! meditate upon and consecrate all your actions to God who is the very life of the universe, who conquers all, who is the supreme protector of the wise, who destroys the bodies of the foolish being himself full of all knowledge, who leads us on to the path of righteousness, who is to be worshipped with the Vedic hymns, who is like the Sun giving inner light and saving his devotees when sincerely praised with the armour (of faith and devotion). II2II

౭౫. ఋషిః - భరద్వాజః। దేవతా - పూషా।

ఛన్దః - త్రిష్టుప్। స్వరః - ధైవతః.

అథ పూషా దేవతా.

తన్నామ్నా పరమాత్మనో మహిమానం వర్ణయన్ తం ప్రార్థయతే.

౩ ౧౨ ౩౧ ౨ ౩౧ ౨ ౩౧ర ౨ర ౩ ౧ ౨౩ ౧ ౨
౭౫. శుక్రన్తే అన్యద్యజతం తే అన్యద్విషురూపే అహనీ ద్యౌరివాసి ।

౨ ౩ ౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౧౨
విశ్వాహిమాయా అవసి స్వధావన్భద్రాతే

౩ ౨ ౩౧౨
పూషన్నిహరాతిరస్తు ॥౩॥

౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨
ప.వి:- శుక్రమ్ - తే । అన్యత్ - అన్-యత్ । యజతమ్ । తే । అన్యత్ - అన్-యత్ ।
౧౨ర ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ర
విషురూపే - విషు-రూపే ఇతి । అహనీ - అ-హనీ ఇతి । ద్యౌః- ఇవ । అసి । విశ్వాః । హి ।
౩ ౨ ౧౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩
మాయాః । అవసి । స్వధావన్ - స్వ-ధావన్ । భద్రా । తే । పూషన్ । ఇహ । రాతిః - అస్తు ॥౩॥

పదార్థః-హే **పూషన్** సర్వాత్మనా పరిపుష్ట పుష్టిప్రద పరమాత్మన్! **తే** తవ, త్వద్రచితమ్ **అన్యత్** ఏకం, దినమ్ ఇత్యర్థః **శుక్రమ్** ఉజ్జ్వలమ్ అస్తి, **తే** తవ త్వద్రచితమ్ **అన్యత్** ఏకం, రాత్రిః ఇత్యర్థః **యజతమ్** యజ్ఞసమ్బన్ధిధూమవత్ కృష్ణం వర్తతే. ఏవమ్ త్వద్రచితే ఇమే **అహనీ** అహోరాత్రౌ **విషురూపే** విషమరూపే స్తః. త్వం స్వయం తు ద్యౌః **ఇవ** సూర్య ఇవ ప్రకాశమానః **అసి** వర్తసే. హే **స్వధావన్** సర్వేషాం భోగ్యపదార్థానాం స్వామిన్! స్వధా ఇతి అన్ననామ. నిఘం. ౨।౭. త్వమ్ **విశ్వాః హి** సర్వాః ఏవ **మాయాః** బుద్ధికౌశలపూర్ణాన్ జగత్ప్రపఞ్చాన్ **అవసి** రక్షసి. **తే** తవ **భద్రా** కళ్యాణదాయినీ **రాతిః** దత్తిః. రా దానే, 'మన్త్రే వృషేషపచమనభూవీరా ఉదాత్తః. అ. 3।3।౯౬' ఇతి క్తిన్ స చ ఉదాత్తః. **ఇహ** అస్మాకం జీవనే **అస్తు** అస్మాన్ ప్రాప్నోతు. ॥3॥

అత్ర స్వయం సూర్యవద్ భాస్వరోఽపి పరమేశ్వరః శుక్లకృష్ణోభయరూపాం సృష్టిం కరోతీతి కారణకార్యయోరాంశికగుణవిరోధవర్ణనాద్ విషమాలంకారః. ॥3॥

యాస్కాచార్య ఇమం మన్త్రమేవం వ్యాచష్టే-అథ యద్ రశ్మిపోషం పుష్యతి తత్ పూషా భవతి. శుక్రం తే అన్యల్లోహితం తే అన్యద్, యజతం తే అన్యద్ యజ్ఞియం తే అన్యద్. విషమరూపే తే అహనీ కర్మ. ద్యౌరివ చాసి. సర్వాణి ప్రజ్ఞానాన్యవసి, అన్నవన్. భాజనవతీ తే పూషన్నిహ దత్తిరస్తు. నిరు. ౧౨।౧౭।౧౦ ఇతి.

భావార్థః- యేన పరమాత్మనాఽహోరాత్రాదికం విలక్షణం వస్తుజాతం రచితం, యశ్చ సర్వస్య జగత్ప్రపఞ్చస్య రక్షితాఽస్తి తదుపకారా అస్మాభిః సదా స్మర్తవ్యాః. ॥3॥

౭౫. ఈ మంత్రములో 'పూషా' దేవతగ యుండి 'పూషా' నామముతో నున్న పరమాత్మ మహిమను వర్ణించబడియున్నది. మరియు ఆయనను ప్రార్థించబడియున్నది.

పదార్థము :-(పూషన్) సకలవిధములుగ పరిపుష్టి గలిగియుండి, సర్వమును పుష్టిపరచునట్టి ఓ పరమేశ్వరా! (తే) నీయొక్క, నీద్వారా రచించబడిన (అన్యత్) ఒకటి, అనగా దినము (శుక్రమ్) తెల్లగనున్నది. (తే) నీవు రచించిన (అన్యత్) మరొకటి అనగా రాత్రి (యజతమ్) యజ్ఞధూమమువలె కృష్ణవర్ణముగ నున్నది. ఈ విధముగ నీవు రచించిన (అహనీ) పగలు, రాత్రులు (విషురూపే) విరుద్ధరూపముగనున్నవి. ఐనను స్వయముగ నీవు (ద్యౌః ఇవ) సూర్యునివలె ప్రకాశవంతుడవుగ (అసి) ఉన్నావు (స్వధావన్) ఓ సకల భోగ్యపదార్థముల స్వామీ! నీవు (విశ్వాః హ) సకల (మాయాః) బుద్ధి కుశలత్వ పూర్ణముగు జగత్ప్రపంచముయొక్క (అవసి) రక్షణను చేయుచుందువు (తే) నీయొక్క (భద్రా) కల్యాణకారియగు (రాతిః) దానము (ఇహ) ఇచ్చట మా జీవితములలో (అస్తు) మాకు ప్రాప్తించుగాక ! ॥3॥

ఈ మంత్రములో సూర్యుడు, భాస్వరములవలె పరమేశ్వరుడు తెలుపు మరియు నలుపుగల రెండురూపములుగల సృష్టి నేర్పరచును. ఈ విధముగ కారణము మరియు కార్యగుణములలో అంశికవిరోధములను వర్ణించబడియున్నందున ఇందువిషయ అలంకారము గలదు. ॥3॥

భావార్థము :- ఏ పరమేశ్వరుడు పగలు రాత్రులు మున్నగు విలక్షణవస్తువులను జేసి విశ్వమంతటిని రక్షణచేయుచున్నాడో ఆ పరమేశ్వరుని మనము సదా స్మరించుచుండవలెను. ॥3॥

75. O God, Support of the universe : Thy one form is full of wonderful splendour, another is peaceful object of worship. These two are Thy different forms of attributes like day and night. Thou art like the Sun giving light to all (through the Vedas). O Self-dependent, Thou promotest all wisdom. May Thy bounty be source of happiness and bliss to us in this world. II3II

౭౬. ఋషిః – విశ్వామిత్రః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – త్రిష్టుప్। స్వరః – ధైవతః.

అథ పరమాత్మా ప్రార్థ్యతే.

౭౬. ఇడామగ్నే పురుదంసం సనింగోః

శ శ్వత్తమం హవ మానాయ సాధ।

స్యాన్నః సూనుస్తన యో విజా వాగ్నే

సా తేసుమతిర్భూత్వస్మే ॥ ౪ ॥

ప. విః– ఇడామ్। అగ్నే। పురుదంసమ్ – పురు–దంసమ్। సనిమ్। గోః। శశ్వత్తమమ్। హవమానాయ। సాధ। స్యాత్। నః। సూనుః। తనయః। విజావా– వి–జావా। అగ్నే। సా। తే। సుమతిః – సు–మతిః। భూతు। అస్మే ఇతి ॥౪॥

పదార్థః-హే **అగ్నే** సర్వాగ్రణీః పరమాత్మన్! త్వమ్ **హవమానాయ** అగ్నిహోత్రమ్ ఆత్మసమర్పణం చ కుర్వతే మహ్యమ్ **ఇడామ్** పృథివీమ్ అన్నం ప్రశస్తాం వాచం వా. ఇడా పృథివీనామ అన్ననామ, వాఙ్నామ చ. నిఘం. ౧।౧, ౨।౭, ౧।౧౧. **గోః** ధేనోః **పురుదంసమ్** పురుదంససమ్ బహుయజ్ఞకర్మసాధకమ్. పురు బహునామ, దంసః కర్మనామ. నిఘం. ౩।౧, ౨।౧. **సనిమ్** పయోదధినవనీతాదిరూపం దానం చ. సన్యతే దీయతే ఇతి సనిః. షణు దానే ఇతి ధాతోః 'ఖనికష్యజ్యసివసివనిసని... ఉ. ౪।౧౪౧' ఇతి ఇః ప్రత్యయః. **శశ్వత్తమమ్** నిరన్తరమ్ **సాధ** సాధ్నుహి, దేహి. సాధ సంసిద్ధౌ, స్వాదిః. అత్ర వికరణవ్యత్యయేన శః. **నః** అస్మాకమ్ **సూనుః** పుత్రః **తనయః**

వంశధనసుఖకీర్త్యాదివిస్తారకః. తను విస్తారే ఇతి ధాతోః 'వలిమలితనిభ్యః కయన్. ఉ. ౪।౧౦౦' ఇతి కయన్ ప్రత్యయః నిత్యాదాద్యుదాత్తత్వమ్. **విజావా** విజయశీలః వివిధైశ్వర్యజనకో వా **స్యాత్** భూయాత్. హే **అగ్నే** జ్యోతిప్రద పరమాత్మన్! **సా** ప్రసిద్ధా **తే** తవ **సుమతిః** అనుగ్రహాత్మికా బుద్ధిః **అస్మే** అస్మభ్యమ్ **భూతు** భవతు. అత్ర 'బహులం ఛన్దసి. అ. ౨।౪।౭౩' ఇతి శపో లుక్. ॥౪॥

భావార్థః- హే పరమపితః పరమాత్మన్! అగ్నిహోత్రరూపం దేవయజ్ఞం, స్తుతిప్రార్థనోపాసనాసమర్పణరూపం బ్రహ్మయజ్ఞం చ కుర్వతే మహ్యం కృపయా కృషికరణాయ సామ్రాజ్యాయ వా పృథివీమ్, భోజనాయ భోజ్యమన్నాదికం, జ్ఞానప్రసారాయ ప్రశస్తాం వాచం శరీరపుష్ట్యై దానాయ వా గవ్యం పయోదధిఘృతాదికం చ ప్రయచ్ఛ. అస్మాకం సన్తానం చ కులధనధర్మసుఖసామర్థ్యన్యాయకీర్తిచక్రవర్తిరాజ్యాదీనాం విస్తారకం సకలరిపువిజేతారం చ కుర్యాః. ॥౪॥

౭౬. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ ప్రార్థననుగురించిన వర్ణనకలదు.

పదార్థము :- (అగ్నే) సర్వమునకు అగ్రనాయకుడవగు ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (హవమానాయ) అగ్నిహోత్రమునొనర్చు మరియు ఆత్మసమర్పణరూప ఆహుతులనిచ్చునట్టి నాకొరకు (ఇడామ్) భూమి, అగ్ని, ప్రశస్తమగు వాణులు మరియు (గోః) గోవులను (పురుదంసమ్) అనేక యజ్ఞకార్యములను పూర్ణపరచునట్టి (సనిమ్) పాలు, పెరుగు, వెన్న, నేయి మున్నగువానినిచ్చుటకు (శశ్వత్తమమ్) నిరంతరము (సాధ) ప్రదానమొనర్చుచుండుము (నః) మాయొక్క (సూనుః) పుత్రులు (తనయః) వంశము, ధనము, సుఖము, కీర్తి మున్నగువానిని విస్తారమొనర్చునట్టి (విజావా) విజయవంతము మరియు వివిధ ఐశ్వర్యముల ఉత్పాదకములు (స్యాత్) అగుగాక ! (అగ్నే) జ్యోతిప్రదాతవగు ఓ పరమాత్మా! (సా) అట్టి ప్రసిద్ధుడవగు (తే) నీయొక్క (సుమతిః) అనుగ్రహాత్మకమగు బుద్ధి (అస్మే) మాకు (భూతు) ప్రాప్తించుగాక! ॥౪॥

భావార్థము :- పరమపితవగు ఓ పరమేశ్వరా! అగ్నిహోత్రరూప దేవయజ్ఞమును మరియు స్తుతి, ప్రార్థన, ఉపాసన సమర్పణరూప బ్రహ్మయజ్ఞమును చేయుచున్నట్టి నాకు దయచేసి కృషి మరియు సామ్రాజ్యముకొరకు భూమి, భోజనముకొరకు భోజ్యపదార్థములగు అన్నములు మున్నగునవి, జ్ఞానప్రసారముకొరకు ప్రశస్తమగు వాణులు, శరీరపుష్టి మరియు దానముకొరకు గోవుల పాలు, పెరుగు, నేయి మున్నగువానిని ప్రదానమొనర్చుము. మా సంతానములను వంశము, ధనము, ధర్మము, సుఖము, సామర్థ్యము, న్యాయము, కీర్తి, చక్రవర్తిరాజ్యము మున్నగువానిని విస్తారపరచునట్టి మరియు శత్రువులందరను జయించునట్టి వారలనుగ నొనర్చుము. ॥౪॥

76. O Self-effulgent Supreme Leader, grant to Thy devotee who is engaged in doing various noble deeds on earth discreet excellent speech, the power of upholding truth and eternal wisdom; so that to us be born illustrious, virile, victorious sons spreading knowledge and happiness. O our Leader, may Thy blissful wisdom be established in us. II4II

౭౭. ఋషిః – వత్సప్రీః। దేవతా – అగ్నిః।
ఛన్దః – త్రిష్టుప్। స్వరః – ధైవతః.
అథ పరమాత్మా కీదృశోఽస్తీతి వర్ణ్యతే.

౧ర ౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩
౭౭. ప్ర హోతా జాతో మహాన్నభో
౨౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨౩ ౨
విన్నృషద్మా సీదదపాం వివర్తే ।
౨౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౧ర
దధద్యో ధాయీ సుతే వయాꣳసి యన్తా
౨ర ౩ ౧ ౨౩ ౨
వసూని విధతే తనూపాః ॥౭౭॥

ప.వి:–ప్ర । హోతా । జాతః । మహాన్ । నభోవిత్ – నభః–విత్ । నృషద్మా– నృ–సద్మా । సీదత్ । అపామ్ – వివర్తే – వి–వర్తే । దధత్ । యః । ధాయీ । సుతే। వయాꣳసి । యన్తా । వసూని । విధతే । తనూపాః – తనూ – పాః ॥౭౭॥

పదార్థః-మహాన్ మహిమోపేతః, **నభోవిత్** నభసి దివి సూర్యేఽన్తరిక్షే వా విద్యతే యః సః పరమాత్మాగ్నిః. నభః ఇతి దివః సూర్యస్య చ సాధారణనామసు పఠితమ్ నిఘం. ౧ । ౪. నభః ఆదిత్యో భవతి ఇతి నిరుక్తమ్. ౨ । ౧౪. అన్తరిక్షం వై నభాంసి. తై. సం. ౩ । ౮ । ౧౮ । ౧. **హోతా** అస్మభ్యం సర్వేషాం సుఖానాం దాతా **ప్రజాతః** సఞ్జాతోఽస్తి. **నృషద్మా** నృషు మనుష్యేషు సద్మ గృహం యస్య సః, మనుష్యేషు కృతనివాసః అసౌ **అపామ్** నదీనామ్ **వివర్తే** ఆవర్తేఽపి **సీదత్** నిషీదతి. షద్లృధాతోశ్ఛన్దసి లడర్థే లఙ్, అడాగమాభావః. **ధాయీ** జగద్ధారణకర్తా **యః** పరమాత్మాగ్నిః **సుతే** ఉత్పన్నే జగతి **వయాంసి** భోగ్యపదార్థాన్. వయః ఇత్యన్ననామ. నిఘం. ౨ । ౭. **దధత్** దధాతి. దధ ధారణే భ్వాదిః, లేటి రూపమ్. **వసూని** నక్షత్రగ్రహోపగ్రహాదీని లోకలోకాన్తరాణి **యన్తా** నియమే ప్రవర్తయితా స ఏవ **విధతే** పరిచరతే జనాయ. విధతిః పరిచర్యాకర్మా. నిఘం. ౩ । ౫. తతః శతరి చతుర్థ్యేకవచనే రూపమ్. **తనూపాః** స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరాణాం రక్షకో భవతి. ॥౭౭॥

అత్ర 'నభోవిత్ అపి నృషద్మా, నృషద్మా అపి అపాం వివర్తే స్థితః' ఇతి విరోధాలంకారో ధ్వన్యతే. పరమేశ్వరాగ్నేః సర్వవ్యాపిత్వాద్ విరోధపరిహారః. ॥౭౭॥

భావార్థః-పరమేశ్వరో నభస్యపి పృథివ్యామపి, మనుష్యేష్వపి పశుపక్ష్యాదిష్వపి, మేఘేష్వపి, సూర్యకిరణేష్వపి, పర్వతేష్వపి, సరితాం ప్రవాహేష్వపి, నక్షత్రేష్వపి, గ్రహోపగ్రహేష్వపి సర్వత్రైవ విద్యమానః సన్ విశ్వం సఞ్చాలయతి. ॥౭౭॥

౭౭. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ ఎట్లుగలడను విషయముగలదు.

పదార్థము :- (మహాన్) మహాగొప్ప (నభోవిత్) ద్యులోకము, సూర్యుడు మరియు అంతరిక్షమునందు విద్యమానమైయున్న పరమాత్మరూప అగ్ని (హోతా) హోతలమగు మాకొరకు సకల సుఖముల దాత (ప్ర జాతః) యై యున్నాడు. (నృషద్మా) మనుష్యులందు నివసించునట్టి (యః) ఆ పరమాత్మరూప అగ్ని (సుతే) ఉత్పన్నజగత్తులో (వయాంసి) భోగ్యపదార్థములను స్థాపించును (వసూని) నక్షత్రములు, గ్రహములు, ఉపగ్రహములు మున్నగు లోకలోకాంతరములను (యన్తా) నియమము నందుంచునట్టి ఆయనయే (విధతే) పూజించునట్టి మనుష్యులకొరకు (తనూపాః) స్థూలము, సూక్ష్మము మరియు కారణశరీరముల రక్షకుడుగ నుండును. ॥౫॥

ఈ మంత్రములో ఆకాశము మున్నగు సర్వమున విద్యమానమైయుండియు మనుష్యులందు కూడ విద్యమానమైయుండి మను నదుల ప్రవాహము (వరద) లందు విద్యమానమైయున్నాడు. ఈ విధమగు విరోధాలంకారము ధ్వనించుచున్నది. పరమేశ్వరాగ్ని సర్వవ్యాపియగుటవల్ల విరోధముయొక్క పరిహారమై పోవుచున్నది. ॥౫॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరుడు ఆకాశము, పృథివి, మనుష్యులు, పశుపక్ష్యాదులు, మేఘములు, సూర్యకిరణములు, పర్వతములు, నదుల ప్రవాహములు, నక్షత్రములు, గ్రహ ఉపగ్రహములు మున్నగు సకల స్థానములందు విద్యమానమైయుండియును విశ్వసించాలనమొనర్చుచున్నాడు. ॥౫॥

77. God is the greatest and illustrious giver of happiness and peace; He is the knower of the sky, pervading the middle regions and seated in the hearts of all men. May He the support of all beings, grant long life and food to us. It is He who is the Protector of His devotees' bodies and who gives them wisdom, wealth and happiness. II5II

౭౮. ఋషిః – వసిష్ఠః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – త్రిష్టుప్। స్వరః – ధైవతః.

అథ పరమాత్మనః కర్మాణి వన్దనీయానీత్యాహ.

౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨

౭౮. ప్ర సమ్రాజమసురస్య ప్రశస్తం పుంసః కృష్టీనామనుమాద్యస్య ।

౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨

ఇన్ద్రస్యేవ ప్ర తవసస్కృతాని వన్దద్వారావన్దమానా వివష్టు ॥౬॥

ప.పి:- ప్ర । సమ్రాజమ్ - సమ్-రాజమ్ । అసురస్య - అ-సురస్య । ప్రశస్తమ్-ప్ర-శస్తమ్ । పుంసః । కృష్టీనామ్ । అనుమాద్యస్య - అను-మాద్యస్య । ఇన్ద్రస్య-ఇవ। ప్ర । తవసః । కృతాని । వన్దద్వారా । వన్దమానా । వివష్టు ॥ ౬ ॥

పదార్థః- హే సఖాయః. యూయమ్ **అసురస్య** దోషాణాం ప్రక్షేపకస్య ప్రాణప్రదస్య వా. అసు క్షేపణే ధాతోః 'అసేరురన్. ఉ. ౧ । ౪౨' ఇత్యురన్. యద్వా అసూన్ ప్రాణాన్ రాతి దదాతీత్యసురః అసు పూర్వాద్ రా దానే ధాతోః 'ఆతోఽనుపసర్గే కః. అ. ౩ । ౨ । ౩' ఇతి కః ప్రత్యయః. **పుంసః** పౌరుషవతః, **కృష్టీనామ్** మనుష్యాణామ్. కృష్టయ ఇతి మనుష్యనామ, కర్మవన్తో భవన్తి వికృష్టదేహా వా. నిరు. ౧౦ । ౨౨. **అనుమాద్యస్య** అనుహర్షితుం యోగ్యస్య, ప్రసాదనీయస్య. అను పూర్వాద్ మదీ హర్షే ధాతోర్ణ్యత్. అగ్నేః జ్యోతిష్ప్రదస్య నేతుః పరమాత్మనః **ప్రశస్తమ్** కీర్తియుక్తమ్ **సమ్రాజమ్** సామ్రాజ్యమ్. అత్ర సం పూర్వాద్ రాజృ దీప్తౌ ధాతోర్భావే క్విప్. **ప్ర.** ప్రకర్షేణ స్తుత. ఉపసర్గశ్రుతేర్యోగ్య క్రియాధ్యాహారః. కిఞ్చ, **వన్దమానా** స్తువన్తీ నారీ అపి **ఇన్ద్రస్య ఇవ** సూర్యస్య ఇవ. అథ యః స ఇన్ద్రోఽసౌ స ఆదిత్యః. శ. ౮ । ౫ । ౩ । ౨ ఇత్యాది ప్రామాణ్యాద్ ఇన్ద్రః సూర్యః. **తవసః** మహతః తస్య పరమాత్మనః. తవసః ఇతి మహన్నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩ । ౩. **కృతాని** యశోమయాని కర్మాణి **వన్దద్వారా** వన్దనాద్వారేణ **ప్ర వివష్టు** ప్రకర్షేణ గాతుం కామయతామ్. వశ కాన్తౌ అదాదిః, కాన్తిరిచ్ఛా. 'బహులం ఛన్దసి. అ. ౨ । ౪ । ౭౬' ఇతి శపః శ్లౌ ద్విత్వే రూపమ్. ।౬॥

అత్రోపమాలఙ్కారః ।౬॥

భావార్థః-సర్వైర్నరైః సర్వాభిర్నారీభిశ్చ దోషాణామపహర్తుః ప్రాణప్రదస్య బలవతః పరమేశ్వరస్య వన్దనా సదా కార్యా తద్గుణాశ్చ గ్రాహ్యాః. ।౬॥

౭౮. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ కార్యములు వందనీయములను వర్ణనకలదు.

పదార్థము :- ఓ మిత్రులారా! మీరు (అసురస్య) దోషనాశకుడు, ప్రాణప్రదాత (పుంసః) పురుషార్థపరులగు (కృష్టీనామ్) మనుష్యుల (అనుమాద్యస్య) ప్రసాదనీయ అగ్నినామక, ప్రకాశ ప్రదాతయగు నాయకుడు పరమాత్మయొక్క (ప్రశస్తమ్) కీర్తివంతమగు (సమ్రాజమ్) సామ్రాజ్యమును (ప్ర) ప్రసిద్ధరూపమున స్తుతించుడు (వందమానా) వందనశీలురగు నారీరత్నములుకూడ (ఇన్ద్రస్య ఇవ) సూర్యునివంటి (తవసః) ఆ మహాపరమాత్మయొక్క (కృతాని) యశోవంతమగు (వన్ద ద్వారా) వందనముల ద్వార (ప్ర వివష్టు) ఉత్తమరీతిలో గానమొనర్చుచుండవలెను. ।౬॥

ఈ మంత్రములో ఉపమాలంకారముగలదు. ।౬॥

భావార్థము :- సకల మానవుల దోషములను హరించువాడు, సర్వశక్తివంతుడగు పరమేశ్వరునకు నిరంతరము వందనమొనర్చుచుండవలెను. మరియు ఆయన గుణములనే గ్రహించి ఆచరించుచుండవలెను. ।౬॥

78. (1) Know the splendour of the heroic wise man to be most admirable. Who enjoys happiness in the welfare of other persons. Let every one desire to have through praise, the laudable acts of mighty persons who are like the sun that shines and does good to all.

(2) It is the duty of a man to glorify God who is worthy of praise by all mighty and ordinary persons. His mighty deeds are like those of the sun which one should admire and desire to follow. II6II

౭౯. ఋషిః – విశ్వామిత్రః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – త్రిష్టుప్। స్వరః – ధైవతః.

అథ సర్వత్రావ్యక్తతయా స్థితః పరమాత్మాగ్నిః ప్రకాశనీయ ఇత్యాహ.

౩౨౩ ౧ ౨ ౩౧౨౩ ౧౨ ౩౧ర ౨ర ౩౧ ౨
౭౯. అరణ్యోర్నిహితో జాతవేదాగర్భ ఇవేత్సుభృతో గర్భిణీభిః ।

౩౧౨౩ ౧౨ ౩ ౧౨ ౩ ౧౨ ౩క౨ర ౩౨
దివేదివ ఈడ్యో జాగృవద్భిర్హవిష్మద్భిర్మనుష్యేభిరగ్నిః ॥౭॥

౩౧౨ ౧౨ర ౩ ౧౨ ౩ ౨ ౩ ౧౨ర ౩
ప. వి:– అరణ్యోః । నిహితః – ని–హితః । జాతవేదాః – జాత–వేదాః। గర్భః। ఇవ –
౨ ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩౧ ౨ ౩౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౧౨
ఇత్ । సుభృతః – సు–భృతః । గిర్భిణీభిః । దివే దివే – దివే–దివే । ఈడ్యః। జాగృవద్భిః ।
౩ ౧౨ ౩౩క ౨ ౩౨
హవిష్మద్భిః । మనుష్యేభిః । అగ్నిః ॥౭॥

పదార్థః- జాతవేదాః జాతం వేత్తి యః స సర్వజ్ఞః పరమాత్మాగ్నిః **అరణ్యోః** అరణీవద్ విద్యమానయోర్జీవాత్మప్రకృత్యోః, జీవాత్మశరీరయోః, ద్యావాపృథివ్యోః, బుద్ధిమనసోర్వా **నిహితః** స్థితోఽస్తి. **గర్భిణీభిః** గర్భయుక్తాభిః స్త్రీభిః **గర్భః ఇవ** యథా గర్భస్తథా ఇత్ ఏవ **సుభృతః** తాభ్యాం

సుష్ఠు ధారితో౽స్తి. సః **అగ్నిః** పరమాత్మా **జాగృవద్భిః** జాగరూకైః **హవిష్మద్భిః** ఆత్మమనోబుద్ధిప్రాణాదికం హవిష్కృత్వా సమర్పణశీలైః **మనుష్యేభిః** అధ్యాత్మయాజిభిర్జనైః. మనుష్యైరితి ప్రాప్తే 'బహులం ఛన్దసి'. అ. ౭ । ౧ । ౧౦ ఇతి భిస ఐసాభావః. **ఈడ్యః** అర్చనీయో౽స్తి. ॥౭॥

అత్రోపమాలఙ్కారః. 'గర్భ - గర్భి', 'దివే - దివే' ఇత్యత్ర ఛేకానుప్రాసః ॥౭॥

భావార్థః-యథా గర్భిణీషు సుగూఢతయా గర్భః స్థితో భవతి తథైవ పరమాత్మాగ్నిః సర్వేషు పదార్థేష్వవ్యక్తతయా విద్యమానో౽స్తి. యథా గర్భే బహిరాగతే సమ్బన్ధిజనాః పుత్ర-పుత్రీజన్మోత్సవం రచయన్తి, పుత్రం పుత్రీం చ లాలయన్తి తథైవ ప్రచ్ఛన్నతయా సర్వత్ర స్థితం పరమాత్మాగ్నిం స్వసంముఖే వ్యక్తీకృత్యాధ్యాత్మికైర్జనైర్మహోత్సవః కరణీయః పరమాత్మాగ్నిశ్చాత్మసమర్పణరూపేణ హవిర్దానేన పూజనీయః. ॥౭॥

౭౯. ఈ మంత్రములో 'సర్వత్ర నిహితమైయున్న పరమాత్మాగ్నిని ప్రకాశితమొనర్చవలె'నని ఉపదేశించబడియున్నది.

పదార్థము :-(జాతవేదాః) ఉత్పన్నపదార్థముల నెరుగునట్టి పరమాత్మ (అరణ్యోః) అరణులవలె విద్యమానమైయున్న జీవాత్మ - ప్రకృతి, జీవాత్మ-శరీరము, ద్యులోక పృథివీలోకములు మరియు బుద్ధి - మనస్సులలో (నిహితః) స్థితమైయున్నవి. (గర్భిణీభిః) గర్భిణులగు స్త్రీలద్వార (గర్భ ఇవ) గర్భధారణ మొనర్చునట్లు (ఇత్) అటులనే, అట్టి (సుభృతః) వారిద్వార అదేవిధముగ ధారణమొనర్చబడినది. (అగ్నిః) ఆ పరమాత్మ (జాగృవద్భిః) జాగృతిగల (హవిష్మద్భిః) ఆత్మ, మనస్సు, బుద్ధి, ప్రాణము మున్నగువానిని హవిస్సులుగనొనర్చి సమర్పించునట్టి (మనుష్యేభిః) అధ్యాత్మయాజులగువారిద్వార (ఈడ్యః) పూజించదగినవాడు. ॥౭॥

ఈ మంత్రములో ఉపమాలంకారము గలదు. గర్భ - గర్భి, దివే దివేలో ఛేకానుప్రాస గలదు. ॥౭॥

భావార్థము :-గర్భిణిలలో ప్రచ్ఛన్నరూపములో గర్భము స్థిరమైనటులనే పరమాత్మరూప అగ్ని సకల పదార్థములలో ప్రచ్ఛన్నరూపములో విద్యమానమైయుండును. శిశువు జన్మించినపుడు సంబంధీయులు పుత్రి, పుత్రుల జన్మసంబంధ ఉత్సవములను జరుపుకొందురు. పుత్రిక లేక పుత్రుల లాలన, పాలనమొనర్చుచుందురు. అటులనే, రహస్యరూపమున సర్వత్ర స్థిరరూపమున నున్న పరమాత్మాగ్నిని తమ యెదుట ప్రకటమైనప్పుడు ఆధ్యాత్మికజనులు మహోత్సవము జరుపుకొనవలెను. మరియు పరమాత్మాగ్నియందు ఆత్మసమర్పణరూప హవిస్సుల నర్పించి పూజించవలెను. ॥౭॥

79. Like the fire lying hidden in the two kindling blocks and like the well-cherished germ (womb) in pregnant women, the Omni-present and Omniscient Lord lies hidden in all things and beings of the world.

He the supreme leader should be worshipped day by day, by men who are always watchful and charitable devotees who are ever awake. II7II

౮౦. ఋషిః - పాయుః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - త్రిష్టుప్। స్వరః - ధైవతః.

అథ పరమాత్మా రాజా చ రాక్షససంహారాయ ప్రార్థ్యతే.

3 1 2 3 2 3 2 3
౮౦. సనాదగ్నే మృణసి యాతుధానాన్నత్వా

1 2 3 1 2
రక్షాంసి పృతనాసు జిగ్యుః ।

1 2 3 1 2 3 2 3
అను దహ సహమూరాన్క్రయాదో

1 2 3 1 2 3 1 2
మా తే హేత్యా ముక్షత దైవ్యాయాః ॥ ౮॥

3 2 3 1 2 3 1 2ర 2
ప.వి:- సనాత్ । అగ్నే । మృణసి । యాతుధానాన్ - యాతు-ధానాన్ । న । త్వా ।
ర2ర 1 2ర 3 1 2ర 3 1 2 3 2 3
రక్షాꣳసి । పృతనాసు । జిగ్యుః । అను । దహ । సహమూరాన్ - సహ-మూరాన్।
3 1 2 3 1 2ర 3 2 3 1 2ర
క్రయాదః - క్రయ-అదః । మా । తే । హేత్యాః । ముక్షత । దైవ్యాయాః ।౮॥

పదార్థః-హే **అగ్నే** అగ్రణీః పరమాత్మన్ శత్రూచ్ఛేదక రాజన్ వా ! త్వమ్ **సనాత్** చిరకాలాత్. సనాదితి చిరమ్ ఇత్యర్థే వ్యాఖ్యాతో నిరుక్తే ౧౨। ౩౪. **యాతుధానాన్** యాతనాధాయకాన్ ఘాతపాతహింసోపద్రవాదీన్ దోషాన్ దుష్టజనాన్ వా **మృణసి** మర్దయసి, వినాశయసి. మృణ హింసాయామ్, తుదాదిః. **రక్షాంసి** కామక్రోధలోభాదయో వఞ్చకలుణ్ఠకతస్కరాదయో వా రాక్షసాః **త్వా** త్వామ్ **పృతనాసు** ఆభ్యన్తరేషు బాహ్యేషు చ దేవాసురసంగ్రామేషు. పృతనేతి సంగ్రామనామ. నిఘం. ౨।౧౭. **న జిగ్యుః** న జేతుం శక్నువన్తి. జి జయే, లడర్థే లిట్. సన్ లిటోర్జేః. అ. ౭।౩।

౫౭౭ ఇతి కుత్వమ్. త్వమ్ **కయాదః** కం సుఖం యాతయన్తి వినాశయన్తీతి తాన్ దుర్విచారాన్ దుష్టజనాన్ వా. కమ్ ఇతి సుఖనామ. నిరు. ౨।౧౪. యాతయతిః హింసాకర్మా. నిఘం. ౨।౧౯. **సహమూరాన్** సమూలాన్. రలయోరభేదః. **అను దహ** అనుక్రమేణ భస్మసాత్ కురు. తే దుష్టభావా దుష్టజనాశ్చ **తే** తవ **దైవ్యాయాః** దేవేభ్యో విద్వద్భ్యో హితా దైవ్యా తస్యాః. దేవశబ్దాద్ హితార్థే 'దేవాద్ యయఞౌ' అ. ४।౧।౮౫ వా. ఇతి యఞ్ ప్రత్యయః. **హేత్యాః** దణ్డశక్తేః శస్త్రాస్త్రసమూహాచ్చ. హేతిః వజ్రనామ. నిఘం. ౨।౨౦. **మా ముక్షత** ముక్తా మా భూవన్. ముచోఽకర్మకస్య లుఙి, అడభావే, ప్రథమబహువచనే రూపమ్. ।౮॥

అత్ర అర్థశ్లేషాలఙ్కారః, వీరో రసః. ।౮॥

భావార్థః-హే ధర్మపాలక విధర్మవిధ్వంసక సద్గుణప్రసారక జగదీశ్వర రాజన్ వా! తవ ప్రశంసకా వయం యదా యదా మానసే బాహ్యే వా దేవాసురసంగ్రామే కామక్రోధలోభ-మోహాదిభిర్వఞ్చక - లుణ్ఠక - హింసక - తస్కర - మద్యప - వ్యభిచారక -భ్రష్టాచారకప్రభృతిభిర్దుష్టజనైశ్చ పీడ్యామహే తదా తదాఽస్మాకం సహాయకో భూత్వా తాన్ సమూలఘాతం హత్వాఽస్మాన్ రక్ష. దుర్జనానాం చ యది హృదయపరివర్తనం సంభవేత్ తదా తేషాం రాక్షసత్వం వినాశ్య తాన్ శుద్ధాన్తఃకరణాన్ కురు, యేన జగతి సజ్జనానాం వృద్ధ్యా సర్వత్ర సుఖసౌహార్దధారా ప్రవహేత్. ।౮॥

అత్ర పరమాత్మాగ్నేర్ జాగరణవర్ణనాద్, అగ్ని - పూషన్ - జాతవేదోనామభిః పరమాత్మగుణవర్ణనాత్, తత్క్రియమాణరాక్షసవినాశవర్ణనాద్, మనుష్యాణాం తత్పూజార్థం ప్రేరణాచ్చైతద్దశత్యర్థస్య పూర్వదశత్యర్థేన సహ సంగతిరస్తి.

ఇతి ప్రథమే ప్రపాఠకే ద్వితీయార్ధే తృతీయా దశతిః.

ఇతి ప్రథమేఽధ్యాయేఽష్టమః ఖణ్డః ॥

౮౦. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ మరియు రాజుతో రాక్షససంహార విషయములో ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :- (అగ్నే) ఓ అగ్రణి పరమేశ్వరా! లేక శత్రుసంహారకుడవగు రాజా! మీరు (సనాత్) చిరకాలమునుండి (యాతుధానాన్) పీడలను గలిగించు ఘాతకము, పతనము, హింస, ఉపద్రవములు మున్నగు దోషములను మరియు దుష్టులను (వృణసి) నష్టమొనర్చుచు వచ్చుచుంటిరి. (రక్షాంసి) కామ, క్రోధ, లోభము మున్నగు శత్రువులు, ఠగ్గులు, బందిపోటులు, చోరులు మున్నగు రాక్షసులు (త్వా) మిమ్ము (పృతనాసు) ఆంతరిక మరియు బాహ్య

దేవాసురసంగ్రామములలో (న జి.గ్యుః) జయించజాలరు. మీరు (కయాదః) దుఃఖనాశక దుర్విచారములను మరియు దుష్టజనులను (సహమూరాన్) సమూలముగ (అనుదహ) క్రమముగ భస్మమొనర్చివేయుడు (తే) అట్టి దుష్టభావములు మరియు దుష్టజనులు (తే) మీయొక్క (దైవ్యాయాః) విద్వజ్జనులకు హితమొనర్చునట్టి (హేత్యాః) దండశక్తిరూప వజ్రముతో మరియు శస్త్రాస్త్రములచే (మాముక్షత) వదలివేయవలదు.॥8॥

ఈ మంత్రములో అర్థశ్లేషాలఙ్కారము మరియు వీరరసములు గలవు.॥8॥

భావార్థము :- ధర్మపాలకుడవు, అధర్మ విధ్వంసకుడవు, సద్గుణముల ప్రసారకుడవునగు ఓ జగదీశ్వరా! మరియు రాజా! మీ ప్రశంసకులమగు మేము ఎప్పుడెప్పుడు మానసిక లేక బాహ్య దేవాసుర సంగ్రామములలో కామ, క్రోధ, లోభ, మోహములు మున్నగువానిచే మరియు ఠగ్గులు, బందిపోటులు, చోరులు, హింసకులు, త్రాగుబోతులు, వ్యభిచారులు, భ్రష్టాచారులు మున్నగు దుష్టులచే పీడితులగుచుందుమో, అప్పుడప్పుడు మీరు మాకు సహాయకులుగనై వారిని సమూలముగ నాశమొనర్చి మమ్ము రక్షణచేయుచుండుడు. ఒకవేళ ఇట్టి దుర్జనుల హృదయములు పరివర్తనము సంభవమైనచో వారి రాక్షసత్వమును నష్టపరచి వారిని శుద్ధ అంతఃకరణములు గలవారినిగ జేసివేయుడు. ఇందువల్ల ప్రపంచములో సజ్జనుల వృద్ధి జరుగుటవల్ల సజ్జనుల సంఖ్య వృద్ధియై సర్వత్ర సుఖము మరియు సౌహార్ద్రత్వ ధారలు ప్రవహించుచుండగలవు.॥8॥

ఈ దశతిలో పరమాత్మాగ్నిని జాగృతమొనర్చు, అగ్ని, పూషన్ మరియు జాతవేదస్ నామములచే పరమాత్మ గుణముల మరియు వారిద్వార చేయుచున్నట్టి రాక్షస వినాశముల వర్ణనయుండుట వల్ల, మనుష్యులను పరమాత్మ వైపు ప్రేరేపించుటవల్ల ఈ దశతియొక్క విషయములకు పూర్వదశతియొక్క విషయములతోగూడ పొందికగలదని ఎరుగవలెను.

ప్రథమప్రపాఠక ద్వితీయార్ధములో తృతీయాదశతి సమాప్తము

ప్రథమాధ్యాయములో అష్టమఖణ్డము సమాప్తము

80. O Supreme Leader! From days of old thou slayest demons (evils); never can evils or wicked persons overcome Thee in battles.

Burn up the foolish wicked ones, flesh devourers; let none of them escape Thy divine weapon. (This verse clearly shows that meat - eating is against the teaching of the vedas). II8II

చతుర్థీ దశతిః

౮౧. ఋషిః – గయ ఆత్రేయః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – అనుష్టుప్। స్వరః – గాన్ధారః.

అథాగ్ని నామ్నా పరమేశ్వరో నృపతిరాచార్యశ్చ ప్రార్థ్యతే.

౨౩ ౧ ౨౩౧ ౨ ౩ ౨ ౩౧ ౨
౮౧ అగ్న ఓ జిష్ఠమా భర ద్యుమ్న మస్మభ్య మధ్రిగో ।

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౨౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨
ప్ర నో రాయే పనీ యసే రత్సి వాజాయ పన్థామ్ ॥౧॥

౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౩౧ ౨ ౩
ప.వి:– అగ్నే । ఓజిష్ఠమ్ । ఆ–భర । ద్యుమ్నమ్ । అస్మభ్యమ్ । అధ్రిగో – అధ్రి–గో ।
౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర
ప్ర । నః । రాయే । పనీయసే । రత్సి । వాజాయ । పన్థామ్ ॥౧॥

పదార్థః- హే **అధ్రిగో** అప్రతిహతగమన, అప్రతిహతతేజస్క వా. అధ్రి అధృతమ్ అనవరుద్ధం యథా స్యాత్తథా గచ్ఛతీతి అధ్రిగుః. 'అధ్రిగో అధృతగమన' ఇతి నిరుక్తమ్. ౫।౧౦. యద్వా, అధ్రయః అధృతా గావః తేజఃకిరణా యస్య సః. తత్సంబుద్ధౌ అధ్రిగో ఇతి. **అగ్నే** అగ్రణేతః పరమాత్మన్ రాజన్ అచార్య వా! త్వమ్ **అస్మభ్యమ్** అస్మాకం కృతే **ఓజిష్ఠమ్** అతిశయేన ఓజోయుక్తమ్, అతిప్రబలమ్ **ద్యుమ్నమ్** యశస్తేజోఽన్నం వా. ద్యుమ్నం ద్యోతతేః, 'యశో వాఽన్నం వా'. నిరు. ౫ । ౫. **ఆభర** ఆహర. **నః** అస్మభ్యమ్ **పనీయసే** అతిశయస్తుత్యాయ. పణవ్యవహారే స్తుతౌ చ. అతిశాయనే ఈయసున్ ప్రత్యయః. **రాయే** ఐహికపారమార్థికధనాయ, **వాజాయ** శారీరికాధ్యాత్మికబలాయ చ **పన్థామ్** పన్థానమ్ మార్గమ్ **ప్ర రత్సి** ప్ర రద, ప్రకృష్టతయా విలిఖ, సజ్జీకురు. రద విలేఖనే, భ్వాదిః. లోటి 'బహులం ఛన్దసి' అ. ౨।౪।౭౩. ఇతి శపో లుక్. సేర్హికారాదేశాభావశ్ఛాన్దసః. ॥౧॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥౧॥

భావార్థః- పరమాత్మవన్నృపతిర్విద్వానాచార్యశ్చ తం సన్మార్గమస్మానుపదిశేద్ యమనుసరన్తో వయం ప్రబలాం జగద్వ్యాపినీం కీర్తిమ్, అనతిక్రమణీయాం శ్లాఘ్యాం దీప్తిం, సకలాన్ భోజ్యపదార్థాన్, సువర్ణరజతహీరక ముక్తామణి - ధేను - పుత్ర - పౌత్ర - రథ - ప్రాసాద - శస్త్రాస్త్ర - విద్యాధర్మారోగ్యచక్రవర్తిరాజ్యమోక్షాదిస్వరూపం వివిధం ధనం, దైహికమాత్మికం చ బలం స్వపురుషార్థేన తదనుగ్రహేణ చ ప్రాప్నుయామ. ॥౧॥

౮౧. మొదటి మంత్రములో అగ్నినామముతో పరమేశ్వరుడు, రాజు, ఆచార్యుని ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :-(అధ్రిగో) నిలకడలేని నడకగల మరియు అప్రతిహత తేజముగల (అగ్నే) అగ్రనాయకులగు ఓ పరమాత్మా, రాజా! మరియు ఆచార్యులారా! మీరు (అస్మభ్యమ్) మాకొరకు (ఓజిష్ఠమ్) అతి ఓజోవంతమగు, అతిప్రబలమగు (ద్యుమ్నమ్) తేజము, యశము, అన్నము (ఆ భర) ప్రదానమొనర్చుడు (నః) మాకొరకు (పనీయసే) అధికముగ ప్రశంసించదగిన (రాయే) ఐశ్వర్యములు మరియు పారమార్థిక ధనముల ప్రాప్తికొరకు (వాజాయ) శారీరిక మరియు ఆధ్యాత్మిక బలముల ప్రాప్తికొరకు (పన్థామ్) మార్గమును (ప్రరత్సి) సిద్ధపరచుడు. ॥౧॥

ఈ మంత్రములో అర్థశ్లేషాలఙ్కారము గలదు. ॥౧॥

భావార్థము :-పరమాత్మ, రాజు మరియు విద్వాంసుడగు ఆచార్యుడు మనకు చూపిన మార్గముపై నడచుచుండిన ప్రబలమగు జగద్వ్యాపకమగు కీర్తి, అత్యంతరమణీయత శ్లాఘ్యమగు దీప్తి, సకలభోజ్య పదార్థములు, వెండిబంగారములు, నవరత్నరాసులు, గోవులుమున్నగు పశుసంపదలు, పుత్రపౌత్రాదులు, భవనములు, శస్త్రాస్త్రములు, విద్య, ధర్మము, ఆరోగ్యము, చక్రవర్తిరాజ్యము మున్నగు సకల ధనములను, శారీరిక మరియు ఆత్మికబలమును, వారి అనుగ్రహము మరియు మా పురుషార్థములచే పొందుచుండుము. ॥౧॥

81. Bring us most mighty splendour thou Supreme Leader, resistless on Thy way : Prepare for us the path that leads to glorious wealth of self - realisation and strength. II1II

౮౨. ఋషిః -వామదేవః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - అనుష్టుప్। స్వరః - గాన్ధారః.

అథాస్మాకం సన్తానః కీదృశో భవేదితి ప్రార్థ్యతే.

౧ ౨ ౩ ౨ఉ ౩ ౨ ౩౧ ౨ ౩౧ ౨
౮౨. యది వీరో అను ష్యాదగ్నిమిన్ధీత మర్త్యః ।

౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౧౨
ఆజుహ్వాద్ధ వ్యమానుషక్ శర్మ భక్షీత దైవ్యమ్ ॥౨॥

౧ ౨ర ౩ ౨ ౧౨ర ౩౨ర ౩ ౧౨ర ౩ ౧ ౨
ప.వి:-యది । వీరః । అను । స్యాత్ । అగ్నిమ్ । ఇన్ధీత । మర్త్యః । ఆజుహ్వాత్-
౩ ౩ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౧౨ర
ఆ-జుహ్వాత్ । హవ్యమ్ । ఆనుషక్ - అను-సక్ । శర్మ । భక్షీత । దైవ్యమ్ ॥౨॥

పదార్థః- **యది** చేద్ **వీరః** పుత్రః **అను** అనువ్రతః, వేదానుకూలవ్రతః **స్యాత్** భవేత్, **మర్త్యః** మరణధర్మా సః **అగ్నిమ్** యజ్ఞాగ్నిం రాష్ట్రియతాయా అగ్నిమ్, పరమాత్మాగ్నిం చ **ఇన్ధీత** ప్రదీపయేత్. ఇన్ధీ దీప్తౌ, లిజిరూపమ్. **ఆనుషక్** నిరన్తరమ్, నైత్యికకర్తవ్యరూపేణ **హవ్యమ్** అగ్నౌ సుగన్ధిమిష్టపుష్ట్యారోగ్యవర్ధకం హవిః, రాజని రాజదేయకరరూపం హవిః, పరమాత్మని చ మనోబుద్ధి ప్రాణాదీనాం హవిః **ఆజుహ్వాత్** సమర్పయేత్. ఆఙ్పూర్వాద్ హు దానాదనయోః ధాతోః లేటి రూపమ్. తర్హి **దైవ్యమ్** దేవేన యజ్ఞాగ్నినా, రాజ్ఞా, పరమాత్మనా వా కృతమ్. కృతార్థే దేవాద్ యయఞౌ అ. ४।౧।౧౫ వా... సూత్రేణ యఞ్ ప్రత్యయః. **శర్మ** సుఖమ్. శర్మ సుఖనామ. నిఘం. ३।౬. **భక్షీత** సేవేత. భజ సేవాయామ్, లిఙః సీయుటి, 'బహులం ఛన్దసి' అ. ౨।४।౭३ ఇతి శపో లుకి రూపమ్. ।౨॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ।౨॥

భావార్థః-అస్మాకం పుత్రాః పుత్ర్యశ్చ స్వమరణధర్మతాం విచార్య యది వేదానుకూలాచారం స్వీకృత్య నిత్యం యజ్ఞాగ్నౌ ఘృతకస్తూరీకేసరాదికం హవిః, రాజాదౌ రాజదేయకరరూపం హవిః, పరమాత్మాగ్నౌ చ స్వాత్మమనోబుద్ధిప్రాణేన్ద్రియాదీనాం హవిర్జుహుయుస్తదా తైః సకలమభ్యుదయనిఃశ్రేయసరూపం సుఖం భోక్తుం శక్యతే. ।౨॥

౧౨. ఈ మంత్రములో మన సంతానమెట్లుండవలెనను విషయము కలదు.

పదార్థము :- (యది) ఒకవేళ (వీరః) వీరులగు పుత్రులు (అను) వేదానుకూల వ్రతధారులుగ (స్యాత్) నైనచో (మర్త్యః) మరణధర్మముగలవారు (అగ్నిమ్) యజ్ఞాగ్నిని, రాష్ట్రీయాగ్నిని మరియు పరమాత్మాగ్నిని (ఇన్ధీత) తమయందు ప్రదీప్తమొనర్చుకొనవలెను మరియు (ఆనుషక్) నిరంతరము నిత్యకర్తవ్యములరూపములో (హవ్యమ్) యజ్ఞాగ్నియెడ సుగంధితము, మధురము, పుష్టివర్ధకము, ఆరోగ్యవర్ధకములగు హవిస్సులను, రాజుయెడ రాజునకు చెల్లించు పన్నురూప హవిస్సులను మరియు పరమాత్మయెడ మనస్సు, బుద్ధి, ప్రాణము మున్నగువాని ఆహుతులను (ఆజుహ్వాత్) సమర్పించుచుండినచో అట్టి (దైవ్యమ్) ప్రకాశమగు యజ్ఞాగ్ని రాజు, లేక పరమాత్మచే ప్రాప్తించిన (శర్మ) సుఖములను (భక్షీత) సేవించగలడు. ।౨॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలఙ్కారము గలదు. ।౨॥

భావార్థము :- మన పుత్రులు మరియు పుత్రికలు తమ మరణధర్మమును ఆలోచించుకొని ఒకవేళ వేదానుకూలముగ ఆచరణనొనర్చుకొనుచుండినచో మరియు యజ్ఞాగ్నియందు నేయి, కస్తూరి, కేసరి మున్నగు ఆహుతులను; రాజాగ్నియందు రాజులకీయబడు కరము [పన్ను]రూప హవిస్సులను, పరమేశ్వరాగ్నియందు మన ఆత్మ ఆహుతులను అనగా బుద్ధి, ప్రాణరూపము,

ఇంద్రియములు మున్నగు హవిస్సులను హోమమొనర్చవలెను. అప్పుడవి సమస్త అభ్యుదయము మరియు నిఃశ్రేయసరూప సుఖములను ప్రసాదించగలవు. ॥౨॥

82. If a man, full of zeal serves the Supreme Leader, daily presenting sacred gifts of Divine powers and actions surrendering himself completely to Him, he becomes a hero and he enjoys Divine happiness and peace. II2II

౮౩. ఋషిః - భరద్వాజః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - అనుష్టుప్। స్వరః - గాన్ధారః.

అథ పరమాత్మాగ్నేః ప్రతాపః ప్రభావశ్చ వర్ణ్యతే.

౮౩. త్వేషస్తే ధూమ ఋణ్వతి దివి సఞ్ఛుక్ర ఆతతః।
సూరో న హి ద్యుతా త్వం కృపాపావక రోచసే ॥౩॥

ప.వి:-త్వేషః - తే। ధూమః। ఋణ్వతి। దివి। సన్। శుక్రః। ఆతతః - ఆ-తతః। సూరః। న। హి। ద్యుతా। త్వమ్। కృపా। పావక। రోచసే ॥౩॥

పదార్థః-హే పరమాత్మాగ్నే! **తే** తవ **త్వేషః** దీప్తః. త్విష దీప్తౌ. **ధూమః** ధూమవత్ ప్రసరణశీలః శత్రుప్రకమ్పకః ప్రభావః. ధూనోతి కమ్పయతీతి ధూమః. ధూఞ్ కమ్పనే ధాతోః 'ఇషియుధీన్ధిదసిశ్యాధూసూభ్యో మక్' ఉ. ౧।౧౪౫ ఇతి మక్ ప్రత్యయః. **ఋణ్వతి** సర్వత్ర గచ్ఛతి, ప్రసరతి. ఋణ్వతి గతికర్మా. నిఘం. ౨।౪. యః **దివి** ఆత్మాకాశే **ఆతతః** విస్తీర్ణః **సన్** భవన్ **శుక్రః** శుద్ధికరః జాయతే. శుచిర పూతీభావే ధాతోర్నిజన్తాదౌణాదికో రన్ ప్రత్యయః (ఉ. ౨।౨౯). హే **పావక** శుద్ధికర్తః పరమాత్మన్! **ద్యుతా** దీప్త్యా. అత్ర ద్యుత్ దీప్తౌ ఇత్యస్మాత్ క్విప్ ప్రత్యయః. **సూరః న** సూర్యః ఇవ **హి** నిశ్చయేన **త్వమ్ కృపా** ప్రభావసామర్థ్యేన. కృపూ సామర్థ్యే ధాతోః నిష్పన్నస్య కృప్ శబ్దస్య తృతీయైకవచనే రూపమ్. **రోచసే** ఆరోచమానో భవసి. ॥౩॥

అత్రోపమాలఙ్కారః. శ్లేషేణ యజ్ఞాగ్నిపక్షేఽప్యర్థో యోజ్యః. ॥౩॥

భావార్థః-యథా యజ్ఞాగ్నేర్జ్వాలాజాలజటిలః ప్రదీప్తః సుగన్ధిర్ధూమ ఆకాశే ప్రసృతః సన్ శుద్ధికరో రోగహరశ్చజాయతే, తథైవ పరమాత్మనః ప్రభావో మనుష్యస్యాత్మని హృదయే చ

ప్రసృతః సన్నజ్ఞానాది దోషప్రకమ్పకః శోధకశ్చ భవతి. అపి చ యథా సూర్యః స్వకీయేన తేజసా ద్యోతతే తథా పరమాత్మాగ్నిః స్వప్రభావసామర్థ్యేన రోచతే. ॥3॥

౮3. ఈ మంత్రములో పరమేశ్వరుని ప్రతాపము మరియు ప్రభావముల వర్ణనకలదు.

పదార్థము :- ఓ పరమాత్మరూపాగ్నీ! (తే) నీయొక్క (త్వేషః) దీప్తి (ధూమః) పొగవలె ప్రసరణరూపము, శత్రుప్రకంప ప్రభావముగలదైయుండి (ఋణ్వతి) అంతటను చేరుచుండును. అది (దివి) ఆత్మాకాశములో (ఆతతః) విస్తీర్ణము (సన్) అగుచు (శుక్రః) శుద్ధికారకముగ యగును (పావక) శుద్ధికర్తవగు ఓ పరమేశ్వరా! (ద్యుతా) దీప్తిద్వారా (సూరః న) సూర్యుడు ప్రకాశించునటుల నిశ్చయముగనే (త్వమ్) నీవు (కృపా) తమ కృపా సామర్థ్యముచే (రోచతే) రుచికరమగుదువు. ॥3॥

ఈ మంత్రములో ఉపమాలఙ్కారము గలదు. శ్లేషముచే యజ్ఞాగ్నిపక్షములో కూడ అర్థయోజన నొనర్చుకొనవలెను. ॥3॥

భావార్థము :- ఎటుల యజ్ఞాగ్నియొక్క జ్వాలలనుండి జటిలము, ప్రదీప్తము, సుగంధితమగు ధూమము ఆకాశములో వ్యాపించి శుద్ధికర్త మరియు రోగహర్తగనగునో, అటులనే పరమాత్మయొక్క ప్రభావము మనుష్యుల ఆత్మ, హృదయములలో వ్యాపించి అజ్ఞానము మున్నగు దోషములను కంపింపజేయునదిగ మరియు శోధకముగ నగును. తోడ్తో సూర్యుడు తన తేజముతో ప్రకాశించునటుల పరమాత్మాగ్ని తన ప్రభావము, సామర్థ్యములచే ప్రకాశించును. ॥3॥

83. Thy bright shaking power lifts aloft and far-extended shines in heaven,

For Purifier : like the sun Thou beamest with Thy radiant glow and might in the pure heart of a devotee. II3II

౮౪. ఋషిః – భరద్వాజః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – అనుష్టుప్। స్వరః – గాన్ధారః.

అథ పరమాత్మ గుణాన్ వర్ణయన్నాహ.

౧ర ౨ర౩ ౧ర ౨ర 3 ౧ర ౨ర
౮౪. త్వం హి క్షైత వద్యశో౽గ్నే మిత్రో న పత్యసే।

౧ ౨ 3 ౨3 ౧ ౨ 3౧ర ౨ర
త్వం వి చర్షణే శ్రవో వసో పుష్టిం న పు ష్యసి ॥౪॥

ప.వి:- త్వమ్ । హి । క్షైతవత్ - యశః । అగ్నే । మిత్రః - మి-త్రః । న । పత్యసే । త్వమ్ । విచర్షణే - వి-చర్షణే । శ్రవః । వసో । పుష్టిం - న । పుష్యసి ॥४॥

పదార్థః-హే **అగ్నే** పరమాత్మన్! **త్వమ్** జగదీశ్వరః **హి** నిశ్చయేన **క్షైతవత్** రాజా ఇవ. క్షితేః ఈశ్వరః క్షైతః రాజా, తేన తుల్యమ్. క్షితిశబ్దాత్ ఈశ్వరార్థే అణ్, తతః క్షైతశబ్దాత్ 'తేన తుల్యం క్రియా చేద్ వతిః. అ. ५ । १ । ११५' ఇతి తుల్యార్థే వతిః ప్రత్యయః. **మిత్రః న** సూర్యః ఇవ చ **యశః** కీర్తిమ్ **పత్యసే** పతిత్వేన అధితిష్ఠసి. పత్యతే ఐశ్వర్యకర్మా. నిఘం. २ । २१. హే **విచర్షణే** సర్వద్రష్టః! విచర్షణిరితి పశ్యతికర్మసు పఠితమ్. నిఘం. ३ । ११. హే **వసో** నివాసక, సర్వవ్యాపిన్ పరబ్రహ్మ! వాసయతీతి వసుః, వస నివాసే. యద్వా వస్తే ఆచ్ఛాదయతి స్వవ్యాప్త్యా సర్వమితి వసుః, వస ఆచ్ఛాదనే. **త్వమ్ పుష్టిం న** యథా శారీరికీమాధ్యాత్మికీం చ పుష్టిం ప్రయచ్ఛసి తథా అస్మభ్యమ్ **శ్రవః** కీర్తిమపి. శ్రవః శ్రవణీయం యశః. నిరు. ११ । ९. **పుష్యసి** పుష్ణాసి ప్రయచ్ఛసీత్యర్థః ॥४॥

అత్రోపమాలఙ్కారః. 'క్షైతవత్, మిత్రః న, పుష్టిం న' ఇతి తిస్ర ఉపమాః. ॥४॥

భావార్థః-యథా రాజా రాష్ట్రసఞ్చాలకత్వేన, సూర్యశ్చ పృథివ్యాదిగ్రహోపగ్రహాణాం సఞ్చాలకత్వేన యశసా ప్రథితోఽస్తి, తథైవ పరమేశ్వరో జడచేతన బ్రహ్మాణ్డసఞ్చాలకత్వేన జగద్వ్యాపినీం పరాం కీర్తిం భజతే, ప్రార్థినో మనుష్యాంశ్చాపి కీర్తిభాజః కరోతి. ॥४॥

१४. ఈ మంత్రములో పరమాత్మగుణములు వర్ణించబడినవి.

పదార్థము :- (అగ్నే) ఓ పరమేశ్వరా! (త్వమ్) నీవు (హి) నిశ్చయముగనే (క్షైతవత్) రాజువలె మరియు (మిత్రః న) సూర్యునివలె (యశః) యశస్సునకు (పత్యసే) స్వామివి (విచర్షణే) ఓ సర్వద్రష్టా (వసో) నివాసకుడవు, సర్వవ్యాపివినగు ఓ పరబ్రహ్మ! (త్వమ్) నీవు (పుష్టిం న) ఎటుల శరీరపుష్టిని మరియు ఆత్మపుష్టినిచ్చుచుందువో అటులనే మాకు (శ్రవః) కీర్తినికూడ (పుష్యసి) ఇచ్చుచుందువు. ॥४॥

ఈ మంత్రములో ఉపమాలఙ్కారముగలదు. క్షైతవత్, మిత్రః న, పుష్టిం న అను నీ మూడు ఉపమానములుకలవు. ॥४॥

భావార్థము :- ఎటుల రాజు రాష్ట్రమును నడుపుచుండునో మరియు సూర్యుడు పృథివి మున్నగు గ్రహములను, ఉపగ్రహములను నడుపుచుండువాడుగనుండుటచే ప్రఖ్యాతులగుచుందురో, అటులనే పరమేశ్వరుడు జడచేతనముల బ్రహ్మాండమును నడుపువాడగుటవల్ల జగద్ వ్యాపినియగు పరమకీర్తిని ప్రాప్తించుకొనినారు. మరియు ప్రార్థించునట్టి మనుష్యులకు గూడ కీర్తిప్రదాన మొనర్చుచుందురు. ॥४॥

84. O Supreme Leader : Thou like a friend hast a majestic glory of thine own and givest us food and wealth (material and spiritual). O Omniscient creator of the World : Thou makest our Knowledge and fame increase like means of nourishment. II4II

౮౫. ఋషిః – మృత్యువాహోద్వితః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – అనుష్టుప్। స్వరః – గాన్ధారః.

అథ పరమాత్మనోఽతిథివదుపకారిత్వమాహ.

౩౨౩౧ ౨ ౩ ౨ ౩౧౨౩ ౧ ౨
౮౫. ప్రాతరగ్నిః పురుప్రియో విశస్తవేతాతిథిః ।

౨౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩౧౨
విశ్వే యస్మిన్నమర్త్యే హవ్యం మర్తాస ఇన్ధతే ।౮౫॥

౩ ౨ ౩౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩౨ ౩ ౧౨ర ౧౨ర
ప. వి: – ప్రాతః । అగ్నిః । పురుప్రియః – పురు–ప్రియః । విశః । స్తవేత । అతిథిః । విశ్వే ।

౧ ౨ర ౧౨ర ౩ ౩ ౨ ౧౨ర ౩౧౨
యస్మిన్ । అమర్త్యే – అ–మర్త్యే । హవ్యమ్ । మర్తాసః । ఇన్ధతే ।౮౫॥

పదార్థః- **ప్రాతః** ప్రభాతే **పురుప్రియః** బహుప్రియః. పురు ఇతి బహునామ. నిఘం. ౩ । ౧. **అతిథిః** అతిథివత్ పూజ్యః సన్మార్గప్రదర్శకశ్చ **అగ్నిః** అగ్రణీః పరమేశ్వరః **విశః** అధ్యాత్మయాజినీః ప్రజాః **స్తవేత** స్తుయాత్, సాధు యుష్మాభిః క్రియతే ఇతి సాధువాదం ప్రయచ్ఛేత్, యథాయోగ్యం సముపదిశేద్ వా. ష్టుఞ్ స్తుతౌ ధాతోరదాదేర్భ్వాదిసదృశాన్యపి రూపాణి వేదేషు బాహుల్యేన దృశ్యన్తే, తేన శపో లుగభావే లిఙిరూపమ్ **అమర్త్యే** అమరణశీలే **యస్మిన్** పరమాత్మాగ్నౌ **విశ్వే** సర్వే **మర్తాసః** మరణధర్మాణో మనుష్యాః **హవ్యమ్** స్వకీయమ్ ఆత్మరూపం హవిః **ఇన్ధతే** హుత్వా ప్రదీపయన్తి. ।౮౫॥

భావార్థః-యథా గృహాగతం విద్వాంసమతిథిం యే జనా దేయవస్తుభిః సత్కుర్వన్తి తాన్ స వేదాదిశాస్త్రాణ్యుపదిశతి, తథైవాతిథివత్ పూజ్యం పరమాత్మానం ప్రతి యే జనాః శ్రద్ధయాఽఽత్మసమర్పణం కుర్వన్తి తేభ్యః సాధువాదమ్ ఆశీర్వాదం చ ప్రయచ్ఛన్నసౌ తాన్ సన్మార్గముపదిశతి. ।౮౫॥

౮౫. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ అతిథివలె ఉపకారకు డను విషయము వర్ణింపబడియున్నది.

పదార్థము :- (ప్రాతః) ప్రభాతకాలములో (పురుప్రియః) అధికప్రేమగల (అతిథిః) అతిథివంటి పూజనీయ మరియు సన్మార్గప్రదర్శకమగు (అగ్నిః) ముఖ్యుడగు పరమేశ్వరుడు. (విశః) అధ్యాత్మ యజ్ఞములో సంలీనమైన ప్రజలకు (స్తవేత) యోగ్యతననుసరించి సాధువాదములు (ప్రశంసలు) చెప్పవలెను. మరియు ఉపదేశించుచుండవలెను. (యస్మిన్) (అమర్త్యే) అమరుడగు పరమాత్మాగ్నియందు (విశ్వే) సమస్త (మర్తాసః) మరణధర్మముగల మనుష్యులు (హవ్యమ్) తమ ఆత్మరూప హవిస్సులను (ఇన్ధతే) సమర్పించుచు ప్రకాశపరచుచుందురు. ॥౫॥

భావార్థము :- ఏ విధముగ గృహమునకు వచ్చినట్టి విద్వాంసుడగు అతిథిని సత్కరించదగిన వస్తువులతో సత్కరించెదరో, వారిచే వేదములు మున్నగు శాస్త్రముల ఉపదేశమును పొందుదురో, అటులనే అతిథివంటి పరమాత్మకు ఎవరు ఆత్మసమర్పణమొనర్చెదరో వారికి ఆయన ఆ సాధువాదములు మరియు ఆశీర్వాదములనిచ్చుచు ఉపదేశించును. ॥౫॥

85. At dawn let the Lord, much - beloved, venerable like a guest be glorified, in whom, the Immortal One, all mortals make their offerings of noble actions blaze. II5II

౮౬. ఋషిః – వసూయవ ఆత్రేయః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – అనుష్టుప్। స్వరః – గాన్ధారః.

అథ పరమాత్మనే హృద్యం స్తోత్రమర్పణీయమిత్యుచ్యతే.

౮౬. యద్వాహిష్ఠం తదగ్నయే బృహదర్చ విభావసో ।
మహిషీవ త్వద్రయిస్త్వద్వాజా ఉదీరతే ॥౬॥

ప.విః– యత్ । వాహిష్ఠమ్ । తత్ । అగ్నయే। బృహత్ । అర్చ । విభావసో – విభా–వసో ।
మహిషీ ఇవ । త్వత్ – రయిః । త్వత్ – వాజాః । ఉత్–ఈరతే ॥౬॥

పదార్థః- యత్ స్తోత్రమ్ **వాహిష్ఠమ్** వోఢృతమమ్, అతిశయేన సహృదయగతభక్తిభావస్య ప్రాపకమ్ భవేత్ **తత్** స్తోత్రమ్ **అగ్నయే** తేజః స్వరూపాయ పరమాత్మనే, దేయమితి శేషః.

తదనుసారమ్ హే **విభావసో** దీప్తిధన జీవాత్మన్! త్వం పరమాత్మానమ్ **బృహత్** బహు **అర్చ** పూజయ. హే పరమాత్మన్ **త్వత్** తవ సకాశాత్ **మహిషీ ఇవ** మహతీ భూమిరివ. మహిష ఇతి మహన్నామ. నిఘం. 3।3, తతః స్త్రియాం మహిషీ. భూరితి మహిషీ. తై. బ్రా. 3।౯।४।౫. **రయిః** సర్వం ధనమ్, **త్వత్** తవ సకాశాత్ **వాజాః** అన్నాని బలాని చ **ఉదీరతే** ఉద్గచ్ఛన్తి, ఉత్పద్యన్తే. ఉత్ పూర్వాః ఈర గతౌ కమ్పనే చ, తతః లటి ప్రథమపురుషబహువచనే రూపమ్. ।౬॥

అత్రోపమాలఙ్కారః. యథా మహతీ పృథివీ త్వద్ ఉదీర్తే, తథా త్వద్ రయిర్వాజాశ్చ ఉదీరతే ఇతి భావః. ॥ ౬॥

భావార్థః- యథా పరమాత్మనాఽస్మాకముపకారాయ భూమీ రచితా, తథైవ నిఖిలం ధనధాన్యాదికం బలపరాక్రమసద్గుణాదికం చాప్యస్మభ్యం ప్రదత్తమస్తి. అతో హార్దికేన భక్తిభావేన స సర్వైర్వన్దనీయః. ।౬॥

౮౬. ఈ మంత్రములో 'పరమాత్మకు హృదయమునుండి వెలువడిన స్తోత్రములనే సమర్పించవలె'నని ఉపదేశించబడినది.

పదార్థము :- (యత్) ఏ స్తోత్రములు (వాహిష్ఠమ్) హృదయమునందలి భక్తిభావములను శ్రేష్ఠత్వముగ వహించునో (తత్) అవియే (అగ్నయే) తేజస్స్వరూపుడగు పరమాత్మకు సమర్పించదగినవియై యుండును. కావున (విభావసో) తేజోవంతమగు ఓ జీవాత్మా! నీవు ఆ పరమాత్మను (బృహత్) అధికముగా (అర్చ) పూజించుము. ఓ పరమేశ్వరా! (త్వత్) నీ వద్దనుండి (మహిషీ ఇవ) గొప్పదగు భూమివలె (రయిః) సమస్త ధనములు (త్వత్) నీనుండి (వాజః) అన్నములు మరియు బలము (ఉదీరతే) ఉత్పన్నమగుచుండును. ।౬॥

ఈ మంత్రములో ఉపమాలఙ్కారముగలదు. ఈ విశాలమగు భూమి ఎటుల నీ నుండి ఉత్పన్నమగునో, అటులనే నీనుండి 'రయి' మరియు 'వాజ'లును ఉత్పన్నమగును. ।౬॥

భావార్థము :- ఏ విధముగ పరమేశ్వరుడు మన ఉపకారముకొరకు భూమిపైనరచించినాడో, అటులనే సకల ధనధాన్యములు, బలపరాక్రమములు, సద్గుణములు మున్నగునవి కూడ మనకిచ్చినాడు. కావుననే హృదయపూర్వక భక్తిభావముచే ఆయనకు వందనములను సమర్పించుచుండవలెను. ।౬॥

86. O Rich in radiant light ; worship the Supreme Leader well and offer Him the best of your life : Grant to us wealth O Lord, because it is from Thee that vast riches and strength proceed like the food material from vast earth. II6II

౮౭. ఋషిః – గోపవనః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – అనుష్టుప్। స్వరః – గాన్ధారః.

అథ పరమాత్మా తిథేరర్చనమాహ.

౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
౮౭. విశోవిశో వో అతిథిం వాజయన్తః పురుప్రియమ్ ।

౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
అగ్నిం వో దుర్యం వచః స్తుషే శూషస్య మన్మభిః ॥౭॥

౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
ప.విః– విశోవిశః – విశః–విశః । వః । అతిథిమ్ । వాజయన్తః । పురుప్రియమ్–
౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
పురు–ప్రియమ్ । అగ్నిమ్ । వః । దుర్యమ్ – దుః–యమ్ । వచః । స్తుషే । శూషస్య।
౧ ౨ర
మన్మభిః ॥౭॥

పదార్థః- హే జనాః! **వః** యూయమ్ **విశఃవిశః** మనుష్యస్య మనుష్యస్య. విశ ఇతి మనుష్యనామ. నిఘం ...౨ । ౩. **అతిథిమ్** అతిథిమ్ ఇవ ఇతి లుప్తోపమమ్, అతిథి వత్ పూజ్యమ్ ఇత్యర్థః, **పురుప్రియమ్** అతిశయస్నేహాస్పదమ్ అగ్నిం పరమేశ్వరమ్ **వాజయన్తః** అర్చన్తః, భవత ఇతి శేషః. వాజయతి అర్చతికర్మా. నిఘం. ౩ । ౧౪. **దుర్యమ్** గృహమ్, గృహవత్ శరణభూతమ్. దుర్యాః ఇతి గృహనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩ । ౪. **అగ్నిమ్** తమ్ అగ్రనాయకం పరమేశ్వరమ్ **వః** యుష్మాకమ్ **వచః** స్తుతివచనం, ప్రాప్నోతు ఇతి శేషః. అహమపి తం జగదీశ్వరమ్ **శూషస్య మన్మభిః** బలస్య సుఖస్య వా స్తోత్రైః, సబలైః సుఖజనకైర్వా స్తోత్రైరిత్యర్థః. శూషమ్ ఇతి బలనామ సుఖనామ చ. నిఘం. ౨ । ౯, ౩ । ౬. మన్మభిః మననీయైః స్తోమైః ఇతి నిరుక్తమ్ ౧౦ । ౫. **స్తుషే** స్తౌమి. ష్టుఞ్ ధాతోర్లేటి ఉత్తమైకవచనే రూపమ్. ॥౭॥

భావార్థః- సర్వేషాం హృదయేఽతిథిరూపేణ విరాజమానో భక్తవత్సలః పరమేశ్వరః సర్వైరేవ జనైః స్తుతివచోభిరభినన్దనీయః. ॥౭॥

౮౭. ఈ మంత్రములో పరమాత్మరూప అతిథిని అర్చించుటను గూర్చి వర్ణించబడినది.

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! (వః) మీరు (విశః విశః) ప్రతి విద్వాంసుని (అతిథిమ్) అతిథివలె, పూజనీయుడగు (పురుప్రియమ్) అధికప్రియుమగు పరమేశ్వరరూప అగ్నిని (వాజయన్తః) అర్చించుడు (దుర్యమ్) గృహమువలె శరణభూతమగు (అగ్నిమ్) ఆ

అగ్రనాయకుడగు జగదీశ్వరునికి (వః) మీ (వచః) స్తుతివచనములు చేరునుగాక ! నేనుకూడ ఆ జగదీశ్వరుని (శూషస్య మన్మభిః) బలము మరియు సుఖముల స్తోత్రములచే, అనగా బలము మరియు సుఖదాయకములగు స్తోత్రములచే (స్తుషే) స్తుతి యొనర్చుచుందును. ।౭॥

భావార్థము :- అందరి హృదయములలో అతిథిరూపములో విరాజిల్లుచుండు, భక్తవత్సలుడగు పరమేశ్వరుని మనుష్యులందరును స్తుతివచనములతో అభినందించవలెను. ।౭॥

87. Desiring strength, we glorify the Supreme Leader, who is like much beloved guest, pervading all subjects. I also praise the Lord with thought - provoking hymns for the sake of abiding happiness, as He is true well-wisher of this world which is like His house. II7II

౮౮. ఋషిః - పూరురాత్రేయః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - అనుష్టుప్। స్వరః - గాన్ధారః.

అథ పరమాత్మాగ్నేరర్చనాయ మానవం ప్రేరయన్నాహ.

౩ ౨ఉ ౩ ౨ ౩౧ర ౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
౮౮. **బృహద్ వయో హి భానవేఽర్చా దేవాయాగ్నయే ।**

౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౧ ౨ ౩౨ ౩౨
యం మిత్రం న ప్రశస్తయే మర్తాసో దధిరే పురః ।౮॥

౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౧౨ ౧౨ర ౩౧ ౨ ౩౧ ౨ ౩ ౨
ప. వి:- బృహత్ । వయః । హి । భానవే । అర్చ । దేవాయ- అగ్నయే । యమ్ । మిత్రమ్ -
౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౧౨ర ౩ ౨ ౩౨
మి- త్రమ్ । న । ప్రశస్తయే - ప్ర-శస్తయే । మర్తాసః । దధిరే । పురః ।౮॥

పదార్థః-హే మానవ! త్వమ్ **భానవే** ఆదిత్యవద్ భాసమానాయ, **దేవాయ** దివ్యగుణకర్మయుక్తాయ **అగ్నయే** పరమాత్మనే **బృహత్** దీర్ఘమ్ **వయః** ఆయుః **అర్చ** సమర్పయ, **యమ్** పరమాత్మానమ్ **మిత్రమ్ న** సఖాయమ్ ఇవ **ప్రశస్తయే** ప్రశస్తజీవనాయ **మర్తాసః** ఉపాసకాః మనుష్యాః **పురః** పురస్తాత్ **దధిరే** స్థాపయన్తి. 'ఛన్దసి లుఙ్ లఙ్ లిటః' అ. ౩ । ౪ । ౬ ఇతి సూత్రేణ వేదే వర్తమానార్థేఽపి లిటః ప్రయోగః సమ్మతః. ।౮॥

అత్ర 'మిత్రం న' ఇత్యుపమాలఙ్కారః. ।౮॥

భావార్థః-యే జగన్నేతారః సుజ్ఞాః సదాచరణప్రియా మహాన్తో జనా భవన్తి తే సదైవ పరమాత్మానం పురతో నిధాయ తతః సత్ప్రేరణాం చ ప్రాప్య సర్వాణి కార్యాణి కుర్వన్తి, తేన తేషాం ప్రశస్తిః ఖ్యాతిశ్చ సర్వత్ర ప్రసరతి. తథైవ హే నరా నార్యశ్చ! యుష్మాభిరపి స్వకీయం సర్వమాయుర్దివ్యగుణకర్మయుక్తాయ జ్యోతిష్మతే పరమాత్మనే సమర్ప్య తత్ప్రేరణయా కర్తవ్యేషు కర్మసు మతిం కృత్వా లోకే ప్రశస్తిః ప్రాప్తవ్యా. ।౮॥

౮౮. ఈ మంత్రములో మనుష్యులను పరమాత్మాగ్నిని అర్చించుటకు ప్రేరేపించబడినది.

పదార్థము :- ఓ మనుష్యా! నీవు (భానవే) ఆదిత్యునివంటి ప్రకాశకుడు (దేవాయ) దివ్య గుణకర్మలతో గూడిన (అగ్నయే) పరమాత్మకొరకు (బృహత్) గొప్ప (వయః) ఆయువును (అర్చ) సమర్పించుము (యమ్) పరమాత్మను (మిత్రం న) మిత్రునివలె (ప్రశస్తయే) ప్రశస్తమగు జీవితముకొరకు (మర్తాసః) ఉపాసకులగు మనుష్యులు (పురః) ఎదుట (దధిరే) స్థాపించుదురు.।౮॥

ఈ మంత్రములో 'మిత్రం న' లో ఉపమాలఙ్కారము కలదు.।౮॥

భావార్థము :- ఎవరు జగన్నాయకుడు, ఉత్కృష్టజ్ఞాని, సదాచారప్రేమి, మహనీయులుగ నుందురో వారు నిరంతరము పరమాత్మను ఎదుటనే ఉంచుకొని మరియు ఆయనతో శుభప్రేరణలను పొంది సకల కార్యము లొనర్చుకొనుచుందురు. దానివల్ల వారి ప్రశస్తి మరియు ఖ్యాతి ప్రపంచమంతటను వ్యాప్తిజెందును. అటులనే ఓ స్త్రీ పురుషులారా! మీరు కూడా మీ జీవితమంతయును దివ్యగుణకర్మలుగల జ్యోతిష్మంతుడగు పరమాత్మకు సమర్పించి ఆయన ప్రేరణచే కర్తవ్యకర్మలలో బుద్ధిని ప్రయోగించి జగత్తునందు ప్రశస్తిని పొందుచుండుడు.।౮॥

88. Sing praise to the Glorious Lord who is giver of peace and happiness and offer your noble life to him whom wise men set before their (mental) eyes like a true friend for their welfare. II8II

౮౯. ఋషిః – గోపవనః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – అనుష్టుప్। స్వరః – గాన్ధారః.

అథ పరమాత్మ గుణానాహ.

౧౨ ౩౧ ౨౩ ౧ ౨౩ ౧ర ౨ర
౮౯. అగన్మ వృత్రహన్తమం జ్యేష్ఠమగ్నిమానవమ్।

౧ ౨ ౩ ౧౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩౧ ౨
యః స్మ శ్రుతర్వన్నార్క్ష్యే బృహదనీక ఇధ్యతే ।౯॥

౧౨ర ౩ ౧౨ ౩ ౧౨ర ౧౨ర ౩౨ ౧౨ర
ప. వి:– అగన్మ । వృత్రహన్తమమ్ – వృత్ర–హన్తమమ్ । జేష్ఠమ్ । అగ్నిమ్ । ఆనవమ్ ।
౩ ౧౨ ౩౨ ౩ ౧౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
యః । స్మ । శ్రుతర్వన్ । ఆర్క్షే । బృహదనీకః – బృహత్–అనీకః । ఇధ్యతే ।౯॥

పదార్థః- వయమ్ **వృత్రహన్తమమ్** అతిశయేన పాపహన్తారమ్. పాప్మా వై వృత్రః. శ. ౧౧ । ౧ । ౫ ।౭, **జ్యేష్ఠమ్** అతిశయేన ప్రశస్యం వృద్ధం వా. అతిశాయనార్థే ఇష్ఠని 'జ్య చ' అ. ౫ । ౩ । ౬౧, 'వృద్ధస్య చ' అ. ౫ । ౩ । ౬౨ ఇతి సూత్రాభ్యాం క్రమేణ ప్రశస్యస్య వృద్ధస్య చ జ్యాదేశః. **ఆనవమ్** అనుభ్యో మనుష్యేభ్యో హితస్తమ్. అనురితి మనుష్యనామ. నిఘం. ౨ । ౩. **అగ్నిమ్** తేజస్వినం పరమేశ్వరమ్ అగన్మ ప్రాప్తాః స్మః. **యః స్మ** యః ఖలు **శ్రుతర్వన్** శ్రుతాః ఖ్యాతా అర్వాణః కిరణరూపా అశ్వా యస్య స శ్రుతర్వా, తస్మిన్ శ్రుతర్వణి జ్యోతిర్మయే సూర్యే. శ్రుతర్వన్ ఇత్యత్ర 'సుపాం సులుక్' అ. ౭ ।౧ ।౩౯ ఇతి సప్తమ్యా లుక్. 'శ్రుత - అర్వన్' అత్ర చ 'శకన్ధ్వాదిషు పరరూపం వాచ్యమ్' అ. ౬ ।౧ ।౯౪ వా... ఇతి పరరూపమ్. తథా **ఆర్క్షే** ఋక్షాణి నక్షత్రాణి, తేషాం సమూహ ఆర్క్షమ్, తస్మిన్ తారకపుఞ్జే. ఋషన్తి గచ్ఛన్త్యాకాశే తాని ఋక్షాణి నక్షత్రాణి. ఋష ధాతోః 'స్నువ్రశ్చికృత్యృషిభ్యః కిత్' ఉ. ౩ । ౬౬ ఇతి స ప్రత్యయః. తేషాం సమూహః ఆర్క్షమ్. **బృహదనీకః** మహాతేజాః సన్ **ఇధ్యతే** దీప్యతే, భాసతే. తథా చోపనిషద్వర్ణః ''న తత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారకం నేమా విద్యుతో భాన్తి కుతోऽయమగ్నిః. తమేవ భాన్తమనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి'' కఠ. ౫ । ౧౫ ఇతి. ।౯॥

భావార్థః- ప్రచణ్డదీప్తిమతి సూర్యే, తారామణ్డలే, సర్వస్మిన్నేవ బ్రహ్మాణ్డే యస్య కర్తృత్వం, యత్ ప్రదత్తా శక్తిః, యత్కృతం చ తేజో ద్యోతతే, యః పాపానాం హన్తా, మనుష్యాణాం హితకర్తా, ప్రశస్యతమః పురాణపురుషో వర్వర్తి స సర్వైర్మనసా వన్దనీయః ప్రాప్తవ్య ఉపాసనీయశ్చ. ।౯॥

అత్ర శ్రుతర్వా నామ రాజా, స చ ఋక్షస్య పుత్రః, తస్మిన్ ఆర్క్షే శ్రుతర్వణి అగ్నిః ఇధ్యతే స్మ, ఇతి కేషాఞ్చిద్ వ్యాఖ్యానం తు న సమఞ్జసమ్, వేదేషు లౌకికేతిహాసాభావాత్.

౮౯. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ గుణములు వర్ణించబడినవి.

పదార్థము :- మేము (బృహన్తమమ్) పాపముల వినాశకుడు (జ్యేష్ఠమ్) సర్వాధికముగ ప్రశంసలను మరియు గొప్పవాడు (ఆనవమ్) మనుష్యుల హితకారి (అగ్నిమ్) తేజస్స్వరూపుడగు పరమేశ్వరుని (అగన్మ) పొందినాము (యః స్మ) ఏ (శ్రుతర్వన్) ప్రసిద్ధ కిరణరూప, జ్యోతిర్మయ సూర్యునిలో మరియు (ఆర్క్షే) తారాపుంజములో (బృహదనీకః) విశాలతేజముగలవారమై (ఇధ్యతే) భాసిల్లుచుందుము. ।౯॥

భావార్థము :- ప్రచండదీప్తివంతుడగు సూర్యునిలో, తారామండలములో, బ్రహ్మాండమంతటిలో ఎవనికర్తృత్వము, ఎవడు ప్రసాదించిన శక్తి, ఎవడుత్పన్నమొనర్చినట్టి తేజము ప్రకాశించుచున్నదో, ఎవడు పాపుల సంహారకుడు, మానవుల హితకారి, సర్వాధిక ప్రశంసనీయుడు, పురాణపురుషుడో ఆ పరమాత్మనే ఉపాసించవలెను. ॥౯॥

ఈ మంత్రముపై కొందరొనర్చు వ్యాఖ్య అసంగతముగ నున్నది. శ్రుతర్వుడను ఒక రాజుండెను. ఆతడు ఋక్షకుడను ఎలుగుబంటి పుత్రుడైయుండెను. ఆతనివద్ద అగ్ని ప్రదీప్తమగుచుండెడిదనునది. కాని వేదములలో లౌకిక ఇతిహాసములేదు. ॥౯॥

89. To our noblest Leader, Friend of men, Chief slayer of sins have we come. He being Almighty shines in the stars and vast universe. He is the best Benefactor of mankind. II9II

౯౦. ఋషిః - వామదేవః, కశ్యపోవా మారీచో మన్వుర్వా వైవస్వతః,

ఉభౌవా। దేవతా - అగ్నిః। ఛన్దః - అనుష్టుప్। స్వరః - గాన్ధారః.

అథ గృహీతమానవజన్మానం జీవాత్మానం సమ్బోధయన్నాహ.

3 ౧ర ౨ర3 ౧౨ 3 ౨ 3 ౧ ౨ 3 ౧ ౨
౯౦. జాతః పరేణ ధర్మణాయత్సవృద్భిః సహాభువః ।

3 ౨ఉ 3 ౧ ౨3 ౨ 3 ౨ 3 ౧ర ౨ర 3 ౨
పితా యత్కశ్యపస్యాగ్నిః శ్రద్ధా మాతా మనుః కవిః ॥౧౦॥

3 ౨ ౧౨ర ౧౨ర 3 ౧ ౨ 3 ౧ ౨ 3 ౨
ప. వి:- జాతః । పరేణ । ధర్మణా । యత్ - సవృద్భిః స-వృద్భిః। సహ ।
౧౨ర 3 ౨ 3 ౧ ౨ ౧ ౨ 3 ౨ 3 ౨ 3 ౨ ౧౨ర
అభువః। పితా । యత్ । కశ్యపస్య । అగ్నిః । శ్రద్ధా - శ్రత్-ధా । మాతా । మనుః।
3 ౨
కవిః ॥౧౦॥

పదార్థః-హే జీవాత్మన్! త్వమ్ **పరేణ** ఉత్కృష్టేన **ధర్మణా** ధర్మాఖ్యేన సంస్కారేణ నిమిత్తేన **జాతః** మానవయోనౌ గృహీతజన్మా వర్తసే, **యత్** యతః **సవృద్భిః** సహ వర్తన్తే ఇతి సవృతః తైః సూక్ష్మశరీరస్థైః పఞ్చప్రాణపఞ్చజ్ఞానేన్ద్రియ - పఞ్చసూక్ష్మభూత-మనోబుద్ధిరూపైః సప్తదశతత్త్వైః

సహ సార్ధమ్ త్వమ్ **అభువః** విద్యమానః ఆసీః. **యత్** యస్మాత్ **కశ్యపస్య** ద్రష్టుస్తవ. పశ్యతీతి పశ్యకః, వర్ణవిపర్యయేణ కశ్యపః. 'కశ్యపః పశ్యకో భవతి, యత్ సర్వం పరిపశ్యతీతి' తై. ఆ. ౧।౮।౮ '**పితా** జనకః **అగ్నిః** అగ్రణీః తేజోమయః పరమాత్మా విద్యతే, తస్మాత్ **శ్రద్ధా** శ్రద్ధా **మాతా** తవ జననీతుల్యా భవేత్, త్వం స్వయం చ **మనుః** మననశీలః. మను అవబోధనే ధాతోః 'శృస్వృ.' ఉ. ౧।౧౦ ఇతి ఉ ప్రత్యయః. **కవిః** మేధావీ చ భవేతి శేషః. కవిరితి మేధావినామ. నిఘం. ౩।౧౫. ।।౧౦।।

భావార్థః-యదా జీవాత్మా మృత్యుకాలే శరీరాన్నిస్సరతి తదా సూక్ష్మశరీరం తేన సహ విద్యమానం భవతి, సూక్ష్మ శరీరస్థే చిత్తే చ ప్రోతా ధర్మాధర్మాఖ్యాః శుభాశుభకర్మసంస్కారా ఆత్మనా సహైవ గచ్ఛన్తి. ధర్మేణ స మనుష్యజన్మ, అధర్మేణ చ పశు పక్ష్యాది జన్మాని ప్రాప్నోతి. జీవాత్మా ఖలు జ్ఞానగ్రహణ సామర్థ్యవత్వాత్ కశ్యపో ద్రష్టా వా వర్తతే, అతస్తేన సకలస్య జ్ఞానవిజ్ఞానస్య సంచయః కార్యః. యతః పరమేశ్వరః శరీరే తస్య జన్మదాతా భవతి, అతః పితుర్మహత్త్వం విచార్య తేన జీవనే శ్రద్ధా మాతృవత్ స్వీకర్తవ్యా, స్వయమపి చ మననశీలేన మేధావినా చ భావ్యమ్. ।।౧౦।।

యే తు బ్రువన్తి కశ్యపః ఋషేర్నామ, శ్రద్ధా దేవ్యానామ, మనుశ్చ వైవస్వత ఇతి తేషాం మతం న సమఞ్జసమ్, వేదేషు లౌకికేతిహాసాభావాత్.

అత్ర పరమాత్మనః సకాశాద్ యశస్తేజోధనబలాదిప్రార్థనాత్, పరమాత్మప్రభావవర్ణనాద్, అతిథిం తం ప్రతి హవ్యసమర్పణార్థం తత్పూజార్థం చ ప్రేరణాత్, పరమాత్మని పితృత్వేన శ్రద్ధాయాం మాతృత్వేన వర్ణనాచ్చైతస్యా దశతేః పూర్వదశత్యా సహ సంగతిరస్తీతి విజానీత.

ఇతి ప్రథమే ప్రపాఠకే ద్వితీయార్ధే చతుర్థీ దశతిః.

ఇతి ప్రథమేఽధ్యాయే నవమః ఖణ్డః ।।

౯౦. ఈ మంత్రములో మానవజన్మను పొందిన జీవాత్మను సంబోధించి వర్ణించబడినది.

పదార్థము :- ఓ జీవాత్మా! నీవు (పరేణ) ఉత్కృష్టమగు (ధర్మణా) ధర్మమను పేరుగల సంస్కారకారణమున (జాతః) మానవయోనియందు జన్మించితివి (యత్) ఏలన నీవు (సవృద్భిః సహ) వెంటనుండునట్టి సూక్ష్మశరీరముయొక్క పంచప్రాణములు, పంచజ్ఞానేంద్రియములు, పంచ సూక్ష్మభూతములు, మనస్సు మరియు బుద్ధి. ఈ పదునేడు తత్త్వములతో గూడ (అభువః) విద్యమానమై యున్నావు (యత్) ఏలన (కశ్య పస్య) ద్రష్టవగు నీయొక్క (పితా) తండ్రి, అనగా

మనుష్య శరీరదాతయగు (అగ్నిః) ప్రసిద్ధ తేజోమయుడగు పరమాత్మ. కావున (శ్రద్ధా) శ్రద్ధ (మాతా) నీ తల్లివంటిది. మరియు నీవు స్వయముగ (మనుః) మననశీలుడవు (కవిః) మేధావివగుము.॥౧౦॥

భావార్థము :- జీవాత్మ మృత్యువు కాలమున శరీరమును వదలివేసినప్పుడు సూక్ష్మశరీరము దానితో విద్యమానమైయుండును. మరియు సూక్ష్మశరీరస్థచిత్తములో ధర్మము, అధర్మమనుపేరుగల శుభాశుభ కర్మల సంస్కారములు ఆత్మతో వెళ్లును. ధర్మముచే నది మనుష్యజన్మము మరియు అధర్మముచే పశుపక్ష్యాదులు, కృమికీటకాదుల జన్మమును పొందును. జీవాత్మ జ్ఞానగ్రహణ సామర్థ్యముగలదగుటవల్ల కశ్యప అనగా ద్రష్టయైయున్నది. కావుననే యది సకల జ్ఞాన విజ్ఞానములను సంచయమొనర్చవలసియుండును. ఏలన పరమేశ్వరుడు దాని శరీరములో జన్మదాతయైయుండును. కావున తండ్రియొక్క మహత్వమును గురించి ఆలోచించి అది జీవితములో శ్రద్ధను తల్లివంటి దానిగ స్వీకరించవలసి యుండును. స్వయముగ మననశీలము మరియు మేధావిగా కావలెను.॥౧౦॥

కొందరు 'కశ్యప' అనునది ఒక ఋషిపేరు, శ్రద్ధ ఒక దేవి పేరు. మరియు 'మను' వనగా వైవస్వతమనువుగ గ్రహించవలెననియందురు. వారి అభిప్రాయము వేదములలో లౌకిక ఇతిహాసము లేనందున కలయిక అనగా సంగత రహితమైయున్నది.

ఈ దశతిలో పరమాత్మతో యజ్ఞము, తేజము, ధనము, బలము మున్నగువాని యాచన, పరమాత్మయొక్క ప్రభావ వర్ణన, అతిథియగు పరమాత్మయెడ హవ్యముల సమర్పణ, ఆయనను పూజించుటకు ప్రేరణ యుండుటవల్ల మరియు పరమేశ్వరున్ని తండ్రి మరియు శ్రద్ధను తల్లిరూపములో వర్ణిత మొనర్చుటవల్ల ఈ విషయము పూర్వదశతియొక్క విషయముతో సంబంధముగలదని ఎరుగవలెను.

ప్రథమప్రపాఠక ద్వితీయార్ధములో చతుర్థీదశతి సమాప్తము

ప్రథమాధ్యాయములో నవమఖణ్డము సమాప్తము

90. O God : Thou manifestest Thy loftiest Law, being always present with Thy wonderful powers. This Supreme Leader (God) who is upholder of Truth, the Supreme Lawgiver and Omniscient is Father of the wise. Faith and power of upholding truth at any cost is his mother. II10II

పఞ్చమీ దశతిః

౯౧. ఋషిః - అగ్నిస్తాపసః। దేవతా - విశ్వేదేవాః।

ఛన్దః - అనుష్టుప్। స్వరః - గాన్ధారః.

అథ సోమవరుణాదీనాహ్వాయతి.

౨౩ ౧ ౨౩ ౧౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
౯౧. సోమం రాజానం వరుణమగ్నిమన్వారభామహే ।

౩ ౨ఉ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨౩ ౨ ౩ ౧ ౨
ఆదిత్యం విష్ణుం సూర్యం బ్రహ్మాణఞ్చ బృహస్పతిమ్ ॥౧॥

౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౩౨ర ౩౧ ౨ ౩
ప.వి:-సోమమ్ । రాజానమ్ । వరుణమ్ । అగ్నిమ్ । అన్వారభామహే । అను-
౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ ౩
ఆరభామహే । ఆదిత్యమ్ - ఆ-దిత్యమ్ । విష్ణుమ్ । సూర్యమ్ । బ్రహ్మాణమ్ । చ ।
౧ ౨ర ౧౨ర
బృహః-పతిమ్ ॥౧॥

పదార్థః-ప్రథమః పరమాత్మపరః. వయమ్ **రాజానమ్** సర్వేషాం సమ్రాజమ్ **సోమమ్** చన్ద్రవదాహ్లాదకం, యద్వా చరాచరస్య జగతో జనకం సోమనామకం పరమాత్మానమ్. యః సవతి జనయతి సర్వం జగత్ స సోమః తమ్. షు ప్రసవైశ్వర్యయోః ఇతి ధాతోః అర్తిస్తుసు... ఉ. ౧।౧౪౦ ఇతి మన్. **వరుణమ్**యఃసర్వాన్‌శిష్టాన్ ముముక్షూన్ ధర్మాత్మనో వృణోతిఅథవా శిష్టైర్ముముక్షుభిర్ధర్మాత్మభిర్వ్రియతే స వరుణః, తం వరుణనామకం పరమాత్మానమ్. వృఞ్ వరణే ధాతోః 'కృవృదారిభ్య ఉనన్. ఉ. ౩ । ౫౩' ఇతి ఉనన్ ప్రత్యయః. **అగ్నిమ్** అగ్రనాయకం ప్రకాశస్వరూపం వా అగ్నినామకం పరమాత్మానమ్. **ఆదిత్యమ్** ప్రలయకాలే సర్వస్య జగతః ఆదాతారమ్, అవినాశిస్వరూపమ్, సూర్యవత్ సత్యన్యాయధర్మప్రకాశకమ్ ఆదిత్యనామకం పరమాత్మానమ్. **విష్ణుమ్** యో వేవేష్టి వ్యాప్నోతి చరాచరం జగత్ తం విష్ణునామకం పరమాత్మానమ్. అత్ర 'విషః కిచ్చ. ఉ. ౩ । ౩౮' ఇతి సూత్రేణ విష్లృ వ్యాప్తౌ ధాతోః ను ప్రత్యయః. **బ్రహ్మాణమ్** సర్వేభ్యో మహాన్తమ్ బ్రహ్మనామకం పరమాత్మానమ్. అత్ర బృహి వృద్ధౌ ధాతోః 'బృ హేర్నోఽచ్చ. ఉ. ౪ ।౧౪౬' ఇతి మనిన్, నకారస్య అదాదేశశ్చ. **బృహస్పతిమ్** చ బృహతామ్ ఆకాశాదీనాం పతిమ్,

యద్వా బృహసః వృద్ధేః పతిమ్ బృహస్పతినామకం పరమాత్మానం చ. ప్రథమేఽర్థే 'తద్ బృహతోః కరపత్యోశ్చోరదేవతయోః సుట్ తలోపశ్చ'. అ. ౬ । ౧ । ౧౫౭ వా... ఇతి సుట్ తకారలోపశ్చ. ద్వితీయేఽర్థే బృహి వృద్ధౌ ధాతోః ఔణాదికోఽసున్. **అను ఆరభామహే** ఆశ్రయామహే. అను -ఆఙ్పూర్వో రభ రాభస్యే ధాతుర్గ్రహణార్థే ప్రయుజ్యతే.

అథ ద్వితీయో రాష్ట్రపరః. మన్త్రోక్తాః సర్వే దేవా విభిన్నా రాజ్యసచివా రాజ్యాధికారిణో వా సన్తీతి వేద్యమ్. యథోక్తం మనునా ''మౌలాఞ్ఛాస్త్రవిదః శూరాంల్లబ్ధలక్షాన్ కులోద్భవాన్. సచివాన్ సప్త చాష్టౌ వా ప్రకుర్వీత పరీక్షితాన్'' మను... ౭ । ౫౪ ఇతి. వయం ప్రజాజనాః **సోమమ్** చన్ద్రవత్ ప్రజాహ్లాదకమ్ **రాజానమ్** నృపతిమ్, **వరుణమ్** దణ్డాధికారిణమ్. వరుణః పాశీ ఇతి స్మరణాత్ పాశహస్తో దణ్డాధికారీ వేద్యః. **అగ్నిమ్** సేనాయా అగ్రనాయకం సేనాధ్యక్షమ్. అగ్నిర్వై దేవానాం సేనానీః. మై... సం... ౧ । ౧౦. ౧౪ ఇతి స్మరణాత్. **ఆదిత్యమ్** ప్రజాభ్యః కరమ్ ఆదదానం కరాధికారిణమ్ ఆదత్తే ప్రజాభ్యః కరమ్ ఇత్యాదిత్యః. **విష్ణుమ్** వ్యాపకరూపేణ ప్రజాకార్య నిర్వాహకత్వాత్ ప్రధానమన్త్రిణమ్, సూర్యమ్ సూర్యవద్ రోగనివారకం స్వాస్థ్యమన్త్రిణమ్, **బ్రహ్మాణమ్** యజ్ఞాధికారిణమ్. బ్రహ్మా త్వో వదతి జాతవిద్యామ్. ఋ. ౧౦ । ౭౧ । ౧౧. బ్రహ్మైకో జాతే జాతే విద్యాం వదతి. బ్రహ్మా సర్వవిద్యః, సర్వం వేదితుమర్హతి. బ్రహ్మా పరివృఢః శ్రుతతః. నిరు. ౧ । ౮ ఇతి వర్ణనాత్. **బృహస్పతిం చ** శిక్షాసచివం చ. వాగ్వై బృహతీ, తస్యా ఏష పతిస్తస్మాద్ బృహస్పతిః. శ. ౧౪ । ౪ । ౧ । ౨౨. **అను ఆ రభామహే** రాష్ట్రోత్కర్షార్థమ్ ఆశ్రయామహే. ॥౧॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥౧॥

భావార్థః-అగ్ని సోమ వరుణాదిత్యవిష్ణుసూర్యబ్రహ్మబృహస్పత్యాద్యనేకనామభిర్వేదేషు గీతకీర్తిరేకః పరమేశ్వరః సర్వైరాశ్రయణీయః. తథైవ రాష్ట్రేఽనేకైరమాత్యైరాజ్యాధికారిభిశ్చ సహ రాష్ట్రం సఞ్చాలయన్ నృపతిరపి సర్వైః ప్రజాజనైరాశ్రయణీయః సహయోగప్రదానేన సత్కర్తవ్యశ్చ. ॥౧॥

౯౧. ఈ మంత్రములో సోమ, వరుణ మున్నగువాని ఆహ్వానమొనర్చబడినది.

పదార్థము :-మొదట పరమాత్మపక్షములో :- మనము (రాజానమ్) సర్వమునకు రాజు (సోమమ్) చంద్రునివలె ఆహ్లాదమును గలిగించు చరాచర జగత్తును ఉత్పాదనపరచు సోముడను పేరుగల పరమాత్మను (వరుణమ్) సకల విశిష్టులగు ముముక్షువులు, ధర్మాత్ములగువారిని వరించునట్టి మరియు వారందరి ద్వార వరించబడునట్టి 'వరుణ' నామక పరమాత్మను (అగ్నిమ్) అందరకు అగ్రనాయకుడు, ప్రకాశ స్వరూపుడగు 'అగ్ని' నామక

పరమాత్మను (ఆదిత్యమ్) ప్రళయకాలములో ప్రపంచమంతటిని ప్రకృతిగర్భములో విలీనమొనర్చుకొనునట్టి అవినాశి స్వరూపుడు, సూర్యునివలె సత్యము, న్యాయము మరియు ధర్మముయొక్క ప్రకాశకుడగు 'ఆదిత్య'నామక పరమాత్మను (విష్ణుమ్) చరాచర ప్రపంచమందంతటను వ్యాపకమైయున్న 'విష్ణు' నామక పరమాత్మను (బ్రహ్మాణమ్) అందరికన్న మహాగొప్పవాడగు 'బ్రహ్మ' నామక పరమాత్మను (బృహస్పతిం చ) మరియు విశాలమగు ఆకాశము మున్నగువాని స్వామి, వృద్ధికి అధిపతి బృహస్పతి యనుపేరుగల పరమేశ్వరుని (అను ఆర భామహే) ఆశ్రయమును పొందెదము.

రెండవది రాష్ట్రపక్షములో:- మంత్రమునందుగల సకలదేవతలు, వేరువేరుగ రాజ్యమంత్రులు, రాజ్యాధికారులేయైయున్నారని ఎరుగవలెను. మనువు చెప్పినట్లుగా [రాజు తన దేశమునందలి మూలనివాసి, వేదములు మున్నగు శాస్త్రముల నెరిగినవారు, శూరవీరులు, లక్ష్యమును పొందినవారు, కులీనులు, చక్కగ పరీక్షించబడినవారు ఏడుగురు, లేక ఎనమండుగురు మంత్రుల నేర్పరచుకొనవలెను ॥మనుస్మృతి.౭-౫౪॥]. ప్రజలమగు మనము (సోమమ్) ప్రజలకు చంద్రునివలె ఆహ్లాదమును గలిగించునట్టి (రాజానమ్) రాజును (వరుణమ్) దండధారిని (అగ్నిమ్) సైన్యముల అగ్రనాయకుడగు సేనాధ్యక్షుని (ఆదిత్యమ్) పన్నుల అధికారిని (విష్ణుమ్) వ్యాపకరూపములో ప్రజలకార్యములను సిద్ధిపరచునట్టి ప్రధానమంత్రిని (సూర్యమ్) సూర్యునివంటి వ్యాధినివారకుడగు స్వాధ్యాయమంత్రిని (బ్రహ్మాణమ్) యజ్ఞాధికారిని (బృహస్పతిం చ) మరియు శిక్షణమంత్రిని (అను ఆర భామహే) రాష్ట్రముయొక్క అభివృద్ధికి ఆశ్రయించవలెను. ॥౧॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారముగలదు. ॥౧॥

భావార్థము :- అగ్ని, సోమ, వరుణ, ఆదిత్య, విష్ణు, సూర్య, బ్రహ్మ, బృహస్పతి మున్నగు అనేక నామములచే వేదములందు ఎవరిని కీర్తించబడినదో, అట్టి ఏకేశ్వరుడగు పరమేశ్వరున్నే ఎల్లరును ఆశ్రయించవలసియుండును. అదేవిధముగ రాష్ట్రములో అనేకమంది మంత్రులు మరియు రాజ్యాధికారులతోగూడ కలిసి రాజ్యపాలనమొనర్చునట్టి రాజును ప్రజలందరును ఆశ్రయించవలెను. మరియు తమ సహకారమునిచ్చుచు వారిని చక్కగా సత్కరించుట శ్రేయస్కరముగనుండును. ॥౧॥

91. We place our trust in the Lord who is the Creator of the world, the most acceptable destroyer of miseries, the Supreme Leader, Immortal, Omnipresent, Giver of light, the greatest Protector of knowledge and the vast universe. II1II

౯౨. ఋషిః – వామదేవః। దేవతా – అఙ్గిరాః।

ఛన్దః – అనుష్టుప్। స్వరః – గాన్ధారః.

అథ యోగినః కిం కుర్వన్తీత్యాహ.

౩౨ ౩౨ ౩౧౨ ౩౨ ౩ ౧ర ౨ర
౯౨. ఇత ఏత ఉదారుహన్ దివః పృష్ఠాన్యా రుహన్।
౨౩ ౨౩ ౧ ౨౩ ౧ర ౨ర ౨ర
ప్ర భూర్జయో యథాపథోద్ ద్యామఙ్గిరసో యయుః ॥౨॥

౩౨ ౩౨ ౩౧౨ ౩ ౧౨ర ౩౨ ౩ ౧౨ ౩ ౨
ప.విః– ఇతః। ఏతే। ఉదారుహన్–ఉత్–ఆరుహన్। దివః। పృష్ఠాని। ఆ–అరుహన్। ప్ర
౩ ౧౨ర ౧౨ర ౩౨ ౧౨ర ౩
। భూః। జయః। యథా। పథా। ఉత్–ద్యామ్। అఙ్గిరసః। యయుః ॥౨॥

పదార్థః- అఙ్గిరసో దేవతాః. **ఏతే** ఇమే **అఙ్గిరసః** అగ్నిస్వరూపమ్ అఙ్గారవత్ తేజస్వినమ్ అఙ్గరస భూతం ప్రాణప్రియం పరమేశ్వరం ధ్యాయన్తస్తపస్వినో యోగినః. అఙ్గారేషు అంగిరాః. నిరు. ౩।౧౭. అఙ్గిరా ఉ హ్యగ్నిః. శ. ౧।౪।౧।౨౫. అఙ్గిరసం మన్యన్తే అఙ్గానాం యద్ రసః. ఛా. ఉ. ౧।౨।౧౦. ప్రాణో వా అఙ్గిరాః. శ. ౬।౧।౨।౨౮. భృగూణామ్ అఙ్గిరసాం తపసా తప్యధ్వమ్. తై. సం. ౧।౧।౭. ౨. **ఇతః** అస్మాద్ అన్నమయకోశాద్ మూలాధారచక్రాద్ వా **ఉత్ ఆరుహన్** ఊర్ధ్వమ్ ఆరోహన్తి, క్రమశశ్చ **దివః పృష్ఠాని** అన్తరిక్షస్య సోపానాని మధ్యవర్తికోశాన్ మధ్యవర్తిచక్రాణి వా **ఆరుహన్** ఆరోహన్తి. తతశ్చ **ద్యామ్** ద్యులోకమ్- ఆనన్దమయరూపం సర్వోచ్చకోశమ్, సహస్రారరూపమ్ సర్వోచ్చచక్రం వా **ఉద్ యయుః** ఉద్గచ్ఛన్తి. ఛన్దసి లుఙ్ లఙ్ లిటః. అ. ౩।౪।౬ ఇతి నియమేన భూతవాచిలకారా అత్ర సామాన్యకాలే ప్రయుక్తాః. హే సఖే ! త్వమపి తథైవ **ప్ర భూః** ప్రకృష్టో భవ, యద్వా ప్రభవసమర్థో భవ, **యథా** యేన ప్రకారేణ **పథా** సన్మార్గేణ, తవ **జయః** విజయః, భవేద్ ఇతి శేషః. ॥౨॥

భావార్థః- మానవశరీరేఽన్నమయ - ప్రాణమయ - మనోమయ - విజ్ఞానమయ - ఆనన్దమయరూపాః పఞ్చకోశాః, మూలాధార - స్వాధిష్ఠాన - మణిపూర - అనాహత - విశుద్ధ - లలిత - ఆజ్ఞా - సహస్రారరూపాణ్యష్టచక్రాణి చ విద్యన్తే. యోగాభ్యాసినో జనాః స్థూలకోశాత్ సూక్ష్మసూక్ష్మతరకోశాన్ ప్రత్యుత్క్రామన్తః సూక్ష్మతమకోశమ్ ఆనన్దమయమ్ అధిగమ్య పరం బ్రహ్మానన్దమనుభవన్తి. కిఞ్చ, నిమ్నచక్రాన్మూలాధారాత్

ప్రాణచక్రమణక్రమేణాన్తే సహస్రారచక్రే ప్రాణాన్ కేన్ద్రీకృత్య మస్తిష్కే హృదయే చ పరమాత్మజ్యోతిషోఽవిచ్ఛిన్నాం ధారాం ప్రవాహయన్తి. హే సఖే! త్వమపి తథైవ సామర్థ్యం సంచిను, యేనోత్తరోత్తరముత్కృష్టతరమార్గమనుధావతో విజయస్తవ హస్తగతో భవేత్. ॥౨॥

౯౨. ఈ మంత్రములో యోగు లేమి చేయుచుందురను విషయవర్ణనకలదు.

పదార్థము :-(ఏతే) ఈ (అఙ్గిరసః) అగ్నిస్వరూపుడు, అగ్నిజ్వాలలవంటి తేజస్వి, అంగముల రసమువంటివాడు, ప్రాణప్రియుడగు పరమాత్మను ధ్యానము నొనర్చువారు, తపస్వులగు యోగీశ్వరులు (ఇతః) ఈ అన్నమయ కోశమునుండి, లేక మూలాధార చక్రమునుండి (ఉత ఆరుహన్) ఊర్ధ్వారోహణ మొనర్చుచుందురు. క్రమముగ (దివః పృష్ఠాని) అంతరిక్షసోపానములపై, అనగా మధ్యవర్తి కోశముల, లేక మధ్యవర్తి చక్రములపై (ఆరుహన్) ఎక్కిపోవుచుందురు. మరియు (ద్యామ్) ద్యులోకముపై, అనగా ఆనందమయరూప సర్వోన్నతకోశముపై, లేక సహస్రారరూపసర్వోన్నతచక్రముపై (ఉద్ యయు) చేరుకొందురు. ఓ మిత్రులారా! మీరుకూడ (ప్రభూః) ఉత్కృష్టులుగ నగుడు, సమర్థులుగనగుడు మరియు దీనిచే (పథా) సన్మార్గముపై నడుచుచుండునప్పుడు నీకు విజయప్రాప్తికలుగగలదు. ॥౨॥

భావార్థము :-మానవశరీరములో అన్నమయ, ప్రాణమయ, మనోమయ, విజ్ఞానమయ, ఆనందమయమనబడు ఐదుకోశములు మరియు మూలాధారము, స్వాధిష్ఠానము, మణిపూరకము, అనాహతము, విశుద్ధము, లలితము, ఆజ్ఞ, సహస్రారమను ఎనిమిది చక్రములు కలవు. యోగాభ్యాసమొనర్చు వారు స్థూలకోశమునుండి సూక్ష్మ - సూక్ష్మతర కోశముల నారోహించుచు సూక్ష్మతమమగు ఆనందమయ కోశమునకు చేరి పరమబ్రహ్మానందము ననుభవించెదరు. ఇదే విధముగ దిగువనున్న మూలధారచక్రమునుండి ప్రాణములు, పైనగల ఊర్ధ్వ చక్రక్రమమునకు క్రమముగ చేరుచు చివరకు సహస్రారచక్రములో ప్రాణములను కేంద్రీకృతమొనర్చుకొని మస్తిష్కము మరియు హృదయములో పరమాత్మ జ్యోతియొక్క అవిచ్ఛిన్నధారను ప్రవాహిత మొనర్చుకొందురు. ఓ మిత్రులారా! మీరుకూడ అట్టి సామర్థ్యమునే సంగ్రహణమొనర్చుకొనుడు. దీనివల్ల క్రమక్రమముగ అధికాధికముగ ఉత్కృష్టమార్గముపై నడుచుచుండినచో మీకు విజయప్రాప్తికలుగగలదు. ॥౨॥

92. Just as the victors of earth tread on benevolent paths after victory, similarly Yogis glowing with lustre rise to luminous regions and ultimately to emancipation. ll2ll

౬3. ఋషిః – కాశ్యపోఽసితో దేవలోవా। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – అనుష్టుప్। స్వరః – గాన్ధారః.

అథాగ్నినామ్నా జీవాత్మా సమ్బోధ్యతే.

3 1 2 3 2 3 1 2 3 1 2
౬3. రాయే అగ్నే మహే త్వా దానాయ సమిధీమహి।

1 2 3 2 3 1 2 3 1 2 3 1 2 3 2
ఈడిష్వాహిమహేవృషన్ ద్యావా హోత్రాయ పృథివీ ॥3॥

3 2 3 2 3 1 2ర 3 1 2ర
ప.వి:- రాయే। అగ్నే। మహే। త్వా। దానాయ। సమ్–ఇధీమహి। ఈడిష్వ। హి।
3 2 3 1 2ర 3 1 2 3 1 2
మహే। వృషన్। ద్యావా। హోత్రాయ। పృథివీఇతి ॥3॥

పదార్థః- హే **అగ్నే** దేహస్థేషు మనోబుద్ధీన్ద్రియాదిషు దేవేషు అగ్రణీభూత అస్మదీయ జీవాత్మన్! వయమ్ **మహే రాయే** విపులాయ ధనాయ, విపులం స్వర్ణరజత విద్యావివేకాదిధనమ్ అర్జయితుమితి భావః, **దానాయ** అర్జితం ధనం సత్పాత్రేభ్యో దాతుం చ **త్వా** త్వామ్ **సమిధీమహి** ప్రదీపయేమ, ప్రబోధయేమ ఇత్యర్థః. హే వృషన్ బలవన్ జీవాత్మన్! త్వమ్ **ద్యావా-పృథివీ** ద్యులోకం భూలోకం చ **మహే హోత్రాయ** మహతే హోమాయ **ఈడిష్వ** స్తుహి, ప్రశంస. ద్యావాపృథివీ ఇమే జగతో హితాయ సృష్టిసఞ్చాలనయజ్ఞే సర్వస్వహోమం కురుత ఇతి తయోర్గుణాన్ వర్ణయ, తతః ప్రేరణాం గృహీత్వా స్వయమపి పరోపకారాయ హోమం కురు ఇతి భావః. ॥3॥

భావార్థః-మనుష్యైః స్వాత్మానం ప్రబోధ్య దానశీలాభ్యాం ద్యావాపృథివీభ్యాం శిక్షాం గృహీత్వా ధనానామర్జనే దానే చ ప్రవృత్తిర్విధేయా.॥3॥

౬3. ఈ మంత్రములో అగ్నిపేరుతో జీవాత్మను సంబోధించబడినది.

పదార్థము :-(అగ్నే) శరీరములో గల మనస్సు, బుద్ధి, ఇంద్రియములు మున్నగు దేవతలందు అగ్రణివగు ఓ మా జీవాత్మా! మేము (మహే రాయే) అధికధనముల అనగా బంగారము, వెండి, విద్య, వివేకము మున్నగు ధనములను సంపాదించుటకు మరియు (దానాయ) వాని దానముకొరకు (త్వా) నిన్ను (సమిధీమహే) ప్రబుద్ధము అనగా వికాసము మరియు ప్రదీప్తమొనర్చుకొనుచుందుము. (వృషన్) ఓ జీవాత్మా! నీవు (ద్యావాపృథివీ) ద్యులోకము మరియు భూలోకముల (మహేహోత్రాయ) మహాయజ్ఞముకొరకు (ఈడిష్వ) స్తుతించుము, ప్రశంసించుము. ఈ ద్యులోక పృథివీలోకములు లోకహితార్థము సృష్టిసంచాలక యజ్ఞములో తమ సర్వస్వమును ఆహుతి యొనర్చుచున్నవి. ''ఈ రూపములో వాని గుణములను వర్ణించుము. మరియు వాని ప్రేరణను పొంది స్వయముగకూడ పరోపకారార్థము హోమమొనర్చవలెు'ననునది దీని భావము.॥3॥

భావార్థము :- మనుష్యులు తమ ఆత్మకు ప్రబోధననిచ్చి దానశీలమగు ఆకాశము మరియు భూమినుండి శిక్షణను పొంది ధనములను సంపాదించుచు దానిని దానమొనర్చుటయందు ప్రవృత్తులైయుండవలెను. ॥౩॥

93. O Showerer of peace and bliss; We kindle Thee within our hearts so that Thou mayst grant to us great wealth (of knowledge). We give ourselves up to Thee This earth and the sky as well as our breaths are offering oblations in that great sacrifice. O man, worship Him without doubt and with all earnestness. II3II

౯౪. ఋషిః - సోమాహుతిర్భార్గవః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - అనుష్టుప్। స్వరః - గాన్ధారః.

అథ కః పరమేశ్వరం జానాతీత్యాహ.

౩ ౨ ౩ ౨ ౩౨ ౩ ౨౩ ౨ఉ ౩ ౨౩ ౨
౯౪. దధన్వే వాయదీమను వోచద్ బ్రహ్మేతి వేరు తత్।
౨౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
పరి విశ్వాని కావ్యా నేమిశ్చక్ర మివా భువత్ ॥౪॥

౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౩
ప. వి:- దధన్వే । వా । యత్ । ఈమ్ - అను । వోచత్ । బ్రహ్మ । ఇతి । వేః - ఉ ।
౨ ౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩
తత్ । పరి । విశ్వాని । కావ్యా । నేమిః । చక్రమ్ - ఇవ । అభువత్ ॥౪॥

పదార్థః- యత్ యదా, ఉపాసకః **ఈమ్** ఏనమ్ పరమాత్మాగ్నిమ్. ఈమ్ ఏనమ్. నిరు. ౧౦ । ౪౫. **అను దధన్వే** ఆనుకూల్యేన స్వాన్తఃకరణే ధారయతి. ధవి గతౌ ధాతోర్లడర్థే లిటి రూపమ్, వ్యత్యయేనాత్మనే పదమ్. వా కిఞ్చ. వా ఇతి సముచ్చయే. 'అథాపి సముచ్చయార్థే భవతి'. నిరు. ౧ । ౫. **బ్రహ్మ ఇతి** ఇదం సాక్షాద్ బ్రహ్మ వర్తతే ఇతి **వోచత్** వర్ణయతి. వచ ధాతోర్లడర్థే లుఙ్, అడాగమాభావశ్ఛాన్దసః. **తత్ ఉ** తదైవ, స తమ్ **వేః** జానాతి. వీ గత్యాదిషు, లడర్థే లఙ్, అడభావః. యః పరమాత్మాగ్నిః **విశ్వాని** సమస్తాని **కావ్యా** కావ్యాని, వేదకావ్యాని సృష్టికావ్యాని వా **పరి అభువత్** పర్యభవత్, పరితో వ్యాప్నోతి. భూ ధాతోర్లఙి గుణం బాధిత్వా ఉవఙ్గాదేశశ్ఛాన్దసః. **నేమిః** రథచక్రస్య పరిధిః **చక్రమ్ ఇవ** రథచక్రం యథా పరితో వ్యాప్నోతి. ॥౪॥

'నేమి శ్చక్రమివ' ఇత్యత్రోపమాలఙ్కారః ॥౪॥

భావార్థః- యదా పరమాత్మధ్యానరతో యోగీ పరమాత్మానంధారణాధ్యానసమాధి మార్గేణ స్వహృదయాభ్యన్తరే సమ్యగ్ ధారయతి, హస్తామలకవచ్చ తమనుభవన్ 'ఏతద్

వై బ్రహ్మ యదహం సాక్షాత్కరోమి' ఇతి వక్తుం శక్నోతి, తదైవ వస్తుతస్తేన బ్రహ్మ జ్ఞాతమితి మన్తవ్యమ్. ॥౪॥

౯౪. ఈ మంత్రములో ''ఎవరు పరమాత్మను తెలిసికొందు'' రను విషయము కలదు.

పదార్థము :- (యత్) ఎపుడు ఉపాసకులు (ఈమ్) ఈ పరమాత్మరూపమగు అగ్నిని (అను దధ్వే) అనుకూలపూర్వకముగ తమ హృదయములందు ధారణ మొనర్చుకొందురో (వా) మరియు (బ్రహ్మ ఇతి) ఇదియే సాక్షాత్ బ్రహ్మ అని ఇటుల (వోచత్) చెప్పవచ్చును (తత్ ఉ) అప్పుడే వా రాయనను (వేః) ఎరుగగలుగుదురు. ఏ పరమాత్మరూపాగ్ని (విశ్వాని) సమస్త (కావ్యా) వేదకావ్యములు, లేక సృష్టికార్యములు కూడ (పరి అభువత్) నలుదిశలకు వ్యాప్తపరచబడినవి (నేమిః) రథచక్రముల పరిధి (చక్రం ఇవ) రథచక్రములను నలువైపుల వ్యాప్తపరచుకొనునటుల. ॥౪॥

ఈ మంత్రములో 'నేమిశ్చక్రమివ' మను దానిలో ఉపమాలఙ్కారముగలదు. ॥౪॥

భావార్థము :- పరమాత్మధ్యానములో మనస్సు సంలీనమైనప్పుడు యోగి పరమాత్మను ధారణ, ధ్యాన, సమాధి మార్గమునుండి తన హృదయమునందు చక్కగా ధారణమొనర్చుకొనును. మరియు హస్తామలకము వలె ఆయన అనుభూతిని పొందుచు ''ఈయనయే బ్రహ్మ, ఈయనను నేను సాక్షాత్కారమొనర్చుకొనుచున్నాను'' అని ఈ విధముగ చెప్పుటయందు సమర్థుడు కాగలుగును. అప్పుడే ఆతడు వాస్తవమగు బ్రహ్మజ్ఞానియని తలచవలెను. ॥౪॥

94. It is This Great God in whom all Yogis meditate and what ever Vedic hymns they recite about Him is known to that Omniscient Lord. He holds all knowledge in His grasp even as the felly round the wheel. II4II

౯౫. ఋషిః – పాయుః। దేవతా – అగ్నిః।
ఛన్దః – అనుష్టుప్। స్వరః – గాన్ధారః.
అథ రక్షసాం వినాశాయ పరమేశ్వరో జీవాత్మా,
నృపతిః సేనాపతిరాచార్యశ్చ ప్రార్థ్యతే.

౧౨ 3 ౧౨3౧౨ 3౨ 3౨ 3౧ ౨
౯౫. ప్రత్యగ్నే హరసాహరః శృణాహివిశ్వతస్పరి ।
3 ౧౨ 3౨3 ౨3క ౨ర 3క౨ర
యాతుధానస్య రక్షసోబలం న్యుబ్జ వీ ర్యమ్ ॥౫॥

౧౨ర 3 ౧౨ర ౧౨ర 3 ౨ 3౧౨ ౧౨ర 3 ౧౨
ప.వి:- ప్రతి । అగ్నే । హరసా । హరః । శృణాహి। విశ్వతః । పరి । యాతుధానస్య-
3 ౧౨ర 3౧౨ ౧౨ర 3 3క౨
యాతు-ధానస్య । రక్షసః । బలమ్ । ని-ఉబ్జ । వీర్యమ్ ।॥౫॥

పదార్థః- హే **అగ్నే** జ్యోతిర్మయ పరమేశ్వర, మదీయ అన్తరాత్మన్, రాజన్, సేనాపతే ఆచార్య వా! త్వమ్ **యాతుధానస్య** యాతనాఽఽధాయకస్య, పీడకస్య **రక్షసః** పాపరూపస్య రాక్షసస్య, పాపాత్మనః దుష్టశత్రోర్వా **బలమ్** సైన్యమ్, **వీర్యమ్** పరాక్రమం చ **న్యుబ్జ** అధోముఖం పాతయ, నిర్మూలయ. నిపూర్వః ఉబ్జ ఆర్జవే ధాతురధోముఖీకరణే వర్తతే. **విశ్వతః పరి** సర్వతః. పరిః పఞ్చమ్యర్థానుబాదీ! తస్య **హరః** హరణసామర్థ్య, క్రోధం, తేజో వా. హృఞ్ హరణే, అసున్. హరః ఇతి క్రోధనామ. నిఘం. ౨ । ౧౩. 'జ్యోతీ రజ ఉచ్యతే' ఇతి నిరుక్తమ్. ౪ । ౧౯ । ౩౯. హరసా స్వకీయేన హరణసామర్థ్యేన మన్యునామ్నా ఖ్యాతేన క్రోధేన, తేజసా వా **ప్రతిశృణాహి** ప్రతిజహి. శౄ హింసాయామ్, క్ర్యాదిః. శృణీహి ఇతి ప్రాప్తే ఈత్వాభావశ్ఛాన్దసః. ।౫॥

అత్ర అర్థశ్లేషాలఙ్కారః ।౫॥

భావార్థః-సర్వేషాం మనుష్యాణాం కర్తవ్యమస్తి యత్తే పరమేశ్వరస్యోపాసనేన, స్వాన్తరాత్మనః ప్రబోధనేన, నృపతేః సేనాపతేశ్చ సాహాయ్యేన, గురూణాం చ సదుపదేశశ్రవణేన స్వహృదయాత్ సమాజాచ్చ సర్వాణి పాపాని, రాష్ట్రస్య సర్వాన్ రిపూంశ్చ నిర్మూలయేయుః. ।౫॥

౯౫. రాక్షసులను వినాశపరచుటకు ఈ మంత్రములో పరమేశ్వరున్ని, జీవాత్మను, రాజును, సేనాపతిని మరియు ఆచార్యులను ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :-(అగ్నే) జ్యోతిర్మయ స్వరూపుడవగు ఓ పరమేశ్వరా! నా అంతరాత్మా! రాజా! సేనాపతీ! మరియు ఆచార్య ప్రవరులారా! మీరు (యాతు ధానస్య) యాతనలొనర్చునట్టి (రక్షసః) పాపరూపులగు రాక్షసులను మరియు పాపాత్ములగు దుష్టశత్రువుల (బలమ్) సైన్యములను మరియు వారి పరాక్రమములను నిర్మూలనమొనర్చివేయుడు. (విశ్వతః పరి) అన్నివైపులనుండి (తస్య) వారి (హరః) హరణ సామర్థ్యమును, క్రోధము, తేజములను (హరసా) మీ హరణ సామర్థ్యముచే, మన్యువు మరియు తేజములచే (ప్రతిశృణాహి) నష్టమొనర్చివేయుడు. ।౫॥

ఈ మంత్రములో అర్థశ్లేషాలఙ్కారముకలదు. ।౫॥

భావార్థము :-మనుష్యుల కర్తవ్యమేమన వారు పరమేశ్వరుని ఉపాసనద్వారా, తమ అంతరాత్మను జాగ్రత్తపరచి రాజు, సేనాపతుల సహాయముచే, గురువుల సదుపదేశముల శ్రవణముచే, తమ హృదయముల, సమాజమునుండి సకల పాపాత్ములను మరియు రాష్ట్రమునందలి శత్రువులందరను నష్టపరచవలెను. ।౫॥

95. O leader of men Destroy the strength of wicked tyrants on all sides with thy vigour. Break down the strength and vigour of the Rakshasas (evil - doers). It is equally applicable to God. II5II

౯౬. ఋషిః - ప్రస్కణ్వః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - అనుష్టుప్। స్వరః - గాన్ధారః.

అథ రాష్ట్రవాసినః పరమాత్మాగ్నిం ప్రార్థయన్తే.

౧ ౨ ౩ ౧౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨
౯౬. త్వమగ్నే వసూꣳరిహరుద్రాꣳ ఆదిత్యాꣳ ఉత ।
౧ ౨ ౩ ౨ఉ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
యజాస్వధ్వర ఞ్జనం మనుజాతం ఘృతప్రుషమ్ ।౬॥

౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩౨
ప.వి:-త్వమ్ । అగ్నే । వసూన్ । ఇహ। రుద్రాన్ । ఆదిత్యాన్ - ఆ-దిత్యాన్ । ఉత ।
౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౩
యజా । స్వధ్వరమ్ - సు - అధ్వరమ్ । జనమ్ । మనుజాతమ్ - మను-జాతమ్ ।
౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ర
ఘృతప్రుషమ్ - ఘృత-ప్రుషమ్ ।౬॥

పదార్థః-హే **అగ్నే** పరమాత్మన్! **త్వమ్** జగదీశ్వరః **ఇహ** అస్మాకం రాష్ట్రే **వసూన్** వాసయన్తి ధనధాన్యాదిసమ్పత్త్యా ఇతరాన్ వర్ణాన్ ఇతి వసవః తాన్ ఉత్కృష్టవైశ్యాన్, **రుద్రాన్** రోదయన్తి శత్రూన్ ఇతి రుద్రాః వీరక్షత్రియాః తాన్, **ఆదిత్యాన్** ప్రకాశితసూర్యకిరణవద్ విద్యాప్రకాశయుక్తాన్ బ్రాహ్మణాన్, **ఉత** అపి చ **స్వధ్వరమ్** శోభనయజ్ఞమ్. అత్ర 'నఞ్సుభ్యామ్'. అ. ౬ । ౨ । ౧౧౯ ఇత్యుత్తరపదస్యాన్తోదాత్తత్వమ్. **మనుజాతమ్** మనవే మనుష్యసమాజాయ తత్కల్యాణాయేతి యావత్ జాతం గృహీతజన్మానమ్. అత్ర మన్యతేః 'శృస్వృ.' ఉ. ౧ ।౧౦ ఇతి ఉః ప్రత్యయః, నిచ్చ. తస్య నిత్త్వాన్మనుశబ్ద ఆద్యుదాత్తః. సమాసే చ తస్య చతుర్థ్యన్తత్వాత్ 'క్తే చ' అ... ౬ ।౨ ।౪౫ ఇతి పూర్వపదస్య ప్రకృతిస్వరః. **ఘృతప్రుషమ్** ఘృతమ్ ఆజ్యాదికం ప్రుష్ణాతి అగ్నౌ సిఞ్చతి సత్రాత్రేషు వా వర్షతీతి తమ్ **జనమ్** పుత్రం **యజ** ప్రదేహి. యజతిరత్ర దేవపూజాసంగతికరణదానేష్వితి పాఠాద్ దానార్థః. సంహితాయాం 'ద్వ్యచోఽతస్తిఙః' అ. ౬ । ౩ ।౧౩౫ ఇతి దీర్ఘః. వసూꣳ, రుద్రాꣳ, ఆదిత్యాꣳ ఇతి సర్వత్ర 'దీర్ఘాదటి సమానపాదే'. అ. ౮ ।౩ ౯ ఇతి నకారస్య రుత్వమ్. 'ఆతోఽటి నిత్యమ్'. అ... ౮ ।౩ ।౩ ఇతి పూర్వస్యానునాసికః ॥౬॥

అథ వసురుద్రాదిత్యానామ్ ఉక్తార్థేషు ప్రమాణమ్. వసవో వైశ్యాః, 'అస్మే ధత్త వసవో వసూని.' య. ౮ । ౧౮ ఇతి తత్సకాశాద్ వసుప్రార్థనాత్. రుద్రాః క్షత్రియాః, 'అన్యం తే అస్మన్నివపన్తు సేనాః'. ఋ. ౨ । ౩౩ । ౧౧, 'ఇమా రుద్రాయ స్థిరధన్వనే గిరః క్షిప్రేషవే దేవాయ స్వధావ్నే. అషా

శిహోయు సహమానాయ వేధసే తిగ్మాయుధాయ భరతా శృణోతు నః'. ఋ. ౭ । ౪౬ । ౧ ఇత్యాదిరూపేణ తేషాం సేనానీత్వధనుర్ధరత్వాదివర్ణనాత్. ఆదిత్యాః బ్రాహ్మణాః, 'ఏతే ఖలు వాదిత్యా యద్ బ్రాహ్మణాః'. తై సం. ౧ । ౧ । ౯ । ౮ ఇతి ప్రామాణ్యాత్ ॥౯॥

భావార్థః-హే జగత్సామ్రాజ్యసఞ్చాలక దేవాధిదేవ పరమపితః పరమేశ్వర! ఈదృశీం కృపాం కురు యదస్మాకం రాష్ట్రే ధనదానేన సర్వాన్ వర్ణాశ్రమాన్ పాలయన్తః సద్వైశ్యాః, యుద్ధేషు శత్రూన్ విజేతారో వీరాః క్షత్రియాః, ఆదిత్యవజ్జ్ఞానప్రకాశేన పూర్ణా విపశ్చిద్వరా బ్రాహ్మణాశ్చ స్యుః. సర్వే చ వివిధానాం పరోపకారయజ్ఞానామనుష్ఠాతారం, మానవసమాజస్య కళ్యాణకర్తారమ్, అగ్నిహోత్రిణమ్, అతిథీనాం ఘృతాదినా సత్కర్తారం చ సుయోగ్యం సన్తానం ప్రాప్నుయుః. ॥౯॥

అత్ర సోమాగ్నివరుణ విష్ణుప్రభృతిభిర్వివిధనామభిః పరమేశ్వరస్య స్మరణాత్, తదాశ్రయేణ యోగినామఙ్గిరసాముత్కర్ష ప్రాప్తివర్ణనాత్, పరమేశ్వరగుణవర్ణనపురస్సరం రాక్షససంహారార్థం రాష్ట్రోత్థానార్థం చ ప్రార్థనా కరణాదేతద్దశత్యర్థస్య పూర్వదశత్యర్థేన సహ సంగతిరస్తీతి వేద్యమ్ ॥

ఇతి ప్రథమే ప్రపాఠకే ద్వితీయార్ధే పఞ్చమీ దశతిః.

సమాప్తశ్చాయం ప్రథమః ప్రపాఠకః.

ఇతి ప్రథమేఽధ్యాయే దశమః ఖణ్డః.

౯౯. ఈ మంత్రములో రాష్ట్రవాసులగు ప్రజలు పరమాత్మను ప్రార్థించువిషయము.

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ పరమాత్మా! (త్వమ్) జగదీశ్వరుడవగు నీవు (ఇహ) ఈ మా రాష్ట్రములో (వసూన్) ధనధాన్యములు మున్నగు సంపదలచే ఇతర వర్ణములను వసింపజేయు ఉత్కృష్ట వైశ్యులను (రుద్రాన్) శత్రువుల నేడ్పించునట్టి వీరలగు క్షత్రియులను (ఆదిత్యాన్) ప్రకాశించు సూర్యకిరణములవంటి విద్యాప్రకాశముతో గూడిన బ్రాహ్మణులను (ఉత) మరియు (స్వధ్వరమ్) శుభకరమగు యజ్ఞముల నొనరచ్చునట్టి (మనుజాతమ్) మనుష్యసమాజ కల్యాణార్థము జన్మమొందునట్టి (ఘృతప్రుషమ్) యజ్ఞాగ్నియందు లేక, సత్పాత్రలందు నేయిమున్నగు ఓషధులను సేచనమొనర్చునట్టి (జనమ్) పుత్రులను (యజ) ప్రసాదించుము. ॥౯॥

వసువుల, రుద్రుల మరియు ఆదిత్యులకు పై దెలిపిన అర్థములను జేయుటకు ప్రమాణములను వ్రాయునప్పుడు 'వసవః' చే వైశ్యులు గ్రహించబడెదరు. ఏలన యజుర్వేదము ౮-౧౮లో వసువులచే ధనమును యాచించబడినది. రుద్రులచే క్షత్రియులని అభిప్రాయము వచ్చును. అనగా రుద్రుల

వర్ణన వేదములలో ఈ ప్రకారముగ లభించుచున్నది. ''ఓ రుద్ర! నీ సైన్యములు మాకు భిన్నముగ నున్న మా శత్రువులను నాశమొందించవలెను [ఋ.౨-33-౧౧] అట్టి రుద్రుని యెదుట మీ వాణులను ప్రేరితమొనర్చుడు''. ఎవరివద్ద స్థిరమగు ధనుస్సులుగలవో, వేగవంతములగు బాణములుగలవో, ఎవరు స్వయముగ ఆత్మరక్షణయొనర్చుకొనుటలో సమర్థులో, ఎవ్వరితోను పరాజితులుగాకుందురో, శత్రువులపై విజేతలుగ నుందురో, తీక్ష్ణములగు బాణములు గలిగియుందురో [ఋ.౭-౪౬-౧] మరియు ఆదిత్యులచే బ్రాహ్మణులు గ్రహించబడెదరు. ఏలన తైత్తిరీయసంహితలో బ్రాహ్మణులే ఆదిత్యులని చెప్పబడినది. [తై.సం.౧-౧-౬-౮] ।౬॥

భావార్థము :- జగత్ సామ్రాజ్య సంచాలకుడవు, దేవాధిదేవుడవు, పరమపితవగు ఓ పరమేశ్వరా! మా రాష్ట్రములో ధనధాన్యాదులచే సకల వర్ణాశ్రమములను పాలనమొనర్చు ఉత్తమకోటికి చెందినవైశ్యులు, యుద్ధములలో శత్రువులను జయించునట్టి వీరక్షత్రియులు మరియు ఆదిత్యునివంటి జ్ఞానప్రకాశముచే పూర్ణ విద్వద్వర్యులగు బ్రాహ్మణు లుత్పన్నమగుదురుగాక ! మరియు ప్రజలెల్లరును వివిధములగు పరోపకారరూప యజ్ఞముల ననుష్ఠించువారు, మానవ సమాజమునకు శుభములను గలిగించునట్టి అగ్నిహోత్రపరాయణులై అతిథులను ఘృతములు మున్నగు వానిచే సత్కారించు సుయోగ్యమగు ఉత్తమ సంతానము గలిగినవారలై యుందురుగాక ! ।౬॥.

ఈ దశతియందు సోముడు, అగ్ని, వరుణుడు, విష్ణువు మున్నగు నామములచే పరమాత్మస్మరణ యుండుటవల్ల పరమేశ్వరుని ఆశ్రయముచే అంగిరసయోగుల అభివృద్ధియొక్క ప్రాప్తిని గురించిన వర్ణన యుండుటచే పరమేశ్వరుని గుణముల వర్ణన యొనర్చుచు ఆయనతో రాక్షసుల సంహారము మరియు రాష్ట్రోన్నతికొరకు ప్రార్థన యొనర్చుటచే ఈ దశతికి పూర్వదశతి విషయములకు సంబంధముగలదు.

ప్రథమప్రపాఠకము ద్వితీయార్థములో పంచమీదశతి సమాప్తము

ప్రథమాధ్యాయములో దశమఖణ్డము సమాప్తము

96. O leader : Gather here and show respect to the vasus - persons who have observed Brahmacharya upto the age of 24 years, Rudras - who have observed Brahmacharya upto the age of 36 years and Adityas who have observed Brahmacharya upto the age of 48 years and who there fore shine like the sun in the world. Keep company with men who perform sacrifices and are non - violent, who are thoughtful sons of the wise, full of splendour. The prayer is also addressed to God to enable us to keep the company of the wise benefactors of humanity. II6II

అథ ద్వితీయః ప్రపాఠకః

ప్రథమా దశతిః

౯౭. ఋషిః - దీర్ఘతమాః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - ఉష్ణిక్। స్వరః - ఋషభః.

తత్రాద్యే మన్త్రే మనుష్యః పరమాత్మనే స్వాత్మానం సమర్పయన్ తం స్తౌతి.

౯౭. పురు త్వా దాశివా౯ వోచేఽరిరగ్నే తవ స్విదా।
తోదస్యేవ శరణ ఆ మహస్య ॥౧॥

ప.వి:- పురు । త్వా । దాశివాన్ । వోచే । అరిః । అగ్నే । తవ । స్విత్ - ఆ ।
తోదస్య-ఇవ । శరణే । ఆ । మహస్య ॥౧॥

పదార్థః- **దాశివాన్** ఆత్మసమర్పణం కృతవాన్, అహమ్. దాశృ దానే ధాతోర్లిటః క్వసుః. దదాశివాన్ ఇతి ప్రాప్తే ద్విత్వాభావశ్ఛాన్దసః. **త్వా** త్వాం పరమాత్మానమ్ **పురు** బహు **వోచే** వచ్మి, స్తౌమి. హే **అగ్నే** తేజోమయ జగదీశ్వర! త్వమ్ **అరిః** ఈశ్వరః, సమర్థః, అసి. నిరుక్తమతేన గచ్ఛత్యర్థస్య ఋచ్ఛతేరిదం రూపమ్. నిరు. ౫ । ౭ । ౩౫. అహమ్ **తవ స్విత్** తవైవ అస్మి, **ఆ** త్వం మత్సమీపే ఆగచ్ఛ. అహమ్ **తోదస్య ఇవ** అమృతసలిలేన పరిపూర్ణస్య కూపస్య ఇవ. తుద వ్యథనే. తుద్యతే ఖన్యతే ఇతి తోదః కూపః. **మహస్య** మహిమాన్వితస్య తవ **శరణే** ఆశ్రయే **ఆ** ఆగతోఽస్మి. ఉభయత్ర ఆ ఇత్యత్ర ఉపసర్గశ్రుతేర్యోగ్యక్రియాధ్యాహారః. సేయం వైదికీ శైలీ. ॥౧॥

యాస్కాచార్యో మన్త్రమిమమేవం వ్యాచష్టే - తోదః తుద్యతేః. బహు దాశ్వాంస్త్వామ్ అభిహ్వయామి. అరిః అమిత్రమ్ ఋచ్ఛతేః, ఈశ్వరోఽప్యరిరేతస్మాదేవ. యదన్యదేవత్యా అగ్నావాహుతయో హూయన్త ఇత్యేతద్ దృష్ట్వైవమ్ అవక్ష్యత్ తోదస్యేవ శరణ ఆ మహస్య, తుదస్యేవ శరణేఽధి మహతః. నిరు. ౫ । ౭ । ౩౫ ఇతి.

అత్రోపమాలఙ్కారః. ॥౧॥

భావార్థః- హే జగత్పతే! హే పరమపితః! అహం తవైవాస్మి. త్వాం విహాయ క్వాన్యత్ర గచ్ఛేయమ్. తవైవ గుణాన్ గాయామి, తుభ్యమేవాత్మానం సమర్పయే. స్వచ్ఛసలిలేన

పూర్ణః కూప ఇవ త్వమ్ అమృతమయేనానన్దరసేన పరి పూర్ణోఽసి. తస్మాదానన్దరసాత్ కతిపయాన్ రసబిన్దూన్ మమాపి హృదయే ప్రోక్ష్య మాం రససిక్తం కురు. అహం తవ శరణాగతోఽస్మి. ॥౧॥

౯౭. ఈ మంత్రములో మనుష్యులు పరమాత్మకు ఆత్మసమర్పణ మొనర్చుచు స్తుతించుచున్నారు.

పదార్థము :-(దాశివాన్) ఆత్మసమర్పణమొనర్చిన నేను (త్వా) పరమాత్మవగు నిన్ను (పురు) అధికముగ (వోచే) స్తుతించుచుందును (అగ్నే) తేజస్వివగు ఓ జగదీశ్వర! నీవు (అరిః) సమర్థుడవు. నేను (తవ స్విత్) నీ వాడనే. కావున నా సమీపమునకే (ఆ) రమ్ము (తోదస్య ఇవ) అమృతమువంటి జలముచే పరిపూర్ణమగు కూపమువంటి (మ హస్య) మహిమాన్వితుడవగు నీ (శరణే) శరణమునకు నేను (ఆ) వచ్చినాను.॥౧॥

ఈ మంత్రములో ఉపమాలఙ్కారము గలదు.॥౧॥

భావార్థము :- జగన్నాయకుడవగు ఓ పరమేశ్వరా! నేను నీవాడనే. నిన్ను వదలి నే నెచటికి వెళ్లగలను? నీ గుణగానములనే గానమొనర్చుచుందును. నీకు మాత్రమే నేను ఆత్మాహుతి నొనర్చెదను. స్వచ్ఛజలములచే నిండిన కూపమువంటి నీవు అమృతమయమగు ఆనందరసముచే పరిపూర్ణుడవై యున్నావు. అట్టి ఆనందరసమునుండి కొన్ని బింధువులు నా హృదయమునందుకూడ చిలుకరించి నన్ను రసయుక్తునిగ నొనర్చివేయుము. నేను నీ శరణమునకు వచ్చియున్నాను.॥౧॥

97. O Supreme Leader : I Thy faithful servant call upon Thee alone with many a gift (of devotional thoughts and noble deeds). I take shelter in Thee as a servant does in his Chief Master's house or a pupil in his preceptor's abode. II1II

౯౮. ఋషిః - విశ్వామిత్రః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - ఉష్ణిక్। స్వరః - ఋషభః.

అథ జనాః పరమేశ్వరారాధనాయ ప్రేర్యన్తే.

౯౮. ప్ర హోత్రే పూర్వ్యం వచోఽగ్నయే భరతా బృహత్।
విపాం జ్యోతీꣳషి బిభ్రతే న వేధసే ॥౨॥

ప.వి:- ప్ర । హోత్రే । పూర్వ్యమ్ । వచః । అగ్నయే । భరతా । బృహత్ । విపామ్ । జ్యోతీంషి । బిభ్రతే । న । వేధసే ॥౨॥

పదార్థః- హే జనాః! యూయమ్ **విపామ్** మేధావినాం ఛాత్రాణామ్. విపః ఇతి మేధావినామసు పఠితమ్. నిఘం. 3 । ౧౫. **జ్యోతీంషి** విద్యాతేజాంసి **బిభ్రతే** పుష్ణతే **వేధసే న** ద్విజత్వసమ్పాదనార్థం ద్వితీయజన్మవిధాత్రే ఆచార్యాయ ఇవ, యథా ఆచార్యాయ స్తుతివచాంసి ఉచ్చార్యన్తే తథేత్యర్థః. స హి విద్యాతస్తం జనయతి. తచ్ఛ్రేష్ఠం జన్మ. శరీరమేవ తు మాతాపితరౌ జనయతః. ఆప. ధ. సూ. ౧ । ౧ । ౧ । ౧౬-౧౮ ఇత్యాపస్తమ్బస్మరణాద్ ఆచార్యాదేవ ద్వితీయం జన్మ ప్రాప్య స్నాతకో ద్విజో జాయతే. **విపామ్** వ్యాప్తానాం సూర్యచన్ద్రనక్షత్రాదీనామ్ **జ్యోతీంషి** తేజాంసి **బిభ్రతే** పుష్ణతే **వేధసే** జగద్ విధాత్రే, **హోత్రే** సుఖసమృద్ధిప్రదాత్రే **అగ్నయే** తేజస్వినే, పరమేశ్వరాయ **బృహత్** మహత్ **పూర్వ్యమ్** శ్రేష్ఠమ్ అత్ర 'పాదార్ఘాభ్యాం చ'. అ. ౫ । ౪ । ౨౫ ఇతి సూత్రే పరిగణితేషు స్వార్థయత్ప్రత్యయాయశబ్దేషు పూర్వశబ్దస్యాపి పాఠాత్ స్వార్థే యత్ ప్రత్యయః. **వచః** వేదస్తోత్రమ్ **ప్ర బరత** ప్రకృష్టతయా ఉచ్చారయత. భృఞ్ భరణే, భౌవాదికః. సంహితాయామ్ 'ఋచి తునుఘమక్షు...'. అ. ౬ । 3 । ౧33 ఇతి దీర్ఘః. ॥౨॥

అత్ర శ్లిష్టోపమాలఙ్కారః ॥౨॥

భావార్థః-యథా కశ్చిద్ విద్వాన్ శిక్షకః స్వోపదేశేన శిక్షయా చ మేధావిభ్యశ్ఛాత్రేభ్యో విద్యాతేజాంసి ప్రయచ్ఛతి తథైవ యః పరమేశ్వరః సూర్యచన్ద్రనక్షత్రవిద్యుదాదిభ్యో జ్యోతీంషి పరిదదాతి, తస్మిన్ పరమైశ్వర్యశాలిని జగదీశ్వరే సర్వైః శ్రద్ధాతవ్యమ్. ॥౨॥

౯౮. ఈ మంత్రములో మనుష్యులకు పరమేశ్వరుని ఆరాధించు ప్రేరణను గూర్చి కలదు.

పదార్థము :- ఓ మనుష్యులారా! మీరు (విపామ్) మేధావులగు బ్రహ్మచారి విద్యార్థులకు (జ్యోతీంషి) విద్యాతేజములను (బిభ్రతే) పరిపుష్టినొనర్చునట్టి (వేధసే న) ద్విజులనుగ నొనర్చుటకు ద్వితీయ జన్మనిచ్చునట్టి ఆచార్యులకొరకు ఎటుల స్తుతివచనముల నుచ్చరించబడునో, అటులనే (విపామ్) వ్యాప్తమైన సూర్యచంద్రనక్షత్రములు మున్నగువాని (జ్యోతీంషి) తేజములను (బిభ్రతే) పరిపుష్టియొనర్చునట్టి (వేధసే) జగద్విధాతలు (హోత్రే) సుఖసమృద్ధి ప్రదాతలుగ (అగ్నయే) తేజోవంతుడగుపరమేశ్వరునికొరకు (బృహత్) మహా (దూర్వ్యమ్) శ్రేష్ఠమగు (వచః) వేదముల స్తోత్రములను (ప్ర భరత) ఉత్తమరూపముచే ఉచ్చరించుచుండుడు. ॥౨॥

ఈ మంత్రములో శ్లిష్టోపమాలఙ్కారము గలదు. ॥౨॥

భావార్థము :-ఎటుల ఏ విద్వాంసుడగు అధ్యాపకుడు తన ఉపదేశము మరియు శిక్షణచే బుద్ధిశాలురగు విద్యార్థులకు విద్య, తేజములను ప్రదానమొనర్చునో, అటులనే ఆ పరమేశ్వరుడు సూర్యుడు, చంద్రుడు, నక్షత్రములు, విద్యుత్తు మున్నగువానికి జ్యోతినిచ్చును. అట్టి పరమైశ్వర్యశాలియగు పరమేశ్వరునియందు ఎల్లరును శ్రద్ధగలిగియుండుట శ్రేయస్కరముగ నుండును. ॥౨॥

98. To the Supreme Leader who gives you peace and bliss, offer your best, your lofty Vedic speech; also to him who like the ordainer of the universe, bears the light and splendour of the wise. ||2||

౯౯. ఋషిః – గోతమః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – ఉష్ణిక్। స్వరః – ఋషభః.

అథ పరమాత్మా, విద్వాన్ నృపతిశ్చ ప్రార్థ్యతే.

౨౩ ౧౨౩ ౧౨ ౩ ౧౨
౯౯. అగ్నే వాజస్య గోమత ఈశానః సహసో యహో ।
౩౧ ౨ ౩౨ ౩ ౧౨
అస్మే దేహి జాతవేదో మహి శ్రవః ॥౩॥

౧౨ర ౧౨ర ౧ ౨ర ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩
ప.విః– అగ్నే । వాజస్య । గోమతః । ఈశానః । సహసః । యహో । అస్మే ఇతి । దేహి ।
౧ ౨ర ౧౨ర
జాతవేదః – జాత–వేదః । మహి । శ్రవః ॥౩॥

పదార్థః-హే **సహసః యహో** బలస్య పుత్ర పుత్తలక వా, బలినాం బలిన్. సహః ఇతి బలనామ. నిఘం. ౨ । ౯, యహుః ఇత్యపత్యనామ. నిఘం ౨ । ౨. **జాతవేదః** సర్వజ్ఞ, సర్వవ్యాపక, సర్వధనజ్ఞానోత్పాదక **అగ్నే** జ్యోతిర్మయ పరమాత్మన్! యద్వా, హే **సహసః యహో** శత్రుపరాజయశీలస్య బలవతో వా పితుః పుత్ర. సహతే ఇతి సహః తస్య, షహ అభిభవే ఇతి ధాతోః ఔణాదికోఽసున్ ప్రత్యయః. యద్వా సహస్వతః ఇతి ప్రాప్తే మతుబ్లోపః. **జాతవేదః** జాతం వేదో విజ్ఞానం యస్య తాదృశ శాస్త్రజ్ఞ అగ్నే విద్వన్ రాజన్ వా! **గోమతః** ప్రశస్తధేనుపృథివీవేదవాగాదియుక్తస్య **వాజస్య** ఐశ్వర్యస్య **ఈశానః** అధీశ్వరః త్వమ్ **అస్మే** అస్మభ్యమ్. అస్మచ్ఛబ్దాత్ 'సుపాం సులుక్.' అ. ౭ । ౧ । ౩౯ ఇతి చతుర్థీబహువచనస్య శే ఆదేశః. **మహి** మహత్ **శ్రవః** కీర్తిం, ప్రశంసాం, ధనధాన్యాదికం చ. శ్రవః శ్రవణీయం యశః. నిరు ౧౧ ।౭, ప్రశంసామ్. నిరు. ౪ । ౨౩, అన్నమ్. నిఘం. ౨ । ౭, ధనమ్. నిఘం. ౨ । ౧౦ దేహి ప్రయచ్ఛ. ॥ ౩॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః ॥3॥

భావార్థః- మనుష్యైర్జగదీశ్వరస్యోపాసనయా పురుషార్థిభిర్భూత్వా స్వపురుషార్థేన కిఞ్చ గృహీతసర్వశాస్త్రాణాం విదుషాం రాజనీతిజ్ఞస్య నృపతేశ్చ సాహాయ్యేన నిఖిలం ధనధాన్యవిద్యా సామ్రాజ్యాదికమైశ్వర్యం, సువిస్తీర్ణం యశశ్చ ప్రాప్తవ్యమ్. ॥3॥

౯౯. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ, విద్వాంసుడు మరియు రాజును గూర్చి ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :-(సహసః యహో) బలముల రూపము, బలములలో బలశాలి (జాతవేదః) సర్వజ్ఞుడు, సర్వవ్యాపకుడు, సమస్త ధనములు మరియు జ్ఞానముల ఉత్పాదకుడవు (అగ్నే) జ్యోతిర్మయుడవునగు ఓ పరమాత్మా! లేక (సహసః యహో) శత్రువుల పరాజయశీలుడవు, శక్తిశాలియగు పితయొక్క పుత్రుడవునగు (జాతవేదః) శాస్త్రముల నెరిగినవారలగు (అగ్నే) విద్వాంసా మరియు రాజా! (గోమతః) ప్రశస్తమగు గోమాత, భూమాత, వేదమాతలతో గూడిన (వాజస్య) ఐశ్వర్యముల (ఈశానః) అధీశ్వరులైన మీరు (అస్మే) మాకు (మహి) గొప్ప (శ్రవః) కీర్తిప్రశంసలు మరియు ధనధాన్యములు మున్నగు వానిని (దేహి) ప్రదానమొనర్చుడు. ॥3॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలఙ్కారముగలదు. ॥3॥

భావార్థము :- మనుష్యులందరును పరమేశ్వరుని ఉపాసనచే పురుషార్థపరులై తమ పురుషార్థముచే, సకల శాస్త్రములను చదివిన విద్వాంసులు రాజనీతిజ్ఞుడగు రాజు సహాయముచే సమస్త ధనధాన్యము, విద్య, సామ్రాజ్యము మున్నగు ఐశ్వర్యములు మరియు అత్యంత విస్తీర్ణమగు యశస్సును పొందవలెను. ॥ 3 ॥

99. O Supreme Leader : Manifested within us through spiritual power, Thou art the lord of knowledge contained in the Vedic hymns and of strength, Bestow on us O Omnipresent and Omniscient Lord, wisdom and high renown. II3II

౧౦౦. ఋషిః – విశ్వామిత్రః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – ఉష్ణిక్। స్వరః – ఋషభః.

అథ పరమేశ్వర ఆచార్యశ్చ ప్రార్థ్యతే.

౨౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౦౦. అగ్నే యజిష్ఠో అధ్వరే దేవాన్ దేవయతే యజ।

౧ ౨ ౩ ౧౨ ౨౨౩౨ ౩ ౧౨
హోతా మన్ద్రో వి రా జస్యతి స్రిధః॥౪॥

౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౩౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౨
ప.వి:- అగ్నే । యజిష్ఠః । అధ్వరే । దేవాన్ । దేవయతే । యజ । హోతా । మన్ద్రః । వి ।
౩ ౧౨ర ౧౨ర
రాజసి । అతి । స్రిధః ॥౪॥

పదార్థః-హే **అగ్నే** జ్ఞానప్రకాశ పరమేశ్వర ఆచార్య వా! **యజిష్ఠః** అతిశయేన యష్టా జీవనయజ్ఞస్య అధ్యయనాధ్యాపనయజ్ఞస్య వా సాధకః త్వమ్. యజధాతోస్తృజన్తాత్ యష్టృశబ్దాద్ అతిశాయనే ఇష్ఠని 'తురిష్ఠేమేయస్సు'. అ. ౬ । ౪ । ౧౫౪ ఇతి తృలోపః. అధ్వరే హింసాదిదోషరహితే జీవనయజ్ఞే అధ్యయనాధ్యాపనయజ్ఞే వా **దేవయతే** దేవాన్ దివ్యాన్ గుణకర్మ స్వభావాన్ ఆత్మనః కామయతే మహ్యమ్. క్యచి శత్రన్తస్య చతుర్థ్యేకవచనే రూపమ్. **దేవాన్** దివ్యాన్ గుణకర్మస్వభావాన్ **యజ** ప్రాపయ. యజతిరత్ర దానార్థః. **హోతా** విద్యాసదాచారాదీనాం దాతా **మన్ద్రః** అహ్లాదకః. మది స్తుతిమోదమదస్వప్నకాన్తిగతిషు ఇతి ధాతోః 'స్ఫాయితఞ్చివఞ్చి.' ఉ. ౨।౧౩. ఇత్యనేన ఔణాదికః రక్ ప్రత్యయః. త్వమ్ **విరాజసి** విశేషేణ శోభసే. రాజృ దీప్తౌ, భ్వాదిః, పరస్మైపదం ఛాన్దసమ్. త్వమ్ **స్రిధః** హింసకాన్, విద్యావిఘాతకాన్ ఆలస్యమదమోహాదీన్, బ్రహ్మచర్యవిఘాతకాన్ కామక్రోధాదీంశ్చ. స్రేధతిః హింసాకర్మా ఛాన్దసః. **అతి** అస్మత్తః అతిగమయ. ఉపసర్గశ్రుతేర్యోగ్యక్రియాధ్యాహారః. ॥౪॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః, 'యజి, యజ', 'దేవా, దేవ' ఇత్యత్ర చ ఛేకానుప్రాసః. ॥౪॥

భావార్థః-యథా పరమేశ్వర ఉపాసకేభ్యో దివ్యగుణకర్మస్వభావాన్ ప్రయచ్ఛతి పాపేభ్యశ్చ తాన్ నివారయతి, తథైవాచార్యః శిష్యాన్ విద్యాం, సచ్చారిత్ర్యం, దివ్యగుణకర్మస్వభావాంశ్చ శిక్షయన్ బ్రహ్మచర్యవిఘాతకేభ్యో విద్యావిఘాతకేభ్యశ్చ దుర్వ్యసనేభ్యస్తాన్ దూరం రక్షేత్. ॥౪॥

౧౦౦. ఈ మంత్రములో పరమేశ్వరుడు మరియు ఆచార్యునితో ప్రార్థనయొనర్చబడినది.

పదార్థము :- (అగ్నే) జ్ఞానప్రకాశయుక్తుడవునగు ఓ పరమేశ్వరా! లేక ఆచార్యా! (యజిష్ఠః) అత్యధికరూపమున జీవనయజ్ఞము లేక అధ్యయన, అధ్యాపనరూపయజ్ఞములలో (దేవయతే) దివ్యగుణకర్మస్వభావముల అభిలాషినగు నాకు (దేవాన్) దివ్యగుణకర్మస్వభావయజ్ఞములను ప్రాప్తిగలిగించుడు. (హోతా) విద్య, సదాచారము మున్నగువాని దాతవగు (మన్ద్రః) ఆహ్లాదకారులగు మీరు (విరాజసి) విశేషరూపములో శోభిల్లుడు. మీరు (త్రిధః) హింసకులను అనగా విద్యయందు విఘాతకములగు సోమరితనము, మదము, మోహము మున్నగువానిని మరియు బ్రహ్మచర్యమునకు విఘాతకములగు కామము, క్రోధము మున్నగువానిని (అతి) మానుండి దూరము తొలగించుడు. ॥ ౪ ॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలఙ్కారము గలదు. 'యజి, యజ' 'దేవా, దేవ' లలో ఛేకానుప్రాసము గలదు. ॥ ౪ ॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరుడెటుల ఉపాసకులకు దివ్య గుణ కర్మ స్వభావముల ప్రదానమొనర్చుచుండునో మరియు పాపములనుండి వారిని కాపడుచుండునో, అటులనే ఆచార్యుడు శిష్యులకు విద్య, సచ్చరిత్రత, దివ్య గుణ కర్మ స్వభావముల శిక్షణనిచ్చి బ్రహ్మచర్య విఘాతక మరియు విద్యావిఘాతక దుర్వ్యసనములనుండి దూరముగ నుంచుగాక ! ॥౪॥

100. O Most venerable Leader : Thou art giver of peace and happiness. Make the person who desires to have divine virtues and actions fit to bear that divinity. Thy splendour drives our internal foes afar. ॥4॥

౧౦౧. ఋషిః – త్రితః। దేవతా – పవమానః।

ఛన్దః – ఉష్ణిక్। స్వరః – ఋషభః.

అథ పవమానో దేవతా. తస్య కల్యాణకారిత్వం వర్ణ్యతే.

3 ౨ 3౨3 ౧ ౨3 ౧ర ౨ర 3 ౨
౧౦౧. జజ్ఞానః సప్త మాతృభిర్మేధామాశాసత శ్రియే।

3 ౨ 3 ౧ ౨ 3 ౧ ౨ 3 ౨
అయం ధ్రువో రయీణాం చికేతదా॥౫॥

3 ౨ 3౨ 3 ౧ ౨ 3 ౨ 3 ౨ 3 ౨ 3 ౨
ప. విః– జజ్ఞానః । సప్త । మాతృభిః । మేధామ్ । ఆ–అశాసత । శ్రియే । అయమ్। ధ్రువః ।
3 ౨ 3 ౨
రయీణామ్ । చికేతత్– ఆ ॥౫॥

పదార్థః- పవమానః సోమః చిత్తశోధకః పరమాత్మా **సప్త** సప్తభిః. అత్ర 'సుపాం సులుక్...', అ. ౭ ।౧।౩౯ ఇతి భిసో లుక్. **మాతృభిః** మాతృభూతాభిః గాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దోమయీభిః వేదవాగ్భిః **జజ్ఞానః** ఉపాసకస్య హృదయే ప్రాదుర్భూతః సన్. జనీ ప్రాదుర్భావే లిటః కానచ్. **శ్రియే** సమ్పదే సమ్ప్రాప్త్యర్థమితి యావత్. **మేధామ్** ధారణావతీం బుద్ధిమ్ **ఆ అశాసత** ప్రయచ్ఛతి. ఆఙః శాసు ఇచ్ఛాయామ్, భ్వాదిః, 'బహులం ఛన్దసి'. అ. ౨।౪।౭౩ ఇతి శపో లుక్ న. యేన **ధ్రువః** స్థితప్రజ్ఞః సన్ **అయమ్** ఏష ఉపాసకః **రయీణామ్** శ్రేష్ఠా అధ్యాత్మసమ్పదః. అత్ర ద్వితీయార్థే షష్ఠీ. **ఆ చికేతత్** ప్రాప్నోతి. కిత జ్ఞానే, భ్వాదిః. లేటి 'బహులం ఛన్దసి. అ. ౨।౪।౭౬' ఇతి శపః శ్లుః.॥౫॥

భావార్థః- గాయత్ర్యాదిసప్తచ్ఛన్దోబద్ధానాం వేదవాచాం గానేన పరమాత్మసాన్నిధ్యం ప్రాప్నువతో యోగిన ఋతమ్భరాప్రజ్ఞోదయాత్ సర్వా అపి అధ్యాత్మసమ్పదో హస్తగతా భవన్తి. ॥౫॥

౧౦౧. ఈ మంత్రములో పవమానదేవత మరియు ఆయన కల్యాణకారిత్వ వర్ణన కలదు.

పదార్థము :-పవమాన సోముడు అనగా చిత్తశోధకుడగు పరమాత్మ (సప్త) ఏడుగురు (మాతృభిః) మాతలవలెగాయత్రిమున్నగు ఛందములతో గూడిన వేదవాణులద్వారా (యజ్ఞానః) ఉపాసకుల హృదయవర్తియై (శ్రియే) సంపదల ప్రాప్తికొరకు (మేధామ్) ధారణావతియగు విద్యను (ఆ అశాసత) ప్రదానమొనర్చును. దీనివల్ల (ధ్రువః) స్థితప్రజ్ఞుడగు (అయమ్) ఈ ఉపాసకుడు (రథీనామ్) శ్రేష్ఠమగు ఆధ్యాత్మిక సంపదలను (ఆ చికేతత్) పొందుచుండును. ।౫॥

భావార్థము :-గాయత్రి మున్నగు ఏడు ఛందములలో ఆబద్ధమైయున్న వేదవాణుల గానములచే పరమాత్మ సాన్నిధ్యమును పొందియున్న యోగులకు ఋతంభరప్రజ్ఞ ఉత్పన్నమైనందున సకల ఆధ్యాత్మిక సంపదలు ప్రాప్తించగలవు. ।౫॥

101. God who is realised through the practice of seven parts of Yoga consisting of Yamas, Niyamas, Asana (Proper posture) pranayama (Control of breath), pratyahara (with holding from external affect) Dharana (concentration) and Dhyana (meditation) commands us in our own interest and is the constant giver of prosperity, riches and plenty. II5II

౧౦౨. ఋషిః – ఇరిమ్బిఠిః। దేవతా – అదితిః।

ఛన్దః – ఉష్ణిక్। స్వరః – ఋషభః.

అథ అదితిర్దేవతా. పరమేశ్వరం జగన్మాతృత్వేన స్మరన్నాహ.

3 ౨ఉ 3 ౧౨ 3 ౧ర ౨ర 3 ౧ ౨
౧౦౨. ఉత స్యా నోదివామతి రదితి రూత్యా గమత్।

౧ర ౨ర3 ౧ ౨ 3 ౨3 ౧౨
సా శన్తాతామయస్కరదప స్రిధః ।౬॥

3 ౨ 3 ౧౨ర 3 ౨ ౧౨ర 3 ౨
ప.వి:- ఉత । స్యా । నః । దివా । మతిః । అదితిః – అ–దితిః । ఊత్యా ।
3 ౨ ౧౨ర 3 ౧ ౨ర 3 ౧౨ర ౧౨ర
ఆ–గమత్ । సా । శన్తాతా – శమ్–తాతా । మయః । కరత్ । అప । స్రిధః ।౬॥

పదార్థః- **ఉత** అథ **స్యా** సా ప్రసిద్ధా. తద్వాచినః సర్వనామ్నః 'త్యత్' శబ్దస్య రూపమిదమ్. **మతిః** సర్వవిజ్ఞాత్రీ. మనుతే విజానాతీతి మతిః. మను అవబోధనే ధాతోః కర్తరి క్తిన్. **అదితిః**

అఖణ్డనీయా జగన్మాతా దో అవఖణ్డనే ధాతోః క్తిని దితిః, న విద్యతే దితిః వినాశో యస్యాః సా అదితిః. 'అదితిరదీనా దేవమాతా' ఇతి నిరుక్తమ్. ४ । ౨౨. **దివా** సర్వస్మిన్నహని **ఊత్యా** రక్షయా సహ **నః** అస్మాన్, అస్మత్సకాశమ్ **ఆ గమత్** ఆగచ్ఛతు. ఆఙ్పూర్వాద్ గచ్ఛతేః లోడర్థే లుఙ్. అడాగమాభావశ్ఛాన్దసః. **సా** అదితిః జగన్మాతా **శన్తాతా** శన్తాతౌ, శాన్తికర్మణి. శమ్ ఇతి నిపాతాత్ 'శివశమరిష్టస్య కరే'. అ. ४ । ४ । ౧४౩ ఇత్యనువృత్తౌ 'భావే చ'. అ.४ । ४ । ౧४४ ఇతి సూత్రేణ భావే తాతిప్రత్యయే శన్తాతిః ఇతి. తతః సప్తమ్యేకవచనస్య 'సుపాం సులుక్', అ. ౭ । ౧ । ౩౯ ఇతి డాదేశః. **మయః** సుఖమ్. మయః ఇతి సుఖనామ. నిఘం. ౩ । ౬. **కరత్** కరోతు. డుకృఞ్ కరణే ధాతోర్లేటి రూపమ్. **స్రిధః** హింసావృత్తీః హింసకాంశ్చ **అప** అపనయతు. ।౬॥

భావార్థః-''త్వం హి నః పితా వసో త్వం మాతా శతక్రతో బభూవిథ'' సామ ౧౧౭, ఇత్యత్ర పరమాత్మనో మాతృత్వముక్తమ్. తదేవాత్ర 'అదితి' నామ్నా ప్రోచ్యతే. అదితిర్నామ జగన్మాతా, ఖణ్డితత్వాభావాద్ అదీనత్వాద్ అజరామరత్వాన్నిత్యత్వాచ్చ. క్రన్దన - లుణ్ఠన- హాహాకారపీడితేఽస్మిన్ జగతి సా కృపయా శాన్తిప్రియైః సజ్జనైః క్రియమాణాన్ శాన్తిప్రయాసాన్ సఫలీకృత్య విశ్వస్మిన్ భూమణ్డలే సుఖం వర్షతు, హింసకాంశ్చాపి సత్ప్రేరణయా ధర్మాత్మనః కరోతు. ।౬॥

౧౦౨. ఈ మంత్రములో అదితి దేవతగలదు. దీనిలో పరమాత్మను జగన్మాతరూపమున వర్ణించబడినది.

పదార్థము:- (ఉత) మరియు (స్యా) ఆమె (మతిః) సకలము నెరుగునట్టి (అదితిః) అఖండనీయ జగన్మాత (ఊత్యా) రక్షణతో గూడ (నః) మా సమీపమునకు (ఆ గమత్) వచ్చునుగాక (సా) ఆమె (శన్తాతా) శాంతికార్యములలో (మయః) సుఖములను (కరత్) కలిగించవలెను. (స్రిధః) హింసకవృత్తులను మరియు హింసకులను (అప) దూరమొనర్చవలెను. ।౬॥

భావార్థము :- ఓ శతకర్మన్! నీవే మా తల్లివి మరియు తండ్రివినై యున్నావు. (సామ. ౧౧) ఇచ్చట పరమాత్మను 'మాత' అని చెప్పబడినది. ఆయన మాతయగుటనే ఇచ్చట 'అదితి' యను నామమున వర్ణించబడినది. జగన్మాతయే అదితి. ఏలన! ఆమె ఎప్పుడును ఖండితము గాకుండనుండును. అదీనము అజరము, అమరము మరియు నిత్యమునై యుండును. విలాపము, దోపిడి, హాహాకారములు మున్నగువానిచే పీడింపబడుచుండునట్టి ఈ ప్రపంచములో ఆమె కృపతో శాంతిప్రియులగు సజ్జనులచే చేయబడుచుండు శాంతిప్రయత్నములను సఫలమొనర్చుచు భూమండలమంతటను సుఖములను వర్షింపజేయుచుండుగాక! మరియు హింసకులనుకూడ తన శుభప్రేరణచే ధర్మాత్ములనుగ జేయునుగాక! ।౬॥

102. Our prayer is this; May immortal divine wisdom or Divine Omniscient Mother come to us for our protection and light. May she (the wisdom or Divine Mother) with loving kindness bring us weal which gives peace and drives away our internal and external foes. (By internal foes are meant lust. anger, greed, ignorance, pride and jealousy). II6II

౧౦౩. ఋషిః - విశ్వమనా వైయశ్వః దేవతా - అగ్నిః ।

ఛన్దః - ఉష్ణిక్। స్వరః - ఋషభః.

అథ భౌతికాగ్ని సాదృశ్యేన పరమాత్మ విషయమాహ.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౦౩. ఈడిష్వా హి ప్రతీవ్యా౩ం యజస్వ జాతవేదసమ్ ।
౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
చరిష్ణుధూమమగృభీత శోచిషమ్ ॥౭॥

౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨
ప.వి:- ఈడిష్వ । హి । ప్రతీవ్యమ్ - ప్రతీ-వ్యమ్ । యజస్వ । జాతవేదసమ్-
౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ర
జాత-వేదసమ్ । చరిష్ణుధూమమ్ - చరిష్ణు-ధూమమ్ । అగృభీతశోచిషమ్ -
౧ ౨ర ౩
అగృభీత-శోచిషమ్ ॥౭॥

పదార్థః- హే మనుష్య! త్వమ్. **ప్రతీవ్యమ్** ప్రతివస్తు వ్యాపకమ్. ప్రతిపూర్వాద్ గతివ్యాప్త్యాద్యర్థకాద్ వీధాతోర్యత్ ప్రత్యయః, ఇకారస్య దీర్ఘశ్ఛాన్దసః. **చరిష్ణుధూమమ్** చరిష్ణుః సంచరణశీలః ధూమః ధూమ ఇవ శత్రుప్రకమ్పకః ప్రభావో యస్య తమ్, **అగృభీతశోచిషమ్** అగృభీతమ్ అగృహీతమ్ అప్రతిరుద్ధం శోచిః తేజో యస్య తమ్. అగృభీతేత్యత్ర 'హృగ్రహోర్భశ్ఛన్దసి' ఇతి వార్తికేన హస్య భః. **జాతవేసదమ్** జాతం వేదః సద్గుణరూపం దివ్యం ధనం యస్మాత్ తమ్ పరమాత్మాగ్నిమ్ **ఈడిష్వ హి** స్తుహి ఖలు, **యజస్వ** పూజయ చ. ॥౭॥

శ్లేషేణ భౌతికాగ్నిపక్షేఽప్యర్థో యోజనీయః. ॥౭॥

భావార్థః- **యథా ప్రోద్యద్ధూమశిఖో రోచిష్ణుజ్వాలో భౌతికాగ్నిః శిల్పిభిః శిల్పయజ్ఞేషు ప్రయుజ్యతే తథా విలసత్ప్రతాపధూమో దీప్తతేజా ఉపాసకానామన్తఃకరణే దివ్యధనానాం సత్యాహింసాఽస్తేయాదీనాం జనకః పరమాత్మాగ్నిరుత్కర్షాకాంక్షిభిర్జనైః స్తోతవ్యః పూజితవ్యశ్చ. ॥౭॥**

౧౦౩. ఈ మంత్రములో భౌతిక అగ్ని సాదృశ్యముచే పరమాత్మను వర్ణించబడినది.

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! మీరు (ప్రతీవ్యమ్) ప్రతి వస్తువునందును వ్యాపకమైయుండి (చరిష్ణుధూమమ్) దాని ధూమమువలె శత్రుప్రకంపక ప్రభావము సంచారశీలకమైయున్నారు. అట్టి (అగృభీతశోచిషమ్) సాటిలేని తేజముగల (జాతవేదసమ్) సద్గుణరూప దివ్యధనములను ఉత్పన్నమొనర్చునట్టి పరమాత్మాగ్నిని (ఈడిష్వ హి) అవశ్యముగానే స్తుతించుడు మరియు ఆయనను పూజించుడు. ॥౭॥

శ్లేషముచే భౌతికాగ్నిపక్షమున కూడ అర్థయోజన యొనర్చవలెను. ॥౭॥

భావార్థము :- ఎటుల ధూమశిఖలను పైకి లేపునట్టి మరియు మండుచుండు జ్వాలలుగల భౌతికాగ్నిని శిల్ప యజ్ఞములలో ప్రయోగించుచుందురో, అటులనే ప్రతాపరూప ధూమముచే శోభించునట్టి ప్రదీప్త తేజములతోగూడినసత్యము, అహింస, అస్తేయము మున్నగు దివ్యధనముల జనకుడగు పరమాత్మాగ్నియొక్క అభివృద్ధిని గోరునట్టి మనుష్యులు స్తుతి పూజలనొనర్చవలెను. ॥౭॥

103. Worship thou the Lord who is omnipresent, omniscient, pervading and shaking all, whose splendour is unparalleled, Give thyself up to Him. II7II

౧౦౪. ఋషిః – విశ్వమనా వైయశ్వః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – ఉష్ణిక్। స్వరః – ఋషభః.

అథ పరమాత్మాగ్నయే హవిర్దానేన కిం ఫలం భవతీత్యుచ్యతే.

౧ర ౨ర౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౦౪. న తస్య మాయయా చ న రిపురీశీత మర్త్యః ।
౨ ౩౧ ౨ ౩ ౧౨ ౩౧ ౨
యో అగ్నయే దదాశ హవ్యదాతయే ॥౮॥

౨ ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧౨ర ౩౧ ౨
ప.వి:–న । తస్య । మాయయా । చ । న । రిపుః । ఈశీత । మర్త్యః । యః। అగ్నయే ।
౩౧౨ ౩౨ ౩
దదాశ । హవ్య–దాతయే ॥౮॥

పదార్థః-మాయయా చ న ఛలేన అపి **తస్య** పరమాత్మోపాసకస్య **మర్త్యః** మానవః **రిపుః** శత్రుః **న ఈశీత** న ఈశితుం వశం నేతుం శక్నోతి, **యః** పరమాత్మోపాసకః **హవ్యదాతయే** హవ్యానాం దేయానాం విజయపరాక్రమాదీనాం దాతిః దానం యస్మాత్ తస్మై. బహువ్రీహౌ పూర్వపదప్రకృతిస్వరః. **అగ్నయే** జగన్నాయకాయ పరమేశ్వరాయ **దదాశ** ఆత్మసమర్పణరూపం హవిః ప్రయచ్ఛతి. దాశృ దానే ధాతోర్లడర్థే లిట్. ॥౮॥

భావార్థః- వివిధవిఘ్నబాధాసంకటజాలైరాకీర్ణేఽస్మిన్ జగత్యనేకే మర్త్యాః శత్రవో విద్వేషవిషదిగ్ధాః సన్తః సజ్జనాన్ వఞ్చయితుం వా లుణ్ఠితుం వా దగ్ధుం వా హన్తుం వా ప్రయతన్తే. పరం యే జనాః పరమాత్మనే స్వాత్మసమర్పణం కృత్వా తం శత్రుపరాజయాయ బలం యాచన్తే తాన్ స పురుషార్థే నియుజ్య తథా విజయక్షమాన్ కరోతి యథా బలవన్తోఽపి బహుసంఖ్యా అపి శత్రవో మాయయాపి తాన్ వశం నేతుం న ప్రభవన్తి. ।౮॥

౧౦౪. ఈ మంత్రములో పరమాత్మాగ్నియందు హవిస్సుల నిచ్చుటచే లాభమేమను విషయము.

పదార్థము :-(సాధయా చ న) కపటము, మోసముతోగూడ (తస్య) ఆ పరమాత్మోపాసనను (మర్త్యః) మానవులు (రిపుః) శత్రువులను (న ఈశీత) వశపరచుకొనజాలరు (యః) ఏ ఉపాసకులు (హవ్యదాతయే) దాతయగు పరమాత్మకొరకు విజయము మున్నగువాని నిచ్చునట్టి (అగ్నయే) పరమేశ్వరునికొరకు (దదాశ) ఆత్మసమర్పణరూప హవిస్సుల నిచ్చుచుండవలయును. ।౮॥

భావార్థము :- అనేక విధములగు విఘ్నబాధలు మరియు సంకటములచే చుట్టుకొనబడియున్న ఈ జగములో అనేకులు శత్రువుల విద్వేషరూప విషములచే చుట్టుకొనబడి సజ్జనులను దోచుకొనుట, హింసించుట, హతమార్చుట, దహించుట, గాయములపాల్జేయుట మున్నగు హింసకప్రయత్నములను జేయుచుందురు. కాని ఎవరు పరమాత్మకు ఆత్మసమర్పణమొనర్చి ఆయనచే శత్రుపరాజయముకొరకు బలమును యాచించెదరో ఆయన వారిని పురుషార్థమునందు నియుక్తమొనర్చి విజయమును పొందుటయందు సమర్థులనుగ నొనర్చును. అందువల్ల బలశాలురు మరియు గొప్పసంఖ్యగల శత్రువుల మాయలనుండికూడ వారిని సంరక్షించుచుండును. ।౮॥

104. No enemy can prevail over him through his intelligence or cunningness, who gives himself up to the Supreme Leader - giver of Knowledge and all desirable objects. II8II

౧౦౫. ఋషిః – ఋజిష్వా భరద్వాజః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – ఉష్ణిక్। స్వరః – ఋషభః.

అథ రిపూనపనేతుం ప్రార్థయతే.

౨౩ ౧ ౨ ౩౨ ౩౨ ౩౧౨ ౩క ౨ర
౧౦౫. అప త్యం వృజినం రిపుం స్తేనమగ్నే దురాధ్యమ్ ।

౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨
దవిష్ఠమస్య సత్పతే కృధీ సుగమ్ ।౯॥

ప. వి:- అప । త్యమ్ । వృజినమ్ । రిపుమ్ । స్తేనమ్ । అగ్నే । దురాధ్యమ్ - దుః - ఆ ధ్యమ్। దవిష్ఠమ్ । అస్య । సత్పతే - సత్ - పతే । కృధి । సుగమ్ - సు-గమ్ ।౯॥

పదార్థః- హే **సత్పతే** సతాం పాలయితః **అగ్నే** పరాక్రమశాలిన్ పరమాత్మన్, విద్వన్, రాజన్ వా! త్వమ్ **త్యమ్** తమ్ **వృజినమ్** వర్జనీయం పాపమ్. వృజీ వర్జనే. 'వృజినాని వర్జనీయాని' ఇతి నిరుక్తమ్. ౧౦ । ౪౧. **రిపుమ్** కామక్రోధాదిషడ్రిపువర్గమ్, బాహ్యం శత్రుం వా, **స్తేనమ్** చౌరమ్, **దుర్-ఆధ్యమ్** దుష్టచిన్తనపరాయణం ద్వేషిణం చ. దుర్ - ఆ - ధ్యై చిన్తాయామ్. **దవిష్ఠమ్** దూరతమం యథా స్యాత్ తథా. అతిశయేన దూరం దవిష్ఠమ్. దూరశబ్దాద్ ఇష్ఠని 'స్థూలదూర', అ. ౬ । ౪ । ౧౫౬ ఇతి యణాదిపరస్య లోపః, పూర్వస్య గుణః. **అప అస్య** అప క్షిప. అసు క్షేపణే, దివాదిః, లోటి మధ్యమైకవచనే రూపమ్. అస్మాకం కృతే **సుగమ్** సుగమ్యం సన్మార్గం చ. 'సుదురోరధికరణే. అ. ౩ । ౨ । ౪౮' వా. ఇత్యనేన అధికరణేఽర్థే గమ్ ధాతోర్డః ప్రత్యయః. **కృధీ** కురు, ప్రకాశయ ఇత్యర్థః. కురు ఇతి ప్రాప్తే 'శ్రుశృణుపృకృవృభ్యశ్ఛన్దసి'. అ. ౬ । ౪ । ౧౦౨ ఇతి హేర్ధిః. 'అన్యేషామపి దృశ్యతే'. అ. ౬ । ౩ । ౧౩౭ ఇతి దీర్ఘః. ।౯॥

అత్ర అర్థశ్లేషాలఙ్కారః. ।౯॥

భావార్థః- పాపవిచారాః పాపినో జనా వా, కామక్రోధాద్యా అభ్యన్తరా రిపవో బాహ్యాః శత్రవో వా, స్తేయవిచారాః స్తేనా వా, దుశ్చిన్తనాని దుశ్చిన్తనకారిణో వా యేఽప్యస్మానాక్రామన్తి తాన్ వయం పరమాత్మనో విద్వజ్జనానాం నృపతేశ్చ సాహాయ్యేన దూరం ప్రక్షిపేమ. సద్విచారాః సద్విచారశీలా జనాశ్చ సహాయోగినో భూత్వాఽస్మాభిః సార్ధం విచరన్తు. ।౯॥

౧౦౫. ఈ మంత్రములో శత్రువులను తొలగించుటకు ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :- (సత్పతే) సజ్జనుల పాలనకర్తవు (అగ్నే) పరాక్రమశాలివగు ఓ పరమాత్మా! విద్వాంసులారా! రాజా! మీరు (త్యమ్) ఆ (వృజినమ్) త్యజించదగిన పాపములను (రిపుమ్) కామక్రోధములు మున్నగు అరిషడ్వర్గములను మరియు బాహ్యశత్రువులను (స్తేనమ్) చోరులను (దురాధ్యమ్) చెడుచింతనములనొనర్చు ద్వేషులను (దవిష్ఠమ్) దూరాతిదూరమువరకు (అప అస్య) విసరివేయుము. ।౯॥

ఈ మంత్రములో అర్థశ్లేషాలఙ్కారము గలదు. ।౯॥

భావార్థము :- పాపాలోచనలు, లేక పాపాత్ములు, కామ క్రోధములు మున్నగు ఆంతరిక శత్రువులు, లేక బాహ్య శత్రువులగు చౌర్యాలోచనలు లేక చోరులు, దుశ్చింతకులు, లేక దుష్టులు,

దురాలోచనాపరులు మున్నగు వారిని మాపై ఆక్రమణ మొనర్చువారెవ్వరైనను వారిని మేము పరమేశ్వరుడు, విద్వాంసులు మరియు రాజు సహాయముచే దూరము తరిమివేయుదుము. సద్విచారవములకు మరియు సద్విచారశీలురకు సహయోగులవముగనై వారితో కలిసి నడుచుకొనుచుందుముగాక ! ।౯॥

105. O Supreme Leader : drive Thou the wicked foe, the evil - hearted thief away, far far Lord of the righteous, and give us easy path of happiness. Make the wicked also pursue the right path.॥9॥

౧౦౬. ఋషిః – విశ్వమనా వైయశ్వః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – ఉష్ణిక్। స్వరః – ఋషభః.

అథ రక్షసాం వినాశః ప్రార్థ్యతే.

౩క౨ర ౩ ౧౨ ౩ ౧౨
౧౦౬. శ్రుష్ట్యగ్నే నవస్య మే స్తోమస్య వీర విశ్పతే ।

౨ ౩ ౨ ౩౧౨ ౩౧౨
ని మాయినస్తపసా రక్షసో దహ ॥౧౦॥

౩ ౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౧౨ర
ప. విః – శ్రుష్టి – అగ్నే । నవస్య । మే । స్తోమస్య । వీర । విశ్పతే । ని । మాయినః । తపసా ।
౩ ౧౨
రక్షసః । దహ ॥౧౦॥

పదార్థః- **శ్రుష్టీ** క్షిప్రమేవ. శ్రుష్టీ ఇతి క్షిప్రనామ, ఆశు అష్టీతి. నిరు. ౬ । ౧౩. హే **వీర** పరాక్రమశాలిన్, **విశ్పతే** ప్రజాపాలక **అగ్నే** తేజోమయ పరమాత్మన్! రాజన్ వా! త్వమ్ **మే** మమ **నవస్య** స్తుత్యస్య, ప్రశంసార్హస్య. ణు స్తుతౌ ధాతోః అప్ ప్రత్యయః. **స్తోమస్య** ఆభ్యన్తరస్య సద్గుణసైన్యస్య, బాహ్యస్య చ యోద్ధృసైన్యస్య **తపసా** తేజసా **మాయినః** మాయావినః ఛలకపటాదిపూర్ణాన్ **రక్షసః** రాక్షసభావాన్ రాక్షసజనాన్ వా **ని దహ** నిఃశేషేణ భస్మీకురు. ॥౧౦॥

అత్ర అర్థశ్లేషాలఙ్కారః. ॥౧౦॥

భావార్థః-యే కేచిత్ పాపరూపాః పాపిరూపా వా మాయావినో రాక్షసా అస్మానుద్వేజయన్తి తాన్ వయం శుభాభిః స్వమనోవృత్తిభిర్బలవద్భిర్యోద్ధృసంఘైశ్చ, పరమాత్మనో నృపస్య చ సాహాయ్యేన పరాజిత్యాభ్యన్తరం బాహ్యం చ సురాజ్యముపభుఞ్జీమహి. ॥౧౦॥

అత్ర అగ్ని - పవమాన - అదితినామభిః పరమాత్మనః స్మరణాత్ తతో ధనకీర్త్యాదియాచనాద్, రిపువినాశ రాక్షసదాహాదిప్రార్థనా చ్చైతద్ దశత్యర్థస్య పూర్వదశత్యర్థేన సహ సంగతిరస్తీతి వేద్యమ్.

ఇతి ద్వితీయే ప్రపాఠకే ప్రథమార్ధే ప్రథమా దశతిః.

ఇతి ప్రథమేఽధ్యాయా ఏకాదశః ఖణ్డః.

౧౦౬. ఈ మంత్రములో రాక్షసుల వినాశముగురించి ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :-(శ్రుష్టీ) శీఘ్రముగనే (వీర) పరాక్రమశాలి (విశ్పతే) ప్రజాపాలకుడవు (అగ్నే) తేజస్వివగు ఓ పరమాత్మా! మరియు రాజా! మీరు (మే) నాయొక్క (నవస్య) ప్రశంసించదగిన (స్తోమస్య) ఆంతరిక సద్గుణముల సైన్యముల మరియు బాహ్యమగు యోధుల సైన్యముల (తపసా) తేజముతో (మాయినః) మాయావులు, ఛలకపటములతోగూడిన (రక్షసః) రాక్షసభావములు మరియు రాక్షసులను (ని దహ) సంపూర్ణముగ భస్మమొనర్చివేయుడు.॥౧౦॥

ఈ మంత్రములో అర్థశ్లేషాలఙ్కారము గలదు.॥౧౦॥

భావార్థము :- ఎవరు పాపరూప, లేక పాపాత్మరూప మాయావులగు రాక్షసులు మమ్ము బాధించెదరో వారిని మేము మా శుభకరమగు మనోవృత్తులచే మరియు బలశాలురగు యోధులగూడ పరమేశ్వరుని సహాయముచే పరాజితులనొనర్చి ఆంతరిక మరియు బాహ్య సురాజ్య ఉపభోగములననుభవించెదము.॥౧౦॥

ఈ దశతిలో అగ్ని, పవమాన మరియు ఆదిత్యనామముల పరమాత్మచే ధనము, కీర్తి మున్నగువాని యాచన యుండుటవల్ల మరియు వారిచే శత్రువినాశము, రాక్షసదహనము మున్నగువాని ప్రార్థనయుండుటవల్ల ఈ దశతియొక్క విషయమునకు పూర్వదశతియొక్క విషయముతో సంబంధము గలదని ఎరుగవలెను.

ద్వితీయప్రపాఠకము ప్రథమార్ధములో ప్రథమదశతి సమాప్తము

ప్రథమాధ్యాయములో ఏకాదశఖణ్డము సమాప్తము

106. O Heroic Lord of Men : On hearing this admirable laud of mine, destroy of burn down all wicked cheats (or evils) with Thy splendour. II10II

ద్వితీయా దశతిః

౧౦౭. ఋషిః - ప్రయోగో భార్గవః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - కకుబుష్ణిక్। స్వరః - ఋషభః.

అథ మనుష్యాః పరమేశ్వరస్య గుణాన్ గాతుం ప్రేర్యన్తే.

౧ర ౨ర ౩ ౧౨ ౩౨౩ ౧౨
౧౦౭. ప్ర మంహిష్ఠాయ గాయత ఋతావ్నే బృహతే శుక్రశోచిషే।
౩ ౧ ౨౩౧ ౨
ఉపస్తుతాసో అగ్నయే ॥౧॥

౨ ౧ ౨ర ౩ ౧౨ ౩ ౨ ౩౧౨
ప.విః-ప్ర । మంహిష్ఠాయ । గాయత । ఋతావ్నే । బృహతే । శుక్రశోచిషే -
౩౨ ౩ ౧౨ ౩ ౧౨ ౩౧౨
శుక్ర-శోచిషే । ఉపస్తుతాసః - ఉప-స్తుతాసః । అగ్నయే ॥౧॥

పదార్థః- హే **ఉపస్తుతాసః** ప్రశంసాం ప్రాప్తాః జనాః. అత్ర 'ఉపస్తుత' ప్రాతిపదికాత్ సమ్బుద్ధౌ జసి 'ఆజ్జసేరసుక్'. అ. ౭ । ౧ । ౫౦ ఇతి జసోఽసుగాగమః. యూయమ్ **మంహిష్ఠాయ** దాతృతమాయ. అతిశయేన మంహితా మంహిష్ఠః. మంహతే దానకర్మా. నిఘం. ౩ ।౨౦. తతస్తృచి 'తుశ్ఛన్దసి'. అ. ౫ । ౩ । ౫౯ ఇతి ఇష్ఠని, 'తురిష్ఠేమేయస్సు'. అ. ౬ । ౪ । ౫౪ ఇతి తృచో లోపః. **ఋతావ్నే** సత్యనియమవతే. 'ఋతశబ్దాద్ మత్వర్థే ఛన్దసీవనిపౌ చ వక్తవ్యౌ'. అ. ౫ । ౨ । ౧౦౯ వా. ఇతి వనిప్. 'అన్యేషామపి దృశ్యతే'. అ. ౬ । ౩ । ౧౩౭ ఇతి పూర్వపదస్య దీర్ఘాన్తాదేశః. **బృహతే** మహతే, **శుక్రశోచిషే** శుక్రం దీప్తం పవిత్రం వా శోచిస్తేజో యస్య తస్మై. శౌచతిః జ్వలతికర్మా. నిఘం. ౧ । ౧౬. శుచిర్ పూతీభావే. తత ఔణాదికో రన్ ప్రత్యయః. ఉ. ౨ । ౨౯. **అగ్నయే** పరమేశ్వరాయ **ప్ర గాయత** ప్రకృష్టతయా స్తుతిగానమ్ అర్పయత. ॥౧॥

భావార్థః- ప్రశంసితైర్జనైః పరమేశ్వరముపాస్య తద్వద్ దానసత్యతే జస్వితా పవిత్రతాది - గుణాన్ సంధార్య యశస్విభిర్భావ్యమ్. ॥౧॥

౧౦౭. ఈ మంత్రములో మనుష్యులకు పరమేశ్వరుని గుణగానమొనర్చు ఉపదేశము గలదు.

పదార్థము :-(ఉపస్తుతాసః) ప్రశంసలను పొందిన ఓ మనుష్యులారా! (మంహిష్ఠాయ) మీరు అందరికన్న మించిన దానశీలురు (ఋతావ్నే) సత్యనియమములు గలవారు (బృహతే) మహా (శుక్ర

శోచిషే) ఉజ్వల మరియు పవిత్రమగు తేజోవంతులు (అగ్నయే) పరమేశ్వరునకు (ప్ర గాయత) చక్కని స్తుతిగీతములను పాడుడు. ॥౧॥

భావార్థము :- ప్రశంసనీయులు పరమేశ్వరు నుపాసించుచు వారి వంటి దానము, సత్యము తేజోవంతము, పవిత్రత మున్నగు గుణములను ధారణమొనర్చి యశోవంతులుగ గావలెను. ॥౧॥

107. O Devotees: Sing forth to the Supreme Leader, the Holy, Most munificent, True and sublime with His refulgent glow. II1II

౧౦౮. ఋషిః - సోభరిః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - కకుబుష్ణిక్। స్వరః - ఋషభః.

అథ పరమాత్మనః సఖ్యేన కో లాభ ఇతి వర్ణయతి.

౧ర ౨ర౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౦౮. ప్ర సో అ గ్నే తవోతిభిః సువీరాభిస్తరతి వాజకర్మభిః ।

౨ ౩ ౨ ౩౧ర ౨ర
యస్య త్వం సఖ్యమా వి థ ॥౨॥

౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ర ౩
ప.వి:- ప్ర । సః । అగ్నే । తవ - ఊతిభిః । సువీరాభిః - సు - వీరాభిః। తరతి।
౧౨ర ౧౨ర ౩ ౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౧౨ర
వాజకర్మభిః - వాజ - కర్మభిః । యస్య । త్వమ్ । సఖ్యమ్ - స - ఖ్యమ్। ఆవిథ ॥౨॥

పదార్థః-హే **అగ్నే** జ్యోతిర్మయ జ్యోతిప్ప్రద పరమాత్మన్! **సః** జనః **సువీరాభిః** ఉత్కృష్టానాం వీరాణాం వీరభావానాం వీరపుత్రాణాం వా ప్రాపయిత్రీభిః. శోభనా వీరా యాభిస్తాః సువీరాః తాభిః. బహువ్రీహౌ 'వీరవీర్యౌ చ'. అ. ౬ । ౨ । ౧౨౦ ఇతి వీరశబ్దః ఆద్యుదాత్తః. **వాజకర్మభిః** బలోత్సాహకారిణీభిః. వాజ ఇతి బలనామ. నిఘం. ౨।౯. వాజః కర్మ కార్యం యాసాం తాభిః, బలకారణభూతాభిః. వాజశబ్దో ఘఞన్తత్వాత్ ఞిత్స్వరేణాద్యుదాత్తః. బహువ్రీహౌ పూర్వపదప్రకృతిస్వరః. **తవ** త్వదీయాభిః **ఊతిభిః** రక్షాభిః **ప్ర తరతి** ప్రకర్షేణ విఘ్నాన్ సంతరతి, భవసాగరం సంతరతి వా, **యస్య** జనస్య **త్వమ్** జగదీశ్వరః **సఖ్యమ్** మైత్రీమ్ **ఆవిథ** ప్రాప్నోషి. అవ రక్షణగత్యాదిషు. అత్ర గత్యర్థః. గతిశ్చ ప్రాప్తిరూపా. లడర్థే లిట్. సంహితాయాం 'సో అగ్నే' ఇత్యత్ర 'ప్రకృత్యాన్తః పాదమవ్యపరే'. అ. ౬ । ౧ । ౧౧౫ ఇతి ప్రకృతిభావః. ॥౨॥

భావార్థః- పరమాత్మా యస్య సఖా జాయతే తం పురుషార్థినం కామక్రోధాదిర్వా వఞ్చకలుణ్ఠకచౌరాదిర్వా కోఽపి శత్రుః పీడయితుం న శక్నోతి. ॥౨॥

౧౦౮. ఈ మంత్రములో పరమేశ్వరుని మైత్రివల్ల లాభమేమను వర్ణన గలదు.

పదార్థము :- (అగ్నే) ప్రకాశమయుడవు, ప్రకాశదాతవునగు ఓ పరమాత్మా! (సః) ఏ మనుష్యులు (సువీరాభిః) ఉత్కృష్ట వీరభావముల మరియు వీరపుత్రులను ప్రాప్తింపజేయునట్టి (వాజకర్మభిః) బలము మరియు ఉత్సాహమునుత్పన్నమొనర్చునట్టి (తవ) నీ (ఊతిభిః) రక్షణలద్వార (ప్ర తరతి) ఉత్తమముగా విఘ్నములను, లేక భవసాగరమును దాటిపోవుచుందురో (యస్య) ఏ మనుష్యులను (త్వమ్) నీవు (సఖ్యమ్) మైత్రిని (ఆవిథ) ప్రాప్తించుకొనదలచెదవో వారు నీకు మిత్రులు కాగలరు. ॥౨॥

భావార్థము :- పరమాత్మ ఎవరకు మిత్రుడుగ నైపోవునో, అట్టి పురుషార్థులను కామక్రోధము మున్నగునవి మరియు టక్కరులు, చోరులు, దోపిడిగాళ్లమున్నగు శత్రువు లెవ్వరును పీడించజాలకుందురు. ॥౨॥

108. O Supreme Leader, He who becomes Thy friend, prospers by Thy protection, Knowledge and love which make him a great hero and a wise man, able to do great deeds. II2II

౧౦౯. ఋషిః – సోభరిః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – కకుబుష్ణిక్। స్వరః – ఋషభః.

అథ పరమాత్మార్చనాయ ప్రేరయతి.

౧ ౨ ౩క ౨ర ౩ ౧౨ ౩౧౨ ౩౧ ౨
౧౦౯. తం గూర్దయా స్వర్ణరం దేవాసో దేవమరతిం దధన్విరే ।

౩ ౨ ౩౧ ౨
దేవత్రా హవ్యమూహిషే ॥౩॥

౨ ౩ ౧ర ౧౨ ౩ ౧౨ ౩౨ ౩ ౨
ప.వి:– తమ్ । గూర్దయ । స్వర్ణరమ్ – స్వః – నరమ్ । దేవాసః । దేవమ్ । అరతిమ్ ।
౩ ౨ ౩ ౨ ౩
దధన్విరే । దేవత్రా। హవ్యమ్ । ఊహిషే ॥౩॥

పదార్థః-హే మానవ! త్వమ్ **తమ్** ప్రసిద్ధమ్ **స్వర్ణరమ్** మోక్షానన్దస్య ప్రాపయితారమ్ పరమాత్మాగ్నిమ్. స్వః మోక్షాదిసుఖం నృణాతి ప్రాపయతీతి స్వర్ణరః తమ్. స్వః ఇతి సుఖనామ. నృ

నయే క్ర్యాదిః. **గూర్ధయ** అర్చ. గూర్ధయతిః అర్చతికర్మా. నిఘం. 3 । 14. సంహితాయామ్ 'అన్యేషామపి దృశ్యతే' అ. 6 । 3 । 137 ఇతి దీర్ఘః. యమ్ **దేవమ్** తేజసా దీప్తం దీపయితారం చ **అరతిమ్** సర్వాన్తర్యామినమ్, పురుషార్థే ప్రేరకమ్, పాపాదిసంహారకమ్ పరమాత్మాగ్నిమ్. ఋచ్ఛతి వ్యాప్నోతి సర్వత్ర, అర్పయతి ప్రేరయతి పురుషార్థే, ఋణోతి హినస్తి పాపాదికం వా యః సః అరతిః. ఋ గతిప్రాపణయోః ఇతి, ఋ హింసాయామ్ ఇతి వా ధాతోః బహివస్యర్తిభ్యశ్చిత్. ఉ. 4 । 60 ఇత్యనేన అతిః ప్రత్యయః. **దేవాసః** దేవాః విద్వాంసః **దధన్విరే** స్వాన్తఃకరణే ధారయన్తి. డుధాఞ్ ధారణపోషణయోః ధాతోర్ద్వివికరణత్వే ఛాన్దసం రూపమిదమ్. యద్వా ధన్వతిః గతికర్మా. నిఘం. 2 । 14. తస్య లడర్థే లిటి రూపమ్. వ్యత్యయేనాత్మనేపదమ్. అథ పరమాత్మాగ్నిః సమ్బోధ్యతే. హే పరమాత్మాగ్నే! త్వమ్ **దేవత్రా** దేవేషు విద్వత్సు. దేవమనుష్యపురుషపురుమర్త్యేభ్యో ద్వితీయాసప్తమ్యోర్బహులమ్. అ. 5 । 4 । 56 ఇతి సప్తమ్యర్థే త్రా ప్రత్యయః. **హవ్యమ్** దాతవ్యం బలమ్ **ఊహిషే** వహసి. అత్ర వహ ప్రాపణే ధాతోః కాలసామాన్యే లిట్, మధ్యమైకవచనే రూపమ్. తిఙ్స్వరః. ॥3॥

భావార్థః-మనీషిణో జనా యం దేవాధిదేవం జగత్స్రష్టారం జగదీశ్వరమారాధ్య ధర్మార్థ కామమోక్షాదిసుఖం ప్రాప్నువన్తి, ససర్వైరేవ జనైః కుతో నోపాసనీయః. ॥3॥

109. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ అర్చనను గురించిన ప్రేరణ గలదు.

పదార్థము :- ఓ మానవా! నీవు (తమ్) అట్టి ప్రసిద్ధ (స్వర్ణరమ్) మోక్షానందమును ప్రాప్తింపజేయునట్టి పరమాత్మరూప అగ్నిని (గూర్ధయ) ఆరాధించుము. ఎట్టి (దేవమ్) తేజముచే దేదీప్యమానము మరియు తేజముతో ప్రదీప్తమొనర్చునట్టి (అరతిమ్) సర్వాంతర్యామి, పురుషార్థమునందు ప్రేరితమొనర్చునట్టి శక్తిస్వరూపము, పాపములు మున్నగువాని సంహారకుడగు పరమాత్మరూప అగ్నిని (దేవాసః) విద్వాంసులు (దధన్విరే) తమ అంతఃకరణములో ధారణమొనర్చెదరు అని ఇపుడు పరమాత్మాగ్నిని సంబోధించబడుచున్నది. ''ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (దేవత్రా) విద్వాంసులలో (హవ్యమ్) దాతవ్యమగు బలమును (ఊహిషే) ప్రాప్తింపజేయుదువు. ॥3॥

భావార్థము :- విద్వాంసులు ఏ దేవాధిదేవుడు, జగత్తును రచించునట్టి జగదీశ్వరున్ని ఆరాధించి ధర్మ, అర్థ, కామ, మోక్షములు మున్నగువాని సుఖములను ప్రాప్తిచేసికొనుచుందురో అతనినే సకల జనులు ఆరాధించుట యోగ్యము. ॥3॥

109. O man, worship Him who is the Leader of all and whom all wisemen approach as the giver of peace and Omniscient Lord of the universe. It is He who gives Knowledge and all enjoyable objects and powers to the wise. II3II

౧౧౦. ఋషిః - ప్రయోగో భార్గవః। సోభరిః కాణ్వో వా। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - కకుబుష్ణిక్। స్వరః - ఋషభః.

అథ పరమాత్మపూజాఽతిథిసత్కారవిషయమాహ.

౧ ౨ ౩ ౧౨౩ ౧౨ ౩౧ ౨ ౩౨ ౩౨
౧౧౦. మా నో హృణీథా అతిథిం వసురగ్నిః పురుప్రశస్త ఏషః।
౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
యః సుహోతా స్వధ్వరః ॥౪॥

౨ ౩ ౧౨ర ౧౨ర ౩౨ ౩ ౨
ప.వి:-మా। నః। హృణీథాః। అతిథిమ్। వసుః - అగ్నిః। పురుప్రశస్తః -
౩ ౨ ౩౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౨
పురు - ప్రశస్తః। ఏషః। యః। సుహోతా - సు - హోతా। స్వధ్వరః - సు - అధ్వరః ॥౪॥

పదార్థః- **ప్రథమః** పరమాత్మపరః. హే మాతః! త్వమ్ **నః** అస్మాకమ్ **అతిథిమ్** అతిథిభూతమ్ అతిథివత్ పూజ్యం అగ్నిం పరమాత్మానమ్ **మా హృణీథాః** అవజ్ఞానేన వేదవిరుద్ధాచరణేన వా న కోపయస్వ. హృణీయతే క్రుధ్యతికర్మా. నిఘం. ౨।౧౨. హృణీఙ్ రోషణే లజ్జాయాం చ. **ఏషః** అయమ్ **వసుః** నివాసకః **అగ్నిః** తేజస్వీ అగ్రనాయకః పరమాత్మా **పురుప్రశస్తః** బహుభిః కీర్తితః విద్యతే ఇతి శేషః. పురు ఇతి బహునామ నిఘం. ౩।౧. శం సు స్తుతౌ. **యః** పరమాత్మా **సుహోతా** శోభనః దాతా, **స్వధ్వరః** సుష్ఠుతయాఽస్మాకం జీవనయజ్ఞస్య సఞ్చాలకశ్చ వర్తతే. శోభనః అధ్వరః జీవనయజ్ఞః. యస్మాత్ స స్వధ్వరః.

అథ ద్వితీయః అతిథిపరః. హే గృహిణీ ! త్వమ్ **నః** అస్మాకమ్ **అతిథిమ్** అభ్యాగతమ్ ఆచార్యోపదేశకసన్న్యాసిప్రభృతిమ్ **మా హృణీథాః** యథాయోగ్యసత్కారాకరణేన రుష్టం మా కార్షీః. **ఏషః** అయమ్ **అగ్నిః** ధర్మవిద్యాదిప్రకాశేన ప్రకాశితః అతిథిః **వసుః** గృహస్థానాం నివాసకః, **పురుప్రశస్తః** పురుభిః బహుభిః అతిథిపూజాం యజ్ఞం ఘోషయద్భిః వేదాదిశాస్త్రైః ప్రశస్తః కృతప్రశంసశ్చ వర్తతే, **యః** విద్వాన్ అతిథిః **సుహోతా** సదుపదేష్టా, **స్వధ్వరః** శ్రేష్ఠః అధ్వరః విద్యాప్రచారరూపో యజ్ఞో యస్య తాదృశశ్చ వర్తతే.॥౪॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥౪॥

భావార్థః-యథా సుపూజితః పరమేశ్వరః పూజకాయ సద్గుణాదిసమ్పత్తిం ప్రదాయ తత్కల్యాణం కరోతి, తథైవ సుసత్కృతోఽతిథిరాశీర్వాద - సదుపదేశాది - ప్రదానేన గృహస్థముపకరోతి. అతః పరమేశ్వరోపాసనేఽతిథిసత్కారే చ కదాపి ప్రమాదో న విధేయః. ॥౪॥

౧౧౦. ఈ మంత్రములో పరమాత్మపూజ మరియు అతిథిసత్కారవిషయము గలదు.

పదార్థము :-మొదట పరమాత్మపక్షములో :- ఓ సోదరా! నీవు (నః) మాయందరి (అతిథిమ్) అతిథివంటివాడవు. అగ్నినామక పరమాత్మను (మా హృణీథాః) వేదవిరుద్ధాచరణల ద్వారా క్రుద్ధునిగ నొనర్చకుము (యః) ఆయన (హోతా) ఉత్తమదాత మరియు (స్వధ్వరః) శుభరూపములో మన జీవనయజ్ఞమును నడుపువాడైయున్నాడు.

రెండవది అతిథిపక్షములో :- ఓ గృహిణీమణీ! నీవు (నః) మాయొక్క (అతిథిమ్) అతిథిరూప ఆచార్యులు, ఉపదేశకులు, సన్న్యాసులు మున్నగువారిని (మా హృణీథాః) యథాయోగ్యముగ సత్కరించకుండ క్రుద్ధుల నొనర్చకుము. (ఏషః) ఈ (అగ్నిః) ధర్మము, విద్య మున్నగువాని ప్రకాశముచే ప్రకాశించు అతిథి (వసుః) గృహస్థుల నివాసదాత మరియు (పురుప్రశస్తః) అతిథిసత్కారమును యజ్ఞముగ ఘోషణమొనర్చునట్టి అనేక వేదములు మున్నగు శాస్త్రములచే ప్రశంసితులైయున్నారు. (యః) ఎవరు విద్వాంసులగు అతిథులో వారు (సుహోతా) సదుపదేష్టలు మరియు (స్వధ్వరః) శ్రేష్ఠమగు విద్యాప్రచారరూప యజ్ఞములుగలవారై యున్నారు. ॥౪॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలఙ్కారముగలదు. ॥౪॥

భావార్థము :- ఉత్తమపద్ధతిలో పూజించబడిన పరమేశ్వరుడెటుల పూజలనొనర్చువారికి సద్గుణములు మున్నగు సంపదలనిచ్చి వారికి శుభములను గలిగించునో, అటులనే ఉత్తమముగ సత్కారములను పొందిన అతిథి ఆశీర్వాదములు, సదుపదేశములు మున్నగువానినిచ్చి గృహస్థులకు ఉపకారమొనర్చును. కావున పరమేశ్వరుని ఉపాసనయందు మరియు అతిథుల సత్కారములందు ఎప్పుడును అశ్రద్ధ గలిగియుండవలదు. ॥౪॥

110. Don't anger or insult Him who is Our Supreme Leader, venerable like a guest; giving shelter to all and praised by all wise men; the greatest giver of happiness and most loving. II4II

౧౧౧. ఋషిః – సోభరిః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – కకుబుష్ణిక్। స్వరః – ఋషభః.

అథ భద్రమాకాఙ్క్షతే.

3 ౧ ౨ 3౧ర ౨ర 3 ౨ 3 ౧ ౨ 3 ౧ ౨3 ౨
౧౧౧. భద్రో నో అగ్నిరాహుతో భద్రా రాతిః సుభగ భద్రో అధ్వరః।

3 ౨ 3౧ర ౨ర
భద్రా ఉత ప్రశస్తయః ॥౫॥

3 ౨ 3 ౨ ౧౨ర 3 ౨ 3 ౨ 3
ప.వి:- భద్రః । నః । అగ్నిః । ఆహుతః - ఆ-హుతః । భద్రా । రాతిః । సుభగ-
౨ 3 ౨ 3 ౨ 3 ౨ ౧౨ర 3
సు-భగ । భద్రః । అధ్వరః । భద్రాః । ఉత । ప్రశస్తయః - ప్ర - శస్తయః ।౫॥

పదార్థః- ఆహుతః అగ్నిః ప్రాప్తసుగన్ధిమిష్టపుష్ట్యారోగ్యవర్ధకహవ్యాహుతిః యజ్ఞాగ్నిః, సత్కృతః అతిథిః, ప్రాప్తసమర్పణాహుతిః పరమాత్మా చ **నః** అస్మభ్యమ్ **భద్రః** భద్రప్రదః అస్తు. **రాతిః** అస్మాభిః కృతా దత్తిః **భద్రా** శ్రేష్ఠా భద్రప్రదా వా అస్తు. హే **సుభగ** సౌభాగ్యవన్ మదీయ అన్తరాత్మన్! త్వయా కృతః **అధ్వరః** యజ్ఞః **భద్రః** శ్రేష్ఠః భద్రప్రదో వా అస్తు. **ఉత** అపి చ **ప్రశస్తయః** త్వదుపార్జితాః కీర్తయః **భద్రాః** శ్రేష్ఠాః భద్రప్రదా వా సన్తు. ।౫॥

అత్రార్థ శ్లేషాలఙ్కారః. ।౫॥

భావార్థః- సర్వైర్మనుష్యైరగ్నిహోత్రాదిరూపోఽతిథిసత్కారరూపః పరమాత్మపూజనరూపశ్చ యజ్ఞో నిత్యమనుష్ఠేయో యేన తేషాం భద్రం భవేత్, తేషాముజ్జ్వలాః కీర్తయశ్చ సర్వత్ర ప్రసరేయుః. ।౫॥

౧౧౧. ఈ మంత్రములో శుభములను ఆకాంక్షించబడినది.

పదార్థము :-(అగ్నిః) దేనియందు సుగంధితము, మధురము, పుష్టివర్ధకము మరియు ఆరోగ్యవర్ధకమగు హవిస్సులనీయబడునో అట్టి యజ్ఞాగ్ని, సత్కారమొనర్చబడిన అతిథి మరియు దేనిలో ఉపాసకునిద్వార ఆత్మసమర్పణరూప ఆహుతినీయబడినదో అట్టి పరమాత్మ (నః) మాకు (భద్రః) శుభదాయకుడగుగాక! (రాతిః) మాద్వార ఈయబడిన దానము (భద్రా) భద్రము, అనగా శుభముల నిచ్చునట్టిదిగ యగుగాక! (సుభగ) సౌభాగ్యశాలివగు ఓ నా అంతరాత్మా! నీచే యొనర్చబడిన (అధ్వరః) యజ్ఞము (భద్రః) భద్రము, అనగా శుభజనకముగనుండుగాక! (ఉత) మరియు (ప్రశస్తయః) నీచే ఆర్జించబడిన ప్రశంసనలు, లేక కీర్తులు కూడ (భద్రాః) శుభదాయకముగ నుండుగాక ! ।౫॥

ఈ మంత్రములో అర్థశ్లేషాలఙ్కారము గలదు. ।౫॥

భావార్థము :-మానవులెల్లరును అగ్నిహోత్రము మున్నగు అతిథిసత్కారరూప మరియు పరమాత్మ పూజారూప యజ్ఞములను నిరంతరము చేయుచుండవలెను. దానివల్ల వారికి సదా శుభములు మరియు వారి ఉజ్వలభవిష్యత్తు సర్వత్ర వ్యాపించుచుండగలదు. ।౫॥

111. May the Supreme Leader worshipped properly bring us bliss and happiness. May our charity and sacrifice bring us bliss. II5II

౧౧౨. ఋషిః - సోభరిః। దేవతా - అగ్నిః।

ఛన్దః - కకుబుష్ణిక్। స్వరః - ఋషభః.

అథ పరమాత్మనో నృపతేశ్చ వర్ణ విషయమాహ.

౧ ౨ ౩౧
౧౧౨. యజిష్ఠం త్వా వవృమహే దేవం

౨౩ ౧ర ౨ర౩ ౧ ౨
దేవత్రా హోతారమమర్త్యమ్।

౩౨ ౩ ౧౨ ౩ ౧౨
అస్య యజ్ఞస్య సుక్రతుమ్ ।౬॥

౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨ర ౧౨ర
ప. వి:- యజిష్ఠమ్ । త్వా । వవృమహే । దేవమ్ । దేవత్రా। హోతారమ్ । అమర్త్యమ్ - అ -
౩ ౨ ౩ ౧౨ ౩ ౧౨ ౩ ౧౨ర
మర్త్యమ్ । అస్య । యజ్ఞస్య । సుక్రతుమ్ - సు - క్రతుమ్ ।౬॥

పదార్థః- ప్రథమః పరమాత్మపరః. హే అగ్నే అగ్రణీః పరబ్రహ్మ పరమాత్మన్! **యజిష్ఠమ్** అతిశయేన యష్టారమ్ సృష్టియజ్ఞవిధాతారం, సుఖైశ్వర్యాదీనాం దాతారం, ద్యావాపృథివ్యాదీనాం సంగమయితారమ్. అతిశయేన యష్టా యజిష్టః. యజ దేవపూజాసంగతికరణదానేషు. తృజన్తాద్ అతిశాయనే ఇష్ఠని 'తురిష్ఠేమేయస్సు'. అ. ౬ । ౪ ।౧౫౪ ఇతి తృచో లోపః. **దేవత్రా దేవమ్** దేవేషు ప్రకాశకేషు సూర్యవిద్యుచ్చన్ద్రాదిషు చక్షుః శ్రోత్రమన ఆదిషు వా శ్రేష్ఠం ప్రకాశకమ్. దేవత్రా దేవేషు, సప్తమ్యర్థే త్రా ప్రత్యయః. **హోతారమ్** మోక్షసుఖస్య ప్రదాతారమ్, **అమర్త్యమ్** అమరణధర్మాణమ్, **అస్య యజ్ఞస్య** ఏతస్య మదీయస్య ధ్యానయజ్ఞస్య సుక్రతుమ్ సుసఞ్చాలకం సుసఫలయితారమ్ **(త్వా)** త్వామ్ వయమ్ **వవృమహే** ఉపాస్యత్వేన వృణ్మహే. వృఞ్ వరణే, కాలసామాన్యే లిట్. ।౬॥

అథ ద్వితీయః నృపతిపరః. హే అగ్నే అగ్రగన్తః వీరపురుష! **యజిష్ఠమ్** అతిశయేన యష్టారం, పరోపకారిణమ్, **దేవత్రా దేవమ్** దివ్యగుణయుక్తేషు జనేషు విశేషేణ దివ్యగుణయుక్తమ్, **హోతారమ్** ప్రజాభ్యః సుఖప్రదాతారమ్, **అమర్త్యమ్** కీర్త్యా అమరణశీలమ్, **అస్య యజ్ఞస్య** ఏతస్య రాష్ట్రయజ్ఞస్య **సుక్రతుమ్** సుకర్తారమ్ **త్వా** త్వామ్, వయం ప్రజాజనాః **వవృమహే** రాజపదాయ వృణ్మహే. ।౬॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. 'దేవం దేవ' ఇత్యత్ర ఛేకానుప్రాసః. ।౬॥

భావార్థః- యథా ప్రజాజనైర్దివ్యగుణకర్మస్వభావః పరమేశ్వర ఉపాస్యత్వేన వరణీయస్తథైవ వీరః, పరోపకారీ, శ్లాఘ్యగుణః, సుఖప్రదాతా, కీర్తిమాన్, సుశాసకః, శత్రువిజేతా పురుషో రాజపదే ప్రతిష్ఠాపనాయ వరణీయః. ।౬॥

౧౧౨. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ మరియు రాజును వరించు విషయముండును.

పదార్థము :-మొదట పరమాత్మపక్షములో :- అగ్రణివగు ఓ పరమాత్మా! (యజిష్ఠమ్) అధిక్యరూపములో సృష్టియజ్ఞములో విధాత, ఐశ్వర్యములు, సుఖములు మున్నగువాని దాత, సూర్యుడు పృథివి మున్నగువానిని పరస్పర సంగమమొనర్చజేయునట్టి (దేవత్రా దేవమ్) ప్రకాశకులగు సూర్యుడు, విద్యుత్తు, చంద్రుడు మున్నగునవి మరియు కనులు, చెవులు, మనస్సు మున్నగువానియందు సర్వశ్రేష్ఠముగ ప్రకాశించునట్టి మోక్షసుఖముల ప్రదాత (అమర్త్యమ్) మరణశీలురగు మనుష్యులు (అస్య యజ్ఞస్య) ఈ నాయొక్క ధ్యానయజ్ఞమును (సుక్రతుమ్) చక్కగానడుపునట్టి, సఫలత గలిగించునట్టి (త్వా) నిన్ను మేము (వవృమహే) ఉపాస్యరూపములో వరించుచుందుము.

రెండవది రాజుపక్షములో :- అగ్రగాములగు ఓ వీరులారా! (యజిష్ఠమ్) నిరంతరము పరోపకార యజ్ఞముల నొనర్చుచుండునట్టి (దేవత్రా దేవమ్) దివ్యగుణములతో గూడిన మనుష్యులలో విశేషరూపములో, దివ్యగుణములుగలవారు (హోతారమ్) ప్రజలకు సుఖములను గలిగించునట్టి (అమర్త్యమ్) అమరకీర్తిగల (అస్య యజ్ఞస్య) ఈ రాష్ట్రయజ్ఞముయొక్క (సుకృతమ్) చక్కగా నొనర్చునట్టి (త్వా) నిన్ను ప్రజలమగు మేము (వవృమహే) రాజ్యపదవికొరకు ఎన్నుకొందుము. ।౬॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలఙ్కారముగలదు. దేవం, దేవలయందు ఛేకానుప్రాసగలదు. ।౬॥

భావార్థము :- ప్రజలనెటుల దివ్య గుణ కర్మ స్వభావములుగల పరమేశ్వరుని ఉపాస్యరూపములో వరించుచుందురో, అటులనే వీరుడు, పరోపకారి, శ్లాఘ్యగుణముగల, సుఖప్రదాత, కీర్తిమంతుడు, ప్రశాసకుడు, శత్రువిజేత యగు వీరవరుని రాజ్యపీఠముపై ప్రతిష్ఠనిగ ఎన్నుకొనవలసియుండును. ।౬॥

112. We choose Beloved God for worship Giver of light, Creator of world Immortal and Lord of all His Grace is like an armour Saving us from every fall. ll6ll

౧౧౩. ఋషిః – సోభరిః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – కకుబుష్ణిక్। స్వరః – ఋషభః.

అథ పరమాత్మానం తేజః ప్రార్థయతే.

౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౧౩. తదగ్నే ద్యుమ్నమా భ ర యత్సాసాహ సద నే కఞ్చిదత్రిణమ్।

౩ ౧ర ౨ర ౩క ౨
మన్యుం జనస్య దూ ఢ్యమ్ ॥౭॥

౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౧౨ర ౩
ప.వి:– తత్ । అగ్నే । ద్యుమ్నమ్ । ఆ భర । యత్ । సాసాహ । సదనే । కమ్–చిత్।
౧ ౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౩క ౨
అత్రిణమ్ । మన్యుమ్ । జనస్య । దూఢ్యమ్ ॥౭॥

పదార్థః-హే **అగ్నే** తేజోమయ పరమాత్మన్! త్వమ్ **తత్** స్పృహణీయమ్ **ద్యుమ్నమ్** తేజః. ద్యుమ్నం ద్యోతతేః. నిరు. ౫ । ౫. **ఆభర** అస్మభ్యమ్ ఆహర, **యత్** తేజః **సదనే** హృదయగృహే రాష్ట్రగృహే వా **కఞ్చిత్** యం కమపి **అత్రిణమ్** భక్షకం పాపరూపం పాపిరూపం వా రాక్షసమ్. అద్ భక్షణే ధాతోః 'అదేస్త్రినిశ్చ. ఉ. ౪ । ౬౯ ఇతి త్రినిః ప్రత్యయః. రక్షాంసి వై పాప్మాఽత్రిణః. ఐ. బ్రా. ౨ । ౨. కిఞ్చ **జనస్య** మనుష్యస్య **దూఢ్యమ్** దుష్టా ధీర్యస్మాత్ తమ్ దుర్బుద్ధికారకమిత్యర్థః. 'దూఢ్యం దుర్ధియం పాపధియమ్' ఇతి నిరుక్తమ్ ౫ । ౨. **మన్యుమ్** క్రోధమ్. మన్యుః క్రోధనామ. నిఘం. ౨ । ౧౩. **సాసాహ** అభిభవేత్. అభిభవార్థాత్ షహ ధాతోః లిజర్థే లిట్. 'తుజాదీనాం దీర్ఘోఽభ్యాసస్య'. అ. ౬ । ౧ । ౭ ఇత్యభ్యాసదీర్ఘః ॥౭॥

భావార్థః-మనుష్యస్య హృదయసదనం బహవః పాపరూపా రాక్షసాః రాష్ట్రసదనం చ భ్రష్టాచారరతాః పాపిరూపా రాక్షసా సమాక్రమ్య వికారంయితుమిచ్ఛన్తి. క్రోధోఽపి మనుష్యస్య రాష్ట్రస్య చ మహాన్ రిపుర్యేన గ్రస్తాః ప్రజా రాజ్యాధికారిణో వా సహృదయతాం విహాయ నరపిశాచత్వం ప్రతిపద్యన్తే. పరమేశ్వరస్య ప్రేరణయా జనైస్తత్ తేజో ధారణీయం యేన తే సమస్తానపి పాపవిచారాన్, పాపినో జనాన్, క్రోధస్య నగ్నం తాణ్డవం చ విఖణ్డ్య స్వాత్మహృదయం, జనహృదయం, రాష్ట్రహృదయం చ పవిత్రం కుర్యుః. ॥౭॥

౧౧౩. ఈ మంత్రములో పరమాత్మచే తేజమును ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :- (అగ్నే) తేజోవంతుడవగు ఓ పరమాత్మా! నీవు (తత్) అట్టి (ద్యుమ్నమ్) తేజమును (ఆ భర) మాకు ప్రదానమొనర్చుము (యత్) ఎవరు (సదనే) హృదయసదనము మరియు (జనస్య) మనుష్యుల (దూఢ్యమ్) దుర్బుద్ధిగల (మన్యుమ్) క్రోధమును (సాసహ) నష్టమొనర్చుము.॥౭॥

భావార్థము :- మనుష్యుల హృదయసదనములో అనేక పాపములవంటి రాక్షసులు మరియు రాష్ట్రరూప సదనమును భ్రష్టాచారములో సంలీనమైన పాపాత్ములగు రాక్షసులు ఆక్రమణమొనర్చి చెడగొట్ట దలచుచుందురు. క్రోధముకూడ మనుష్యులకు మరియు రాష్ట్రమునకు మహాశత్రువుయై యున్నది. దానికి వశమైపోయిన ప్రజలు మరియు రాజ్యమునందలి అధికారులు సహృదయత్వమును వదలివేసి నర పిశాచములుగ యగుచుందురు. పరమేశ్వర ప్రేరణచే మనుష్యులు చక్కని ప్రేరణను పొందవలసియుండును. అందువల్ల వారు సమస్త పాపాలోచనలను, పాపాత్ములను మరియు క్రోధముయొక్క నగ్నతాండవమును ఖండించివేసి తమ హృదయమును, ప్రజాహృదయములను మరియు రాష్ట్ర హృదయమును పవిత్రమొనర్చవలెను.॥౭॥

113. (1) As soon as the Lord of men realised with in their hearts is pleased with thoughtful persons, He the Supreme Leader drives away from them all evils.

(2) When a king who is full of splendour like the fire is well pleased with his subjects, he drives away all wicked persons. II7II

౧౧౪. ఋషిః – విశ్వమనాః। దేవతా – అగ్నిః।

ఛన్దః – కకుబుష్ణిక్। స్వరః – ఋషభః.

అథ యజ్ఞాగ్ని రతిథిరాచార్యో రాజా పరమాత్మా చ మనుష్యాణాం కిముపకుర్వన్తీత్యాహ.

౧ర ౨ర ౩౧ ౨ ౩౧ర ౨ర౩ ౧ ౨ ౩౨
౧౧౪. యద్వా ఉ విశ్పతిః శితః సుప్రీతో మనుషో విశే ।

౨ఉ ౩౨ఉ ౩ ౧ ౨
వి శ్వేదగ్నిః ప్రతి రక్షాంసి సేధతి ।౮॥

౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౧౨ర ౩౨
ప.వి:- యత్-వై-ఉ । విశ్పతిః । శితః । సుప్రీతః – సు-ప్రీతః । మనుషః । విశే ।
౧౨ర ౩ ౨ ౧౨ర ౧౨ర ౩
విశ్వా । ఇత్ । అగ్నిః । ప్రతి । రక్షాంసి । సేధతి ॥౮॥

పదార్థః- యత్ వై ఉ యదా ఖలు **విశ్పతిః** ప్రజాపాలకః **అగ్నిః** యజ్ఞాగ్నిః, అతిథిః, ఆచార్యః, రాజా, పరమాత్మా వా **శితః** హవిప్ప్రదానేన తీక్ష్ణీకృతః, ప్రోద్బోధితః, ఉత్సాహితో వా సన్. శో తనూకరణే నిష్ఠాయాం రూపమ్. **మనుషః** సత్కర్తుః మనుష్యస్య **విశే** యజ్ఞగృహే, స్వగృహే, గురుకులగృహే, రాష్ట్రగృహే, హృదయగృహే వా. విశన్త్యేతద్ ఇతి విశః గృహమ్. **సుప్రీతః** సుతృప్తః జాయతే, తదా **విశ్వా ఇత్** సర్వాణ్యేవ. విశ్వాని ఇతి ప్రాప్తే 'శేశ్ఛన్దసి బహులమ్'. అ. ౬ । ౧ । ౭౦ ఇతి శిలోపః. **రక్షాంసి** అవిద్యావ్యాధిదురాచారదుర్గుణాదీన్ రాక్షసాన్ శత్రూంశ్చ **ప్రతి సేధతి** నివారయతి. ॥౮॥

అత్రార్థ శ్లేషాలఙ్కారః. ॥౮॥

భావార్థః-యథా ఘృతాద్యాహుతిప్రదానేన తీక్ష్ణీకృతః సుతృప్తశ్చ యజ్ఞవహ్నిః సర్వాన్ రోగరాక్షసాన్ వినాశయతి, యథా వా గృహే సత్కారేణ ప్రసాదితో విద్వానతిథిర్గృహస్థస్య సర్వానవిద్యాదీన్ రాక్షసాన్ హన్తి, యథా వా శిష్యాణాం శుశ్రూషయా వ్రతపాలనేన చ వశీకృత ఆచార్యస్తేషాం సమస్తాన్ దోషాన్ దూరీకరోతి, యథా వా ప్రజాజనైరుత్సాహితః కరాదిప్రదానేన తోషితశ్చ రాజా తేషాం సంకటానపహరతి, తథా సమర్పణరూపహవిప్ప్రదానేనోపాసిత సుతోషితశ్చ పరమాత్మా సర్వాన్ విఘ్నాన్ కామక్రోధాదీన్ రాక్షసాంశ్చ సమూలం హన్తి. ॥౮॥

అత్ర పరమాత్మసఖ్యస్య ఫలప్రతిపాదనపూర్వకం తత్స్తుత్యర్థం ప్రేరణాత్, తతస్తేజః ప్రార్థనాత్, తద్ద్వారా రాక్షసనివారణాదివర్ణనాద్, అగ్నినామ్నా నృపతిథ్యాచార్యయజ్ఞాగ్న్యాదీనాం చరితవర్ణనాచ్చైతద్ దశత్యర్థస్య పూర్వదశత్యర్థేన సహ సఙ్గతిరస్తీతి బోధ్యమ్.

ఇతి ద్వితీయే ప్రపాఠకే ప్రథమార్ధే ద్వితీయా దశతిః

ఇతి ప్రథమేఽధ్యాయే ద్వాదశః ఖణ్డః.

సమాప్తశ్చాయం ప్రథమోఽధ్యాయః.

౧౧౪. ఈ మంత్రములో యజ్ఞాగ్ని, అతిథి, ఆచార్యుడు, రాజు, పరమాత్మ మనుష్యులకు ఏమి ఉపకారమొనర్చుచుందురను విషయవర్ణన గలదు.

పదార్థము :- (యత్ వై ఉ) ఎపుడు (విశ్పతిః) ప్రజా పాలకులగు (అగ్నిః) యజ్ఞాగ్ని, అతిథి, ఆచార్యులు, రాజు మరియు పరమాత్మ (శితః) ఆహుతుల నిచ్చుటచే తీక్షణము, ఉత్తమము, ఉద్బోధితము, అనగా మేల్కొని ఉత్సాహితులై (మనుషః) సత్కారమొనర్చునట్టి మనుష్యుల (విశే) యజ్ఞగృహము, స్వగృహము, గురుకులరూపగృహము మరియు హృదయగృహములలో (సుప్రీతః) చాల బాగుగ తృప్తినొందుచుందురు. అపుడు (విశ్వా ఇత్) ఎల్లరును (రక్షాంసి) అవిద్య, రోగములు,

దురాచారములు, దుర్గుణములు మరియు రాక్షసులు మున్నగు శత్రువులను (అతిసేధతి) దూరమొనర్చివేయుదురు. ।౮॥

ఈ మంత్రములో అర్థశ్లేషాలఙ్కారము గలదు. ।౮॥

భావార్థము :- ఎటుల ఘృతము మున్నగువాని ఆహుతుల నిచ్చుటవల్ల తీక్ష్ణము మరియు చక్కని తృప్తి కలుగునో, అటులనే రోగరూప రాక్షసులను నష్టపరచివేయును. గృహమునందెటుల సత్కారముచే సంతృప్తిపరచబడిన విద్వాంసుడగు అతిథి గృహస్థుని యొక్క అవిద్య, అజ్ఞానము మున్నగు రాక్షసులను వినాశమొనర్చివేయును. ఎటుల శిష్యుల శుశ్రూష మరియు వారి వ్రతపాలనచే వశపరచుకొనిన ఆచార్యుడు వారి దోషములనన్నింటిని దూరము తొలగించునో, లేక ఎటుల ప్రజలచే ఉత్సాహితుడు మరియు పన్నులు మున్నగువాని చెల్లింపులతో సంతుష్టిపరచబడిన రాజు వారి సంకటములను తొలగించివేయునో, అటులనే సమర్పించబడిన హవిస్సులచే ఉపాసించబడిన, ప్రసన్నమొనర్చబడిన పరమాత్మ ఉపాసకులయొక్క సకల విఘ్నములను మరియు కామక్రోధాది రాక్షసులను సమూలముగ నష్టపరచివేయగలడు. ।౮॥

ద్వితీయ ప్రపాఠకమునందలి ప్రథమార్ధముయొక్క రెండవదశతి సమాప్తమైనది.

మొదటి అధ్యాయమందలి పండ్రెండవ ఖండము సమాప్తము.

ఈ ప్రథమాధ్యాయము సమాప్తమైనది.

114. (1) As soon as the Lord of men realised with in their hearts is pleased with thoughtful persons, He the Supreme Leader drives away from them all evils.

(2) When a king who is full of splendour like the fire is well pleased with his subjects, he drives away all wicked persons. II8II

అథైన్ద్రం కాణ్డం పర్వం వా

ఆగ్నేయం కాణ్డం పర్వం వా వ్యాఖ్యాయ సామ్ప్రతమ్ ఐన్ద్రం కాణ్డం పర్వం వా ప్రారభ్యతే. తస్మిన్ సాకల్యేన ద్విపఞ్చాశదుత్తరత్రిశతం (352) మన్త్రాః సన్తి. తత్ర ప్రాయేణ ఇన్ద్రో దేవతా, ఇన్ద్రదేవతాకత్వాదేవ 'ఐన్ద్రమ్' ఇతి నామ. అగ్నిర్దేవతా యథా ప్రముఖత్వేన తేజసః ప్రకాశస్య చ ప్రతీకం, తథా 'ఇన్ద్రో' దేవతా ముఖ్యత్వేన ఐశ్వర్యస్య వీరతాయాశ్చ ప్రతీకమ్.

'ఇన్ద్ర' శబ్దస్య నిరుక్తిం యాస్కాచార్య ఏవం ప్రదర్శయతి - ''ఇన్ద్రః ఇరాం దృణాతీతి వా, ఇరాం దదాతీతి వా, ఇరాం దధాతీతి వా, ఇరాం దరయత ఇతి వా, ఇరాం ధారయత ఇతి వా. ఇన్దవే ద్రవతీతి వా, ఇన్దౌ రమత ఇతి వా, ఇన్ధే భూతానీతి వా, తద్యదేనం ప్రాణైః సమైన్ధన్ తదిన్ద్రస్యేన్ద్రత్వమ్ (ఛాం. ఉ. ४ । ౧ । ౧౩) ఇతి విజ్ఞాయతే. ఇదం కరణాదిత్యాగ్రాయణః, ఇదం దర్శనాదిత్యౌపమన్యవః. ఇన్దతేర్వైశ్వర్యకర్మణః. ఇన్దఞ్ఛత్రూణాం దారయితా వా ద్రావయితా వా, ఆదరయితా చ యజ్వనామ్. నిరు. ౧౦ । ౮''. ఏతాం నిరుక్తిమాశ్రిత్య మహర్షిణా దయానన్దేన స్వకీయే ఋగ్వేదభాష్యే యజుర్వేదభాష్యే చ బహవోఽర్థా ఇన్ద్రశబ్దస్య ప్రతిపాదితాః, తద్యథా - పరమేశ్వరః, జీవాత్మా, సూర్యః, విద్యుత్, అగ్నిః, వాయుః, రాజా, శత్రూణాం విదారయితా సేనాపతిః, శత్రువిజేతా శూరువీరో యోద్ధా, దారిద్ర్యవిదారకః శిల్పీ, భూమేర్దారయితా కృషీవలః, విద్యాదిపరమైశ్వర్యయుక్తో విద్వాన్, ఆయుర్వేద విద్యాయుక్తో వైద్యః ఇత్యాది.

ఋగ్భాష్యే పరమేశ్వరపక్షే సూర్యపక్షే చ యాస్కనిర్వచనాని వ్యాచక్షాణః. ఋ. ౧ । ౩ । ४ మన్త్రస్య భాష్యే స ఆహ - ''ఇరాశబ్దేన పృథివ్యాదికమ్ ఉచ్యతే. తద్దారణాత్, తద్దానాత్ తద్ధారణాత్, చన్ద్రలోకస్య ప్రకాశాయ ద్రవణాత్, తత్ర రమణాద్, ఇత్యర్థేన ఇన్ద్రశబ్దాత్ సూర్యలోకో గృహ్యతే. తథా సర్వేషాం భూతానాం ప్రకాశనాత్, ప్రాణైర్జీవస్య ఉపకరణాత్, అస్య సర్వస్య జగత ఉత్పాదనాద్, దర్శనహేతోశ్చ, సర్వైశ్వర్యయోగాద్, దుష్టానాం శత్రూణాం వినాశనాద్, దూరే గమకత్వాత్ యజ్వనాం రక్షకత్వాచ్చ ఇత్యర్థాత్ ఇన్ద్రశబ్దేన ఈశ్వరస్య గ్రహణమ్'' ఇతి.

ఐన్ద్రకాణ్డేఽస్మిన్ 'ఇన్ద్ర' శబ్దస్య ముఖ్యోఽర్థః పరమాత్మైవ. తత్ర యాస్కీయనిర్వచనాన్యేవం ఘటన్తే - ఇరా ఇతి అన్ననామ. నిఘం. ౨ । ౭. పరమేశ్వరో హి ఇరాం భూమావుప్తమ్ అన్నమ్ అఙ్కురరూపేణ స్వయందృణాతి సూర్యద్వారేణ దారయతే వా. భూమిరపి ఇరా ఇడా వా ఉచ్యతే. 'ఇరా భూవాక్సురాప్సు స్యాత్'

ఇత్యమరః (౩ । ౩ । ౧౭౬). ఇరా ఇతి పృథివీనామ. నిఘం. ౧ । ౧, దరయోర్భేదః. పరమేశ్వరః ఇరాం భూమిం విదార్య స్రోతాంసి ప్రవాహయతి. స ఇరామ్ అన్నం పృథివీం చ దదాతి. అపి చ ఇరామ్ అన్నం పృథివీం చ దధాతి. సూర్యద్వారా ధారయతే వా. స ఇన్దవే జలాయ, జలవర్షణార్థమ్ యజ్ఞాయ వా ద్రవతి గచ్ఛతి సక్రియో భవతి. ఇన్దురితి జలనామ యజ్ఞనామ చ. నిఘం. ౧ । ౧౨, ౩ । ౧౭, ద్రు గతౌ. స ఇన్ద్ర స్తోతౄణాం శ్రద్ధయాపి సోమరసే రమతే. సోమో వా ఇన్దుః. శ. ౨ । ౨ । ౩ । ౨౩, యద్వా ఇన్దే సృష్టియజ్ఞసఞ్చాలనే రమతే. కిఞ్చ ఇన్ధే ప్రకాశయతి భూతాని సూర్యచన్ద్రవిద్యుదాదీని జ్యోతిర్మయాని వస్తూని. యద్వా ఉపాసకైః ఇధ్యతే ప్రాణాయామద్వారా ప్రదీప్యతేఽన్తఃకరణే. స ఏవ ఇదం సర్వం జగత్ కరోతి రచయతి, ఇదం సర్వం జగత్ పశ్యతి వా, ఇన్దతి పరమైశ్వర్యవాన్ భవతి వా. ఇది పరమైశ్వర్యే, రన్ ప్రత్యయః. ఇన్దన్ పరమైశ్వర్యవాన్ భవన్ యోగినాం కామాదిశత్రూన్ దారయతి ద్రావయతి వా, ఆదరయతి సమ్మానయతి యజ్వనః యజ్ఞకర్తౄనితి వా. పరమేశ్వరాతిరిక్తమ్ ఇన్ద్రశబ్దోఽధ్యాత్మప్రక్రియాయామ్ ఆత్మమనఃప్రాణవాగాదీనామపి వాచకో భవతి, మన ఏవేన్ద్రః. శ. ౧౨ । ౯ । ౧ । ౧౩, యన్మనః స ఇన్ద్రః. గో. ఉ. ౪ । ౧౧, ప్రాణ ఏవేన్ద్రః. శ. ౧౨ । ౯ । ౧ । ౧౪, వాగ్ వా ఇన్ద్రః. కౌ. బ్రా. ౨ । ౭ ఇత్యాదిప్రామాణ్యాత్. వ్యావహారికప్రక్రియాయామపి ఆధిదైవికాధి. భౌతికాధి యజ్ఞాదిదృష్టిభిర్వ్యభిన్నార్థా వేదేషు బ్రాహ్మణాదిషు చ సఙ్కేతితాః. ప్ర సమ్రాజం చర్షణీనామ్. ఋ. ౮ । ౧౬ । ౧, ఇన్ద్రో జయాతి న పరాజయాతా అధిరాజో రాజసు రాజయాతై. అథ. ౬ । ౯౮ । ౧, విశ్వాసాం తరుతా పృతనానామ్. ఋ. ౮ । ౭౦ । ౧ ఇత్యాదిభిర్వేదవచనైరిన్ద్రస్య సమ్రాట్త్వం సేనాపతిత్వం వా సూచితం భవతి. అథ యః స ఇన్ద్రోఽసౌ స ఆదిత్యః. శ. ౮ । ౫ । ౩ । ౨, యో వై వాయుః స ఇన్ద్రః. శ. ౪ । ౧ । ౩ । ౧౯, స్తనయిత్నురేవ ఇన్ద్రః. శ. ౧౧ । ౬ ॥ ౩ । ౯, యజమానో వై స్వే యజ్ఞ ఇన్ద్రః. శ. ౮ । ౫ । ౩ । ౮. ఇత్యాదిభిశ్చ ప్రమాణైః సూర్య - వాయు - విద్యుద్ యజమానాదీనామ్ ఇన్ద్రత్వం బోధ్యతే. పరమేశ్వరాతిరిక్తా ఏతేఽర్థా యత్ర తత్ర వాచ్యా వ్యఙ్గ్యా వా భవన్తి ముఖ్యార్థం చ సంపుష్ణన్తః సామవేదే జ్ఞానకర్మోపాసనానాం సముచ్చయం సూచయన్తి.

ఇన్ద్రస్య కర్మాణి యాస్కాచార్య ఇత్థం వర్ణయతి - అథాస్య కర్మ, రసానుప్రదానమ్. వృత్రవధః యా చ కా చ బలకృతిరిన్ద్రకర్మైవ తత్. నిరు. ౭, ౧౦. ఇన్ద్రస్య ప్రథమం కర్మ రసానుప్రదానమ్.యథా ఇన్ద్రపదవాచ్యః సూర్యో విద్యుదగ్నిర్వా వృష్టిరసం ప్రయచ్ఛతి, రాజా చ ప్రజాభ్యః సుఖసమృద్ధిరసం ప్రయచ్ఛతి, తథైవ పరమేశ్వరోఽధ్యాత్మసాధకేభ్య ఆనన్దరసం వర్షతి. ద్వితీయం కర్మ వృత్రవధః యథా సూర్యో విద్యుద్ వా మేఘరూపం

వృత్రం విదారయతి, రాజా రాష్ట్రోన్నతిబాధకాన్ శత్రూన్ హినస్తి, తథైవ పరమేశ్వరోఽధ్యాత్మ ప్రగతిపతిబన్ధకాన్ విఘ్నాన్ వినాశయతి. తృతీయం కర్మ సర్వా బలకృతిః. యథా సూర్యః పృథివీచన్ద్రాదీన్ గ్రహోపగ్రహాన్ స్వాకర్షణబలేన ధారయతి, రాజా సేనాపతిర్వా స్వబలేన శత్రూన్ విజయతే, తథైవ పరమేశ్వరో నాస్తికాన్ అధార్మికాన్ జనాన్ స్వోపాసకస్య కామక్రోధాదీన్ రిపూంశ్చ పరాజయతే, నిరతిశయబలాపేక్షం జగద్ధారణాదికం కర్మ చ కరోతి. తస్యైవ పరమేశ్వరరూపస్య ఇన్ద్రస్య రసానుప్రదాన - వృత్రవధ - బలకర్మాదీని అద్భుతాని కార్యాణి పర్వణ్యస్మిన్ వర్ణ్యన్తే.

ఐన్ద్రం కాండము-పర్వము

ఆగ్నేయకాండము, లేక పర్వముయొక్క వ్యాఖ్యనొనర్చి ఇపుడు ఐంద్రకాండము, లేక పర్వము ప్రారంభించబడుచున్నది. ఈ కాండములో మొత్తము 352 మంత్రములున్నవి. పైని సంస్కృత వక్తవ్యముయొక్క టిప్పణియందలి ప్రతివాదమును వదలివేసి మంత్రములన్నింటికి ఇంద్రుడు దేవతయైయున్నాడు. ఇంద్రుడు దేవతయై యున్నందుననే ఈ కాండము లేక పర్వమునకు పేరు 'ఐంద్ర' మని పేరు పెట్టబడినది. ఇంద్రదేవత ముఖ్యముగ ఐశ్వర్యములు మరియు వీరత్వమునకు ప్రతీకగా నున్నటులనే అగ్ని దేవతయును ప్రముఖరూపమున తేజము మరియు ప్రకాశమునకు ప్రతీకగా నున్నాడు.

యాస్కాచార్యుడు ప్రదర్శించినటుల నిరుక్తమునననుసరించి సంస్కృతభాగము నందీయబడినది. ఈ నిరుక్తము నాశ్రయించియే మహర్షి దయానందులు తన ఋగ్వేదభాష్యము మరియు యజుర్వేద భాష్యములలో 'ఇన్ద్ర' శబ్దమునకు అనేక అర్థములను ప్రతిపాదించినారు. ఎటులన, పరమేశ్వరుడు, జీవాత్మ, సూర్యుడు, విద్యుత్తు, అగ్ని, వాయువు, రాజు, శత్రువినాశకుడు, సేనాపతి, శత్రువిజేత, శూరవీరుడు, యోధ, దరిద్రనివారకుడు శిల్పి, భూమి విదారకుడగు కర్షకుడు, విద్యమున్నగు పరమైశ్వర్యములతోగూడిన విద్వాంసుడు, ఆయుర్వేద విద్వాంసుడగు వైద్యుడు మున్నగునవి.

తన ఋగ్వేద భాష్యములో యాస్కుని నిర్వచనములకు సూర్యుని పక్షములో వ్యాఖ్యనొనర్చుచు ఋ.1-3-4వ మంత్రముయొక్క వ్యాఖ్యయందు మహర్షివర్యులు యాస్కాచార్యులు ఈ కథనముద్వారా విదీర్ణమొనర్చువాడు, 'ఇరా' యొక్క దానమునొనర్చు. 'ఇరా'ను ధరించు చంద్రునికొరకు గతి (నడకను) ని గలిగించు, చంద్రునిలో రమణమొనర్చు కారణమున ఇంద్రుని 'ఇంద్ర' అని యందురు. ఐనను ఇది సూర్యునియందు కూడ ఘటితమైపోగలదు. 'ఇరా' పృథివి మున్నగువానికి వాచ్యార్థముకూడ యగుచుండును. ఏలన సూర్యుడు పృథివి మున్నగువానిని

చీల్చివేయుచుండును. దానిని మనకు దానమిచ్చును. దానిని ధారణమొనర్చును. చంద్రలోకమును ప్రకాశింపజేయుటకు నడక సాగించును. తన ప్రకాశముతో చంద్రలోకములో రమించుచుండును. ఈ కారణమున 'ఇంద్ర' శబ్దముచే సూర్యుడు గ్రహించబడును.

ముందర ఋషివర్యులు పై మంత్రముయొక్క భాష్యమునందే యాస్కాచార్యకృత కొన్ని నిర్వచనములను పరమేశ్వర పక్షమున వ్యాఖ్యానొనర్చుచు ''యాస్కాచార్యులు భూతాదులను ప్రకాశపరచుటకు, ఈ యన్నింటిని చూచుట మరియు చూపుటకు, ఐశ్వర్యశాలియగుట, ఐశ్వర్యవంతులగుచును శత్రువులను చీల్చివేయుట, లేక దూరము తరిమివేయుట మరియు యజ్ఞశీలురను ఆదరించు కారణమున 'ఇంద్ర' నామమేర్పడినదని వ్రాసినారు. మరియు ఇది ఈశ్వర పక్షముననను ఘటితముకాగలదు. ఈశ్వరుడు సకల భూతములను ప్రకాశితమొనర్చును. ప్రాణములచే జీవులను సృష్టించగలడు. ఈ విశ్వమంతటిని ఉత్పన్నమొనర్చును. దర్శనమునందు హేతువుగ నగును. సకలైశ్వర్యములచే కూడియున్నాడు. దుష్టశత్రువుల నాశమొనర్చును. యజ్ఞకర్తలను రక్షణరూపమున ఆదరించును. ఈ అర్థముల కారణమున 'ఇన్ద్ర' శబ్దముచే ఈశ్వరుడు గ్రహించబడును.

ఈ ఐన్ద్ర కాండములో ఇంద్రశబ్దము యొక్క ముఖ్యమగు అర్థము పరమాత్మయే యై యున్నాడు. ఈ పక్షములో యాస్కీయ సమస్త నిర్వచనములు ఈ విధముగ ఘటితమగును.

ఇరాం దృణాతి దారయతే వా :- 'ఇరా' యనునది అన్నముపేరు (నిఘం౨-౭). పరమేశ్వరుడు భూమియందు నాటబడిన ధాన్యములను చీల్చి, లేక సూర్యునిద్వార విదీర్ణమొనర్పజేసి అంకురితమొనర్చును. కావున భూమియును. 'ఇరా' యనిపించుకొనును. పృథివీ వాచ శబ్దములలో 'ఇడా' శబ్దము పఠింపబడినది(నిఘం౧-౧). డ, ర, యనునవి అభేదముగ నుండుటవల్ల 'ఇరా' కూడ భూమిపేరుగానగును. అమరకోశము 3-3-౧౭౬ లో ప్రత్యక్షముగనే 'ఇరా' శబ్దము భూమి వాచకముగ పఠించబడినది. పరమేశ్వరుడు భూమిని విదీర్ణమొనర్చి స్రోత్రముల (ధారల)ను ప్రవహింపజేయును.

ఇరాం దదాతి దధాతి ధారయతే వా:- పరమేశ్వరుడు అన్నము మరియు పృథివిని మనకొరకు దానమొనర్చును. వానిని ధారణమొనర్చును. లేక వానిని సూర్యునిద్వారా ధారణమొనర్పజేయును.

ఇన్దవే ద్రవతి:- 'ఇందు' అనగా జలము మరియు యజ్ఞమునకు నామము (నిఘం.౧-౧౨, 3-౧౭). పరమేశ్వరుడు జలముల వృష్టికొరకు, లేక సృష్టియజ్ఞము సంచాలన మొనర్చుటకొరకు క్రియాశీలుడగును. 'ద్రుగతౌ'.

ఇన్దౌ రమతే:- ఇందు అని సోమమును కూడ యనెదరు (సోమో వా ఇన్దుః శత. ౨-౨-3-౨3). అది స్తోతలను శ్రద్ధారూప సోమరసములో ఆనందపరచును లేక సృష్టి సంచాలనములో రమించుచుండును.

ఇన్ద్రే భూతాని :- ఆయన సూర్యుడు, చంద్రుడు, విద్యుత్తు, అగ్ని మున్నగు భూతములను ప్రదీప్తము మరియు ప్రకాశితమొనర్చును.

ఏనం ప్రాణైః సమైన్ధన్ :- దీనిని ఉపాసకులు ప్రాణముల ద్వారా అంతఃకరణములో ప్రదీప్తమొనర్చుకొందురు.

ఇదం కరోతి :- ఆయన ఈ సంపూర్ణ జగత్తు నుత్పన్నమొనర్చును.

ఇదం పశ్యతి :- ఆయన ఈ సంపూర్ణజగమును చూచును.

ఇన్దతి పరమైశ్వర్యవాన్ భవతి :- ఆయన పరమైశ్వర్యములకూడికయైయున్నాడు.

ఇన్దన్ శత్రూన్ ధారయతి ద్రావయతివా :- పరమైశ్వర్యవంతుడై యుండియును ఆయన యోగుల కామ, క్రోధములు మున్నగు శత్రువులను విదీర్ణమొనర్చును లేక దూరము పారద్రోలును.

ఇన్దన్ ఆదరయతి యజ్వనః :- పరమైశ్వర్యవంతుడైయుండియును ఆయన యజ్ఞములు వానిని ఆచరించువారిని ఆదరముచేయును, చేయించును.

ఇన్ద్ర శబ్దము ఆధ్యాత్మిక ప్రక్రియలో పరమాత్మకాక మనస్సు, ప్రాణము మున్నగువానికి వాచకమగుచుండును. దీనియందు మనస్సే ఇంద్రడు (శతపథ బ్రా.౧౨-౬-౧-౧3). ఏది మనస్సో, అదియే ఇంద్రుడు (గోప.౪-౧౧). 'ప్రాణమే ఇంద్రుడు' శత. ౧౨-౯-౧-౧౪. 'వాణియే ఇంద్రుడు' కౌ.బ్రా.౨-౭ మున్నగు వచనములు ప్రమాణములు వ్యావహారిక ప్రక్రియలందుకూడ ఆధిదైవిక, ఆధిభౌతిక, ఆధియజ్ఞాది మున్నగు దృష్టులతో విభిన్న అర్థములు వేదములు మరియు బ్రాహ్మణగ్రంథములు మున్నగు వానియందును సంకేతమొనర్చబడినది. ఎటులన, ''మనుష్యుల సమ్రాట్టు ఇంద్రుడు ఋ.౮-౧౬-౧. ఇంద్రుడు విజయుడు గావలెను. పరాజితుడుగారాదు. రాజులపై రాజ్యమొనర్చుటకు అధిరాజు గావలెను అ. ౬-౯౮-౧''. ''ఇంద్రుడు శత్రుసైన్యముల నన్నింటిని పరాజయమొనర్చవలెను ఋ.౮-౭౦-౧'' మున్నగు వేదవచనములతో ఇంద్రుని సమ్రాట్టు, లేక సేనాపతి యగుటను సూచించబడుచున్నది. ఆ ఆదిత్యుడే ఇంద్రుడు శత.౮-౫-3-౨॥ వాయువు కూడ ఇంద్రుడే శత.౪-౧-3-౧౯॥. విద్యుత్తుయును ఇంద్రుడే శతపథబ్రా ౧౧-౬-3౯'. యజమాని తన యజ్ఞములో ఇంద్రుడు. శత.౮-౫-3-౮॥ మున్నగు ప్రమాణములచే సూర్యుడు, వాయువు, విద్యుత్తు, యజమాని మున్నగు వానికి ఇంద్రత్వము బోధిత మగుచున్నది. పరమేశ్వరుడేగాక ఈ అర్థములు కూడ అచ్చటచ్చట వాచ్యములు, లేక వ్యంగ్యములుగ నగుచు మరియు ముఖ్యార్థములుగ సంపుష్టిపరచుచు సామవేదములో జ్ఞాన, కర్మ మరియు ఉపాసనల సమన్వయమును సూచితమొనర్చును.

యాస్కాచార్యులు ఇంద్రుని కర్మల నీ విధముగ వర్ణించినారు. ఇపుడు ఇంద్రుని కర్మలను చూపబడుచున్నది. రసముల ప్రదానము, వృత్రుని వధ మరియు ఏవియైనను బలముతో గూడిన కార్యము గలదో అది ఇంద్రుని కర్మయే యైయున్నది. నిరు.౭-౧౦॥ ఇంద్రుని మొదటి కార్యము రసప్రదానము. ఎటుల ఇంద్రపదవాచ్యమగు సూర్యుడు, లేక విద్యుత్తు వృష్టిప్రదాన మొనర్చునవియైయున్నవి. రాజు ప్రజలకు సుఖ సమృద్ధిరసమును ప్రదానమొనర్చును. అటులనే పరమేశ్వరుడు సాధకులకొరకు ఆనందరసమును వర్షింపజేయును. ఇంద్రుని రెండవ కార్యము వృత్రవధ. సూర్యుడు, లేక విద్యుత్తు ఎటుల మేఘరూప వృత్రుని చీల్చివేయునో మరియు రాజు రాజ్యముయొక్క ఉన్నతియందు బాధకముగనుండు శత్రువులను సంహరించునో, అటులనే పరమేశ్వరుడు అధ్యాత్మ ప్రగతియందు ప్రతిబంధకములగు విఘ్నములను నష్టమొనర్చివేయును. ఇక మూడవకార్యము అన్నివిధములుగ కఠినమైనది. సూర్యుడెటుల పృథివి, చంద్రుడు మున్నగు గ్రహ ఉపగ్రహములను తన ఆకర్షణబలముచే ధారణమొనర్చునో రాజు, లేక సేనాపతి తమ శక్తిద్వార శత్రువులను జయించుచుందురో అటులనే పరమేశ్వరుడు నాస్తికులు, ధర్మరహితులగు వారిని మరియు ఉపాసకుల కామ, క్రోధములు మున్నగు అరిషడ్వర్గములను అదుపునందుంచు కొనుచుందురో, అదే పరమేశ్వర రూప ఇంద్రుని రసముల అనుప్రదాన శత్రురూప వృత్రులను వధించు బలకర్మలు మున్నగువాని అద్భుతకార్యములు ఈ ఐంద్రపర్వములో వర్ణించబడినవి.

అథ ద్వితీయోఽధ్యాయః

ద్వితీయాధ్యాయము

౧౧౫. ఋషిః - శంయుర్బార్హస్పత్యః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

తత్రాదౌ ఇన్ద్రం ప్రతి స్తోత్రాణి గాతుం జనాః ప్రేర్యన్తే.

౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౧౫. తద్వో గాయ సుతే సచా పురుహూతాయ సత్వనే।

౨ఉ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
శం యద్గవే న శాకినే ॥౧॥

౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
ప.వి:- తత్ । వః । గాయ । సుతే । సచా । పురుహూతాయ - పురు-హూతాయ।
౧౨ర ౧౨ర ౩ ౧ ౨
సత్వనే । శమ్ । యత్ । గవే । న । శాకినే ॥౧॥

పదార్థః- హే ఉపాసకాః ! **వః** యూయమ్ **సుతే** శ్రద్ధారూపే సోమరసేఽభిషుతే సతి. షుఞ్ అభిషవే, నిష్ఠాయాం రూపమ్. **సచా** సంభూయ. సచా సహేత్యర్థః. నిరు. ౫।౫. **పురుహూతాయ** బహుస్తుతాయ, బహుభిః స్తుతాయ వా. పురు ఇతి బహునామ. నిఘం. ౩।౧. హూతః, హ్వేఞ్ స్పర్ధాయాం శబ్దే చ. **సత్వనే** బలశాలినే ఇన్ద్రాయ పరమాత్మనే **తత్** స్తోత్రమ్ **గాయ** గాయత. లోపస్త ఆత్మనేపదేషు అ. ౭।౧।౪౧ ఇత్యాత్మనేపదే విహితస్తలోపోఽత్ర బాహులకాత్ పరస్మైపదేఽపి భవతి. **యత్** స్తోత్రమ్ **శాకినే** శాకో యవసమ్ అస్యాస్తీతి శాకీ తస్మై **గవే న** వృషభాయ ఇవ **శాకినే** శక్తిమతే. శక్ల శక్తౌ. శాకః శక్తిరస్యాస్తీతి శాకీ తస్మై. **గవే** స్తోత్రే. గౌః ఇతి స్తోతృనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩।౧౬. - **శమ్** సుఖశాన్తికరం భవేదితి శేషః. వృషభాయ యథా యవసాదికం సుఖకరం భవతి తథా స్తోత్రే స్తోత్రం సుఖకరం భవేదిత్యాశయః. ॥౧॥

అత్ర 'గవే న శాకినే' ఇత్యత్ర శ్లిష్టోపమాలఙ్కారః. ॥౧॥

భావార్థః-స్తుత్యా పరమాత్మనో న కాచిదుపలబ్ధిర్భవతి, ప్రత్యుత స్తోతురేవాత్మని సుఖం శాన్తిర్బలం చోపజాయతే. ॥౧॥

౧౧౫. ఈ మంత్రములో ఇంద్రపరమేశ్వరుని యెడ స్తోత్రములనొనర్చుటకు మనుష్యులకు ప్రేరణ గలదు.

పదార్థము :- ఓ ఉపాసకులారా! (వః) మీరు (సుతే) శుద్ధరూప సోమరసము పులిసిపోయినపుడు (సచా) కలిసియుండి (పురుహూతాయ) అధికము, లేక అనేకులచే స్తుతియొనర్చబడిన (సత్వనే) బలశాలియగు ఇంద్ర పరమాత్మకొరకు (తత్) ఆ సోత్రములను (గాయ) గానమొనర్చుడు. (యత్) మీరు (శాకినే) శాకము అనగా గడ్డిమేతతో గూడిన (గవే న) ఎద్దులవలె (శాకినే) శక్తివంతమైన (గవే) స్తోతలకొరకు (శమ్) సుఖశాంతులను గలిగించువారలగుడు. ఉద్దేశ్యమేమన ఎటుల ఎద్దులకొరకు గడ్డి, పచ్చిక సుఖకారకమగునో అటులనే స్తోత్రమొనర్చు స్తోతలకొరకు సుఖకారకులు కావలెను. ॥౧॥

ఈ మంత్రములో 'గవే న' 'శాకినే' యందు శ్లిష్టోపమాలఙ్కారము గలదు. ॥౧॥

భావార్థము:- స్తుతి చేయుడంవలన పరమాత్మకెట్టియు ప్రయోజనములేదు. కాని స్తుతించువానికే మానసిక సుఖశాంతులు మరియు బలము ప్రాప్తించును. ॥౧॥

115. O men : Sing together the glory of the Almighty destroyer of evils invoked by many devotees in your sacrifices. Let your praise be pleasing to the Omnipotent God, as the grass is to a bull and earth is to a mighty king. II1II

౧౧౬. ఋషిః – శ్రుతకక్షః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః –షడ్జః.

అథేన్ద్రః పరమాత్మా ప్రార్థ్యతే.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౧౬. యస్తే నూనం శతక్రతవిన్ద్ర ద్యుమ్నితమో మదః।

౧ ౨ ౩ ౧ ర ౨ ర
తేన నూనం మదే మదేః ॥౨॥

౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ర ౩ ౧ ౨ ౧ ౨ ర
ప.విః–యః । తే । నూనమ్ । శతక్రతో – శత–క్రతో –ఇన్ద్ర । ద్యుమ్నితమః । మదః ।

౧ ౨ ర ౩ ౨ ౧ ౨ ర ౩
తేన । నూనమ్ । మదే । మదేః ॥ ౨॥

పదార్థః-హే **శతక్రతో** బహుప్రజ్ఞ, బహుకర్మన్, బహుయజ్ఞ, బహుసంకల్ప. అత్ర శతశబ్దో బహుత్వసూచకః. శతమితి బహునామ. నిఘం. ౩।౧. **ఇన్ద్ర** పరమైశ్వర్యశాలిన్ పరమాత్మన్! **యః తే** తవ **నూనమ్** నిశ్చయేన **ద్యుమ్నితమః** యశస్వితమః. ద్యుమ్నం ద్యోతతేః, యశో వాఽన్నం వా. నిరు. ౫।౫. ద్యుమ్నమస్యాస్తీతి ద్యుమ్నీ. అతిశయేన ద్యుమ్నీ ద్యుమ్నితమః. **మదః** ఆనన్దః, అస్తి, **తేన** మదేన ఆనన్దేన **నూనమ్** అద్య, అస్మానపి **మదే** ఆనన్దే **మదేః** మదయేః, మగ్నాన్ కురు. మదీ హర్షగ్లేపనయోః, భ్వాదిః, లిఙి రూపమ్. అన్తర్భావితణ్యర్థః. ॥౨॥

భావార్థః-పరమాత్మన ఆనన్దరసో యైరాస్వాదితస్తే తత్కీర్తిం గాయన్తో న శ్రామ్యన్తి. 'రసో వై సః' ఇతి హి తత్త్వవిదామనుభవః. సర్వైస్తద్రసం ప్రాప్య స్వాత్మా ధన్యతాం నేయః. ॥౨॥

౧౧౬. ఈ మంత్రములో ఇంద్రుడగు పరమాత్మతో యాచింపబడినది.

పదార్థము :-(శతక్రతో) అనేక ప్రజ్ఞలు, కర్మలు, యజ్ఞములు మరియు సంకల్పములు గల (ఇన్ద్ర) పరమైశ్వర్యశాలివగు ఓ పరమాత్మా! (యః) ఎవరు (తే) నీయొక్క (నూనమ్) నిశ్చయమునే (ద్యుమ్ని తమః) అన్నిటికన్న గొప్ప యశోవంతమగు (మదః) ఏ ఆనందముగలదో (తేన) దానిచే (నూనమ్) నేడు మమ్ము కూడ (మదే) ఆనందములో (మదేః) మగ్నమొనర్చివేయుము. ॥౨॥

భావార్థము :-పరమేశ్వరుని ఆనందరసమును ఎవరు చవిచూచియుందురో వారు ఆ ఆనందరసముయొక్క కీర్తిని గానమొనర్చుటయందు అలసిపోవుటయనునది ఎరుగనే ఎరుగకుందురు. అది రసరూపమైయుండును. ఇది తత్త్వవేత్తల అనుభవము. అట్టి రసమును ప్రాప్తించుకొని స్వయముగ ధన్యులు గావలెను. ॥౨॥

116. O Omniscient God, Maker of a hundred wise designs, make us fit to rejoice with that bliss of Thine which is the most glorious of all. II2II

౧౧౭. ఋషిః –హర్యతః ప్రాగాథః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః –షడ్జః.

అథ స్తోతారః ప్రేర్యన్తే.

౨౩ ౧౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧౨ ౩౧ ౨
౧౧౭. గావ ఉప వదావటే మహీ యజ్ఞస్య రప్సుదా।

౩౧ర ౨ర ౩౧ ౨
ఉభా కర్ణా హిరణ్యయా ॥౩॥

౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౩౧ ౨ ౩౧౨ ౩౧ ౨
ప.వి:–గావః । ఉప –వద । అవటే । మహీ ఇతి । యజ్ఞస్య । రప్సుదా –
౩ ౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౧ ౨
రప్సు–దా । ఉభా । కర్ణా । హిరణ్యయా ॥౩॥

పదార్థః-హే **గావః** స్తోతారః ! గౌః ఇతి స్తోతృనామ. నిఘం. ౩ । ౧౬. యూయమ్ **అవటే** వివిధరసానాం కూపభూతే ఇన్ద్రే పరమేశ్వరే పరమేశ్వరముపజీవ్యేత్యర్థః. అత్ర విషయసప్తమీ. అవతః, అవటః ఇతి కూపనామసు పఠితే. నిఘం. ౨ । ౨౩. **ఉపవద** ఉపవదత మహిమానముపగాయత. అత్ర అనాత్మనేపదేఽపి ఛాన్దసస్తకారలోపః, వ్యత్యయోవా. **మహీ** మహత్యౌ ద్యావాపృథివ్యౌ. మహీ ఇతి ద్యావాపృథివ్యోర్నామ. నిఘం. ౩ । ౩౦. మహ్యౌ ఇతి ప్రాప్తే 'సుపాం సులుక్.' అ. ౭ । ౧ । ౩౯ ఇతి పూర్వసవర్ణదీర్ఘః. **యజ్ఞస్య** యజనీయస్య తస్య ఇన్ద్రాఖ్యస్య పరమేశ్వరస్య **రప్సు - దా** రప్సుదే స్వరూపప్రకాశయిత్ర్యౌ స్తః. **ఉభా** ఉభౌ **హిరణ్యయా** హిరణ్మయౌ సూర్యాచన్ద్రమసౌ, యయోః ద్యావాపృథివ్యోః **కర్ణా** కర్ణౌ, కర్ణకుణ్డలే ఇవ స్తః. రప్సుదా, ఉభా, కర్ణా, హిరణ్యయా ఇతి సర్వత్ర 'సుపాం సులుక్...' అ. ౭ । ౧ । ౩౯ ఇతి ప్రథమాద్వివచనస్య ఆకారాదేశః. హిరణ్యయా ఇత్యత్ర 'ఋత్వ్యవాస్త్వ్యవాస్త్వమాధ్వీహిరణ్యయాని ఛన్దసి. అ. ౬ । ౪ । ౧౭౫' ఇతి నిపాతనాద్ హిరణ్యశబ్దాద్ విహితస్య మయటో మకారస్య లోపః. ॥౩॥

'ఉభా కర్ణా హిరణ్యయా' ఇత్యత్ర వ్యఙ్గ్యోత్ప్రేక్షాలఙ్కారః. 'కర్ణకుణ్డలే' ఇతి వివక్షాయాం 'కర్ణా' ఇత్యస్య ప్రయోగే చ లక్షణా. ఇన్ద్రే అవటత్వారోపాచ్చ రూపకమ్. ॥౩॥

భావార్థః-యః పరమేశ్వరో దయావీరతాఽఽనన్దాదిరసానాం కూప ఇవ వర్తతే, సర్వైర్జనైః స్వకీయాభిః స్తుతివాగ్భిస్తన్మహిమాఽవశ్యం గేయః. యద్యప్యసౌ నిరాకారః

గౌరకృష్ణహరితపీతాదిరూపరహితశ్చ, తథాపి తద్భక్తా ద్యావాపృథివ్యోర్నానావిధేషు చిత్రవిచిత్రేషు పదార్థేషు తస్యైవ స్వరూపం నిభాలయన్తి, తస్యైవ భాసా సర్వమిదం విభాతీతి చ బుద్ధిం కుర్వన్తి. అత ఏవ ద్యావాపృథివ్యౌ తస్య స్వరూపప్రకాశికే వర్ణితే. ॥3॥

౧౧౭. ఈ మంత్రములో స్తోతలకు ప్రేరణ నీయబడినది.

పదార్థము :-(గావః) ఓ స్తోతలారా! మీరు (అవటే) రసముల కూపమువంటి పరమేశ్వరుని విషయములో (ఉప వద) మహిమను గానమొనర్చుడు (మహీ) మహాభూమి, ఆకాశము (యజ్ఞస్య) అట్టి పూజనీయపరమేశ్వరుని (రప్శుదా) స్వరూపమును ప్రకాశించునవియై యున్నవియో (ఉభా) రెండు (హిరణ్మయా) బంగారు సూర్యుడు మరియు చంద్రుడు ఈ భూమ్యాకాశములకు రెండు కర్ణముల కుండలములవలె నున్నవి. ॥3॥

ఈ మంత్రములో బంగారు సూర్యుడు మరియు చంద్రుడు విశ్వమునకు కర్ణకుండలములవలె నున్నవను అర్థములో 'కర్ణౌ' యొక్క ప్రయోగములో లక్షణమున్నది. ఇంద్ర యను దానిలో అవట్ [కూపము]యొక్క ఆరోపముండుటచే రూపకమైనది. ॥3॥

భావార్థము :- ఏ పరమేశ్వరుడు దయ, వీరత్వము, ఆనందము మున్నగు రసముల కూపమువలె నున్నాడో ఆయనను మనుష్యులెల్లరును తమ వాణులచే ఆయన మహిమను అవశ్యముగ గానమొనర్చవలెను. ఐనను ఆయన నిరాకారుడు మరియు ఎరుపు, తెలుపు, నలుపు, పసుపు పచ్చని మున్నగు వర్ణములు లేనివాడు. ఐనను ఆయన భక్తులు భూమి ఆకాశముల అనేక విధములగు చిత్ర విచిత్రములగు పదార్థములలో ఆయన రూపమునే చూచుచుందురు. మరియు ఆయన ప్రకాశముతోనే అన్నియును ప్రకాశించుచున్నవి యని బుద్ధితో నిశ్చయించుకొందురు. కావుననే భూమి, ఆకాశములలోను ఆయన స్వరూపమును ప్రకాశపరచుకొందురు. ॥3॥

117. O God, in this solitary place where meditation is secure (un-disturbed) give me the Vedic instructions because Thou art the giver of Noble advice in good acts to Thy devotees. Fill both my ears with Thy Truthful speech (contained in the Vedas). ‖3‖

౧౧౮. ఋషిః - శ్రుతకక్షః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ జనాః ప్రేర్యన్తే.

౨౩౧ ౨ ౩ ౧ ౨౩ ౨౩ ౧౨
౧౧౮. అరమశ్వాయ గాయత శ్రుతకక్షారం గవే।

౨౩౧ ౨౩ ౧౨
అరమిన్ద్రస్య ధామ్నే ॥౮॥

౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ర ౧౨ర ౩ ౧౨ర ౧౨ర
ప.వి:-అరమ్ । అశ్వాయ । గాయత । శ్రుతకక్ష - శ్రుత-కక్ష । అరమ్ । గవే ।
౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర
అరమ్ । ఇన్ద్రస్య । ధామ్నే॥౮॥

పదార్థః-హే **శ్రుతకక్ష** శ్రుతో వేదః కక్షే బాహుమూలే మనఃప్రకోష్ఠే వా యస్య తాదృశ వేదానుగామిన్! త్వం తవ సఖాయశ్చ సంభూయ **అరమ్** అలం, పర్యాప్తమ్ **అశ్వాయ** అశ్వపదవాచ్యఘోటక - వాయు - విద్యుద్ - అగ్ని - పర్జన్య - ప్రాణాదికాయ **గాయత** వాచం ప్రేరయత, తద్గుణకర్మాణి వర్ణయత. **అరమ్** పర్యాప్తమ్ **గవే** గోపదవాచ్యధేను-వృషభ - ద్యులోక - సూర్య-పృథివీ - చన్ద్ర - జీవాత్మ - వాగ్ - ఇన్ద్రియాదికాయ **గాయత** వాచం ప్రేరయత, తద్గుణకర్మాణి వర్ణయత. **అరమ్** పర్యాప్తమ్ **ఇన్ద్రస్య** పరమేశ్వరస్య **ధామ్నే** తేజసే **గాయత** వాచం ప్రేరయత, తన్మహత్త్వం వర్ణయత. ॥౮॥

భావార్థః-పరమేశ్వరస్య సృష్టౌ తద్రచితా యే వివిధపదార్థాః సన్తి తేషాం పారమేశ్వరతేజసశ్చ జ్ఞానం తన్మహత్త్వవర్ణనం చ సర్వైః కార్యమ్. ॥౮॥

౧౧౮. ఈ మంత్రములో మనుష్యులకు ప్రేరణనీయబడినది.

పదార్థము :-(శ్రుతపక్ష) వేదమును మీ చంకలలో, లేక మనోరూప గదియందుంచుకొనిన ఓ వేదానుగాములగు విద్వాంసులారా! మీరు మీ సఖులతో గూడ (అరమ్) సరిపడునంత (అశ్వాయ) అశ్వబలము, వాయువు, విద్యుత్తు, అగ్ని, మేఘములు, ప్రాణములు మున్నగువానికొరకు (గాయత) వాణులను ప్రేరితమొనర్చుడు. అనగా వీని గుణకర్మములను వర్ణించుడు. (అరమ్) కావలసినన్ని (గవే) గోవులు, ఎద్దులు, ద్యులోకము, సూర్యుడు (భూమి) చంద్రుడు, జీవాత్మ, వాణులు, ఇంద్రియములు మున్నగువానికొరకు (గాయత) వాణులను ప్రేరణనొనర్చుడు, అనగా వీని గుణ కర్మలను వర్ణించుచుండుడు. (అరమ్) సరిపడునన్ని (ఇన్ద్రస్య) పరమేశ్వరుని (ధామ్నే) తేజములకొరకు (గాయత) వాణులను ప్రేరణనొనర్చుడు. అనగా వాని మహత్వమును వర్ణించుడు. ॥౮॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరుని సృష్టిలో ఆయన రచించినట్టి అనేక విధములగు ఏ పదార్థములుగలవో వాని, పరమేశ్వరుని తేజముయొక్క జ్ఞానము మరియు మహత్వమును మనుష్యులెల్లరును వర్ణనచేయుచుండవలెను. ॥౮॥

118. O learned Vedic Scholar : Sing well praises of the Omnipresent Lord. Sing well the glory of the rays of the Vedic Sun. Sing well the glory of the Lord of the universe. II4II

౧౧౯. ఋషిః - శ్రుతకక్షః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ స్తోతారః ప్రజా జనాశ్చాహుః.

౧ర ౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౧౯. త మిన్ద్రం వాజయామసి మహేవృత్రాయ హన్తవే।

౧ర ౨ర ౩ ౧ ౨
స వృషా వృషభోభువత్ ।౫॥

౨ ౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౧౨ర ౧ ౨ర
ప. వి:- తమ్ - ఇన్ద్రమ్ । వాజయామసి । మహే । వృత్రాయ । హన్తవే । సః । వృషా ।
౩ ౨ ౩
వృషభః । భువత్ ।౫॥

పదార్థః- ప్రథమః పరమాత్మపక్షే . **మహే** మహతే **వృత్రాయ** సూర్యప్రకాశస్య జలస్య చ ఆవరకాయ మేఘాయ ఇవ ధర్మావరకాయ పామ్నే. పామ్నావై వృత్రః. శ. ౧౧ । ౧ । ౫ । ౭. ద్వితీయార్థే చతుర్థీ. మహాన్తం పామ్నానమిత్యర్థః. వృత్రో వృణోతేః.... యద్వృణోత్ తద్ వృత్రస్య వృత్రత్వమితి విజ్ఞాయతే. నిరు. ౨ । ౭. **హన్తవే** హన్తుమ్. 'తుమర్థే సేసేన్...'. అ. ౩ । ౪ । ౯. ఇతి హన్ ధాతోః తుమర్థే తవేన్ ప్రత్యయః. తస్య నిత్యత్వాద్ 'హన్తవే' ఇతి పదస్య 'ఞ్నిత్యాదిర్నిత్యమ్' అ. ౬ । ౧ । ౧౯౭ ఇత్యాద్యుదాత్తత్వమ్. **తమ్** ప్రసిద్ధమ్ **ఇన్ద్రమ్** మహావీరం పరమేశ్వరం **వాజయామసి** అర్చయామః. వాజయతి అర్చతికర్మా. నిఘం. ౩ । ౧౪. 'ఇదన్తో మసి' అ. ౭ । ౧ । ౪౬ ఇతి మసః ఇదన్తత్వమ్. **వృషా** వర్షకః **సః** పరమేశ్వరః. **వృషభః** ధర్మస్య వృష్టికర్తా **భువత్** భవతు. లేటి 'బహులం ఛన్దసి' అ. ౨ । ౪ । ౭౩ ఇతి శపో లుకి 'భూసువోస్తిఙి' అ. ౭ । ౩ । ౮౮ ఇతి గుణనిషేధః.

అథ ద్వితీయో రాజపక్షే. **మహే వృత్రాయ** మహతే శత్రవే, మహాన్తం శత్రుమిత్యర్థః. **హన్తవే** హన్తుమ్, వయమ్ **తమ్** ప్రజాభిర్నిర్వాచితమ్ **ఇన్ద్రమ్** సువీరం రాజానమ్ **వాజయామసి** నిజసాహాయ్యప్రదానేన బలినం కుర్మః ప్రోత్సాహయామో వా. **వృషా** మేఘతుల్యః **సః** అసౌ రాజా **వృషభః** శత్రూణాముపరి ఆగ్నేయాస్త్రాణాం వర్షకః ప్రజానాముపరి చ సుఖవర్షకః **భువత్** భవేత్. ।౫॥

అత్ర ''వృషా, వృష'' ఇత్యత్ర ఛేకానుప్రాసః. 'వృషా - వృషభః' ఇత్యుభయోః బలీవర్దవాచకత్వాద్ పునరుక్తవదాభాసోఽపి, యౌగికార్థనిష్పత్త్యా చ ప్రదీయమానాయాః పునరుక్తేః పరిహారః. ।।౮।।

భావార్థః-అనావృష్టిదివసేషు మేఘో యథా సూర్యప్రకాశం జలం చావృణ్వన్ భూమ్యామన్ధకారమ్ అవర్షణం చ జనయతి, తథైవ పాపవిచారాః పాపకర్మాణి చ భూమణ్డలే ప్రసారం ప్రాప్య సత్యస్య ప్రకాశం ధర్మరూపం స్వచ్ఛోదకం చావృత్యాఽసత్యాన్ధకారమ్ అధర్మరూపమవర్షణం చ జనయన్తి. ఇన్ద్రాఖ్యః పరమేశ్వరో యథా మేఘరూపం వృత్రం హత్వా సూర్యప్రకాశం వృష్టిజలం చ నిర్భిద్యత్వా భూమిం ప్రతి ప్రవాహయతి, తథైవ స పాపరూపం వృత్రం వినాశ్య జగతి సత్యస్య ప్రకాశం ధర్మస్య వృష్టిం చోన్ముక్తరూపేణ ప్రవాహయేత్, యేన సర్వే భూమణ్డలనివాసినః సత్యజ్ఞాన - సత్యాచారపరాయణా ధార్మికాశ్చ భూత్వా పరమసుఖినో భవేయుః. తథైవ రాష్ట్రే నృపతేరపి కర్తవ్యం యత్స దుష్టాన్ శత్రూన్ హత్వా సుఖం జనయేదితి. ।।౮।।

౧౧౯. ఈ మంత్రముల స్తోతలు, ప్రజలు ఇట్లనుచున్నారు.

పదార్థము :-మొదట పరమాత్మపక్షములో :- (మహే) విశాలమగు (వృత్రాయ) సూర్యప్రకాశము మరియు జలవృష్టిని నిలిపివేయునట్టి మేఘముల సమానధర్మముయొక్క బాధకములగు పాపములను (హన్తవే) నష్టమొనర్చుటకొరకు (తమ్) అట్టి ప్రసిద్ధ (ఇన్ద్రమ్) మహా పరాక్రమశాలియగు పరమాత్మను మేము (వాజయామసి) పూజించెదము (వృషా) వర్షించు (సః) ఆ పరమేశ్వరుని (వృషభః) ధర్మమును వర్షింపజేయునట్టివాడు (భువత్) అగుగాక!

రెండవది రాజుపక్షములో :- (మహే వృత్రాయ) మహా శత్రువును (హన్తవే) సంహరించుటకు మేము (తమ్) ప్రజలచే ఎన్నుకొనబడిన ఆ (ఇన్ద్రమ్) అత్యంత వీరుడగు రాజును (వాజయామసి) సహాయమునొనర్చుటద్వార పుష్టిపరచెదము. లేక ఉత్సాహమొనర్చెదము (వృషా) మేఘములవంటి (సః) ఆ రాజు (వృషభః) శత్రువులపై ఆగ్నేయాస్త్రములను మరియు ప్రజలపై సుఖవర్షములను వర్షింపజేయునట్టి వాడవు (భువత్) అగుము. ।।౮।।

ఈ మంత్రములో 'వృషా, వృష'లలో ఛేకానుప్రాసము అలఙ్కారమ్మైయున్నది. వృషా, వృషభ'మను ఈ రెండు శబ్దములు ఎద్దునకు వాచకములై యుండుటవల్ల పునరుక్తవదాభాస అలంకారముగూడ నున్నది. యౌగికార్థమొనర్చుటవల్ల ప్రతీయమాన పునరుక్తమునకు సమాధానమగుచున్నది. ।।౮।।

భావార్థము :- అనావృష్టికాలములో మేఘములు సూర్యప్రకాశమును మరియు వర్షము క్రిందికి వచ్చుటను నిలిపివేసి భూమిపై అంధకారము మరియు వర్షములు కురియకుండుటను ఉత్పన్నమొనర్చివేయును. అటులనే పాపాలోచనలు మరియు పాపకర్మలు భూమండలములో

ప్రసారమొనర్చి సత్య మను ప్రకాశమును మరియు ధర్మరూప స్వచ్ఛజలములను కురియకుండ నిలిపివేసి అసత్య మను అంధకారము మరియు అధర్మరూప అనావృష్టిని ఉత్పన్నమొనర్చివేయును. ఇంద్రు డను నామముగల పరమేశ్వరు డెటుల మేఘరూప వృత్తులను చంపివేసి సూర్యుని ప్రకాశమును, వర్షజలములను చక్కని నడకలో ముఖముల కల్పనకూడ నొనర్చబడినది. ఇది అతిశయోక్తి అలంకారమైయున్నది. ।౫॥

119. (1) We sincerely praise the Lord of the universe in order to kill all evils which obstruct spiritual development. He is the showerer of peace and bliss. May He shower Peace on us.

(2) We make this soul very strong to strike the mighty sin dead. A vigorous hero shall it be. II5II

౧౨౦. ఋషిః – ఇన్ద్రమాతరో దేవజామయః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథేన్ద్రనామ్నా పరమేశ్వరస్య నృపతేశ్చ మహిమాన మాచష్టే.

౧ ౨ ౩ ౨ ౩౨౩ ౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర
౧౨౦. త్వమిన్ద్ర బలాదధి సహసో జాత ఓజసః ।

౧ర ౨ర౩ ౧ర౨ర
త్వꣳ సన్ వృషన్ వృషే దసి ॥ ౬ ॥

౨ ౩ ౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౧౨ర
ప.విః– త్వమ్ । ఇన్ద్ర । బలాత్ । అధి । సహసః । జాతః । ఓజసః । త్వమ్ । సన్ ।
౩ ౧ ౨ర ౩
వృషన్ । వృషా – ఇత్ – అసి ।౬॥

పదార్థః-హే **ఇన్ద్ర** పరమవీర పరమైశ్వర్యవన్ పరమాత్మన్ రాజన్ వా **త్వమ్ బలాత్** అత్యాచారివధలోకధారణాదిహేతోః బలస్య కారణాత్, **సహసః** మనోబలాత్ సాహసాత్, **ఓజసః** ఆత్మబలాచ్చ హేతోః **అధిజాతః** ప్రఖ్యాతః అసి. **సన్** శ్రేష్ఠః **త్వమ్ వృషన్** హే సుఖానాం వర్షక! **వృషా ఇత్** వర్షకః మేఘః ఇవ **అసి** వర్తసే. ।౬॥

అత్రార్థశ్లేషాలఙ్కారః. ఇన్ద్రే మేఘత్వారోపాద్ రూపకమ్. 'వృష, వృషే' ఇత్యత్ర చ ఛేకానుప్రాసః. ।౬॥

భావార్థః-పరమేశ్వరస్య నృపతేశ్చ రాక్షసవధాదిరూపాణి, క్షితి పథివీసూర్యాదిలోకానాం రాష్ట్రస్య చ ధారణరూపాణి బహూని బలకార్యాణి ప్రసిద్ధాని. తయోః మనోబలం ఆత్మబలం చాపి నిరుపమమ్. తయోర్ వృషేతి నామ సార్థకమ్ , యతో హి తౌ పర్జన్యవత్ సర్వేషాముపరి సుఖవృష్టిం కురుతః. ఏతాదృశౌ పరమమహిమాన్వితౌ పరమేశ్వరరాజానావస్మాభిరహర్నిశ-మభినన్దనీయౌ. ॥౬॥

౧౨౦. ఈ మంత్రములో ఇంద్రనామములతో పరమాత్మ మరియు రాజుమహిమల వర్ణన కలదు.

పదార్థము :-(ఇన్ద్ర) పరమైశ్వర్యవంతులు, పరమవీరవరులగు ఓ పరమేశ్వరా మరియు రాజా! (త్వమ్) మీరు (బలాత్) అత్యాచారులవధ మరియు సజ్జనుల ధారణమున్నగు హేతువు, బలముల కారణమున (సహసః) మనోబలముల కారణమున మరియు (ఓజసః) ఆత్మబలముల కారణమున (అధిజాతః) ప్రఖ్యాతులు (సన్) శ్రేష్ఠులగు (త్వమ్) మీరు (వృషన్) ఓ సుఖవర్షకులారా! (వృషా ఇత్) వృష్టికర్తలగు మేఘములేయై (అసి) ఉన్నారు. ॥౬॥

ఈ మంత్రములో అర్థశ్లేషాలంకారము గలదు. ఇంద్రునియందు వర్షించు మేఘముల ఆరోపణముండుటవల్ల రూపకాలంకారము గలదు. వృష-వృషేలలో ఛేకానుప్రాసము గలదు. ॥౬॥

భావార్థము :-పరమేశ్వరుడు మరియు రాజులలో రాక్షసవధ మున్నగు రూపము, పృథివి, సూర్యుడు మున్నగు లోకముల మరియు రాష్ట్రముయొక్క ధారణరూప అనేక శక్తివంతములగు కార్యములు ప్రసిద్ధమైయున్నవి. వారి మనోబలములు, ఆత్మబలములుకూడ అనుపములై యున్నవి. వారికి వృషా, అనగా మేఘము లను నామములు సార్థకములైయున్నవి. ఏలన వారు మేఘములవలె అందరిపై సుఖవర్షములను కురిపించుచుందురు. ఇట్టి అత్యంత మహిమగల పరమేశ్వరుడు మరియు రాజును మనము దివారాత్రములు అభినందించుచుండవలెను. ॥౬॥

120. Based upon strength and Victory and power O soul, is they manifestation. Thou Mighty one, art showerer of happiness. II6II

౧౨౧. ఋషిః - గోషూక్త్యశ్వసూక్తినౌ। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ యజ్ఞేనైవ పరమేశ్వరస్య మహిమా సర్వత్ర ప్రసరతీత్యాహ.

౩ ౧ర ౨ర ౩ ౨ఉ ౩ ౧ ౨
౧౨౧. యజ్ఞ ఇన్ద్రమవర్ధయద్యద్భూమిం వ్యవర్తయత్।
౩ ౧ ౨౩౨ ౩౨
చక్రాణ ఓపశం దివి ॥౭॥

౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౨ ౧ ౨ర ౧౨ర
ప.వి:- యజ్ఞః । ఇన్ద్రమ్ । అవర్ధయత్ । యత్ । భూమిమ్ । వ్యవర్తయత్ -
౩ ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩౨
వి-అవర్తయత్। చక్రాణః। ఓపశమ్ - ఓప-శమ్। దివి ॥౭॥

పదార్థః- యజ్ఞః పరోపకారాయ క్రియమాణం మహత్ కర్మ **ఇన్ద్రమ్** పరమాత్మానమ్, పరమాత్మనో మహిమానమితి యావత్, **అవర్ధయత్** వర్ధయతి. సామాన్యకాలార్థే లఙ్. యజ్ఞే నిదర్శనమాహ. **యత్** యథా **దివి** ద్యులోకే **ఓపశమ్** సూర్యరూపం కిరీటమ్. ఆ అగత్య ఉపశేతే శిరసి విరాజతే ఇతి ఓపశః కిరీటమ్. **చక్రాణః** చక్రివాన్ స ఇన్ద్రః. కృధాతోర్లిటః కానచ్. చిత్వాత్ 'చితః' అ. ౬ । ౧ । ౧౬౩ ఇత్యన్తోదాత్తత్వమ్. **భూమిమ్** పృథివీమ్ **వ్యవర్తయత్** సూర్యం పరితో వివర్తయతి పరిక్రమయతి. ॥౭॥

భావార్థః- పరమేశ్వరో హి యజ్ఞస్యాదర్శరూపః. తేన క్రియమాణస్య యజ్ఞస్యైవ నిదర్శనం విద్యతే యత్ స ద్యులోకే మహాన్తం ముకుటమణిభూతం సూర్యం సంస్థాప్య తం పరితః పృథివీమ్ అణ్డాకృతిమార్గేణ చక్రతయా భ్రమయతి, యేన షడ్ఋతుచక్రం ప్రవర్తతే. ॥౭॥

౧౨౧. ఈ మంత్రములో యజ్ఞములవల్లనే పరమేశ్వరుని మహిమ సర్వత్ర వ్యాప్తమై యుండును.

పదార్థము :- (యజ్ఞః) పరోపకారార్థముకొరకు చేయబడు మహాకార్యము (ఇన్ద్రమ్) పరమాత్మను, అనగా ఆయన మహిమను (అవర్ధయత్) వృద్ధిపరచబడినది. పరమాత్మ యజ్ఞకర్మయొక్క ఒక దృష్టాంతమిట్లుకలదు. (యత్) అనగా (దివి) ద్యులోకములో (ఓపశమ్) సూర్యరూప మకుటమును (చక్రాణః) రచించునట్టి ఆ పరమాత్మ (భూమిమ్) భూమిని (వ్యవర్తయత్) సూర్యుని నలువైపుల త్రిప్పుచున్నాడు. ॥౭॥

భావార్థము :- సూర్యుడు యజ్ఞమునకు ఆదర్శరూపుడు. ఆయనచే చేయబడిన యజ్ఞముయొక్క స్వరూపమే యిది. అనగా ఆయన ద్యులోకమున మహా మకుటమువలె సూర్యుని స్థాపించి దాని నలుదిశలందు భూమిని అండాకారమార్గమున చక్రరూపములో త్రిప్పుచున్నాడు. దానిచే షడృతువుల చక్రము నడుచుచుండును. ॥౭॥

121. (1) The sacrifice makes Indra (soul) great when it benefits the earth and causes the clouds to appear in the sky.

(2) Adorable God who is present in the sky and makes the earth to rotate, enables the soul to develop its power by meditating upon Him. II7II

౧౨౨. ఋషిః – గోషూక్త్యశ్వసూక్తినా। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

ఇన్ద్రవత్ యద్యహమపి ధనాధీశో భవేయం తదా కిం కుర్యామిత్యుచ్యతే.

౧ ౨ ౩౨ఉ ౩ ౧ర ౨ర౩ ౨౩ ౨౩ ౨
౧౨౨. యదింద్రాహం యథాత్వమీశీయ వస్వ ఏక ఇత్।

౩ ౨ ౩ ౧ ౨
స్తోతామే గోసఖా స్యాత్ ।౮॥

౨ ౩ ౨ ౧ ౨ర ౧ ౨ర ౧౨ర ౧౨ర
ప.వి:–యత్ । ఇన్ద్ర । అహమ్ । యథా । త్వమ్ । ఈశీయ । వస్వః । ఏకః । ఇత్।
౩ ౨ ౩ ౧౨ర ౩
స్తోతా। మే। గోసఖా – గో–సఖా । స్యాత్ ।౮॥

పదార్థః- **యత్** యది **ఇన్ద్ర** హే పరమేశ్వర! **అహమ్** త్వదుపాసకః **యథా త్వమ్** త్వమివ **వస్వః** వసునః విద్యాధనస్య భౌతికధనస్య వా. వసునః ఇత్యేతస్య స్థానే లిఙ్గవ్యత్యయేన 'వసోః' ఇతి ప్రాప్తే 'జసాదిషు' ఛన్దసి వావచనం ప్రాఙ్ ణౌ చఙ్యుపధాయా హ్రస్వః. అ. ౭ । ౩ । ౧౦౯ వా. ఇతి ఘేర్ఙితి. అ. ౭ । ౩ । ౧౧౧. ఇత్యనేన ప్రాప్తస్య గుణస్య వికల్పనాదత్తదభావే యణాదేశః. **ఏకః ఇత్** అద్వితీయ ఏవ **ఈశీయ** అధీశ్వరో భవేయమ్. తత్ తర్హి **మే** మమ **స్తోతా** ప్రశంసకః శిష్యః సేవకో వా **గోసఖా** గోభిః వేదవాగ్భిః సహితః పణ్డితః, గవాదిధనేన వా సహితో ధనికః **స్యాత్** భూయాత్. ॥౮॥

భావార్థః- పరమేశ్వరః సంపూర్ణస్య విద్యాధనస్య భౌతికధనస్య చ ఏక ఏవ పరమాధీశ్వరోఽస్తి, స చ స్వకీయం విద్యాధనం వేదరూపేణ, భౌతికధనం చ సువర్ణ రజత సూర్యపవన-జలఫలమూలాది రూపేణాస్మభ్యం ప్రాయచ్ఛత్. తథైవ యద్యహమపి పరమేశ్వరకృపయా విద్యాదిధనస్య భౌతికధనస్య చాధీశ్వరో భవేయం, తర్హి అహమపి నూనం స్వప్రశంసకాన్ శిష్యాన్ విద్యాదానేన వేదాదిసచ్ఛాస్త్రనిష్ణాతాన్, సేవకాంశ్చ ధనదానేన ధేన్వాద్యైశ్వర్యసమ్పన్నాన్ పరమధనికాన్ కుర్యామ్ ॥౮॥

౧౨౨. ఈ మంత్రములో ఒకవేళ నేను పరమేశ్వరునివలె ధనపతినైనచో ఏమిచేయవలెనను విషయము.

పదార్థము :- (యత్) ఒకవేళ (ఇన్ద్ర) ఓ పరమేశ్వరా! (అహమ్) నీ ఉపాసకుడనైన నేను (యథాత్వమ్) ఎటుల నీవున్నావో, అటుల (వస్వః) భౌతిక ధనముల (ఏకః ఇత్) ఏకమాత్ర (ఈశీయ) స్వామినైపోయినచో (మే) నాయొక్క (స్తోతా) ప్రశంసల శిష్యులు, లేక సేవకులు (గోసఖా) వేదవాణుల పండితుడను, లేక గోవులు మున్నగు ధనములకు (స్యాత్) స్వామినగుదును.।౮॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరుడు సంపూర్ణ విద్యాధనముల మరియు భౌతిక ధనములకు ఏకమాత్ర పరమ అధికారియై యున్నాడు. ఆయన తన విద్యాధనములను వేదరూపములో మరియు భౌతికధనములను బంగారము, వెండి, సూర్యుడు, వాయువు, జలము, ఫలములు, గోవు మున్నగువానిరూపములలో మన కిచ్చినాడు. అటులనే ఒకవేళ పరమేశ్వరుని కృపచే విద్యమున్నగు ధనముల మరియు భౌతికధనముల అధిపతినైనచో నేనుకూడ నా ప్రశంసకులకు విద్యాదానమొనర్చి వేదములు మున్నగు శ్రేష్ఠశాస్త్రములలో పండితులు మరియు సేవకులకు ధనములనిచ్చి గోవులు మున్నగు ఐశ్వర్యములచే పరిపూర్ణుల, అత్యంత ధనికులనొనర్చెదను.।౮॥

122. If I O Lord : were like Thee, the single ruler over wealth (of knowledge) my soul being the friend of the whole earth, would still praise Thee. II8II

౧౨౩. ఋషిః – మేధాతిథిరాఙ్గిరసః ప్రియమేధః కాణ్వశ్చ। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ కీదృశః శ్రద్ధారసః పరమాత్మానం ప్రత్యర్పణీయ ఇత్యాహ.

౧౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౨౩. పన్యం పన్యమిత్సోతార ఆ ధావత మద్యాయ ।

౧౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
సోమం వీరాయ శూరాయ ।౯॥

౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౩ ౧ ౨ర
ప. వి:– పన్యంపన్యమ్ – పన్యమ్–పన్యమ్ । ఇత్ । సోతారః । ఆ । ధావత । మద్యాయ ।

౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౧ ౨ర
సోమమ్। వీరాయ । శూరాయ ।౯॥

పదార్థః-హే **సోతారః** శ్రద్ధారూపస్య సోమరసస్య అభిషోతారః ఉపాసకాః. సున్వన్తీతి సోతారః, షుఞ్ అభిషవే, కర్తరి తృచ్. **మద్యాయ** మాదయితవ్యాయ, తర్పణీయాయ **వీరాయ** విశేషేణ ఈరయిత్రే సద్గుణ ప్రేరకాయ. వి పూర్వః ఈర క్షేపే, చురాదిః, కర్తరి అచ్ ప్రత్యయః. **శూరాయ** విక్రమశాలినే ఇన్ద్రాయ పరమాత్మనే **పన్యంపన్యమ్ ఇత్** స్తుత్యం స్తుత్యమ్ ఏవ. పణ వ్యవహారే స్తుతౌ చ. **సోమమ్** శ్రద్ధారసమ్ **ఆ ధావత** ఆగమయత, సమర్పయత. ధావు గతిశుద్ధ్యోః, లుప్తణిచ్కం రూపమ్. ।౯॥

అత్ర 'పన్యం, పన్య' ఇతి 'రాయ - రాయ' ఇతి చ ఛేకానుప్రాసః, 'వీరాయ, శూరాయ' ఇతి పునరుక్తవదాభాసః, యకారస్యాసకృదావృత్తౌ చ వృత్త్యనుప్రాసః. ।౯॥

భావార్థః-పరమేశ్వరః ప్రశస్యం హృదయావర్జకం శ్రద్ధారసం ప్రాప్య స్తోతుర్హృదయే సద్గుణాన్ ప్రేరయతి, స్వశూరతయా తద్దుర్గుణాంశ్చ సంహరతి ।౯॥

౧౨౩. ఈ మంత్రములో పరమాత్మకెట్టి భక్తిరసము నర్పించవలెనను విషయముండును.

పదార్థము :-(సోతారః) భక్తిరూప సోమరసమును అభిషుత మొనర్చునట్టి ఓ ఉపాసకులారా! మీరు (మద్యాయ) తృప్తిప్రదానమొనర్చదగిన (వీరాయ) విశేషరూపమున సద్గుణముల ప్రేరకులు (శూరాయ) శూరుడగు పరమాత్మకొరకు (పన్యం పన్యం ఇత్) గొప్ప ప్రశంసనీయులు మాత్రమే (సోమమ్) శ్రద్ధారసమును (ఆ దావత) సమర్పించుడు. ।౯॥

ఈ మంత్రములో 'పన్యం, పన్య' మరియు 'రాయ, రాయ' లలో ఛేకానుప్రాసము మరియు 'వీరాయ, శూరాయ' లలో పునరుక్తవదాభాస అలంకారము గలదు. అనగా అనేక తడవలు ఆవృత్తియందు వృత్త్యనుప్రాసము గలదు. ।౯॥

భావార్థము :-పరమేశ్వరుని ప్రశంసనీయ హృదయమును చూరగొనునట్టివారు శ్రద్ధారసమును పొంది స్తోతల హృదయములలో సద్గుణములను ప్రేరణ నొనర్చుచుందురు. మరియు వారు తమ శూరత్వములచే దుర్గుణములను తొలగించివేయుదురు. ।౯॥

123. O devotees : Give yourselves up with admirable devotion combined with knowledge to Him who should be pleased, who is Brave and Hero being Almighty destroyer of all evils. II9II

౧౨౪. ఋషిః -మేధాతిథిరాఙ్గిరసః ప్రియమేధః కాణ్వశ్చ। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః -షడ్జః.

వయం విద్వాంసమతిథిం పరమాత్మానం చోపహారేణ సత్కుర్మ ఇత్యాహ.

3 1 2 3 2ఉ 3 2 3 1 2 3 1 2
౧౨౪. ఇదం వ సో సుతమన్ధః పిబాసుపూర్ణముదరమ్।

1 2 3 1 2
అనాభయిన్రరిమా తే ॥౧౦॥

3 2 2 2 1 2ర 1 2ర 1 2ర 3
ప.వి:-ఇదమ్ । వసో । సుతమ్ । అన్ధః । పిబ । సుపూర్ణమ్ - సు-పూర్ణమ్ ।
1 2 3 1 2ర 1 2ర 3 2 3
ఉదరమ్- ఉ-దరమ్ । అనాభయిన్ - అన్-ఆభయిన్ । ररిమ । తే ॥౧౦॥

పదార్థః-హే **వసో** సద్గుణానాం వాసయితః అతిథే పరమాత్మన్ వా, త్వమ్ **ఇదమ్** ఏతద్ అస్మాభిః సమర్ప్యమాణమ్, **సుతమ్** అభిషుతమ్, సజ్జీకృతమ్ **అన్ధః** అన్నం శ్రద్ధారసం వా. అన్ధః ఇత్యన్ననామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨।౭ 'అదేర్నుమ్ ధౌ చ' ఉ. ౪।౨౦౭ ఇతి అద్ భక్షణే ధాతోః అసున్ ప్రత్యయో, నుమాగమో, ధకారాదేశశ్చ. **సుపూర్ణమ్ ఉదరమ్** ఉదరమ్ సుష్ఠు పూర్ణం యథా స్యాత్ తథా **పిబ** ఆస్వాదయ. సంహితాయామ్ 'ద్వ్యచోఽతస్తిఙః' అ. ౬।౩।౧౩౫ ఇతి దీర్ఘః. హే **అనాభయిన్** నిర్భయ! వయం **తే** తుభ్యమ్ **రరిమ** ప్రయచ్ఛామః. రా దానే. 'ఛన్దసి లుఙ్ లఙ్లిటః'. అ. ౩।౪।౬. ఇతి లడర్థే లిట్. సంహితాయామ్ 'అన్యేషామపి దృశ్యతే' అ. ౬।౩।౧౩౭ ఇతి దీర్ఘః. ॥౧౦॥

భావార్థః-యథా కశ్చిద్ విద్వానతిథిరస్మాభిః ప్రదీయమానమన్నరసఘృతదుగ్ధాదికం సుపూర్ణముదరం పిబతి తథైవ హే పరమాత్మన్! త్వమస్మాభిః శ్రద్ధయా వినివేద్యమానం భక్తిరసం కణేహత్య పిబ. అత్ర అకాయస్య ముఖోదరాదిరహితస్యాపి పరమేశ్వరస్య విషయే 'సుపూర్ణముదరం పిబే'తి వ్యాహార ఆలంకారిక ఏవ.॥౧౦॥

అత్ర పరమాత్మనః స్తుతిగానార్థం ప్రేరణాత్, తతః సుఖప్రార్థనాత్, తన్మహిమవర్ణనాచ్చై తద్దశత్యర్థస్య పూర్వదశత్యర్థేన సంగతి రస్తీతి వేదితవ్యమ్.

ఇతి ద్వితీయే ప్రపాఠకే ప్రథమార్ధే తృతీయా దశతిః.

ఇతి ద్వితీయాధ్యాయే ప్రథమః ఖణ్డః ॥

౧౨౪. ఈ మంత్రములో విద్వాంసులమగు మేము 'అతిథి మరియు పరమాత్మలను ఉపహారములచే సత్కరించెద' మను విషయము గలదు.

పదార్థము :-(వసో) సద్గుణముల నివాసకులగు ఓ అతిథి, లేక పరమాత్మా! మీరు (ఇదమ్) ఈ మా ద్వారా సమర్పించబడుచున్న (సుతమ్) సిద్ధపరచబడిన (అన్ధః) అన్నము లేక భక్తిరసమును (సుపూర్ణం ఉదరమ్) చక్కగా పొట్టనిండుగ (పిబ) సేవించుడు (అనాభయిన్) ఓ నిర్భయులారా! మేము (తే) మీకు (రరిమ్) సమర్పించుచున్నాము.॥౧౦॥

భావార్థము :- ఏ విద్వాంసుడగు అతిథియైనను మే మిచ్చుచున్న అన్నము, రసము, నేయి, పాలు, పెరుగు మున్నగువానిని కడుపునిండుగ సేవించుచుండెదరో, అటులనే ఓ పరమాత్మా! నీవు మా ద్వారా శ్రద్ధాపూర్వకముగ నివేదించబడుచున్న భక్తిరసములను రుచిచూచి త్రాగుము. ఇచ్చట నిరాకారుడు మరియు ముఖము, పొట్ట మున్నగునవి లేనివాడగు పరమేశ్వరుని విషయములో 'పొట్టనిండుగ త్రాగుడు' అను వర్ణన యుండుటవల్ల ఈ వర్ణన ఆలంకారికమ్మైయున్నది.॥౧౦॥

ఈ దశతియందు పరమాత్మయొక్క స్తుతిగానములకొరకు ప్రేరణ, దానిచే సుఖముల ప్రార్థన మరియు ఆయన మహిమల వర్ణనయుండుటవల్ల ఈదశతియొక్క విషయములు పూర్వదశతి విషయములతో సాంగత్యముగలదని ఎరుగవలెను.

ద్వితీయప్రపాఠకమందలి ప్రథమార్ధములో తృతీయాదశతి సమాప్తము

ద్వితీయాధ్యాయములో ప్రథమఖణ్డము సమాప్తము

124. (1) O Soul drink to thy fill This delicious Wine Divine. O fear less man, dispel all ill Making thy heart a shrine.

(2) O un - dainted Lord : Creator of the World : We offer this spiritual juice consisting of devotion combined with knowledge to Thee. Accept it well and oblige us. II10II

చతుర్థీ దశతిః

౧౨౫. ఋషిః – సుకక్ష శ్రుతకక్షౌ। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ పరమాత్మరూపః సూర్యః కం ప్రత్యుదేతీత్యాహ.

౨ఉ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩౧ర ౨ర
౧౨౫. ఉ ద్ఘేద భి శ్రుతామఘం వృషభం నర్యాపసమ్ ।

౧ ౨
అస్తారమేషి సూర్య ॥౧॥

౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨
ప.వి:-ఉత్ - ఘ -ఇత్ - అభి । శ్రుతామఘమ్ - శ్రుత-మఘమ్ । వృషభమ్ ।
౧౨ర ౧౨ర ౩ ౧౨ర ౩
నర్యాపసమ్ - నర్య - అపసమ్। అస్తారమ్ । ఏషి । సూర్య॥౧॥

పదార్థః- హే **సూర్య** సూర్యవత్ ప్రకాశమాన, ప్రకాశకర్తః, చరాచరాన్తర్యామిన్, సద్బుద్ధిప్రేరక, తమోగుణప్రకమ్పక ఇన్ద్ర పరమాత్మన్! సూర్యః సర్తేర్వా సువతేర్వా స్వీర్యతేర్వా. నిరు. ౧౨।౧౪. స్వ గతౌ, షూ ప్రేరణే, సు - ఈరగతౌ కమ్పనే చ. 'రాజసూయసూర్య...' అ. ౩ । ౧ । ౧౧౪ ఇత్యనేనాయం నిపాతితః. త్వమ్ **ఘ** నిశ్చయేన **శ్రుతామఘమ్** శ్రుతం వేదాదిశాస్త్రజ్ఞానమేవ మఘం ధనం యస్య తమ్. మఘమితి ధననామధేయం మంహతేర్దానకర్మణః, నిరు. ౧ । ౬. పూర్వపదస్య దీర్ఘశ్ఛాన్దసః. **వృషభమ్** విద్యాధనాదివర్షకమ్, **నర్యాపసమ్** నర్యాణి నరహితకరాణి అపాంసి కర్మాణి యస్య తమ్. నరేభ్యో హితాని నర్యాణి. నరశబ్దాత్ హితార్థే యత్ ప్రత్యయః. అపస్ ఇతి కర్మనామ. నిఘం. ౨ । ౧. **అస్తారమ్** సకలవిఘ్నబాధానాం ప్రక్షేప్తారమ్. అసు క్షేపణే ధాతోః కర్తరి తృచ్. ఏవంగుణవిశిష్టమేవ జనమ్ **అభి** అభిలక్ష్య **ఉత్ ఏషి** ఉదయం ప్రాప్నోషి తదీయహృదయే ఆవిర్భవసి ఇత్యర్థః.॥౧॥

భావార్థః-భౌతికః సూర్యః ఖలు విద్వాంసం వా మూర్ఖం వా,దాతారం వా కృపణం వా, పరోపకారిణం వా స్వార్థపరాయణం వా, విజేతారం వా విజితం వా సర్వాన్ ప్రత్యుదేతి. పరం పరమాత్మరూపః సూర్యస్తేషామేవ హృదయే ప్రకాశతే యే వేదాదిసచ్ఛాస్త్రశ్రవణమేవ ధనం మన్యన్తే, యే స్వోపార్జితం విద్యాదివైభవం భౌతికం చ ధనం మేఘవత్ సర్వత్ర వర్షన్తి, యేషాం కార్యాణి సర్వేషాం నరాణాం హితకరాణి జాయన్తే, యే చ మహాన్తమపి శత్రుం మహతీమపి చ బాధాం స్వబలేన దూరం ప్రక్షేప్తుముత్సహన్తే. ॥౧॥

౧౨౫. ఈ మంత్రములో పరమాత్మరూప సూర్యుడు ఎవరికొరకుత్పన్నమగు నను విషయము.

పదార్థము :-(సూర్య) సూర్యునివంటి ప్రకాశకుడవు మరియు ప్రకాశకర్తవు, చరాచర ప్రపంచముయొక్క అంతర్యామివి, సద్గుణముల ప్రేరకుడవు, తమోగుణములను కంపింపజేయునట్టి ఓ పరమేశ్వరా! (త్వమ్) నీవు (ఘ) నిశ్చయముగనే (శ్రుతామఘమ్) వేదములు మున్నగు శాస్త్రముల జ్ఞానము దేని ధనమైయున్నదో (వృషభమ్) అట్టి విద్య, ధనములు మున్నగువానిని వర్షింపజేయు (నర్యాపసమ్) ప్రజాహితకార్యములందు ప్రవేశించుచు (అస్తారమ్) సకలవిఘ్నములు బాధలు మున్నగువానిని ప్రక్షిప్త మొనర్చివేయునట్టి మనుష్యులను మాత్రమే (అభి)

లక్ష్యమునందుంచుకొని (ఉద్ ఏషి) ఉదయించుచుందువు. అనగా వారి హృదయములో ప్రకటించుచుందువు.॥౧॥

భావార్థము :- భౌతిక సూర్యుడు విద్వాంసుల, అవిద్వాంసుల, దాతల, కృపణుల, పరోపకారుల, స్వార్థుల, జయశీలుర అపజయముపాలైన అందరియెడ ఉదయించుచుండును. కాని పరమాత్మరూపుడగు సూర్యుడు వేదములు మున్నగు శ్రేష్ఠశాస్త్రముల శ్రవణమునే ధనమని నమ్ముకొనునట్టి సాధకుల హృదయములలో ప్రకాశించును. మరియు అట్టివారు చేయు కర్మలు జనకల్యాణముకొరకేయైయుండును. వారు మహా గొప్పశత్రువులను మరియు మహాకఠిన బాధలను కూడ తమ బలముచే తొలగించుకొనుటకు సాహసమొనర్చుదురు.॥౧॥

125. O Divine Sun dispeller of all darkness of ignorance, Thou art attained by a man who possesses illustrious wealth (of knowledge), is showerer of happiness, does work for the welfare of manking and drives away all evils. II1II

౧౨౬. ఋషిః – సుకక్ష శ్రుతకక్షౌ। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

కః పరమాత్మనో వశే జాయత ఇత్యాహ.

౨ ౩౧ర ౨ర ౩ ౧౨ ౩౧ ౨
౧౨౬. యదద్య కచ్చ వృత్రహన్నుదగా అభి సూర్య ।
౨౩ ౧౨ ౩ ౧౨
సర్వం తదిన్ద్ర తే వశే ॥౨॥

౨ ౩౨ ౩ ౨ ౩ ౧౨
ప. విః– యత్ – అద్య – అ–ద్య । కత్–చ । వృత్రహన్ – వృత్ర–హన్ । ఉదగాః –
౩ ౧౨ర ౩౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౧౨ర
ఉత్–అగాః । అభి । సూర్య । సర్వమ్ । తత్ – ఇన్ద్ర । తే । వశే ॥౨॥

పదార్థః-హే **వృత్రహన్** అవిద్యాపాపదురాచారాదీనాం ధర్మావరకాణాం తమసాం హన్తః **సూర్య** జ్యోతిర్మయ జ్యోతిష్ప్రద **ఇన్ద్ర** పరమైశ్వర్యవన్ పరమాత్మన్! **అద్య** అస్మిన్ దినే, త్వమ్ **యత్ కత్ చ** యం కమపి మనుష్యమ్, యత్ కిమపి మమ మనోబుద్ధిప్రాణేన్ద్రియాదికం వా **అభి** అభిలక్ష్య **ఉదగాః** ఉదేషి, **సర్వం తత్** సర్వోఽపి స జనః, సర్వమపి తన్మనో బుద్ధ్యాదికం వా **తే** తవ **వశే** ఆధీన్యే జాయతే ఇతి శేషః. ॥౨॥

భావార్థః-యథా భౌతికః సూర్యో యత్కిఞ్చిదపి పదార్థజాతం ప్రత్యుదేతి తత్సర్వం తత్ప్రకాశేన పరిప్లుతం భవతి, తథైవ పరమాత్మసూర్యో యస్యాన్తఃకరణే సముదేతి స తద్దివ్యప్రకాశేనాప్లుతః సన్ తద్వశే సఞ్జాయతే. ॥౨॥

౧౨౬. ఎవరు పరమాత్మవశమున నుందురను విషయము వర్ణించబడినది.

పదార్థము :-(వృత్రహన్) అజ్ఞానము, పాపము, దురాచారములు మున్నగు ధర్మముయొక్క నడకను నిలిపివేయునట్టి (సూర్య) ప్రకాశమయుడు, ప్రకాశదాత (ఇన్ద్ర) పరమైశ్వర్యవంతుడవగు ఓ పరమేశ్వరా! (అద్య) నేడు నీవు (యత్ కత్ చ) ఏ మనుష్యునకైనను, లేక నా మనస్సు, బుద్ధి, ప్రాణములు, ఇంద్రియములు మున్నగువానినైనను (అభి) లక్ష్యమున నుంచుకొని ఉదయించుచుందువో అవి యన్నియును మనుష్యులందరును, లేక మనస్సు, బుద్ధి, ఇంద్రియములన్నియును నీ వశమునందే యుండును. ॥౨॥

భావార్థము :- ఎటుల భౌతిక సూర్యుడు ఏ పదార్థములకొరకు ఉత్పన్నమగుచుండునో ఆ పదార్థములన్నియును ఆయన ప్రకాశముచే పరిప్లుతము, అనగా నిండిపోవుచుండును. అటులనే పరమాత్మరూప సూర్యుడు ఎవరి అంతఃకరణములో ఉదయించునో వా రాయన దివ్య ప్రకాశముచే పరిపూర్ణులైపోయి ఆయన వశవర్తులైపోవుదురు. ॥౨॥

126. (1) O Destroyer of sin and ignorance : O Divine Sun : Whatever exists in the world O Lord : all that is in Thy Control.

(2) Whatever object thou aspirest after, the same comes under thy control. A strong man achieves through iron determination, whatever he sets his heart upon. II2II

౧౨౭. ఋషిః – భరద్వాజః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథేన్ద్రనామ్నా పరమేశ్వరస్య విద్యుతో రాజ్ఞశ్చ సఖ్యం ప్రార్థయతే.

౧ర ౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౨౭. య ఆన యత్ పరావతః సునీతీ తుర్వశం యదుమ్।

౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
ఇన్ద్రః స నో యువా సఖా ॥౩॥

౨ ౧౨ర ౩ ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౧౨ర ౩
ప.విః– యః । ఆనయత్ – ఆ–అనయత్ । పరావతః । సునీతీ – సు–నీతీ ।
౧ ౨ ౧ ౨ర ౧౨ర ౩ ౧ ౨ర ౧౨ర ౩
తుర్వశమ్। యదుమ్ । ఇన్ద్రః । సః । నః । యువా । సఖా – స–ఖా ॥౩॥

పదార్థః- **ప్రథమః** పరమేశ్వరపరః. **యః పరావతః** పరాగతాద్ దూరదేశాదపి. పరావత ఇతి దూరనామ. నిఘం. ౩ । ౨౬. 'ఉపసర్గాచ్ఛన్దసి ధాత్వర్థే', అ. ౫ । ౧ । ౧౧౮, అనేన 'పరా' ఇత్యుపసర్గాద్ వతిః ప్రత్యయః. **యదుమ్** సామీప్యాయ ప్రయతమానం నరమ్. యదవః ఇతి

మనుష్యనామసు పఠితమ్ నిఘం. ౨।౩. **సునీతీ** ఉత్తమనీత్యా. 'సుపాం సులుక్ పూర్వసవర్ణ'. అ. ౭।౧।౩౯. ఇతి తృతీయైకవచనే పూర్వసవర్ణదీర్ఘః. **తుర్వశమ్** సమీపమ్. తుర్వశ ఇత్యన్తికనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨।౧౬. **ఆ అనయత్** ఆనయతి, **సః** అసౌ **యువా** నిత్యతరుణః, **యః** కదాపి బాలవద్ వృద్ధవద్ వా శక్తివికలో న భవతి తాదృశః, సదా సశక్త ఇత్యర్థః, **ఇన్ద్రః** పరమేశ్వరః **నః** అస్మాకమ్ **సఖా** సహాయకః సుహృద్, భవతు.

అథ **ద్వితీయో** విద్యుత్పరః. **యః** విమానాదియానేషు ప్రయుక్తః సన్ **యదుమ్** పురుషార్థినం జనమ్ **పరావతః** అత్యన్తదూరదేశాదపి **తుర్వశమ్** ఇచ్ఛాధీనవేగేన. త్వరా వేగో వశే యథా స్యాత్ తథా. **సునీతీ** సునీత్యా శోభనయా యాత్రయా సహ, కిఞ్చిదపి యాత్రాకష్టమనుత్పాద్యేత్యర్థః, **ఆనయత్** దేశాన్తరం ప్రాపయతి, **సః** అసౌ ప్రసిద్ధః **యువా** యన్త్రేషు ప్రయుక్తః సన్ పదార్థానాం సంయోజనక్రియయా వియోజనక్రియయా వా పదార్థాన్తరాణాం రచనే సాధనభూతః. యు మిశ్రణేఽమిశ్రణే చ ఇతి ధాతోః 'కనిన్ యువృషితక్షి...'. ఉ. ౧।౧౫౬ ఇతి కనిన్ ప్రత్యయః. యువా ప్రయౌతి కర్మాణి. నిరు. ౪।౧౯ **ఇన్ద్రః** విద్యుత్ **నః** అస్మాకమ్ **సఖా** సఖేవ కార్యసాధకో భవతు.

అథ **తృతీయో** రాజపరః. **యః** రాజా **పరావతః** అధర్మమార్గాత్ ప్రచ్యావ్య యదుమ్ యతమానమ్ ఉద్యోగినమ్ **తుర్వశమ్** హింసకానాం వశకరం మనుష్యమ్. తుర్వశ ఇతి మనుష్యనామ. నిఘం. ౨।౩. **సునీతీ** సునీతౌ ధర్మమార్గే. అత్ర సప్తమ్యేకవచనస్య పూర్వసవర్ణదీర్ఘః. **ఆనయత్** ఆనయతి, సః అసౌ యువా శరీరేణ మనసాఽఽత్మనా చ యువకః **ఇన్ద్రః** అధర్మవిదారకో రాజా **నః** ప్రజానామస్మాకమ్ **సఖా** సహాయకః భవతు. ॥౩॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥౩॥

భావార్థః-యథా విమానాదియానేషు ప్రయుక్తో విద్యుదగ్నిః సుదూరాదపి ప్రదేశాద్ విమానాదిచాలకానామిచ్ఛానుసారిగత్యా జనాన్ దేశాన్తరం ప్రాపయతి, యథా వా కశ్చిత్ సుయోగ్యో రాజాఽధర్మమార్గే దూరంగతాన్ జనాంస్తతో నివర్త్య ధర్మమార్గే ప్రవర్తయతి, తథైవ పరమేశ్వరః ఉన్నత్యై ప్రయతమానమపి కదాచిత్ కుసంగే పతిత్వా సన్మార్గాద్ దూరంగతం జనం స్వాన్తికమానీయ ధార్మికం కరోతి. ॥౩॥

అత్ర 'తుర్వశం నామ రాజపుత్రం యదుం చ' ఇతి వివరణకృత్. తథైవ 'తుర్వశం యదుం చ రాజానౌ శత్రుభిః దూరేఽపాస్తౌ' ఇతి భరతస్వామీ. 'తుర్వశం యదుం చ ఏతత్సంజ్ఞౌ రాజానౌ శత్రుభిః దూరదేశే ప్రక్షిప్తౌ' ఇతి సాయణః. తౌ ఇన్ద్రః సునీత్యా దూరదేశాదానీతవాన్ ఇతి సర్వేషామభిప్రాయః. తత్సర్వం ప్రలపితమాత్రమ్, వేదానాం సృష్ట్యాదౌ పరబ్రహ్మణః సకాశాత్ ప్రాదుర్భూతత్వాత్ తత్ర పరవర్తినాం కేషాఞ్చిద్ రాజాదీనామితిహాసస్యాసంభవాత్, నిఘణ్టౌ తుర్వశస్య మనుష్యనామసు అన్తికనామసు చ పఠితత్వాత్, యదోశ్చాపి మనుష్యనామసు కీర్తనాచ్చ .॥౩॥

౧౭౭. ఈ మంత్రములో, ఇంద్రనామముతో పరమేశ్వరుడు, విద్యుత్తు మరియు రాజసఖ్యముయొక్క ప్రార్థన యొనర్చబడినది.

పదార్థము :-మొదట పరమాత్మపక్షములో:- (యః) ఎవడు (పరావతః) దూరము నుండియును (యదుమ్) యత్నశీలురగువారికి (సునీతీ) ఉత్తమనీతి శిక్షణనిచ్చి (తుర్వశమ్) తమ సమీపమునకు (ఆనయత్) కొనిపోవునో (సః) ఆయన (యువా) నిరంతరము యువకునివలె శక్తిమంతుడై యుండునట్టి (ఇన్ద్రః) పరమేశ్వరుడు (నః) మాకు (సఖా) సహాయకమిత్రుడై యుండవలెను.

రెండవది విద్యుత్తుపక్షములో :- (యః) ఎయ్యది విమానములు మున్నగు యానములలో ప్రయోగించబడిన విద్యుత్తు (యువమ్) పురుషార్థులైనవారికి (పరావతః) అతి దూరప్రాంతములనుండియైనను (తుర్వశమ్) మనస్సుకోరినట్లు వేగవంతముగ (సునీతీ) ఉత్తమ యాత్రతోగూడ, అనగా యాత్రలో ఏ మాత్రము బాధలు కలుగకుండునట్లు (ఆనయత్) దేశాంతరములకు చేర్చుచుండును. (సః) అట్టి ప్రయత్నశీల (యువా) యువకులు యంత్రములందు పరిశ్రమించి పదార్థముల సంయోగ వియోగ క్రియలద్వార భిన్నభిన్న పదార్థములను రచించుటలో సాధకులుగనై (ఇన్ద్రః) విద్యుత్తు (నః) మాయొక్క (సఖా) మిత్రునివంటి కార్యసాధకుడు కావలెను.

మూడవది రాజుపక్షములో :- (యః) ఎవరు రాజు (పరావతః) అధమమార్గమును వదలివేసి (యదుమ్) ప్రయత్నశీలురు, ఉద్యోగశీలి, (తుర్వశమ్) హింసకులను వశమొనర్చుకొనునట్టి మనుష్యులను (సునీతీ) ఉత్తమధర్మమార్గముపై (ఆనయత్) కొనిపోవుచుండునో (సః) అట్టి (యువా) శరీరము, మనస్సు మరియు ఆత్మలచే యువకుడై యుండి (ఇన్ద్రః) అధర్మములు మున్నగువానిని చీల్చివేయునట్టి రాజు (నః) ప్రజలమగు మాకు (సఖా) మిత్రుడుగ నగుగాక! ॥౩॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము గలదు.

భావార్థము :- ఎటుల విమానములు మున్నగు యానములలో వినియోగించు విద్యుదగ్ని అతిదూర ప్రదేశములకు కూడ విమానచాలకుల ఇచ్ఛానుసారము నడకతోగూడ ప్రజలను దేశాంతరములకు కూడ చేర్చుచుండునో లేక ఎటుల ఏ రాజైనను అధర్మమార్గముపై దూరమువరకు వెళ్లినట్టి వ్యక్తులను ఆ మార్గమునుండి తొలగించి ధర్మమార్గమున ప్రవృత్తులనొనర్చునో అటులనే పరమేశ్వరుడు ఉన్నతికొరకు ప్రయత్నమొనర్చుచుకూడ చెడుమార్గమున ఎప్పుడైనను చెడుసంగములో పడిపోయి సన్మార్గమునుండి దూరము తొలగిపోయినట్టి మనుష్యులను దయతో తన సమీపమునకు కొనితెచ్చి ధార్మికునిగ చేసివేయును.

ఈ మంత్రముయొక్క వ్యాఖ్యలో వివరణకారుడు 'తుర్వశుడు' మరియు 'యదు' అను ఎవరో రాజకుమారులుండిరి. ఇదేవిధముగ భరతస్వామి మరియు సాయణుని కథనమిట్లుకలదు. అనగా 'తుర్వశుడు' మరియు 'యదు' అను నామములతో ఇరువురు రాజులుండిరి. వారిని శత్రువులు దూరముకొనిపోయి వదలివేసియుండిరి. వారిని ఇంద్రుడు ఉత్తమనీతిద్వార దూరదేశముననుండిరని వారందరి అభిప్రాయమిదియేయని' వ్రాసినాడు. ఇవన్నియును ప్రలాపములు మాత్రమే. ఏలన వేదము సృష్ట్యాదిలో పరబ్రహ్మ పరమేశ్వరునిచే ప్రాదుర్భావమొందియుండెను. కావున వానిలో ఏ రాజుల ఇతిహాసము మున్నగునవి ఉండవు. తోడ్తో వైదిక కోశమగు నిఘంటువులో 'తుర్వశు'డనునది మనుష్యవాచకము మరియు సమీపవాచి శబ్దములలో పఠించబడుచున్నది. మరియు 'యదు' అనునదికూడ మనుష్యవాచక శబ్దములలో పఠించబడుచున్నది. ఈ కారణమునకూడ వీరిని ఐతిహాసిక రాజులుగ నమ్ముట ఉచితము గాజాలదు. ॥3॥

127. (1) That mighty person is our youthful Friend who with his righteous conduct brings near us those wicked persons who have gone astray and afar, owing to ignorance.

(2) It is also equally applicable to Almighty God, Who by His excellent guidance brings round even those evilminded persons who have turned their faces against Him and He turns them into His devotees. ll3ll

౧౨౮. ఋషిః – సుకక్ష శ్రుతకక్షః। దేవతా – ఇన్ద్రః।
ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.
అథేన్ద్రస్య సఖ్యం ప్రాప్య వయమాక్రాన్త్వాన్ విజయేమహీతి ప్రార్థ్యతే.

౧ ౨ ౩ ౨ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ర ౨ ర
౧౨౮. మా న ఇన్ద్రాభ్యా౩దిశః సూరో అక్తుష్వా యమత్।

౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
త్వా యుజావనేమ తత్ ॥౪॥

౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ర ౧ ౨ ర ౩ ౧ ౨ ౩
ప.వి:– మా। నః। ఇన్ద్ర। అభి। ఆదిశః – ఆ – దిశః। సూరః। అక్తుషు। ఆ–యమత్।

౨ ౩ ౨ ౩ ౨
త్వా। యుజా। వనేమ। తత్ ॥౪॥

పదార్థః-హే **ఇన్ద్ర** పరమవీర పరమాత్మన్ రాజన్ వా! **ఆదిశః** కస్మాదపి దిగ్భాగాత్ **సూరః** అవసరం దృష్ట్వాఽకస్మాత్ సరణశీలః కామక్రోధాదిరక్షోగణశ్చౌరాదివర్గో వా. యథా యాస్కాచార్యేణ సూర్యశబ్దః సృ గతౌ ధాతోర్నిష్పాదితస్తథైవ సూరశబ్దోఽపి తస్మాదేవ ధాతోర్నిష్పాదయితుం శక్యమ్. ద్రష్టవ్యమ్ నిరు. ౧౨।౧౪. **అక్తుషు** అజ్ఞానరాత్రిషు తిమిరనిశాసు వా. అక్తురితి రాత్రినామ. నిఘం. ౧।౭. **నః** అస్మాన్ మా న **అభి ఆ యమత్** అభ్యాక్రామేత్. అభి ఆఙ్పూర్వాద్ యమ ఉపరమే ధాతోర్లేటి 'బహులం ఛన్దసి' అ. ౨।౪।౭౩ ఇతి శపోలుకి యచ్ఛాదేశాభావః. 'లేటోఽడాటౌ' అ. 3।౪।౯౪ ఇత్యడాగమః. యది చ అభ్యాక్రామేత్ తర్హి **త్వా** త్వయా. యుష్మదస్తృతీయైకవచనే 'సుపాం సులుక్...' అ. ౭।౧।3౯ ఇతి పూర్వసవర్ణదీర్ఘః. **యుజా** సహాయకేన, వయమ్ **తత్** రక్షోగణం చౌరాదివర్గం వా **వనేమ** హింస్యామ, సమూలమున్మూలయితుం ప్రభవేమ. ॥౪॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥౪॥

భావార్థః- జగత్యస్మిన్నజ్ఞానమితిరే తమః పూర్ణాయాం రాత్రౌ వా నివసతామస్మాకం ఛిద్రం ప్రేక్ష్య యః కోఽపి కామక్రోధాది శ్చౌరలుణ్ఠకాదిర్వా ఽఽక్రమ్యాస్మాన్ జిఘాంసతి తం పరమాత్మనో నృపస్య చ సాహాయ్యేన వయం ధూలిసాత్ కుర్యామ. ॥౪॥

౧౨౮. ఈ మంత్రములో ఇంద్రుని మైత్రి సంపాదించి ఆక్రాంత శత్రువులపై విజయమును పొందవలెననికలదు.

పదార్థము :-(ఇన్ద్ర) పరమవీరులగు ఓ పరమాత్మా! మరియు రాజా! (ఆదిశః) ఏ దిశనుండి యైనను (సూరః) అవకాశమును జూచుకొని తెలియకుండ వచ్చి ఆక్రమణ మొనర్చునట్టి కామక్రోధములు మున్నగు రాక్షసగణము మరియు చోరులు మున్నగు సమూహము (అక్తుషు) తెలియకుండ అజ్ఞాన రాత్రులలో, లేక చీకటిరాత్రులలో (నః) మమ్ము (మా అభి యమత్) వచ్చి ఆక్రమణమొనర్చకుండుగాక! ఒకవేళ ఆక్రమణ మొనర్చినచో (త్వా) నీవు (యుజా) సహాయకుల ద్వారమేము (తత్) అట్టి కామక్రోధము మున్నగు రాక్షసులమూకలను, లేక చోరులు మున్నగువారిని (వనేమ) నష్టమొనర్చుటలో సమూలముగ నిర్మూలనమొనర్చుటలో సమర్థవంతుల మగుదుముగాక! ॥౪॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము గలదు. ॥౪॥

భావార్థము :- ఈ ప్రపంచములో అజ్ఞానాంధకారములో, లేక కారుచీకటిరాత్రిలో పడియున్న మా న్యూనత్వమును చూచి కామక్రోధాదులు, లేక చోరులు, దోపిడీదారులు ఆక్రమణమొనర్చి మమ్ము నష్టమొనర్చదలచినచో అట్టివారిని పరమేశ్వరుడు మరియు రాజు సహాయముచే మేము దుమ్ములో కలిపివేయుదుము. ॥౪॥

128. O Almighty God! Let not lust and other evils or evil - minded persons surround us at night (or through spiritual darkness) from any side. If ever evil ideas or evil - minded persons come to us, may we over - come and destroy them with Thy aid or Friendship. ll4ll

౧౨౯. ఋషిః - మధుచ్ఛన్దాః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథేన్ద్రో ధనం ప్రార్థ్యతే.

౧ ౨ ౩౨ ౩ ౨ ౩౧౨ ౩౧౨
౧౨౯. ఏన్ద్ర సానసిం రయిం సజిత్వానం సదాసహమ్।

౧౨ ౩ ౧౨
వర్షిష్ఠమూతయే భర ॥౫॥

౨ ౩ ౨ ౩౨ ౩౧౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౧౨
ప.వి:- ఆ - ఇన్ద్ర। సానసిమ్। రయిమ్। సజిత్వానమ్। స-జిత్వానమ్। సదాసహమ్ -
౩ ౧౨ర ౧౨ర ౩౧౨ ౩
సదా-సహమ్। వర్షిష్ఠమ్। ఊతయే। భర॥౫॥

పదార్థః- హే **ఇన్ద్ర** పరమైశ్వర్యశాలిన్ పరమైశ్వర్యప్రద పరమాత్మన్ రాజన్ వా! త్వమ్ **సానసిమ్** సంభజనీయమ్. 'సానసి పర్ణసి' ఉ. ४।౧౧౦ అనేనాయం షణ సమ్భక్తౌ ధాతోరసి ప్రత్యయాన్తో నిపాతితః. **సజిత్వానమ్** సహభవాన్ శత్రూన్ జయతీతి సజిత్వా తమ్. అత్ర 'అన్యేభ్యోఽపి దృశ్యతే' అ. ౩।౨।౭౫ అనేన జిధాతోః క్వనిప్ ప్రత్యయః. సహస్య సభావః. **సదాసహమ్** సర్వదా దుష్టానాం శత్రూణామ్ అభిభవహేతుమ్, సదా దుఃఖానాం సహనహేతుం చ. సదా పూర్వాత్ షహ మర్షణే ధాతోః క్విప్ ప్రత్యయః. **వర్షిష్ఠమ్** అతిశయేన వృద్ధం వృద్ధికారకం చ. అత్ర వృద్ధశబ్దాత్ అతిశాయనే ఇష్ఠని 'ప్రియస్థిర...' అ. ౬ । ४ । ౧౫౭ ఇత్యనేన వృద్ధస్య వర్షిరాదేశః. **రయిమ్** అహింసాసత్యశమదమాదికాం దైవీం సమ్పదమ్ విద్యాధనబలచక్రవర్తిరాజ్యాదికం భౌతికమైశ్వర్యం చ అస్మాకమ్ **ఊతయే** రక్షణాయ, ప్రగతయే, ప్రీతయే, తృప్త్యై వా. అవ రక్షణగతికాన్తిప్రీతితృప్త్యాదిషు, తస్మాత్ క్తిని రూపమ్. **ఆభర** ఆహర. హృఞ్ హరణే, 'హృగ్రహోర్భశ్ఛన్దసి' అ. ౮।౨।౩౫ వా. ఇతి హస్య భః.॥౫॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥౫॥

భావార్థః-సర్వైర్మనుష్యైః పరమైశ్వర్యవన్తం పరమాత్మానం రాజానం చ యాచిత్వా స్వపౌరుషేణ చాహింసాసత్యాస్తేయబ్రహ్మచర్యపరిగ్రహా-శౌచసంతోషతపఃస్వాధ్యాయేశ్వర ప్రణిధానశమదమతేజస్తపఃక్షమాధృత్యాదిరూపాదైవీసమ్పద్ విద్యాధనబలదీర్ఘాయుష్య పశుపుత్రపౌత్రకళత్రచక్రవర్తిరాజ్యాదిరూపా భౌతికీ సమ్పచ్చ సముపార్జనీయా. ॥ ౫ ॥

౧౨౯. ఈ మంత్రములో ఇంద్రునిచే ధనమును కోరబడినది.

పదార్థము :-(ఇంద్ర) పరమైశ్వర్యశాలివి, పరమ ఐశ్వర్యదాతవునగు ఓ పరమేశ్వరా మరియు రాజా! మీరు (సానసిమ్) భజించదగిన (సజిత్వానమ్) సహోత్పన్న శత్రువులను జయించువారు (సదాసహమ్) నిరంతరము దుష్ట శత్రువులను పరాజయమొనర్చువారు మరియు దుఃఖములను సహించువారు (వర్షిష్ఠమ్) అతిగా వృద్ధిపరచు మరియు పెంపొందించునట్టి (రయిమ్) అహింస, సత్యము, శమము, దమము మున్నగు దైవీసంపదలను మరియు విద్య, ధనము, బలము, చక్రవర్తిరాజ్యము మున్నగు భౌతిక సంపదలను (ఊతయే) మా రక్షణ, ప్రగతి, ప్రీతి మరియు తృప్తికొరకు (ఆ భర) ప్రదానమొనర్చుడు.।౫॥

భావార్థము :-మానవులెల్లరును పరమధనియగు పరమేశ్వరుడు మరియు రాజు నాశ్రయించి తమ పురుషార్థముద్వారా సత్యము, అస్తేయము (చౌర్యము) బ్రహ్మచర్యము, అపరిగ్రహము, శౌచము, సంతోషము, తపము, స్వాధ్యాయము, ఈశ్వరప్రణిధానము, శమము, దమము, తేజము, క్షమ, ధృతి మున్నగు దైవీ సంపదలు మరియు విద్య, ధనము, బలము, దీర్ఘాయువు, పశువులు, పుత్రులు, పౌత్రులు, కళత్ర, చక్రవర్తిరాజ్యము మున్నగు భౌతికసంపదలను ఉపార్జన మొనర్చవలెను.।౫॥

129. O Lord, bring for our protection wealth (material and spiritual) that gives delight, is to be shared by all, the victor's ever - conquering wealth; abundant and most excellent. II5II

౧౩౦. ఋషిః – మధుచ్ఛన్దాః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ సంగ్రామేషు రక్షార్థం వయం కిం కుర్యామేత్యాహ.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ఉ ౩ ౧ ౨
౧౩౦. ఇన్ద్రం వయం మహాధన ఇన్ద్రమర్భే హవామహే ।

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
యుజం వృత్రేషు వజ్రిణమ్ ।౬॥

౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౧౨ర ౩
ప.వి:- ఇన్ద్రమ్ । వయమ్ । మహాధనే - మహా-ధనే । ఇన్ద్రమ్ । అర్భే । హవామహే ।

౧ ౨ర ౩ ౧౨ ౩ ౧ ౨
యుజమ్ । వృత్రేషు । వజ్రిణమ్ ।౬

పదార్థః- వయమ్ పరమేశ్వరోపాసకా రాజభక్తాః ప్రజాజనా వా వృత్రేషు ధర్మావ్రాదకేశు దుష్టజనేషు దుర్గుణేషు వా వజ్రిణమ్ దణ్డధారిణమ్ యుజమ్ సహయోగినం సఖాయమ్. యుజ్యతే ఇతి యుక్ తమ్. యుజిర యోగే, క్విప్. ఇన్ద్రమ్ వీరం పరమేశ్వరం రాజానం వా **మహాధనే** మహాన్తి ధనాని యోగసిద్ధిరూపాణి యస్మాత్ తస్మిన్ ఆన్తరికే మహతి దేవాసురసంగ్రామే, మహాన్తి మహార్ఘాణి ధనాని స్వర్ణరజతాదీని యస్మాత్ తస్మిన్ బాహ్యే చ వికరాలసంగ్రామే మహాధన ఇతి సంగ్రామనామ. నిఘం. ౨ । ౧౭. **హవామహే** ఆహ్వయేమ. హ్వేఞ్ స్పర్ధాయాం శబ్దే చ ఇతి ధాతోర్లేటో రూపమిదమ్. 'బహులం ఛన్దసి' అ. ౬ । ౧ । ౩౪ ఇతి సమ్ప్రసారణమ్. తమేవ **ఇన్ద్రమ్** పరమేశ్వరం రాజానం చ **అర్భే** అల్పేఽపి ఆధ్యాత్మికే బాహ్యే చ యుద్ధే హవామహే ఆహ్వయేమ.

విద్యుత్పక్షేఽప్యర్థో యోజనీయః. **ఇన్ద్రమ్** విద్యుతం వయం మహాసంగ్రామేఽల్పే వా సంగ్రామే **హవామహే** ఉపయుఞ్జీమహి. కీదృశం విద్యుదిన్ద్రమ్? **యుజమ్** విమానాదియానేషు శస్త్రాస్త్రేషు వా యోగవన్తమ్, **వృత్రేషు** శత్రుషు వజ్రిణమ్ విద్యుద్గోలకాదిరూపస్య వజ్రస్య ప్రక్షేపణసాధనమ్. ॥౬॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥౬॥

భావార్థః-సాధారణేషు వికటేషు వా బాహ్యాభ్యన్తరేషు దేవాసురసంగ్రామేషు మనుష్యైర్విజయార్థం సువీరః పరమేశ్వరో నృపతిశ్చాహ్వాతవ్యః, విద్యుదస్త్రాణి చ నిర్మాయ శత్రవః సమూలముచ్ఛేత్తవ్యాః. ॥ ౬ ॥

౧౩౦. సంగ్రామములో రక్షణకొరకు మనమేమిచేయవలెనను విషయము.

పదార్థము :-(వయమ్) పరమాత్మ ఉపాసకులము మరియు రాజభక్తులమగు మేము (వృత్రేషు) ధర్మమును కప్పివేయు దుష్టులు, లేక దుర్గుణములపై (వజ్రిణమ్) వజ్రదండము నెత్తునట్టి (యుజమ్) సహయోగ మిత్రులు (ఇన్ద్రమ్) వీరులగు పరమేశ్వరుడు మరియు రాజును (మహాధనే) యోగసిద్ధిరూప మహాధనములు దేనిచే ప్రాప్తించగలవో, అట్టి ఆంతరిక మహా సంఘర్షణములో మరియు వెండి బంగారములు మున్నగు మహాధనములు దేనివల్ల ప్రాప్తించగలవో అట్టి బాహ్య భయంకరసంగ్రామములో (హవామహే) పిలిచెదము (ఇన్ద్రమ్) ఆ పరమేశ్వరుని మరియు రాజును (అర్భే) చిన్న ఆధ్యాత్మిక మరియు బాహ్య సంఘర్షణములందును పిలిచికొందుము.

విద్యుత్తుపక్షమునందును అర్థయోజన నొనర్చవలెను. (ఇన్ద్రమ్) విద్యుత్తును మనము పెద్దపెద్ద సంగ్రామములు మరియు చిన్న సంగ్రామములందును (హవామహే) ఉపయోగించుకొనవలెను. ఎట్టి విద్యుత్తును? (యుజమ్) విమానములు మున్నగు యానములు మరియు శస్త్రాస్త్రములందు వేనిలో వినియోగించుకొనవలసియుండునో మరియు ఏ శత్రువులపైనైనను (వజ్రిణమ్) విద్యుత్తుల గోళములు మున్నగురూపములలో వజ్రములను ప్రయోగించు సాధనరూపములో ఉండునో అట్టి విద్యుత్తును ప్రయోగించవలసియుండును. ।౬॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము కలదు. ।౬॥

భావార్థము :- మనుష్యులు సాధారణ, లేక భయంకరమగు బాహ్య మరియు అంతరిక్షములో జరుగు దేవాసుర యుద్ధములందు విజయముకొరకు అత్యంత వీరులగు పరమేశ్వరుడు మరియు రాజును ఆహ్వానించు కొనవలెను. తోడ్తో విద్యుత్తుతో నడుచునట్టి అస్త్రములను నిర్మించుకొని శత్రువులను సమూలముగ నిర్మూలన మొనర్చవలెను. ।౬॥

130. In mighty battles, (with evil tendencies) we evoke the Lord; Him do we invoke in lesser fights. He is the Friend who destroys evils and evil - minded wicked persons. II6II

౧౩౧. ఋషిః - త్రిశోకః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ స్తోతా పరమేశభక్త్యా కిం ప్రాప్నోతీత్యాహ.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౧ ౨
౧౩౧. అపిబత్ కద్రువః సుత మిన్ద్రః సహస్ర బాహ్వే।

౧ ౨ ౩ ౩ ౨
తత్రాదదిష్ట పౌంస్యమ్ ॥౭॥

౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౧ ౨
ప.వి:-అపిబత్ । కద్రువః - కత్-ద్రువః । సుతమ్ । ఇన్ద్రః । సహస్రబాహ్వే -

౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ర
సహస్ర-బాహ్వే । తత్ర । అదదిష్ట । పౌంస్యమ్ ॥౭॥

పదార్థః- ఇన్ద్రః విఘ్నవిదారకో బలదాయకః పరమేశ్వరః **సహస్రబాహ్వే** సహస్రం బహవః కామక్రోధాద్యాః బాహవః శాఖాప్రశాఖాః యస్య సః సహస్రబాహుః పాపరూపో దైత్యః తస్మై, తం

హన్తుమిత్యర్థః. 'క్రియార్థోపపదస్య చ కర్మణి స్థానినః' అ. ౨।౩।౧౪ ఇతి చతుర్థీ. 'సహస్రబాహవే' ఇతి ప్రాప్తే 'జసాదిషు ఛన్దసి వా వచనం ప్రాఙ్ ణౌ చఙ్యుపధాయా హ్రస్వః' అ. ౭।౩।౧౦౯ వా... ఇతి గుణస్య వికల్పనాత్ తదభావే యణాదేశః. **కద్రువః** యః కవతే గచ్ఛతి క్రియాశీలో భవతి, యద్వా యః కవతే స్తౌతి స కద్రుః తస్య పురుషార్థినః స్తోతుర్వా జనస్య. కవతే గతికర్మా. నిఘం. ౨। ౧౪, కుఙ్ శబ్దే భ్వాదిః. కద్రుశబ్దస్య జత్ర్వాదిగణే పాఠాత్ 'జత్ర్వాదయశ్చ' ఉ. ౪।౧౦౩ ఇత్యనేన రుః ప్రత్యయః, గుణేఽవాదేశే వకారస్య దకారశ్చ. **సుతమ్** అభిషుతం భక్తిరూపం సోమరసమ్ **అపిబత్** పిబతి, **తత్ర** తస్మిన్ జనే చ **పౌంస్యమ్** పుంసి భవం పౌంస్యం బలమ్. పౌంస్యాని ఇతి బలనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨।౯. **అదదిష్ట** దదాతి దద దానే, కాలసామాన్యే లుఙ్. ॥౭॥

భావార్థః-మానవోఽయమతినిర్బలః, కామక్రోధాదిసహస్రబాహుమాన్ పాపరూపో దైత్యస్తం స్వవశే చికీర్షతి. మానవః క్రియాశీలః పురుషార్థీచ భూత్వా భక్తవత్సలం, విపత్తివిదారకం, శక్తిదాయకం పరమాత్మానం సముపాస్య, తతో బలం సంచిత్య తం సహస్రబాహుం శత్రుం ప్రతాడయేత్. ॥౭॥

అత్ర స్వకల్పనయైవ కేనచిత్ కద్రూర్నామ భార్యా, అపరేణ కద్రుర్నామ యజమానః అన్యేన కద్రుర్నామ ఋషిః, ఇతరేణ చ కద్రుర్నామ. రాజా స్వీకృతః. ఇతరేతరవిరుద్ధాని తద్వచాంసి పరస్పరమేవ ఖణ్డయన్తి. వస్తుతస్తు వేదే లౌకికేతిహాసాన్వేషణమ్ శశే విషాణారోపణప్రయాసవన్నిరర్థకమేవేతి నైరుక్తపద్ధతిరేవ శ్రేయసీ. ॥౭॥

౧౩౧. పరమాత్మభక్తిచే స్తోతలకేమి లభించగల దను విషయము.

పదార్థము :- (ఇన్ద్రః) విఘ్నవిదారకుడవు, బలదాయకుడవునగు ఓ పరమేశ్వరా! (సహస్ర బాహ్వే) కామక్రోధములు మున్నగు వేలాది భుజములుగల పాపరూప దైత్యులను సంహరించుటకు (కద్రువః) క్రియాశీల, లేక స్తుతిశీలురగు మనుష్యుల (సుతమ్) భక్తిరూప సోమరసము నెవరు (అపిబత్) త్రాగుదురో (తత్ర) అట్టి మనుష్యులకు (పౌంస్యమ్) బలము, పౌరుషము (అదదిష్ట) ప్రదానమొనర్చుదువు. ॥౭॥

భావార్థము :- మనుష్యుడు గొప్ప దుర్బలుడు. కామక్రోధములు మున్నగు వేలకొలది బాహువులు గల పాపరూప దైత్యులు వానిని తమ వశమున నుంచుకొనుటకు కోరుచుందురు. మనుష్యుడు క్రియాశీలుడు మరియు పురుషార్థపరుడై భక్తవత్సలుడు, ఆపదలను తొలగించువాడు, శక్తిదాయకుడు, పరమాత్మయొక్క ఉపాసనజేయుచు ఆయునచే బలప్రాప్తిని పొంది అట్టి సహస్రబాహువులుగల శత్రువులను తాడితమొనర్చవలెను.

ఇచ్చట తన కపోల కల్పితముతోనే ఎవరో 'కద్రు' అను పేరుగల భార్య, ఇంకెవరో 'కద్రూ' అను పేరుగల 'యజమాని' మరెవరో 'కద్రు' అను పేరుగల ఋషి, మరొకరెవరో 'కద్రు' అను పేరుగల రాజును కల్పించుకొనినారు. పరస్పరవిరుద్ధములగు వారి వచనములు ఒండొరుల మాటలను ఖండించుచున్నవి. వాస్తవమునకు వేదములందు లౌకిక ఇతిహాసమును వెదకుట యనునది కుందేలు కొమ్ములను వెదకుటవంటి నిరర్థక ప్రయత్నమేయగును. కావుననైరుక్త పద్ధతియే శ్రేయస్కరము. ।౭॥

131. (1) The king derives Knowledge from learned men on earth in order to overcome his many enemies. It is in this way that his heroism or manliness develops.

(2) When God accepts the devotion of a wise man, for the removal of his thousand difficulties then his heroism shines every where. ll7ll

౧౩౨. ఋషిః – వసిష్ఠః। దేవతా – ఇన్ద్రః। ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ స్తోతారః పరమాత్మానమాహుః.

౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ర ౨ర
౧౩౨. వయమిన్ద్ర త్వాయవోఽభి ప్ర నోనుమో వృషన్।

౩ ౨ ౧ ౨
విద్ధీ త్వాఽస్య నోవసో ।౮॥

౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨
ప.విః– వయమ్ । ఇన్ద్ర । త్వాయవః । అభి । ప్ర । నోనుమః । వృషన్ । విద్ధి । తు । అస్య ।
౩
నః । వసో ।౮॥

పదార్థః-హే **వృషన్** అభీప్సితానాం సుఖానాం శక్తీనాం ధనాదీనాం చ వర్షయితః **ఇన్ద్ర** పరమైశ్వర్యశాలిన్, దుఃఖవిదారక, శత్రుసంహారక పరమాత్మన్! **వయమ్** ఉపాసకాః **త్వాయవః** త్వాం కామయమానాః, త్వత్ప్రీతిపరవశాః సన్తః. త్వాం కామయతే ఇతి త్వాయుః, క్యచి 'క్యాచ్ఛన్దసి'. అ. ౩ । ౨ । ౧౭౦ ఇతి ఉః ప్రత్యయః. **అభి ప్ర నోనుమః** త్వామభిలక్ష్య ప్రకర్షతయా భృశం పునః పునః స్తుమః ప్రణమామో వా. ణు స్తుతౌ ఇత్యస్య యఙ్లుకి ప్రయోగః. హే **వసో** సర్వాన్తర్యామిన్, నివాసయితః దేవ! త్వమ్ **అస్య** క్రియమాణస్య స్తోత్రస్య ప్రణతికర్మణో వా. ద్వితీయార్థే షష్ఠీ. **విద్ధి తు** జానీహి తావత్. సంహితాయామ్ 'అన్యేషామపి దృశ్యతే.' అ. ౬ । ౩ । ౧౩౭ ఇతి దీర్ఘః. ।౮॥

భావార్థః-హే ఇన్ద్ర! హే పరమైశ్వర్యశాలిన్! హే పరమైశ్వర్యప్రదాతః! హే విపద్విదారక! హే ధర్మప్రసారక! హే అధర్మధ్వంసక! హే సుహృద్ధారక! హే రిపువినాశక! హే ఆనన్దధారాప్రవాహక! హే సద్గుణవృష్టికర్తః! హే మనోరథప్రపూరక! హే హృదయసదననివాసిన్! హే నివాసప్రద! త్వత్ప్రీతిరసమగ్నాస్త్వత్ప్రాప్తిసముత్సుకా వయమ్ భూయో భూయస్త్వాం వన్దామహే, త్వాం ప్రణమామః, త్వద్గుణాన్ కీర్తయామః. త్వం నతశిరసాఽస్మాభిః క్రియమాణం వన్దనం, ప్రణామం, గుణకీర్తనం చ జానీహి, స్వీకురు, సముద్బోధయ చాస్మాన్. ।౮॥

౧౩౨. ఈ మంత్రములో స్తోతలు పరమాత్మతో నివేదించుచున్నారు.

పదార్థము :- (వృషన్) అభీష్ట సుఖములను, శక్తులను మరియు ధనములు మున్నగువానిని వర్షింపజేయు (ఇన్ద్ర) పరమైశ్వర్యశాలివి, దుఃఖవిదారకుడవు, శత్రుసంహారకుడవునగు ఓ పరమాత్మా! (వయమ్) ఉపాసకులమగు మేము (త్వాయవః) మిమ్ము కోరునట్టివారు మీ ప్రేమకు వశవర్తులై యుండియును (అభి ప్ర నోనుమః) మిమ్ము శ్రద్ధతో, అతిప్రేమతో పునః పునః స్తుతించుచుందురు (వసో) సర్వాంతర్యామివై నివసించు ఓ దేవా! నీవు (అస్య) మేము చేయుచున్న ఈ స్తోత్రములను (విద్ధి) తెలిసికొనుము. ।౮॥

భావార్థము :- ఓ ఇంద్రా! ఓ పరమైశ్వర్యశాలీ! ఓ పరమైశ్వర ప్రదాతా! ఆపదలను తొలగించువాడా, అధర్మధ్వంసకా, మిత్రుల సహకారము నందించువాడా! శత్రువినాశకా, ఆనందధారలను ప్రవహించువాడా! సద్గుణములను వర్షింపజేయువాడా! మనోరథములను పూర్ణమొనర్చువాడా! హృదయములందు వసించునట్టి ఓ పరమేశ్వరా! నీ ప్రేమరసములో నిమగ్నులై నీ ప్రాప్తికొరకు ఉత్సాహముతో నున్న మేము మాటి మాటికి నీకు వందనము లర్పించుచున్నాము, నీకు ప్రణామము లర్పించుచున్నాము. నీ గుణకీర్తనముల నొనర్చుచున్నాము. నతమస్తకులమై మాచే నొనర్చబడు వందనములను, ప్రణామములను మరియు గుణకీర్తనములను నీవు గ్రహించుము, స్వీకరించుము మరియు మాకు ఉద్బోధనమొనర్చుము. ।౮॥

132. Desiring to attain Thee O Lord, O fulfiller of our noble desires, we bow before Thee on all sides. Thou knowest O good Lord, this act and desire of ours. II8II

౧౩౩. ఋషిః – త్రిశోకః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

ఇన్ద్రస్య సఖిత్వేనాగ్ని సమిద్ధనేన చ కో లాభ ఇత్యాహ.

౨ ౩ ౨ ౩౨ ౩ ౧౨౩ ౧౨ ౩౧౨౩ ౨
౧౩౩. ఆఘా యే అగ్నిమిన్ధతే స్తృణన్తి బర్హిరానుషక్।
౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧౨
యేషామిన్ద్రో యువాసఖా ।౬॥

౨ ౩ ౨ ౩౨ ౩౧౨ ౩ ౧౨ ౩౨ ౩ ౨ ౩ ౨
ప.వి:– ఆ । ఘ । యే । అగ్నిమ్ – ఇన్ధతే । స్తృణన్తి । బర్హిః । ఆనుషక్ – అను–సక్ ।
౧౨ర ౧౨ర ౧ ౨ర ౧౨ర ౩
యేషామ్ । ఇన్ద్రః । యువా । సఖా – స–ఖా ।౬॥

పదార్థః- **యే** జనాః **(ఘ)** నిశ్చయేన. సంహితాయామ్ 'ఋచి తు ను ఘ...' అ. ౬ । ౩ । ౧౩౩ ఇతి దీర్ఘః. **అగ్నిమ్** యజ్ఞాగ్నిమ్, ఉత్సాహాగ్నిం సంకల్పాగ్నిం, మహత్వాకాంక్షయా అగ్నిమ్, ఆత్మాగ్నిం వా **ఆ ఇన్ధతే** అభిముఖ్యేన ప్రదీపయన్తి, **యేషాం** యేషాం చ జనానామ్ **యువా** నిత్యతరుణః, సదా సశక్తః **ఇన్ద్రః** పరాక్రమశాలీ పరమేశ్వరః **సఖా** సహాయకః జాయతే, తే జనాః **ఆనుషక్** ఆనుపూర్వ్యేణ. ఆనుషగ్ ఇతి నామ అనుపూర్వస్య, అనుషక్తం భవతి. నిరు. ౬ । ౧౪. **బర్హిః** దర్భాసనం తదుపలక్షితం యజ్ఞం, యజ్ఞసాధనాని వా **స్తృణన్తి** ప్రసారయన్తి, స్తృఞ్ ఆచ్ఛాదనే, క్ర్యాదిః. నిరన్తరం యజ్ఞకర్మసు సంలగ్నా భవన్తీత్యాశయః. ।౬॥

భావార్థః-యేషాం హృదయేఽగ్నిర్న జాజ్వలీతి, తే నిష్క్రియా అలసాః సన్తో జీవనం యాపయన్తి. తే తు స్వార్థసాధనేఽపి మన్దాః, కిముత పరార్థసాధనరూపయజ్ఞకర్మకరణే. పరం యే నిత్యమగ్నిహోత్రాగ్నిం, తతశ్చ ప్రేరణాం ప్రాప్యోత్సాహాగ్నిం, సంకల్పాగ్నిం, మహత్వాకాంక్షయా అగ్నిమ్ ఆత్మాగ్నిం చ ప్రదీపయన్తి, యే చ నిత్యతరుణం, పరేషాం దుఃఖదారిద్ర్యవిదారకం, శత్రువిజేతారం, సృష్టియజ్ఞకర్తారం, శతక్రతుమిన్ద్రం పరమేశ్వరం సఖాయం కుర్వన్తి, తే సదైవ మనసి స్ఫూర్తిం కర్మణ్యతాముదారతాం చ ధారయన్తః సతతం పరోపకారకర్మసు సంయుజ్యన్తే. ।౬॥

౧౩౩. పరమాత్మ మిత్రత్వము మరియు అగ్నిప్రదీప్తమొనర్చుటవల్ల లాభమేమి?

పదార్థము :- (యే) ఏ వ్యక్తులు (ఘ) నిశ్చయముగనే (అగ్నిమ్) యజ్ఞాగ్ని, ఉత్సాహాగ్ని, సంకల్పాగ్ని, మహత్వాకాంక్షను గురించిన అగ్ని మరియు ఆత్మయొక్క అగ్నికి (ఆ ఇన్ధ, తే) అభిముఖుడనై ప్రదీప్తమొనర్తును మరియు (యేషామ్) ఎవరి (యువా) సదా యువకత్వము, అనగా నిరంతరము శక్తిమంతుడై యుండునట్టి (ఇన్ద్రః) పరాక్రమశాలియగు పరమాత్మ (సఖా) సహాయకుడుగానైపోవునో, వారు (ఆనుషక్) క్రమముగ (బర్హిః) కుశలు మున్నగు యజ్ఞసాధనలు మరియు యజ్ఞమును (స్తృణన్తి) వ్యాపింపజేయుదురు. అనగా నిరంతరము యజ్ఞకార్యములందు సంలగ్నమగుదురు. ।౬॥

భావార్థము :- ఎవరి హృదయములో అగ్ని జ్వాజ్వల్యము గాకుండునో, వారు సోమరులుగ తమ జీవితములను గడుపుకొనుచుందురు. ఇంతేకాదు. వారు స్వార్థసాధనమందును సోమరులుగనే

యుండిపోవుదురు. ఇక పరార్థసాధనరూప యజ్ఞకార్యములవిషయములో చెప్పవలసిన దేముండును? ఐనను ఎవరు నిత్యాగ్నిహోత్రులై అగ్నిహోత్రము నొనర్చుచు, దానిచే ప్రేరణను పొంది ఉత్సాహము, సంకల్పము, మహత్వాకాంక్ష అగ్నిహోత్రమును మరియు ఆత్మరూప అగ్నిని ప్రజ్వలింపజేయుచుందురో, వారు సదా యువకులు, ఇతరుల దారిద్ర్యదుఃఖములను దూరమొనర్చువారు, శత్రువులను పరాజయమొనర్చువారు, సృష్టి యజ్ఞకర్త శతక్రతువగు ఇంద్రపరమేశ్వరుని కార్యములందు నిమగ్నులైయుందురు. ౹౯॥

133. Those whose Friend is Ever Young Lord, light the Flame (of knowledge) and thereby bring about the welfare of all people on this earth in an orderly manner.

They also cut asunder the bondage of their body and attain emancipation. II9II

౧౩౪. ఋషిః - త్రిశోకః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ పరమాత్మా రాజాऽऽచార్యశ్చవిఘ్నవినాశాయ

వసుప్రదానాయ చ ప్రార్థ్యతే.

౩౨ఉ ౩ ౨౩ ౨ ౩ ౨౩ ౧ ౨ ౩౧ర ౨ర
౧౩౪. భిన్ధి విశ్వా అప ద్విషః పరి బాధోజహీ మృధః।
౧౨ ౩ ౧ ౨ర
వసుస్పార్హం తదాభర ॥౧౦॥

౩ ౨ ౧౨ర ౧౨ర ౧ ౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨
ప.వి:- భిన్ధి। విశ్వాః। అప। ద్విషః। పరి। బాధః। జహి। మృధః। వసు। స్పార్హమ్।
౩
తత్ - ఆ భర ॥౧౦॥

పదార్థః-హే ఇన్ద్ర! విద్యావీర, దయావీర, బలవీర పరమాత్మన్ రాజన్ ఆచార్య వా! త్వమ్ **విశ్వాః** సమస్తాః ద్విషః ద్వేషవృత్తీః, కామక్రోధలోభాద్యసురాణాం మానవరిపూణాం చ ద్వేష్ట్రీః సేనా వా **అప భిన్ధి** అపవిదారయ, **బాధః** బాధకాన్, సన్మార్గే విఘ్నకరాన్. బాధ ధాతోః క్విపి, ద్వితీయాబహువచనే రూపమ్. **మృధః** సంగ్రామోత్పాదకాన్ పాప్మనః చ. మృధ ఇతి సంగ్రామనామ. నిఘం. ౨।౧౭. పాప్మా వై మృధః. శ. ౬।౩।౩।౮. **పరి జహి** పరితో వినాశయ. సంహితాయామ్ 'అన్యేషామపి దృశ్యతే' ఇతి దీర్ఘః. **తత్** ప్రసిద్ధమ్ **స్పార్హమ్** స్పృహణీయమ్ **వసు** సత్యాహింసారోగ్య విద్యాసువర్ణాదికమ్ ఆధ్యాత్మికం భౌతికం చ ధనమ్ **ఆభర** అస్మభ్యం ప్రయచ్ఛ. ॥౧౦॥

భావార్థః- మనుష్యైః పరమాత్మనో నృపతేరాచార్యస్య చ సాహాయ్యేన మార్గాద్ రాగద్వేషపాపవిఘ్నబాధాదికమపసార్య సర్వవిధం ధనం చ ప్రాప్య విజేతవ్యమ్. ॥౧౦॥

అత్రేన్ద్రాఖ్యస్య పరమేశ్వరాదికస్య గుణవర్ణనాత్, తతః సకాశాదైశ్వర్యప్రార్థనాత్, తం ప్రతి ప్రణామార్పణాత్, తతః శత్రువినాశస్య స్పృహణీయవసుప్రదానస్య చ యాచనాదేతద్దశత్యర్థస్య పూర్వదశత్యర్థేన సంగతిరస్తీతి విజ్ఞేయమ్.

ఇతి ద్వితీయే ప్రపాఠకే ప్రథమార్ధే చతుర్థీ దశతిః.

ఇతి ద్వితీయాధ్యాయే ద్వితీయః ఖణ్డః.

౧౩౪. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ, రాజు మరియు ఆచార్యులచే విఘ్నముల నాశమొనర్చుటకు ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :- ఇంద్రులు, విద్యావీరులు, దయావీరులు, బలవీరులగు ఓ పరమాత్మా-రాజా! మరియు ఆచార్యులారా! మీరు (విశ్వాః) సమస్త (ద్విషః) ద్వేషవృత్తులను, కామ, క్రోధ, లోభములు మున్నగు అసురులను మరియు మానవరాక్షసుల సైన్యములను (అపభిన్ధి) చిందరవందరగ జేసివేయుడు (బాధః) బాధకులు సన్మార్గములో విఘ్నములను గలిగించునట్టి (మృధః) సంగ్రామముల నొనర్చు పాపాత్ములను (పరి జహి) అంతటను నష్టపరచివేయుడు (తత్) అట్టి ప్రసిద్ధ (స్పార్హమ్) స్పృహనీయమైన (వసు) సత్యము, అహింస, ఆరోగ్యము, విద్య, సువర్ణము మున్నగు ఆధ్యాత్మిక మరియు భౌతిక ధనములను (ఆ భర) మాకు ప్రదానమొనర్చుడు. ॥౧౦॥

భావార్థము :- మనుష్యులు పరమేశ్వరుడు, రాజు మరియు ఆచార్యుల సహాయములచే సన్మార్గములో నడుస్తూ రాగము, ద్వేషము, పాపములు, విఘ్నబాధలు మున్నగువానిని తొలగించి సకల విధములగు ధనములను పొందుచు విజయులై యుండవలెను. ॥౧౦॥

ఈ దశతిలో ఇంద్రనామక పరమేశ్వరుడు మున్నగువారి గుణముల వర్ణనయుండుటవల్ల, వారినుండి ఐశ్వర్యముల ప్రార్థన యుండుటవల్ల, వారియెడ ప్రణామముల నర్పించి యుండుటవల్ల, వారితో శత్రువినాశము మరియు స్పృహనీయ ధనముల యాచన యుండుటవల్ల ఈ దశతియొక్క విషయమునకు పూర్వదశతియొక్క విషయములతో సాంగత్యముగలదని ఎరుగవలెను.

ద్వితీయప్రపాఠకప్రథమార్ధమందలి చతుర్థీదశతి సమాప్తము

ద్వితీయాధ్యాయములో ద్వితీయఖణ్డము సమాప్తము

134. O Lord, drive all our (internal and external) enemies away, smite down the foes who stand in the way of our progress, and bring the wealth (material and spiritual) for which we long. II10II

పఞ్చమీ దశతిః

౧౩౫. ఋషిః - కణ్వో ఘౌరః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథేన్ద్రస్య సహాయా మరుతో వర్ణ్యన్తే.

3 ౧ ౨ 3 ౨3 ౧ ౨3 ౧ర ౨ర
౧౩౫. ఇహేవ శృణ్వ ఏషాం కశా హస్తేషు యద్వదాన్।
౧ర ౨ర3 ౧౨
ని యామఞ్చిత్రమృఞ్జతే ॥౧॥

3 ౨ 3 ౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర
ప. విః- ఇహ-ఇవ । శృణ్వే । ఏషామ్ । కశాః । హస్తేషు । యత్ - వదాన్ । ని ।
౧ ౨ర 3 ౨ 3
యామన్ । చిత్రమ్ । ఋఞ్జతే ॥౧॥

అస్మిన్ మన్త్రే యద్యపి ఇన్ద్రస్య సహాయా మరుతః స్తూయన్తే తథాపి సైనికానాం స్తుత్యా సేనాపతిరేవ స్తుతో భవతీతి న్యాయేనేన్ద్రో దేవతా. ఋగ్వేదే త్వస్య మన్త్రస్య (ఋ. ౧।౩౭।౩) మరుత ఏవ దేవతాః. ఇన్ద్రశ్చ శరీరస్య సమ్రాట్ జీవాత్మా, రాష్ట్రస్య సమ్రాట్ రాష్ట్రపతిశ్చ. జీవాత్మనః సహాయా మరుతః ప్రాణాః, రాష్ట్రపతేశ్చ సహాయా మరుతః సైనికా ఇతి బోధ్యమ్.

పదార్థః- సైనికపక్షే. **ఏషామ్** ఏతేషాం మరుతాం సైనికానాం **హస్తేషు** పాణిషు, యుద్ధకాలే **యత్ కశాః** ప్రతోదాః **వదాన్** వదన్తి నదన్తి, ధ్వనిం కుర్వన్తి. వద ధాతోర్లేటి 'లేటోఽడాటౌ' అ. ౩।౪।౯౪ ఇత్యాట్. 'ఇతశ్చ లోపః పరస్మైపదేషు' అ. ౩।౪।౯౭ ఇత్యనేన అన్తి ఇత్యస్య ఇకారలోపః. తతశ్చ సంయోగాన్తతకారలోపే రూపమ్. తత్ తేషాం నదనమ్ **ఇహ ఇవ** అత్ర ఇవ, అయుద్ధస్థలేష్వపీతి భావః. **శృణ్వే** శృణోమి. ఆత్మనేపదం ఛాన్దసమ్. ఏష మరుద్గణః సైనికానాం సమాజః **యామన్** యామని సంగ్రామే. యాన్తి ఆక్రామన్తి పరస్పరం యోద్ధారో యస్మిన్ స యామా, తస్మిన్. యా ధాతోరౌణాదికో మనిన్ ప్రత్యయః. 'సుపాం సులుక్...' అ. ౭।౧।౩౯ ఇతి ఙేర్లుక్. **చిత్రమ్** అద్భుతం యథా స్యాత్ తథా **ని ఋఞ్జతే** ప్రసాధ్నోతి, అలంకరోత్యాత్మానమ్. ఋఞ్జతిః ప్రసాధనకర్మా. నిరు. ౬।౨౧.

మరుతాం సైనికానాం వేశప్రసాధనమేవం వర్ణయతి శ్రుతిః - ''అంసేషు వ ఋష్టయః పత్సు ఖాదయో వక్షః సు రుక్మా మరుతో రథే శుభః. అగ్నిభ్రాజసో విద్యుతో గభస్త్యోః శిప్రాః శీర్షసు వితతా హిరణ్యయీః. ఋ. ౫।౫౪।౧౧. స్వాయుధాస ఇష్మిణః సునిష్కా ఉత స్వయం తన్వః శుమ్భమానాః. ఋ. ౭।౫౬।౧౧ ఇతి.

అథ ద్వితీయః ప్రాణపక్షే. **ఏషామ్** ఏతేషాం మరుతాం ప్రాణానామ్ **హస్తేషు** హస్తోపలక్షితేషు పూరక కుమ్భకాదివిధిషు **యత్ కశాః** అకర్ణ గోచరాః సూక్ష్మా వాచః. కశేతి వాఙ్నామ. నిఘం. ౧। ౧౧. **వదాన్** ధ్వనన్తి, తద్ ధ్వననమ్ **ఇహ ఇవ** అత్ర ఇవ, అనభ్యాసదశాయామపీత్యర్థః **శృణ్వే** శృణోమి. ఏష మరుతాం ప్రాణానాం గణః **యామన్** అభ్యాసమార్గే. యాన్తి అస్మిన్నితి యామా మార్గః. **చిత్రమ్** అద్భుతమ్ **నిఋఞ్జతే** ప్రసాధయతి అలఙ్కరోతి యోగైశ్వర్యైఃప్రాణాయామాభ్యాసినం సాధకమ్. ॥౧॥

అస్మిన్ మన్త్రే భూతస్య వస్తునః ప్రత్యక్షవద్ వర్ణనాద్ భావికాలఙ్కారః. సైనిక ప్రాణరూపార్థద్వయప్రకాశనాచ్చ శ్లేషః. ॥౧॥

భావార్థః- యథా రాజ్ఞః సహాయకాః సైనికా రాష్ట్రం రక్షన్తి, తథైవ యోగినః సహాయకాః ప్రాణా యోగినో యోగం రక్షన్తి. యుద్ధేషు శత్రూణాం పురతః సైనికానాం కశా ధ్వనన్తి, తద్ దృశ్యం యైః సాక్షాత్కృతం భవతి, తచ్చముత్కృతాస్తే, యుద్ధేతరస్థలేష్వపి మన్యన్తే యదత్రాపి తేషాం కశాః శబ్దాయన్త ఇవ. సైనికానాం వీరోచితో వేశవిన్యాసోఽప్యద్భుత ఇవ ప్రతిభాతి. ప్రాణా అపి యోగినాం సైనికా ఏవ, యే శరీరోత్పన్నందోషజాతం బహిర్నిష్కాస- యన్తి, ఇన్ద్రియాణి నిర్మలయన్తి, యోగైశ్వర్యప్రాప్తిప్రయాసం చ సఫలయన్తి. ॥౧॥

౧౩౫. ఇపుడు ఇంద్రసహాయకులగు మరుత్తులను గురించి వర్ణించబడును. ఇచ్చట ఒకవేళ ఇంద్రసహాయకులగు మరుత్తుల స్తుతి యుండియున్నను, సైనికుల స్తుతివల్ల సేనాపతియొక్క స్తుతియనియే ఎంచబడినది. ఈ న్యాయముచే దేవత ఇంద్రుడుగా నెంచబడినది. ఋగ్వేదములో ఈ మంత్రముయొక్క దేవత సాక్షాత్తు మరుత్తులైయున్నారు. ఇంద్రునిచే శరీరసామ్రాట్టుయగు జీవాత్మ మరియు రాష్ట్రముయొక్క సామ్రాట్టు రాష్ట్రపతియేకాగలడు. జీవాత్మరూప ఇంద్రుని సహాయకులగు మరుత్తులు -ప్రాణములు మరియు రాష్ట్రపతి రూప ఇంద్రుని సహాయకులగు మరుత్తులు సైనికులని ఎరుగవలెను.

పదార్థము :- మొదటిది సైనికులపక్షములో :- (ఏషామ్) ఈ సైనికుల (హస్తేషు) హస్తములలో యుద్ధకాలములో (యత్) ఏ (కశాః) ఆయుధములు (వదాన్) చెప్పుచుందురో అవి వీని శబ్దములు (ఇహ ఇవ) ఇటులనే యుద్ధములు గాక ఇతర స్థలములందును (శృణ్వే) నేను వినుచున్నాను. ఇట్టి సైనికుల గణనము (యామన్) సంగ్రామములో (చిత్రమ్) అద్భుతముగ (నిఋఞ్జతే) సాధన మొనర్చుదురు.

వేదములో సైనికుల వేషప్రసాధనములు ఈ విధముగా వర్ణించబడినవి. ''మీ భుజములపై ఆయుధములుకలవు. పాదములందు పాదత్రాణములున్నవి. వక్షస్థలములో బంగారు పతకములు కలవు. మీరు రథములపై శోభిల్లుచున్నారు. మీ హస్తములలో అగ్నివలె మెరయుచున్న విద్యుదస్త్రములున్నవి. తలలపై బంగారు కిరీటములు [తలపాగాలు] గలవు [ఋ.౫-౫౪-౧౧]

మీరు ఉత్తమ ఆయుధములతో కూడియున్నారు. చలాయమానముగనున్నారు. ఉత్కృష్టమగు స్వర్ణాలంకారములను ధరించియున్నారు. [ఋగ్వే.౧-౩౭-౧౧].

రెండవది ప్రాణములపక్షములో :- (ఏషామ్) ఈ ప్రాణముల (హస్తేషు) పూరక, కుంభక క్రియారూప హస్తములలో (యత్) అవి (కశాః) చెవులకు వినిపించనట్టి సూక్ష్మవాణులు (వదాన్) ధ్వనితమగుచుండును. అట్టిధ్వనిని (ఇహ ఇవ) ఇట నిచట ప్రాణాభ్యాసము [ప్రాణాయామము] స్థితియందుకూడ (శృణ్వే) వినుచున్నాను. ఈ ప్రాణగణము (యామన్) అభ్యాసమార్గములో (చిత్రమ్) అద్భుతరూపములో (నిఋఞ్జతే) ప్రాణాయామాభ్యాసియగు యోగికి యోగైశ్వర్యములచే అలంకృత మొనర్చివేయును. ॥౧॥

ఈ మంత్రములో భూతకాల వస్తువును వర్తమానకాలములో ప్రత్యక్షముగ ఘటించినట్లు వర్ణించుకారణమున భావికాల అలంకారముగలదు. సైనికులు మరియు ప్రాణములు ఈ రెండు అర్థములలో చెప్పబడినందున శ్లేషాలంకారము కూడ కలదు. ॥౧॥

భావార్థము :- రాజసైనికు లెటుల రాష్ట్రరక్షణ చేయుచుందురో, అటులనే యోగికి సహాయకములగు ప్రాణములు యోగియొక్క యోగమును కాపాడుచుండును. యుద్ధములందు శత్రువులయెదుట సైనికుల ఆయుధములు ధ్వనితమొనర్చును. అట్టి దృశ్యమును చూచినవారెవ్వరైన దానిచే చమత్కృతులగు కారణమున యుద్ధములకు వేరుగనుండు స్థలములందుకూడ ఆ ధ్వనులు వినిపించుచున్నటులనే తోచును. సైనికుల వీరోచిత వేష విన్యాసములుకూడ అద్భుతముగానే యనిపించును. ప్రాణములు కూడ యోగుల సైనికులేయై యున్నవి. అవి శరీరములందుత్పన్నమైన సకల దోషములను బయటకు తీసివేయుచుండును. ఇంద్రియములను నిర్మలమొనర్చివేసి యోగైశ్వర్యములను ప్రాప్తిజేసికొను ప్రయత్నమును సఫలవంత మొనర్చివేయును. ॥౧॥

135. (1) I hear, as though it were close at hand, the cracking of the whips they hold, they (soldiers) gather splendour on their way.

(2) Spiritual interpretation :-

I (engaged in the practice of Yoga) hear the sound of the vital breaths. They hold the hunter of Om in their hands. It is this that controls the universe in a wonderful manner.

[The control of breath gives a wonderful power to the Sadhaka, when he begins to hear the internal and subtle sound known in the Yogic literature as. - *Anahath Nad*] II1II

౧౩౬. ఋషిః - త్రిశోకః। దేవతా - ఇన్ద్రః। ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ పరమాత్మనః సఖాయః తద్దర్శనం ప్రతీక్షన్త ఇత్యాహ.

౩౧ ౨౩ ౧౨ ౩౧౨ ౩౧ ౨
౧౩౬. ఇమ ఉ త్వా వి చక్షతే సఖాయ ఇన్ద్ర సోమినః।
౩ ౧౨౩ ౧ ౨ ౩౨
పుష్టావన్తో యథా పశుమ్ ॥౭॥

౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౧ ౨
ప.వి:- ఇమే । ఉ । త్వా । వి । చక్షతే । సఖాయః - స-ఖాయః । ఇన్ద్ర । సోమినః ।
౩౧౨ ౧౨ర ౩ ౨
పుష్టావన్తః । యథా । పశుమ్॥౭॥

పదార్థః- హే **ఇన్ద్ర** పరమైశ్వర్యశాలిన్ పరమాత్మన్! **ఇమే ఉ** ఏతే ఖలు. ఉ ఇతి వాక్యాలఙ్కారే వర్తతే, యం యాస్కః నిరు. ౧।౯ ఇత్యత్ర పదపూరణః ఇత్యాహ. **సోమినః** అభిషుతభక్తిరససోమాః **సఖాయః** తవ సుహృదః ఉపాసకాః **త్వా** త్వామ్ **విచక్షతే** విపశ్యన్తి, ప్రతీక్షన్తే. విచష్టే పశ్యతికర్మా. నిఘం. ౩ । ౧౧, **పుష్టావన్తః** పశుభక్ష్యపరిపుష్టఘాసాదియుక్తాః పశుపాలకాః. పుష్టా ఇత్యత్ర దీర్ఘశ్ఛాన్దసః. **యథా** యేన ప్రకారేణ **పశుమ్** గవాదికం పశుం విచక్షతే ప్రతీక్షన్తే. ॥౭॥

అత్రోపమాలఙ్కారః. ॥౭॥

భావార్థః- యథా సజ్జీకృతపశుభక్ష్యయవసాదయః పశుపాలకా ధేన్వాదికం పశుం ప్రతీక్షన్తే యత్ స ఆగత్య భక్ష్యమాస్వాద్య తదపేక్షయా మూల్యవత్తరం దుగ్ధమస్మభ్యం ప్రయచ్ఛేత్, తథైవ సజ్జీకృతభక్తిరూపసోమరసా ఉపాసకా జనాః పరమాత్మానం ప్రతీక్షన్తే యత్ స తేషాం హృదయగృహం సమాగత్య భక్తిరసం పిబేత్ తదపేక్షయా సహస్రగుణిత మూల్యమానన్దరసదుగ్ధం చాస్మభ్యం దద్యా దితి. ॥౭॥

౧౩౬. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ మిత్రులు ఆయన దర్శనమును పొందుదురను విషయమున్నది.

పదార్థము :- (ఇన్ద్ర) పరమైశ్వర్యశాలివగు ఓ పరమేశ్వరా! (ఇమే ఉ) ఈ (సోమినః) భక్తిరసరూప సోమమును (పరిస్రుత) చేసినట్టి (సఖాయః) తమ మిత్రులగు ఉపాసకులు మీయొక్క (విచక్షతే) ప్రతీక్షను చేయుచున్నారు. (పుష్టివన్తః) పశువులు తినదగిన పుష్టివంతమగు గడ్డి మున్నగువానిచే కూడిన పశుపాలకులు (తథా) ఏ ప్రకారముగ (పశుమ్) గోవులు మున్నగు పశువులను ప్రతీక్షించుచుందురో అటులనే. ॥౭॥

ఈ మంత్రములో ఉపమాలంకారము గలదు. ॥౭॥

భావార్థము :- ఎటుల పశువులు తినదగిన గడ్డి మున్నగువానిని సిద్ధపరచినట్టి పశుపాలకులు గోవులు మున్నగు పశువులను ఎటుల ప్రతీక్షించుచుందురో, అవి వచ్చి దానిని తిని వానికి బదులుగ అధిక మూల్యవంతమగు క్షీరములను మనకిచ్చుచుండునో అటులనే భక్తిరూప సోమరసమును సిద్ధపరచిన ఉపాసకులు పరమేశ్వరుని ప్రతీక్షించుచుందురు. అనగా వారు వచ్చి వారి హృదయములకు చేరి భక్తిరసమును పానమొనర్చి అందుకు మారుగ వేయిగుణముల మూల్యవంతములగు ఆనందరసరూప పాలను మనకీయవలెనని నిరీక్షించుచుందురు. ॥౨॥

136. O Lord, We Thy friends possessing devotion combined with knowledge, look to Thee as men with fodder look to the herd, with love. [The similarity pointed out is with regard to Love only]. II2II

౧౩౭. ఋషిః – వత్సః కాణ్వః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

పరమాత్మనో మన్యవే సర్వే సంనమన్తీత్యాహ.

౧౨ ౩ ౨ ౩ ౨౩ ౧౨ ౩ ౧ ౨
౧౩౭. సమస్య మన్యవే విశో విశ్వానమన్త కృష్టయః।

౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨
సముద్రాయేవ సిన్ధవః ॥౩॥

౨ ౩ ౧ ౨ ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
ప.వి:–సమ్ । అస్య । మన్యవే । విశః । విశ్వాః । నమన్త । కృష్టయః । సముద్రాయ –
౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ర
సమ్–ఉద్రాయ ఇవ । సిన్ధవః॥౩॥

పదార్థః- అస్య ఇన్ద్రస్య పరమైశ్వర్యవతః పరాక్రమశాలినః పరమేశ్వరస్య **మన్యవే** అన్యాయపాపాదీన్ అసహిష్ణవే తేజసే, తత్ తేజః ప్రాప్తుమిత్యర్థః **విశ్వాః** సర్వాః **కృష్టయః** కృషికర్మసంలగ్నాః, మనోభూమౌ సద్గుణరూపబీజానాం వప్త్ర్యః **విశః** ప్రజాః. కృష్టయః, విశః ఇత్యుభయమపి మనుష్యనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨।౩. **సం నమన్త** పరమేశ్వరం ప్రతి సం నమన్తి ప్రహ్వీభవన్తి. నమన్త అనమన్త. సామాన్యకాలే లఙ్. ఆత్మనేపదం ఛాన్దసమ్. 'బహులం ఛన్దస్యమాఙ్యోగేఽపి'. అ. ౬।౪।౭౫ ఇత్యడాగమో న. **సముద్రాయ** సముద్రం ప్రాప్తుం **సిన్ధవః ఇవ** స్యన్దనశీలా నద్యో యథా నమన్తి, నీచైర్భవన్తి, నిమ్నాభిముఖం ప్రవహన్తి ఇత్యర్థః. ॥౩॥

అత్రోపమాలఙ్కారః ॥౩॥

భావార్థః-మన్యుర్నామ తన్మానసం తేజో యస్మాత్ కశ్చిదధర్మదురాచారపాపాదీని న సోఢుం శక్నోతి. ఇన్ద్రాఖ్యః పరమేశ్వరః ఖలు తస్య మన్యోరాదర్శః. మన్యునిధేస్తస్య మన్యుం ప్రాప్తుం నమ్రతయా సర్వైర్యత్నో విధేయః. ॥౩॥

౧౩౭. ఈ మంత్రములో పరమాత్మయొక్క మన్యువు [క్రోధము] ఎదుట సకలమును వంగునను విషయవర్ణనముండును.

పదార్థము :-(అస్య) ఈ పరమైశ్వర్యశాలి, పరాక్రమవంతుడగు ఇంద్రపరమేశ్వరుని (మన్యవే) అన్యాయము, పాపము మున్నగువానిని సహించలేనంతటి తేజముకొరకు అనగా అట్టి తేజమును పొందుటకు (విశ్వాః) సకల (కృష్టయః) కృషియొనర్చునట్టి అనగా మనోక్షేత్రములో సద్గుణరూప బీజములను విత్తునట్టి (విశః) ప్రజలు (సంనమన్త) పరమేశ్వరునియెడ నతమస్తిష్కులగుదురు. (సముద్రాయ) సముద్రములను చేరుటకొరకు (సిన్ధవః ఇవ) నదులు ఎటుల వంగిపోవునో, అనగా క్రింది వైపునకు వెళ్లుచుండునటుల. ॥౩॥

ఈ మంత్రములో ఉపమాలంకారము గలదు. ॥౩॥

భావార్థము :- మన్యువనగా దేనికారణమున ఏవిధమగు దురాచారము, పాపము మున్నగువానిని సహించజాలనట్టిదానిని మన్యువందురు. ఇంద్రనామక పరమేశ్వరుడు అట్టి మన్యువునకు ఆదర్శమైయున్నాడు. మన్యువుయొక్క నిధిని ఆ పరమేశ్వరుని మన్యువును పొందుటకు నమ్రతాపూర్వకముగ ఎల్లరును ప్రయత్నమొనర్చవలెను. ॥౩॥

137. Before His (God's) Knowledge and Glory, all people bow down; as rivers bow before and flow to wards the sea. II3II

౧౩౮. ఋషిః - కుసీదీ కాణ్వః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీః స్వరః - షడ్జః.

అథ పరమాత్మనః ప్రాప్తవ్యం రక్షణం,

విద్వద్భ్యః ప్రాప్తవ్యం జ్ఞానం చ ప్రార్థ్యతే.

౩ ౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౨
౧౩౮. దేవానామిదవో మహత్ తదా వృణీమహే వయమ్ ।

౧ ౨౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
వృష్ణామస్మభ్యమూతయే ॥౪॥

౩ ౧ ౨ ౧ ౨ ర ౩ ౨ ౩ ౨
ప.పి:- దేవానామ్ । ఇత్ - అవః । మహత్ । తత్ - ఆ । వృణీమహే । వయమ్ ।
౧ ౨ ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
వృష్ణామ్ । అస్మభ్యమ్ । ఊతయే ॥౪॥

పదార్థః- ప్రథమః పరమాత్మపరః. ఇన్ద్రః పరమేశ్వరః, తస్య దివ్యసామర్థ్యాని దేవాః ఉచ్యన్తే. **దేవానామ్** ఇన్ద్రాఖ్యస్య పరమేశ్వరస్య దివ్యసామర్థ్యానామ్ **ఇత్** ఏవ **అవః** సంరక్షణమ్ **మహత్** మహిమోపేతమ్ అస్తి. **వృష్ణామ్** సుఖవర్షకాణాం తేషాం దివ్యసామర్థ్యానామ్ **తత్** అవః సంరక్షణమ్ **వయమ్** ఉపాసకాః **ఊతయే** ప్రగతయే. అవ రక్షణగత్యాదిషు, క్తిని రూపమ్. **అస్మభ్యమ్** అస్మదర్థమ్ **ఆ వృణీమహే** సమ్భజామహే. వృఙ్ సమ్భక్తౌ, క్ర్యాదిః. ॥౪॥

అథ **ద్వితీయో** విద్వత్పరః. ఇన్ద్రః ఆచార్యః, తస్య విద్వాంసః శిష్యాః దేవాః ఉచ్యన్తే. **దేవానామ్** విదుషామ్ **ఇత్** ఏవ **అవః** శాస్త్రజ్ఞానమ్. అవ ధాతోః రక్షణాదిష్వర్థేషు అవగమోఽప్యర్థః పఠితః. **మహత్** విశాలం భవతి. అతః **వృష్ణామ్** విద్యావర్షకాణాం **తేషామ్ తత్** అవః శాస్త్ర జ్ఞానమ్ **వయమ్** అల్పశ్రుతాః జనాః **ఊతయే** ప్రగతయే **అస్మభ్యమ్** అస్మదర్థమ్ **ఆ వృణీమహే** స్వీకుర్మః. ॥౪॥

భావార్థః- ఇన్ద్రనామ్నా వేదేషు గీతకీర్తేః పరమేశ్వరస్య దివ్యసామర్థ్యాని బహుమూల్యాని వర్తన్తే, యేషాం సంరక్షణం ప్రాప్య క్షుద్రశక్తిరపి మనుజః సర్వాన్ విఘ్నాన్ సంకటాంశ్చ తీర్త్వా వివిధకష్టాకులేఽప్యస్మిన్ సంసారే సురక్షితో జాయతే. అతః పరమేశ్వరస్య దివ్యసామర్థ్యానాం సంరక్షణం సర్వైః ప్రాపణీయమ్. కిం చ విద్వాంసోఽపి దేవా ఉచ్యన్తే. తేషాముపదేశశ్రవణేన జ్ఞానార్జనమపి కర్తవ్యమ్. ॥౪॥

౧౩౮. ఈ మంత్రములో పరమాత్మనుండి ప్రాప్తించు రక్షణ మరియు విద్వాంసులచే ప్రాప్తించునట్టి జ్ఞానముకొరకు ప్రార్థన చేయబడినది.

పదార్థము :-మొదట పరమేశ్వరపక్షములో :- ఇంద్రుడే పరమేశ్వరుడు. ఆయన దివ్య సామర్థ్యము వేదము (దేవానామ్) ఇన్ద్రపరమేశ్వరుని దివ్యసామర్థ్యములకు (ఇత్ అవః) సంరక్షణ (మహత్) మహాగొప్పది. (వృష్ణామ్) సుఖములను వర్షింపజేయునట్టి ఆ దివ్యసామర్థ్యముల (తత్) అట్టి సంరక్షణములను (వయమ్) ఉపాసకులమగు మేము (ఊతయే) ప్రగతిప్రాప్తికొరకు (అస్మభ్యమ్) మాకొరకు (ఆవృణీమహే) పొందుచుందుము.

రెండవది విద్వాంసులపక్షములో:- ఇంద్రుడు ఆచార్యుడైయున్నాడు. ఆయన విద్వాంసులగు శిష్యులు దేవతలు (దేవానామ్) విద్వాంసులు (ఇత్) మాత్రమే (అవః) శాస్త్రజ్ఞానములో (మహత్) విశాలవంతులై యుందురు (వృష్ణామ్) విద్యనువర్షింపజేయునట్టి ఆ విద్వాంసుల (తత్) శాస్త్రజ్ఞానమును (వయమ్) అల్పశ్రుతులమగు మేము (ఊతయే) ప్రగతిప్రాప్తికొరకు (అస్మభ్యమ్) మాకొరకు (ఆవృణీమహే) భజించెదము.॥౪॥

ఈ మంత్రమలో శ్లేషాలంకారము గలదు.॥४॥

భావార్థము :- ఇంద్రనామముతో వేదములలో ఎవని కీర్తిని గానమొనర్చబడినదో అట్టి పరమేశ్వరుని దివ్యసామర్థ్యము బహుమూల్యమైనది. ఆయన సంరక్షణనుపొంది క్షుద్రశక్తిగల మానవులుకూడ సమస్త విఘ్నములు మరియు సంకటములను దాటివెళ్లి వివిధకష్టములనుండి భయమునొందక ఈ ప్రపంచమునుండి సురక్షితముగ తరించివెళ్లుదురు. కావున పరమేశ్వరుని దివ్యసామర్థ్యము మరియు సంరక్షణను ఎల్లరును పొందవలసియే యుండును. తోడ్తో విద్వాంసులుకూడ దేవత అని యనిపించుకొందురు. వారి ఉపదేశములను విని జ్ఞానార్జన నొనర్చవలెను.॥४॥

138. We choose unto ourselves that great love, knowledge and protection of absolutely truthful learned men, who shower peace and bliss on earth, for our advancement. II4II

౧౩౯. ఋషిః – మేధాతిథిః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ వేదాదీనాం పతిరిన్ద్రః ప్రార్థ్యతే.

౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨

౧౩౯. సోమానాం స్వరణం కృణుహి బ్రహ్మణస్పతే।

౩౧౨౩ ౧ ౨౩౨

కక్షీవన్తం య ఔశిజః ॥౫॥

౩ ౧ ౨ ౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౧౨

ప.వి:– సోమానామ్ । స్వరణమ్ । కృణుహి। బ్రహ్మణః–పతే । కక్షీవన్తమ్ । యః ।

౩ ౨

ఔశిజః ॥౫॥

పదార్థః-హే **బ్రహ్మణస్పతే** బ్రహ్మణో వేదస్య బ్రహ్మాణ్డస్య సకలైశ్వర్యస్య వా స్వామిన్ ఇన్ద్ర జగదీశ్వర! షష్ఠ్యాఃపతిపుత్రపృష్ఠపార పదపయస్పోషేషు. అ. ८।३।५३ ఇతి విసర్జనీయస్య సత్వమ్. **యః** యోఽహమ్ **ఔశిజః** యః సర్వా విద్యా వష్టి కామయతే స ఉశిగ్ మేధావీ ఆచార్యః తస్య విద్యాపుత్రః, అస్మి. ఉశిజ ఇతి మేధావినామసు పఠితమ్. నిఘం. ३।౧౫.। తమ్ **కక్షీవన్తమ్** కక్షయోః బాహుమూలయోః భవా క్రియా కక్ష్యా తద్వన్తం సదా క్రియావన్తం మామ్ **సోమానామ్** జ్ఞానానామ్. షూ ప్రేరణే. సూయన్తే ప్రేర్యన్తే గురుణా శిష్యే ఇతి సోమాః జ్ఞానాని. **స్వరణమ్** ప్రకాశనవన్తమ్ ఉపదేష్టారం వా. స్వృ శబ్దోపతాపయోః ధాతోః 'కుత్యల్యుటో బహులమ్'. అ. ३।३।౧౧३ ఇతి కర్తరి ల్యుట్. కృణుహి కురు.

కృవి హింసాకరణయోశ్చ ఇతి ధాతోః 'ఉతశ్చ ప్రత్యయాచ్ఛన్దో వా వచనమ్'. అ. ౬।౪।౧౦౬ వా... అనేన వార్తికేన వికల్పాద్ హేర్లోపో న భవతి.॥౨॥

మన్త్రమేతం యాస్కాచార్య ఏవం వ్యాఖ్యాతవాన్ - సోమానాం సోతారం ప్రకాశనవన్తం కురు బ్రహ్మణస్పతే. కక్షీవన్తమ్ ఇవ య ఔశిజః. కక్షీవాన్, కక్ష్యావాన్. ఔశిజ ఉశిజః పుత్రః. ఉశిక్ వష్టేః కాన్తికర్మణః. అపి త్వయం మనుష్యకక్ష ఏవాభిప్రేతః స్యాత్. తం సోమానాం సోతారం మాం ప్రకాశనవన్తం కురు బ్రహ్మణస్పతే. నిరు... ౬ । ౧౦

భావార్థః- గురుకులే విద్యామధీత్య గురోర్విద్యాపుత్రో భూత్వా విద్యానురూపం కర్మ కుర్వాణోఽహమస్మి. తాదృశం మాం హే పరమేశ్వర! త్వం విద్యాయాః ప్రకాశకమ్ ఉపదేష్టారం చ కురు, యేనాహమపి సత్పాత్రేభ్యో విద్యాదానం కుర్యామ్. ।౨॥

అత్ర వివరణకృతా మాధవేన, భరతస్వామినా, సాయణాచార్యేణ చ 'ఔశిజః' ఇత్యనేన ఉశిజ్‌నామ్న్యా మాతుః పుత్రః కక్షీవాన్నామ ఋషిర్ గృహీతః, యస్య దీర్ఘతమాః పితా బభూవ. లుప్తోపమాం చ స్వీకృత్య 'ఇవ' శబ్ద మధ్యాహృత్య, తం కక్షీవన్తమివ మాం కీర్తిమన్తం కురు ఇతి వ్యాఖ్యాతమ్. తన్న విచారసహమ్, వేదానాం సృష్ట్యాదౌ పరమేశ్వరప్రోక్తత్వేన తత్ర పశ్చాద్వర్తిన ఇతిహాసస్యాసంభవాత్. ।౨॥

౧౩౯. ఈ మంత్రములో దేవాదుల అధిపతియగు ఇంద్రపరమేశ్వరుని ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :-(బ్రహ్మణః పతే) వేదములు, బ్రహ్మాండము మరియు సకల ఐశ్వర్యముల స్వామివగు ఓ ఇంద్ర పరమేశ్వరా! (యః) ఏ నేను (ఔషిజః) మేధావి ఆచార్యుల విద్యాపుత్రుడనో, అట్టి (కక్షీవన్తమ్) క్రియావంతుడనగు నన్ను (సోమానామ్) జ్ఞానముల (స్వరణమ్) ప్రకాశము నొనర్చువానిగ మరియు ఉపదేశమొనర్చువానిగ (కృణుహి) చేసివేయుము.।౨॥

ఈ మంత్రమునకు యాస్కాచార్యులు నిరుక్తము౬-౧౦లో వ్యాఖ్యానొనర్చినారు.

భావార్థము :-గురుకులములో విద్యనునేర్చి ఆచార్యుల విద్యాపుత్రుడుగనై నేను విద్యకు అనురూప కార్యముల నొనర్చుచున్నాను. ఓ పరమేశ్వరా! అట్టినాకు నీవు విద్యయొక్క ప్రకాశకునిగ మరియు ఉపదేశకునిగ జేయుము. దీనివల్ల నేనుకూడ సత్పాత్రులకు విద్యాదాన మొనర్చుచుండగలను.।౨॥

వివరణకారులగు మాధవుడు, భరతస్వామి మరియు సాయణాచార్యుడు ఇచ్చట 'ఔశిజః' చే 'ఉశిక్' అనుపేరుగల మాతయొక్క పుత్రుడగు 'కక్షీవాన్' ఋషిని కల్పించినారు. మరియు 'దీర్ఘతము'డనువానిని అతని తండ్రిగ చూపినారు. లుప్తోపమానముగ నెంచి ఈ వ్యాఖ్యానము

నొనర్చినారు. అనగా, 'ఉశిక్' మాతయొక్క పుత్రుడు 'కక్షీవాన్' ఋషివంటివానిగ నన్ను కీర్తిమంతునిగ చేసివేయుమని ఆలోచించగా ఇది యథార్థముగ యనిపించదు. ఏలన వేదముల సృష్టి జరిగినప్పుడు పరమేశ్వరునిద్వార ప్రోక్తమైనందున వానియందు పరవర్తి ఇతిహాసముండజాలదు. ।౫॥

139. O Lord of Knowledge! make me who am Thy son, the most desirable like an industrious person, full of wealth and light of knowledge. [It is wrong on the part of some Indian and Western commentators to take Kaksivan as the name of a particular person, as explained before.] ॥5॥

౧౪౦. ఋషిః – శ్రుతకక్షః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

పరమేశ్వరోఽస్మాకం ప్రార్థనాం శృణుయాదిత్యాహ.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర
౧౪౦. బోధన్మనా ఇదస్తు నో వృత్రహా భూర్యాసుతిః।
౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
శృణోతు శక్ర ఆశిషమ్ ।౬॥

౧ ౨ర ౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨
ప.వి:– బోధన్మనాః – బోధత్–మనాః । ఇత్ । అస్తు । నః । వృత్రహా – వృత్ర–హా ।
౧ ౨ర ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ర
భూర్యాసుతిః – భూరి – ఆసుతిః । శృణోతు । శక్రః । ఆశిషమ్ – ఆ–శిషమ్ ।౬॥

పదార్థః-వృత్రహా పాప్మనాం హన్తా. పాప్మా వై వృత్రః. శ. ౧౧ । ౧ । ౫ । ౭. **భూర్యాసుతిః** బహురసః రసో వై సః. తై. ఉ. ౨ । ౭. ఆసూయన్తే నిశ్చ్యోత్యన్తే ఇతి ఆసుతయః రసాః, షుఞ్ అభిషవే. ఇన్ద్రః పరమేశ్వరః **నః** అస్మభ్యమ్ **బోధన్మనాః** బోధత్ ప్రబుధ్యత్ మనో యస్మాత్ సః, మనసః ప్రబోధదాయక ఇత్యర్థః. **ఇత్** ఏవ **అస్తు** భవతు. సః **శక్రః** శక్తిమాన్ పరమేశ్వరః. శక్లృ శక్తౌ, 'స్ఫాయితఞ్చివఞ్చిశకి...'. ఉ. ౨ । ౧౩ ఇతి రక్ ప్రత్యయః. **ఆశిషమ్** అస్మాకం మహత్త్వాకాంక్షామ్ **శృణోతు** ఆకర్ణయతు, పూరయతు. ।౬॥

అత్ర 'వృత్రహా, శక్రః' ఇత్యనయోరిన్ద్రార్థే ప్రసిద్ధత్వాత్ పునరుక్తవదాభాసోఽలఙ్కారః, యౌగికార్థగ్రహణేన చ పునరుక్తేః పరిహారః. శృణోతు ఇత్యస్య చ పూరణే లక్షణా. ।౬॥

భావార్థః- యః పరమాత్మా దోషాణాం హన్తా, అధర్మాణాం నిరస్తా, పాపానాం వినాశకః, ఆనన్దరసస్య సాగరః, సర్వశక్తిమాంశ్చ విద్యతే సోఽస్మాకం మనః ప్రబోధ్య దీర్ఘాయుష్య - సమృద్ధి-విజయ-మోక్షాదీనాం మహత్వాకాంక్షాః పూరయేత్. ॥౬॥

౧౪౦. ఈ మంత్రములో పరమేశ్వరుడు మా ప్రార్థనను వినవలె నని చెప్పబడినది.

పదార్థము :- (వృత్రహా) పాపవినాశకుడు (భూర్యా సుతిః) గొప్పరసమయుడగు పరమేశ్వరుడు (నః) మాకొరకు (బోధన్మనాః) మనస్సును ఉత్తమబుద్ధిశాలిగ నొనర్చునట్టిదిగ (ఇత్) మాత్రమే (అస్తు) కావలెను. అట్టి (శక్రః) శక్తిశాలియగు పరమేశ్వరుడు (ఆశిషమ్) మాయొక్క మహత్వాకాంక్షను (శృణోతు) వినుటయందు 'శ్రు' ధాతువును పూర్ణపరచు అర్థములో లక్షణమొనర్చబడినది. ॥౬॥

భావార్థము :- ఏ పరమేశ్వరుడు దోషములను హతమార్చువాడు, అధర్మములను పరాజయమొనర్చువాడు, పాపముల వినాశకుడు, ఆనందరస సాగరుడు మరియు సర్వశక్తిమంతుడైయున్నాడో, ఆయన మా మనస్సులను బుద్ధిశాలినిగ నొనర్చి మాకు దీర్ఘాయుష్యము యొక్క సమృద్ధి, విజయము, మోక్షము మున్నగువాని మహత్వాకాంక్షను పూర్ణపరచుగాక! ॥౬॥

140. Much honoured with libations (of devotion combined with knowledge) may the Slayer of sins enlighten our mind. May the Almighty listen to our prayer. II6II

౧౪౧. ఋషిః - శ్యావాశ్వః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ ప్రేరకం పరమాత్మానం ప్రార్థయతే.

౩౧ ౨ ౩౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౪౧. అద్యా నో దేవ సవితః ప్రజావత్సావీః సౌభగమ్ ।

౧ ౨ ౩ ౧ ౨
పరా దుఃష్వప్న్యం సువ ॥౭॥

౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩
ప.వి:- అద్య - అ-ద్య । నః । దేవ । సవితరితి । ప్రజావత్ - ప్ర-జావత్ । సావీః ।
౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ర ౩
సౌభగమ్ - సౌ-భగమ్। పరా । దుఃష్వప్న్యమ్ - దుః-స్వప్న్యమ్ । సువ ॥౭॥

పదార్థః- ఇన్ద్రో దేవతా, దేవ సవితః ఇతి తద్విశేషణమ్. హే **దేవ** సర్వైశ్వర్యప్రద, ప్రకాశమయ, ప్రకాశయితః, సర్వోపరి విరాజమాన! దేవో దానాద్ వా, దీపనాద్ వా, ద్యోతనాద్ వా, ద్యుస్థానో భవతీతి వా. నిరు. ౭ । ౧౫. **సవితః** సద్బుద్ధ్యాది ప్రేరక. యః సువతి ప్రేరయతి సద్బుద్ధిసత్యన్యాయదయాదికం స్తోతుర్మనసి స సవితా. షూ ప్రేరణే. ఇన్ద్ర పరమాత్మన్! **అద్య** అస్మిన్ దినే. సంహితాయాం 'నిపాతస్య చ'. అ. ౬ । ౩ । ౧౩౬ ఇతి దీర్ఘః. **నః** అస్మభ్యమ్ **ప్రజావత్** సన్తతియుక్తమ్, ఉత్తరోత్తరం వర్ధనశీలమిత్యర్థః. **సౌభగమ్** ధర్మయశః శ్రీజ్ఞానవైరాగ్యాదిధనత్వమ్. సుభగస్య భావః సౌభగమ్. భగ ఇతి ధననామ. నిఘం. ౨ । ౧౦. **సావీః** ప్రేరయ. షూ ప్రేరణే, 'ఛన్దసి లుఙ్ లఙ్ లిటః.' అ. ౩ । ౪ । ౬ ఇతి లోడర్థే లుఙ్. **దుఃష్వప్న్యమ్** దివాదుఃస్వప్నం, రాత్రిదుఃస్వప్నం, తేన నిర్వృత్తం కుపరిణామం చ. దుఃష్వప్నశబ్దాత్ స్వార్థే, నిర్వృతార్థే వా యత్. దుఃస్వప్నం చ ద్వివిధమ్. ''జాగ్రద్ దుష్వప్న్యం స్వప్నే దుష్వప్న్యమ్''. అథ. ౧౬ । ౬ । ౯ ఇతి వచనాత్. **పరాసువ** అపగమయ. ॥౭॥

భావార్థః- పరమేశ్వరస్యోపాసనయా మనుష్యః సాతత్యేన వర్ధనశీలం సద్గుణరూపం బహుమూల్యం ధనం దోషేభ్యో ముక్తిం చ ప్రాప్నోతి. ॥౭॥

౧౪౧. ఈ మంత్రములో ప్రేరకుడగు పరమాత్మను గూర్చి ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :- మంత్రముయొక్క దేవత 'ఇంద్రు' డగుటవల్ల మంత్రోక్త 'దేవత' మరియు 'సవిత' దాని విశేషణములేయైయున్నవి. (దేవ) ఐశ్వర్యప్రదాయకుడవు, ప్రకాశమయుడవు, సర్వోపరి విరాజిల్లుచున్న (సవితః) ఉత్తమబుద్ధి ప్రేరకుడవునగు ఓ ఇంద్ర పరమేశ్వరా! (అద్య) నేడు నీవు (నః) మా కొరకు (ప్రజావత్) సంతతితోగూడిన, అనగా క్రమక్రమముగ వృద్ధియగునట్టి (సౌభాగ్యమ్) ధర్మము, యజ్ఞము, శ్రీ, జ్ఞానము, వైరాగ్యము మున్నగు ధనములకొరకు (సావీః) ప్రేరణనొనర్చుము (దుః ష్వప్న్యమ్) పగటి దుస్వప్నములు, రాత్రుల దుస్వప్నములు మరియు వానిచే కలుగునట్టి దుష్పరిణామములను (పరాసువ) దూరమొనర్చివేయుము. ॥౭॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరుని ఉపాసనచే మనుష్యులు నిరంతరము వృద్ధియగునట్టి సద్గుణరూప బహుమూల్య ధనములను మరియు దోషములనుండి విముక్తిని పొందగలుగును. ॥౭॥

141. Send us this day O Creator of the World! prosperity with noble progeny; Drive Thou the evil dream, ignorance or laziness away. II7II

౧౪౨. ఋషిః – ప్రగాథః కాణ్వః। దేవతా – ఇన్ద్రః।
ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.
అథ పరమాత్మ విషయే ప్రశ్నః క్రియతే.

౨ ౧ ౨ ౩ ౧౨ ౨౨ ౩ ౨౩ ౧౨
౧౪౨. క్వా౩స్య వృషభో యువా తువిగ్రీవో అనానతః।
౩ ౧౨ ౨౨
బ్రహ్మా కస్తం స పర్యతి ।౮॥

౧ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨౨ ౩ ౧౨ ౩ ౧౨౨ ౧౨౨
ప.వి:– క్వ । స్యః । వృషభః । యువా । తువిగ్రీవః – తువి – గ్రీవః । అనానతః – అన్ –
౩ ౨ ౩
ఆనతః । బ్రహ్మా । కః । తమ్ । సపర్యతి ।౮॥

పదార్థః- **క్వ** కుత్ర వర్తతే **స్యః** సః **వృషభః** ఆనన్దవర్షకః, **యువా** నిత్యతరుణః, తరుణవత్ సదాశక్తిసమ్పన్నః, **తువిగ్రీవః** బహుగ్రీవః, అత్యర్థం ప్రలయకాలే జగన్నిగరణశీలః బహూపదేష్టా చ. తువి బహునామ. నిఘం. ౩।౧. గ్రీవా గిరతేర్వా గృణాతేర్వా గృహ్ణాతేర్వా. నిరు. ౨।౨౮. గౄ నిగరణే తుదాదిః, గౄశబ్దే క్ర్యాదిః. **అనానతః** శత్రోః పురతః కదాపి అనవనతః ఇన్ద్రాఖ్యః పరమేశ్వరః? **కః** కతమః **బ్రహ్మా** విద్యావృద్ధః. బ్రహ్మా పరివృఢః శ్రుతతః. నిరు. ౧।౭. బృహి వృద్ధౌ, మనిన్. **తమ్** పూర్వోక్తవిశేషణవిశిష్టమ్ ఇన్ద్రం పరమేశ్వరం **సపర్యతి** పూజయతి? ।౮॥

భావార్థః- యుష్మాభిరుచ్యతే యదస్తి కశ్చిద్ బ్రహ్మాణ్డశాసకో యః పర్జన్యవత్ సర్వేషాముపరి సుఖం వర్షతి, యో న కదాచిత్ బాలో న చాపి వృద్ధః, కిన్తు సదా తరుణ ఏవ, యః సహస్రగ్రీవో భూత్వా ప్రలయకాలే సర్వాన్ పదార్థాన్ నిగిరతి, సృష్టికాలే చ సహస్రశో జనాన్ జ్ఞానముపదిశతి, యః శత్రూణాం పురతో న కదాచిన్నమతి, ప్రత్యుత తానేవ నమయతి. వయం పృచ్ఛామః క్వాస్తి సః? అస్తి చేద్ దర్శయత. యుష్మాభిరుచ్యతే స పూజనీయ ఇతి. వయం పృచ్ఛామః కోఽస్తి విద్వాన్ యో నిరాకారం నిః శరీరం అదృశ్యమ్ అశ్రవ్యం తం పూజయితుం శక్నుయాదితి? అతో నాస్త్యసౌ న చ తత్పూజకః కశ్చిదితి ప్రశ్నకర్తురభిప్రాయః. ।౮॥

౧౪౨. ఈ మంత్రములో పరమాత్మవిషయములో ప్రశ్న ఉదయించును.

పదార్థము :-(క్వ) చెప్పబడినదేమన (స్యః) అట్టి (వృషభః) ఆనందమును వర్షింపజేయునట్టి (యువా) నిత్యయువకుడు, అనగా యువకునివలె నిరంతరశక్తిశాలి (తువిగ్రీవః) అద్భుతరూపములో ప్రళయ కాలములో ప్రపంచమును మ్రింగివేయునట్టి, అనగా ప్రకృతియందు

లయమొనర్చునట్టి మరియు అనేక ఉపదేశముల నిచ్చునట్టి (అనానతః) శత్రువుయెదుట ఎప్పుడును వంగియుండని ఓ ఇంద్ర పరమేశ్వరా! (కః) ఎట్టి ((బ్రహ్మ) విద్యావృద్ధులు (తమ్) పూర్వోక్త విశేషతలతో గూడిన ఆ ఇంద్ర పరమేశ్వరుని (సపర్యతి) పూజించగలరు.।౮॥

భావార్థము :- బ్రహ్మాండమునకు ఎవడో ఒక శాసకుడున్నాడని మీరనుచున్నారు. ఆయన మేఘములవలె అందరిపైన సుఖవర్షమును కురిపించును. ఆయన ఒకప్పుడు బాలకుడుగ గాని, మరొకప్పుడు వృద్ధుడుగాగాని గాకుండును. కాని నిరంతరము యువకుడుగానే యుండును. ఆయన వేలాది తలలుగలవానిగనైపోయి ప్రళయకాలములో పదార్థములనన్నింటిని మ్రింగివేయును. మరియు సృష్టికాలములో వేలకొలది వ్యక్తులకు జ్ఞానోపదేశమొనర్చును. ఆయన శత్రువుల ఎదుట వంగియుండడు. కాని ఆయనయే తన యెదుట వంగించుకొనును. ఆయన ఎవరు కావచ్చునని, ఒకవేళ యున్నచో మాకు చూపుడని మే మనుచున్నాము? ఆయన పూజనీయుడని మీరనుచుండవచ్చును. సరే ఏ విద్వాంసుడు అట్టి నిరాకారుడు, శరీరరహితుడు, అదృశ్యరూపుడు మరియు అట్టి అశ్రవ్యుని పూజించజాలు? నని మేమడుగుచున్నాము. కావుననే ఆయన లేనేలేడని మే మనుచున్నప్పుడు ఆయన పూజ నెట్లుచేయగలమని ప్రశ్నకర్తయొక్క అభిప్రాయము.।౮॥

142. Where is that Ever Young, Many - necked and indomitable Lord who showers peace and bliss on all ?

Who is the knower of all Vedas who always worships Him ? (Know him and sit at his feet in order to learn from him about the Lord who pervades all). The expression literally translated as Manynecked is to be taken meta phorically denoting God's Omnipresence and Omnipotence. II8II

౧౪౩. ఋషిః - వత్సః కాణ్వః। దేవతా - ఇన్ద్రః।
ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.
అథ పూర్వ ప్రశ్నస్యోత్తరం దీయతే.

౧౪౩. ఉపహ్వరే గిరీణాం సఙ్గమే చ నదీనామ్।
ధియా విప్రో అజాయత ।౯॥

ప.వి:- ఉపహ్వరే - ఉప-హ్వరే । గిరీణామ్ । సఙ్గమే - సమ్-గమే । చ । నదీనామ్।
ధియా । విప్రః - వి-ప్రః । అజాయత ।౯॥

పదార్థః- గిరీణామ్ పర్వతానామ్ **ఉపహ్వరే** ఏకాన్తే అన్తికే వా. 'రహోఽన్తికముపహ్వరే' ఇత్యమరః. ౩ । ౧౭౩. **నదీనామ్** సరితాం **సఙ్గమే చ** సఙ్గమస్థలే చ **ధియా** ధ్యానేన. దీ శబ్దో ధ్యానార్థే నిరుక్తే 'ధీరాః' ఇత్యస్య వ్యాఖ్యానే ప్రోక్తః. ధీరాః ప్రజ్ఞానవన్తో ధ్యానవన్త ఇతి (నిరు. ౪ । ౯) **విప్రః** విశేషేణ ప్రాతి పూరయతి సర్వం జగత్ స్వసత్తయా యః స విప్రః సర్వవ్యాపకః యద్వా మేధావీ ఇన్ద్రాఖ్యః పరమాత్మా. వి పూర్వాత్ ప్రా పూరణే ధాతోః 'ఆతశ్చోపసర్గే'. అ. ౩ । ౧ । ౧౩౬ ఇతి కః ప్రత్యయః. విప్ర ఇతి మేధావినామ. నిఘం. ౩ । ౧౫. **అజాయత** ఆవిర్భవతి. ।౯॥

భావార్థః- యుష్మాకం ప్రశ్నః క్వ స ఇన్ద్రః పరమేశ్వర ఇతి. తత్రాస్మాకముత్తరం స సర్వవ్యాపకోఽస్తి, కిన్తు దర్శనం తస్య బాహ్యచక్షుషా న సంభవతి, ధ్యానద్వారాఽన్తశ్చక్షుషైవ స సాక్షాత్కర్తుం యోగ్యోఽస్తి. ధ్యానం చ న కోలాహలపూర్ణే వాతావరణే, పరం పర్వతానాం సరితాం చ శాన్తప్రదేశే సుగమమ్. తేష్వేవ ధ్యానయోగ్యేషు ప్రదేశేషు ధ్యానినాం పరమేశ్వర సాక్షాత్కారో జాయతే. యుష్మాకం ద్వితీయః ప్రశ్నః కస్తం సపర్యతీతి. తస్యోత్తరమపి పూర్వస్మిన్నుత్తరే సమావిష్టమ్. నిరాకార మకాయమచక్షుర్గోచరమపి తం పూర్వోక్తప్రకారేణ ధ్యాయన్ పూజయితు మర్హతి జనః, న తు తన్మూర్తిం విరచ్య తత్ర పత్రపుష్పతోయా దిసమర్పణకర్తా తస్య వాస్తవికః పూజక ఇతి. ।౯॥

౧౪౩. ఈ మంత్రములో పై ప్రశ్నకు సమాధానమీయబడినది.

పదార్థము :- (గిరీణామ్) పర్వతముల (ఉపహ్వరే) ఏకాంతములో, లేక సమీపములందు (నదీనాం చ) నదుల సంగమస్థానములలో (ధియా) ధ్యానము ద్వార (విప్రః) ఆ సర్వవ్యాపకుడు మరియు మేధావి ఇంద్ర పరమేశ్వరుడు (అజాయత) ప్రకటమగుచుండును. ।౯॥

భావార్థము :- ఆ ఇంద్ర పరమేశ్వరుడెక్కడనుండునని మీ ప్రశ్నకదా! దీనికి మా సమాధానమేమన, ఆయన సర్వవ్యాపకుడు. కాని ఆయన దర్శనము ఈ స్థూల [బాహ్య] నేత్రములచే సంభవము కాజాలదు. ధ్యానముద్వారా ఆంతరిక నేత్రములచేతనే ఆయన సాక్షాత్కారము సాధ్యము కాగలదు. మరియు అట్టి ధ్యానము కోలాహలముచేనిండిన వాతావరణములో కాదు. కాని పర్వతములు మరియు నదుల శాంతప్రదేశములలో సుగమముగ నుండగలదు. ఆయనను ధ్యానమొనర్చుకొనదగిన ప్రదేశములలో ధ్యానమొనర్చుకొనిన వారికి పరమేశ్వరుని సాక్షాత్కారము కాగలదు. మీయొక్క రెండవప్రశ్న ఆయన పూజ నెవరు చేయగలుగుదురనునదేకదా! దీని సమాధానముకూడ మొదటి ఉత్తరమునందేకలదు. నిరాకారుడు, శరీరరహితుడు, కనులతో చూడబడనివాడగు పరమేశ్వరుని పూర్వోక్తరీతిలోనే ధ్యానమొనర్చుచునే పూజించగలుగుదుము. ఆయన మూర్తిని నిర్మించుకొని దానిపై పత్రములు, పుష్పములు జలములు మున్నగునవి ఎక్కించునట్టిది వాస్తవికపూజ కాదు. ।౯॥

143. There where mountains downward slope, there at the meeting of the streams, a man becomes wise through meditation and good actions. II9II

౧౪౪. ఋషిః - ఇరిమ్బిఠిః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ మనుష్యాన్ పరమాత్మానం నృపతిం చ స్తోతుం ప్రేరయతి.

౨ ౩ ౧ ౨ ౩౧ర ౨ర ౩ ౧౨ ౩ ౨
౧౪౪. ప్ర సమ్రాజం చర్షణీనామిన్ద్రం స్తోతా నవ్యం గీర్భిః।

౧౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
నరం నృషాహం మంహిష్ఠమ్ ॥౧౦॥

౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౧౨ర
ప. వి:-ప్ర । సమ్రాజమ్ - సమ్-రాజమ్ । చర్షణీనామ్ । ఇన్ద్రమ్ । స్తోత । నవ్యమ్ ।
౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౧ ౨ర
గీర్భిః । నరమ్ । నృషాహమ్ - నృ-సాహమ్ । మంహిష్ఠమ్ ॥౧౦॥

పదార్థః-హే భ్రాతరః! యూయగ్ **చర్షణీనామ్** మనుష్యాణామ్. చర్షణయ ఇతి మనుష్యనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨ । ౩. **సమ్రాజమ్** అధీశ్వరమ్, **నవ్యమ్** నూతనమ్, స్తోతుమర్హం వా. అత్ర 'నవసూరమర్తయవిష్ఠేభ్యో యత్'. అ. ౫ । ౪ । ౨౫ వా. ఇతి నవశబ్దాత్ స్వార్థే యత్. నవ్యమ్ ఇతి నవనామ. నిఘం. ౩ । ౨౮. యద్వా, ణు స్తుతౌ ధాతోర్యత్. యతోఽనావః. అ. ౬ । ౧ । ౨౧౩ ఇత్యాద్యుదాత్తత్వమ్. **నరమ్** నేతారమ్, పౌరుషవన్తమ్. నృణాతి నయతీతి నరః. నౄ నయే క్ర్యాదిః **నృషాహమ్** నౄన్ దుష్టజనాన్ సహతే పరాభవతీతి నృషాట్, తమ్. నృ పూర్వాత్ షహ మర్షణే ధాతోః 'ఛన్దసి సహః' అ. ౩ । ౨ । ౬౩ ఇతి ణ్విః. **మంహిష్ఠమ్** దాతృతమమ్. మంహతే దానకర్మా. నిఘం. ౩ । ౨౦, తతస్తృచి మంహితా. అతిశయేన మంహితా మంహిష్ఠః. 'తుశ్ఛన్దసి. ౫ । ౩ । ౫౯' ఇతి ఇష్ఠని 'తురిష్ఠేమేయస్సు' అ. ౬ । ౪ । ౧౫౪ ఇతి తృచో లోపః. **ఇన్ద్రమ్** వీరం పరమాత్మానం నృపతిం వా **గీర్భిః** వేదవాగ్భిః, స్వవాగ్భిర్వా **ప్ర స్తోత** ప్రకృష్టతయా స్తువధ్వమ్ గుణవర్ణనేన కీర్తయత. ప్ర పూర్వాత్ ష్టుఞ్ స్తుతౌ ధాతోః లోటి ప్రస్తుత ఇతి ప్రాప్తే 'తప్తనప్తనథనాశ్చ. అ. ౭ । ౧ । ౪౫' ఇతి తస్య తబాదేశః, తస్య చ పిత్వేన జిత్వాభావాద్ గుణ నిషేధో న. ॥౧౦ ॥

అత్ర అర్థశ్లేషాలఙ్కారః ॥౧౦॥

భావార్థః-మనుష్యైః పరమాత్మనో నృపతేశ్చ ధవలా కీర్తిర్గాతవ్యా తద్గుణాశ్చ స్వజీవనే ధారణీయాః.

అత్రేన్ద్రస్య సహాయానాం మరుతాం వర్ణనపూర్వకం తన్మహత్త్వప్రతిపాదనాద్, బ్రహ్మణస్పతి-వృత్రహ-సవితృ-శక్రనామభిస్తత్స్తవనాత్, తతో దుఃష్వప్నవినాశ ప్రార్థనాత్, తత్స్తుత్యర్థం ప్రేరణాచ్చైతద్దశత్యర్థస్య పూర్వదశత్యర్థేన సహ సఙ్గతిర్వేద్యా. ॥౧౦॥

ఇతి ద్వితీయే ప్రపాఠకే ప్రథమార్ద్ధే పఞ్చమీ దశతిః

ఇతి ద్వితీయాధ్యాయే తృతీయః ఖణ్డః

౧౪౪. మనుష్యులకు పరమాత్మ మరియు రాజును స్తుతించుప్రేరణను ఈ మంత్రములో వర్ణించబడినది.

పదార్థము :-సోదరులారా! మీరు (చర్షణీనామ్) మనుష్యుల (సమ్రాజమ్) చక్రవర్తి (నవ్యమ్) నవీనుడు, లేక స్తుతించదగిన (నరమ్) నాయకుడు, పౌరుషవంతుడు (నృషాహమ్) దుష్టులను పరాజయమొనర్చువాడు (మంహిష్ఠమ్) గొప్ప దాత (ఇన్ద్రమ్) వీరులగు పరమాత్మ మరియు రాజును (గీర్భిః) వేదవాణుల మరియు స్వంతవాణులచే (ప్రస్తోత) చక్కని శ్రద్ధతో కీర్తనగానముల నొనర్చుడు. ॥౧౦॥

ఈ మంత్రములో అర్థశ్లేషాలంకారము గలదు. ॥౧౦॥

భావార్థము :-పరమాత్మ మరియు రాజుయొక్క నిర్మలమైన కీర్తిప్రతిష్ఠలను గానమొనర్చుచుండుట మనుష్యుల ప్రథమ కర్తవ్యము. మరియు వారి గుణములను తమ జీవితములందు ధారణమొనర్చవలెను. ॥౧౦॥

ఈ దశతిలో ఇంద్రుని సహాయకులగు మరుత్తులను వర్ణనపూర్వకముగ ఇంద్రుని మహత్త్వము ప్రతిపాదించబడినందున బ్రహ్మణస్పతి, వృత్రహా, సవితా, శక్ర అను నామములచే స్తుతించబడినందున ఈ దశతివిషయములతో పై దశతికి సంబంధము గలదని ఎరుగవలెను.

ద్వితీయప్రపాఠకమునందలి మొదటిఅర్ధముయొక్కపంచమదశతి సమాప్తమైనది.

ద్వితీయాధ్యాయములో మూడవ ఖణ్డము సమాప్తమైనది.

144. Praise the Lord through Vedic Hymns who is Adorable Sole Sovereign of mankind, the Supreme Leader, most liberal who control the men. II10II

అథ ద్వితీయే ప్రపాఠకే ద్వితీయోఽర్ధః.

రెండవ ప్రపాఠకముయొక్క ద్వితీయార్ధము (రెండవసగము)

ప్రథమా దశతిః

౧౪౫. ఋషిః – శ్రుతకక్షః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథాద్యే మన్త్రే ఇన్ద్రః సమర్పకస్య సోమరసం స్వీకరోతీత్యాహ.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౪౫. అపాదు శిప్ర్యన్ధసః సుదక్షస్య ప్రహో షిణః ।
౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
ఇన్దో రిన్ద్రో యవాశిరః ॥౧॥

౧౨ర ౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౧ ౨
ప.వి:–అపాత్–ఉ । శిప్రీ । అన్ధసః । సుదక్షస్య – సు–దక్షస్య । ప్రహో షిణః –
౩ ౧ ౨ ౧౨ర ౧౨ర ౧ ౨ర ౧౨ర ౩
ప్ర–హో షిణః । ఇన్దోః । ఇన్ద్రః । యవాశిరః – యవ –ఆశిరః ॥౧॥

పదార్థః- ప్రథమః పరమాత్మపరః. **శిప్రీ** సృప్రీ సర్వవ్యాపకః. యథాహ నిరుక్తకారః - సృప్రః సర్పణాత్, సుశిప్రమ్ ఏతేన వ్యాఖ్యాతమ్ ఇతి. నిరు. ౬ । ౧౭. **ఇన్ద్రః** పరమేశ్వరః **సుదక్షస్య** సుప్రవీణస్య **ప్రహోషిణః** ప్రకర్షేణ ఆత్మసమర్పణరూపం హవిః జుహ్వతః **ఇన్దోః** చన్ద్రవత్ సౌమ్యస్య ఉపాసకస్య **యవాశిరః** యవైః యవైరివ సాత్త్వికైః జ్ఞానైః కర్మభిశ్చ ఆశీః ఆశ్రపణం పాకః యస్య తస్య, జ్ఞానైః కర్మభిశ్చ సహ పరిపక్వస్య. 'ఆశీః ఆశ్రయణాద్ వా ఆశ్రపణాద్ వా' ఇతి నిరుక్తమ్. ౬ ।౮. అత్ర 'అపస్పృధేథామానృచు.' అ. ౬ ।౧ ।౩౬ ఇతి ఆఙ్పూర్వస్య శ్రిఞ్ సేవాయామ్ శ్రీఞ్ పాకే వా ధాతోః క్విపి శిరాదేశో నిపాత్యతే. **అన్ధసః** భక్తిరూపస్య సోమస్య **అపాత్ ఉ** పానం కరోతి ఖలు, జ్ఞానకర్మపూర్వికాం భక్తిం స్వీకరోతీత్యర్థః.

అథ **ద్వితీయః** రాజపరః. **శిప్రీ** రాజముకుటధారీ. శిప్రాః శీర్షసు. ఋ. ౫ । ౫౪ । ౧౧ ఇతి వచనాత్ శిప్రాః శిరస్సు ధారణీయాః ఉష్ణీషముకుటాదయః. **ఇన్ద్రః** సమ్రాట్ **సుదక్షస్య** సుసమృద్ధస్య **ప్రహోషిణః** కరరూపేణ రాజదేయభాగం కరవిభాగే ప్రయచ్ఛతః **ఇన్దోః** రాష్ట్రసేచకస్య ప్రజాజనస్య. ఉనత్తి రాష్ట్రం క్లేదయతి సిఞ్చతీతి ఇన్దుః. 'ఇన్దుః ఇన్ధేః ఉనత్తేర్వా' ఇతి నిరుక్తమ్. ౧౦ ।

౪౦. **యవాశిరః** యవైః యవగోధూమతిలతణ్డులముద్గమాషాదిభిః ఆశ్రితస్య సహితస్య **అన్ధసః** అన్నస్య, అన్నవాచకః అన్ధః శబ్దః సర్వేషాం భోగ్యవస్తూనాముపలక్షణమ్, ఖాద్యపేయపరిధానసువర్ణరజతముద్రాదిరూపస్య కరస్య **అపాత్ ఉ** పానం గ్రహణం కరోతి ఖలు.

అథ **తృతీయః** సూర్యపరః. **శిప్రీ** శిప్రయః క్షిప్రగామినః కిరణాః అస్య సన్తీతి శిప్రీ కిరణవాన్. 'శిపయోఽత్ర రశ్మయ ఉచ్యన్తే' ఇతి నిరుక్తమ్. ౫।౮. రేఫాగమశ్ఛాన్దసః. **ఇన్ద్రః** సూర్యః **సుదక్షస్య** సుసమృద్ధస్య **ప్రహోషిణః** స్వకీయం జలరూపం హవిః జుహ్వతః భూమణ్డలస్య **యవాశిరః** యవేన సంయోగవిభాగకర్త్రా తాపేన ఆశీః ఆశ్రపణం వాష్పీభవనం యస్య స యవాశీః తస్య. యవః ఇత్యత్ర యు మిశ్రణామిశ్రణయోః ఇతి ధాతుర్బోధ్యః. **అన్ధసః** భోజ్యరూపస్య **ఇన్దోః** జలస్య. ఇన్దుః ఉదకనామ. నిఘం. ౧।౧౨. అపాత్ ఉ పానం కరోతి ఖలు.॥౧॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥౧॥

భావార్థః- యథా రాజా ప్రజాజనానాం కరోపహారం సూర్యశ్చ భూమణ్డలస్య జలోపహారం తథైవ జగదీశ్వరః ఉపాసకానాం జ్ఞానకర్మమయం భక్తిరసోపహారం ప్రేమ్ణా స్వీకరోతి. ॥౧॥

ఏతన్మన్త్రవ్యాఖ్యానే సాయణాచార్యేణ 'సుదక్షస్య ఏతన్నామకస్య ఋషేః' ఇతి యత్ప్రోక్తం తదితరభాష్యకారవిరుద్ధత్వాన్నైవాపాస్తమ్. 'సుదక్షస్య సుష్ఠు ఉత్పాదితస్య' ఇతి వివరణకారః 'సుబలస్య' ఇతి భరతస్వామీ. ఏతద్విధానాం ప్రసిద్ధార్థకానాం శబ్దానాం నామత్వకల్పనే వేదానాం సర్వాణ్యేవ సుబన్తపదాని కస్యాపి ఋషే రాజ్ఞో వా నామతాం ప్రపద్యేరన్. ॥౧॥

౧౪౫. ఈ మంత్రములో ఇంద్రుడు సమర్పణకర్తయొక్క సోమరసమును స్వీకరించగలడను విషయము గలదు.

పదార్థము :-మొదట పరమాత్మపక్షములో:- (శిప్రీ) సర్వవ్యాపకుడు (ఇన్ద్రః) పరమాత్మ (సుదక్షస్య) అతికుశలుడు (ప్రహోషిణః) ఉత్తమరీతిలో ఆత్మసమర్పణరూప హవిస్సులను హోమమొనర్చువారు (ఇన్దోః) చంద్రునివంటి సౌమ్య ఉపాసకుల (యవాశిరః) యవలవంటి సాత్వికజ్ఞానము మరియు కర్మలతో పరిపక్వ (అన్ధసః) భక్తిరూప సోమరసమును (అపాత్ ఉ) నిశ్చయముగనే పానమొనర్చును. అనగా జ్ఞానకర్మల పూర్వకముగ నొనర్చబడిన భక్తిని అవశ్యముగ స్వీకరించగలడు.

రెండవది రాజపక్షములో :- (శిప్రీ) రాజకిరీటధారియగు (ఇన్ద్రః) రాజు (సుదక్షస్య) ఉత్తమ సమృద్ధిగ (ప్రహోషిణః) కరరూపములో రాజుకొరకిచ్చుభాగమును పన్ను విభాగములో

నిచ్చువారు (ఇన్ద్రోః) రాష్ట్రమును సేచనమొనర్చు ప్రజల (యవాశిరః) యవలు, గోధుమలు, నువ్వులు, బియ్యము, పెసలు, మినుములు మున్నగువానితో గూడ (అన్ధసః) అన్నములు, పానీయములు, వస్త్రములు, బంగారము, వెండి, నాణెములు మున్నగు రూపములలో పన్నులను (అపాత్ ఉ) రాజు అవశ్యముగ గ్రహించును.

మూడవది సూర్యుని పక్షములో :- (శిప్రీ) కిరణములుగల (ఇన్ద్రః) సూర్యుడు (సుదక్షస్య) అతిసమృద్ధివంతముగ (ప్రహోషిణః) తన జలరూప హవిస్సులను హోమమొనర్చు భూమండలమున (యవాశిరః) సంయోగ విభాగముగల తాపముచే పక్వమై భాష్ప **[ఆవిరి]** రూపములో పరిపక్వమైన (అన్ధసః) భోజనరూపములో (ఇన్ద్రోః) జలములను (అపాత్ ఉ) అవశ్యముగ పానమొనర్చును. ।౧॥

భావార్థము :- రాజు ఏ విధముగ ప్రజలనుండి పన్నురూప చెల్లింపులను మరియు సూర్యుడు భూమండలమందలి జలరూప బహుమతులను స్వీకరించుచుందురో, అటులనే పరమేశ్వరుడు ఉపాసకుల జ్ఞాన కర్మమయ భక్తిరసరూప ఉపహారములను ప్రేమపూర్వకముగ స్వీకరించును. ।౧॥

ఈ మంత్రవ్యాఖ్యలో సాయణాచార్యుడు 'సుదక్ష' అను శబ్దముచే 'సుదక్ష' పేరుతో ఒక ఋషినిగ్రహించినాడు. అది ఇతర భాష్యకారులకు విరుద్ధముగ నుండుటవల్లనే ఖండితమగుచున్నది. ఏలన, 'సుదక్ష' యనుదాని అర్థ వివరణకారుడగు మాధవుడు ఉత్తమరీతిలో పెల్లగించబడినది మరియు భరతస్వామి గొప్ప శక్తివంతుడని చేసినారు. ఈ విధముగు ప్రసిద్ధ అర్థములుగల శబ్దములనుకూడ యథేచ్ఛ అర్థముల నొనర్చుకొనినందున వేదముల ఉత్తమపదములకు కూడ ఏదో ఋషి, రాజునామముగ కాగలవు. ।౧॥

145. Prompt, Speedy, Omnipresent and Almighty God protects the power of preserving the developed vital force of those who 'give and take. II1II

౧౪౬. ఋషిః –మేధాతిథిః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః –షడ్జః.

అథోపాసకా జనాః పరమాత్మానమాహుః.

3౧ ౨ 3 ౧ర ౨ర 3౧౨
౧౪౬. ఇమా ఉత్వా పురూవసోఽభి ప్రనో నువుర్గిరః।

౧ ౨ 3౨ఉ 3౧౨
గావో వత్సం న ధేనవః ।౨॥

ప.విః– ఇమాః । ఉ । త్వా । పురూవసో – పురు–వసో । అభి । ప్ర నో నువుః । గిరః । గావః। వత్సమ్ – న । ధేనవః ॥౨॥

పదార్థః-హే **పురూవసో** పురూణి బహూని వసూని విద్యాహిరణ్యాసద్గుణాదీని ధనాని యస్య స పురూవసుః, తాదృశ హే పరమాత్మన్! సంహితాయాం పూర్వపదస్య ఛాన్దసో దీర్ఘః. **ఇమాః ఉ** ఏతా హి అస్మదుచ్చార్యమాణాః **గిరః** భావభరితాః స్తుతివాచః **త్వా అభి** త్వామభిలక్ష్య **ప్ర నోనువుః** ప్రకర్షేణ భృశం పునః పునః శబ్దాయన్తే. ణు స్తుతౌ ధాతోర్యఙ్లుకి ప్రయోగః. **ధేనవః** స్వకీయం పయః పాయయితుం సముత్సుకాః. ధాపయతి స్వకీయం పయో యా సా ధేనుః. ధేట్ పానే ధాతోః 'ధేట ఇచ్చ'. ఉ. ౩ । ౩౪ ఇతి ను ప్రత్యయః. 'ధేనుః ధయతేర్వా ధినోతేర్వా'. నిరు. ౧౧ । ౪౩. **గావః** క్షీరిణ్యః **వత్సం న** యథా వత్సమ్ అభిలక్ష్య ప్ర నోనువన్తి హమ్భాశబ్దం కుర్వన్తి. ॥౨॥

అత్రోపమాలఙ్కారః. ॥౨॥

భావార్థః-హే జగదీశ్వర! యథా ధేనవః స్వకీయం ప్రియం వత్సమవలోక్య ప్రస్నుతపయోధరాః సత్యః తం పయః పాయయితుం హమ్భారవం కుర్వన్తి, తథైవాస్మదీయా రసభరితాః స్తుతివాచః భక్తిరసముద్వేల్లయన్త్య ఇవ ప్రాణేభ్యోఽపి ప్రియం త్వాం తం రసం పాయయితుం త్వాం ప్రతి భృశం శబ్దాయన్తే, త్వాం స్తువన్తి చ. ॥౨॥

౧౪౬. ఈ మంత్రములో ఉపాసకులు పరమాత్మ నిట్లనుచున్నారు.

పదార్థము :-(పురూవసో) విద్య, సువర్ణము, సద్గుణములు మున్నగు అనేక ధనముల స్వామివగు ఓ పరమాత్మా! (ఇమాః ఉ) మాచే ఉచ్చరించబడుచున్న ఈ (గిరః) భావపూర్ణమగు స్తుతి వాణులను (త్వా అభి) నిన్ను లక్ష్యమున నుంచుకొని (ప్ర నోనువుః) ఉన్నతరూపములో అధిక శ్రద్ధారూపములో పునః పునః శబ్దాయమానముగ నగుచున్నవి. (ధేనవః) తమ క్షీరములను త్రాగించుటకు ఉత్సాహముతో (గావః) గోవులు (వత్సం న) ఎటుల తన వత్సమును లక్ష్యముననుంచుకొని 'అంబా' యని అరచుచుండునో అటుల. ॥౨॥

ఈ మంత్రములో ఉపమాలంకారము గలదు. ॥౨॥

భావార్థము :- ఓ జగదీశ్వరా! గోవులెటుల తమ ప్రియమైనవత్సములను చూచి ఆనందముగా వానికి తమ క్షీరములను ద్రాపుటకు 'అంబా' యనుచు వెళ్లనో, అటలనే మన రసభరితమగు స్తుతివాణుల భక్తిరసమును హద్దులు మీరిన ఆనందముతో ప్రాణములకన్న ప్రియముగ వానికి త్రాగించి మరల మీకు ఆనందముగ అందించుటకు మీయెడ అత్యధిక శబ్దాయమానమగుచు స్తుతించుచున్నవి. ॥౨॥

146. O Lord of ample wealth and sacrifices, these songs of praise have called aloud to Thee, like Milch kine lowing to their calves. II2II

౧౪౭. ఋషిః – గోతమః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

సూర్యా చ్చన్ద్రః పరమేశ్వరాచ్చ స్తోతుర్హృదయం ప్రకాశత ఇత్యాహ.

౨ఉ 3 ౧ ౨ 3 ౨3 ౧ ౨ 3క ౨ర
౧౪౭. అత్రాహ గోరమన్వత నామ త్వష్టురపీచ్యమ్।

3 ౨ 3 ౧ ౨ 3 ౨
ఇత్థా చన్ద్రమసో గృహే ॥3॥

౧ ౨ర ౧ ౨ర 3 ౧ ౨ర ౧ ౨ర 3క ౨ 3 ౨
ప.విః – అత్ర । అహ । గోః । అమన్వత । నామ । త్వష్టుః । అపీచ్యమ్ । ఇత్థా ।
3 ౧ ౨ 3 ౨ 3 ౨
చన్ద్రమసః – చన్ద్ర – మసః । గృహే ॥3॥

పదార్థః- **ప్రథమః** సూర్యాచ్చన్ద్రప్రకాశనపరః. **త్వష్టుః** విచ్ఛేదకస్య, ప్రకాశద్వారా శీగ్రం వ్యాపనశీలస్య, దీప్తస్య ఇన్ద్రస్య సూర్యస్య. త్వక్ష తనూకరణే ధాతో రూపమిదమ్. ''త్వష్టా తూర్ణమశ్నుతే ఇతి నైరుక్తాః, త్విషేర్వా స్యాద్ దీప్తికర్మణః, త్వక్షతేర్వా స్యాత్ కరోతికర్మణః'' ఇతి నిరుక్తమ్. ౮ । ౧౪. **గోః** సుషుమ్ణరశ్మేః **అత్ర అహ** అస్మిన్ ఖలు **చన్ద్రమసః గృహే** చన్ద్రమణ్డలే **అపీచ్యమ్** అన్తర్హితం యథా స్యాత్తథా, ప్రచ్ఛన్నరూపేణేత్యర్థః. అపీచ్యమితి నిర్ణీతాన్తర్హితనామ. నిఘం. 3 । ౨౫. **నామ** నమనమ్, అవస్థానమ్, విద్వాంసః **ఇత్థా** సత్యమ్. ఇత్థేతి సత్యనామ. నిఘం. 3 । ౧౦. **అమన్వత** మన్వతే జానన్తి. మను అవబోధనే, తనాదిః, లడర్థే లఙ్. చన్ద్రమాః సూర్యకిరణైః ప్రకాశితో భవతీతి రహస్యం విద్వాంసః సమ్యగ్ విదన్తీతి భావః. ॥3॥

అత్ర నిరుక్తమ్. ''అథాప్యస్య (ఆదిత్యస్య) ఏకో రశ్మిశ్చన్ద్రమసం ప్రతి దీప్యతే తదేతేనోపేక్షితవ్యమ్, ఆదిత్యతోఽస్య దీప్తిర్భవతీతి. 'సుషుమ్ణః సూర్యరశ్మిశ్చన్ద్రమా గన్ధర్వః' య. ౧౮ । ౪౦ ఇత్యపి నిగమో భవతి. సోఽపి గౌరుచ్యతే (నిరు. ౨ । ౬). ''అత్రాహ గోరమన్వత'' (ఋ. ౧ । ౮౪ । ౧౫). అత్ర హ గోః సమమంసతాదిత్యరశ్మయః స్వం నామ అపీచ్యమ్ అపచితమ్ అపగతమ్ అపహితమ్ అన్తర్హితం వాఽముత్ర చన్ద్రమసో గృహే (నిరు. ౪ । ౨౪) ఇతి.

అథ ద్వితీయః పరమాత్మపరః. త్వష్టుః దుఃఖవిచ్ఛేదకస్య, సర్వత్ర వ్యాపకస్య, తేజసా దీప్తస్య, సర్వజగద్ రచయితుశ్చ ఇన్ద్రాఖ్యస్య పరమేశ్వరస్య గోః దివ్యప్రకాశరశ్మేః.

సర్వేఽపి రశ్మయో గావ ఉచ్యన్తే ఇతి నిరుక్తమ్ ౨ । ౭. అత్ర అహ అస్మిన్ కిల చన్ద్రమసః గృహే మనసో నివాసస్థానే హృదయే. చన్ద్రమసో మనసశ్చ సమ్బన్ధో బహుశో వర్ణితః. యథా చన్ద్రమా మనసో జాతః. ఋ. ౧౦ । ౯౦ । ౧౩. యత్తన్మన ఆసీత్ స చన్ద్రమా అభవత్. జై. ఉ. బ్రా. ౨ । ౧ । ౨ । ౨. చన్ద్రమా మనః. ఐ. ఆ. ౨ । ౧ । ౫. యత్తన్మన ఏష స చన్ద్రమాః. శ. ౧౦ । ౩ । ౩ । ౭. ఇతి. అపీచ్యం నామ అపిగమనమ్. నామేతి వాక్యాలఙ్కారే. ఉపాసకాః ఇత్థా సత్యతయా అమన్వత అనుభవన్తి. ॥౩॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥౩॥

భావార్థః-యథా సూర్యస్య ప్రకాశేన చన్ద్రః ప్రకాశితో భవతి తథైవ పరమేశ్వరస్య ప్రకాశేన స్తోతౄణాం హృదయాని ప్రకాశన్తే. ॥౩॥

౧౪౭. ఈ మంత్రములో 'సూర్యునిచే చంద్రుడు మరియు పరమేశ్వరునిచే స్తోతల హృదయములు ప్రకాశితమగుచుండు'' నను వర్ణన గలదు.

పదార్థము :-మొదట సూర్యునిచే చంద్రుడు ప్రకాశించుననను పక్షములో:- (త్వష్టుః) విచ్ఛేదక, ప్రకాశముద్వార శీఘ్ర వ్యాప్తశీలుడు, దేదీప్యమానుడగు సూర్యుని (గోః) సుషుమ్ణమను నామమగు రశ్మియొక్క (అత్ర అహ) ఈ (చన్ద్రమసః గృహే) చంద్రమండలములో (అపీచ్యమ్) ప్రచ్ఛన్నరూపములో (నామ) ఉనికిని విద్వాంసులు (ఇత్థా) సత్యరూపములో (అమన్వతః) ఎరుగుదురు. అనగా చంద్రుడు సూర్యునిచే ప్రకాశించుచుండును. ఈ రహస్యమును విద్వాంసులు చక్కగా ఎరుగుదురు.

ఆదిత్యుని ఒక రశ్మిసమూహము చంద్రునియందు చేరి ప్రకాశించునని నిరుక్తమునందు చెప్పబడినది. అనగా సూర్యునిచే చంద్రుడు ప్రకాశించును. వేదములో 'సుషుమ్ణ మను పేరుగల సూర్యరశ్మిలుగలవు. చంద్రుడు అట్టి రశ్మిలను ధారణమొనర్చు కారణమున గంధర్వుడై యున్నాడు. [యజు. ౧౮-౪౦] 'అత్రాహ గోరమన్వత' మున్నగు మంత్రములలో 'గోః' అను పదము చంద్రుని ప్రకాశింపజేయునట్టి ఆ సుషుమ్ణమను పేరుగల సూర్యరశ్మిలకొరకే వచ్చియున్నది.

రెండవది పరమాత్మపక్షము :- (త్వష్టుః) దుఃఖముల విచ్ఛేదకుడు, తేజస్సుతో ప్రదీప్తుడు మరియు జగద్రచయిత, ఇంద్రనామకుడగు పరమేశ్వరుని (గోః) దివ్య ప్రకాశరశ్మియొక్క (అత్ర అహ) ఈ (చన్ద్రమసః గృహే) మనోరూప చంద్రుని నివాసస్థానమగు హృదయమునందు (అపీచ్యం నామ) ఆగమనమును ఉపాసకులు (ఇత్థా) సత్యరూపమున (అమన్వత) అనుభవమొనర్చుకొందురు. ॥౩॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము గలదు. ॥3॥

భావార్థము :- ఎటుల సూర్యుని ప్రకాశముచే చంద్రుడు ప్రకాశించుచుండునో, అటులనే పరమేశ్వరుని ప్రకాశముచే స్తుతికర్తల హృదయములు ప్రకాశితమగుచుండును. ॥3॥

147. Wise men recognize the hidden ray of the sun in the mansion of the moon i.e. the moon borrows her light from the sun. In the same way, there resides the light of God in our delightful mind. ||3||

౧౪౮. ఋషిః - భరద్వాజః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ పరమేశ్వర ఏవ సూర్యద్వారా భూమీరపశ్చ గమయతీత్యాహ.

౨ఉ ౩ ౧౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩౧ర ౨ర
౧౪౮. యదిన్ద్రో అనయద్రితో మహీరపో వృషన్తమః।
౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩౧ ౨
తత్ర పూషా భువత్సచా ॥౪॥

౨ ౧ ౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨ర ౧ ౨ర
ప. వి:- యత్। ఇన్ద్రః। అనయత్। రితః। మహీః। అపః। వృషన్తమః। తత్ర।
౩ ౨ ౩ ౧ ౨ర
పూషా। అభువత్। సచా ॥ ౪॥

పదార్థః- వృషన్తమః బలవత్తమః వర్షకతమో వా **ఇన్ద్రః** పరమేశ్వరః **యత్** యదా **రితః** గన్త్రీః. రిణన్తీతి రితః. రిణాతిః గతికర్మా. నిఘం. ౨।౧౪. క్విపి 'హ్రస్వస్య పితి కృతి తుక్' అ. ౬।౧।౭౧ ఇతి తుక్. **మహీః** పృథివీచన్ద్రాదిగ్రహోపగ్రహరూపాః భూమీః, **అనయత్** స్వస్వకక్షాసు సూర్యం పరితో భ్రమయతి, **అపః** జలాని చ **అనయత్** వాష్పీకరణేన ఊర్ధ్వం వర్షణేన చ అధః ప్రాపయతి, తదా **తత్ర** తస్మిన్ కర్మణి **పూషా** పుష్టిప్రదః సూర్యః **సచా** సహాయకః. సచా సహ. నిరు. ౫।౫. **అభువత్** భవతి. భూ ధాతోర్లఙి ఛన్దసి గుణాభావే ఉవఙాదేశః. ॥౪॥

భావార్థః- మహామహిమశాలినా జగదీశ్వరేణైవ సూర్యవిద్యుత్పర్జన్యపవనాదీన్ సాధనతాం నీత్వా సర్వే ప్రాకృతికనియమాః సఞ్చాల్యన్తే. ॥౪॥

౧౪౮. పరమేశ్వరుడే సూర్యునిద్వార భూములు మరియు జలములకు నడక నిచ్చునని ఈ మంత్రములో వర్ణించబడినది.

పదార్థము :-(వృషన్తమః) అత్యంత బలశాలి మరియు వృష్టిని గలిగించు (ఇన్ద్రః) పరమేశ్వరుడు (యత్) ఎపుడు (రితః) నడకను సాగించునట్టి (మహీః) పృథివి, చంద్రుడు మున్నగు గ్రహోపగ్రహరూప భూమండలములను (అనయత్) తమ తమ కక్షలలో సూర్యుని నలుదిశలలో త్రిప్పుచుండునో మరియు (అపః) జలములను (అనయత్) ఆవిరిగ నొనర్చి పైకి మరియు వర్షముద్వార క్రిందికి చేర్చుచుండునో, అపుడు (తత్ర) ఆ కర్మయందు (పూషా) పుష్టిప్రద సూర్యుడు (సచా) సహాయకుడుగ (అభువత్) అగుచుండును. ॥౪॥

భావార్థము :- మహామహిమశాలియగు జగదీశ్వరుడే సూర్యుడు, విద్యుత్తు, మేఘములు, పవనములు మున్నగువానిని సాధనములుగ జేసి సమస్త ప్రాకృతిక నియమములను సంచాలనమొనర్చుచున్నాడు. ॥౪॥

148. When the Lord who is the best Showerer of happiness and bliss, brought the streams - the mighty waters down, He also acted as the Support of the universe. II4II

౧౪౯. ఋషిః - బిన్దుః పూతదక్షోవా। దేవతా - మరుతః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ గోశబ్దద్వారా భూమిధేనువాగ్విద్యుదాదీనాం గుణకర్మాణి వర్ణ్యన్తే.

ఇన్ద్ర రచితానాం భూమ్యాదీనాం వర్ణనేన రచయితురేవ

స్తుతిర్భవతీతి ఇన్ద్రో దేవతా విజ్ఞేయః.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౪౯. గౌర్ధయతి మరుతాం శ్రవస్యుర్మాతా మఘోనామ్ ।

౩ ౨ఉ ౩ ౧౨
యుక్తా వహ్నీ రథానామ్ ॥౫॥

౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
ప. విః-గౌః । ధయతి । మరుతామ్ । శ్రవస్యుః । మాతా । మఘోనామ్ । యుక్తా ।
౧ ౨ర ౧ ౨ర
వహ్నిః । రథానామ్ ॥౫॥

పదార్థః- **ప్రథమః** భూమిపరః. **మఘోనామ్** ఐశ్వర్యవతామ్ మరుతామ్ మర్త్యానామ్. విశో వై మరుతః. శ. ౨।౫।౧।౧౨. **శ్రవస్యుః** అన్నప్రదానకామా ఇవ. శ్రవః ఇత్యన్ననామ. నిఘం.౨।౭

. తత్ పరేషాం కామయతే ఇతి శ్రవస్యుః. 'ఛన్దసి పరేచ్ఛాయాం క్యచ ఉపసంఖ్యానమ్'. అ. 3 ।౧।౮ వా... ఇతి పరేచ్ఛాయాం క్యచి, 'క్యాచ్ఛన్దసి'. అ. 3 । ౨ । ౧౭౦ ఇతి ఉ ప్రత్యయః. **మాతా** మాతృభూతా. మాతా భూమిః పుత్రో అహం పృథివ్యాః. అథ. ౧౨ । ౧ । ౧౨ ఇతి శ్రుతేః. **గౌః** పృథివీ. గౌరితి పృథివ్యా నామధేయం, యద్ దూరం గతా భవతి, యచ్చాస్యాం భూతాని గచ్ఛన్తి. నిరు. ౨ । ౫. **ధయతి** వృష్టిజలం పిబతి. ధేట్ పానే భ్వాదిః. **యుక్తా** సూర్యేణ సమ్బద్ధా సా **రథానామ్** రంహణశీలానామ్ అగ్నిపవనజలపశుపక్షిమానవాదీనామ్. రథో రంహతేర్గతికర్మణః. నిరు. ౯ ।౧౧. **వహ్నిః** వాహికా భవతి.

అథ ద్వితీయో ధేనుపరః. **మఘోనామ్** యజ్ఞైశ్వర్యవతామ్ **మరుతామ్** యజమానానామ్ **శ్రవస్యుః** పయోఘృతప్రదానకామా **మాతా** జననీవ హితకరీ **గౌః** యజ్ఞధేనుః. గౌః ఘర్మధుగితి యాజ్ఞికాః. నిరు. ౧౧ । ౩౮. **ధయతి** స్వచ్ఛం జలం పిబతి. **యుక్తా** యజ్ఞార్థం నియుక్తా సా **రథానామ్** యజ్ఞరూపరథానామ్ వహ్నిః వాహికా జాయతే.

అథ తృతీయో విద్యుత్పరః. **మఘోనామ్** సాధనవతామ్ **మరుతామ్** మర్త్యానామ్ **శ్రవస్యుః** ధనప్రదానకామా ఇవ. శ్రవః ఇతి ధననామ. నిఘం. .౨ । ౧౦. **మాతా** నిర్మాత్రీ **గౌః** అన్తరిక్షస్థా విద్యుత్. గౌః వాగేషా మాధ్యమికా ఇతి నిరుక్తమ్. ౧౧ । ౩౮. **ధయతి** మేఘోదకాని పిబతి. కిఞ్చ, **యుక్తా** శిల్పకర్మణి ప్రయుక్తా, సా **రథానామ్** కలాయన్త్రభూయాన జలయానవిమానాదీనామ్ **వహ్నిః** చాలయిత్రీ భవతి.

అథ చతుర్థో వాక్పరః. **మఘోనామ్** మనోబుద్ధిప్రాణేన్ద్రియాదిధనవతామ్ **మరుతామ్** మనుష్యాణామ్ **శ్రవస్యుః** అన్నధనవిద్యాకీర్త్యాదిప్రదానకామా. శ్రవః ఇతి అన్ననామ ధననామ చ ప్రోక్తమేవ. 'శ్రవః శ్రవణీయం యశః' ఇతి నిరుక్తమ్. ౧౧ ।౯. **మాతా** మాతృతుల్యా **గౌః** వేదవాక్. గౌః ఇతి వాఙ్నామ. నిఘం. ౧ । ౧౧. **ధయతి** ధాపయతి. జ్ఞానరసం పాయయతి. యథాహ శ్రుతిః- యస్తే స్తనః శశయో యో మయోభూర్యేన విశ్వా పుష్యసి వార్యాణి. యో రత్నధా వసువిద్ యః సుదత్రః సరస్వతి తమిహ ధాతవే కః. ఋ. ౧ ।౧౬౪ ।౪౯ ఇతి. 'ధయతి' ఇతి ణిజ్గర్భః ప్రయోగః. **యుక్తా** అధ్యయనాధ్యాపనే ఉపయుక్తా సా, **రథానామ్** రమణీయానామ్ ఆయుష్యప్రాణప్రజాపశుకీర్తిద్రవిణబ్రహ్మవర్చసాదీనామ్ **వహ్నిః** ప్రాపయిత్రీ సంపద్యతే. ఉక్తం చ - **స్తుతా మయా వరదా వేదమాతా ప్రచోదయన్తాం పావమానీ ద్విజానామ్, ఆయుః ప్రాణం ప్రజాం పశుం కీర్తిం ద్రవిణం బ్రహ్మవర్చసమ్. మహ్యం దత్వా వ్రజత బ్రహ్మలోకమ్.** అథ. ౧౯ ।౭౧. ఇతి. ।౫॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. 'శ్రవస్యుః' ఇత్యత్ర చ వ్యఙ్గ్యోత్ప్రేక్షా. ।౬॥

భావార్థః- ఇన్ద్రేణ పరమాత్మనా రచితానాం భూమి - ధేను - విద్యుద్ - వేదవాగ్రూపాణాం గవాముపయోగేన సర్వైరాధ్యాత్మికీ శారీరికీ భౌతికీ వైజ్ఞానికీ యాజ్ఞికీ సామాజికీ రాష్ట్రియా చోన్నతిః సమ్పాదనీయా. ॥౨॥

౧౪౯. ఈ మంత్రములో 'గావః' శబ్దము ద్వార భూమి, గోవులు, వాణి, విద్యుత్తు మున్నగువాని గుణ కర్మలను వర్ణించబడిన ఇంద్రునిద్వార రచింపబడిన భూమి మున్నగువాని వర్ణనల వల్ల రచయితయగు ఇంద్రునిస్తుతియే యగుచుండును. ఈ దృష్టిచే మంత్రదేవత ఇంద్రుడేయగును.

పదార్థము :-మొదట భూమిపక్షములో:- (మఘోనామ్) ఐశ్వర్యశాలి (మరుతామ్) మనుష్యులను (శ్రవస్యుః) అన్నప్రదానమొనర్చదలచుచు (మాతా) తల్లి (గావః) భూమి (ధయతి) వర్షజలములను త్రాగును (యుక్తా) సూర్యునితో సంబద్ధముగల అట్టి (రథానామ్) గతిమంతములగు అగ్ని, వాయువు, జలము, పశువులు, పక్షిగణము, మనుష్యులు మున్నగువానికి (వహ్నిః) ఒక స్థానమునుండి రెండవ స్థానమునకు కొనిపోవునదిగ యగును.

రెండవది గోవుపక్షములో :- (మఘోనామ్) యజ్ఞరూప ఐశ్వర్యములతోనున్న (మరుతామ్) యజమానులకు (శ్రయస్యుః) పాలు, పెరుగు, నేయి ప్రదానమొనర్చదలచుచు (మాతా గావః) మాత వంటి ఆవు (ధయతి) స్వచ్ఛజలములను ద్రాగును (యుక్తా) యజ్ఞముకొరకు నియుక్తమైన అట్టి (రథానామ్) యజ్ఞరూప రథము (వహ్నిః) నడుపునదియై యుండును.

మూడవది విద్యుత్తుపక్షములో:- (మఘోనామ్) సాధనశీలురగు (మరుతామ్) మనుష్యులకు (శ్రవస్యుః) ధనమును ప్రదానమొనర్చదలచుచు (మాతా) నిర్మాణమొనర్చునట్టి (గావః) అంతరిక్షములో నున్న విద్యుత్తు (ధయతి) మేఘముల జలములను త్రాగును. మరియు (యుక్తా) శిల్పకర్మలో ప్రయుక్తమైయున్న ఆ (రథానామ్) కళాయంత్రములు, భూయానములు, జలయానములు, విమానములు మున్నగువానిని (వహ్నిః) నడుపునట్టివిగ యగుచున్నవి.

నాల్గవది వాణులపక్షములో :- (మఘోనామ్) మనస్సు, బుద్ధి, ప్రాణములు, ఇంద్రియములు మున్నగు ఐశ్వర్యములతో కూడియున్న (మరుతామ్) మనుష్యులకు (శ్రవస్యుః) అన్నము, ధనము, విద్య, కీర్తి మున్నగువానిని ఇచ్చునట్టికోరిక (మాతా గావః) వేదమాత (ధయతి) జ్ఞానరసమును త్రాగించును. (యుక్తా) అధ్యయనము, అధ్యాపనములలో ఉపయోగించబడు ఆ (రథానామ్) రమణీయమగు ఆయువు, ప్రాణము, ప్రజలు పశువులు, కీర్తి, ధనము, బ్రహ్మవర్చస్సు మున్నగువానిని (వహ్నిః) ప్రాప్తింపజేయునవిగ నుండును. ॥౨॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారమున్నది. 'శ్రవస్యుః'లో అన్నము, ధనము, కీర్తిమున్నగువానిని ప్రార్థింపజేయుచు అనుదానిలో వ్యంగ్యోత్ప్రేక్షగలదు. ॥౨॥

భావార్థము :- ఇంద్ర పరమాత్మచే రచింపబడిన భూమి, గోవులు, విద్యుత్తు, వేదవాణి రూప 'గో' సంపదలను ఉపయోగమునకు తెచ్చి అందరకు ఆధ్యాత్మిక, శారీరిక, భౌతిక, వైజ్ఞానిక, యాజ్ఞిక, సామాజిక మరియు రాష్ట్రీయోన్నతి నొందించవలెను.।౫॥

149. The tongue, the mother of vital breaths, accomplishes Yoga - Yajna, drinks nectar oozing out from the roof of the palate and enjoys bliss. When yoked to the vehicles of senses, it carries them to the desired Goal. (It refers to Khechari Mudra). II5II

౧౫౦. ఋషిః – శ్రుతకక్షః సుకక్షోవా। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

ఉపాసకాః పరమాత్మానం, బాలకస్య మాతాపితరశ్చాచార్యం బ్రువన్తి.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౫౦. ఉప నో హరి భిః సుతం యాహి మదానాం పతే ।

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
ఉప నో హరి భిః సుతమ్ ।౬॥

౧౨ర ౩ ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౧౨ర
ప.వి:–ఉప ।నః।హరిభిః।సుతమ్।యాహి।మదానామ్।పతే।ఉప ।నః।హరిభిః।
౩ ౨
సుతమ్ ।౬॥

పదార్థః- ప్రథమః పరమాత్మపరః. హే **మదానాం పతే** ఆనన్దానామ్ అధీశ్వర ఇన్ద్ర పరమాత్మన్! త్వమ్ **నః** అస్మాకమ్ **హరిభిః** జ్ఞానాహరణశీలైః జ్ఞానేన్ద్రియైః **సుతమ్** అభిషుతమ్ ఉత్పాదితం జ్ఞానమ్ **ఉప యాహి** ఉపగచ్ఛ. **నః** అస్మాకమ్ **హరిభిః** కర్మాహరణశీలైః కర్మేన్ద్రియైః **సుతమ్** అభిషుతం కృతం కర్మ **ఉప యాహి** ఉపగచ్ఛ.

అథ **ద్వితీయః** ఆచార్యపరః. హే **మదానాం పతే** మాద్యన్తి హర్షన్తి ఏభిరితి మదాః జ్ఞానాని తేషామ్ అధిపతే వివిధవిద్యావిశారద ఇన్ద్రాఖ్య ఆచార్య! త్వమ్ **హరిభిః** జ్ఞానాహరణశీలైః ఇతరైః గురుజనైః సహ **నః** అస్మాకం **సుతమ్** గురుకులే కృతప్రవేశం పుత్రమ్ **ఉప యాహి** ఉపగచ్ఛ. **హరిభిః** దోషహరణశీలైః ఇతరైః గురుజనైః సహ **నః** అస్మాకమ్ **సుతమ్** గురుకులే కృతప్రవేశం పుత్రమ్ **ఉపయాహి** ఉపగచ్ఛ, ప్రాప్నుహి.।౬॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః ' ఉప నః హరిభిః సుతమ్' ఇత్యస్యావృత్తౌ చ పాదావృత్తి యమకమ్. ॥ ౬ ॥

భావార్థః- ఉపాసకా జనాః పరమేశ్వరం ప్రార్థయన్తే యత్ అస్మాకం ప్రతిజ్ఞానం ప్రతికర్మ చ త్వం చేద్ వ్యాప్నోషి తదైవాస్మాకం జీవనయజ్ఞః సఫలః. స్వపుత్రం గురుకులం ప్రవేశ్య మాతాపితరశ్చ కులపతిం ప్రార్థయన్తే యత్ త్వం విద్యాధ్యయనాయ చరిత్రనిర్మాణాయ చాన్యైర్గురుజనైః సహ ప్రతిదినమస్మాకం పుత్రేణ కృపయా సన్నిధిం కురు. ॥౬॥

౧౫౦. ఈ మంత్రములో ఉపాసకులు పరమాత్మను, బాలకులు తల్లిదండ్రులను మరియు ఆచార్యులను ప్రశంసింతురు.

పదార్థము :-మొదట పరమాత్మపక్షములో :-(మదానాం పతే) ఆనందముల అధిపతివగు ఓ పరమేశ్వర! నీవు (నః) మాయొక్క (హరిభిః) జ్ఞానము నుదాహరణ పరచునట్టి జ్ఞానేంద్రియములచే (సుతమ్) ఉత్పన్నమొనర్చుకొనిన జ్ఞానమును (ఉపయాహి) ప్రాప్తించుకొందుము గాక! (నః) మాయొక్క (హరిభిః) కర్మలను వినియోగించుకొను కర్మేంద్రియములచే (సుతమ్) ఉత్పన్నమొనర్చిన కర్మలను (ఉపయాహి) పొందుదుముగాక!

రెండవది ఆచార్యుల పక్షములో :- (మదానాం పతే) హర్షదాయకమగు జ్ఞానముల అధిపతి, వివిధ విద్యలలో విశారదులగు ఓ ఆచార్యవర్యా! నీవు (హరిభిః) జ్ఞానములను సమకూర్చిపెట్టునట్టి ఇతర గురుజనములతో గూడ (నః) మా (సుతమ్) గురుకులమునందు చేరిన పుత్రుల (ఉపయాహి) వద్దికి చేరుడు. ॥౬॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారముగలదు. 'ఉపనః, హరిభిః, సుతమ్'ల ఆవృత్తులలో పాదావృత్తి యమకమై యున్నది. ॥౬॥

భావార్థము :- ఉపాసకులు పరమాత్మ నిట్లు ప్రార్థించుచున్నారు. ఓ పరమాత్మా! మా ప్రతి జ్ఞానము మరియు ప్రతి కర్మయందు నీవు వ్యాప్తమైనప్పుడే మా జీవనయజ్ఞము సఫలవంతముకాగలుగును. మరియు తమ పుత్రులను గురుకులమునందు చేర్చిన తల్లిదండ్రులు కులపతితో 'మీరు విద్యలను చదివించి చరిత్రనిర్మాణముకొరకు ఇతర గురుజనము సహితముగ ప్రతిదినము కృపతో మా పుత్రులతో గూడ సాన్నిధ్యులైయుండుడని ప్రార్థించుచుందురు. ॥౬॥

150. Come O Lord of rapturous joys, to our sacrifice with Thy attributes which destroy all darkness and evils of come with Thy wonderful rays of knowledge, O Divine Sun. [Let us always realise the presence of God within and without us, when performing Yajnas and other noble deeds.] II6II

౧౫౧. ఋషిః - శ్రుతకక్షః సుకక్షోవా। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ యజమానానాం వ్యవహారమాహ.

౩ ౧ర ౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
౧౫౧. ఇష్టా హోత్రా అసృక్షతేన్ద్రం వృధన్తో అధ్వరే।
౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర
అచ్ఛావభృథమోజసా ॥౭॥

౩ ౨ ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨ర
ప.వి:-ఇష్టాః । హోత్రాః । అసృక్షత । ఇన్ద్రమ్ । వృధన్తః । అధ్వరే । అచ్ఛ ।
౩ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨ర
అవభృథమ్ - అవ-భృథమ్ । ఓజసా॥౭॥

పదార్థః- అధ్వరే హింసాదిదోషరహితేఽగ్నిహోత్రే జీవనయజ్ఞే ఉపాసనాయజ్ఞే వా **ఇన్ద్రమ్** పరమైశ్వర్యశాలినం దుఃఖవిదారకం ముక్తిదాయకం పరమాత్మానమ్ **వృధన్తః** వర్ధయన్తః ఉత్తరోత్తరం హృది వికాసయన్తో యజమానాః **ఓజసా** బలేన, పూర్ణప్రయత్నేన **అవభృథమ్ అచ్ఛ** యజ్ఞాన్తస్నానమ్ అభిలక్ష్య, వయం సద్యః యజ్ఞం సమ్పూర్య యజ్ఞాన్తస్నానం కుర్యామేతి బుద్ధ్యా **ఇష్టాః** అభీష్టాః **హోత్రాః** ఆహుతీః **అసృక్షత** విసృజన్తి, ప్రయచ్ఛన్తి. సృజ విసర్గే దివాదేర్లుజి ప్రథమపురుషబహువచనే రూపమ్. లడర్థే లుఙ్.॥౭॥

రాష్ట్రయజ్ఞం పూర్ణతాం నేతుం పూర్ణప్రయాసేన ఇన్ద్రం రాజానం వర్ధయన్తః స్వసహయోగేన శక్తిశాలినం కుర్వన్తః ప్రజాజనాః రాష్ట్రాయ సర్వవిధం త్యాగం కర్తుముద్యతా భవన్తీత్యర్థోఽప్యనుసన్ధేయః. ॥౭॥

భావార్థః-అగ్నిహోత్రం వా, జీవనయజ్ఞో వా, ధ్యానయజ్ఞో వా, రాష్ట్రయజ్ఞో వా, సర్వోఽపి యజ్ఞ ఆహుతివిసర్జనేన, పరార్థత్యాగేనాత్మబలిదానేన వా పూర్ణతాం గచ్ఛతి.॥౭॥

౧౫౧. ఈ మంత్రములో యజమానుల వ్యవహారము వర్ణించబడినది.

పదార్థము :-(అధ్వరే) హింసయున్నగు దోషములులేనట్టి అగ్నిహోత్రములో, జీవనయజ్ఞములో, లేక ఉపాసనయజ్ఞములో (ఇన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్యశాలి, దుఃఖ విదారకుడు, ముక్తిదాయకుడగు పరమాత్మను (వృధన్తః) కీర్తించుచు, అనగా, క్రమక్రమముగ హృదయమును లక్ష్యమునందుంచుకొని, వికాసమొనర్చుచు యజమానులు (ఓజసా) బలపూర్వకముగ, అనగా పూర్తిప్రయత్నముచే (అవభృతమ్ అచ్ఛ) యజ్ఞాంతర స్నానమును లక్ష్యమునందుంచుకొని, అనగా మేము శీఘ్రముగ యజ్ఞమును పూర్ణపరచుకొని అవభృత, యజ్ఞాంత స్నానమొనర్చవలెనను బుద్ధితో (ఇష్టాః) అభీష్టమగు (హోత్రాః) ఆహుతులను (అసృజ్యత) వదలుచుందుము.॥౭॥

ఇచ్చట ఈ అర్థముకూడా గ్రహించవలసియుండును. అనగా రాష్ట్రయజ్ఞమును సంపూర్ణ పరచుటకొరకు పూర్ణప్రయత్నముచే రాజును వృద్ధిపరచుటకు, అనగా తమ సహకారముతో శక్తిశాలిగ నొనర్చు ప్రజలు రాష్ట్రముకొరకు సకలవిధములగు త్యాగము నొనర్చుటకు సిద్ధముగ నుండవలెను. ॥౭॥

భావార్థము :- అగ్నిహోత్రము, జీవనయజ్ఞము, ధ్యానయజ్ఞము, రాష్ట్రయజ్ఞము మున్నగు సకలయజ్ఞముల ఆహుతి నిచ్చుటవల్లను, పరార్థత్యాగమునొనర్చుటవల్లను, లేక ఆత్మబలిదాన మొనర్చుట వల్లను పూర్ణత్వము ప్రాప్తించగలదు. ॥౭॥

151. The seven sages in the form of seven senses i. e. 2. eyes, 2 nostrils 2 ears and tongue taking the knowledge of different objects and increasing the glory and power of the soul in this life sacrifice, offer oblations with their might upto the end. [This is the description of the spiritual sacrifice]. II7II

౧౫౨. ఋషిః – వత్సః కాణ్వః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథోపాసకః స్వోపలబ్ధిం వర్ణయతి.

౧౨ఉ 3౧ర ౨ర 3 ౨3 ౧౨ 3౧౨
౧౫౨. అహ మిద్ధి పితుష్పరి మేధామృతస్య జగ్రహ।
3౧ర ౨ర
అహం సూర్య ఇవాజని ॥౮॥

3౨ 3౨ ౧౨ర 3౨ 3౧౨ 3౧౨ 3౨
ప. విః – అహమ్। ఇత్ – హి। పితుః। పరి। మేధామ్। ఋతస్య। జగ్రహ। అహమ్।
౧౨ర 3
సూర్యః। ఇవ। అజని ॥౮॥

పదార్థః- అహమ్ పరమేశ్వరోపాసకః **ఇత్ హి** కిల **పితుః పరి** పితుః ఇన్ద్రాత్ పరమేశ్వరాత్. పరి ఇతి పఞ్చమ్యర్థానువాదీ, పఞ్చమ్యాః పరావధ్యర్థే. అ. ౮ । ౩ । ౫౧ ఇతి విసర్జనీయస్య సత్వమ్, తతో మూర్ధన్యాదేశః. **ఋతస్య మేధామ్** సత్యాచరణస్య ప్రజ్ఞామ్, ఋతమ్భరాం ప్రజ్ఞాం వా. 'నిర్విచారవైశారద్యేఽధ్యాత్మప్రసాదః. ఋతమ్భరా తత్ర ప్రజ్ఞా. 'యోగ. ౧ । ౪౭, ౪౮ ఇతి యోగదర్శనే వ్యాఖ్యాతామ్. **జగ్రహ** గృహీతవానస్మి. ఋతమ్భరాప్రజ్ఞాప్రకాశేన ప్రకాశమానశ్చ **అహమ్** అధ్యాత్మపథికః **సూర్యః ఇవ** ఆదిత్యః ఇవ **అజని** జాతోఽస్మి. ॥౮॥

అత్రోపమాలఙ్కారః. ।౮॥

భావార్థః-పితుః పరమేశ్వరస్యోపాసనయా మనుష్యః సత్యజ్ఞానం సత్యాచరణమ్ ఋతమ్భరాం ప్రజ్ఞాం చ ప్రాప్య సూర్య ఇవ ప్రకాశమానః సన్ కైవల్యమధిగన్తుమర్హతి. ।౮॥

౧౫౨. ఈ మంత్రములో ఉపాసకులు తాము పొందినదానిని వర్ణించుచున్నారు.

పదార్థము :- (అహమ్) నేను (ఇత్ హి) వాస్తవముగ (పితుః పరి) తండ్రియగు ఇంద్ర పరమేశ్వరునితో (ఋతస్య మేధామ్) సత్యాచరణ మేధను, లేక ఋతంభర ప్రజ్ఞను (జగ్రహ) గ్రహించుకొనినాను. దానిచే ప్రకాశితుడనైన (అహమ్) ఆధ్యాత్మికబాటసారినగు నేను (సూర్యః ఇవ) సూర్యునివంటివాడను (అజని) ఐపోయినాను. ।౮॥

ఈ మంత్రములో ఉపమాలంకారము గలదు. ।౮॥

భావార్థము :- తండ్రియగు పరమేశ్వరుని ఉపాసనచే మనుష్యులు సత్యజ్ఞానము, సత్యాచరణ మరియు ఋతంభర ప్రజ్ఞను పొంది సూర్యునివలె ప్రకాశవంతులై ముక్తి భాగ్యమును వశపరచుకొనగలరు. ।౮॥

152. Metrical Translation :- Acquiring deep wisdom from the Father The Source of Knowledge and Truth I have become like the sun And can be defeated by none. II8II

౧౫౩. ఋషిః – శునః శేపః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ పరమాత్మనో నృపస్య చ సంరక్షణే సర్వే సుఖినః సన్త్విత్యాహ.

౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౫౩. రేవతీర్నః సధ మాద ఇన్ద్రే సన్తు తువివాజాః।

౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
క్షుమన్తో యాభిర్మదేమ ।౯॥

౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ర ౧ ౨ర ౩ ౧ ౨
ప.విః–రేవతీః । నః । సధమాదే – సధ–మాదే । ఇన్ద్రే । సన్తు । తువివాజాః
౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౧ ౨ర ౧ ౨ర
తువి–వాజాః । క్షుమన్తః । యాభిః । మదేమ ।౯॥

పదార్థః-నః అస్మాకమ్ **రేవతీః** రయిమత్యః ప్రశస్తేన ఐశ్వర్యేణ సమ్పన్నాః ప్రజాః. రయిః ప్రశస్తం ధనం విద్యతే యాసు తాః ప్రజాః. అత్ర ప్రశంసార్థే మతుప్. 'రయేర్మతౌ బహులమ్'. అ. ౬।౧।౩౭ వా... అనేన సమ్ప్రసారణమ్. 'ఛన్దసీరః'. అ. ౮।౨।౧౫ ఇతి మస్య వత్వమ్. 'వా ఛన్దసి'. అ. ౬।౧।౧౦౬ ఇతి నియమేన పూర్వసవర్ణదీర్ఘః. **సధమాదే** సహ మాద్యన్తి హర్షన్తి జనా అత్ర ఇతి సధమాదః, తస్మిన్ **ఇన్ద్రే** పరమైశ్వర్యశాలిని పరమేశ్వరే రాజ్ఞి చ, తయోరాశ్రయే మార్గదర్శనే ఇతి యావత్ **తువివాజాః** బహుబలాః బహువిజ్ఞానాశ్చ. వాజ ఇతి బలనామ. నిఘం. ౨।౯. **సన్తు** భవన్తు, **యాభిః** విడ్భిః ప్రజాభిః సహ **క్షుమన్తః** ప్రశస్తాన్నాదిభోగ్యసమ్భారసమ్పన్నాః ప్రశస్తనివాసవన్తః ప్రశస్తకీర్తిమన్తో వా వయమ్. క్షు ఇత్యన్ననామ. నిఘం. ౨।౭. క్షి నివాసగత్యోః ఔణాదికో డు ప్రత్యయః. **మదేమ** ఆనన్దేమ. మదీ హర్షగ్లేపనయోః, భ్వాదిః.।౯॥

భావార్థః- అఖిలైరపి ప్రజాజనైరిన్ద్రాఖ్యస్య పరమాత్మనో నృపతేశ్చ మార్గదర్శనే సర్వమపి కార్యం విధేయమ్, యేన తే రోగబుభుక్షాఽకాలమరణాదిభిర్న పీడ్యేరన్ ప్రత్యుత సమస్తాని సాత్త్వికఖాద్యపేయాదీని బలవిజ్ఞానాదీని చ ప్రాప్నువన్తః సమృద్ధాః సన్తః ప్రచురప్రచురం మోదమవాప్నుయుః. ।౯॥

౧౫౩. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ మరియు రాజసంరక్షణములో అందరు సుఖముగ నుండవలెనని వర్ణించబడినది.

పదార్థము :-(నః) మాయొక్క (రేవతీః) ప్రశస్తమగు ఐశ్వర్యవంతులగు, ప్రజలు (సధమాదే) వారితో నుండునట్టి వారు ఆనందమును పొందుచుందురు. ఇట్లు (ఇన్ద్రే) పరమైశ్వర్యశాలి పరమాత్మ మరియు రాజుయొక్క ఆశ్రయములో (తువివాజాః) అత్యంత బలము మరియు విజ్ఞానములచే సంపన్నులుగ (సన్తు) కావలెను (యాభిః) ఏ ప్రజలతోగూడ (క్షుమన్తః) ప్రశస్తమగు అన్నములు మున్నగు భోగ్య సామగ్రులతో సంపన్నులము, ప్రశస్త నివాసములచే సుసంపన్నులము మరియు ప్రశస్తమగు కీర్తితో ఉత్తమ సంపన్నులముగ మేము (మదేమ) ఆనందితులమై యుండవలెను.।౯॥

భావార్థము :- ప్రజలెల్లరును ఇన్ద్రనామక పరమాత్మ మరియు రాజుయొక్క మార్గదర్శనములో సకలకార్యము లొనర్చుచుండవలెను. అందువల్ల వారు రోగములు, ఆకలి, అకాలమృత్యువు మున్నగువానితో పీడితులు గారాదు. కాని అందరును సాత్విక అన్నపానీయములు మున్నగు పదార్థములను మరియు బలము, విజ్ఞానము మున్నగువానిని పొందుచు సమృద్ధిగా అధికాధిక ఆనందమును పొందుచుండవలెను.।౯॥

153. (1) May our people be rich in strength and knowledge, obedient to the Lord, enjoying together, so that wealthy in food and full of devotion, we may rejoice.

(2) May our cows be full of the wealth of milk and always growing physically, so that we may rejoice. II9II

౧౫౪. ఋషిః - శునః శేపో వామదేవో వా। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ సోమస్య పూష్ణశ్చ గుణకర్మ వర్ణన ముఖేనేన్ద్రస్య మహిమానమాచష్టే.

౧౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
౧౫౪. సోమః పూషా చ చేతతుర్విశ్వాసాం సుక్షితీనామ్।

౩ ౨ ౩క౨ర ౩ ౨
దేవత్రా రథ్యోర్హితా ॥౧౦॥

౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨
ప.వి:- సోమః। పూషా। చ। చేతతుః। విశ్వాసామ్। సుక్షితీనామ్ - సు-క్షితీనామ్।
౩ ౨ ౩క౨ ౩ ౨
దేవత్రా। రథ్యోః। హి తా॥౧౦॥

పదార్థః-సోమః పూషా చ సౌమ్యశ్చన్ద్రః పోషకః సూర్యశ్చ, యద్వా చాన్ద్రమసం మనః సౌరః ఆత్మా చ **విశ్వాసమ్ సుక్షితీనామ్** సర్వాసాం సుప్రజానామ్, సర్వాః సుప్రజా ఇత్యర్థః. క్షితయ ఇతి మనుష్యనామ. నిఘం. ౨।౩. ద్వితీయార్థే షష్ఠీ. **చేతతుః** ఉపకర్తుం జానీతః. చితీ సంజ్ఞానే, లడర్థే లిట్, ద్విత్వాభావశ్ఛాన్దసః. తౌ **దేవత్రా** దేవేషు విద్వత్సు. దేవశబ్దాత్ 'దేవమనుష్య...'. అ. ౫।౪। ౫౬ ఇతి సప్తమ్యర్థే త్రా ప్రత్యయః. **రథ్యోః** రథారూఢయోరివ ఉన్నత్యై ప్రయతమానయోః గురుశిష్యయోః, మాతాపిత్రోః, పితాపుత్రయోః, పత్నీయజమానయోః, స్త్రీపురుషయోః శాస్యశాసకయోః **హితా** హితౌ హితకారిణౌ భవతః. అత్ర 'సుపాం. సులుక్'. అ. ౭।౧।౩౯ ఇతి ప్రథమాద్వివచనస్యాకారః.॥౧౦॥

భావార్థః-ఇన్ద్రాఖ్యస్య పరమేశ్వరస్యైవాయం మహిమా యత్ తద్రచితాయాం సృష్టౌ సౌమ్యశ్చన్ద్రమాస్తైజసః సూర్యశ్చ మానవశరీరే చ సౌమ్యం మనస్తైజస ఆత్మా చ ఉభావపి ప్రాణాదిప్రదానేన సర్వాః ప్రజా ఉపకురుతః. యథా రథారూఢౌ రథస్వామీ సారథిశ్చ యద్వా రాజ్ఞీ రాజా చ క్రమశోఽధ్వానం లఙ్ఘయతస్తథైవ యావపి గురుశిష్యౌ వా మాతాపితరౌ వా పితాపుత్రౌ వా పత్నీయజమానౌ వా స్త్రీపురుషౌ వా శాస్యశాసకౌ వా సముత్కర్షాయ ప్రయతమానౌ భవతస్తయోః కృతే తౌ పరమహితావహౌ సమ్పద్యేతే. ॥౧౦॥

అత్రేన్ద్రస్య తద్రచితానాం భూమిధేనువేదవాక్ చన్ద్రసూర్యాదీనాం చ మహత్త్వవర్ణనాత్, ఇన్ద్రస్య సకాశాద్ ఋతస్య మేధాయాః ప్రాప్తివర్ణనాచ్చైతద్దశత్యర్థస్య పూర్వదశత్యర్థేన సహ సంగతిరస్తీతి వేద్యమ్.

ద్వితీయా దశతిః

౧౫౫. ఋషిః - శ్రుతకక్షః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - అనుష్టుప్। స్వరః - గాన్ధారః.

అథేన్ద్రస్య మహత్వగానార్థం జనాః ప్రేర్యన్తే.

౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ర ౨ ర
౧౫౫. పాన్తమా వో అన్ధస ఇన్ద్రమభి ప్ర గా యత।
౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
విశ్వాసాహం శతక్రతుం మంహిష్ఠం చర్షణీనామ్ ॥౧॥

౧౨ర ౩ ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
ప.వి:-పాన్తమ్-ఆ। వః। అన్ధసః। ఇన్ద్రమ్। అభి। ప్ర। గాయత। విశ్వాసాహమ్ -
౩ ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౨
విశ్వా-సాహమ్। శతక్రతుమ్ - శత-క్రతుమ్। మంహిష్ఠమ్। చర్షణీనామ్ ॥౧॥

పదార్థః-హే మనుష్యాః! **వః** యూయమ్ **అన్ధసః** భోగ్యం వస్తుజాతమ్. అన్ధః ఇత్యన్ననామ. నిఘం. ౨।౭. అన్నమితి సర్వేషాం భోగ్యవస్తూనామ్ ఉపలక్షణమ్. ద్వితీయార్థే షష్ఠీ. **ఆ పాన్తమ్** సమన్తతో రక్షన్తమ్. పా రక్షణే ఇతి ధాతోః శతరి రూపమ్. **విశ్వాసాహమ్** సమస్తరిపువిజేతారమ్. విశ్వాన్ సర్వాన్ శత్రూన్ సహతే పరాభవతీతి తాదృశమ్. అత్ర విశ్వపూర్వాత్ షహ మర్షణే ధాతోః 'ఛన్దసి సహః' అ. ౩।౧।౬౩ ఇతి ణ్విః. 'అన్యేషామపి దృశ్యతే'. అ. ౬।౩।౧౩౭ ఇతి దీర్ఘశ్చ. **శతక్రతుమ్** బహుప్రజ్ఞం, బహుకర్మాణం, బహుయజ్ఞం వా. శతమితి బహునామ. నిఘం. ౩।౧. క్రతురితి కర్మనామ ప్రజ్ఞానామ చ. నిఘం. ౨।౧, ౩।౯. క్రతుర్యజ్ఞవచనోఽపి ప్రసిద్ధః. **చర్షణీనామ్** మనుష్యాణామ్. చర్షణయ ఇతి మనుష్యనామ. నిఘం. ౨।౩. **మంహిష్ఠమ్** దాతృతమమ్. మంహతే దానకర్మా. నిఘం. ౩।౨౦. **ఇన్ద్రమ్** పరమైశ్వర్యశాలినం వీరం పరమాత్మానం రాజానం వా **అభి** అభిలక్ష్య **ప్ర గాయత** ప్రకృష్టం గానం కురుత, తత్తద్గుణకర్మస్వభావాన్ వర్ణయత.॥౧॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః పరికరశ్చ. ॥౧॥

భావార్థః-సర్వేషాం మనుష్యాణాం యోగ్యమస్తియత్ తే జగద్రక్షకం, సమస్త కామ క్రోధాదిరిపువిజేతారమ్, అసంఖ్యప్రజ్ఞమ్, అసంఖ్యకర్మాణమ్, అసంఖ్యయజ్ఞం, సర్వేభ్యో మనుష్యేభ్యో విద్యాధనధర్మాదీనాం దాతృతమం పరమాత్మానం, రాష్ట్రరక్షకం, శత్రుసైన్యానాం పరాజేతారం, విద్వాంసం, కర్మఠం, బహూనాం

ద్వితీయా దశతిః

౧౫౫. ఋషిః - శ్రుతకక్షః । దేవతా - ఇన్ద్రః ।

ఛన్దః - అనుష్టుప్ । స్వరః - గాన్ధారః ।

అథేన్ద్రస్య మహత్త్వగానార్థం జనాః ప్రేర్యన్తే ।

౧౫౫. పాన్తమా వో అన్ధస ఇన్ద్రమభి ప్ర గాయత ।
విశ్వాసాహం శతక్రతుం మంహిష్ఠం చర్షణీనామ్ ॥౧॥

ప.పా: - పాన్తమ్ - ఆ । వః । అన్ధసః । ఇన్ద్రమ్ । అభి । ప్ర । గాయత । విశ్వాసాహమ్ - విశ్వా - సాహమ్ । శతక్రతుమ్ - శత - క్రతుమ్ । మంహిష్ఠమ్ । చర్షణీనామ్ ॥౧॥

పదార్థః- హే మనుష్యాః ! **వః** యుష్మాకమ్ **అన్ధసః** భోగ్యం వస్తుజాతమ్. అన్ధః ఇత్యన్ననామ. నిఘం. ౨।౭. అన్ధసః ఇతి సర్వేషాం భోగ్యపదార్థానామ్ ఉపలక్షణమ్. ద్వితీయార్థే షష్ఠీ. **ఆ పాన్తమ్** సమన్తాత్ రక్షకమ్. పా రక్షణే ఇతి ధాతోః శతరి రూపమ్. **విశ్వాసాహమ్** సమస్తశత్రుపరాజేతారమ్. విశ్వాన్ సర్వాన్ శత్రూన్ సహతే పరాభవతీతి విశ్వాసాహః. అత్ర విశ్వపూర్వాత్ షహ మర్షణే ధాతోః 'ఛన్దసి సహః' అ. ౩।౨।౬౩ ఇతి ణ్విః. 'అన్యేషామపి దృశ్యతే', అ. ౬।౩।౧౩౭ ఇతి దీర్ఘత్వమ్. **శతక్రతుమ్** బహుప్రజ్ఞం, బహుకర్మాణం, బహుయజ్ఞం వా. శతమితి బహునామ. నిఘం. ౩।౧. క్రతురితి కర్మనామ ప్రజ్ఞానామ చ. నిఘం. ౨।౧, ౩।౯. క్రతుర్యజ్ఞనామాపి ప్రసిద్ధః. **చర్షణీనామ్** మనుష్యాణామ్. చర్షణయ ఇతి మనుష్యనామ. నిఘం. ౨।౩. **మంహిష్ఠమ్** దాతృతమమ్. మంహతే దానకర్మా. నిఘం. ౩।౨౦. **ఇన్ద్రమ్** పరమైశ్వర్యశాలినం వీరం పరమాత్మానం రాజానం వా **అభి** అభిలక్ష్య **ప్ర గాయత** ప్రకృష్టం గానం కురుత, తద్గుణగానపూర్వకం తాన్ వర్ణయత ॥౧॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః పరికరశ్చ. ॥౧॥

భావార్థః సర్వేషాం మనుష్యాణాం యోగ్యమస్తి యత్ తే జగద్రక్షకం, సమస్త కామ క్రోధాదిరిపువిజేతారమ్, అసంఖ్యప్రజ్ఞమ్, అసంఖ్యకర్మాణమ్, అసంఖ్యయజ్ఞం, పరేభ్యో మనుష్యేభ్యో విద్యాధనధర్మాదీనాం దాతృతమం పరమాత్మానం, రాష్ట్రరక్షకం, శత్రుసైన్యానాం పరాజేతారం, విద్వాంసం, కర్మఠం, బహూనాం

యజ్ఞానాం యష్టారం, ప్రజాభ్యోऽతిశయేన విద్యాऽऽరోగ్యధనాదిప్రదాయకం రాజానం చాభిలక్ష్య తత్తద్గుణకర్మస్వభావవర్ణనపరాణి స్తుతిగీతాన్యుద్బోధనగీతాని చ గాయేయురితి. ॥౧॥

౧౫౫. ఈ మంత్రములో ఇంద్రుని మహిమను గానముచేయుటకొరకు మనుష్యులకు ప్రేరణనీయబడినది.

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! (వః) మీరు (అన్ధసః) భోగ్యవస్తువులను (ఆ పాన్తమ్) అన్ని దిశలనుండి రక్షకుడు (విశ్వాసాహమ్) సకల శత్రువిజేత (శతక్రతుమ్) అధిక బుద్ధిశాలి (కర్మణ్య) అనేక యజ్ఞముల నొనర్చునట్టి (చర్షణీనామ్) మనుష్యులకు (మంహిష్ఠమ్) అధిక దానముల నొనర్చునట్టి (ఇన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్యవంతులగు మీర పరమాత్మ మరియు రాజును (అభి) లక్ష్యమున నుంచుకొని (ప్ర గాయత) ఉత్తమరూపములో గానమొనర్చుడు. అనగా వారి గుణ కర్మ స్వభావములను వర్ణన[కీర్తన] మొనర్చుడు. ॥౧॥

ఈ మంత్రములో శ్లేష మరియు పరికర అలంకారములు గలవు. ॥౧॥

భావార్థము :- జగద్రక్షకుడు, సమస్త కామక్రోధములు మున్నగు శత్రువర్గవిజేత, అసంఖ్యాక ప్రజ్ఞల, అసంఖ్యాక కర్మల మరియు అసంఖ్యాక యజ్ఞములతో గూడిన మనుష్యులందరి విద్య, ధనము, ధర్మము మున్నగువానిని అతిశయముగ దానమొనర్చునట్టి పరమాత్మను మరియు రాష్ట్రరక్షకుడు, శత్రుసైన్యములను అపజయమొనర్చునట్టి విద్వాంసుడు, కర్మిష్ఠి, అనేక యజ్ఞముల యాజ్ఞికుడు ప్రజల విద్య, ఆరోగ్యము, ధనము మున్నగునవి ఇచ్చునట్టి రాజుయెడ, వారి గుణ కర్మ స్వభావముల వర్ణన నొనర్చువారు వారి స్తుతి గీతములను మరియు ఉద్బోధన గీతములను గానమొనర్చవలెను. ॥౧॥

155. O men! Sing songs in praise of the Lord who provides you with food (material and spiritual), who over - comes all, is doer of wonderful and endless acts, is the most munificent for all people, worshipped by all wise men. II1II

౧౫౬. ఋషిః – వసిష్ఠః। దేవతా – ఇన్ద్రః। ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

పునరిన్ద్రం ప్రతి గానాయ ప్రజాః ప్రేర్యన్తే.

౨౩౧౨ ౩ ౧ ౨౩ ౧౨
౧౫౬. ప్రవ ఇన్ద్రాయ మాదనం హర్యశ్వాయ గాయత ।
౧౨ ౩ ౧౨
సఖాయః సోమపావ్నే ॥౨॥

౨ ౩ ౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౩
ప.వి:-ప్ర । వః । ఇన్ద్రాయ । మాదనమ్ । హర్యశ్వాయ - హరి-అశ్వాయ । గాయత ।
౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ర
సఖాయః - స-ఖాయః । సోమపావ్నే - సోమ-పావ్నే ॥౨॥

పదార్థః- **ప్రథమః** పరమాత్మపరః. హే **సఖాయః** సమానఖ్యానాః సుహృదః! **వః** యూయమ్ **హర్యశ్వాయ** హరయో హరణశీలా వేగవన్తః అశ్వాః తురగాః యద్వా అశ్వోపలక్షితాః మార్గవ్యాపనశీలాః సూర్య - చన్ద్ర - వాయు - పర్జన్య - ప్రాణాదయో యస్య యద్రచితాః ఇత్యర్థః స హర్యశ్వః తస్మై, **సోమపావ్నే** భక్తిరూపసోమరసస్య పాత్రే, చన్ద్రాదిలోకానాం రక్షకాయ వా. సోమపూర్వాత్ పా పానే, పా రక్షణే వా ధాతోః 'ఆతో మనిన్ క్వనిబ్వనిపశ్చ'. అ. 3।౨।౭౪ ఇతి వనిప్ ప్రత్యయః. **ఇన్ద్రాయ** పరమైశ్వర్యవతే పరమాత్మనే **మాదనమ్** మదకరం తృప్తికరం స్తోత్రమ్ **ప్ర గాయత** ప్రకృష్టతయా గానవిధిపూర్వకముచ్చారయత.

అథ **ద్వితీయో** నృపతిపరః. హే **సఖాయః** సఖిభూతాః ప్రజాజనాః ! **వః** యూయమ్ **హర్యశ్వాయ** హరయో వేగవన్తః అశ్వాః తురగాః, తదుపలక్షితాని అశ్వయాన - అగ్నియాన - పవనయాన - విద్యుద్యానాదీని యస్య స హర్యశ్వస్తస్మై **సోమపావ్నే** రాష్ట్రే బ్రహ్మక్షత్రరక్షకాయ యశోరక్షకాయ చ. సోమో వై బ్రాహ్మణః. తాం. బ్రా. ౨౩।౧౬।౫. క్షత్రం సోమః. ఐ. బ్రా. ౨। ౩౮. యశో వై సోమః. శ. ౪।౨।౪।౯. **ఇన్ద్రాయ** ఐశ్వర్యశాలినే శత్రువిదారకాయ నృపతయే **మాదనమ్** హర్షకరమ్ ఉత్సాహప్రదమ్ చ ఉద్బోధనగీతం విజయగీతం వా **ప్ర గాయత** ప్రోచ్చారయత. ॥౨॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥౨॥

భావార్థః-సర్వైః సఖిభిర్మిలిత్వా పరమేశ్వరం ప్రతి స్తుతిగీతాని ప్రజాభిశ్చ సంభూయ యుద్ధారవేభ్యషు విజయాద్యుత్సవేషు చ నృపతిం ప్రత్యుద్బోధనగీతాని విజయగీతాని వా సలయం గేయాని. ॥౨॥

౧౫౯. ఈ మంత్రములో మరల ఇంద్రునియెడ స్తోత్రగానముల కొరకు ప్రజలకు ప్రేరణనీయబడినది.

పదార్థము :-మొదట పరమాత్మపక్షములో:- (సఖాయః) ఓ స్నేహితులారా! (వః) మీరు (హర్యశ్వాయ) ఎవరిద్వార రచింపబడిన అశ్వములు, పశువులు, లేక సూర్యచంద్రులు, వాయువు, మేఘములు, ప్రాణములు మున్నగు మహావేగవంతములగు వస్తువులు గలవో అట్టి (సోమపావ్నే) భక్తిరూప సోమరసమును పానమొనర్చువారు మరియు చంద్రుడు మున్నగు లోకముల రక్షకుడు (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యశాలియగు పరమాత్మకొరకు (మాదనమ్) ఆనందదాయకము, తృప్తివంతమగు స్తోత్రము (ప్ర గాయత) ప్రకృష్టరూపములో గానమొనర్చుడు.

రెండవది రాజుపక్షములో :- (సఖాయః) మిత్రులవంటి ప్రజలారా! (వః) మీరు (హర్యశ్వాయ) ఎవరి అశ్వయానములు, అగ్నియానములు, వాయుయానములు, విద్యుత్తు యానములు మున్నగునవి అధిక వేగవంతములైయుండునో అట్టి (సోమ పావ్నే) రాష్ట్రములో బ్రహ్మక్షత్రరక్షకులు మరియు యజ్ఞరక్షకులు (ఇన్ద్రాయ) ఐశ్వర్యవంతుడు, శత్రువిదారకుడగు రాజుకొరకు (మాదనమ్) హర్షప్రదము మరియు ఉత్సాహకారి యగు ఉద్బోధనగీతములు, లేక విజయగీతములను (ప్రగాయత) ఉత్తమముగ గానమొనర్పుడు. ॥౨॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము గలదు. ॥౨॥

భావార్థము :- మిత్రులందరును కలిసి పరమేశ్వరుని యెడ స్తుతిగీతములను, ప్రజలెల్లరును కలిసి యుద్ధారంభ విజయోత్సవము మున్నగువానియందు రాజుయెడ ఉద్బోధనగీతములు మరియు విజయగీతములను లయపూర్వకముగ గానమొనర్చుచుండవలెను. ॥౨॥

156. O friends! Sing Ye songs to please the Lord who destroys all evils and pervades all and who accepts the nectar of devotion combined with knowledge. II2II

౧౫౭. ఋషిః - మేధాతిథి ప్రియమేధా। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ వయం పరమాత్మానమర్చయామ ఇత్యాహ.

౩ ౧ ౨ ౩౧౨౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧౨
౧౫౭. వయము త్వా తదిదర్థా ఇన్ద్ర త్వాయన్తః సఖాయః।

౧ ౨ ౩౧౨
కణ్వా ఉక్థేభిర్జరన్తే ॥౩॥

౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౧ ౨
ప.వి:- వయమ్ । ఉ । త్వా । తదిదర్థాః - తదిత్-అర్థాః । ఇన్ద్ర । త్వాయన్తః ।
౧౨ర ౩ ౧౨ర ౩౧౨ ౩
సఖాయః - స-ఖాయః । కణ్వాః । ఉక్థేభిః । జరన్తే॥౩॥

పదార్థః- హే **ఇన్ద్ర** పరమాత్మన్ ! **త్వాయన్తః** త్వాం కామయమానాః. యుష్మచ్ఛబ్దాత్ ఆత్మన ఇచ్ఛార్థే క్యచి శతరి రూపమ్. **సఖాయః** తవ సుహృదః **వయమ్ ఉ** వయమ్ ఉపాసకాః ఖలు. ఉ ఇతి వాక్యాలఙ్కారే వా. పద పూరణే **తదిదర్థాః** తత్ ఇత్ తదేవ త్వద్దర్శనమేవ అర్థః ప్రయోజనం యేషాం

తథావిధాః సన్తః **త్వా** త్వామ్ స్తుమః ఇతి శేషః. న కేవలం వయమ్, ప్రత్యుత **కణ్వాః** సర్వేఽపి మేధావినః. కణ్వ ఇతి మేధావినామ. నిఘం. ౩ ౹ ౧౫. **ఉక్థేభిః** ఉక్థైః స్తోత్రైః త్వామ్ **జరన్తే** స్తువన్తి. జరతే అర్చతికర్మా. నిఘం. ౩ ౹ ౧౪. ॥౩॥

భావార్థః-హే పరమానన్దప్రదాయక పరమేశ్వర! త్వద్దర్శనలాలసాః సర్వే వయమౌత్సుక్యేన త్వాం కామయామహే, పునః పునశ్చ సభక్తిగద్గదం త్వాం స్తువామహే. ॥ 3 ॥

౧౫౭. ఈ మంత్రములో మనము పరమాత్మయొక్క అర్చననొనర్చవలెనను వర్ణనకలదు.

పదార్థము :-(ఇన్ద్ర) ఓ పరమేశ్వరా! (త్వాయన్తః) నిన్ను దర్శించుకొను కోరికతో (సఖాయః) నీ మిత్రులమగు (వయః ఉ) ఉపాసకులు (తదిదర్థాః) నీ దర్శనమునే ప్రయోజనమని నమ్మి (త్వా) నీ స్తుతి నొనర్చుచుందురు. ఒక్కమేమేకాదు (కణ్వాః) మేధావు లెల్లరును (ఉక్థేభిః) స్తోత్రములచే తమ (జరన్తే) స్తుతినొనర్చుచుందురు.॥౩॥

భావార్థము :-పరమానంద ప్రదాయకుడవగు ఓ పరమేశ్వరా! నీ దర్శనముల నొనర్చుకొను అభిలాషగల మే మెల్లరము మహా ఉత్సాహముతో మిమ్ము కోరుచున్నాము. మరియు పదేపదే భక్తితో గద్గదమగుచు మీ స్తుతినొనర్చుచున్నాము.॥౩॥

157. This even this, O Lord! we implore; as Thy devoted friends hankering after Thee and Thee alone.

Wise men praise Thee with their hymns. ll3ll

౧౫౮. ఋషిః - శ్రుతకక్షః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ పునః పరమాత్మార్చన విషయమాహ.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౧ ౨
౧౫౮. ఇన్ద్రాయ మద్వనే సుతం పరి ష్టోభన్తు నో గిరః।

౩౧ ౨ ౩౧౨
అర్కమర్చన్తు కారవః ॥౪॥

౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౧౨ర ౩ ౨ ౩
వ. విః-ఇన్ద్రాయ । మద్వనే । సుతమ్ । పరి -స్తోభన్తు । నః । గిరః । అర్కమ్ । అర్చన్తు ।
౧౨
కారవః ॥౪॥

పదార్థః- మద్వనే ఆనన్దమయాయ. మాద్యతీతి మద్వా, తస్మై. మదీ హర్షే ధాతోః 'అన్యేభ్యోఽపి దృశ్యతే' అ. ౩ । ౨ । ౭౫ ఇతి క్వనిప్. **ఇన్ద్రాయ** పరమైశ్వర్యవతే పరమాత్మనే **సుతమ్** అభిషుతం భక్తిరూపం సోమరసమ్ **నః** అస్మాకమ్ **గిరః** వాచః **పరిష్టోభన్తు** పరివేల్లయన్తు, తరంగయన్తు. స్తోభతిః అర్చతి కర్మా. నిఘం. ౩ । ౧౪. అర్చనం చాత్ర తరంగణమ్. **అర్కమ్** అర్చనీయం దేవమ్. అర్కో దేవో భవతి, యదేనమర్చన్తి. నిరు. ౫ । ౫. **కారవః** అన్యేఽపి స్తోతారః. కారురితి స్తోతృనామ. నిఘం. ౩ । ౧౬. కారుః కర్తా స్తోమానామ్. నిరు. ౬ । ౫. **అర్చన్తు** సంభూయ స్తువన్తు. ॥౪॥

భావార్థః- ఆనన్దంప్రాప్తుకామోఽహం ప్రేమరసపరిప్లుతహృదయః పరమానన్దమయాయ పరమాత్మనే యాన్ భక్తిరసాన్ ప్రవాహయామి తేషు మదీయాః స్తుతివాచస్తరంగానివోత్పాదయన్తి. అన్యేఽపి స్తోతారస్తథైవ పరమాత్మానమర్చన్తు, యేన సర్వమపి వాతావరణం భక్తిమయం సంగీతైస్తరంగితం చ సమ్పద్యేత. ॥౪॥

౧౫౮. ఈ మంత్రములో మరల పరమాత్మ అర్చనయే కలదు.

పదార్థము :-(మధ్వనే) ఆనందమయ (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యవంతుడగు పరమాత్మ కొరకు (సుతమ్) అభిషుత్ [పులియబెట్టిన] భక్తిరూపప్రేమరసమును (నః) మన (గిరః) వాణులచే (పరిష్టోభన్తు) తరంగితమొనర్చవలెను (అర్కమ్) ఆ అర్చనీయుడగు దేవుని (కారవః) ఇతర స్తోతలుకూడ (అర్చన్తు) కలిసి అర్చించవలెను. ॥౪॥

భావార్థము :- ఆనందమును పొందు ఇచ్ఛగలవాడనగు నేను ప్రేమరసముచే నిండిన హృదయముగలవాడనై నేను పరమాత్మకొరకు ఏ భక్తిరసములను ప్రవహింపజేయుచున్నానో వానిలో నా స్తుతివాణులు తరంగములుగ ఉత్పన్నమగుచున్నవి. ఇతర స్తోతలు కూడ అదేవిధముగ పరమేశ్వరు నర్చించవలెను. దానివల్ల వాతావరణమంతయును భక్తిమయము మరియు సంగీతములతో తరంగితమైపోవలెను. ॥౪॥

158. May our speech praise the glory of the Lord who is giver of happiness. Let devotees praise the Lord who is Adorable. ॥4॥

౧౫౯. ఋషిః - ఇరిమ్బిఠిః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథేన్ద్రో రసం పాతుమాకార్యతే.

౩ ౧ ౨ ౩ ౨౩ ౧౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౫౯. అయన్త ఇన్ద్ర సోమో నిపూతో అధి బర్హిషి।

౧ ౨ ౩ ౨ఉ ౩ ౧ ౨
ఏహీ మస్య ద్రవా పిబ ॥౫॥

3 ౨ 3 ౧౨ర ౧౨ర 3 ౧౨ర 3౧౨ 3
ప.వి:-అయమ్ । తే । ఇన్ద్ర । సోమః । నిపూతః - ని-పూతః । అధి । బర్హిషి । ఆ - ఇ।

౨ ౧౨ర ౧౨ర
హి-ఈమ్ । అస్య। ద్రవ । పిబ ।౫॥

పదార్థః-హే **ఇన్ద్ర** పరమైశ్వర్యవన్ పరమాత్మన్! **అయమ్** ఏష పురతో దృశ్యమానః **సోమః** శ్రద్ధారసః తే తుభ్యమ్ **బర్హిషి అధి** హృదయాన్తరిక్షే. బర్హిరిత్యన్తరిక్షనామ. నిఘం. ౧ । 3. **నిపూతః** నితరాం పవిత్రీకృతోఽస్తి. **ఏహి** ఆగచ్ఛ, **ఈమ్** ఏనం ప్రతి. ఈమ్ ఏనమ్. నిరు. ౧౦ । ౪౫. **ద్రవ** త్వరస్వ, **అస్య** ఏతస్య భాగమ్. షష్ఠీ భాగద్యోతనార్థా. **పిబ** ఆస్వాదయ. ।౫॥

భావార్థః-యథాఽన్తరిక్షస్థం మేఘజలం పవిత్రం భవతి తథైవ హృదయాన్తరిక్షస్థో శ్రద్ధారసస్తవ భక్తేన మయా నితరాం పవిత్రీకృతోఽస్తి. తం పవిత్రం మమ శ్రద్ధారసం పాతుం త్వం సత్వరమాగచ్ఛ, సోత్కణ్ఠం పిబ చ, యేనాహం కృతార్థో భవేయమ్. పరమాత్మనః సర్వవ్యాపకత్వాన్నిరవయవత్వాచ్చ తత్ర సత్వరాగమనపానాదివ్యవహారో న ఘటత ఇత్యాగమనస్య ప్రకటీభావే పానస్య చ స్వీకారే లక్షణా బోధ్యా. ।౫॥

౧౫౯. ఈ మంత్రములో ఇంద్రుని రసపానముకొరకు ఆహ్వానించబడుచున్నది.

పదార్థము :-(ఇన్ద్ర) పరమైశ్వర్యశాలివగు ఓ పరమేశ్వరా! (అయమ్) ఈ (సోమః) శ్రద్ధారసమును (తుభ్యమ్) నీ కొరకు (బర్హిషి అధి) హృదయరూప అంతరిక్షములో (ని పూతః) సంపూర్ణముగ పవిత్రమొనర్చుకొనబడినది (ఏహి) రమ్ము (ఈమ్) దీనియెడ (ద్రవ) పరుగిడుము (అస్య) దీనిభాగమును (పిబ) పానమొనర్చుము. ।౫॥

భావార్థము :-అంతరిక్షమందలి మేఘజలము లెటుల పవిత్రమగునో, అటులనే హృదయాంతరిక్షములో నున్న శ్రద్ధారసమును, అనగా నీ భక్తిరసమును నేను సంపూర్ణముగ పవిత్రమొనర్చికొనినాను. అట్టి నాయొక్క పవిత్ర శ్రద్ధారసమును పానమొనర్చుటకు నీవు శీఘ్రముగా రమ్ము. మరియు అధిక సంతుష్టిగలవాడవై సేవించుము. కృతార్థుడవగుము. ఇచ్చట పరమాత్మ సర్వవ్యాపకుడు మరియు నిరవయవుడగు కారణమున ఆయనలో శీగ్రముగ వచ్చుట త్రాగుట వెళ్లుట మున్నగు వ్యవహారములు ఘటించజాలవు. కావున ఆగమనమను దాని అర్థము, ప్రకటమగుట మరియు పానమొనర్చుటయను అర్థములు స్వీకరించుటయనువానిని లక్షణయుక్తిచే తెలిసికొనవలెను. ।౫॥

159. Here is Thy knowledge combined with pure devotion prepared in the region of my heart. Come hither quickly O Lord and accept it, or here is my life O Lord offered to Thee in the form of a sacrifice. ॥5॥

౧౬౦. ఋషిః - మధుచ్ఛన్దాః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథేన్ద్రనామ్నా పరమాత్మా నృపతిరాచార్యశ్చాహూయతే.

౧౬౦. సురూపకృత్నుమూతయే సుదుఘామివ గోదుహే।
జుహూమసి ద్యవిద్యవి ।౬॥

ప. వి:- సురూపకృత్నుమ్ - సు - రూపకృత్నుమ్ । ఊతయే । సుదుఘామ్ - సు - దుఘామ్ ఇవ । గోదుహే - గో - దుహే । జుహూమసి । ద్యవి ద్యవి - ద్యవి - ద్యవి ।౬॥

పదార్థః- వయమ్ ఉపాసకాః ప్రజాజనాః శిష్యాః వా **సురూపకృత్నుమ్** సురూపాణాం జగద్ధారణాది కర్మణాం కర్తారమ్ ఇన్ద్రం పరమాత్మానమ్, సురూపాణాం ప్రజాపాలన రాష్ట్రనిర్మాణాది కర్మణాం కర్తారమ్ ఇన్ద్రం రాజానమ్, సురూపాణాం విద్యాప్రదానాచారనిర్మాణాదికర్మణాం కర్తారమ్ ఇన్ద్రమ్ ఆచార్యం వా. కృత్ను ఇత్యత్ర కృ ధాతోః 'కృహనిభ్యాం క్నుః'. ఉ. 3 । 30 ఇతి క్నుః ప్రత్యయః. **ఊతయే** ఉపాసనా ఫలావాప్తయే, రాష్ట్రరక్షణాయ, విద్యాప్రాప్తయే వా. అవ ధాతోరర్థేషు అవాప్తిః రక్షణమ్ అవగమశ్చాపి పఠితాః. **ద్యవిద్యవి** దినేదినే. 'నిత్యవీప్సయోః' అ. ౮ ।౧ ।౪ అనేన ద్విత్వమ్. ద్యవి ద్యవి ఇత్యహర్నామ. నిఘం.౨ । 3. **జుహూమసి** ఆహ్వయామః. హ్వేఞ్ స్పర్ధాయాం శబ్దే చ ఇతి ధాతోః 'బహులం ఛన్దసి'. అ. ౨ ।౪ ।౭౬ అనేన శపః స్థానే శ్లుః. 'అభ్యస్తస్య చ' అ. ౬ । ౧ । 33 అనేన సమ్ప్రసారణమ్. 'సమ్ప్రసారణాచ్చ' అ. ౬ । ౧ । ౧౦౮ అనేన పూర్వరూపమ్ 'హలః' అ. ౬ । ౪ । ౨ ఇతి దీర్ఘః. 'ఇదన్తో మసి' అ. ౭ । ౧ । ౪౬ ఇతి మసేరికారాగమః. **గోదుహే** గోర్ దోగ్ధ్రే దుగ్ధాదికమిచ్ఛవే మనుష్యాయ **సుదుఘామ్ ఇవ** యథా దోగ్ధ్రీం గామ్ ఆహ్వయన్తి తద్వత్. ।౬॥

అత్ర శ్లేష ఉపమాలఙ్కారశ్చ. ।౬॥

భావార్థః- యథా దుగ్ధేచ్ఛుభిర్దుగ్ధప్రాప్తయే పయస్వినీ గౌరాహూయతే తథైవ ఉపాసకా ఉపాసనాజన్యానన్దప్రాప్తయే పరమాత్మానం, ప్రజాజనా రాష్ట్రరక్షణాయ

రాజానం, శిష్యజనాశ్చ విద్యాగ్రహణాయాచార్యం ప్రతిదినం సత్కార పూర్వక మాహ్వాయన్తు.॥౬॥

౧౬౦. ఈ మంత్రములో 'ఇంద్ర' నామముచే పరమాత్మ, రాజు మరియు ఆచార్యుని ఆహ్వానించుకొనబడుచున్నది.

పదార్థము :- ఉపాసకప్రజలమగు మనము, లేక శిష్యగణము (సురూపకృత్నుమ్) సృష్టి ఉత్పత్తి, స్థితి మున్నగు సురూపకర్మల కర్తయగు పరమాత్మను ప్రజాపాలనము, రాష్ట్రనిర్మాణము మున్నగు సురూపకర్మల కర్తయగు రాజును మరియు విద్యాప్రదానము, సదాచార నిర్మాణము మున్నగు సురూపకర్మల కర్తయగు ఆచార్యులను (ఊతయే) క్రమముగా ఉపాసనఫల ప్రాప్తికొరకు, రాష్ట్రరక్షణకొరకు మరియు విద్యాప్రాప్తికొరకు (ద్యవిద్యవి) ప్రతిదినము (జుహూమసి) పిలిచికొనుచుందుము. (గోదుహే) గోవుచే పితుకుకొనబడిన గోదుగ్ధములకోరిక మనుష్యులకొరకు (సుదుఘామ్ ఇవ) పాలనిచ్చుగోవును పిలుచుకొనునటుల.॥౬॥

ఈ మంత్రములో శ్లేష మరియు ఉపమాలంకారములు గలవు.॥౬॥

భావార్థము :- దుగ్ధములను, పాలను, క్షీరములను పొందుటకొరకు పాడియావును పిలుచుకొనునటులనే ఉపాసకులు ఉపాసనవల్ల కలుగు ఆనందప్రాప్తికొరకు పరమాత్మను, ప్రజాజన రాష్ట్రరక్షణకొరకు రాజును మరియు శిష్యుల విద్యాగ్రహణముకొరకు ఆచార్యులను ప్రతి దినము సత్కారపూర్వకముగ పిలిచికొనవలెను.॥౬॥

160. As a good bow to him who makes, We invoke God the Doer of Good deeds For our protection day by day. II6II

౧౬౧. ఋషిః - త్రిశోకః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ పరమాత్మానమాచార్యఞ్చ సమ్బోధ్యాహ.

౧౬౧. అభి త్వా వృషభా సుతే సుతం సృజామి పీతయే ।

తృమ్పా వ్యశ్నుహీ మదమ్ ॥౭॥

Scanned with CamScanner

ప.వి:- అభి । త్వా । వృషభా । సుతే । సుతమ్ । సృజామి । పీతయే । తృమ్ప । వి । అశ్నుహి । మదమ్ ॥౭॥

(accent marks above: 3 2 3 | 2 3 2 3 | 1 2 3 2 | 3 | 1 2 ర)

పదార్థః- ప్రథమః పరమాత్మపరః. హే **వృషభ** సుఖశాన్తివర్షణశీల పరమాత్మన్! **సుతే** ప్రవృత్తేఽస్మిన్నుపాసనయజ్ఞే **పీతయే** త్వత్పానాయ **సుతమ్** అభిషుతం భక్తిరసమ్ **త్వా అభి** త్వామభిలక్ష్య **సృజామి** సమర్పయామి. త్వమేతేన **తృమ్ప** తృప్తిం లభస్వ. తృమ్ప తృప్తౌ. సంహితాయాం 'ద్వ్యచోఽతస్తిఙః'. అ. ౬ । 3 । ౧3౫ ఇతి దీర్ఘః. త్వద్ భక్తం త్వత్ప్రేమపరిప్లుతహృదయం వీక్ష్య **మదమ్** ఆనన్దమ్ **వి అశ్నుహి** ప్రాప్నుహి. యథా పితా పుత్రం స్వం ప్రతి శ్రద్ధాలుం వీక్ష్య ప్రమోదతే తద్వదిత్యాశయః. సంహితాయాం 'వృషభా' ఇత్యత్ర 'వ్యశ్నుహి' ఇత్యత్ర చ 'అన్యేషామపి దృశ్యతే'. అ. ౬ । 3 । ౧3౭ ఇతి దీర్ఘః.

అథ **ద్వితీయో** ఆచార్యపరః. గురుకులే బాలకమ్ ఆచార్యహస్తయోః సమర్పయన్ పితా బ్రూతే - హే **వృషభ** జ్ఞానవర్షక ఆచార్య! **సుతే** ప్రవృత్తేఽస్మిన్ అధ్యయనాధ్యాపనసత్రే **పీతయే** విద్యారసస్య పానాయ **సుతమ్** స్వకీయం పుత్రమ్ **త్వా అభి** త్వాం ప్రతి **సృజామి** విసృజామి త్వదధీనం కరోమీత్యర్థః. అథ బాలకం ప్రత్యాహ - హే సుత ! త్వమ్ ఆచార్యాధీనో భూత్వా **తృమ్ప** జ్ఞానరసపానేన తృప్తిం లభస్వ, **మదమ్** ఆనన్దప్రదం సదాచారం చాపి **వి అశ్నుహి** ప్రాప్నుహి. ఆచార్యస్య సకాశాద్ విద్యాశిక్షాం వ్రతశిక్షాం చ గృహీత్వా విద్యాస్నాతకో వ్రతస్నాతకశ్చ భవేత్యర్థః. ॥౭॥

అత్ర శ్లేషః, 'సుతే - సుతం' ఇత్యత్ర చ ఛేకానుప్రాసోఽలఙ్కారః. ॥౭॥

భావార్థః- పరమేశ్వరః పృథివ్యాం మేఘజలముపాసకానాం హృదయే చ సుఖశాన్తిం వర్షతి, తథైవాచార్యః శిష్యస్య హృదయే విద్యాం సదాచారం చ వర్షతి. అతః సర్వే పరమేశ్వరస్యోపాసనామాచార్యస్య సేవాం చ కుర్వన్తు. ॥౭॥

౧౬౧. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ మరియు ఆచార్యులను సంబోధించబడినది.

పదార్థము :-మొదట పరమాత్మపక్షములో:- (వృషభ) సుఖశాంతుల వర్షములను కురిపించునట్టి ఓ పరమాత్మా! (సుతే) ఉపాసనాయజ్ఞములో (పీతయే) మీరు సేవించ, అనగా స్వీకరించుటకొరకు (సుతమ్) నిష్పన్నమొనర్చబడిన భక్తిరసమును (త్వా అభి) మీ యెడ (సృజామి) సమర్పించెదను. నీవు దీనిచే తృప్తిజెందుడు. నీ భక్తులను, నీ ప్రేమలో మునిగియున్న హృదయులుగ జూచి (మదమ్) ఆనందమును (వి అశ్నుహి) పొందవలెను. ఎటుల తండ్రి తన పుత్రుడెటుల తనయెడ శ్రద్ధాళువుగ నుండుటను జూచి ప్రమోదమును పొందుచుండునో.

రెండవది :- ఆచార్యులపక్షములో:- గురుకులములో తన కుమారుని ఆచార్యుల హస్తములందుంచుచు తండ్రి (వృషభ) జ్ఞానవర్షకులగు ఓ ఆచార్యప్రవరా! (సుతే) ఈ అధ్యయన,

అధ్యాపనరూప సత్రములో ప్రవృత్తులైన పిదప (పీతయే) విద్యారసమును పానమొనర్చుటకొరకు (సుతమ్) నా కుమారుని (త్వా అభి) తమ యెడ (సృజామి) వదలివేయుచున్నాను. అనగా మీ యధీనమొనర్చుచున్నాను అని ముందుగ చెప్పి, తరువాత ఓ కుమారా! నీవు ఆచార్యుల అధీనమునందుండి (తృమ్పు) జ్ఞానరసముతో తృప్తిలాభములను పొంది (మదమ్) ఆనందప్రద సదాచారమునుకూడ (వి అశ్నుహి) పొందుము. ఈ ప్రకారముగ ఆచార్యులచే విద్యాశిక్షణ, వ్రతపాలన శిక్షణలను పొంది విద్యాస్నాతకుడవు మరియు వ్రత స్నాతకుడవగుము. ॥౭॥

ఈ మంత్రములో శ్లేష మరియు 'సుతే - సుతం' లలో ఛేకానుప్రాస అలంకారముగలదు. ॥౭॥

భావార్థము :- ఏ ప్రకారముగ పరమేశ్వరుడు భూమిపై మేఘజలములు మరియు ఉపాసకుల హృదయములలో సుఖశాంతుల వర్షములను కురిపించునో, అదేవిధముగ ఆచార్యులు శిష్యుల హృదయములలో విద్య మరియు సదాచారములను వర్షింపజేయును. కావున ఎల్లరును పరమేశ్వరుని ప్రార్థన, ఉపాసన మరియు ఆచార్యులసేవల నొనర్చుచుండవలెను. ॥౭॥

161. O Fulfiller of our noble desires! the Some (devotion combined with Knowledge) being shed, I pour the nectar of devotion for thee to drink: satisfy thyself and enjoy great delight.

(This is the description of Yogic state named as (Dharmmeva Samadhi) in Yogic Literature). II7II

౧౬౨. ఋషిః – కుసీదీ। దేవతా – ఇన్ద్రః। ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథేన్ద్రనామ్నా పరమాత్మా జీవాత్మా రాజా వా ప్రోచ్యతే.

౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర౩ ౧ ౨ ౩ ౨
౧౬౨. య ఇన్ద్ర చమసే ష్వా సోమశ్చమూషు తే సుతః।

౧ర ౨ర౩ ౧ ౨
పిబేద స్య త్వమీశిషే ॥౮॥

౨ ౩ ౧౨ ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౩
ప. వి:– యః। ఇన్ద్ర। చమసేషు। ఆ। సోమః। చమూషు। తే। సుతః। పిబ। ఇత్। అస్య।
౨ ౩
త్వమ్। ఈశిషే ॥౮॥

పదార్థః- ప్రథమః పరమాత్మ జీవాత్మపరః. హే **ఇన్ద్ర** దుఃఖవిదారక సుఖప్రదాతః పరమాత్మన్, శక్తిశాలిన్ జీవాత్మన్ వా! **యః** యోఽయం పురతః ఉపస్థితః **సోమః** భక్తిరసో జ్ఞానకర్మరసో వా

చమసేషు జ్ఞానేన్ద్రియకర్మేన్ద్రియరూపేషు చమసపాత్రేషు, **చమూషు** ప్రాణమనోబుద్ధిరూపేషు అధిషవణఫలకేషు చ **ఆ సుతః** మయా ఆ సమన్తాత్ అభిషుతోఽస్తి, **తమ్ పిబ ఇత్** అవశ్యమాస్వాదయ. **అస్య** భక్తిరసరూపస్య జ్ఞానకర్మరూపస్య చ సోమస్య **త్వమ్ ఈశిషే** అధీశ్వరోఽసి. అత్ర 'అధీగర్థదయేషాం కర్మణి' అ. ౨।౩।౫౨ ఇతి కర్మణి షష్ఠీ.

అథ **ద్వితీయో** రాజపరః. హే **ఇన్ద్ర** శత్రుదలనసమర్థ పరాక్రమశాలిన్ రాజన్! **యః** యోఽయమ్ **తే** తవ **చమసేషు** మేఘేషు, మేఘవత్ జ్ఞానవర్షకేషు బ్రాహ్మణేషు. చమస ఇతి మేఘనామ. నిఘం.౧।౧౦. **చమూషు** క్షత్రియసేనాసు చ **సోమః** క్రమశో బ్రహ్మబలరూపః క్షత్రబలరూపశ్చ సోమరసః. సోమో వై బ్రాహ్మణః. తాం. బ్రా. ౨౩।౧౬।౫, క్షత్రం సోమః. ఐ. బ్రా. ౨।౩౮. **ఆసుతః** అభిషుతోఽస్తి, **తమ్ పిబ ఇత్** స్వాభ్యన్తరేఽపి అవశ్యం గృహాణ త్వం స్వయమపి బ్రహ్మక్షత్రబలయుక్తో భవేత్యర్థః. **అస్య** బ్రహ్మక్షత్రరూపస్య సోమస్య **త్వమ్ ఈశిషే** అధీశ్వరో భవ.।౮॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ।౮॥

భావార్థః- పరమాత్మా స్తోతౄణాం భక్తిరూపం, జీవాత్మా జ్ఞానకర్మరూపం, రాజా చ బ్రహ్మక్షత్రరూపం సోమరసం యది గృహ్ణీయాత్, తదా స్తోతౄణాం జీవానాం రాష్ట్రాణాం చ మహత్ కల్యాణం జాయేత. ।౮॥

౧౬౨. ఈ మంత్రములో ఇన్ద్ర నామముచే పరమాత్మ, జీవాత్మ మరియు రాజును గురించి చెప్పబడినది.

పదార్థము :-మొదట పరమాత్మ మరియు జీవాత్మల పక్షములో:- (ఇంద్ర) దుఃఖవిదారక, సుఖప్రదాతవగు ఓ పరమాత్మా! లేక శక్తిశాలివగు జీవాత్మా! (యః) ఎవరు ఈ (సోమః) భక్తిరసము, లేక జ్ఞానరసము మరియు కర్మరసములను (చమసేషు) జ్ఞానేంద్రియముల మరియు కర్మేంద్రియరూప చమసపాత్రలలో (చమూషు) ప్రాణము, మనస్సు, బుద్ధిరూప అధిశ్రవణ ఫలకములలో (ఆ సుతః) నలువైపులనుండి అభిషేకించబడి సిద్ధముగనున్నది. (తమ్) దానిని (పిబ ఇత్) అవశ్యముగ పానమొనర్చుడు. (అస్య) ఇది భక్తిరసము, జ్ఞానము మరియు కర్మరసములతో కూడియున్నది. ఓ పరమాత్మా మరియు జీవాత్మలారా! (త్వమ్) మీరు (ఈశిషే) అధీశ్వరులైయున్నారు.

రెండవది రాజుపక్షములో :- (ఇన్ద్ర) శత్రువులను సంహరించుటలో సమర్థుడవు, పరాక్రమశాలివగు ఓ రాజా! (యః) ఎవరు ఈ (తే) నీయొక్క (చమసేషు) మేఘములవలె జ్ఞానవర్షములను గురిపించునట్టి బ్రాహ్మణులలో మరియు (చమూషు) మీ క్షత్రియ సైన్యములందు (సోమః) క్రమముగ బ్రహ్మరూప మరియు క్షత్రరూప సోమరసము (ఆ సుతః)

అభిషితమైయున్నది. దానిని (పిబ ఇత్) అవశ్యముగ పానమొనర్చుడు. అనగా మీరుకూడ బ్రహ్మబలము మరియు క్షత్రబలములచే కూడియుండుడు (అస్య) ఈ బ్రహ్మ క్షత్రరూప సోమమునకు (త్వమ్) మీరు (ఈశిషే) అధీశ్వరులుగ నగుడు.।౮॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారముగలదు.।౮॥

భావార్థము :-పరమాత్మ స్తోతల భక్తిరూప సోమరసమును; జీవాత్మ జ్ఞాన, కర్మరూప సోమరసమును మరియు రాజు బ్రహ్మ -క్షత్రియరూప సోమరసమును ఒకవేళ గ్రహించినచో స్తోతలకు, జీవాత్మలకు మరియు రాష్ట్రములకు మహాశుభములు కలుగగలవు.।౮॥

162. O God! Thy glory which is manifest in the brain, that which is manifest in the earth and the sky, Thou enjoyest it, as Thou art the Lord of all this universe. ll8ll

౧౬౩. ఋషిః –శునః శేపః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః –షడ్జః.

అథ స్వాత్మరక్షణాయేన్ద్ర ఆహూయతే.

౧ ౨ ౩౧౨౩ ౧౨
౧౬౩. యోగేయోగే తవస్తరం వాజేవాజే హవామహే ।

౧ ౨ ౩ ౧ ౨౩ ౧ ౨
సఖాయ ఇన్ద్రమూతయే ।౯॥

౧ ౨ర ౧ ౨ర ౩ ౧౨ ౧౨ర ౧౨ర ౩
ప.వి:- యోగే యోగే । యోగే -యోగే । తవస్తరమ్ । వాజే వాజే - వాజే - వాజే ।

౧౨ర ౩ ౧౨ర ౩ ౧ ౨
హవామహే । సఖాయః – స –ఖాయః । ఇన్ద్రమ్ । ఊతయే ।౯॥

పదార్థః-ప్రథమః పరమాత్మపరః. **యోగే యోగే** యోగస్య విభిన్నస్తరేషు యమనియమాసనప్రాణాయామప్రత్యాహారధారణాధ్యానసవికల్పకనిర్వికల్పక సమాధిషు **తవస్తరమ్** తౌతి వర్ధతే, హినస్తి విఘ్నాన్, తావయతి వర్ధయతి చ సాధకం యః స తవాః, అతిశయేన తవాః తవస్తరః తమ్. తు గతివృద్ధిహింసాసు సౌత్రో ధాతుః. 'సర్వధాతుభ్యోఽసున్' ఉ. ౪।౧౯౦ ఇత్యసున్. తతోఽతిశాయనే తరప్. **ఇన్ద్రమ్** సిద్ధిప్రదం పరమేశ్వరమ్ **సఖాయః** సుహృదో వయమ్

వాజే వాజే సర్వస్మిన్నాన్తరికే దేవాసుర సంగ్రామే. వాజ ఇతి సంగ్రామనామ. నిఘం. ౨ । ౧౭. **ఊతయే** రక్షాయై విజయప్రాప్తయే వా **హవామహే** ఆహ్వాయేమ. అత్ర హ్వేఞ్ ధాతో ర్లేటి 'లేటో౽డాటౌ' అ. ౩ । ౪ । ౯౪ ఇత్యాడాగమే కృతే 'బహులం ఛన్దసి' అ. ౬ । ౧ । ౩౪ ఇతి సమ్ప్రసారణమ్.

అథ **ద్వితీయః** సేనాధ్యక్షపరః. **యోగే యోగే** అప్రాప్తస్య ప్రాప్తిర్యోగస్తస్మిన్, యోగే యోగే ప్రతిరాష్ట్రోత్కర్షనిమిత్తమ్ **తవస్తరమ్** అతిశయేన గతిమన్తం క్రియాశీలం బలవృద్ధం విఘ్నవినాశకం చ **ఇన్ద్రమ్** దుష్టశత్రువిదారకం విజయప్రదం ధార్మికం వీరం సేనాధ్యక్షమ్ **సఖాయః** పరస్పరం సఖిభావేన నివసన్తః ప్రజాజనాః వయమ్ **వాజే వాజే** యుద్ధే యుద్ధే **ఊతయే** రక్షణాయ విజయప్రాప్తయే వా **హవామహే** ఆహ్వాయేమ, ఉద్ బోధయేమ ।౯॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. 'యోగే యోగే, వాజే వాజే' ఇత్యావృత్తౌ చ ఛేకానుప్రాసః. ।౯॥

భావార్థః-యోగమభ్యస్యతో జనస్య పురతో వ్యాధిస్త్యానశంసయప్రమాదాలస్యాదయో బహవో విఘ్నా ఉపతిష్ఠన్తి. ఈశ్వరప్రణిధానేన ప్రణవజపేన వా తే నివారయితుం శక్యన్తే. అతో యదా యదా౽స్మాకమన్తఃకరణే దేవాసురసంఘర్షః ప్రవర్తతే తదా తదా వయం విఘ్నాన్ పరాజేతుం యోగసిద్ధిం చ ప్రాప్తుం బలవృద్ధం పరమేశ్వరమాహ్వయామః. తథైవ రాష్ట్రే౽పి యదా యదా శత్రూణామాక్రమణం జాయతే తదా తదా తేషాం విజయాయ రాష్ట్రస్యరక్షణాయ చ వయం శూరం సేనాపతిముద్‌బోధయామో యేన రాష్ట్రం నిః సపత్నముత్కర్షారూఢం చ భవేత్. ।౯॥

౧౬౩. ఈ మంత్రములో ఆత్మరక్షణకొరకు ఇంద్రుని ప్రార్థించబడుచున్నది.

పదార్థము :-మొదట పరమాత్మపక్షములో:- (యోగే యోగే) యోగముయొక్క భిన్నభిన్న స్తరములగు యమ, నియమ, ఆసన, ప్రాణాయామ, ప్రత్యాహార, ధారణ, ధ్యాన, సవికల్పక, నిర్వికల్పక సమాధియందు (తవస్తరమ్) క్రమముగ పెరుగునట్టి యోగవిఘ్నములను నష్టమొనర్చునట్టి మరియు సాధకులను ఉన్నతపరచునట్టి (ఇన్ద్రమ్) సిద్ధిప్రదాతయగు పరమేశ్వరుని (సఖాయః) సాటియోగులమగు మేము (వాజే వాజే) ప్రతి ఆంతరిక దేవాసురసంగ్రామములో (ఊతయే) రక్షణ మరియు విజయప్రాప్తికొరకు (హవామహే) మొరపెట్టుకొందుము, పిలుచుకొందుము.

రెండవది సేనాధ్యక్షుని పక్షములో:- (యోగే యోగే) రాష్ట్రముయొక్క ప్రతిప్రాప్తించనిదాని ప్రాప్తి మరియు అభివృద్ధికొరకు (తవస్తరమ్) అత్యంత క్రియాశీలమగు బలవృద్ధి, విఘ్నవినాశక (ఇన్ద్రమ్) దుష్ట శత్రువుల వినాశకుడు, విజయప్రదుడు, ధార్మికుడు, వీరుడగు సేనానాయకుని (సఖాయః) పరస్పర స్నేహభావముచే నివసించుచు ప్రజలమగు మేము

(వాజే వాజే) ప్రతియుద్ధములో (ఊతయే) రక్షణ మరియు విజయప్రాప్తికొరకు (హవామహే) పిలిచికొని ఉద్బోధనమొనర్చవలెను.౹౯॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారముగలదు. 'యోగే యోగే, వాజే వాజే' అను నీ ఆవృత్తులలో ఛేకానుప్రాసగలదు.౹౯॥

భావార్థము :- యోగాభ్యాస మొనర్చుచుండు మనుష్యుల యెదుటికి వ్యాధి, స్త్యానము సంశయము, ప్రమాదము, ఆలస్యము (సోమరితనము) మున్నగు అనేక విఘ్నములు వచ్చుచుండును. ఈశ్వర ప్రణిధానము లేక ప్రణవజపము ద్వార వానిని తొలగించు కొనవచ్చును. కావున నిరంతరము మనము విఘ్నములను పరాజితమొనర్చుట మరియు యోగసిద్ధిని పొందుటకొరకు పరమేశ్వరుని పిలిచికొందుము. ఇదేవిధముగ రాష్ట్రమునందును ఎప్పుడెప్పుడు శత్రువుల ఆక్రమణము జరుగునో అప్పుడప్పుడు వారిని జయించుటకొరకు, మరియు రాష్ట్ర రక్షణకొరకు మనము శూరవీరుడగు సేనాపతిని ఉద్బోధించుచుందుము. దీనివల్ల రాష్ట్రము శత్రురహితము మరియు ఉన్నతి శీలము కాగలుగును.౹౯॥

163. On the occasion of every communion, when commencing any noble work and on the occasion of every battle (internal against evil tendencies or external with the wicked) we as friends call the Almighty Lord for our protection. II9II

౧౬౪. ఋషిః – మధుచ్ఛన్దాః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ స్తుతి గీతాని గాతుం సఖాయో నిమన్త్ర్యన్తే.

౨ఉ 3 ౧ ౨3౧ ౨3 ౧ర ౨ర
౧౬౪. ఆ త్వేతాని షీదతేన్ద్రమభి ప్ర గాయత।

౧ ౨ 3 ౧౨
సఖాయః స్తోమవాహసః ॥౧౦॥

౨ 3 ౨ 3 ౧౨ర 3౨ 3 ౧౨ర
ప.వి:– ఆ – తు – ఆ – ఇత। ని। సీదత। ఇన్ద్రమ్। అభి। ప్ర – గాయత। సఖాయః–

3 3 ౧ర ౧౨ర 3
స – ఖాయః। స్తోమవాహసః – స్తోమ – వాహసః ॥౧౦॥

పదార్థః- హే **స్తోమవాహసః** స్తోమాన్ స్తోత్రాణి వహన్తి ఉపాస్యం ప్రతి నయన్తి, యద్వా స్తోమం జనసమూహం నయన్తి నేతృత్వేన ఉత్కర్షం ప్రాపయన్తి తే. స్తోమపూర్వాద్ వహ ప్రాపణే ధాతోః

కర్మణ్యన్. జసి ' ఆజ్జసేరసుక్', అ. ౭।౧।౫౦ ఇత్యసుగాగమః. **సఖాయః** సుహృదః! యూయమ్ **తు** క్షిప్రమ్ **ఆ ఇత** ఆగచ్ఛత. సంహితాయాం 'ద్వ్యచో౽తస్తి జః'. అ. ౬।౩।౧౩౫ ఇతి దీర్ఘః. **ఆ నిషీదత** ఆగత్య చ ఉపాసనాకర్మణి రాష్ట్రోత్థానకర్మణి వా ఉపవిశత, **ఇన్ద్రమ్** పరమైశ్వర్యయుక్తం దుఃఖవిదారకం సుఖప్రదం పరమాత్మానం రాష్ట్రం వా **అభి** అభిలక్ష్య **ప్ర గాయత** ప్రకృష్టతయా గీతాని గాయత.॥౧౦॥

భావార్థః- ప్రజాజనైరుపాసనాగృహే సమవేతైర్భూత్వా దుఃఖభఞ్జకం సుఖోత్పాదకమిన్ద్రం పరమేశ్వరం ప్రతి సామగీతాని గేయాని, రాష్ట్రోత్థానాయ చ కృతసంకల్పైర్బద్ధపరికరైశ్చ భూత్వా రాష్ట్రగీతాని గాతవ్యాని.

అత్రేన్ద్రనామ్నా పరమాత్మగుణవర్ణనపూర్వకం తం ప్రతి స్తుతిగీతాని గాతుం భక్తికర్మరసరూపం సోమమర్పయితుం చ ప్రేరణాత్, ఉపాసకైశ్చ తస్యాహ్వానాదేతత్ దశత్యర్థస్య పూర్వదశత్యర్థేన సహ సంగతిర్వేద్యా.॥౧౦॥

ఇతి ద్వితీయే ప్రపాఠకే ద్వితీయార్ధే ద్వితీయా దశతిః.

ఇతి ద్వితీయాధ్యాయే పఞ్చమః ఖణ్డః.

౧౬౪. ఈ మంత్రములో స్తుతిగీతములను గానమొనర్చుటకు మిత్రులను పిలిచికొనబడినది.

పదార్థము :-(స్తోమవాహసః) ఉపాసీయునివద్దకు స్తోత్రములనుగొనిపోవు, లేక ప్రజలనేతృత్వము నొనర్చు (సఖాయః) ఓ మిత్రులారా! మీరు (తు) శీఘ్రముగనే (ఆ ఇత) రండు (ఆ నిషీదత) వచ్చి ఉపాసనకొరకు, లేక రాష్ట్రోన్నతికొరకు కూర్చుండుడు. (ఇన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్యవంతుడు, దుఃఖవిదారకుడు, సుఖప్రదాతయగు పరమాత్మను మరియు రాష్ట్రమును (అభి) లక్ష్యముననుంచుకొని (ప్ర గాయత) కీర్తనలనుగానమొనర్చుడు.॥౧౦॥

భావార్థము :- అందరును ఉపాసనాగృహమున గుమిగూడి దుఃఖభంజకుడు, సుఖోత్పాదకుడగు ఇంద్రనామక పరమేశ్వరుని యెడ సామగీతములను గానమొనర్చవలెను. రాష్ట్రోన్నతికొరకు కృతసంకల్పులై మరియు నడుములు బిగించి మహోత్సాహములో రాష్ట్రగీతములను గానమొనర్చవలెను.॥౧౦॥

ఈ దశతిలో ఇంద్రనామముతో పరమాత్మ గుణవర్ణనముల నొనర్చుచు వారియెడ స్తుతిగీతములను గానమొనర్చుటకు, ఆయనకు భక్తిరసము, కర్మరసరూప సోమమునర్పించుటకొరకు ప్రేరణ నొందుటవల్ల మరియు ఉపాసకుల ద్వారా ఆయన నాహ్వానించుట వల్ల ఈ దశతి విషయములకు పూర్వదశతి విషయములతో సంబంధముగలదని తెలియవలెను.

ద్వితీయప్రపాఠకమందలి ద్వితీయార్ధములో ద్వితీయాదశతి సమాప్తము

ద్వితీయాధ్యాయములో పంచమఖణ్డము సమాప్తము

164. O come ye hither, sit ye down; to the Lord sing ye forth your song, companions, bring hymns of praise. ||10||

తృతీయాదశతిః

౧౬౫. ఋషిః – విశ్వామిత్రః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః. అథేన్ద్రః ప్రార్థ్యతే.

౩౧ర ౨ర ౩ ౧ ౨
౧౬౫. ఇదం హ్యన్వోజసా సుతం రాధానాం పతే ।
౨౩ ౨ ౧ ౨
పిబా త్వా౩స్య గిర్వణః ॥౧॥

౩ ౨ ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౧౨ర ౩ ౨
ప.విః–ఇదమ్ । హి । అను । ఓజసా । సుతమ్ । రాధానామ్ । పతే । పిబ । తు । అస్య ।
౩
గిర్వణః – గిః–వనః ॥౧॥

పదార్థః-హే **రాధానాం పతే** ఆధ్యాత్మికానాం భౌతికానాం చ ధనానాం స్వామిన్ ఇన్ద్ర పరమాత్మన్! రాధః ఇతి ధననామ. నిఘం. ౨।౧౦. అయం శబ్దః సకారాన్తోఽకారాన్తశ్చోభయథాపి వేదే ప్రయుజ్యతే. తథాపి ప్రాయశః సకారాన్త ఏవ. **ఇదం హి** ఏతత్ కిల భక్తిరసాత్మకం కర్మరసాత్మకం చ సోమతత్త్వమ్ **ఓజసా** సమ్పూర్ణబలేన సమ్పూర్ణవేగేన చ **అను సుతమ్** అస్మాభిరనుక్రమేణ అభిషుతమ్ అస్తి. హే **గిర్వణః** గీర్భిః సంభజనీయ యాచనీయ వా దేవ! గిర్వణాః దేవో భవతి, గీర్భిరేనం వనయన్తి. నిరు. ౬।౧౪. గిర్ పూర్వాత్ వన సంభక్తౌ, వను యాచనే వా ధాతో రౌణాదికోఽసున్. త్వమ్ **తు** క్షిప్రమ్ **అస్య** ఇదం భక్తికర్మరసరూపం వస్తు **పిబ** స్వీకురు. సంహితాయాం 'ద్వ్యచోఽతస్తిఙః'. అ. ౬।౩।౧౩౫ ఇతి దీర్ఘః.॥౧॥

భావార్థః-హే పరమేశ్వర! త్వమాధ్యాత్మికీనాం భౌతికీనాం చ సర్వాసామ్ బుద్ధిసిద్ధీనాం పరమోఽధిపతిర్విద్యసే. త్వం కేనాపి వస్తునా న హీయసే, తథాప్యస్మాన్ ప్రతి ప్రేమాతిరేకకారణాదేవ

త్వమస్మదీయం ప్రేమోపహారం స్వీకరోషి. హే దేవ! త్వత్కృతేఽస్మాభిః సమ్పూర్ణేన బలేన భక్తిరసః కర్మరసశ్చ సజ్జీకృతోఽస్తి. తం స్వీకృత్యాస్మాననుగృహాణ. ॥౧॥

౧౬౫. ఈ మంత్రములో ఇంద్ర పరమాత్మను ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :-(రథానాంపతే) ఆధ్యాత్మిక మరియు భౌతిక ధనముల స్వామివగు ఓ పరమేశ్వరా! (ఇదం హి) ఈ భక్తి మరియు కర్మయొక్క సోమరసము (ఓజసా) సంపూర్ణబలము మరియు వేగముతో గూడ (అనుసుతమ్) అనుక్రమముతో మా భక్తిరసమును మరియు కర్మరసమును (పిబ) స్వీకరించుము. ॥౧॥

భావార్థము :- ఓ పరమేశ్వరా! నీవు ఆధ్యాత్మిక, భౌతిక సమస్త బుద్ధిసంపద మరియు సిద్ధులకు పరమ అధిపతివి. నీ వద్ద ఏ వస్తువుకు కొరతలేదు. ఐనను మా యెడ ప్రేమాధిక్యత కారణముననే నీవు మాయొక్క ప్రేమోపహారమును స్వీకరించుచుందువు. ఓ దేవదేవా! నీకొరకు మేము సంపూర్ణ బలముతో గూడ భక్తిరసము మరియు కర్మరసమును సిద్ధపరచినాము. దీనిని స్వీకరించి మమ్ము అనుగృహీతులనొనర్చుము. ॥౧॥

165. O Lord of all wealth! This juice (of the nectar of devotion combined with knowledge) hath been expressed for Thee with spiritual strength and sincerity. Accept it O Thou worthy of praise with our speech. ll1ll

౧౬౬. ఋషిః - మధుచ్ఛన్దాః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథేన్ద్రనామ్నా పరమాత్మనో నృపతేశ్చ మహత్త్వం వర్ణ్యతే.

౩ ౧ర ౨ర ౩౧౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౬౬. మహాఀ ఇంద్రః పురశ్చ నో మహిత్వమస్తు వజ్రిణే।

౧ర ౨ర౩ ౧ర ౨ర
ద్యౌర్న ప్రథి నా శవః ॥౨॥

౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
ప.వి:- మహాన్ । ఇన్ద్రః । పురః । చ । నః । మహిత్వమ్ । అస్తు । వజ్రిణే । ద్యౌః-న ।
౩ ౨ ౧౨ర
ప్రథినా। శవః ॥౨॥

పదార్థః- **ఇన్ద్రః** పరమైశ్వర్యవాన్, దుఃఖదారకః, సుఖశాన్తిప్రదాయకః పరమేశ్వరో నృపతిర్వా **మహాన్** అతిశయమహిమోపేతో వర్తతే, **నః** అస్మాకమ్ **పురః చ** సమక్షమేవ చ విద్యతే. **వజ్రిణే**

న్యాయదణ్డధరాయ తస్మై **మహిత్వమ్** మహిమగానమ్, జయజయకారః. మహ్యతే పూజ్యతే సర్వైర్జనైరితి మహిః. మహ పూజాయామ్ ఔణాదికః ఇన్ ప్రత్యయః. తస్య భావః మహిత్వమ్. **అస్తు** భవతు. **శవః** తస్య బలమ్. శవ ఇతి బలనామ. నిఘం. ౨।౯. **ప్రథినా** ప్రథిమ్నా విస్తారేణ. పృథుశబ్దాత్ 'పృథ్వాదిభ్య ఇమనిజ్ వా'. అ. ౫।౧।౧౨౨ ఇతి ఇమనిచ్ ప్రత్యయః. మకారలోపశ్ఛాన్దసః. యద్వా ప్రథి శబ్దస్య తృతీయైకవచనే రూపమ్. (**ద్యౌః న**) విశాలః సూర్యప్రకాశః ఇవ అస్తి. ॥౨॥

అత్ర అర్థశ్లేషాలఙ్కారః. ॥౨॥

భావార్థః-న్యాయకారిణః పరమబలినః పరమేశ్వరస్య నృపతేశ్చ యశోగానేన స్వయమపి న్యాయకారిభిర్బలవద్భిశ్చ సర్వైర్భవితవ్యమ్. ॥౨॥

౧౬౬. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ మరియు రాజు మహత్త్వవర్ణన గలదు.

పదార్థము :-(ఇన్ద్రః) పరమైశ్వర్యవంతులు, దుఃఖవిదారకులు, సుఖశాంతుల ప్రదాతలగు ఓ పరమేశ్వరా! మరియు రాజా! (మహాన్) మీరు అతి గొప్పవారు (చ) మరియు మీరు (నః) మా (పురః) సమక్షమందేయున్నారు. (వజ్రిణే) ఆ న్యాయదండధారియొక్క (మహిత్వమ్) మహిమలకు జయజయకారములు (అస్తు) చెందునుగాక (శవః) వాని బలము (ప్రథినా) విస్తారముగ (ద్యౌః న) సూర్యప్రకాశమువలె విస్తీర్ణమైయున్నది. ॥౨॥

ఈ మంత్రములో అర్థశ్లేషాలంకారముగలదు. ॥౨॥

భావార్థము :-న్యాయకారి, మహాబలి యగు పరమేశ్వరుడు, రాజును యశోగానమొనర్చి స్వయముగ కూడ అందరకు న్యాయకారి మరియు బలశాలురు కావలెను. ॥౨॥

166. Great is the Lord who is always before us; Greatness be His who destroys all evils like a Thunderer. Wide as the heaven extends His might. II2II

౧౬౭. ఋషిః। – కుసీదీ కాణ్వః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ పరమేశ్వరో రాజా చ ప్రార్థ్యతే.

౧ర ౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ర ౨ర
౧౬౭. ఆ తూ న ఇన్ద్ర క్షుమన్తం చిత్రం గ్రాభం సం గృభాయ।

౩ ౧ర ౨ర
మహాహస్తీ దక్షిణేన ॥౩॥

ప.వి:- ఆ । తు । నః । ఇన్ద్ర । క్షుమన్తమ్ । చిత్రమ్ । గ్రాభమ్ । సం గృభాయ । మహాహస్తీ – మహా–హస్తీ । దక్షిణేన ॥ ౩॥

పదార్థః- ప్రథమః రాజపరః. హే **ఇన్ద్ర** పరమైశ్వర్యశాలిన్ రాజన్! **మహాహస్తీ** మహాశుణ్డో గజ ఇవ మహాభుజః త్వమ్ **తు** క్షిప్రమ్ **దక్షిణేన** దక్షిణహస్తేన **నః** అస్మభ్యమ్ **క్షుమన్తమ్** ప్రశస్తాన్నయుక్తమ్. క్షు ఇత్యన్ననామ. నిఘం.౨ । ౭. **చిత్రమ్** అద్భుతమ్ **గ్రాభమ్** గ్రాహ్యం ధనమ్. గృహ్యతే ఇతి గ్రాభః. 'హృగ్రహోర్భశ్ఛన్దసి' ఇతి వార్త్తికేన హస్య భత్వమ్. **ఆ** సమన్తాత్ **సంగృభాయ** సంగృహాణ. గ్రహ ఉపాదానే ధాతోః 'ఛన్దసి శాయజపి' అ. ౩ ।౧ ।౮౪ ఇతి శ్నః శాయజాదేశః. హస్య భత్వమ్.

అథ **ద్వితీయః** పరమాత్మపరః. హే **ఇన్ద్ర** పరమైశ్వర్యవన్ పరమాత్మన్! త్వమ్ **తు** క్షిప్రమేవ **నః** అస్మభ్యం దాతుమ్ **క్షుమన్తమ్** భౌతికధనాన్నాదియుక్తమ్ **చిత్రమ్** అద్భుతమ్ **గ్రాభమ్** గ్రాహ్యమ్ అధ్యాత్మసంపద్రూపం ధనమ్ **ఆ** సమన్తాత్ **సంగృభాయ** సంగృహాణ, యథా **మహాహస్తీ** విశాలభుజః కశ్చిన్మనుష్యః దక్షిణేన దక్షిణహస్తేన వస్తూని సంగృహ్ణాతి. యద్వా, యథా **మహాహస్తీ** మహనీయకిరణః హిరణ్యపాణిః సవితా సూర్యః **దక్షిణేన** సమృద్ధేన స్వకిరణజాలేన భూమిస్థాని జలాని సంగృహ్ణాతి. యద్వా, యథా మహాహస్తీ మహాగజః **దక్షిణేన** బలవతా స్వకీయేన శుణ్డాదణ్డేన ఖాద్యపేయాదీని వస్తూని సంగృహ్ణాతి. ॥౩॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. 'మహాహస్తీ' ఇతి చ లుప్తోపమమ్. ॥౩॥

భావార్థః- పరమేశ్వరో రాష్ట్రస్య రాజా చ సర్వాన్ ప్రజాజనాన్ పురుషార్థినో విధాయ ప్రభూతధనధాన్యసమ్పన్నాన్ విద్యావతో ధార్మికాన్ యోగైశ్వర్యయుక్తాంశ్చ విదధాతు. ॥౩॥

౧౬౭. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ మరియు రాజుతో ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :-మొదట రాజుపక్షములో (ఇన్ద్ర) పరమైశ్వర్యశాలివగు ఓ రాజా! (మహాహస్తీ) నిడుపైన తొండముగల ఏనుగువంటి విశాల భుజముగల [భుజములుగల] నీవు (తు) శీఘ్రముగనే (దక్షిణేన) కుడిచేతితో (నః) మా కొరకు, అనగా మాకు దానమొనర్చుటకు (క్షుమన్తమ్) భౌతికధనమగు అన్నము మున్నగువానితో గూడిన (చిత్రమ్) ఆశ్చర్యకరమగు (గ్రాభమ్) గ్రాహ్యధనములను (ఆ) నలువైపులనుండి (సంగృభాయ) సంగ్రహపరచుము.

రెండవది పరమాత్మపక్షములో :- (ఇన్ద్ర) పరమైశ్వర్యశాలివగు ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (తు) శీఘ్రముగనే (నః) మాకిచ్చుటకొరకు (క్షుమన్తమ్) భౌతికధనమగు అన్నములు మున్నగువానితో గూడిన (చిత్రమ్) అద్భుతమగు (గ్రాభమ్) గ్రాహ్యమగు ఆధ్యాత్మ సంపదలరూప ధనమువంటి దానిని (సంగృభాయ) సంగ్రహపరచుము. ఎట్లన (మహాహస్తీ) విశాలభుజములుగల ఏ మనుష్యుడైనను ఎటుల (దక్షిణేన) తన కుడిచేతిలో వస్తువులను సంగ్రహపరచుచుండునో, లేక ఎటుల (మహా హస్తీ) ప్రశస్తకిరణములు అనగా హిరణ్యపాణిగల సూర్యుడు (దక్షిణేన) తన సమృద్ధ

కిరణజాలముచే భూమిపైగల జలములను సంగ్రహమొనర్చుకొనుచుండునో, లేక (మహో హస్తీ) మహో గజము (దక్షిణేన) తన శక్తివంతమగు తొండమురూప హస్తముతో వివిధ వస్తువులను సంగ్రహపరచుకొనుచుండునో అటుల. ॥3॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము గలదు. 'మహోహస్తీ' లో లుప్తోపమానము గలదు. ॥3॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరుడు మరియు రాజు ప్రజలందరను పురుషార్థులనుగ నొనర్చి విస్తృతమగు ధనధాన్యములతో సంపన్నులను, విద్వాంసులనుగను, ధార్మికులనుగను మరియు యోగవిద్య ఐశ్వర్యవంతులుగను చేయవలెను. ॥3॥

167. O mighty king, as one with mighty arms, gather for us with thy right hand, wonderful and most acceptable wealth and nutritious food. [It is also applicable to God taking Right Hand, allegorically for help and strength]. II3II

౧౬౮. ఋషిః – ప్రియమేధః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ మనుష్యం ప్రేరయతి.

3౧ర ౨ర 3౧౨ 3 ౧ ౨3౨
౧౬౮. అభి ప్ర గోప తి గ్గిరేన్ద్రమర్చ యథా విదే ।
3 ౨ 3౨3 ౧౨
సూనుం సత్యస్య సత్పతిమ్ ॥౪॥

3౨ ౧౨ర 3 ౨ ౧౨ర 3 ౧ ౨ర 3౨
ప.విః–అభి । ప్ర । గోపతిమ్ – గో–పతిమ్ । గిరా । ఇన్ద్రమ్ । అర్చ । యథా । విదే ।
3 ౨ 3౧ ౨ ౧౨ర 3
సూనుమ్ । సత్యస్య । సత్పతిమ్ – సత్–పతిమ్ ॥౪॥

పదార్థః-హే మనుష్య! త్వమ్ **గోపతిమ్** గోపదవాచ్యానాం సూర్యపృథివ్యాదిలోకానాం రాష్ట్రభూమేర్వా పతిం స్వామినం పాలకం చ, **సత్యస్య సూనుమ్** సత్యజ్ఞానస్య సత్యకర్మణశ్చ ప్రేరకమ్. షూ ప్రేరణే ఇతి ధాతోః సువః కిత్. ఉ. 3 । 35 ఇతి నుః ప్రత్యయః. **సత్పతిమ్** సతాం సజ్జనానాం పాలయితారమ్, అసజ్జనానాం దణ్డయితారమిత్యర్థాదాపద్యతే, **ఇన్ద్రమ్** పరమేశ్వరం రాజానం చ **అభి** అభిలక్ష్య **గిరా** వాచా **ప్ర అర్చ** ప్రకర్షేణ స్తుహి, తద్గుణకర్మాణి వర్ణయ, **యథా** యేన ప్రకారేణ, సః **విదే** తాం స్తుతిం జానాతి. విద జ్ఞానే ధాతోశ్ఛాన్దసమాత్మనేపదమ్. లటి విత్తే ఇతి ప్రాప్తే 'లోపస్త ఆత్మనేపదేషు', అ. ౭ ।౧ ।౪౧ ఇతి తలోపః. 'విదే' ఇత్యత్ర 'యావద్యథాభ్యామ్', అ. ౮ ।౧ ।3౬ ఇతి నిఘాతాభావః. ॥౪॥

అత్ర అర్థశ్లేషాలఙ్కారః. ॥౪॥

భావార్థః-మనుష్యాణాం యోగ్యమస్తి యత్ తే వివిధ గుణ గణ విభూషితం పరమేశ్వరం రాజానం చోద్దిశ్య తయోర్యథార్థగుణకర్మస్వభావాన్ స్తథా వర్ణయేయుర్యథా తౌ తద్ విజానీయాతామ్, యతో హి స్తోతవ్యస్య స్తుతిస్తదైవ ఫలదాయినీ భవతి యదా సా తదన్తఃకరణం స్పృశతి. ॥౪॥

౧౬౮. ఈ మంత్రములో మనుష్యులకు ప్రేరణ నీయబడినది.

పదార్థము :- ఓ మానవా! నీవు (గోపతిమ్ సూర్య) పృథివి మున్నగు లోకములకు, లేక రాష్ట్రభూమికి స్వామివి మరియు పాలనకర్తవు (సత్యస్య సూనుమ్) సత్యజ్ఞానము మరియు సత్యకర్మ ప్రేరకుడవు (సత్పతిమ్) సజ్జనుల రక్షకుడవు మరియు దుష్టులను దండించునట్టి (ఇన్ద్రమ్) పరమాత్మ మరియు రాజును (అభి) లక్ష్యమున నుంచుకొని (గిరా) వాణులచే (ప్ర అర్చ) చక్కగా స్తుతినొనర్చుము. అనగా వారి గుణ కర్మలను వర్ణనచేయుము (యథా) ఎటుల వారు (విదే) అట్టి స్తుతులను తెలిసికొనుచుందురో అటుల. ॥౪॥

భావార్థము :- మనుష్యులు వివిధ గుణగణములచే విభూషితులైయున్న పరమేశ్వరుడు మరియు రాజును లక్ష్యమునసుంచుకొని యథార్థమగు గుణకర్మ స్వభావములను వారు చక్కగా తెలిసికొనునట్లు వర్ణించవలెను. ఏలన స్తోత్రపాఠకుల స్తుతులు బలదాయకముగ నుండును. అవి వారి అంతఃకరణములందు స్థిరపడినప్పుడే ఫలదాయకములగును. ॥౪॥

168. (1) Praise, even as he is known, with your words the mighty king, the guardian of the kine and protector of the earth; The son of Truth (Embodiment of truth) lord of the noble.

(2) In the case of soul, the meaning will be :-

"O man, sing with thy speech, for true knowledge, the praise of the soul, the lord of the light, the embodiment of truth and the protector of Truth." II4II

౧౬౯. ఋషిః - వామదేవః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథేన్ద్రాఖ్యస్య పరమాత్మనో నృపతేశ్చ కృపాం వర్ణయన్నాహ.

౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౬౯. కయా నశ్చిత్ర ఆ భువదూతీ సదావృధః సఖా।

౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
కయా శచిష్ఠయా వృతా ॥౫॥

౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧౨ర
ప.వి:–కయా । నః । చిత్రః । ఆ భువత్ । ఊతీ । సదావృధః – సదా–వృధః । సఖా –
౩ ౧ ౨ర ౧౨ర ౩ ౨
స–ఖా । కయా । శచిష్ఠయా । వృతా ।౫॥

పదార్థః-చిత్రః అద్భుతగుణకర్మస్వభావః స ఇన్ద్రః పరమేశ్వరో రాజా వా **కయా** కయా అద్భుతయా **ఊతీ** ఊత్యా రక్షయా. 'సుపాం సులుక్ పూర్వసవర్ణః'. అ. ౭ । ౧ । ౩౯ ఇతి తృతీయైకవచనస్య పూర్వసవర్ణదీర్ఘః. **కయా** కయా చ అద్భుతయా **శచిష్ఠయా** అతిశయేన ప్రజ్ఞావత్యా, బుద్ధిపూర్వయేత్యర్థః. శచీతి ప్రజ్ఞానామసు పఠితమ్. నిఘం.౩ । ౯. తద్వతీ శచీమతీ. తతో ఽతిశాయనే ఇష్ఠని 'విన్మతోర్లుక్' అ. ౫ । ౩ । ౬౫ ఇతి మతుపో లుక్. **వృతా** వర్తమానయా క్రియయా. వర్తతే యా సా వృత్, తయా. **నః** అస్మాకమ్ **సదావృధః** సదా వర్ధయితా **సఖా** సుహృత్ **ఆ భువత్** ఆ భవతి. భువదితి భూధాతోర్లేటి రూపమ్. ।౫॥

అత్ర అర్థశ్లేషాలఙ్కారః. ।౫॥

భావార్థః-యథా పరమేశ్వరః స్వకీయయా విలక్షణరక్షయా విలక్షణ క్రియాశక్త్యా చ సర్వాన్ రక్షత్యుపకరోతి చ, తథైవ రాజా ప్రజాజనాన్ రక్షేదుపకుర్యాచ్చ. ।౫॥

౧౬౯. ఈ మంత్రములో ఇంద్రనామక పరమేశ్వరుడు మరియు రాజుయొక్క కృపను వర్ణించబడినది.

పదార్థము :-(చిత్రః) అద్భుతమగు గుణ కర్మ స్వభావములుగల ఆ ఇంద్రనామక పరమేశ్వరుడు మరియు రాజు (కయా) ఎట్టి అద్భుత (ఊతీ) రక్షణద్వారా మరియు (కయా) ఎట్టి అద్భుత (శచిష్ఠయా) అతిశయ బుద్ధిపూర్వక (వృతా) జ్ఞానపూర్వక క్రియలద్వారా (నః) మనకు (సదావృధః) నిరంతరము వృద్ధిపరచునట్టి (సఖా) మిత్రులై (ఆ భువతు) యున్నారో అటుల. ।౫॥

ఈ మంత్రములో అర్థశ్లేషాలంకారము గలదు. ।౫॥

భావార్థము :-పరమేశ్వరుడెటుల తన విలక్షణమగు రక్షణచే, విలక్షణమగు క్రియాశక్తిచే సర్వమును రక్షణ, ఉపకారమునొనర్చుచుండునో అటులనే రాజు ప్రజలను రక్షణ మరియు ఉపకారముల నొనర్చుచుండవలెను. ।౫॥

169. With what protection will the Lord come to us, wonderful Friend who always promotes our welfare ?

With what mighty conduct full of excellent wisdom? As "Ka means happiness also, the answer is also there, bringing about happiness and with conduct which promotes happiness of others. II5II

౧౭౦. ఋషిః – శ్రుతకక్షః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ పరమాత్మనో నృపతేశ్చ వర్ణవిషయమాహ.

౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౭౦. త్యము వః సత్రాసాహం విశ్వాసు గీర్ష్వాయతమ్।

౧ ౨ ౩ ౧ ౨
ఆ చ్యావయసూ్యతయే ।౬॥

ప.విః– త్యమ్ – ఉ । వః । సత్రాసాహమ్ – సత్రా – సాహమ్ । విశ్వాసు । గీర్షు । ఆయతమ్ – ఆ – యతమ్ । ఆ – చ్యావయసి । ఊతయే ।౬॥

పదార్థః-హే స్తోతః! త్వమ్ **త్యమ్ ఉ** తమ్ ఏవ **సత్రాసాహమ్** సత్రా సత్యమేవ సహతే మృష్యతి నానృతమితి సత్రాషాట్, యద్వా సత్రా సత్యేన సహతే అభిభవతి శత్రూన్ యః స సత్రాషాట్ తమ్. సత్రా ఇతి సత్యనామ. నిఘం. ౩।౧౦. సత్రాపూర్వాత్ షహ మర్షణే అభిభవే చ ఇతి ధాతోః 'ఛన్దసి సహః'. అ. ౩।౨।౬౩ ఇతి ణ్విః. **విశ్వాసు** సర్వాసు **గీర్షు** వేదవాక్షు **ఆయతమ్** విస్తీర్ణమ్ **ఇన్ద్రమ్** వీరం పరమేశ్వరం రాజానం చ, త్వమ్ స్వాత్మశాసనాయ రాష్ట్రశాసనాయ చ **వః** వృణుహి. వృఞ్ వరణే ధాతోర్లోడర్థే లుఙి 'మన్త్రే ఘసహ్వరణశవృదహాద్వృచ్కృగమిజనిభ్యో లేః'. అ. ౨।౪।౮౦ ఇతి చ్లేర్లుక్. అడాభావశ్ఛాన్దసః. కిఞ్చ **ఊతయే** రక్షణాయ **ఆ చ్యావయసి** ఆచ్యావయ స్వాభిముఖం ప్రేరయ ఆవర్జయ వా. చ్యుఙ్ గతౌ, ణిచి, లేటి రూపమ్. ।౬॥

అత్ర అర్థశ్లేషాలఙ్కారః. ।౬॥

భావార్థః- యథా రాష్ట్రస్య ప్రగతయే రక్షణాయ చ సుయోగ్యో రాజా వరణీయో భవతి, తథైవాత్మనః ప్రగతయే రక్షణాయ చ సత్యగుణకర్మ స్వభావః పరమాత్మా వరణీయః. ।౬॥

౧౭౦. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ మరియు రాజును వరించు విషయము గలదు.

పదార్థము :- ఓ స్తోతలారా! మీరు (సత్రాసాహమ్) ఎవరు సత్యమునే సహించగలరో, అసత్యమును దరిజేరనీయకుందురో, లేక ఎవరు సత్యముతో శత్రువులను పరాజితుల నొనర్చుచుందురో అట్టి (విశ్వాసు) సకల (గీర్షు) వేదవాణులలో (ఆయతమ్) విస్తీర్ణమగు (త్యమ్) అట్టి ఇంద్రనామక పరమేశ్వరుడు మరియు వీరుడగు రాజును (వః) వరించుడు, స్వ ఆత్మశాసనము

మరియు రాష్ట్ర శాసనముకొరకు ఎన్నుకొనుడు (ఊతయే) రక్షణకొరకు (ఆ వ్యావయసి) తనవైపు ప్రేరణ నొనర్చుకొనుడు. ౬॥

ఈ మంత్రములో అర్థ శ్లేషాలంకారము గలదు. ౬॥

భావార్థము :- ఎటుల రాష్ట్రముయొక్క ప్రగతి మరియు రక్షణకొరకు సుయోగ్యులగు రాజును ఎన్నుకొనుట ఆవశ్యకమగునో అటులనే తమ ఆత్మప్రగతికొరకు మరియు రక్షణకొరకు సత్యమగు గుణకర్మ స్వభావములుగల పరమాత్మను వరించవలెను. ౬॥

170. O devotee! Realise with in yourself this ever conquering God who conquers with truth all evil tendencies and who permeates all our words, for your protection. II6II

౧౭౧. ఋషిః -మేధాతిథిః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః -షడ్జః.

అథ పరమాత్మానం సభాధ్యక్షం రాజానమ్ ఆచార్యం చ మేధాం యాచమాన ఆహ.

౧౨౩౨ ౩౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర౩ ౧౨
౧౭౧. సదసస్పతిమద్భుతం ప్రియమి న్ద్ర స్యకామ్యమ్।
౩౨ ౩ ౧౨
సనిం మేధామయాసిషమ్ ॥౭॥

౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౧౨ర
ప.వి:- సదసః-పతిమ్ । అద్భుతమ్ - అత్ - భుతమ్ । ప్రియమ్ । ఇన్ద్రస్య ।
౧౨ర ౩౨ ౩ ౨ ౩
కామ్యమ్ । సనిమ్ । మేధామ్ । అయాసిషమ్ ॥ ౭ ॥

పదార్థః- **ప్రథమః** పరమాత్మపరః. అహమ్ **అద్భుతమ్** ఆశ్చర్యమయగుణకర్మస్వభావమ్, **ఇన్ద్రస్య** శరీరాధిష్ఠాతుర్జీవాత్మనః **ప్రియమ్** ప్రేమాస్పదమ్, **కామ్యమ్** ఉపాసకానాం స్పృహణీయమ్, **సనిమ్** కృతానాం పాపపుణ్యరూపాణాం కర్మణాం ఫలప్రదాతారమ్. షణ సమ్భక్తౌ, షణు దానే వా ధాతోః 'ఖనికష్యజ్యసివసివనిసనిధ్వనిగ్రన్థిచరిభ్యశ్చ' ఉ. ౪ । ౧౪ ఇత్యనేన ఇః ప్రత్యయః. **సదసః పతిమ్** హృదయరూపస్య బ్రహ్మాణ్డరూపస్య వా యజ్ఞసదనస్య స్వామినం పరమాత్మానమ్. 'షష్ఠ్యాః పతిపుత్రపృష్ఠపారపదపయస్పోషేషు' అ. ౮ । ౩ । ౫౩ ఇతి విసర్జనీయస్య సత్వమ్. **మేధామ్** ధారణావతీం బుద్ధిమ్ **అయాసిషమ్** యాచే. నిఘణ్టౌ. (౩ । ౧౯), 'యామి' ఇత్యస్య యాఞ్చాకర్మసు పాఠాత్ యా ధాతుర్యాచనార్థోఽపి విజ్ఞేయః. లఙర్థే లుఙ్.

అథ **ద్వితీయః** సభాధ్యక్షపరః. అహమ్ **అద్భుతమ్** ఇతరాపేక్షయా విశిష్టగుణకర్మస్వభావమ్, అత ఏవ **ఇన్ద్రస్య** పరమాత్మనః **ప్రియమ్** స్నేహాస్పదమ్, **కామ్యమ్** సర్వైః ప్రజాజనైః స్పృహణీమ్, **సనిమ్** రాష్ట్రే ధనస్య సంవిభక్తారం, ప్రజాభ్యః సత్కర్మణాం పురస్కారదాతారమ్, అసత్కర్మణాం చ యథాయోగ్యం దణ్డదాతారం చ **సదసః పతిమ్** రాష్ట్రసభాయా అధ్యక్షం రాజానామ్ **మేధామ్** బుద్ధిమ్ విద్యాప్రచారమిత్యర్థః, ధనం చ. మేధా మతౌ ధీయతే. నిరు. ౩।౧౯. మేధా ఇతి ధననామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨।౧౦. **అయాసిషమ్** యాచే.

అథ **తృతీయః** ఆచార్యపరః. అహమ్ **అద్భుతమ్** జ్ఞానవిజ్ఞానయోః అపూర్వం నిధిమ్, **ఇన్ద్రస్య** విద్యాప్రచారకస్య రాజ్ఞః **ప్రియమ్** సేవార్హమ్, **కామ్యమ్** సర్వైర్విద్యార్థిభిః స్పృహణీయమ్, **సనిమ్** వివిధవిద్యానాం వ్రతానాం చ దాతారమ్ **సదసః పతిమ్** విద్యార్థికులస్యాధ్యక్షమ్ ఆచార్యమ్ **మేధామ్** విద్యాబోధమ్ **అయాసిషమ్** యాచే. ॥౭॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥౭॥

భావార్థః-యే మనుష్యా అద్భుతగుణకర్మస్వభావమ్ అద్భుత జ్ఞానవిజ్ఞానరాశిం న్యాయకారిణం ప్రియం పరమాత్మానం, సభాధ్యక్షం రాజానమ్, ఆచార్యం చోపగచ్ఛన్తి తే మేధావినః శాస్త్రజ్ఞాః పుణ్యకర్తారో ధనవన్తశ్చ భూత్వా సుఖినో భవన్తి. ॥౭॥

౧౭౧. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ, సభాధ్యక్షులగు రాజు మరియు ఆచార్యులచే మేధను యాచింపబడినది.

పదార్థము :-మొదట పరమేశ్వరపక్షములో :- (అద్భుతమ్) నేను ఆశ్చర్యమయ గుణ కర్మ స్వభావములుగల (ఇన్ద్రస్య) శరీరముయొక్క అధిష్ఠాతయగు జీవాత్మయొక్క (ప్రియమ్) ప్రియమగు (కామ్యమ్) ఉపాసకులు కోరదగిన (సనిమ్) చేసిన పాప పుణ్యరూప కర్మల ఫలదాత (సదసః పతిమ్) హృదయరూప, లేక బ్రహ్మాండరూపమగు యజ్ఞసదనమునకు స్వామియగు పరమేశ్వరునిచే (మేధామ్) ధారణావతియగు బుద్ధిని (అయాసిషిమ్) యాచించెదను.

రెండవది సభాధ్యక్షుని పక్షములో :- (అద్భుతమ్) నేను ఇతరులకన్న విశిష్టమగు గుణకర్మ స్వభావములుగలవాడనై (ఇన్ద్రస్య) పరమాత్మునకు (ప్రియమ్) ప్రియమైన (కామ్యమ్) సమస్త ప్రజలద్వార కోరదగిన (సనిమ్) రాష్ట్రములో ధనమును సంవిభాగమొనర్చునట్టి ప్రజల సత్కర్మలకు పురస్కారముల నిచ్చునట్టి మరియు దూషితకర్మలకు యథాయోగ్యముగ దండన నిచ్చునట్టి (సదసః పతిమ్) రాష్ట్రసభకు అధ్యక్షుడగు రాజుతో (మేధామ్) విద్యాప్రచారము మరియు ధనములను (అయాసిషమ్) యాచించెదను.

మూడవది ఆచార్యుల పక్షములో :-(అద్భుతమ్) నేను (అద్భుతమ్) జ్ఞాన విజ్ఞానముల అద్భుత భండారము (ఇన్ద్రస్య) విద్యాప్రచారకుడగు రాజునకు (ప్రియమ్) ప్రియమగు (కామ్యమ్) సకల విద్యార్థులు కోరదగిన (సనిమ్) వివిధ విద్యలు మరియు వ్రతముల దాత (సదసః పతిమ్)

విద్యార్థికులమునకు అధ్యక్షుడగు ఆచార్యునిచే (మేధామ్) విద్యాబోధనను (అయాసిషమ్) యాచించెదను.॥౭॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము గలదు.॥౭॥

భావార్థము :- ఏ మనుష్యులు అద్భుత గుణ కర్మ స్వభావములుగల, అద్భుత జ్ఞానవిజ్ఞానముల రాశి, న్యాయకారియగు పరమాత్మను, సభాధ్యక్షుడగు రాజు మరియు ఆచార్యుల శరణమునకు చేరుచుందురో, వారు మేధావులు, శాస్త్రవేత్తలు, పుణ్యకర్తలు, ధనవంతులు మరియు సుఖవంతులగుదురు.॥౭॥

171. To the wondrous Lord of the earth, the lovely Friend of the soul, pray for wisdom which discriminates between right and wrong. II7II

౧౭౨. ఋషిః - వామదేవః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ సర్వాః ప్రజా అన్తరిక్షమార్గాన్ పృథివ్యాది లోకభ్రమణవిద్యాం

విమానాదివిద్యాం చ సమ్యగ్ జానన్త్విత్యాహ.

౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ఉ ౩క౨ర ౩ ౧ ౨
౧౭౨. యే తే పన్థా అధో దివో యేభిర్వ్యశ్వమైరయః।

౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
ఉత శ్రోషన్తు నో భువః ॥౮॥

౨ ౩ ౧౨ర ౩౨ ౩౨ ౧౨ర ౧ ౨ ౩ ౧౨ర
ప.వి:- యే । తే । పన్థాః । అధః । దివః । యేభిః । వ్యశ్వమ్ - వి-అశ్వమ్ । ఐరయః ।
౩ ౨ ౩ ౧౨ర
ఉత । శ్రోషన్తు । నః । భువః ॥౮॥

పదార్థః- **ప్రథమః** పరమాత్మపరః. హే ఇన్ద్ర లోకలోకాన్తరవ్యవస్థాపక పరమేశ్వర! **యే తే** తవ, త్వద్రచితాః **పన్థాః** మార్గాః **దివః** ద్యులోకాత్ **అధః** అధస్తాత్, అన్తరిక్షే సన్తి, **యేభిః** యైః **వ్యశ్వమ్** విగతాశ్వం పృథివీచన్ద్రమంగలబుధాదికం గ్రహోపగ్రహజాతమ్ **ఐరయః** చాలయసి. ఈర క్షేపే, చురాదిః, లఙ్. తాన్ పథః **నః** అస్మాకమ్ **భువః ఉత** భూలోకవాసిన్యః ప్రజా అపి **శ్రోషన్తు** శృణ్వన్తు, శ్రుత్వా చ విదాఙ్కుర్వన్తు. శ్రుధాతోర్లోటి వ్యత్యయేన శపి, 'సిబ్బహులం లేటి' అ. ౩।౧। ౩౪ ఇతి బహులవచనాత్ సిబాగమః.

అథ **ద్వితీయో** రాజపరః. హే ఇన్ద్ర రాజన్! **యే తే** తవ, త్వన్నిర్ధారితాః **పన్థాః** ఆకాశమార్గాః **దివః** ద్యులోకాత్ **అధః** అధస్తాత్, అన్తరిక్షే భువి చ సన్తి, **యేభిః** యైః భూసముద్రాకాశమార్గైః **వ్యశ్వమ్** విగతాశ్వం భూయానజలయానవిమానకృత్రిమోపగ్రహాదికమ్ **ఐరయః** ప్రేరయసి, తాన్ భూమిసముద్రాకాశమార్గాన్ **నః** అస్మాకమ్ **భువః ఉత** భవన్తీతి భువః జన్మధారిణ్యః రాష్ట్రవాసిన్యః ప్రజాః అపి **శ్రోషన్తు** వైజ్ఞానికేభ్యః సకాశాత్ శృణ్వన్తు, శ్రుత్వా చ భూయానజలయానవిమానకృత్రిమోపగ్రహాదినిర్మాణచాలనవిద్యాం సమ్యగ్ విదన్తు.

అన్తరిక్షమార్గాణాం వర్ణనమస్మిన్నాథర్వణే మన్త్రే ద్రష్టవ్యమ్ - యే పన్థానో బహవో దేవయానా అన్తరా ద్యావాపృథివీ సంచరన్తి. తే మా జుషన్తాం పయసా ఘృతేన యథా క్రీత్వా ధనమాహరాణి. అథ. 3 ।15।2. సముద్రయానానామన్తరిక్షయానానాం చాపి వర్ణనం వేదే బహుశః ప్రాప్యతే. యథా, ''యాస్తే పూషన్నావో అన్తః సముద్రే హిరణ్యయీరన్తరిక్షే చరన్తి. తాభిర్యాసి దూత్యాం సూర్యస్య కామేన కృత శ్రవ ఇచ్ఛమానః. ఋ. 6 ।58।3 ఇతి. విగతాశ్వయానవర్ణనం వేదేఽన్యత్రాపి శ్రుతమ్. యథా, అనశ్వో జాతో అనభీశురుక్థ్యో౩ రథస్త్రిచక్రః పరి వర్తతే రజః''. ఋ. 4 ।36।1 ఇతి. ।8॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ।8॥

భావార్థః-పరమేశ్వరోఽన్తరిక్షమార్గే సూర్యం భూమణ్డల - చన్ద్ర - మంగల - బుధ గురు - శుక్ర - శన్యాదీంశ్చ గ్రహోపగ్రహాన్ యథాయథం స్వధురి స్వకక్షాసు వా సంచాలయతి, రాష్ట్రస్య కుశలో రాజా చ భూయానజలయాన విమాన కృత్రిమోపగ్రహాదీంశ్చ కుశలైర్వైజ్ఞానికైశ్చాలయతి. తద్విషయిణీ సర్వాపి విద్యా రాష్ట్రవాసిభిరధ్యేతవ్యా ప్రయోక్తవ్యా చ. ।8॥

1828. ఈ మంత్రములో ప్రజలెల్లరును ఆకాశమార్గములను, పృథివి మున్నగు లోకముల భ్రమణ విద్య మరియు విమానాదుల విద్యలను చక్కగా నేర్వవలెనను విషయము వర్ణించబడినది.

పదార్థము :-మొదట పరమాత్మ పక్షములో:- (ఇన్ద్రమ్) లోకలోకాంతరముల వ్యవస్థాపకుడవగు ఓ పరమేశ్వరా! (యే) ఏ (తే) నీచే రచింపబడిన (పన్థాః) మార్గములు (దివః) ద్యులోకమునకు (అధః) క్రింద అంతరిక్షమునందున్నవి (యేభిః) వానిచే (విశ్వమ్) అశ్వములు లేకుండనే నడుచునట్టి పృథివి, చంద్రుడు, మంగళుడు, బుధుడు మున్నగు గ్రహోపగ్రహములను (ఐరయః) నీవు నడుపుచున్నావు. అట్టి మార్గములను (నః) మాయొక్క (భువః) భూలోకవాసులగు ప్రజలుకూడ (శ్రోయన్తు) వినవలెను. మరియు విని చక్కగా తెలిసికొనవలెను.

రెండవది రాజపక్షములో :- (ఇన్ద్ర) ఓ రాజా (యే) ఎవరు (తే) మీచే నిర్ధారించబడిన (పన్థాః) ఆకాశమార్గములు (దివః) ద్యులోకమునుండి (అధః) దిగువనగల, అనగా భూమి, సముద్రము మరియు అంతరిక్షమునందుగల (యేభిః) ఏ (వ్యశ్వమ్) అశ్వముల సహాయములేకుండనే నడుచునట్టి

భూయానములు, జలయానములు మరియు విమానములు మున్నగువానిని (ఐరయః) మీరు నడిపించుచుందురు. అట్టి భూమి, సముద్రము, ఆకాశమార్గముల విషయములో (నః) మా (భువః ఉత) జన్మధారులు, రాష్ట్రవాసులగు ప్రజలుకూడ (శ్రోషన్తు) వైజ్ఞానికుల ముఖములనుండి వినవలెను. వీని భూయాన, జలయాన, విమాన, కృత్రిమ ఉపగ్రహములు మున్నగువానిని నిర్మించుట మరియు నడుపునట్టి విద్యను చక్కగా నేర్పవలసి యుండును.

అంతరిక్షమార్గముయొక్క వర్ణన అథర్వవేదమునందలి ఒక మంత్రములో ఈ విధముగ వర్ణించబడియున్నది. ''విద్వాంసుల యాత్రకొరకు ఏ మార్గములు విస్తారముగ ద్యులోకము మరియు పృథివీలోకముల మధ్యనగలవియో అవి నాకు సులభముగుగాక! వానిద్వార నేను యాత్రనొనర్చి విదేశములలో పాలు, పెరుగు, నేయి మున్నగువానిని విక్రయమొనర్చి ధనము సమకూర్చుకొని తెత్తును. ॥ అథర్వ. ३-१५-२ ॥'' సముద్రము మరియు అంతరిక్షములందు నడుచునట్టి యానముల వర్ణనకూడ వేదములలో అనేక స్థానములందు లభించుచున్నది. ఎట్లన 'ఓ బ్రహ్మచారులారా, బ్రహ్మచర్యము ద్వారా పరిపుష్టులైన యువకుల్లారా! మీకొరకు బంగారమువంటి ఉజ్వలమగు నౌకలు, అనగా నౌకలవంటి ఆకృతిగల ఓడలు, విమానములు సముద్రములో మరియు అంతరిక్షములో నడుచుచున్నవియో వానిద్వార యాత్రనొనర్చి మనము సూర్యపుత్రియగు ఉషవంటి బ్రహ్మచారిణియగు కన్యను వివాహముద్వార పొందుటకు వెళ్లుదము ॥ఋ.६-५८-३॥ గుఱ్ఱములు లేకయే నడుచునట్టి వేగవంతములగు యానముల వర్ణన వేదములలో ఇతరత్రయునుకలదు. ఎట్లన 'ఒకటి మూడు చక్రములు [పయ్యలు] గల రథములు గలవు. వానియందు గుఱ్ఱములుగాని, వానికి కళ్లెములుగాని యుండవు. అవి చాల ప్రశంసనీయమైనవి. మరియు అవి ఆకాశమందలి ఏ లోకమునందలి పరిక్రమమైనను చేయగలవు. ॥ ఋగ్వేద. ४-३६-१॥ ॥८॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరుడు అంతరిక్షమార్గములో సూర్యుని మరియు భూమండలము, చంద్రుడు, మంగళుడు బుధుడు, బృహస్పతి, శుక్రుడు, శని మున్నగు గ్రహోపగ్రహములను కోరిన విధముగ వాని ఇరుసు కక్షలపై, లేక వాని తమ తమ నిర్ణీత కక్షలపై సంచాలన మొనర్చుచుండును. మరియు రాష్ట్రమునందలి కుశలుడగు రాజు భూయానము, విమనాములను మరియు కృత్రిమ ఉపగ్రహములు మున్నగువానిని కుశలురగు వైజ్ఞానికుల ద్వారా నడిపించుచుండును. వాని విషయమునకు చెందిన సకల విద్యలను రాష్ట్రవాసులకు చదువుట, చదివించుట మరియు ప్రయోగింపచేయుట చేయవలెను. ॥८॥

172. May all Thy paths beneath the sky by which Thou speedest air and the sun on, be intelligible to us. Yea let all people on earth hearken to our message in all directions. II8II

౧౭౩. ఋషిః - శ్రుతకక్షః దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథేన్ద్రో భద్రం ప్రార్థ్యతే.

౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩౨౩౧ ౨
౧౭౩. భద్రంభద్రం న ఆ భరేషమూర్జం శతక్రతో।

౧ ౨ ౩ ౧ ౨
యదిన్ద్ర మృడయాసి నః ।౯॥

ప. వి:- భద్రంభద్రమ్ - భద్రమ్-భద్రమ్ । నః । ఆ - భర । ఇషమ్ । ఊర్జమ్ । శతక్రతో - శత- క్రతో । యత్ । ఇన్ద్ర । మృడయాసి । నః ।౯॥

పదార్థః-హే **శతక్రతో** అసఙ్ఖ్యశుభకర్మణాం కర్తః ప్రభో! త్వమ్ **భద్రం భద్రమ్** అతిశయేన కల్యాణకరమ్ **ఇషమ్** అన్నధనవిజ్ఞానాదికమ్. ఇషమ్ ఇతి అన్ననామ. నిఘం.౨।౭. ఇషు ఇచ్ఛాయామ్, ఇషు గతౌ ధాతోః క్విప్. ఊర్జమ్ బలం, ప్రాణశక్తిం, రసం చ. ఊర్జ బలప్రాణనయోః. ఊర్గ్ రసః. శ. ౧।౫।౪।౨. **నః** అస్మభ్యమ్ **ఆ భర** ఆహర. అత్ర 'హృగ్రహోర్భశ్ఛన్దసి' ఇతి వార్తికేన హస్య భత్వమ్. **యత్** యస్మాత్, హే **ఇన్ద్ర** దయానిధే పరమాత్మన్! త్వమ్ **నః** అస్మాన్ మృడయాసి సుఖయసి. మృడ సుఖనే తుదాదౌ పఠితో వేదే చురాదిరపి ప్రయుజ్యతే. లడర్థే లేటి ఆడాగమః. 'మృడయతిరుపదయాకర్మా పూజాకర్మా వా' ఇతి నిరుక్తమ్ ౧౦।౧౫. ।౯॥

భావార్థః-మనుష్యైర్భద్రం భద్రమేవ ధనాదికముపార్జ్య సతతం స్వేషాం పరేషాం చోన్నతిర్విధేయా.।౯॥

౧౭౩. ఈ మంత్రములో ఇంద్రునితో భద్రమునుగురించి ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :-(శతక్రతో) అనంతశుభకర్మల నొనర్చు ఓ పరమాత్మా! నీవు (భద్రం భద్రమ్) భద్రప్రదమగు (ఇషమ్) అన్నములు, ధనములు, విజ్ఞానము మున్నగువానిని మరియు (ఊర్జమ్) బలము, ప్రాణము, రసము మున్నగువానిని (నః) మాకొరకు (ఆ భర) తెమ్ము. (యత్) ఏలన (ఇన్ద్ర) దయానిధివగు ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (నః) మమ్ము (మృడయాసి) నిరంతరము సుఖవంతులుగ నుంచుచుందువు.।౯॥

భావార్థము :-మనుష్యులెప్పుడును శుభకరముగనే ధనములు మున్నగువానిని ఉపార్జన మొనర్చుచు తమ మరియు ఇతరులను ఉన్నతిపరచుచుండవలెను.।౯॥

173. Grant unto us all things excellent O Omniscient Lord, food, noble desire, wisdom and strength, for O God! Thou gives us happiness always, and art always kind to us. II9II

౧౭౪. ఋషిః – బిన్దుః పూతదక్షో వా। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ కే సోమం పిబన్తీత్యాహ.

౨౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ర ౨ర ౩ ౧ ౨
౧౭౪. అస్తి సోమో అయం సుతః పిబన్త్యస్య మరుతః ।
౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
ఉత స్వరాజో అశ్వినా ॥౧౦॥

౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
ప.వి:–అస్తి । సోమః । అయమ్ । సుతః । పిబన్తి । అస్య । మరుతః । ఉత । స్వరాజః –
౩ ౧౨ర ౩ ౧ ౨
స్వ–రాజః । అశ్వినా ॥౧౦॥

పదార్థః- ఇన్ద్రదేవతాకత్వాద్ ఋచః 'హే ఇన్ద్ర' ఇతి సమ్బోధనీయమ్. హే ఇన్ద్ర మదీయ ఆత్మన్! **అయమ్** ఏషః **సోమః** భక్తిరసః, జ్ఞానరసః, కర్మరసః, వీరతారసః, సేవారసో వా **సుతః** అభిషుతః **అస్తి** వర్తతే. **మరుతః** శరీరే ప్రాణాః రాష్ట్రే చ వీరక్షత్రియాః, **ఉత** అపి చ **స్వరాజః** స్వతేజసా రాజన్తే ఇతి స్వరాజః, శరీరే మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారాః, రాష్ట్రే చ స్వకీయబ్రహ్మవర్చసేన దేదీప్యమానాః బ్రాహ్మణాః, **అశ్వినా** అశ్వినౌ, శరీరే స్వస్వవిషయవ్యాపినౌ జ్ఞానేన్ద్రియ కర్మేన్ద్రియరూపౌ, రాష్ట్రే కృషివ్యాపార శిల్పవ్యాపినౌ వైశ్యశిల్పకారౌ చ **అస్య** పూర్వోక్తస్య రసస్య పిబన్తి యథాయోగ్యం పానం కుర్వన్తి. ॥౧౦॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥౧౦॥

భావార్థః-శరీరే మనో బుద్ధ్యాత్మప్రాణేన్ద్రియరూపా రాష్ట్రే చ బ్రహ్మక్షత్రియ విట్శిల్పిరూపాదేవాయథాయోగ్యం భక్తిజ్ఞానకర్మవీరతాసేవాదిసోమరసానాం పానం కృత్వైవ జీవనసంగ్రామే సఫలా జాయన్తే.

అత్రేన్ద్రాఖ్యం పరమేశ్వరం ప్రతి సోమాభిషవణాత్, తన్మహత్త్వవర్ణనాత్, తతః సమృద్ధి మేధాదిప్రార్థనాత్, తదర్చనార్థం ప్రేరణాత్, తదధీనానామ్ ఇతరేషాం దైహికరాష్ట్రియదేవానాం చాపి సోమపానవర్ణనాదేతద్దశత్యర్థస్య పూర్వదశత్యర్థేన సహ సంగతిరస్తీతి విజానీత. ॥౧౦॥

ఇతి ద్వితీయే ప్రపాఠకే ద్వితీయార్ద్ధే తృతీయాదశతిః.

ఇతి ద్వితీయాధ్యాయే షష్ఠః ఖణ్డః.

౧౭౪. ఈ మంత్రములో సోమపాన మెవరు చేయగల రను విషయముండును.

పదార్థము :- పరమాత్మరూపుడవగు ఓ ఇన్ద్ర! (అయమ్) ఈ (సోమః) భక్తిరసము, జ్ఞానరసము, కర్మరసము, వీరరసము, లేక సేవమున్నగువానిరసము (సుతః) అభిషుతమై (అస్తి) ఉన్నవి (మరుతః) శరీరములో ప్రాణము మరియు రాష్ట్రములో వీరత్వము, క్షత్రియులు (ఉత) మరియు (స్వరాజః) శరీరమందలి తమ తేజముతో శోభాయమానమగు మనస్సు, బుద్ధి, చిత్తము, అహంకారము మరియు రాష్ట్రములో తమ బ్రహ్మవర్చస్సుతో దేదీప్యమానమగు బ్రాహ్మణజనము (అశ్వినా) శరీరములో తమ తమ విషయములలో వ్యాప్తమగునట్టి జ్ఞానేంద్రియములు, కర్మేంద్రియములు, రాష్ట్రములో కృషి వ్యాపారములు, శిల్పమునందు వ్యాప్తమగునట్టి వైశ్యులు మరియు శిల్పకారులు (అస్య) ఇట్టి పూర్వోక్త సోమరసమును (పిబన్తి) యథాయోగ్యముగ పానమొనర్చెదరు. ॥౧౦॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారముగలదు. ॥౧౦॥

భావార్థము :- శరీరములో మనస్సు, బుద్ధి, ఆత్మ, ప్రాణము, ఇంద్రియరూపదేవతలు మరియు రాష్ట్రములో బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు, వైశ్యులు మరియు శిల్పిరూప దేవతలు యథాయోగ్యముగ భక్తి, జ్ఞానము, కర్మ, వీరత్వము, సేవ మున్నగువాని సోమరసమును పానమొనర్చియే జీవనసంగ్రామములో సఫలమగుచుందురు.

ఈ దశతియందు ఇంద్రనామక పరమేశ్వరునియెడ సోమమును అభిషుత మొనర్చుట, పరమేశ్వరుని మహిమ మరియు ఆయనచే సమృద్ధి, మేధ మున్నగువాని యాచననుగూర్చిన వర్ణన యుండుటచే మరియు పరమేశ్వరుని అర్చనను గురించి ప్రేరణ యుండుటచే మరియు వారి యధీనమునందుగల ఇతర శారీరిక మరియు రాష్ట్రీయ దైవీజనుల సోమపానముయొక్క వర్ణన యుండుటచే ఈ దశతియొక్క విషయములకు పూర్వదశతియొక్క విషయములతో సాంగత్యముగలదని ఎరుగవలెను. ॥౧౦॥

ద్వితీయప్రపాఠకమందలి ద్వితీయార్ధములో తృతీయాదశతి సమాప్తము

ద్వితీయాధ్యాయములో షష్ఠఖణ్డము సమాప్తము

174. Here is the Some (juice of devotion combined with knowledge) ready pressed; of this the virtuous devotees partake as also good husband and wife, who are like the sun and the earth. II10II

చతుర్థీ దశతిః

౧౭౫. ఋషిః – ఇన్ద్రమాతరో దేవజామయః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

తత్రాద్యే మన్త్రే ఇన్ద్రనామ్నా పరమేశ్వరస్యోపాసనాం నృపస్య చాభినన్దనం వర్ణ్యతే.

3 ౧ ౨ 3౨ 3 ౧ ౨ 3 ౧ర ౨ర
౧౭౫. ఈఙ్ఖయన్తీరపస్యువ ఇన్ద్రం జాతముపాసతే।

3 ౧౨ 3 ౧౨
వన్వానాసః సువీర్యమ్ ॥౧॥

3 ౧ ౨ 3 ౧ ౨ ౧౨ర 3 ౨ ౧౨ర 3 ౧ ౨
ప.వి:–ఈఙ్ఖయన్తీః। అపస్యువః । ఇన్ద్రమ్ । జాతమ్ । ఉప –ఆసతే । వన్వానాసః ।
3 ౧ ౨ 3 ౧౨ర
సువీర్యమ్ – సు–వీర్యమ్ ॥౧॥

పదార్థః- ఈఙ్ఖయన్తీః హర్షేణ ఉత్ప్లవన్త్యః. ఈఖి గతౌ భ్వాదిః. ఈఙ్ఖతే గతికర్మా. నిఘం. ౨।౧౪. వేదే చురాదిరపి. శతరి స్త్రియాం జసి రూపమ్. ఈఙ్ఖయన్త్యః ఇతి ప్రాప్తే 'వా ఛన్దసి'. అ. ౬।౧।౧౦౬ ఇతి నియమేన పూర్వసవర్ణదీర్ఘః. అత ఏవ అపస్యువః అపాంసి కర్మాణి ఆత్మనః కామయమానాః ప్రజాః. అపస్ ఇతి కర్మనామ. నిఘం.౨।౧. తతః క్యచి 'క్యాచ్ఛన్దసి' అ.3।౨।౧౬౦ ఇతి ఉ ప్రత్యయః. **సువీర్యమ్** శ్రేష్ఠవీర్యోపేతమైశ్వర్యమ్. శోభనం వీర్యం యత్ర తాదృశమితి బహువ్రీహౌ 'వీరవీర్యౌ చ'. అ. ౬।౨।౧౨౦ ఇత్యుత్తరపదస్యాద్యుదాత్తత్వమ్. **వన్వానాసః** ఇచ్ఛన్త్యః యాచమానాః వా సత్యః. వనోతిః ఇచ్ఛతికర్మా. నిఘం. ౨।౬. వను యాచనే వా. తతః శానచ్. జసి 'ఆజ్జసేరసుక్'. అ. ౭।౧।౫౦ ఇత్యసుగాగమః. **జాతమ్ ఇన్ద్రమ్** హృదయే ప్రాదుర్భూతం పరమేశ్వరమ్ నిర్వాచితమ్ అభిషిక్తం చ రాజానం వా **ఉపాసతే** ఉపస్థానేన అభినన్దన్తి, స్వాగతం బ్రువన్తి, సేవన్తే వా.॥౧॥

అత్ర అర్థశ్లేషాలఙ్కారః. ॥౧॥

భావార్థః-యథా రాష్ట్రస్య ప్రజాభిరైశ్వర్యప్రాప్తయే రాజా సేవ్యతే, తథైవ భౌతికాధ్యాత్మిక సమ్పత్ప్రాప్తయే, పరమేశ్వర ఉపాసనీయః. ॥౧॥

౧౭౫. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ ఉపాసన మరియు రాజు అభినందనను గురించిన వర్ణనగలదు.

పదార్థము :- (ఈఙ్జయన్తీః) హర్షముతో ఎగురులాడుచు (అపస్యువః) కర్మయొనర్చు అభిలాషగల ప్రజలు శ్రేష్ఠమగు వీర్యముచే గూడిన ఐశ్వర్యములను (వన్వానాసః) కోరుచు, లేక యాచన నొనర్చుచు (జాతమ్ ఇన్ద్రమ్) హృదయములో ప్రాదుర్భావమైన పరమేశ్వరుని (ఉపాసతే) ఉపాసన నొనర్తురు. లేక (జాతమ్ ఇన్ద్రమ్) నిర్వాచితము, అభిషిక్తుడగు రాజును (ఉపాసతే) అభినందించుచు మరియు సేవించుచుందురు. ॥౧॥

ఈ మంత్రములో అర్థశ్లేషాలంకారము గలదు. ॥౧॥

భావార్థము :- రాష్ట్రప్రజలెటుల ఐశ్వర్యప్రాప్తికొరకు ఎటుల రాజుసేవల నొనర్చుచుండెదరో అటులనే వారు భౌతిక మరియు ఆధ్యాత్మిక సంపదల ప్రాప్తికొరకు పరమేశ్వరుని ఉపాసనయొనర్చవలెను. ॥౧॥

175. Men and women being active and desiring to do noble deeds, praise Almighty Lord when He is realised within and pray for good strength. (The seers of the Mantra are women. It is therefore clear that women have a right to study the Vedas and propagate them). II1II

౧౭౬. ఋషిః – గోధాః। దేవతా – ఇన్ద్రః। ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ ప్రజాః స్వాచరణశుద్ధిం ప్రతిజానతే.

౧౭౬. న కి దేవా ఇనీమసి న క్యా యోపయామసి ।
మన్త్రశ్రుత్యఞ్చరామసి ॥౨॥

ప.పా:– న । కి । దేవాః । ఇనీమసి । న । కి–ఆ । యోపయామసి । మన్త్రశ్రుత్యమ్ – మన్త్ర–శ్రుత్యమ్ । చరామసి ॥౨॥

పదార్థః- ఋచ ఇన్ద్రదేవతాకత్వాత్ ఇన్ద్రః సమ్బోధనీయః. హే ఇన్ద్ర పరమాత్మన్ రాజన్ వా! హే **దేవాః** దివ్యజ్ఞానా దివ్యాచరణాశ్చ విద్వాంసః. వయమ్ **నకి** నైవ **ఇనీమసి** హింసాచరణం కుర్మః. ఋగ్వేదే 'మినీమసి' ఇతి పాఠాదత్ర ఇణ్ ధాతుః క్ర్యాద్విర్హింసార్థః కల్పనీయః. **నకి** నైవ చ **ఆ యోపయామసి** విమోహనం, ఛలఛద్మాచరణం, వైక్లవ్యం వా కుర్మః. యుప విమోహనే దివాదిరత్ర ణిజన్తః ప్రయుక్తః. అపితు **మన్త్రశ్రుత్యమ్** మన్త్రశ్రుత్యా ప్రోక్తం మన్త్రశ్రుత్యం వేదమన్త్రనిర్దిష్టం కర్మ **చరామసి** ఆచరామః

ప.వి:- దోషా - ఉ । ఆ-అగాత్ । బృహత్-గాయ । ద్యుమద్గామన్ - ద్యుమత్ - గామన్ । ఆథర్వణ । స్తుహి । దేవమ్ । సవితారమ్ ॥3॥

పదార్థః- హే **ద్యుమద్గామన్** ద్యుమాన్ దీప్తిమాన్ విద్యాది సద్గుణప్రకాశయుక్తః గామా గమనమ్ ఆచరణం యస్య తథావిధ! ద్యుమాన్ ద్యోతనవాన్. నిరుం ౬ ।౧౯. గామా ఇత్యత్ర గాఙ్ గతౌ ధాతోః 'సర్వధాతుభ్యో మనిన్' ఉ. ౪ ।౧౪౬ ఇతి మనిన్. **ఆథర్వణ** అచఞ్చలవృత్తే అతిశయస్థితప్రజ్ఞ విద్వన్! అథర్వాణోఽథర్వణవన్తః. థర్వతిశ్చరతికర్మా, తత్ప్రతిషేధః. నిరుం. ౧౧ ।౧౯. అథర్వణోఽపత్యమ్ ఆథర్వణః. అపత్యార్థే అణ్ ప్రత్యయః. పశ్య, **దోషా ఉ** రాత్రిః, అజ్ఞానమోహదుర్వ్యసనదురాచారాదీనాం తమిస్రా. దోషా ఇతి రాత్రినామ. నిఘం.౧ ।. **ఆ అగాత్** ఆగతాఽస్తి. అతస్త్వమ్ బృహత్ ప్రచురమ్ గాయ గానం కురు, సదుపదేశసచ్ఛిక్షాదిద్వారేణ ధర్మవాణీ ప్రసారయ. **దేవమ్** ప్రకాశమయం ప్రకాశకం చ **సవితారమ్** సద్విద్యాదిప్రేరకమ్ ఇన్ద్రం పరమాత్మానం రాజానం వా స్తుహి అర్చ, ఉద్బోధయ వా. అత్ర ఇన్ద్రదేవతాకత్వాద్ ఋచః సవితా 'ఇన్ద్ర' ఏవ జ్ఞేయః. ॥3॥

భావార్థః-యథా గగనే ప్రకటితః సూర్యః స్వరశ్మిభిర్నిబిడాన్ధకారపూర్ణాం నిశాం నివార్య సర్వత్ర ప్రకాశం వికిరతి, తథైవ జనానాం హృదయేషు ప్రకటితః పరమాత్మా, రాష్ట్రే రాజపదేఽభిషిక్తో వీరో మనుష్యశ్చ సర్వతో వ్యాప్తామ ధర్మాజ్ఞాన దుశ్చారిత్ర్యకదాచారాదేః కృష్ణాం తమిస్రాం విదార్య ధర్మవిద్యాసచ్చారిత్ర్యాదేరుజ్జ్వలం ప్రకాశం ప్రసారయతి. అతో విద్వద్భిః స పరమేశ్వరో రాజా చ గుణవర్ణనేన ముహుర్ముహుః స్తోతవ్యః. ॥3॥

౧౭౭. ఈ మంత్రములో మనుష్యులకు పరమాత్మ మరియు రాజు స్తుతికొరకు ప్రేరణ గలదు.

పదార్థము :- (ద్యుమద్గామన్) విద్యమున్నగు సద్గుణములచే ప్రకాశించు ఆచరణలుగల (అథర్వణ) అచంచల వృత్తిగల, అత్యంత స్థితి ప్రజ్ఞగల ఓ విద్వాంసులారా! చూడుడు (దోషా ఉ) అజ్ఞానము, మోహము, దుర్వ్యసనములు, దురాచారములు మున్నగువాని చీకటి రాత్రులు (ఆ అగాత్) వచ్చినవి. కావున మీరు (బృహత్) చాల అధికముగ (గాయ) గానములనొనర్చుడు. అనగా సదుపదేశములు, ఉత్తమ శిక్షణ మున్నగువానిద్వారా ధర్మవాణులను వ్యాప్తపరచుడు. (దేవమ్) ప్రకాశమయ మరియు ప్రకాశక (సవితారమ్) సద్విద్యమున్నగువాని ప్రేరకుడగు ఇంద్ర పరమేశ్వరుని (అర్చ) అర్చించుడు. లేక (సవితారమ్) సద్విద్యల ప్రేరకుడగు ఇంద్రరాజును (అర్చ) ఉద్బోధించుడు. [ఈ ఋచయొక్క దేవత ఇంద్రుడగుటచే 'సవితా' ఇచట ఇంద్రుడను విశేషణమునే ఎరుగవలెను]. ॥3॥

భావార్థము :- ఏ ప్రకారముగ ఆకాశమునందుదయించిన సూర్యుడు తన కిరణములచే గాఢాంధకారముగల రాత్రులను తొలగించి సర్వత్ర ప్రకాశమును వ్యాప్తపరునో అటులనే మనుష్యుల హృదయములలో ప్రకటమగు చీకటులను పరమాత్మ మరియు రాష్ట్రములో రాజుపదవిపై

ప.వి:- దోషో - ఉ । ఆ-అగాత్ । బృహత్-గాయ । ద్యుమద్గామన్ - ద్యుమత్ - గామన్ । ఆథర్వణ । స్తుహి । దేవమ్ । సవితారమ్ ।।౩।।

పదార్థః- హే **ద్యుమద్గామన్** ద్యుమాన్ దీప్తిమాన్ విద్యాది సద్గుణప్రకాశయుక్తః గామా గమనమ్ ఆచరణం యస్య తథావిధ! ద్యుమాన్ ద్యోతనవాన్. నిరు. ౬।౧౯. గామా ఇత్యత్ర గమ్ ధాతోః 'సర్వధాతుభ్యో మనిన్' ఉ. ౪।౧౪౫ ఇతి మనిన్. **ఆథర్వణ** అవిచలవృత్తే అచంచలస్థితప్రజ్ఞ విద్వన్! అథర్వాణో ఽథర్వణవన్తః. థర్వతిశ్చరతికర్మా, తత్ప్రతిషేధః. నిరు. ౧౧।౧౮. అథర్వణో ఽపత్యమ్ ఆథర్వణః. అపత్యార్థే అణ్ ప్రత్యయః. వత్స, **దోషా ఉ** రాత్రిః, అజ్ఞానమోహదుర్వ్యసనదురాచారాదీనాం తమిస్రా. దోషా ఇతి రాత్రినామ. నిఘం. ౧।౭. **ఆ అగాత్** ఆగతా అస్తి. అతస్త్వమ్ బృహత్ ప్రచురమ్ గాయ గానం కురు, సదుపదేశసచ్ఛిక్షాదిద్వారేణ ధర్మగానం ప్రసారయ. **దేవమ్** ప్రకాశమయం ప్రకాశకం చ **సవితారమ్** సద్విద్యాదిప్రేరకమ్ ఇన్ద్రం పరమాత్మానం రాజానం చ స్తుహి అర్చ, ఉద్బోధయ చ. అత్ర ఇన్ద్రదేవతాకత్వాద్ ఋచః సవితా 'ఇన్ద్ర' ఏవ జ్ఞేయః ।।౩।।

భావార్థః- యథా గగనే ప్రకటితః సూర్యః స్వరశ్మిభిర్నిబిడాన్ధకారపూర్ణాం నిశాం నివార్య సర్వత్ర ప్రకాశం వికిరతి, తథైవ జనానాం హృదయేషు ప్రకటితః పరమాత్మా, రాష్ట్రే రాజపదేఽభిషిక్తో వీరో మనుష్యశ్చ సర్వతో వ్యాప్తాం ధర్మాజ్ఞాన దుశ్చారిత్ర్యాదివారాదేః కృష్ణాం తమిస్రాం విదార్య ధర్మవిద్యాసచ్చారిత్ర్యాదేరుజ్జ్వలం ప్రకాశం ప్రసారయతి. అతో విద్వద్భిః స పరమేశ్వరో రాజా చ గుణవర్ణనేన ముహుర్ముహుః స్తోతవ్యః. ।।౩।।

౧౭౭. ఈ మంత్రములో మనుష్యులకు పరమాత్మ మరియు రాజు స్తుతికొరకు ప్రేరణ గలదు.

పదార్థము :- (ద్యుమద్గామన్) విద్యవమున్నగు సద్గుణములచే ప్రకాశించు ఆచరణముగల (ఆథర్వణ) అచంచల వృత్తిగల, అచంచల స్థిత ప్రజ్ఞగల ఓ విద్వాంసులారా! చూడుడు (దోషా ఉ) అజ్ఞానము, మోహము, దుర్వ్యసనములు, దురాచారములు మున్నగువాని చీకటి రాత్రులు (ఆ అగాత్) వచ్చినవి. కావున మీరు (బృహత్) చాల అధికముగా (గాయ) గానములను సల్పుడు. అనగా సదుపదేశములు, ఉత్తమ శిక్షణ మున్నగువానిద్వారా ధర్మగానమును వ్యాప్తపరచుడు. (దేవమ్) ప్రకాశమయ మరియు ప్రకాశక (సవితారమ్) సద్విద్యమున్నగువాని ప్రేరకుడగు ఇంద్ర పరమేశ్వరుని (అర్చ) అర్చించుడు. లేక (సవితారమ్) సద్విద్యల ప్రేరకుడగు ఇంద్రరాజును (అర్చ) ఉద్బోధించుడు. [ఈ ఋచయొక్క దేవత ఇంద్రుడగుటచే 'సవితా' అనగా ఇంద్రుడను విశేషణముగానే ఎరుగవలెను]. ।।౩।।

భావార్థము :- ఏ ప్రకారముగా ఆకాశమునందుదయించిన సూర్యుడు తన కిరణములచే గాఢాంధకారముగల రాత్రులను తొలగించి సర్వత్ర ప్రకాశమును వ్యాపింపజేయునో అటులనే మనుష్యుల హృదయములలో ప్రకటమగు చీకటులను పరమాత్మ మరియు రాష్ట్రములో రాజపదవిపై

అభిషిక్తుడైన వీరుడగు రాజు సర్వత్ర వ్యాప్తమైన అధర్మము, అజ్ఞానము, దురాచారము, దుశ్చరిత్రత మున్నగు కాలరాత్రులను తొలగించి ధర్మము, విద్య, సచ్చరిత్రత మున్నగు ఉజ్జ్వల ప్రకాశమును నల్దిశలకు వ్యాపింపజేయుదురు. కావున విద్వాంసులు ఆ పరమేశ్వరుడు మరియు రాజుయొక్క గుణముల వర్ణన ద్వార మరల మరల స్తుతించవలెను. ॥3॥

177. God the destroyer of all darkness has been realised within. O singer of the Sama my soul, never allowing thyself to waste thy energy, thou active non-violent spirit! praise the Lord who is giver of bliss and light. II3II

౧౭౮. ఋషిః – ప్రస్కణ్వః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ నిశాయా అపగమే ఉద్భాసితామ్ ఉషసం వర్ణయతి.

3 2 3 1ర 2ర 3క 2ర 3 2 3 2
౧౭౮. ఏషోఉషా అపూర్వ్యా వ్యుచ్ఛతి ప్రియా దివః।

3 1 2 3 2
స్తుషే వామశ్వినా బృహత్ ॥౪॥

3 2 3 3 2 1 2ర 3 2 3 2
ప.వి:– ఏషా – ఉ । ఉషాః । అపూర్వ్యా – అ–పూర్వ్యా । వి–ఉచ్ఛతి । ప్రియా ।
3 2 3 2 3 2
దివః । స్తుషే । వామ్ । అశ్వినా । బృహత్ ॥౪॥

పదార్థః- **ఏషా ఉ** ఇయం కిల **అపూర్వ్యా** న పూర్వం కదాచిదనుభూతా, అనుపమా. పూర్వస్మిన్ కాలే భవా పూర్వ్యా, న పూర్వ్యా అపూర్వ్యా, భవార్థే యత్. **ప్రియా** ప్రీతికరీ **ఉషాః** ఉషర్వత్ ప్రకాశమయీ ధర్మవిద్యాదిద్యుతిః **దివః** ద్యోతనాత్మకాత్ ఇన్ద్రాత్ పరమేశ్వరాద్ ఆచార్యాద్ నృపతేర్వా తేషాం సాకాశాదిత్యర్థః **వి ఉచ్ఛతి** అధర్మాజ్ఞానాదిరూపం తమో విదార్య ప్రస్ఫురతి. **అశ్వినా** హే అశ్వినౌ, ద్యావాపృథివీవద్ ఉషసః ప్రకాశేన వ్యాప్తౌ స్త్రీ పురుషౌ! అహమ్ **వామ్** యువామ్ **బృహత్** ప్రభూతమ్ **స్తుషే** స్తౌమి, అభినన్దామి. ష్టుఞ్ స్తుతౌ ధాతోర్లేటి ఉత్తమైకవచనే రూపమ్. 'సిబ్బహులం లేటి'. అ. 3 । 1 । 34 ఇతి సిబాగమః. ॥౪॥

భావార్థః-పూర్వస్మిన్ మన్త్రే నిశాయా అపసారణం ప్రార్థితమ్. సౌభాగ్యేన తాం హృదయవ్యాపినీం రాష్ట్రవ్యాపినీం విశ్వవ్యాపినీమ్ అధర్మరూపామవిద్యారూపాం వా నిశాం నిరస్య దివ్యప్రకాశమయీ ధర్మరూపా విద్యారూపా వా ఉషాః ప్రాదుర్భూతాస్తి. యథా

ప్రాకృతిక్యా ఉషసః ప్రాదుర్భావేన ద్యావాపృథివ్యౌ ప్రకాశపరిపూర్ణే భవతస్తథైవాస్యా ధర్మవిద్యాసచ్చారిత్ర్యాధ్యాత్మికత్వాదిజ్యోతిర్భరితాయా దివ్యాయా ఉషసః ప్రకాశేన స్త్రీపురుషరూపే ద్యావాపృథివ్యౌ దివ్యదీప్త్యా దేదీప్యమానే సంజాతే స్తః.॥4॥

౧౭౮. ఈ మంత్రములో రాత్రి తొలగిపోయిన పిదప వ్యాప్తమైన 'ఉషా' వర్ణన కలదు.

పదార్థము :-(ఏషా ఉ) ఈ (అపూర్వ్యా) అపూర్వ [ఇంతకు పూర్వములేని] (ప్రియా) ప్రియమైన (ఉషాః) ఉషవలె ప్రకాశమైన ధర్మము, విద్య మున్నగువాని జ్యోతి (దివః) ద్యుతి మంతుడగు ఇంద్రుడు, అనగా పరమేశ్వరుడు, ఆచార్యుడు, లేక రాజువద్దినుండి ఉత్పన్నమై (వ్యుచ్ఛతి) అధర్మము, అజ్ఞానము మున్నగు అంధకారములను తొలగించుచు వ్యాపించుచున్నవి. (అశ్వినా) ప్రకాశమైన ఉషనుండి ప్రకాశితమైన ద్యావాపృథివివంటి ధర్మము, జ్ఞానములనుండి ప్రకాశితమైన స్త్రీ పురుషులారా! నేను (వామ్) మీయొక్క (బృహత్) చాల అధికమైన (స్తుషే) స్తుతుల నొనర్చుచున్నాను.॥4॥

భావార్థము :-మొదటి మంత్రములో రాత్రిని తొలగించుటకు ప్రార్థన యొనర్చబడినది. 'సౌభగాయ'చే ఆ హృదయవ్యాపిని, రాష్ట్రవ్యాపిని మరియు విశ్వవ్యాపినియగు అధర్మరూపిణీ, లేక అవిద్యారూపిణియగు రాత్రిని తొలగించి దివ్యప్రకాశమయి, ధర్మరూపిణి, లేక విద్యారూపిణియగు ఉషా ప్రకటమైపోయినది. ప్రాకృతిక ఉష ఉద్భవించుటచే, ద్యావాపృథివీలోకములు ప్రకాశముచే ధర్మరూపిణి, లేక విద్యారూపిణియగు ఉష ప్రకాశముచే ఎట్లు పూర్ణమైపోవునో, అటులనే ఈ ధర్మము, విద్య, సచ్చరిత్రత, ఆధ్యాత్మికత మున్నగువాని జ్యోతులచే పరిపూర్ణమగు దివ్య ఉషయొక్క ప్రకాశముచే స్త్రీపురుషరూప దివ్యదీప్తివల్ల దేదీప్యమానమైలేచినవి.॥4॥

178. (1) Now spiritual illumination with her light shines forth; beloved of the soul, full of splendour. O teacher and preacher! I praise you profusely on account of your merits. [This is the description of a Yogic state known as which is attained by concentrating on the heart centre. (See Yoga Darshan 1-36)

(2) Now this dawn comes which is wonderful. O men and women like the sun and the moon! praise the Lord profusely. ll4ll

౧౭౯. ఋషిః - గోతమః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

నిశాయాం యే నిశాచరాః ప్రాదుర్భవన్తి తే కథం హన్యన్తే ఇత్యాహ.

౧ ౨ ౩ ౨ ౩౧౨౩ ౧ర౨ర
౧౭౯. ఇన్ద్రో దధీచో అస్థభిర్వృత్రాణ్యప్రతిష్కుతః ।
౩౧ ౨ ౩౧ర ౨ర
జఘాన నవతీర్నవ ॥౯॥

౧౨ర ౩ ౨ ౩౧౨ ౩ ౧ ౨ ౧౨ర ౩
ప.వి:–ఇన్ద్రః । దధీచః । అస్థభిః । వృత్రాణి । అప్రతిష్కుతః – అ – ప్రతిష్కుతః ।
౧ ౨ ౩ ౨ ౧౨ర
జఘాన । నవతీః – నవ ॥౯॥

పదార్థః- అప్రతిష్కుతః అన్తరికే దేవాసురసంగ్రామే అసురైః అప్రతికృతః అప్రతిస్ఖలితో వా. 'అప్రతిష్కుతః అప్రతికృతః అప్రతిస్ఖలితో వేతి' నిరుక్తమ్. ౬ ।౧౬. **ఇన్ద్రః** బలవాన్ జీవాత్మా పరమాత్మా వా **దధీచః** ధ్యానతత్పరస్య మనసః. దధ్యఙ్ ప్రత్యక్తో ధ్యానమితి వా ప్రత్యక్తమస్మిన్ ధ్యానమితి వా. నిరు. ౧౨ ।౩౩. **అస్థభిః** అస్థివత్ సుదృఢాభిః సాత్త్వికవృత్తిభిః. అస్థిభిః ఇతి ప్రాప్తే 'ఛన్దస్యపి దృశ్యతే'. అ. ౭ ।౧ ।౭౬ ఇతి ఇకారస్య అనఙాడాదేశః. **నవతీః నవ** నవోత్తరాం నవతిం ఏకోనశతమిత్యర్థః. **వృత్రాణి** ఆవరకాన్ నిశాచరాన్ **జఘాన** హతవాన్ హన్తి వా. నవనవతిర్నిశాచరాస్తావత్ - దశేన్ద్రియాణి, దశ ప్రాణాః, అష్టౌ చక్రాణి, అన్తఃకరణచతుష్టయమ్ శరీరం చేతి త్రయస్త్రింశత్సాధనైః కృతాని, క్రియమాణాని కరిష్యమాణాని చ భూతవర్తమానభవిష్యత్కాలికాని పాపాని, తాని ఇన్ద్రో జీవాత్మా పరమాత్మా చ సావధానస్య మనసః సాత్త్వికవృత్తిభిర్హన్తి. ॥౯॥

భావార్థః-పూర్వతనయోర్ద్వయోర్మన్త్రయోర్నిశాయాస్తన్నిరాకరణార్థమ్ ఉషసః ప్రాదుర్భావస్య చ క్రమేణ వర్ణనం కృతమ్. అస్మిన్ మన్త్రే నిశాసు జాయమానానాం పాపరూపాణాం నిశాచరాణాం ధ్వంసో వర్ణ్యతే - ఇన్ద్రో దధీచోఽస్థభిస్తాన్ హన్తీతి. అయమిన్ద్రో నామ మనుష్యదేహే విద్యమానో జీవాత్మా హృదయే స్థితః పరమాత్మా చ. దధ్యఙ్ చ మనః. తస్య మనసః సాత్త్వికవృత్తిరూపైరస్థభిస్తే నిశాచరాః హన్యన్తే. ॥౯॥

ఏతన్మన్త్రస్య వ్యాఖ్యానే వివరణకృతా మాధవేనేత్థమితిహాసః ప్రాదర్శి- ''అత్రేతిహాసమాచక్షతే. కాలకఞ్జా నామ అసురాః తైరసురైర్బాధ్యమానా దేవా బ్రహ్మాణముపగమ్యోక్తవన్తః. భగవన్ కాలకఞ్జైరసురైర్బాధ్యామహే. తేషాం మారణోపాయం విదధ్వేతి. తచ్ఛ్రుత్వా స తానువాచ దధీచిర్నామ ఋషిః. తముపగమ్య బ్రూత. స మారణోపాయం విధాస్యతీతి. తే తచ్ఛ్రుత్వా తథేత్యంగీకృత్య తం దధీచిముపగమ్య ఉక్తవన్తః- భగవన్నస్మదీయాన్యస్త్రాణి శుక్ర- స్తేషామ్ అసురాణామ్ పురోధా అపహరతి, తాని రక్షస్వ. తతః స ఋషిస్తానువాచ. మమ ముఖే ప్రక్షిపధ్వమ్. తత ఇన్ద్రః దిభిర్దైవైః సమరుద్గణైస్తస్య ముఖే ప్రక్షిప్తాని. పునః కాలేన దేవాసురసంగ్రామే పర్యుపస్థితే ఏత్య దేవా ఊచుః. భగవన్

తాన్యస్త్రేణి ప్రయచ్ఛస్వాస్మాకమ్. తతస్తేనోక్తమ్ తాని మే జీర్ణాని. న తాని పునః ప్రాప్తుం శక్యాని. తతః ప్రజాపతిముఖా దేవా ఊచుః -భగవన్! ప్రాణత్యాగం కురుష్వేతి. తచ్ఛ్రుత్వా పునః కృతశ్చ తేన ప్రాణత్యాగః. తస్య దధీచః స్వభూతైరస్థిభిరిన్ద్రో వృత్రాణి జఘాన ఇతి.

సాయణస్తు బ్రూతే - అత్ర శాట్యాయనిన ఇతిహాసమాచక్షతే. ఆథర్వణస్య దధీచో జీవతో దర్శనేన అసురా పరాబభూవుః. అథ తస్మిన్ స్వర్గతే అసురైః పూర్ణా పృథివ్యభవత్. అథేన్ద్రస్తైరసురైః సహ యోద్ధుమశక్నువన్తమృషిమన్విచ్ఛన్ స్వర్గం గత ఇతి శుశ్రావ. అథ పప్రచ్ఛ తత్ర త్యాన్ ఇహ కిమస్య కిఞ్చిత్ పరిశిష్టమంగమస్తి? ఇతి. తస్మా అవోచన్ - అస్త్యేతద్ అశ్వం శీర్షం, యేన శిరసా అశ్విభ్యాం మధువిద్యాం ప్రాబ్రవీత్, తత్తు న విద్మః తద్యత్రాభవదితి. పునరిన్ద్రోఽబ్రవీత్ - తదన్విచ్ఛతేతి. తద్ వా అన్వైషిషుః. తచ్ఛర్యణావత్యనువిద్య ఆజహ్రుః. శర్యణావద్ధ వై నామ కురుక్షేత్రస్య జఘనార్ధే సరః స్యన్దతే. తస్య శిరసోఽస్థిభిరిన్ద్రోఽసురాన్ జఘానేతి.

కేషాఞ్చిన్మన్త్రగతనామ్నాం పాత్రాణాం కల్పనాపురస్సరం పురాణ - మహాభారతాదిష్వపి కిఞ్చిద్ భేదేనైవంవిధాః కథా వర్ణితాః సన్తి. సర్వా ఏతాః కథా ఇమం మన్త్రముపజీవ్యైవ రచితాః. తాస్తు న వాస్తవిక్యః, ప్రత్యుతాలంకారిక్య ఏవ విజ్ఞేయాః. ఆధ్యాత్మికాధిదైవికాధిభౌతికేషు క్షేత్రేషు సర్వత్రైవ దేవాసురసంగ్రామః ప్రవర్తతే. మనుష్యస్య మనసి దివ్యప్రవృత్తీనామాసురప్రవృత్తీనాం చ సంగ్రామ ఇత్యాధ్యాత్మమ్, యథాస్మత్కృతే మన్త్రవ్యాఖ్యానే స్పష్టమ్. ఇన్ద్రః పరమేశ్వరః దధీచః సూర్యస్య అస్థిభిః అస్థిసదృశైః కిరణైః మేఘాన్ రోగాదీంశ్చ హన్తీత్యధిదైవమ్. ఇన్ద్రో రాజా దధీచః సేనాపతేః అస్థిభిః అస్థివత్ సుదృఢైః శాస్త్రాస్త్రైః శత్రూన్ హన్తీత్యధిభూతమ్. ఏవముచ్చావచైరభిప్రాయైర్ ఋషీణాం మన్త్రదృష్టయో భవన్తీతి బోధ్యమ్. వేదే దధ్యఙ్నామ్నః కస్యచిదైతిహాసికస్య మునివిశేషస్య గాథా తు న సంభవతి, వేదస్య సర్వేభ్యోఽపి మునిభ్యః పూర్వమేవ విద్యమానత్వాత్, పూర్వవర్తిని చ వేదే పరివర్తినామితిహాసస్యాసంభవాచ్చ.

దయానన్దర్షిణా ఋ. ౧ । ౮౪ । ౧౩ భాష్యేఽస్య మన్త్రస్య వ్యాఖ్యానే సూర్యదృష్టాన్తేన సేనాపతికృత్యం వర్ణితమ్. ఏష చ మన్త్రస్య తత్కృతో భావార్థః :- ''అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః. మనుష్యైః స ఏవ సేనాపతిః కార్యో యః సూర్యవచ్ఛత్రూణాం హన్తా స్వసేనారక్షకోఽస్తీతి వేద్యమ్'' ఇతి. ॥౨॥

౧౭౯. ఈ మంత్రములో రాత్రులలో ప్రకటమగు నిశాచరుల వధ ఎట్లగునను విషయము కలదు.

పదార్థము :-(అప్రతిష్కృతః) ఆంతరిక దేవాసుర సంగ్రామములో అసురులచే ప్రతీకారమును పొందబడకుండ, అనగా ఇతరులచే పరాజితులుగాకుండా (ఇన్ద్రః) శక్తివంతులగు జీవాత్మ మరియు

పరమాత్మల (దధీచః) ధ్యానములో సంలగ్నమైయున్న మనస్సును (అస్థభిః) అస్థి, ఎముకలవలె సుదృఢము, సాత్త్వికమగు వృత్తులచే (నవతీః నవ) తొంబది తొమ్మిది (వృత్రాణి) చుట్టుముట్టు నిశాచరులను (జఘాన) నష్టమొనర్చివేయును. తొంబదితొమ్మిది నిశాచరులున్నారు. పది ఇంద్రియములు, పదిప్రాణములు, ఎనిమిదిచక్రములు, అంతఃకరణ చతుష్టయము మరియు శరీరము. ఈ ముప్పదిమూడు సాధనములచే భూతకాలములో చేయబడిన, వర్తమానములో చేయబడుచున్న మరియు భవిష్యత్కాలములోచేయబడు పాపములు. ఆ యన్నిటిని జీవాత్మ మరియు పరమాత్మలు సావధాన మనస్సుయొక్క సాత్త్వికమగు వృత్తులచే నష్టమొనర్చివేయుదురు.।।2।।

భావార్థము :- పూర్వపు రెండుమంత్రములలో రాత్రియొక్క మరియు దాని నివారణార్థము ఉషయొక్క ప్రాదుర్భావమును గురించి క్రమముగ వర్ణించబడియుండెను. ఈ మంత్రములో రాత్రులందుత్పన్నమగునట్టి నిశాచరుల వినాశనమునుగురించి వర్ణన ఇట్లుగలదు. అనగా ఇంద్రుడు 'దధ్యఙ్' యొక్క ఎముకలచే వారిని చంపివేయును. ఈ ఇంద్రుడు మానవశరీరమునందున్న జీవాత్మ మరియు హృదయమునందు స్థితమైయున్న పరమాత్మయే. 'దధ్యఙ్' అనగా మనస్సు. అట్టి మనస్సుయొక్క సాత్త్విక వృత్తిరూప ఎముకలచే ఆ నిశాచరుల వధ జరిగిపోవును.।।2।।

ఈ మంత్రముయొక్క వ్యాఖ్యలో వివరణకారుడగు మాధవుడు ఈ విధమగు ఇతిహాసమును ప్రదర్శించినాడు. 'కాలకంజుడను ఒక అసురుడుండెను. అట్టి అసురులచే బాధించబడుచుండు దేవతలు బ్రహ్మవద్దికి వెళ్లి 'భగవన్! కాలకంజుడను రాక్షసుడు మమ్ము బాధించుచున్నాడు. వానిని చంపునట్టి ఉపాయమును మా కుపదేశించు'డని వేడుకొనినారు. ఇది విని ఆయన దేవతలతో 'దధీచియను పేరుగల ఋషికలడు. వారివద్దికివెళ్లి విషయమును చెప్పుడు. ఆయన వానిని చంపునట్టి ఉపాయమును తెలుపగలడని' చెప్పినాడు. అదివినిన దేవతలు అటులనే చేయుటకు స్వీకరించి ఆ దధీచి వద్దికిచేరి 'భగవాన్! మా అస్త్రములను అసురులగురువగు శుక్రాచార్యుడు హరించుచున్నాడు. వారినుండి మమ్ము రక్షణ చేయుడు 'అని మొరపెట్టుకొనినారు. అప్పుడా ఋషివర్యులు వారితో ఈ శస్త్రములను నా ముఖములో పడవేయుడు అని యనినాడు. అపుడు మరుద్గణము సహితముగ ఇంద్రుడు మున్నగు దేవతలెల్లరును వారి అస్త్రములను ఆ ఋషినోటిలో పడవేసినారు. సమయమురాగానే దేవాసురుల యుద్ధము ప్రారంభమైనప్పుడు ఋషివర్యునివద్దకు వెళ్లి దేవతలు 'భగవన్! ఇప్పుడు ఆ అస్త్రములను మాకిచ్చివేయుడని యడిగినారు. అప్పుడా ఋషి అవెప్పుడో జీర్ణించిపోయినవి. అవి మరల లభించజాలవు అని యనినాడు. అపుడు ప్రజాపతిమున్నగు దేవతలు 'భగవన్! ప్రాణత్యాగమొనర్చుడని వేడుకొనినారు. ఇది విని ఆయన ప్రాణత్యాగ మొనర్చినాడు. అప్పుడు దేవతలు దధీచి యొక్క అస్థులచే ఇంద్రుడు వృత్రులను చంపివేసినారు.

అటులనే సాయణుడు శాకటాయనీయులను ఉల్లేఖించుచు వారి నామములచే ఈ ఇతిహాసమును చిత్రించినాడు. అథర్వయొక్క పుత్రుడగు దధీచీ జీవించియున్నప్పుడు ఆయనను చూచిన తోడనే అసురులు పరాజితులై పోవుచుండిరి. తరువాత ఆయన స్వర్గవాసియైపోవగనే భూమి అసురులచే నిండిపోయినది. అపుడు ఇంద్రుడు ఆ అసురులచే యుద్ధమొనర్చుటకు స్వయముగ అసమర్థుడనని తెలిసికొని ఆ ఋషిని వెదకసాగినాడు. అప్పుడాయనకు ఆ ఋషివర్యులు స్వర్గవాసులైపోయినారని తెలిసినది. అప్పుడాయన అచ్చటివారితో ' ఇప్పుడా ఋషివర్యుల శరీరాంగమేదైన మిగిలియున్నదా? అని యడిగినాడు. వారాయనతో ఆయన గుఱ్ఱము వంటి శిరము మిగిలియున్నది. ఆ శిరస్సుతోనే ఆయన అశ్వినీదేవతలకు మధువిద్యను ప్రవచించియుండెను. కాని అది ఇప్పుడెచ్చట కలదో మే మెరుగమని చెప్పినారు. అప్పుడు ఇంద్రుడు వారితో దానిని వెదకుడని చెప్పినాడు. వారు దానిని వెదకినారు. మరియు శర్యణావత సరోవరములో, అనగా అది కురుక్షేత్రముయొక్క జఘనార్థములో ప్రవహించుచున్నదని దానిని వెదకి తెచ్చినారు. అట్టి ఆయన శిరముయొక్క ఎముకలచే ఇంద్రుడు అసురులను వధించినాడు.

కొన్ని క్రొత్త పాత్రలను కల్పించి పురాణములు, మహాభారతము మున్నగువానియందుకూడ కొద్దిపాటి భేదముతో ఈ విధముగు కథలే వర్ణించబడినవి. ఈ కథలన్నియును ఈ మంత్రముయొక్క ఆధారమును దీసికొనియే రచించబడినవి. అవి వాస్తవములుకావు. వానిని అలంకారికములనియే ఎరుగవలెను. ఆధ్యాత్మికము, ఆధిభౌతికము, ఆధి దైవిక క్షేత్రములలో సర్వత్రయును దేవాసుర సంగ్రామములు నడుచుచునేయున్నవి. మనుష్యుల మనస్సులందు దివ్యప్రవృత్తులు మరియు ఆసురీప్రవృత్తుల సంగ్రామము ఆధ్యాత్మిక క్షేత్ర సంగ్రామమైయున్నది. మన ద్వారా కల్పించిచెప్పబడిన ఈ మంత్రముయొక్క వ్యాఖ్యయందు స్పష్టపడినటుల ఇంద్ర పరమేశ్వరుడు దధ్యఙ్ సూర్యుని అస్థులచే, అనగా అస్థికలవంటి కిరణములచే మేఘములు మరియు రోగములు మున్నగువాని వధయొనర్చును. ఇది అధిదైవత వ్యాఖ్యయైయున్నది. ఇంద్ర రాజు, దధ్యఙ్ సేనాపతి యొక్క అస్థులు, అనగా ఎముకలవంటి సుదృఢమగు శస్త్రాస్త్రములచే శత్రువులను సంహరించును. ఇది ఆధిభౌతిక వ్యాఖ్యమై యున్నది. వేదములలో దధ్యఙ్ పేరుగల ఏ ఐతిహాసిక ముని విశేషముల గాథయుండదు. ఏలన వేదములు సమస్త ఐతిహాసిక ఋషి మునులకన్న పూర్వమే విద్యమానమైయుండెను. పూర్వవర్తియైన వేదములలో పరావర్తుల ఇతిహాసము లెట్లుండగలవు?

మహర్షి దయానందులు ఋగ్వేద భాష్యము ॥ఋ.౧-౮౪-౧౩॥ ఈ మంత్రముయొక్క భాష్య వ్యాఖ్యలో దృష్టాంతముచే సేనాపతియొక్క కార్యములను వర్ణించినాడు. అచ్చట వారిద్వారా ప్రదర్శించిన భావార్థ మిట్లుకలదు. 'దీనియందు వాచకలుప్త అలంకారముగలదు' అనగా మనుష్యులు సూర్యునివలె దుష్టశత్రువు హంతకుడు మరియు స్వసేనలకు రక్షకుడుగ నుండవలెనని కలదు.

179. God who possesses unrestricted might, slays with His sin - destroying powers nine senses five senses of perception and four antahkaranas or internal organs, mind and intellect etc. engaged in sinful thoughts and acts and therefore unable to protect a devotee who meditates. II5II

౧౮౦. ఋషిః - మధుచ్ఛన్దాః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథేన్ద్రనామ్నా పరమేశ్వరో విద్వాంశ్చాహూయతే.

౨ఉ ౩ ౧ర ౨ర౩ ౧౨ ౩ ౧౨
౧౮౦. ఇన్ద్రేహిమత్స్యన్ధసోవిశ్వేభిః సోమపర్వభిః ।
౩ ౧ ౨౩౧ర ౨ర
మహాఁ అభిష్టిరోజసా ।౬॥

౧౨ర ౩ ౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౧౨ ౩ ౧౨ర
ప.విః-ఇన్ద్ర । ఆ । ఇహి । మత్సి । అన్ధసః । విశ్వేభిః । సోమపర్వభిః - సోమ - పర్వభిః ।
౩ ౨ ౩ ౨ ౧౨ర
మహాన్ । అభిష్టిః । ఓజసా ।౬॥

పదార్థః- **ప్రథమః** పరమాత్మపరః. హే **ఇన్ద్ర** దుర్గుణవిదారక సద్గుణప్రదాయక పరమేశ్వర! త్వమ్ **ఆ** ఇహి అస్మాకం జీవనయజ్ఞమ్ ఆగచ్ఛ, **అన్ధసః** అస్మత్పురుషార్థరూపాద్ అన్నాత్. అన్ధః ఇతి అన్ననామ. నిఘం. ౨ । ౭. **విశ్వేభిః** సమస్తైః **సోమపర్వభిః** భక్తిసమారోహైశ్చ **మత్సి** హృష్టో భవ. మదీ హర్షే దివాదిః, లోటి 'బహులం ఛన్దసి.' అ. ౨ । ౪ । ౭౩ ఇతి శ్యనో లుక్. మద్వి ఇతి ప్రాప్తే, 'సర్వే విధయశ్ఛన్దసి వికల్ప్యన్తే' ఇతి సేర్హిరాదేశో న భవతి. త్వమ్ **మహాన్** మహిమవాన్, కిఞ్చ **ఓజసా** బలేన **అభిష్టిః** అస్మాకం కామాదిరిపూన్ ప్రతి ఆక్రాన్తా, వర్తసే ఇతి శేషః. అభి పూర్వాత్ ఇష గతౌ ధాతోః 'మన్త్రే వృషేషపచమనవిదభూవీరా ఉదాత్తాః'. అ. ౩ । ౩ । ౯౬ ఇతి భావే విహితః క్తిన్ అత్ర బాహులకాత్ కర్తరి జ్ఞేయః. 'అభీష్టిః' ఇతి ప్రాప్తే 'ఏమన్నాదిషు ఛన్దసి పరరూపం వాచ్యమ్'. అ. ౬ । ౧ । ౯౪ వా. ఇతి పరరూపమ్.

అథ **ద్వితీయో** విద్వత్పరః. హే **ఇన్ద్ర** విద్యైశ్వర్యయుక్త విద్వన్! త్వమ్ **ఆ ఇహి**, ఆగచ్ఛ, **అన్ధసః** సాత్త్వికాద్ అన్నాత్, **విశ్వేభిః** సమస్తైః **సోమపర్వభిః** బలవృద్ధికరీణాం సోమాద్యోషధీనాం కణ్డైశ్చ **మత్సి** తృప్యస్వ. త్వమ్ **మహాన్** మహాగుణోపేతః, కిఞ్చ **ఓజసా** విద్యాబలేన **అభిష్టిః** అభీష్టానాం ప్రాపయితా యద్వా సమాజస్య అవిద్యాదురాచారాదిదుర్గుణాన్ ప్రతి ఆక్రాన్తా భవ ఇతి శేషః. ॥౬॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥ ౬ ॥

భావార్థః- యథా పురుషార్థేన భక్త్యా చ ప్రసాదితః పరమేశ్వరో మనుష్యాణాం కామక్రోధహింసోపద్రవాదీన్ సర్వాన్ రిపూన్ క్షణేనైవ విద్రావయతి, తథా విద్వాన్ జనః సాత్త్వికపుష్టిప్రదాన్నౌషధ్యాదిభిః పరిపుష్టః సన్ రాష్ట్రాదవిద్యాదీన్ దుర్గుణాన్ సద్య ఏవ విద్రావయేత్. ॥ ౬ ॥

౧౮౦. ఈ మంత్రమునందు ఇంద్రనామముచే పరమేశ్వరుడు మరియు విద్వాంసుల నాహ్వానింపబడినవి.

పదార్థము :-మొదట పరమాత్మ పక్షములో:- (ఇంద్ర) దుర్గుణములను నశింపచేయు మరియు సద్గుణములను ప్రదానమొనర్చు ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (ఆ ఇహి) మా జీవన యజ్ఞమునకు రమ్ము. (అన్నైః) మా పురుషార్థరూప అన్నములచే మరియు (విశ్వేభిః) సమస్త (సోమపర్వభిః) భక్తి సమారోహములచే (మత్స్వ) ప్రసన్నుడవగుము. నీవు (మహాన్) మహనీయుడవు మరియు (ఓజసా) నీ బలముచే (అభిష్టిః) మా కామక్రోధములవంటి శత్రువులయొక్క ఆక్రమణ మొనర్చువాడవై యున్నావు.

రెండవది విద్వాంసుల పక్షములో :- (ఇంద్ర) విద్యారూప ఐశ్వర్యముతో గూడిన ఓ విద్వాంసుడా! నీవు (ఆ ఇహి) రమ్ము (అన్నైః) సాత్త్విక అన్నములచే మరియు (విశ్వేభిః) సమస్త (సోమ పర్వభిః) బలమును వృద్ధిపరచునట్టి సోమ మున్నగు ఓషధులచే (మత్స్వ) తృప్తి చెందుము. నీవు (మహాన్) గుణములలో గొప్పవాడవు (ఓజసా) విద్యాబలముచే (అభిష్టిః) కోరికలను ప్రాప్తింపచేయు మరియు సమాజమునందలి అజ్ఞానము, దురాచారములు మున్నగు దుర్గుణములపై ఆక్రమణమొనర్చువాడవు. ౬॥

ఈ మంత్రమునందు శ్లేషాలంకారము గలదు. ౬॥

భావార్థము :- పురుషార్థము మరియు భక్తిచే ప్రసన్నునిగ జేయబడిన ఏ పరమేశ్వరుడు మనుష్యుల కామ, క్రోధ, హింస, ఉపద్రవములు మున్నగు సమస్త శత్రువులను క్షణమాత్రములో నష్టమొనర్చివేయగలడో అటులనే విద్వాంసులగువారు సాత్త్విక మరియు పుష్టినిచ్చు అన్నములు, ఓషధులు మున్నగువానిచే పరిపుష్టినందినవారై రాష్ట్రమునుండి అవిద్య మున్నగు దుర్గుణములను శీఘ్రముగా నష్టమొనర్చివేయవలెను. ౬॥

180. (1) O Lord! Come and be pleased with the Spiritual juice of devotion combined with knowledge prepared at all assemblies of Brahmans; Thou art Protector, almighty in Thy strength.

(2) O soul! manifest thyself. Be delighted with all the vigour-infusing forces of fine breath with thy strength; thou art filled with mighty desires. II6II

౧౮౧. ఋషిః - వామదేవః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ పరమాత్మా, రాజా విద్వానాచార్యశ్చాహూయతే.

౧ ౨ర ౩ ౨ ౩౨ ౩౧ ౨
౧౮౧. ఆ తూ న ఇన్ద్ర వృత్రహన్నస్మాకమర్ధమా గహి।

౩ ౨ ౩ ౧ ౨౩ ౧ ౨
మహాన్మహీభిరూతి భిః ॥౭॥

౨ ౩ ౧ ౨ ౧౨ర ౩
ప.వి:- ఆ। తు। నః। ఇన్ద్ర। వృత్రహన్ - వృత్ర-హన్। అస్మాకమ్। అర్ధమ్। ఆ। గహి।

౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
మహాన్। మహీభిః। ఊతిభిః ॥౭॥

పదార్థః-హే **వృత్రహన్** అవిద్యావిఘ్నదుఃఖపాపాదీనాం హన్తః ఇన్ద్ర పరమాత్మన్, రాజన్, ఆచార్య వా. త్వమ్ **తు** క్షిప్రమ్. సంహితాయామ్ 'ఋచితునుఘ...'. అ. ౬।౩।౧౩౩ ఇతి దీర్ఘః. **నః** అస్మాన్ **ఆ** ఆగహి, ఆగచ్ఛ. త్వమ్ **అస్మాకమ్** స్తోతౄణామ్, శిష్యాణాం వా **అర్ధమ్** అపూర్ణం జీవనమ్ **ఆ గహి** ఆగచ్ఛ. ఆఙ్పూర్వాద్ గమ్లృ గతౌ ధాతోర్లోటి ఛాన్దసం రూపమ్. 'బహులం ఛన్దసి'. అ. ౨। ౪।౭౩ ఇతి శపో లుక్, ధాతోర్మకారలోపః, స్వేర్హిః. త్వమ్ **మహీభిః** మహతీభిః **ఊతిభిః** రక్షాభిః **మహాన్** అతిశయమహిమోపేతః అసి ఇతి శేషః. ॥ ౭ ॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. 'మహా, మహీ' ఇతి ఛేకానుప్రాసః. ॥ ౭ ॥

భావార్థః-అపూర్ణో బహుచ్ఛిద్రాన్వితో వివిధవిఘ్నప్రతాడితో మనుష్యః స్వజీవనే పరమాత్మనో నృపతేర్గురోర్వా సాహాయ్యేనైవోన్నతింకర్తుం శక్నోతి. ॥ ౭ ॥

౧౮౧. ఈ మంత్రములో పరమాత్మ, రాజు, విద్వాంసుడగు ఆచార్యులను పిలువబడినది.

పదార్థము :-(వృత్రహన్) అజ్ఞానము, విఘ్నములు, దుఃఖములు, పాపములు మున్నగువానిని తొలగించు (ఇన్ద్ర) ఓ పరమాత్మా! రాజా మరియు ఆచార్యులారా! మీరు (తు) శీఘ్రముగా (నః) మా సమీపమునకు (ఆ) రండు. మీరు (అస్మాకమ్) స్తోతలము, శిష్యులమగు మాయొక్క (అర్ధమ్) అపూర్ణ జీవితములోనికి(ఆ గహి)రండు. మీరు (మహీభిః) మీ మహా రక్షణలచే (మహాన్) గొప్పవారైయున్నారు. ॥౭॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారముగలదు. 'మహా, మహీ' లలో ఛేకానుప్రాసముగలదు. ॥౭॥

భావార్థము :- అపూర్ణులగు, అనేక దోషములతోగూడియున్న, వివిధ విఘ్నములచే దండించబడుచున్న మనుష్యులు తమ జీవితములలో పరమాత్మ, రాజు మరియు ఆచార్యుల సహాయముచేతనే ఉన్నతినొందగలుగుదురు. ॥౭॥

181. Come Thou who art destroyer of all sins, come O Lord to our side (within our hearts to be realised) Mighty One with Thy mighty protections. ll7ll

౧౮౨. ఋషిః - వత్సః। దేవతా - ఇన్ద్రః। ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ పరమాత్మన ఓజో వర్ణయతి.

౨౩౧౨ ౩౨ఉ ౩౧౨
౧౮౨. ఓజస్తదస్య తిత్విష ఉభే యత్సమవర్తయత్।
౨౩౧౨౩ ౧౨
ఇన్ద్రశ్చర్మేవ రోదసీ ॥౮॥

౧౨ర ౩ ౧౨ ౩౧౨ ౩
ప.వి:- ఓజః। తత్। అస్య। తిత్విషే। ఉభేఇతి। యత్। సమవర్తయత్ - సమ్ -
౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౧౨ర౩౧౨
అవర్తయత్। ఇన్ద్రః। చర్మ-ఇవ। రోదసీఇతి ॥౮॥

పదార్థః- తత్ అస్య ఇన్ద్రస్య పరమేశ్వరస్య **ఓజః** మహద్ బలం తేజో వా **తిత్విషే** దీప్యతే, ప్రకాశతే. త్విష దీప్తౌ. ఛన్దసి లుఙ్లఙ్లిటః. అ. ౩।౪।౬. ఇతి కాలసామాన్యే లిట్. **యత్ ఇన్ద్రః** అసౌ శక్తిశాలీ పరమేశ్వరః **ఉభే** ద్వే అపి **రోదసీ** ద్యావాపృథివ్యౌ. రోదసీ ఇతి ద్యావాపృథివ్యోర్నామ. నిఘం. ౩।౩౦. **చర్మ ఇవ** మృగచర్మాసనమివ **సమవర్తయత్** సృష్టికాలే ప్రసారయతి ప్రళయకాలే సంవేష్టయతి చ. ॥౮॥

అత్రోపమాలఙ్కారః. ॥౮॥

భావార్థః- యథా కశ్చిద్ యోగీ సన్ధ్యోపాసనార్థం మృగచర్మాసనమాస్తృణాతి, సన్ధ్యోపాసనాం సమాప్యచ తత్ పరివేష్టయతి, తథైవ పరమాత్మా స్వౌజసా సృష్ట్యుత్పత్తికాలే సర్వం జగత్ ప్రసారయతి ప్రళయకాలే చ సంకోచయతి. ॥౮॥

౧౮౨. ఈ మంత్రములో పరమాత్ముని మహాశక్తి వర్ణించబడినది.

పదార్థము :- (తత్) అట్టి (అస్య) ఈ ఇంద్ర పరమేశ్వరుని (ఓజః) ఓజస్సు, అనగా మహాశక్తి మరియు తేజను (తిత్విషే) ప్రకాశితమగుచున్నది. (యత్) అట్టి (ఇన్ద్రః) ఆ శక్తిశాలియగు పరమేశ్వరుడు (ఉభే) ఆ రెండు (రోదసీ) ద్యులోక భూలోకములను (చర్మ ఇవ) మృగచర్మాసనమువంటివానిని (సమవర్తయత్) సృష్టికాలములో వ్యాప్తపరచును. మరియు ప్రళయకాలములో మడతపెట్టును. సంలీనపరచుకొనును. ।౮॥

ఈ మంత్రములో ఉపమాలంకారము గలదు. ।౮॥

భావార్థము :- ఏ విధముగ ఏ యోగియైనను సంధ్యోపాసనకొరకు మృగచర్మ ఆసనమును పరచుకొనునో మరియు సంధ్యోపాసన ముగియగానే దానిని మడతపెట్టి వేయునో అటులనే పరమాత్మ తన శక్తిచే సృష్ట్యుత్పత్తిసమయమున ప్రపంచమును వ్యాప్తపరచును. మరియు ప్రళయకాలములో మడతపెట్టుకొనును. ।౮॥

182. That might of His shone brightly forth, when the Lord pervaded like a skin, the earth and the sky. II8II

౧౮౩. ఋషిః - శునః శేపః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ పరమాత్మనా స్వకీయం స్నేహసమ్బన్ధం సూచయతి.

౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
౧౮౩. అయము తే సమతసి కపోత ఇవ గర్భధిమ్।

౨ ౩ ౧ ౨
వచస్తచ్చిన్న ఓహసే ।౯॥

౩ ౨ ౩ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨
ప.వి:- అయమ్ । ఉ । తే । సమ్-అతసి । కపోతః - ఇవ । గర్భధిమ్ - గర్భ-ధిమ్ ।
౧ర ౩
వచః । తత్ - చిత్ । నః । ఓహసే ।౯॥

పదార్థః-హే ఇన్ద్ర పరమాత్మన్! **అయమ్** ఏష ఉపాసకః **ఉ** కిల తవ త్వైవ వర్తతే, యం త్వమ్ **సమతసి** సం ప్రాప్నోషి. అత్ర సమ్ పూర్వః అత సాతత్యగమనే భ్వాదిః. **కపోతః** పారావతః ఇవ యథా **గర్భధిమ్** గర్భాః అణ్డేభ్యోఽచిర ప్రసూతాః శిశవః ధీయన్తే యత్ర స గర్భధిః నీడః తమ్

ప్రాప్నోతి. గర్భోపపదాత్ ధా ధాతోః 'కర్మణ్యధికరణే' చ. అ. ౩ । ౩ । ౯౩ ఇతి కిః ప్రత్యయః. **తత్ చిత్** తస్మాదేవ కారణాత్ **నః** అస్మాకమ్ **వచః** స్నేహమయం స్తుతివచనమ్, త్వమ్ **ఓహసే** వహసి స్వీకరోషి. వహ ప్రాపణే ధాతోశ్ఛాన్దసే సమ్ప్రసారణే లఘూపధగుణః. ॥౯॥

యాస్కాచార్యః ఉకారస్య పదపూరకత్వేఽస్య మన్త్రస్య ప్రథమం పాదముద్ధరతి. 'అయము తే సమతసి' (ఋ. ౧ । ౩౦ । ౪), 'అయం తే సమతసి.' నిరు. ౧ । ౧౦ ఇతి.

అత్రోపమాలఙ్కారః. ॥ ౯ ॥

భావార్థః-యథా కపోతో నీడస్థశిశూనాం పాలనాయ నీడం గచ్ఛతి, తథైవ పరమేశ్వరః స్వశిశూనాముపాసకానాం పాలనాయ తాన్ గచ్ఛతి. యథా చ కపోతః శిశూనాం జల్పితం సోత్కణ్ఠం శృణోతి, తథైవ పరమేశ్వరః స్తోతౄణాం స్తుతివచనం ప్రేమ్ణా శృణోతి. ॥ ౯ ॥

౧౮౩. ఈ మంత్రములో తమ స్నేహసంబంధము పరమాత్మతో గలదని సూచించబడినది.

పదార్థము :- ఓ ఇంద్ర పరమేశ్వరా! (అయమ్) ఈ ఉపాసకులు (ఉ) వాస్తవముగ (తవ) నీ వారేయై యున్నారు. వీరివద్దికి నీవు (సమతసి) చేరుదువు (కపోతః) పావురము (ఇవ) వలె (గర్భధిమ్) గ్రుడ్లనుండి క్రొత్తగా వెల్లినట్టి పిల్లల నివాసస్థానమగు గూటికి చేరుచుందువో (తత్ చిత్) ఈ కారణముననే (నః) మాయొక్క (వచః) స్నేహమయ స్తుతివచనములను నీవు (ఓహసే) స్వీకరింతువు. ।౯॥

యాస్కాచార్యుడు ఈ మంత్రముయొక్క మొదటిపాదమును పదపూరకమగు ఉదాహరణ స్వరూపమునెత్తివ్రాసినాడు. (నిరుక్త.౧-౧౦) ఈ మంత్రములో ఉపమాలంకారముగలదు. ।౯॥

భావార్థము :- ఎటుల పావురము గూటియందుగల తన శిశువులను పాలనమొనర్చుట కొరకు గూటికి చేరుచుండునో, అటులనే పరమేశ్వరుడు తన శిశువులగు ఉపాసకుల పాలన కొరకు వారివద్దికి చేరుచుండును. మరియు పావురములెటుల తమ పిల్లల శబ్దములను ఉత్కంఠ పూర్వకముగా వినునో, అటులనే పరమేశ్వరుడు స్తోతల స్తుతివచనములను ప్రేమపూర్వకముగ వినుచుండును. ।౯॥

183. This devotee is Thine own. Thou drawest near, as turns a pigeon to his mate; Thou carest too, for this our prayer O God. II9II

౧౮౪. ఋషిః - వాతాయన ఉలః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ వాతాద్ భేషజాదికమాకాఙ్క్షతే.

౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨
౧౮౪. వాత ఆ వాతు భేషజం శంభు మయోభు నో హృదే ।

౨ ౩ ౧ ౨
ప్ర న ఆయూ౦షి తారిషత్ ॥౧౦॥

౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨
ప.వి:– వాతః । ఆ । వాతు । భేషజమ్ । శంభు – శమ్–భు । మయోభు – మయః–భు ।
౩ ౨ ౩ ౧ ౨ర ౩
నః । హృదే । ప్ర । నః । ఆయూ౦షి । తారిషత్ ॥౧౦॥

పదార్థః-వాతః వాతయతి వాయుం ప్రేరయతి యః స వాతః ఇన్ద్రః పరమేశ్వరః, యద్వా వాతః ఇన్ద్రేణ పరమేశ్వరేణ రచితః వాయుః ప్రాణో వా **భేషజమ్** ఔషధమ్ **ఆ వాతు** ఆ గమయతు, యత్ **నః** అస్మాకమ్ **హృదే** హృదయాయ **శమ్భు** రోగశామకమ్. శం రోగాణాం శమనం భవత్యస్మాదితి శమ్భు. **మయోభు** సుఖదాయకం చ, భవేదితి శేషః. మయః ఇతి సుఖనామ. నిఘం. ౩।౬. మయః సుఖం భవత్యస్మాదితి మయోభు. స వాతః పరమేశ్వరః వాయుః ప్రాణశ్చ **నః** అస్మాకమ్ **ఆయూంషి** ఆయుషో వర్షాణి **ప్రతారిషత్** ప్రవర్ధయేత్. ప్ర పూర్వః తౄ ప్లవనసంతరణయోః ధాతుర్వర్ధనార్థః. లేటి, తిపి, తిప ఇకారస్య లోపే, సిబాగమే, అడాగమే, సిపశ్చ ణిద్వత్త్వే, వృద్ధౌ రూపమ్. ॥౧౦॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. 'వాత, వాతు' ఇత్యత్ర ఛేకానుప్రాసః. ॥ ౧౦ ॥

భావార్థః- ఈశ్వరప్రణిధానపూర్వకం ప్రాణాయామేన చిత్తశుద్ధిర్వృద్ధిబలం, శరీరారోగ్యం, దీర్ఘాయుష్యం చ ప్రాప్యతే. ॥ ౧౦ ॥

అత్రేన్ద్రాఖ్యస్య పరమేశ్వరస్య సాహాయ్యేనాऽవిద్యాऽధర్మాన్ధకారపూర్ణాయా నిశాయా అపగమస్య, దివ్యోషసః ప్రాదుర్భావస్య, ఇన్ద్రద్వారా వృత్రసంహారస్య, పరమాత్మవాయు ప్రాణాద్యాద్ భేషజప్రాప్తేర్వర్ణనాద్, యథాయోగ్యం చ నృపతేరాచార్యస్య చాపి యోగదానవర్ణనాదేతత్దశత్యర్థస్య పూర్వదశత్యర్థేన సహ సంగతిరస్తీతి వేద్యమ్.

ఇతి ద్వితీయే ప్రపాఠకే ద్వితీయార్ధే చతుర్థీ దశతిః.

ఇతి ద్వితీయాధ్యాయే సప్తమః ఖణ్డః.

౧౮౪. ఈ మంత్రములో వాతము (వాయువు) చే వైద్యులు మున్నగువారిని కోరబడినది.

పదార్థము :-(వాతః) వాయువును నడుపునట్టి ఇంద్ర పరమేశ్వరుడు, లేక పరమేశ్వరునిద్వార రచించబడిన వాయువు మరియు ప్రాణములు (భేషజమ్) ఔషధమునెటుల (ఆ వాతు) ప్రాప్తి గలిగించునో (యత్) ఎవడు (నః) మన (హృదే) హృదయముకొరకు (శమ్భు) రోగములను

శమనమొనర్చు మరియు (మయోభు) సుఖదాయకుడో, ఆ పరమేశ్వరుడు వాయువు మరియు ప్రాణములను (నః) మాకొరకు (ఆ యూంషి) ఆయువుయొక్క సంవత్సరములను (ప్ర తారిషత్) పెంపొందించుగాక! ॥౧౦॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారమున్నది. 'వాత, వాతు' లలో ఛేకానుప్రాసము గలదు. ॥౧౦॥

భావార్థము :- ఈశ్వర ప్రణిధానపూర్వక ప్రాణాయామ మొనర్చుటవల్ల చిత్తముయొక్క శుద్ధి, హృదయముయొక్క బలము, శరీరారోగ్యము మరియు దీర్ఘాయువు ప్రాప్తించగలవు. ॥౧౦॥

ఈ దశతి యందు ఇంద్ర పరమేశ్వరుని సహాయముచే అవిద్య, అధర్మము మున్నగు అంధకారములనుండి పూర్ణరాత్రిని నివారణముజేయు దివ్య ఉషయొక్క ప్రాదుర్భావము, మరియు ఇంద్రుని ద్వార వృత్రుని సంహారము, పరమాత్మ, వాయువు, ప్రాణముచే ఔషధ ప్రాప్తి, యథాయోగ్యముగ రాజు మరియు ఆచార్యుల యోగదానముల వర్ణన యుండుటవల్ల ఈ దశతియొక్క విషయములకు పూర్వదశతితో సంబంధమున్నదని ఎరుగవలెను.

ద్వితీయప్రపాఠకమందలి ద్వితీయార్ధములో చతుర్థీదశతి సమాప్తము

ద్వితీయాధ్యాయములో సప్తమఖణ్డము సమాప్తము

184. May the Almighty Mover of the world breathe His balm on us, healthful, delightful to our hearts; May He prolong our days of life. [It is also equally applicable to pure air which prolongs our life and is the source of health and happiness.] ll10ll

పఞ్చమీ దశతిః

౧౮౫. ఋషిః – కణ్వః। దేవతా – ఇన్ద్రః। ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

తత్రాద్యే మన్త్రే మిత్రవరుణార్యమవిషయమాహ.

౧ ౨ర౩ ౧౨ ౩ ౧౨ ౩ ౧ ౨౩ ౨
౧౮౫. యంరక్ష న్తి ప్రచేతసో వరుణో మిత్రో అర్యమా।

౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨
న కిః స దభ్యతే జనః ॥౧॥

ప.పి:-యమ్ । రక్షన్తి । ప్రచేతసః - ప్ర-చేతసః । వరుణః । మిత్రః - మి-త్రః ।
అర్యమా । న-కిః । సః । దభ్యతే । జనః ॥౧॥

పదార్థః-ప్రథమః :- అధ్యాత్మపరః. ఋచః ఇన్ద్రదేవతాకత్వాద్ ఇన్ద్రః సమ్బోధ్యః. హే ఇన్ద్ర మదీయ అన్తరాత్మన్! **యమ్** జనమ్ **ప్రచేతసః** హృది సదా జాగరూకాః. ప్రకృష్టం చేతః సంజ్ఞానం జాగరూకత్వం వా యేషాం తే. చితీ సంజ్ఞానే. **వరుణః** పాపనివారకో గుణః. యో వారయతి పాపాదీని స వరుణః. వృఞ్ ఆవరణే చురాదిః, 'కృవృదారిభ్య ఉనన్' ఉ... 3 । ౫3 ఇతి ఉనన్ ప్రత్యయః. **మిత్రః** మిత్రతాయాః గుణః. డుమిఞ్ ప్రక్షేపణే. మినోతి దోషాదీన్ ప్రక్షిపతి యో యేన వా స మిత్రః. 'అమిచిమిశిసభ్యః' క్త్రః... ఉ. ४ । ౧౬౫ ఇతి క్త్రః ప్రత్యయః. **అర్యమా** న్యాయకారితాయాః గుణశ్చ. యః అర్యాన్ శ్రేష్ఠాన్ మిమీతే యథార్థతయా పరిచ్ఛినత్తి సోఽర్యమా. అర్యోపపదాద్ మాఙ్‌మానే ధాతోః 'శ్వన్నుక్షన్‌పూషన్'. ఉ. ౧ । ౧౫౯ ఇతి కనిన్‌ప్రత్యయాన్తో నిపాతః. **రక్షన్తి** విపద్భ్యస్త్రాయన్తే పాలయన్తి చ, **స జనః** అసౌ మనుష్యః **న కిః** న కదాపి **దభ్యతే** హింస్యతే. దభ్నోతిః హింసాకర్మా. నిఘం. ౨ । ౧౯ .

అథ **ద్వితీయః** రాష్ట్రపరః. **యమ్** ఇన్ద్రం రాజానమ్ **ప్రచేతసః** ప్రకృష్టచిత్తాః, ప్రకృష్టవిజ్ఞానాః, సదా జాగరూకాః **వరుణః** పాశపాణిః, శస్త్రాస్త్రయుక్తః, శత్రునివారకః, సేనాపతిత్వే వృతః శ్రేష్ఠః సేనాధ్యక్షః **మిత్రః** దేశే విదేశే చ మైత్రీసన్దేశప్రసారకః మైత్రీసచివః, **అర్యమా** న్యాయాధీశో న్యాయమన్త్రీ వా **రక్షన్తి** త్రాయన్తే **సః** అసౌ **జనః** జాతో రాజా **నకిః** న కదాపి **దభ్యతే** పరాజీయతే హింస్యతే వా. ॥౧॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥ ౧ ॥

భావార్థః-సర్వైర్మనుష్యైః పాపనివారణస్య మైత్ర్యా న్యాయస్య చ గుణాః స్వహృదయే ధారణీయాః, నృపతినా చ స్వరాష్ట్రే సేనాధ్యక్షత్వ - మైత్రీసచివత్వ - న్యాయాధీశత్వాదివివిధపదేషు సుయోగ్యా ఏవ జనా నియోక్తవ్యాః, యేన శత్రూచ్ఛేదః ప్రజోత్కర్షశ్చ సతతం సిధ్యేతామ్. ॥ ౧ ॥

౧౧౫. ఈ మొదటి మంత్రములో మిత్ర, వరుణ మరియు అర్యమాల విషయము గలదు.

పదార్థము :- మొదట అధ్యాత్మ పక్షములో :- ఋచయొక్క దేవత ఇంద్రుడైనందున ఇంద్రుని సంబోధన మపేక్షించబడినది. (ఇన్ద్ర) ఓ నా అంతరాత్మా! (యమ్) ఏ మనుష్యుని (ప్రచేతసః) నిరంతరము హృదయములో జాగృతిగనుండునట్టి (వరుణః) పాపనివారక గుణము (మిత్రః) మిత్రత్వ గుణము మరియు (అర్యమా) న్యాయకారిగుణము (రక్షన్తి) ఆపదలనుండి

కాపాడుచుండునో మరియు పాలించుచుండునో (సః) అవి (జనః) మనుష్యులకు (నకిః దభ్యతే) ఎప్పుడును హింసించకుండును.

రెండవది రాష్ట్రపక్షములో :- (యమ్) ఏ రాజుయొక్క (ప్ర చేతసః) ఉత్తమ విజ్ఞానశాలురు నిరంతరము జాగ్రత్తగా (వరుణః) పాశధారి, శస్త్రాస్త్రములతో గూడిన, శత్రునివారకుని సేనాపతి పదవిపై నియమింపబడిన సైన్యాధ్యక్షుడు (మిత్రః) దేశవిదేశములందు మిత్రత్వముయొక్క సందేశమును వ్యాప్తపరచునట్టి మిత్రుడగు ఏ మంత్రి (అర్యమా) న్యాయాధీశుడు, లేక న్యాయ గుణములు గల మంత్రి (రక్షన్తి) రక్షణచేయుచుందురో (సః) అట్టి (జనః) రాజు (నకిః దభ్యతే) ఎప్పుడు కూడ, ఎవ్వరితోనైనను పరాజితులు, లేక హింసితులు కాజాలకుందురు.॥౧॥

భావార్థము :- మనుష్యులందరును పాపనివారణము, మైత్రి మరియు న్యాయగుణములను ఎల్లప్పుడును తమ హృదయములందు ధరించుకొనవలసియుండును. మరియు రాజుకూడ తన రాష్ట్రములో సేనాధ్యక్షుడు, మిత్రుడగు సచివుడు, న్యాయాధీశుడు మున్నగు పదవులపై యోగ్యులైనవారినే నియుక్తమొనర్చవలెను. అందువల్ల నిరంతరము శత్రువుల నిర్మూలనము మరియు ప్రజల నిర్వాహకము చక్కగా జరుగుచుండును.॥౧॥

185. Never is he injured (harmed) whom excellently wise noble, friendly and just people protect. II1II

౧౮౬. ఋషిః – వత్సః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథేన్ద్ర నామ్నా పరమాత్మానం రాజానం చ ప్రార్థయతే.

3 ౨ఉ 3 ౧ ౨ 3 ౨3 ౧ ౨ర3 ౨
౧౮౬. గవ్యో షు ణో యథా పురాశ్వ యోత ర థయా।

3 ౨ 3 ౧ ౨
వ రివస్యా మహో నామ్ ॥౨॥

3 ౨ 3 ౨ 3 ౧ ౨ర 3 ౨ 3 ౨ 3 ౨ 3 ౨ 3 ౨
ప. వి:– గవ్యా। ఉ। సు – నః। యథా। పురా। అశ్వయా। ఉత। రథయా। వరివస్యా।

3 ౧ ౨
మహోనామ్ ॥౨॥

పదార్థః- హే ఇన్ద్ర పరమైశ్వర్యశాలిన్ పరబ్రహ్మ పరమాత్మన్ రాజన్ వా ! త్వమ్ **గవ్యా** గవామ్ ధేనూనాం భూమీనాం వాక్ఛక్తీనాం, విద్యుద్ విద్యానామ్ అధ్యాత్మప్రకాశకిరణానాం చ ప్రదానేచ్ఛయా, **ఉ సు** అథ చ **అశ్వయా** అశ్వానామ్ వాజినాం ప్రాణబలానామ్ అగ్నిసూర్యవిద్యాదీనాం చ ప్రదానేచ్ఛయా, **ఉత** అపి చ **రథయా** రథానామ్ భూజలాన్తరిక్షయానానాం మానవదేహానాం చ ప్రదానేచ్ఛయా, కిఞ్చ **మహోనామ్** మహతామ్ అస్మాకమ్ **వరివస్యా** వరివో ధనం తత్ప్రదానేచ్ఛయా **యథా పురా** పూర్వమివ సామ్ప్రతమపి **నః** అస్మాన్ ఆ గహి ఆగచ్ఛ ఇతి శేషః.

గవాం ప్రదానేచ్ఛా గవ్యా, అశ్వానాం ప్రదానేచ్ఛా అశ్వయా, రథానాం ప్రదానేచ్ఛా రథయా, వరివసాం ధనానాం ప్రదానేచ్ఛా వరివస్యా. వరివస్ ఇతి ధననామ. నిఘం. ౨।౧౦. సర్వత్ర 'ఛన్దసి పరేచ్ఛాయాం క్యచ ఉపసఙ్ఖ్యానమ్'. అ. ౩।౧।౮ వా. ఇతి పరేచ్ఛార్థే క్యచ్. 'న ఛన్దస్యపుత్రస్య'. అ. ౭।౪।౩౫ ఇతి ఈత్వదీర్ఘయోర్నిషేధః. క్యజన్తేభ్యః 'అ ప్రత్యయాత్'. అ. ౩।౩।౧౦౨ ఇతి భావే అః ప్రత్యయః, తతష్టాప్. తృతీయైకవచనే 'గవ్యయా, అశ్వయయా, రథయయా, వరివస్యయా' ఇతి ప్రాప్తే 'సుపాం సులుక్'. అ. ౭ । ౧ । ౩౯ ఇతి తృతీయాయా లుక్, పూర్వసవర్ణదీర్ఘో వా. **గవ్యా** - గౌః ఇతి పృథివీనామ వాఙ్నామ రశ్మినామ, విద్యున్నామ చ. నిఘం. ౧।౧, ౧।౧౧, ౧।౫, నిరు. ౧౧।౩౮. **అశ్వయా**- అశ్వః ఇతి అగ్నిసూర్యయోరపి నామ, 'ప్ర నూనం జాతవేదసమశ్వం హినోత **వాజినమ్.** ఋ. ౧౦।౧౮౮।౧, 'అగ్నిరేష యదశ్వః'. శ. ౬।౩।౩।౨౨, 'అసౌ వా ఆదిత్యో అశ్వః'. తై. బ్రా. ౩।౯।౨౩।౨, 'అసౌ వా ఆదిత్య ఏషోఽశ్వః. శ. ౭ । ౩ । ౨ । ౧౦ ఇత్యాదిప్రామాణ్యాత్. **మహోనామ్** - మహస్ ఇతి మహన్నామ. నిఘం. ౩।౩. మహసామ్ ఇతి ప్రాప్తే నుడాగమశ్ఛాన్దసః. ॥ ౨ ॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥ ౨ ॥

భావార్థః-పరమేశ్వరస్య కృపయా, రాజ్ఞః సువ్యవస్థయా, నిజపురుషార్థేన చ మనుష్యైర్ద్రోగ్ధ్రయో ధేనవో, బలవన్తోఽశ్వాస్తైలవాయువిద్యుత్సౌరతాపాదినా సఞ్చాల్యమానాని భూజలాన్తరిక్షయానాని, వాగ్బలం, ప్రాణబలమ్, అగ్నివాయువిద్యుదాదిత్యవిద్యా అధ్యాత్మ ప్రకాశశ్చక్రవర్తిరాజ్యం చ ప్రాప్తవ్యాని. ॥ ౨ ॥

౧౮౬. ఈ మంత్రములో ఇంద్రనామముతో పరమాత్మ మరియు రాజును ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :- ఓ ఇన్ద్ర! పరమైశ్వర్యశాలురగు పరబ్రహ్మ పరమేశ్వరా మరియు రాజా! మీరు (గవ్యా) గోవులు, భూములు, వాక్శక్తులు, విద్యుద్విద్యలు మరియు అధ్యాత్మ ప్రకాశముయొక్క కిరణములను ప్రదానమొనర్చు కోరికతో (ఉ సు) మరియు (అశ్వయా) అశ్వములను, ప్రాణబలములను, అగ్ని, సూర్యుని విద్యలను ప్రదానమొనర్చు ఇచ్ఛతో (ఉత) మరియు (రథయా)

భూమి, జలము, అంతరిక్షములో నడుచునట్టి యానములు మరియు మానవశరీరరూపమునంటి రథములను ప్రదానమొనర్చు ఇచ్ఛతో ధర్మాత్ములము, జ్ఞానులమగు మాకు (వరివస్యా) ధనములను ప్రదానమొనర్చు కోరికతో (యథా పురా) పూర్వమువలెనే ఇప్పుడును (నః) మా వర్ధికి విచ్చేయుడు. ।।౨।।

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము గలదు. ।।౨।।

భావార్థము :- పరమేశ్వరుని కృపచే, రాజుయొక్క ఉత్తమ వ్యవస్థచే మరియు తన పురుషార్థముచే మనుష్యులకు పాడియావులు, శక్తివంతములగు అశ్వములు, తైలములు [గ్యాసు], విద్యుత్తు, సూర్యతాపము మున్నగువానిచే నడుపునట్టి భూమి, జలము, అంతరిక్షములో నడుచునట్టి యానములు, వాక్శక్తి, ప్రాణశక్తి, అగ్ని, వాయువు, విద్యుత్తువిద్యలు, సూర్యవిద్యలు, అధ్యాత్మ ప్రకాశము మరియు చక్రవర్తి రాజ్యము మున్నగువానిని పొందుచుండవలెను. ।।౨।।

186. O man! Worship God with the desire of attaining noble speech, strength, good physique and great virtues as before. II2II

౧౮౭. ఋషిః – వత్సః। దేవతా – ఇన్ద్రః। ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథేన్ద్రస్య పృశ్నయః కిం కుర్వన్తీత్యాహ.

3౧ ౨ 3౧ ౨ 3 ౧ ౨ 3౧౨
౧౮౭. ఇమాస్త ఇన్ద్ర పృశ్నయో ఘృతం దుహత ఆశిరమ్।
3 ౨3 ౧౨ 3౧ ౨
ఏనామృతస్య పిప్యుషీః ।।3।।

3 ౨ 3 ౧ ౨ర 3 ౨ 3 ౧౨ 3 ౧౨ర
ప.వి:– ఇమాః। తే। ఇన్ద్ర। పృశ్నయః। ఘృతమ్। దుహతే। ఆశిరమ్ – ఆ-శిరమ్।
3 ౨ 3 ౧౨ 3౧ ౨
ఏనామ్। ఋతస్య। పిప్యుషీః ।।3।।

పదార్థః- **ప్రథమః** యజ్ఞపరః. హే **ఇన్ద్ర** గోపాలక యజమాన! యజమానో వై స్వే యజ్ఞ ఇన్ద్రః. శ. ౮।౫।3।౮. **ఋతస్య** యజ్ఞస్య. 'ఋతస్య యోగే యజ్ఞస్య యోగే' ఇతి నిరుక్తమ్. ౬।౨౨. **పిప్యుషీః** పిప్యుష్యః వర్ధయిత్ర్యః. ఓప్యాయీ వృద్ధౌ ధాతోర్లిటః క్వసౌ 'లిడ్యంగోశ్చ'. అ. ౬।౧।౨౯ ఇతి ప్యాయః పీభావే స్త్రియరూపమ్. **ఇమాః** ఏతాః **తే** తవ **పృశ్నయః** నానావర్ణా ధర్మదుహో గావః **ఘృతమ్** ఆజ్యమ్, **ఏనామ్** **ఆశిరమ్** ఏతత్ పయశ్చ. ఆశీః పయోనామ 'ఇన్ద్రాయ గావ ఆశిరం

దుదుహ్రే. ఋ. ౮।౬౯।౬' ఇతి ప్రామాణ్యాత్. 'ఆశీరాశ్రయణాద్వా అశ్రపణాద్ వా' ఇతి నిరుక్తమ్. ౬।౮. **దుహతే** ప్రయచ్ఛన్తి.

అథ **ద్వితీయః** అధ్యాత్మపరః. హే ఇన్ద్ర జీవాత్మన్! **ఋతస్య** సత్యస్య **పిప్యుషీః** పాయయిత్ర్యః. పీఙ్ పానే ధాతోర్లిటి క్వసౌ రూపమ్. **ఇమాః** ఏతాః **పృశ్నయః** వేదమాతరః **తే** తుభ్యమ్ **ఘృతమ్** తేజోరూపమ్ ఆజ్యమ్ బ్రహ్మవర్చసమిత్యర్థః తేజో వై ఘృతమ్. తై. సం. ౨। ౨।౯।౬. **ఏనామ్ ఆశిరమ్** ఏతత్ పరిపక్వమ్ ఆయుష్ప్రాణప్రజాపశుకీర్తివిద్యాదిరూపం దుగ్ధం చ **దుహతే** ప్రయచ్ఛన్తి. కిం తావద్ వేదమాతౄణాం దుగ్ధమితి స్వయమేవ వర్ణయతి శ్రుతిః-'**స్తుతా మయా వరదా వేదమాతా ప్రచోదయన్తాం పావమానీ ద్విజానామ్, ఆయుః ప్రాణం ప్రజాం పశుం కీర్తిం ద్రవిణం బ్రహ్మవర్చసమ్, మహ్యం దత్త్వా వ్రజత బ్రహ్మలోకమ్. అథ. ౧౯।౭౧**'' ఇతి.

అథ **తృతీయః** వృష్టిపరః. హే ఇన్ద్ర పరమాత్మన్! **ఇమాః** ఏతాః **తే** తవ, త్వద్రచితా ఇత్యర్థః పృశ్నయః నానావర్ణా మేఘమాలాః **ఆశిరమ్** పరిపక్వం, సూర్యతాపేన వాష్పీభూతమ్. అత్ర అఙ్పూర్వః శ్రీఞ్ పాకే ధాతుర్బోధ్యః. **ఘృతమ్** ఉదకమ్. ఘృతమ్ ఇత్యుదకనామ, జిఘర్తేః సిఞ్చతికర్మణః. నిరు. ౭।౨౪. **దుహతే** వర్షన్తి కిఞ్చ **ఏనామ్** ఏతాం భూమిమ్ **ఋతస్య** ఉదకస్య. ఋతమిత్యుదకనామ. నిఘం.౧।౧౨. **పిప్యుషీః** పాయయిత్ర్యః, భవన్తీతి శేషః. ॥ 3 ॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥ 3 ॥

భావార్థః-యథా యజమానస్య గావో యజ్ఞార్థం ఘృతం పయశ్చ దుహన్తి, మేఘమాలాః కృష్యాద్యర్థం వృష్టిజలరూపం పయో దుహన్తి, తథైవ వేదమాతరో జీవాయ బ్రహ్మవర్చసరూపం ఘృతమ్ ఆయుష్ప్రాణాదిరూపం పయశ్చ ప్రయచ్ఛన్తి. ॥ 3 ॥

౧౮౭. ఈ మంత్రములో ఇంద్రుని కిరణము లేమిచేయుచుండు నను విషయముండును.

పదార్థము :-మొదట యజ్ఞపక్షములో :- (ఇంద్ర) గోపాలక, యజమానులారా! (ఋతస్య) యజ్ఞముయొక్క (పిప్యుషీః) వృద్ధిని చేయునట్టి (ఇమా) ఈ మీయొక్క (పృశ్నయః) యజ్ఞమునందుపయోగించునట్టి ఘృతముకొరకు అనేక వర్ణములుగల గోవులు (ఘృతమ్) నేయి మరియు (ఏనామ్ అశిరమ్) ఈ క్షీరములను (దుహతే) ప్రదానమొనర్చుడు.

రెండవది అధ్యాత్మ పక్షములో :- ఓ (ఇంద్ర) జీవాత్మా! (ఋతస్య) సత్యమును (పిప్యుషీః) పానమొనర్చునట్టి (ఇమాః) ఈ (పృశ్నయః) వేదమాతలు (తే) నీకొరకు (ఘృతమ్) తేజోవంతమగు ఘృతమును (బ్రహ్మవర్చస్సును) మరియు (ఏనామ్ ఆశిరమ్) ఈ పరిపక్వ ఆయువు, ప్రాణము, ప్రజ అనగా సంతానము, పశువులు, కీర్తి, విద్య మున్నగు దుగ్ధములను (దుహతే) ప్రదానమొనర్చుచుండును.

మూడవది వర్షము పక్షములో :- (ఇన్ద్ర) ఓ పరమాత్మా! (ఇమాః) ఈ (తే) నీ రచింపబడిన (పృశ్నయః) అనేక వర్ణముల మేఘమాలలు (ఆశిరమ్) సూర్యతాపము ఆవిరిగాయై (ఘృతమ్) జలములను (దుహతే) వర్షించును మరియు (ఏనామ్) ఈ భూమిని (ఋతస్య) వృష్టిజలములను (పిప్యుషీః) త్రాగించునవిగ యగును. ॥3॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము గలదు. ॥3॥

భావార్థము :- యజమానుని గోవులెటుల యజ్ఞముకొరకు నేయి మరియు క్షీరముల నిచ్చుచుండునో, మేఘమాలలు చేలు, పొలములు మున్నగువానికొరకు వర్షజలముల రూపములో దుగ్ధములను వర్షించునో, అటులనే వేదమాత మానవులకొరకు బ్రహ్మవర్చస్సు రూపములో దుగ్ధములు, ఘృతము, ఆయువు మరియు ప్రాణములు మున్నగు క్షీరముల నిచ్చుచుండును. ॥3॥

187. (1) O Lord! These rays of the sun made by Thee increasing water cause rain, Or these cows yield their butter and milky draughts. They are aiders thereby, of sacrifice. May they help in developing splendour among the people.

(2) O soul, these thy senses acquiring knowledge engender splendour as cows produce milk by drinking water. II3II

౧౮౮. ఋషిః – శ్రుతకక్షః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ పరమాత్మ ప్రాప్త్యుపాయం వర్ణయతి.

౩ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ర
౧౮౮. అయా ధియా చ గవ్యయా పురుణామన్ పురుష్టుత।

౧ ౨ర ౩ ౧౨
యత్సోమేసోమ ఆభువః ॥౪॥

౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౨ ౧౨ర ౧౨ర ౩
ప.వి:- అయా। ధియా। చ। గవ్యయా। పురుణామన్। పురు–నామన్। పురుష్టుత।
౨ ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౧౨ర ౩ ౧౨ర
పురు–స్తుత। యత్। సోమే సోమే – సోమే–సోమే। ఆభువః – ఆ– అభువః ॥౪॥

పదార్థః- హే **పురుణామన్** సర్వాన్తర్యామిన్, వేదేషు శక్రవృత్రహ మఘవచ్ఛచీపత్యాదిబహునామభిర్వర్ణిత వా! పురుషు బహుషు పదార్థేషు నమతి వ్యాప్నోతి యః సః

యద్వా పురూణి బహూని నామాని యస్య సః పురుణామా, తత్సమ్బుద్ధౌ. **పురుష్టుత** బహుస్తుత ఇన్ద్ర పరమాత్మన్! **అయా** అనయా **గవ్యయా** గోకామయా, గావః ఆత్మసూర్యకిరణాః తత్ప్రాప్తికామయా ఇత్యర్థః **ధియా** బుద్ధ్యా ధ్యానశృఙ్ఖలయా వా **చ** ఏవ, ఏతత్ సంభవతి **యత్** యత్ త్వమ్ **సోమేసోమే** అస్మాకం ప్రాణేప్రాణే, ప్రతిశ్వాసమిత్యర్థః. ప్రాణః సోమః. శ. ౭ । ౩ । ౧ । ౨. **ఆభువః** ఆభవేః వ్యాప్నుయాః ఇతి. ఆఙ్పూర్వాద్ భవతేర్లేటిరూపమ్. ॥ ౪ ॥

భావార్థః-యది వయం తమోగుణేనావృతాన్ ఆత్మసూర్యస్య కిరణాన్ నిశ్చయాత్మికా బుద్ధ్యా ధ్యానేన చ పునః ప్రాప్తుం ప్రయతేమహి, తదైవైతత్ సంభవతి యత్ పరమేశ్వరోఽస్మాకం ప్రాణం ప్రాణం, శ్వాసం శ్వాసం, రోమ రోమ చ వ్యాప్నుయాదితి. ॥ ౪ ॥

౧౮౮. ఈ మంత్రములో పరమాత్మను పొందు ఉపాయమును వర్ణించబడినది.

పదార్థము :-(పురుణామన్) సర్వాంతర్యామివి మరియు వేదములలో శక్ర, వృత్రహా, మఘవాన్, శచీపతి మున్నగు అనేక నామములచే వర్ణించబడిన (పురుష్టుత) బహుస్తుత ఓ ఇంద్ర పరమేశ్వరా! (అయా) ఈ (గవ్యయా) ఆత్మరూప సూర్యకిరణములను పొందునట్టి కోరికగల (ధియా) బుద్ధి మరియు ధ్యాన శృంఖలలచే (చ) మాత్రమే ఇది సంభవమగును (యత్) అనగా నీవు (సోమేసోమే) మాయొక్క ప్రతి ప్రాణమందును, ప్రతి శ్వాసయందును (ఆభవః) వ్యాప్తముగనైపొమ్ము. ॥౪॥

భావార్థము :- ఒకవేళ మనము తమోగుణముచే మూయబడియున్న ఆత్మసూర్యుని కిరణములకు నిశ్చయాత్మక బుద్ధి మరియు ధ్యానముచే పునః, అనగా మరల పొందుటకు ప్రయత్నించినపుడే పరమాత్మ మన ప్రతి ప్రాణమునందును, శ్వాస శ్వాసయందును మరియు రోమ రోమమందున వ్యాపించుట సంభవమగును. ॥౪॥

188. Thou much lauded! Many named! With this wisdom desiring noble speech and senses, may Thou come to us through each object created by Thee. Thou manifestest Thy self in the heart of every person of peaceful nature. II4II

౧౮౯. ఋషిః – మధుచ్ఛన్దాః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథ వాగ్విషయం విదుషీవిషయం చాహ.

౩ ౨౩ ౧౨ ౩౧౨ ౩౧౨
౧౮౯. పావకానః సరస్వతీ వాజేభిర్వాజినీవతీ ।

౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨
యజ్ఞం వష్టు ధియావసుః ॥౫॥

౩ ౨ ౩ ౧౨ర ౧౨ర ౩౧౨ ౩ ౨ ౩ ౧ ౨
ప. వి:–పావకా । నః । సరస్వతీ । వాజేభిః । వాజినీవతీ । యజ్ఞమ్ । వష్టు । ధియావసుః –

౩ ౨ ౩
ధియా – వసుః ॥౫॥

పదార్థః- **ప్రథమః** వేదవాక్ పక్షే. ఋచః ఇన్ద్రదేవతాకత్వాద్ ఇన్ద్రః సమ్బోధ్యః. హే ఇన్ద్ర పరమేశ్వర! త్వదీయా **వాజినీవతీ** క్రియామయీ కర్మోపదేశికా వా. వాజో బలం యాస్వస్తి తాః వాజిన్యః క్రియాః, తద్వతీ. **సరస్వతీ** జ్ఞానమయీ వేదవాణీ. సరస్వతీ ఇతి వాఙ్నామసు పఠితమ్. **వాజేభిః** వాజైః విజ్ఞానబలైః **నః** అస్మాకమ్ **పావకా** పావికా పావయిత్రీ, భవతు ఇతి శేషః. పావకాదీనాం ఛన్దస్యుపసఙ్ఖ్యానమ్. అ. ౭।౩।౪౫ వా. ఇత్యనేన 'ప్రత్యయస్థాత్ కాత్.', అ. ౭।౩।౪౪ ఇతి ప్రాప్తస్య ఇకారస్య నిషేధః. **ధియావసుః** ధియా జ్ఞానకర్మోపదేశేన వాసయిత్రీ సా. ధీః ఇతి కర్మనామ ప్రజ్ఞా నామ చ. నిఘం. ౨।౧।౩।౯. వాగ్ వై ధియావసుః. ఐ. ఆ. ౧।౧౪. 'ధియా' ఇత్యత్ర 'సావేకాచః', అ. ౬ । ౧ । ౧౬౮ ఇతి విభక్తిరుదాత్తా. తృతీయాతత్పురుషత్వాత్ 'తత్పురుషే తుల్యార్థ తృతీయా' అ. ౬ । ౨ । ౨ ఇతి పూర్వపదప్రకృతిస్వరః. **యజ్ఞమ్** అస్మాకం జీవనయజ్ఞమ్ **వష్టు** నిర్వహతు, సంస్కరోతు. వశ కాన్తౌ. 'యజ్ఞం వష్టు' ఇతి యదాహ 'యజ్ఞం వహతు' ఇత్యేవ తదాహ. ఐ. ఆ. ౧।౧।౪.

అథ ద్వితీయః గురువాక్పక్షే . గురవః కామయన్తే. హే ఇన్ద్ర పరమాత్మన్! త్వత్కృపయా **నః** అస్మాకమ్ **వాజినీవతీ** విద్యావతీ **సరస్వతీ** వాణీ **వాజేభిః** సదాచారధనైః **పావకా** శిష్యాణాం పావయిత్రీ, భవత్వితి శేషః. **ధియావసుః** ధియా బుద్ధిపూర్వకం శిష్యేషు జ్ఞానస్య వాసయిత్రీ సా **యజ్ఞమ్** శిక్షాయజ్ఞమ్ **వష్టు** సమ్యగ్ నిర్వహతు.

అథ తృతీయః విదుషీపక్షే. హే ఇన్ద్ర విద్వన్ గృహపతే ! **వాజినీవతీ** క్రియాశీలా **సరస్వతీ** విదుషీ మాతా. సరః ప్రశస్తం జ్ఞానం విద్యతే యస్యాః సా సరస్వతీ. **వాజేభిః** సాత్త్వికైః స్వాస్థ్యకరైః అన్నాదిభిః భోజ్యపదార్థైః, బలప్రదానైః, సదాచారశిక్షణైశ్చ **నః** సన్తానానామస్మాకమ్ **పావకా** దేహస్య మనసశ్చ పావయిత్రీ, భవతు. **ధియావసుః** బోధప్రదానేన వాసయిత్రీ సా **యజ్ఞమ్** గృహస్థయజ్ఞమ్ **వష్టు** నిర్వోఢుం కామయతామ్. ॥ ౫ ॥

యాస్కాచార్యో మన్త్రమిమమేవం వ్యాచష్టే-పావకా నః సరస్వతీ అన్నైరన్నవతీ యజ్ఞం వష్టు ధియావసుః కర్మవసుః. నిరు. ౧౧ । ౨౬ ఇతి.

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥ ౫ ॥

భావార్థః-యథా పరమేశ్వరస్య వేదవాణీ శ్రోతౄణాం హితం సాధ్నోతి, యథా వా గురూణాం వాణీ శిష్యాణాం హితం సాధ్నోతి, తథైవ విదుష్యో మాతరః సన్తానానాం హితం సాధ్నుయుః. ॥ ౫ ॥

౧౮౯. ఈ మంత్రములో వాణి మరియు విదుషీరత్నములను వర్ణించబడినది.

పదార్థము :-మొదట వేదవాణుల పక్షములో :- ఋచయొక్క దేవత ఇంద్రుడగుట వల్ల ఇంద్రుని సంబోధించవలసియుండును. ఓ ఇంద్ర పరమేశ్వరా! తమ (వాజినీవతీ) క్రియామయి, లేక కర్మయొక్క ఉపదేశమొనర్చునట్టి (సరస్వతీ) జ్ఞానమయమగు వేదవాణులు (వాజేభిః) విజ్ఞానరూప బలములచే (నః) మమ్ము (పావకా) పవిత్రమొనర్చునవియగుగాక! (ధియావసుః) జ్ఞానము మరియు కర్మల ఉపదేశముచే వసింపజేయునట్టి (యజ్ఞమ్) మాయొక్క జీవనయజ్ఞమును (వష్టు) ఉత్తమముగనడుపుము, సంస్కృత పరచుము.

రెండవది గురువుల వాణుల పక్షములో :- గురుజనులిటుల కోరుచున్నారు. ఓ ఇంద్ర పరమేశ్వరా! తమ కృపచే (నః) మాయొక్క (వాజినీవతీ) విద్యచే పరిపూర్ణమైన (సరస్వతీ) వాణులు (వాజేభిః) సదాచారరూప ధనములచే (పావకా) మా శిష్యులను పవిత్రపరచునదిగాయగుగాక! (ధియావసుః) బుద్ధిశాలురగు శిష్యులలో జ్ఞానమును వసింపజేయునట్టి (యజ్ఞమ్) శిక్షణరూప యజ్ఞమును (వష్టు) ఉత్తమముగా వహింపజేయుము.

మూడవది విదుషీ పక్షములో:- ఓ ఇంద్ర! విద్వాంసుడవగు ఓ గృహపతీ! (వాజినీవతీ) క్రియాశీలవగు (సరస్వతీ) ఓ విదుషీమాతా! (వాజేభిః) సాత్త్వికము, ఆరోగ్యప్రదమగు అన్నము మున్నగు భోజ్యపదార్థములు, బల ప్రదానములు మరియు సదాచారముల శిక్షణచే (నః) నీ సంతానమగు మాకు (పావకా) శరీరము మరియు మనస్సులను పవిత్రపరచునట్టిదిగా నగుగాక! (ధియావసుః) బోధప్రదానము ద్వారా వసింపజేయువారలారా! అట్టి (యజ్ఞమ్) గృహస్థ యజ్ఞమును (వష్టు) చేయునట్టి కోరికను స్థిరపరచుడు. ॥౫॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము గలదు. ॥౫॥

భావార్థము :- ఏ విధముగ పరమేశ్వరుని వేదవాణులు శ్రోతలకు హితసాధన మొనర్చుచుండునో మరియు ఎటుల గురువుల ఉపదేశములు శిష్యులకు హితసాధనములుగ నుండునో అటులనే విదుషీమణులగు తల్లులు సంతానముల హితమును సిద్ధపరచుదురుగాక! ॥౫॥

189. May the Vedic speech which purifies us, enable us to lead noble lives strengthened by knowledge and being established in our actions and intellects. ॥5॥

౧౯౦. ఋషిః – వామదేవః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథేన్ద్రస్య సోమరసతర్పణవిషయమాహ.

౨ ౩౧ ౨ర ౩ ౨ఉ ౩ ౧౨
౧౯౦. క ఇమం నాహుషీష్వా ఇన్ద్రం సోమస్య తర్పయాత్।

౨ ౩ ౨౩ ౧ ౨
స నో వసూన్యా భరాత్ ॥౬॥

ప. విః– ౨కః । ౩ఇ౨మమ్ । ౧నా౨రహుషీషు । ఆ । ౧ఇ౨రన్ద్రమ్ । ౧సో౨రమస్య । ౩తర్పయాత్ । ౨సః । ౩నః । ౧వ౨రసూని । ఆ – ౩భరాత్ ॥౬॥

పదార్థః- నాహుషీషు మానుషీషు ప్రజాసు. నహుష ఇతి మనుష్యనామ. నిఘం. ౨ । ౩. నహ్యన్తే బధ్యన్తే కర్మపాశైరితి నహుషాః మనుష్యాః. ణహ బన్ధనే 'పృనహికలిభ్య ఉషచ్ . ఉ. ౪ । ౭౫' ఇతి ఉషచ్ ప్రత్యయః. **కః** కో ధన్యో జనః **ఇమమ్** ఏతమ్ గుణగణాధారమ్ **ఇన్ద్రమ్** పరమాత్మానం, రాజానమ్, ఆచార్యమ్, అతిథిం వా **సోమస్య** సోమేన శ్రద్ధారసేన, జ్ఞానరసేన, ఉపాసనారసేన కర్మరసేన, బ్రహ్మరసేన, క్షత్రరసేన, బ్రహ్మచర్యరసేన, ధర్మరసేన, యశోరసేన వా. అత్ర తృతీయార్థే షష్ఠీ ప్రయుక్తా. **ఆ తర్పయాత్** సమన్తాత్ తర్పయిష్యతి, యేన **సః** తర్పితో ఽసౌ **నః** అస్మభ్యమ్ వసూని సర్వవిధాని ఐశ్వర్యాణి **ఆ భరాత్** ఆహరేత్. తర్పయాత్, భరాత్ ఇత్యుభయత్రాపి క్రమేణ తృప తృప్తౌ, హృఞ్ హరణే ధాతోర్లేటి, 'లేటో ఽడాటౌ. అ. ౩ । ౪ । ౯౪' ఇత్యాడాగమః. 'భరాత్' ఇత్యత్ర 'హృగ్రహోర్భశ్ఛన్దసి' ఇతి వార్తికేన హస్య భః. ॥౬॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥ ౬ ॥

భావార్థః- పరమేశ్వరోపాసనయా, శ్రద్ధయా, జ్ఞానసంగ్రహేణ, కర్మణా, బ్రహ్మచర్యేణ, తపసా, శ్రమేణ, ధర్మేణ, వైరాగ్యేణ, వ్రతపాలనేన ఇత్యాదిభిః శుభాచరణైరేవ పరమాత్మ నృపత్యాచార్యప్రభృతయః సర్వే ఽపి ప్రసీదన్తి పుష్కలమైశ్వర్యం చ ప్రయచ్ఛన్తి. ॥ ౬ ॥

౧౯౦. ఈ మంత్రములో ఇంద్రుని సోమరసముచే తృప్తిపరచు విషయము కలదు.

పదార్థము :-(నాహుంషీషు) మానవులగు ప్రజలలో (కః) ఎవరు ధన్యమనుష్యులు (ఇమమ్) ఈ గుణముల ఆధారమున (ఇన్ద్రమ్) పరమాత్మ, రాజు, ఆచార్యుడు మరియు ఆదిత్యుడు మున్నగువారిని (సోమస్య) సోమరసముచే, అనగా శ్రద్ధారసము, జ్ఞానరసము, ఉపాసన, శ్రమ, ధర్మ, వైరాగ్య, వ్రతపాలనరసము, క్షత్రియరసము, బ్రహ్మచర్యరసము, కీర్తిరసము మున్నగువానిచే (ఆ తర్పయాత్) నలుదిశలనుండి తృప్తిగలిగించగలదు. ఇందువల్ల (సః) తృప్తిపరచబడిన యది (నః) మా కొరకు (వసూని) సకల విధములగు ఐశ్వర్యములను (ఆ భరాత్) తెచ్చునుగాక! ॥౬॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము గలదు. ॥౬॥

భావార్థము :-పరమేశ్వరుని ఉపాసన, శ్రద్ధ, జ్ఞానసంగ్రహము, కర్మ, బ్రహ్మచర్యము, తపస్సు (శ్రమ) ధర్మము, వైరాగ్యము, వ్రతపాలనము మున్నగు శ్రేష్ఠమగు ఆచారముల వల్లనే పరమాత్మ, రాజు, ఆచార్యుడు మున్నగువారు ప్రసన్నులగుచుందురు. మరియు సరిపడునన్ని ఐశ్వర్యములను ప్రదానపరచుచుందురు. ॥౬॥

190. Who among men pleases this Lord of the universe with devotion combined with knowledge? It is the Lord who is all bliss that brings to us all wealth (spiritual as well as material) when thus pleased. II6II

౧౯౧. ఋషిః – ఇరమ్బిఠిః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథేన్ద్రః సోమరసం పాతుమాహూయతే.

౧ ౨ ౩ ౨ఉ ౩ ౨ ౩ ౨౩ ౧ ౨ ౩౨
౧౯౧. ఆ యాహి సుషుమా హి త ఇన్ద్ర సోమం పిబా ఇమమ్ ।

౨ఉ ౩ ౧ ౨౩ ౧ ౨
ఏదం బర్హిః సదో మమ ॥౭॥

౨ ౩ ౨ ౩ ౧౨ర ౧౨ర ౧౨ర ౩ ౨
ప.విః– ఆ – యాహి । సుషుమ । హి । తే । ఇన్ద్ర । సోమమ్ । పిబ । ఇమమ్ । ఆ –
౩ ౨ ౩ ౨ ౩ ౧౨ర
ఇదమ్ । బర్హిః । సదః । మమ ॥౭॥

పదార్థః- **ఆ యాహి** ఆగచ్ఛ, **తే** త్వదర్థమ్, వయమ్ **సుషుమ హి** సోమమ్ అభిషుతవన్తః కిల, శ్రద్ధాజ్ఞానకర్మోపాసనాదిరసం నిష్పాదితవన్తః ఇత్యర్థః. షుఞ్ అభిషవే, లిట్, 'సుషువిమ' ఇతి ప్రాప్తే ఇడభావశ్ఛాన్దసః. హే **ఇన్ద్ర** పరమాత్మన్, రాజన్, ఆచార్య, అతిథిప్రవర వా! **ఇమమ్** ఏతం సమర్ప్యమాణమ్ **సోమమ్** శ్రద్ధాజ్ఞానకర్మోపాసనారాజదేయకరసోమౌషధిరసాదికమ్ **పిబ** ఆస్వాదయ. సంహితాయాం 'ద్వ్యచోఽతస్తిఙః. అ. ౬ । ౩ । ౧౩౫' ఇతి దీర్ఘః. **ఇదమ్** ఏతత్ **మమ** మదీయమ్ **బర్హిః** హృదయాసనం, రాజ్యాసనం, దర్భాసనం వా **ఆ సదః** ఆసీద. షద్లృ విశరణగత్యవసాదనేషు, లోడర్థే లుఙి 'బహులం ఛన్దస్యమాఙ్యోగేఽపి. అ. ౬ । ౪ । ౭౫' ఇత్యడాగమో న. ॥౭॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥౭॥

భావార్థః-సర్వైర్జనైః పరమాత్మానం హృది ప్రకాశ్య స పూజనీయో, నృపత్యాచార్యోపదేశకసన్న్యాసిప్రభృతీంశ్చాహూయ తే యథాయోగ్యం సత్కరణీయాః. ॥౭॥

౧౯౧. ఈ మంత్రములో సోమపానార్థము ఇంద్రుని పిలువబడుచున్నది.

పదార్థము :- (ఆయాహి) విచ్చేయుడు (తే) మీకొరకు మేము (సుషుమ హి) సోమరసమును సిద్ధముగ నుంచినాము. అనగా శ్రద్ధ, జ్ఞానము, కర్మ, ఉపాసన మున్నగువాని రసములను సిద్ధ పరచియుంచినాము (ఇన్ద్ర) ఓ పరమాత్మా, రాజా, ఆచార్య అతిథి ప్రవరులారా! (ఇమమ్) ఈ మాచే సమర్పించబడుచున్న (సోమమ్) శ్రద్ధ, జ్ఞానము, కర్మ, ఉపాసన, రాజ్యకప్పము, సోమ మను ఔషధము మున్నగువాని రసములను (పిబ) సేవించుడు (ఇదమ్) ఈ (మమ) నాయొక్క (బర్హిః) హృదయాసనము, రాజాసనము, లేక కుశాసనము మున్నగువానిపై (ఆ సదః) కూర్చుండుడు. ॥౭॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము కలదు. ॥౭॥

భావార్థము :- మనుష్యులు తమ హృదయములలో పరమాత్మను ప్రకాశపరచుకొని ఆయనను పూజించవలెను. మరియు రాజు, ఆచార్యుడు, ఉపదేశకుడు, సన్న్యాసి మున్నగువారిని ఆహ్వానించుకొని యథాయోగ్యము వారిని సత్కరించుచుండవలెను. ॥౭॥

191. Come O Lord! We have pressed the juice (of devotion combined with knowledge) for Thee; accept this and take Thy seat firmly in this my pure and generous heart. [Let me always realise Thy presence in my heart for ever] II7II

౧౯౨. ఋషిః - వారుణిః సత్యధృతిః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథ మిత్రవరుణార్యమ్ణాం రక్షణం యాచమాన ఆహ.

౧ ౨ ౩౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౧౨ ౩ ౨
౧౯౨. మహి త్రీణామవ రస్తు ద్యుక్షం మిత్రస్యార్యమ్ణః ।

౩ ౨౩ ౧౨
దురాధర్షం వరుణస్య ।౮॥

౧౨ర ౩ ౨ ౩౨ర౧౨ ౩ ౨ ౨ ౩ ౧౨
ప.విః-మహి । త్రీణామ్ । అవరితి । అస్తు । ద్యుక్షమ్ - ద్యు-క్షమ్ । మిత్రస్య -
౩ ౧౨ర ౩ ౨ ౩ ౧౨ ౩ ౧౨ ౧౨ర
మి-త్రస్య । అర్యమ్ణః । దురాధర్షమ్ - దుః-ఆధర్షమ్ । వరుణస్య ।౮॥

పదార్థః- ప్రథమః అధ్యాత్మాధిదైవతః. ఋచ ఇన్ద్రదేవతాకత్వాద్ ఇన్ద్రః సమ్బోధ్యః. హే ఇన్ద్ర పరమైశ్వర్యశాలిన్ జగదీశ్వర! తవ కృపయా **మిత్రస్య** అకాలమరణాద్ రక్షకస్య వాయోః జీవాత్మనో వా. మిత్రః ప్రమీతేస్త్రాయతే. నిరు. ౧౦ । ౨౧. **అర్యమ్ణః** యః ఋచ్ఛతి నియచ్ఛత్యాకర్షణేన పృథివ్యాదీన్ సోఽర్యమా సూర్యలోకః తస్య, ఇన్ద్రియాణాం నియన్తుః మనసో వా, **వరుణస్య** ఆచ్ఛాదకస్య మేఘస్య, ప్రాణస్య వా, **త్రీణామ్** ఏతేషాం త్రయాణామ్. అత్ర వా ఛన్దసి సర్వే విధయో భవన్తీతి 'త్రేస్త్రయః. ౭ । ౧ । ౫౩' ఇత్యనేన ప్రాప్తః త్రేస్త్రయాదేశో న. **మహి** మహత్ **ద్యుక్షమ్** ద్యాం తేజః క్షాయయతి నివాసయతీతి తాదృశమ్, **దురాధర్షమ్** దుఃఖేనాధర్షితుం యోగ్యమ్, దృఢమ్ **అవః** రక్షణమ్ **అస్తు** అస్మాన్ ప్రాప్నోతు. సంహితాయామ్ 'అవరస్తు' ఇత్యత్ర 'అమ్నరూధరవరిత్యుభయథా ఛన్దసి. అ. ౮ । ౨ । ౭౦' ఇత్యనేన 'అవస్' శబ్దస్య సకారో రేఫమాపద్యతే.

అథ **ద్వితీయః** రాష్ట్రపరః. హే ఇన్ద్ర ప్రజాయా దుఃఖవిదారక సుఖప్రదాతః రాజన్! తవ వ్యవస్థయా **మిత్రస్య** మిత్రభూతస్య శిక్షాధ్యక్షస్య, **అర్యమ్ణః** శ్రేష్ఠైర్దుష్టైశ్చ జనైర్యో యథాయోగ్యం వ్యవహరతి తస్య న్యాయాధ్యక్షస్య, **వరుణస్య** పాశపాణేః శస్త్రాస్త్రయుక్తస్య ధనుర్వేదకుశలస్య సేనాధ్యక్షస్య **త్రీణామ్** ఏతేషాం త్రయాణామ్ **మహి** మహత్ **ద్యుక్షమ్** రాజనీతిప్రకాశపూర్ణమ్. ద్యౌః రాజవిద్యాప్రకాశః క్షియతి నివసతి అత్ర తాదృశమ్. **దురాధర్షమ్** దుష్ప్రధర్షమ్, దుర్జయ్యమ్ **అవః** రక్షణమ్ **అస్తు** అస్మాన్ ప్రజాజనాన్ ప్రాప్నోతు. ।౮॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ।౮॥

భావార్థః-పరమాత్మానుశాసనే శరీరాభ్యన్తరస్థా ఆత్మమనోబుద్ధిప్రాణాదయో బాహ్యాః సూర్యపవనపర్జన్యాదయశ్చ, రాజానుశాసనే చ సర్వైరాజమన్త్రిణ ఇతరే రాజ్యాధికారిణశ్చ స్వకీయం స్వకీయం రక్షణాదికమస్మభ్యం ప్రయచ్ఛన్తు, యేన వయముత్కర్షాయ ప్రయతమానాః సమస్తం ప్రేయః శ్రేయశ్చ ప్రాప్నుయామ. ।౮॥

౧౯౨. ఈ మంత్రములో మిత్ర, వరుణ, అర్యముల రక్షణకొరకు యాచన నొనర్చబడినది.।

పదార్థము :-మొదట అధ్యాత్మ మరియు అధిదైవత పక్షములో :- ఈ ఋచయొక్క దేవత ఇంద్రుడగుటచే ఇంద్రుని సంబోధన మపేక్షించబడినది (ఇన్ద్ర) పరమైశ్వర్యవంతుడవగు ఓ జగదీశ్వరా! నీ దయవల్ల (మిత్రస్య) అకాలమృత్యువుచే రక్షణచేయునట్టి వాయువు మరియు జీవాత్మలను (అర్యమ్ణః) తమ ఆకర్షణలచే పృథివి మున్నగు లోకములను నియంత్రణమొనర్చునట్టి సూర్యలోకము మరియు ఇంద్రియములను నియంత్రణము నందుంచునట్టి మనస్సును (వరుణస్య) ఆచ్ఛాదనమొనర్చు మేఘముల మరియు ప్రాణముల (త్రిణామ్) ఈ మూడింటి (మహత్) గొప్పదగు (ద్యుక్షమ్) తేజమును నివాసమొనర్చజేయునట్టి (దురాధర్షమ్) దుష్పరాజయమగు, దృఢ (అవః) రక్షణ (అస్తు) మాకు ప్రాప్తించుగాక!

రెండవది రాష్ట్ర పక్షములో :- (ఇన్ద్ర) ప్రజలకష్టములను తొలగించు మరియు సుఖప్రదానమొనర్చు ఓ రాజా! మీ వ్యవస్థచే (మిత్రస్య) అందరి మిత్రుడగు విద్యాశాఖాధ్యక్షుని (అర్యమ్ణః) శ్రేష్ఠులు మరియు దుష్టులతో యథాయోగ్యముగ వ్యవహరించునట్టి న్యాయాధ్యక్షుని మరియు (వరుణస్య) పాశధారి, శస్త్రాస్త్రములతో గూడియున్న, ధనుర్వేదమునందు కుశలుడగు సైన్యాధ్యక్షుని (త్రీణామ్) ఈ ముగ్గురుని (మహి) గొప్పగా (ద్యుక్షమ్) రాజనీతి ప్రకాశముచే పూర్ణులు (దురాధర్షమ్) పరాజయమెరుగనట్టి (అవః) రక్షణ (అస్తు) ప్రజలమగు మాకు ప్రాప్తించుగాక!।౮॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము గలదు.।౮॥

భావార్థము :- పరమాత్మయొక్క అనుశాసనములో శరీరస్థ ఆత్మ, మనస్సు, బుద్ధి, ప్రాణము మున్నగునవి, బయటి సూర్యుడు, వాయువు, మేఘములు మున్నగునవి మరియు రాజుయొక్క అనుశాసనములో సకల రాజమంత్రులు, ఇతర రాజ్యాధికారులు తమ తమ రక్షణను మాకు ప్రదానమొనర్చవలెను. దీనివల్ల మనము ఉన్నతికొరకు ప్రయత్నించుచు సమస్త శ్రేయ మరియు ప్రేయములను ప్రాప్తించుకొనగలుగుదుము.।౮॥

192. Great and un-assailable must be the protection of the three i. e. a true friend, a dispenser of justice and the best or the noblest teacher. II8II

౧౯౩. ఋషిః -వత్సః। దేవతా - ఇన్ద్రః। ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః -షడ్జః.

అథేన్ద్ర నామ్నా పరమాత్మా, జీవాత్మా, విద్వాంశ్చ సమ్బోధ్యతే.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨
౧౯౩. త్వావతః పురూవసో వయమిన్ద్ర ప్రణేతః ।
౧ ౨
స్మసి స్థాతర్హరీణామ్ ॥౯॥

౧ ౨ర ౩ ౨ ౩
ప.వి:- త్వావతః । పురూవసో - పురు-వసో । వయమ్ । ఇన్ద్ర । ప్రణేతః - ప్ర -
౧౨ ౧౨ర ౩
ణేతరితి। స్మసి । స్థాతః । హరీణామ్ ॥ ౯॥

పదార్థః-హే **పురూవసో** పురు - వసో బహుధన. సంహితాయామ్ 'అన్యేషామపి దృశ్యతే. అ. ౬ ।౩।౧౩౭' ఇతి పూర్వ పదాన్తస్య దీర్ఘః. **ప్రణేతః** ప్రకృష్టనాయక. ప్రణేతః 'ఉపసర్గాదసమాసేఽపి ణోపదేశస్య. అ. ౮ । ౪ । ౧౪' ఇతి నస్య ణత్వమ్. **హరీణామ్** ఆకర్షణగుణయుక్తానాం పృథివీసూర్యాదిలోకానామ్ యద్వా విషయేషు హరణశీలానామ్ ఇన్ద్రియాణామ్ యద్వా వహనశీలానాం విమానాదియానానామ్ **స్థాతః** అధిష్ఠాతః **ఇన్ద్ర** పరమాత్మన్, జీవాత్మన్, విద్వన్ వా! **వయమ్** మనుష్యాః **త్వావతః** త్వత్సదృశస్య తవ. త్వత్సదృశస్య కస్యచిద్ ఉపమానస్య జగత్యభావాత్ త్వం త్వత్సదృశ ఏవాసి, తాదృశస్య తవేత్యర్థః. త్వమివ ఇతి త్వావాన్, తస్య త్వావతః. 'యుష్మదస్మదోః సాదృశ్యే వతుబ్ వాచ్యః. అ. ౫।౨।౩౯' వా. ఇతి యుష్మచ్ఛబ్దాత్ సాదృశ్యార్థే వతుప్. మపర్యన్తస్య త్వాదేశే 'ఆ సర్వనామ్నః. అ. ౬।౩।౯౧' ఇతి దకారస్యాఽఽకారః. **స్మసి** స్మః. అత్ర 'ఇదన్తో మసి. అ. ౭।౧।౪౬' ఇతి మసః ఇకారాగమః. ।౯॥

అత్ర శ్లేషః. 'త్వావతః తవ' ఇత్యత్ర 'రాజీవమివ రాజీవమ్' ఇత్యాదివద్ అనన్వయాలఙ్కారః. ।౯॥

భావార్థః-జగతి వికీర్ణానాం సర్వేషాం ధనానాం స్వామీ, సర్వేషాం నేతా, సూర్యాదిలోకానామధిష్ఠాతాఽనుపమః పరమేశ్వరో యథా సర్వేషాం వన్ద్యస్తథా బహుజ్ఞానకర్మాదిధనో, మార్గప్రదర్శకో, జ్ఞానేన్ద్రియాణాం కర్మేన్ద్రియాణాం, ప్రాణమనోబుద్ధ్యాదీనామధిష్ఠాతాఽద్వితీయో జీవాత్మాఽపి సర్వైః సేవనీయః. తథైవ వేగవ హరణశీలానాం విమానాదీనాం నిర్మాణచాలనకుశలో వివిధవిద్యాపారంగతః శిల్పశాస్త్రవిద్ విద్వానపి జనైరుపసేవ్యః. ।౯॥

అత్రేన్ద్రసమ్బుద్ధానాం వరుణమిత్రార్యమ్ణాం రక్షణప్రార్థనాద్, ఇన్ద్రస్య గవాం ప్రశంసనాద్, ఇన్ద్రతో గవాశ్వాదీనాం ప్రార్థనాద్, ఇన్ద్రస్య సరస్వత్యా ఆహ్వానాద్, ఇన్ద్రస్తుతిగానాద్, ఇన్ద్రనామ్నా నృపవిద్వదాచార్యాదీనామపి విషయస్య వర్ణనాచ్చైతద్ దశత్యర్థస్యపూర్వదశత్యర్థేనసహ సంగతిరస్తి.

ఇతి ద్వితీయే ప్రపాఠకే ద్వితీయార్ధే పఞ్చమీ దశతిః.

సమాప్తశ్చాయం ద్వితీయః ప్రపాఠకః.

ఇతి ద్వితీయాధ్యాయేఽష్టమః ఖణ్డః.

౧౯3. ఈ మంత్రములో ఇంద్రనామముచే పరమాత్మ, జీవాత్మ మరియు విద్వాంసులను సంబోధించబడినది.

పదార్థము :- (పురూవసో) గొప్పధనవంతుడు (ప్రణేతః) ఉత్తమనాయకుడు (హరీణామ్) ఆకర్షణ గుణములుగల పృథివి, సూర్యుడు మున్నగు లోకముల మరియు విషయముల వైపునకు కొనిపోవు ఇంద్రియముల, లేక స్వారినిచ్చునట్టి విమానములు మున్నగు యానముల (స్థాతః) అధిష్ఠాతయగు (ఇన్ద్ర) పరమాత్మ, జీవాత్మ మరియు విద్వాంసులారా! (వయమ్) మనుష్యులమగు మేము (త్వావతః) మీ వంటి ఇతరులెవ్వరును ఉండనికారణమున మీరు మీ వంటివారేయై యున్నారు. అట్టి అద్వితీయులుగ (సమసి) యైపోయినారు.।౯॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషముగలదు. 'త్వావత' లోకముల లేక కమలమువలె నున్నది. మున్నగువానివంటి అనన్వయాలంకారము గలదు.।౯॥

భావార్థము :- ప్రపంచమంతటను చెల్లాచెదరుగ వెదజల్లబడిన సకల ధనములస్వామి, సకలమునకు నాయకుడు, సూర్యుడు మున్నగు లోకముల అధిష్ఠాత అనుపమ పరమేశ్వరుడెటుల అందరకు వందనీయుడో, అటులనే అనేక జ్ఞానము, కర్మలు మున్నగు ధనములకు స్వామి, మార్గదర్శకుడు, జ్ఞానేంద్రియ, కర్మేంద్రియములు మరియు ప్రాణము, మనస్సు, బుద్ధి మున్నగువాని అధిష్ఠాతయగు జీవాత్మయును ఎల్లరచే సేవించదగినవాడైయున్నాడు. అదేవిధముగ అత్యంత వేగముగ యాత్రలనొనర్చునట్టి విమానములు మున్నగువాని నిర్మాణము మరియు నడుపుటయందును నిపుణులు, వివిధ విద్యలందును పారంగతులగుశిల్పశాస్త్రవేత్తలగు విద్వాంసులుకూడ మనుష్యులచే సేవనీయులేయై యున్నారు.।౯॥

ఈ దశతియందు ఇంద్రునిచే సంబద్ధమగు వరుణ, మిత్ర మరియు అర్యముల రక్షణయొక్క ప్రార్థన యుండుటచే, ఇంద్రుని గోవులరక్షణయొక్క ప్రశంస యుండుటవల్ల, ఇంద్రునిచే గోవులు, అశ్వములు మున్నగువాని యాచన యుండుటవల్ల, ఇంద్రుని సరస్వతియొక్క ఆహ్వానముండుటచే, ఇంద్రుని స్తుతిగాన ముండుటచే మరియు ఇంద్రనామముచే రాజు, విద్వాంసుడు, ఆచార్యుడు మున్నగువారి విషయవర్ణన యుండుటచే ఈ దశతియొక్క విషయమునకు పూర్వదశతియొక్క విషయముచే సంబంధముగలదని ఎరుగవలెను.

ద్వితీయప్రపాఠకమునందలి ద్వితీయార్ధములో పంచమీదశతి సమాప్తము.

ద్వితీయప్రపాఠకము సమాప్తము

ద్వితీయాధ్యాయమునందలి అష్టమఖణ్డము సమాప్తమైనది.

193. O Lord of all men and ample wealth, O supreme Leader! Our Guide; we depend on one like Thee. Thou art with in all people, prompting them to do noble deeds. II9II

అథ తృతీయః ప్రపాఠకః

మూడవ ప్రపాఠకము

ప్రథమాదశతిః

౧౮౪. ఋషిః – ప్రగాథః। దేవతా – ఇన్ద్రః।

ఛన్దః – గాయత్రీ। స్వరః – షడ్జః.

అథేన్ద్రః సోమరసైః ప్రహృష్టః సన్ కిం కుర్యాదిత్యాహ.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ర ౨ర
౧౮౪. ఉత్త్వా మన్దన్తు సోమాః కృణుష్వ రాధో అద్రివః।

౧౨ ౩ ౧ ౨
అవ బ్రహ్మద్విషో జహి ॥౧॥

౨ ౩ ౧ ౨ర ౩ ౨ ౧౨ర ౩ ౧౨ర
ప.వి:–ఉత్–త్వా। మన్దన్తు। సోమాః। కృణుష్వ। రాధః। అద్రివః – అ – ద్రివః। అవ।
౩ ౧ ౨ ౩ ౧౨ర ౩
బ్రహ్మద్విషః – బ్రహ్మ – ద్విషః। జహి ॥౧॥

పదార్థః- ప్రథమః పరమాత్మపరః. హే ఇన్ద్ర పరమాత్మన్! **సోమాః** అస్మాభిరభిషుతాః శ్రద్ధారసా జ్ఞానరసాః కర్మరసాశ్చ **త్వా** త్వామ్ **ఉత్ మన్దన్తు** ఉత్కృష్టతయా ఆనన్దయన్తు. మది స్తుతిమోదమదస్వప్నకాన్తిగతిషు, అన్తర్ణీతణ్యర్థః. పరస్మైపదం ఛాన్దసమ్. హే **అద్రివః** మేఘానాం స్వామిన్ వృష్టికర్తః. అద్రిః ఇతి మేఘనామ. నిఘం. ౧।౧౦. తతో మతుప్. అద్రయో మేఘా అస్య సన్తీతి అద్రివాన్. 'ఛన్దసీరః. అ. ౮।౨।౧౫' ఇతి మతుపో మకారస్య వత్వమ్. సమ్బుద్ధౌ 'మతువసో రు సమ్బుద్ధౌ ఛన్దసి. అ. ౮।౩।౧' ఇతి నకారస్య రుః ఆదేశః. త్వమస్మభ్యమ్ **రాధః** అహింసాసత్యాస్తేయధారణాధ్యానసమాధియోగసిద్ధ్యాదికమ్ ఆధ్యాత్మికం ఐశ్వర్యమ్. రాధస్ ఇతి ధననామ. నిఘం. ౨।౧౦. **కృణుష్వ** ప్రదేహి, **బ్రహ్మద్విషః** బ్రహ్మవిరోధినః కామక్రోధనాస్తికత్వాదీన్ మానసాన్ రిపూన్ **అవజహి** అవపాతయ.

అథ **ద్వితీయః** రాజపరః. హే ఇన్ద్ర రాజన్! **సోమాః** వీరరసాః **త్వా** త్వామ్ **ఉత్ మన్దన్తు** ఉద్ధర్షయన్తు ఉత్సాహయన్తు. హే **అద్రివః** వజ్రవన్, వివిధశస్త్రాస్త్రసజ్జిత, ధనుర్వేద పారంగత రాజన్! త్వం ప్రజాభ్యః **రాధః** సర్వవిధం ధనధాన్యాదికమ్ **కృణుష్వ** ఉత్పాదయ, ప్రదేహి వా.

బ్రహ్మద్విషః ఈశ్వరవిరోధినో విద్యావిరోధినః సత్యవిరోధినో ధర్మవిరోధినో న్యాయవిరోధినః ప్రజావిరోధినశ్చ దస్యుతస్కరాదీన్ **అవజహి** వినాశయ. ॥౧॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥౧॥

భావార్థః- ఉపాసితః పరమేశ్వరో వీరరసైరుత్సాహితో రాజా చ ప్రజానాముపరి భౌతికాధ్యాత్మికసమ్పదాం వృష్టిం కరోతి, బ్రహ్మద్విషః శత్రూంశ్చ దణ్డయతి హినస్తి వా. అతః సర్వైః పరమేశ్వర ఉపాసనీయో రాజా చ సత్కరణీయః ప్రోత్సాహనీయశ్చ. ॥౧॥

౧౯౪. ఈ మంత్రములో 'ఇంద్రుడు సోమరసముచే ప్రసన్నుడై ఏమిచేయవలె' నను వర్ణనకలదు.

పదార్థము :-మొదట పరమాత్మ పక్షములో:- ఓ ఇంద్ర పరమాత్మా! (సోమః) మా ద్వార అభిషుతమగు శ్రద్ధారసము, జ్ఞానరసము మరియు కర్మరసములు (త్వా) నిన్ను (ఉత్ మద్వన్తు) అత్యధిక ఆనందితుల నొనర్చుగాక! (అద్రివః) ఓ మేఘముల స్వామీ! వర్షములను కురిపించువాడా! నీవు మాకొరకు (రాధః) అహింస, సత్యము, అస్తేయము, ధారణము, ధ్యానము, సమాధి, యోగసిద్ధి మున్నగు ఆధ్యాత్మిక ఐశ్వర్యములను (కృణుష్వ) ప్రదానమొనర్చుము. (బ్రహ్మద్విషః) బ్రహ్మవిరోధులగు కామ, క్రోధ నాస్తికత్వము మున్నగు మానసిక శత్రువులను (అవజహి) చంపివడవేయుము.

రెండవది రాజాపక్షములో :- ఓ ఇంద్రనామక రాజా! (సోమాః) వీరరసము (త్వా) నిన్ను (ఉత్ మద్వన్తు) ఉత్సాహితునిగ నొనర్చుగాక! (అద్రివః) వజ్రధారివి, వివిధ శస్త్రాస్త్రములచే సుసజ్జితుడవు, ధనుర్వేదములో పారంగతుడవునగు ఓ రాజా! నీవు ప్రజలకొరకు (రాధః) సకలవిధములగు ధనధాన్యములను (కృణుష్వ) ఉత్పన్నమొనర్చి ప్రదానమొనర్చుము. (బ్రహ్మద్విషః) ఈశ్వర విరోధులు విద్యా విరోధులు, సత్యవిరోధులు, ధర్మవిరోధులు, న్యాయవిరోధులు మరియు ప్రజావిరోధులగు బందిపోటులు, చోరులు మున్నగువారిని (అవజహి) నాశనమొనర్చుము. ॥౧॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము గలదు. ॥౧॥

భావార్థము :- ఉపాసన నొనర్చబడిన పరమేశ్వరుడు, వీరరసములచే ఉత్సాహవంతుడగు రాజు ప్రజలపై భౌతిక మరియు ఆధ్యాత్మిక సంపదల వృష్టిని గలిగించును. మరియు బ్రహ్మద్వేషులగు శత్రువులను నష్టమొనర్చివేయును. కావుననే ఎల్లరును పరమేశ్వరుని ఉపాసనచేయుట మరియు రాజును సత్కరించుట మరియు వారిని ప్రోత్సాహించుట ఉచితమైయున్నది. ॥౧॥

194. May devotees of peaceful disposition please Thee O Lord possessing the power of creating and destroying all things : Grant unto us all wealth (Spiritual and material). Drive off the enemies of knowledge. II1II

౧౯౫. ఋషిః - విశ్వామిత్రః। దేవతా - ఇన్ద్రః।

ఛన్దః - గాయత్రీ। స్వరః - షడ్జః.

అథేన్ద్ర నామ్నా పరమాత్మా గురుశ్చ ప్రార్థ్యతే.

౧ ౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౨ఉ ౩ ౧ ౨
౧౯౫. గిర్వణః పాహి నః సుతం మధో ర్ధారాభిరజ్యసే।

౨ ౩ ౧ ౨ ౩ ౧ ౨ర
ఇన్ద్ర త్వాదాతమిద్యశః ॥౨॥

౧ ౨ర ౩ ౨ ౩ ౨ ౧ ౨ర ౧ ౨ర ౩
ప.విః- గిర్వణః - గిః - వణః। పాహి। నః। సుతమ్। మధోః। ధారా భిః। అజ్యసే।

౧ ౨ర ౧ ౨ర ౩ ౨ ౧ ౨ర
ఇన్ద్ర। త్వాదా తమ్ - త్వా - దాతమ్। ఇత్ - యశః ॥౨॥

పదార్థః-హే **గిర్వణః** గీర్భిః స్తుతివాగ్భిః ఆదరవచనైర్వా వచనీయ సంసేవ్య యాచనీయ వా పరమాత్మన్ అచార్య వా! త్వమ్ **నః** అస్మాకమ్ **సుతమ్** అభిషుతమ్ అర్జితం జ్ఞానరసం వివిధ విద్యావిజ్ఞానమ్ **పాహి** రక్ష. త్వమ్ **మధోః** మధురస్య జ్ఞానరాశేః **ధారాభిః** ప్రవాహైః **అజ్యసే** సంసిక్తో ఽసి, అగాధజ్ఞానవిజ్ఞానరాశేః సాగరో ఽసీత్యర్థః. అజ గతిక్షేపణయోః. గతిరత్ర సంసేచన మభిప్రేతమ్ **ఇన్ద్ర** హే జ్ఞానైశ్వర్యవన్ పరమాత్మన్ ఆచార్య వా ! **త్వాదాతమ్** త్వయా దాతం శోధితం, సంశోధ్య ధవలీకృతమ్. దాతమ్ ఇతి దైప్ శోధనే ధాతోర్నిష్ఠాయాం రూపమ్. తతో యుష్మద్ దాతపదయోః సమాసః. **ఇత్** ఏవ **యశః** వివిధ విద్యాసదాచరణసముత్పన్నం కీర్తిజాతమ్ 'నః అస్తు' ఇతి శేషః. యద్వా, హే పరమాత్మన్ ఆచార్యప్రవర వా! **యశః** తపోబ్రహ్మచర్య వైదుష్యవ్రతపాలనాదిజన్యం కీర్తిజాతమ్ **త్వాదాతమ్ ఇత్** త్వయైవ దాతవ్యమస్తి, తత్ త్వం దేహీత్యర్థః. త్వాదాతమ్ త్వయా దాతవ్యమ్ ఇతి నిరుక్తమ్. ౪।౪. ॥౨॥

అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. ॥౨॥

భావార్థః-గురుకులేఽధీయానాచ్ఛాత్రా ఆచార్యం ప్రార్థయన్తే యద్ భో ఆచార్యప్రవర! త్వమగాధ పాణ్డిత్యనిధిః శిక్షణకలాయాం చ పరమ ప్రవీణోఽసి. భ్రాన్త్యపూర్ణతాదిదోషై-ర్నిర్ముక్తం స్వచ్ఛం జ్ఞానమస్మదభ్యన్తరే ప్రవాహయ, స్థిరం చ కురు. తదైవాస్మాకం ధవలం యశః సర్వత్ర ప్రసరిష్యతి. తథైవ సమగ్రవిద్యావిద్యోతితః స్వచ్ఛ జ్ఞాననిధిః పరమాత్మాపి ప్రార్థ్యతే. తదేవ యశో వస్తుతత్వేన యశోఽస్తి యత్ పరమాత్మన ఆశీర్వాదేన ధవలితం భవతి. ॥౨॥

౧౯౫. ఈ మంత్రములో ఇంద్రనామముచే పరమాత్మ మరియు గురువును ప్రార్థించబడినది.

పదార్థము :- (గిర్వణః) స్తుతివాణుల, ఆదరవచనములచే సేవించదగిన, యాచించదగిన ఓ పరమాత్మా! మరియు ఆచార్య ప్రవరా! మీరు (నః) మా (సుతమ్) ఆర్జించినట్టి జ్ఞానరసము, అనగా వివిధ విద్యల విజ్ఞానమును (పాహి) రక్షణచేయుడు. మీరు (మధోః) మధురజ్ఞానరాశియొక్క (ధారాభిః) ధారలచే (అజ్యసే) కూడియున్నారు. (ఇన్ద్ర) జ్ఞానైశ్వర్యములచే సంపన్నులగు పరమేశ్వరా! లేక ఆచార్యవరా! (త్వాదాతమ్) మీ ద్వారా శోధితము, శోధితముద్వారా ధవళమొనర్చబడినది (ఇత్) మాత్రమే (యశః) వివిధ విద్యలు మరియు సదాచారములచే సముత్పన్నకీర్తి మాకు ప్రాప్తించుగాక! ఓ పరమేశ్వరా! లేక ఆచార్యవరా! (యశః) తపస్సు, బ్రహ్మచర్యము, వ్రతపాలనము మున్నగువానిచే ఉత్పన్నమగునట్టి కీర్తి (త్వాదాతమ్ ఇత్) మీ ద్వారానే మాకీయబడగలదు. ॥౨॥

ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకారము గలదు. ॥౨॥

భావార్థము :- గురుకులములందు అధ్యయన మొనర్చుచున్న శిష్యులు ఆచార్యులతో ప్రార్థించుచున్నారు. ఓ ఆచార్యప్రవరా! మీరు అగాధమగు పాండిత్యములో పెన్నిధి మరియు శిక్షణ కళయందు పరమ ప్రావీణ్యతగలవారైయున్నారు. మీరు భ్రాంతి, అపూర్ణత్వము మున్నగు దోషములులేని స్వచ్ఛమగు జ్ఞానమును మాయందు ప్రహహింపజేయుడు మరియు దానిని స్థిరపరచుడు. అప్పుడే మాయొక్క ఉజ్వలభావి యశస్సు సర్వత్ర వ్యాపించగలదు. సంపూర్ణ విద్యలచే భాసిల్లు, స్వచ్ఛజ్ఞానముయొక్క నిధియగు పరమేశ్వరునితో గూడ అటులనే ప్రార్థన యొనర్చబడినది. అట్టి యశము మాత్రమే వాస్తవమగు యశస్సు. అది పరమాత్మయొక్క ఆశీర్వాదముచే ధవళితమై యున్నది. ॥౨॥

195. O God worthy of being worshipped with hymns : Protect among us Thy devotees. With nectar currents of the Vedic knowledge and devotion art Thou adored. All this glory, wealth, food and water is Thy gift. II2II

ప్రథమ సంపుటము సమాప్తము

వేదధర్మ ప్రచారార్థం 'వేదనిధి' యోజన

భారతీయసంస్కృతీ సభ్యతలకు మూలాధారములైన వేదవాఙ్మయాన్ని సంరక్షించి-పరిరక్షించి, ప్రచారం-ప్రసారములతో మరల వేదధర్మాన్ని విశ్వవ్యాప్తం చేయవలసిన అవసరం నేడు ఎంతో ఉన్నది. ఈ పరమ పవిత్రమైన వేదధర్మప్రచారానికి కంకణబద్ధులమై మేము గత 15సంవత్సరాలనుండి అహోరాత్రములు పరిశ్రమిస్తూ శ్రీశ్రీశ్రీ వేదానందసరస్వతీస్వామి (పండిత లోక మలహరి సిద్ధాంతాచార్యుల)వారి సహకారంతో తెలుగులో నాలుగు వేదముల భాష్యములను ముద్రించు కార్యంలో 70శాతం సఫలీకృతులమైనాము. నేటికి యజుస్సామాథర్వవేదభాష్యముల నిర్మాణం-ముద్రణపూర్తయిది. 12వేల పుటలలో 25సంపుటములుగా ఋగ్వేదభాష్యం కంప్యూటరీకరణపూర్తికాగా 5సంపుటములు ముద్రణకు సిద్ధముగా నున్నవి. 1-2రెండు సంవత్సరములలో ఈ వేదముద్రణకార్యం పూర్తి కాగలదు.

వేదసాహిత్యనిర్మాణముతో పాటుగా ఆంధ్రదేశములో విస్తృతముగా వేదధర్మాప్రచారం-ప్రసారం చేయసంకల్పించి "వేదధర్మ ప్రచార ట్రస్టు"ను స్థాపించినాము. దీనికి కేంద్రస్థానముగా 10సంవత్సరాల క్రితమే (11-11-2000నాడు) మహబూబ్‌నగర్ జిల్లా కొందుర్గు మండలంలో ఎర్రగట్టుకు 'వేదగిరి' అని పేరుపెట్టి 'వేదపీఠము' ను స్థాపించినాము. ఆ పవిత్ర ప్రదేశములో వేదమంత్రములనన్నింటిని శిలలపై చెక్కించి 'వేదమందిరము'ను నిర్మించుటకు శంకుస్థాపనయు చేసినాము. అచ్చట అనేక యజ్ఞయాగములు నిర్వహించి ఆంధ్రదేశములో 'వేదగిరి'గా ప్రసిద్ధిగావించినాము.

'ధనాత్ ధర్మం - తతః సుఖమ్' ధనము వలన ధర్మము, దానివలన సుఖము కలుగుతుందని శాస్త్రవచనము. నేటి ఆధునిక యుగములో, భౌతికవ్యామోహ వాతావరణములో వేదధర్మప్రచారం చేయుట అంతసులభమైన పనికాదు. దీనికెంతో వ్యయ ప్రయాసలవసరము. వేదాభిమానులు, వేదధర్మ ప్రచారాభిలాషులగు దాతలు సహృదయంతో స్పందించి ముందుకువచ్చి భూరి విరాళాల నిచ్చినప్పుడే ఈ వేదప్రచారం సాధ్యపడగలదు. మరియు దాతలు తాము స్వయముగా ఇవ్వడమేగాక తమ బంధుమిత్రులను కూడా ప్రోత్సహించి వారికి వేదాలపట్ల ప్రేరణకలిగించి ఇందులో సభ్యులుగా చేర్పించి ఈ వేదోద్యమానికి జేయూతనందించి వేదమాత కృపకు పాత్రులై తరించగలరని కోరుచున్నాము.

ఈ వేదధర్మ ప్రచారార్థం శాశ్వత 'వేదనిధి' యోజనను ఏర్పాటు చేసినాము. ధార్మికులైన దాతలచే దానము చేయబడిన ధనము జాతీయ బ్యాంకులో 'వేదధర్మప్రచారట్రస్టు వేదనిధి' పేరున ఖాతాను తెరచి అందులో 'స్థిరనిధి' (ఫిక్స్‌డ్ డిపాజిట్)గా జమ చేయబడును. దీనిపై వచ్చు వడ్డీ మాత్రమే ఇందులకై ఉపయోగించబడును.

✦ శాశ్వత పోషకులు	: 1లక్ష మరియు ఆపైన	✦ శాశ్వత పోషకులు	: 10వేలు మరియు ఆపైన
✦ శాశ్వత మహారాజపోషకులు	: 50వేలు మరియు ఆపైన	✦ శాశ్వత సంరక్షకులు	: 5వేలు మరియు ఆపైన
✦ శాశ్వత రాజపోషకులు	: 25వేలు మరియు ఆపైన	✦ శాశ్వత సభ్యత్వము	: 1116/- మరియు ఆపైన

యథాశక్తి తనుమనోధనములతో సహకరించు సహృదయులగు ధార్మిక దాతలకు ఆ వేదేశ్వరుడు పూర్ణాయురారోగ్యములనిచ్చి సదా కాపాడుగాక!

గమనిక:- దాతలు తమ ధనమును 'వేదధర్మ ప్రచారట్రస్టు వేదనిధి' పేర చెక్కు / డి.డి లేదా నగదుగాగాని చెల్లించవచ్చును. వారికి సభ్యత్వపత్రము-రసీదు ఇవ్వబడును.

'వైదిక సాహిత్య ప్రచార సమితి' ఆధ్వర్యంలో ముద్రించబడిన వేద సాహిత్యము

చతుర్వేద సంహిత
ఋగ్యజుస్సామాథర్వవేదముల మూలమంత్రములు. ఋషి, దేవత, ఛందస్సు, స్వరములతో విస్తృతభూమికాసహితము. పుటలు: 4000 వెల: రూ.1600/-

వేదముల యథార్థ స్వరూపం
వేదాలపై కలుగు అనేక సందేహాలకు సంపూర్ణ సమాధానం తెలిపే అపూర్వ గ్రంథం పుటలు:470 వెల: రూ.400/-

యజుర్వేదభాష్యమ్
మూలం, సంస్కృత భాష్యం, ఆంధ్రటీకాతాత్పర్యం, ఆంగ్లభావార్థసహితంగా
పుటలు: 3000 సంపుటములు: 6 వెల:రూ.1200

అథర్వవేదభాష్యమ్
మూలం, ఆంధ్రటీకాతాత్పర్యం, ఆంగ్లభావార్థసహితంగా
పుటలు: 4000 సంపుటములు: 8 వెల: రూ.1600

సామవేదభాష్యమ్
మూలం, సంస్కృత భాష్యం, ఆంధ్రటీకాతాత్పర్యం, ఆంగ్లభావార్థసహితంగా
పుటలు : 3000 సంపుటములు : 6 వెల:రూ.1200

శ్రీమద్దయానంద ప్రకాశం
కావ్యశైలిలో మహర్షి దయానందుని బృహత్ జీవిత చరిత్ర
పుటలు: 550 వెల: రూ. 200

ముద్రణలో ఉన్న బృహద్గ్రంథములు

ఋగ్వేదభాష్యమ్
సంస్కృత భాష్యం, ఆంధ్రటీకాతాత్పర్యం, ఆంగ్లభావార్థసహితంగా
పుటలు: 12,500 సంపుటములు:25 వెల:రూ.7500/-

వైదిక సంపత్తి
విశ్వవేదవిజ్ఞాన సమాహార సంపత్తి
పుటలు: 1000 వెల : 600/-

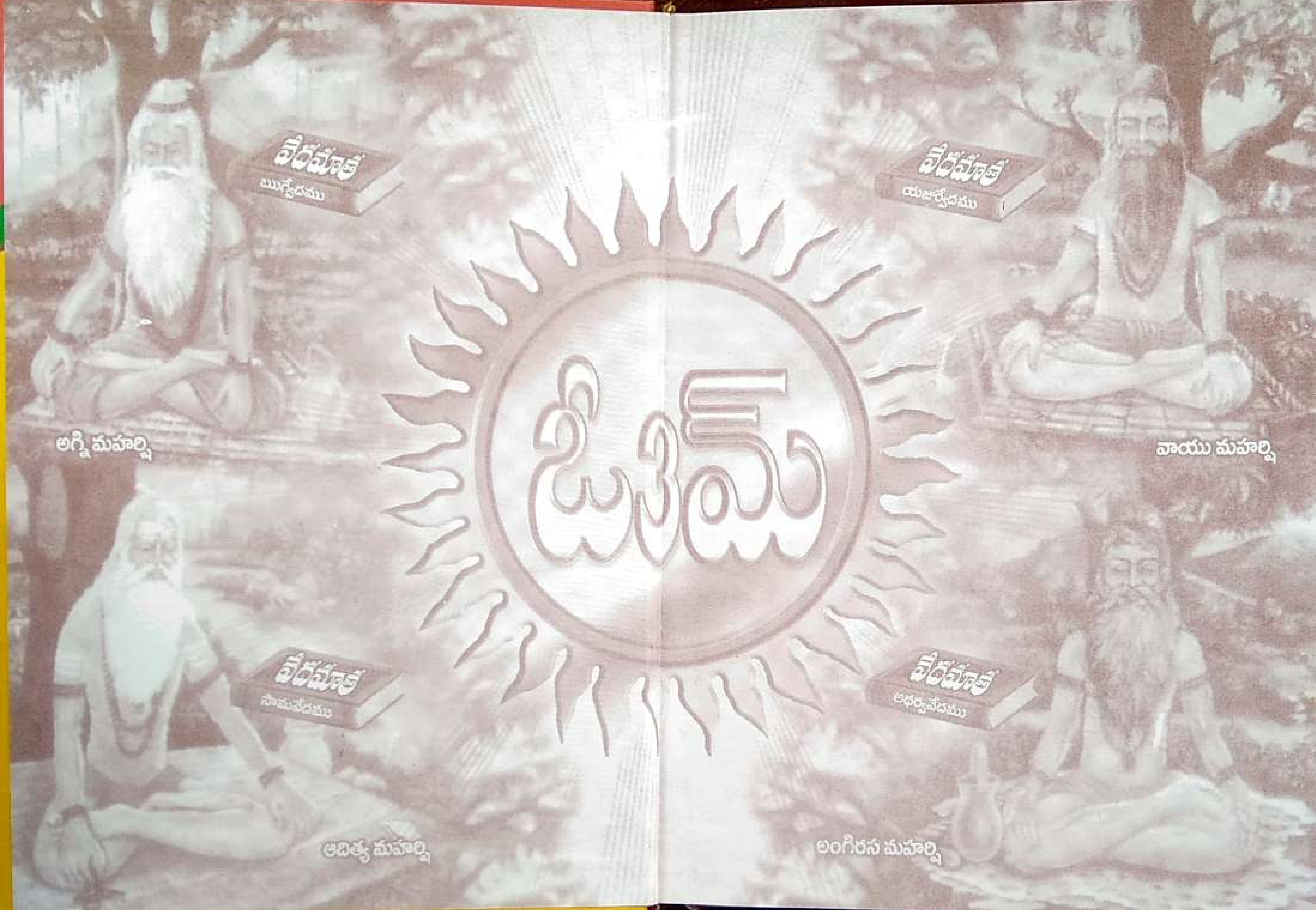
వైదిక సంపద
వేదస్థ సమస్తవిద్యల ప్రకాశక గ్రంథం
పుటలు:600 రూ:400/-

ఒకేసారి రూ.10,000/- లు చెల్లించినవారి పేరు వేదములో దాతగా ముద్రించబడును. మరియు రూ. 15,000ల విలువగల నాలుగువేదముల భాష్యములతోపాటు ఇతర వేద సాహిత్యము బహూకరించబడును.

కార్యాలయము : వేద ధర్మ ప్రచార ట్రస్టు (రిజిస్టర్డు) - (లేదా) - వైదిక సాహిత్య ప్రచార సమితి (రిజిస్టర్డు)

2-127, ఆర్యసమాజ మందిరం, బాదం కాంప్లెక్స్, చైతన్యపురి క్రాస్ రోడ్డు, దిల్‌సుఖ్‌నగర్, హైదరాబాద్ -60.

ఫోను: 9441200322, 9849583929

వేదమాత
ఋగ్వేదము
అగ్ని మహర్షి
వేదమాత
యజుర్వేదము
వాయు మహర్షి
ఓమ్
వేదమాత
సామవేదము
ఆదిత్య మహర్షి
వేదమాత
అధర్వవేదము
అంగిరస మహర్షి

సామవేద భాష్యకర్త

వేదమనే క్షీరమునుండి వెలువడిన మీగడ భారతీయ సంస్కృతి

విద్యామార్తాండ రామనాథవేదాలంకార్

అనువాదకర్త
వేదభాష్యానువాదభాస్కర, శతాధిక గ్రంథకర్త
శ్రీ వేదానంద సరస్వతీ స్వామి
(పండిత లోక మలహరి సిద్ధాంతాచార్యులు)

వేదభాష్యముల పరిష్కరణ-సంపాదక-ముద్రణకర్త
సిద్ధాంతాలంకార, విద్యాభూషణ, ఆర్షవిద్యావినోద,
వేదగిరి సంస్థాపకాచార్య డా॥ **మల్లి కృష్ణారెడ్డి** M.A, M.Ed, Ph.D

వేదాలవైపు మరలండి - Back to the Vedas